

ISSN 1728-5496

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**«Педагогика ғылымдары» сериясы
Серия «Педагогические науки»
Series «Pedagogical sciences»
№2(54), 2017**

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

**«Педагогика ғылымдары» сериясы
Серия «Педагогические науки»
Series «Pedagogical sciences»
№2(54)**

Алматы, 2017

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы,
№2 (54), 2017 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор:
п.ғ.д., проф. Қ.Қ. Жампеисова

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.к., доцент (қауымд. проф.)
Б.А. Қиясова

Редакция алқасы:
п.ғ.д., проф.

Л.В. Мардахаев (Ресей),
акад., п.ғ.д., психол.ғ.д., проф.

Г.П. Новикова (Ресей),
акад., п.ғ.д., проф.

Е.В. Андриенко (Ресей),
психол.ғ.к., доцент

Н.Б. Михайлова (Германия)
доктор Ибрагим Иылдырым (Түркия)

п.ғ.д., проф. Н.Н. Хан,
п.ғ.д., проф. А.Н. Көшербаева

п.ғ.д., проф. С.Т. Иманбаева
п.ғ.д., проф. Р.А. Джанабаева,

п.ғ.д., проф. А.Д. Кайдарова,
п.ғ.к., проф. С.И. Калиева,

п.ғ.д., Абай ат. ҚазҰПУ қауымд. проф.

Г.С. Саудабаева,
п.ғ.к., Абай ат. ҚазҰПУ проф.

С.Ғ. Тажбаева
п.ғ.к., Абай ат. ҚазҰПУ проф.

Ш.Ж. Колумбаева,
п.ғ.к., Абай ат. ҚазҰПУ проф.

А.Е. Берікханова
п.ғ.к., доцент С.С. Жумашева,

филол.ғ.к., доцент Б.Е. Букабаева
магистр, аға оқытушы Әбжан Г.М.

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2017

Қазақстан Республикасының мәдениет
және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10104-Ж

Басуға 15.06.2017 қол қойылды.
Таралымы 300 дана.
Көлемі 42 е.б.т.
Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 116

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті «Ұлағат»
баспасының баспаханасында басылды

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Жампеисова К.К. Воспитательный процесс как составная часть целостного педагогического процесса.....	7
Иманбаева С.Т., Балтабаева Ж.Қ., Кенжетай М. Тәрбие технологиясы – тәрбие жұмысындағы кәсіптік шеберліктің элементі.....	12
Қульгильдинова Т.А., Чакликова А.Т. Полиязычное образование как компонент общечеловеческой культуры.....	16
Қозыбай А.Қ., Бейсеналиева Ж.Б., Гаазе Ж.Б. Методологические подходы к исследованию формирования профессионализма специалиста профессионального обучения.....	21
Kolumbayeva Sh. Zh. Features of professional orientation work in modern school of Kazakhstan.....	24
Бұзаубақова К.Ж. Қазақстан республикасында педагог кадрларды дайындауда дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша жүргізілген тәжірибелік жұмыстар.....	28
Бұзаубақова К.Ж. Дуалды білім беру жүйесі: Германия тәжірибесі...	33
Жубандықова А.М. Білім сапасы мұғалім ізденісінде.....	38
Кенжебаева А.Т., Жумабекова Г.А. Научно-исследовательская культура педагога.....	42
Байғалиев А.М. Педагогтардың инновациялық іс әрекетін жетілдіру.....	46
Ланцева Т.В. Открытые образовательные системы на основе краудсорсинга и их значение для развития компетенций педагогических работников.....	50
Ибрагимова К.К., Мырзабекова М. Педагогический дискурс как коммуникативная стратегия обучения и воспитания.....	56
Джанзақова Ш.И., Дошахова А.О. Тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастырудың теориялық негіздері.....	61
Демешева Г.Ө. Қазақстан республикасында салауатты өмір салтын қалыптастырудың негіздері.....	65
Мовкебаева З.А. Организация образовательного процесса в университете для лиц с особыми образовательными потребностями...	69
Жакипбекова С.С. Образовательная интеграция детей с особыми потребностями в Республике Болгария.....	73
Асанова Б.С. Жоғары оқу орындары кітапханасындағы ғылым мен білім берудегі ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктері.	78
Исмагулова Ж.С. Ересек адамдарды оқытудың ерекшелігі: педагогикалық – психологиялық аспекті.....	83
Бекжанова Ж.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-педагогикалық бейімдеу.....	89
Бисембаева Т.Ж. Ауыр өмірлік жағдайларға тап болған балалардың типтері.....	93
Қаженбаева А.Е. Кәсіби стресс: түрлері мен белгілері, факторлары...	97
Умирзахова-Ахмет А.К. Әлеуметтік-педагогикалық технологиялардың мәні.....	101
Қарабаева Н.Б. Әлеуметтік жұмыстар бағыттарының ерекшеліктері.	105

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки»
№2 (54), 2017 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. Жампиева К.К.

Зам. главного редактора:
к.п.н., доцент (ассоц.проф.)
Киясова Б.А.

Редакционная коллегия:
д.п.н., проф.

Мардахаев Л.В. (Россия),
акад., д.п.н., д.психол.н., проф.

Новикова Г.П. (Россия),
акад., д.п.н., проф.

Андренко Е.В. (Россия),
к.психол.н., доцент

Михайлова Н.Б. (Германия),
доктор Ибрагим Иылдырым (Турция),
д.п.н., проф. Н.Н. Хан,

д.п.н., проф. Кошербаева А.Н.,
д.п.н., проф. Иманбаева С.Т.,

д.п.н., проф. Джанабаева Р.А.,
д.п.н., проф. Кайдарова А.Д.,

к.п.н., проф. Калиева С.И.,
д.п.н., ассоц.проф. КазНПУ им. Абая

Саудабаева Г.С.,
к.п.н., проф. КазНПУ им. Абая

Тажбаева С.Г.,
к.п.н., проф. КазНПУ им. Абая

Ш.Ж. Колумбаева,
к.п.н., проф. КазНПУ им. Абая

Берикханова А.Е.,
к.п.н., доц. Жумашева С.С.,

к.филол.н., доц. Букабаева Б.Е.,
магистр ст.препод. Абжан Г.М.

© Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая, 2017

Зарегистрировано в Министерстве
культуры и информации Республики
Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 15.06.2017.

Формат 60x84 1/8.

Объем 42 уч.-изд.л.

Тираж 300 экз. Заказ 116

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Улагат»
Казахского национального
педагогического университета
им. Абая

Берикханова А.Е. Создание коллаборативной учебной среды как средство формирования успешности личности будущего учителя...	110
Барсай Б.Т. Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда ғылыми - зерттеу жұмысын ұйымдастырудың рөлі...	114
Medeuova A., Kassymova G.M. Developing critical thinking of future foreign language teachers by means of socio-cultural text.....	120
Балтабаева Ж.Қ. Студенттердің интеллектуалдық әлеуетін қалыптастыру.....	125
Раманкулов Ш.Ж., Сарыбаева А.Х., Усембаева И.Б., Берди Д.К. Методы формирования прикладной направленности обучения студентов педагогических вузов.....	129
Сүлейменова О.Я., Садыкова А.А., Лозенко И.В. Формирование лексических навыков у студентов, как основная цель обучения иностранному языку в вузах.....	135
Сүлейменова О.Я., Орынбекова Б.С. Шоғырландырып-қарқынды оқыту технологиясын жалпы химия курсында қолдану.....	139
Абильчанова Ж.К. Организация самостоятельной внеаудиторной работы студентов при изучении иностранного языка в целях формирования у них самообразовательной компетенции.....	143
Ералиева Ж.М. Смарт интерактивті тактаны тиімді қолдану биология мамандығы білімгерлерінің танымдық белсенділігін арттыру құралы.....	147
Мажинов Б.М. Жоғары оқу орындары жағдайында мүмкіндігі шектеулі студенттерді әлеуметтік-педагогикалық бейімдеу мәселелері.....	156
Сардарова Ж.И., Демешева Г.У. Особенности и возможности применения метода кейс-стади в обучении студентов.....	162
Карбаева Ш.Ш. Критериальное оценивание учебных достижений в условиях обновления содержания образования.....	166
Баялы Ә.Т. Методы организации самостоятельной работы студентов в кредитной системе образования.....	170
Карбаева Ш.Ш. Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалардың мазмұны мен құрылымы.....	174
Сманова А.С. Диалогтік оқыту модулін бейнелеу өнері пәндерінде пайдаланудың тиімділігі.....	177
Какимова Л.Ш. Инновационные методы обучения в практике преподавания музыкальных дисциплин.....	181
Ramankulov Sh., Batyrbekova A., Usembayeva I., Dosymov Y. Experimental study of formation of professional competence of future teachers of physics.....	187
Mammadsade N. Die auswahl der literatur im fremdsprachenunterricht..	192
Aslanova U. Zur vermittlung der synonyme im deutschunterricht.....	196
Сейтенова С.С., Медеубаева К.Т. Педагогикалық оқу орнындағы студенттерге тілді коммуникативтік-танымдық тұрғыдан оқыту мәселелері.....	200
Турегалиева В.С. Студенттердің креативтілігін дамытудың педагогикалық шарттары.....	204
Асқарова Ғ.А., Буканова А.Қ. Болашақ маманның кәсіби құзыреттілігінің теориялық негізі.....	208

Editor-in-chief:
doctor of pedagogical sciences, professor:
K.K. Zhampeisova

Deputy editor-in-chief:
*candidate of pedagogical sciences,
assoc.prof.*
B.A. Kiyassova

Editorial board:

doctor of pedagogical sciences, professor
Mardahaev L.V. (Russia)
*academician, Doctor of psychology,
professor* **G.P. Novikova** (Russia)
*academician, Doctor of pedagogical
sciences, professor* **E.V. Andrienko**
(Russia)
*psychology of pedagogical sciences,
N.B. Mihailova (Germany)
doctor **Ibrahim Ildirm** (Turkey)
doctor of pedagogical sciences, professor
N.N. Han,
doctor of pedagogical sciences, professor
A.N. Kosherbaeva,
doctor of pedagogical sciences, professor
S.T. Imanbayeva,
doctor of pedagogical sciences, professor
P.A. Dzhanaeva,
doctor of pedagogical sciences, professor
A.D. Kaidarova,
candidate of pedagogical sciences, professor
S.I. Kalieva,
doctor of pedagogical sciences, assoc.prof.
G.S. Saudabayeva,
candidate of pedagogical sciences, professor
S.G. Tazhbayeva
*candidate of pedagogical sciences, (PhD),
professor* **Sh.Zh. Kolumbayeva,**
*candidate of pedagogical sciences, (PhD),
professor* **A.E. Berikhanova**
candidate of pedagogical sciences, docent
S.S. Zhumasheva,
candidate of philological sciences, docent
B.E. Bukabayeva
master **G.M. Abzhan***

© Abai Kazakh National Pedagogical
University, 2017

Registered: The Ministry of Culture and
information of the Republic of Kazakhstan
May 8, 2009 № 10104-J

Signed Print: 15.06.2017

Format: 60x84 1/8.

The volume of publications in printed
sheets: 42

Circulation: 300 Order: 116
050010

Almaty c.

13 Dostyk av. , Abai KazNPU
'Ulagat' Publishing House Abai KazNPU

Қыяқбаева Ұ.Қ., Қалбергенова Ш. Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері.....	213
Радзицкая Я.И. Готовность первокурсников к обучению в военном вузе как объект педагогической диагностики.....	220

**ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ
ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ**

Балагазова С.Т., Камитова С. Вопросы взаимодействия музыки и движения в теории и практике музыкального образования.....	225
Батырбекқызы Г. Нәзір Төрөқұловтың латын әліпбиіне өтудегі қызметі – қазақ халқының рухани жаңғыруына қосқан үлесі.....	230
Джанабаева Р.А., Касенова С.А. Қазақ ойшылдары мен ақын-жырауларының патриоттық тәрбие туралы ой-пікірлері.....	234
Имангулова Т.В., Расулова С.К., Расулова Д. Развитие гуманистической педагогики и ее основные принципы.....	240
Конырбайева S.S. The content and essence of the teaching and educational value of the ideas and works of m. Zhumabayev.....	244
Сайлауова Н., Шынтаева Н., Жубандықова А.М. Халықтық педагогиканың зерттелу тарихы	252

**ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА**

Оспанбекова М.Н. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде бастауыш сынып оқушыларының оқу рефлексиясын дамыту әдістемесі.....	256
Гаркуша К.Г., Одинцова С.А. Урок музыки в начальной школе: традиции и инновации.....	261
Тұрысбаева А.Ж. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту.....	268
Umurzakova A. Pedagogic issues of the tri-lingual primary and secondary schools in Kazakhstan.....	272
Асилбаева Ф.Б. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын қалыптастыруда еңбек іс-әрекетін ұйымдастырудың жолдары.....	279
Ищанова Г.Е., Кулбатырова Ж.К. Бастауыш сынып оқушыларының өзіндік жұмысында танымдық белсенділігін арттырудың жолдары.....	283
Кудасова Г.Ж., Мухангалиева Ш.А. Технология сабақтарында ұлттық қолөнер арқылы оқушыларға эстетикалық тәрбие беру.....	288
Zhubanova Sh.A., Tukhtabayeva A.S. Developing auditory and visual skills through multimedia technologies	293
Жубайқұлова Д.Ж. Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері.....	297
Бисенова Ш.Н. Балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың мәні.....	301
Мажитова О.Р. Мектепте денсаулық сақтау технологияларын қолданудың ерекшеліктері.....	305
Мусина Г.М. Оқушылардың суицидтік мінез-құлқына педагогикалық ықпал ету.....	309
Zhuasbayeva A., Kassymova G.M. The influence of foreign language teachers on learner's attitudes and achievements.....	313

Ахметова А.Қ. Қарапайым балалар аспаптарын музыка сабағында пайдалану мәселелері.....	318
Садықова М.К., Абилова Г.А. Жалпы білім беретін мектептерде кәсіби бағдар берудің маңызы.....	321
Оразбаева А.С. Ағылшын тілін а1-а2 деңгейінде оқытуда тақырыптарды іріктеу арқылы оқытудың тиімді әдістері.....	324
Исабаева Д.Н., Исабаева С.Н., І.Н.Ерсари. Google сервис бұлттық технология мүмкіндерін оқыту үрдісінде қолдану жолдары.....	329
Иманбаева С.Т. Ғылымнан бақытын тапқан ғалым.....	333

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Based on the decision of the Committee for Control of Education and Science (№ 433-3 j June 26, 2003) Khabarshy-Vestnik-the Herald Abai Kazakh National Pedagogical University of Pedagogical sciences is included in the list of publication to publish main scientific results of the dissertation on pedagogical sciences.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ **ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

МРНТИ 14.25.05

К.К. Жампеисова¹

¹*д.п.н., профессор, Казахского национального педагогического университета им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ЦЕЛОСТНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Аннотация

Сегодня воспитанию учащихся в школе уделяется достаточное внимание. Вместе с тем итоговый результат не всегда бывает достигнут. Одной из причин данного явления является отсутствие четкого понимания сущности воспитательного процесса как составной части целостного педагогического процесса, со стороны тех, кто должен его осуществлять. Только при рассмотрении сущности воспитательного процесса как составной части целостного педагогического процесса можно при минимальных затратах сил и времени достичь планируемых и ожидаемых результатов, четко разработать систему и технологию ее осуществления в образовательных учреждениях, в школе в частности.

В данной статье раскрываются законы, закономерности, качества и свойства целостного педагогического процесса, составной частью которого является воспитательный процесс.

Ключевые слова: воспитание, воспитательный процесс, целостный педагогический процесс, формирование всесторонне и гармонично развитой личности учащегося.

Аңдатпа

ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІ ТҰТАС ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮДЕРІСТІҢ ҚҰРАМДЫ БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

К.К. Жампеисова¹

¹*д.п.н., профессор, Казахского национального педагогического университета им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

Қазіргі таңда мектептегі оқушылар тәрбиесіне баса назар аударылуда. Бірақ сол үрдістің қорытынды нәтижесіне толықтай қол жеткізілмейтіні анық. Соның бір себебі ретінде осы үрдісті ұйымдастырушылардың тәрбие үрдісінің тұтас педагогикалық үрдісінің құрамды бөлігі екенін нақты түсінбеуімен байланыстыруға болады.

Тек тәрбие үрдісін тұтас педагогикалық үрдістің құрамды бөлігі ретінде қарастыру арқылы ғана аз уақыт пен күш жұмсай отырып, оны білім беру мекемелерінде, әсіресе мектепте іске асырудың жүйесі мен технологиясын жасап, жоспарланған және күтілетін нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Осы мақалада тұтас педагогикалық үрдістің құрамды бөлігі болып табылатын тәрбие үрдісінің заңдары, заңдылықтары, сапалары мен қасиеттері қарастырылады.

Түйін сөздер: тәрбие, тәрбие үрдісі, тұтас педагогикалық үрдіс, жан-жақты үйлесімді дамыған оқушы тұлғасын қалыптастыру.

Abstract

THE UPBRINGING PROCESS AS A COMPONENT OF THE INTEGRATED PEDAGOGICAL PROCESS

K.K. Zhampeisova¹

¹*Dr.Ped.Sc., professor, Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

Today, sufficient attention is paid to the upbringing of the students at the secondary school. At the same time, the result is not always achieved. One of the reasons for this phenomenon is the lack of a clear understanding of the essence of the upbringing process as an integral part of the whole pedagogical process by those who should implement it. Only in case of considering the essence of the upbringing process as an integral part of a holistic pedagogical process, one can achieve *the planned and expected results* with minimal effort and time, develop a clear system and technology for its implementation in educational institutions, in secondary school in particular.

This article reveals the laws, regularities, qualities and properties of a holistic pedagogical process, which includes the upbringing process as an integral part.

Key words: upbringing, upbringing process, holistic pedagogical process, formation of the comprehensively and harmoniously developed personality of the student.

Одной из главных проблем современной системы воспитания является то, что значительная часть учителей средней общеобразовательной школы не владеют знаниями о сущности, законах и закономерностях воспитания личности учащегося в условиях целостного педагогического процесса, составной частью которого является воспитательный процесс. Отсюда и все проблемы. Что является основанием для такого утверждения?

Во-первых. Планируемым и ожидаемым результатом современного воспитания является ее главная цель (идеал) – формирование всесторонне и гармонично развитой личности учащегося.

Цель воспитания является внутренней пружиной педагогического процесса, его ведущим стержнем. Достижение цели-идеала связано с одновременным и комплексным решением задач умственного, нравственного, трудового, эстетического и физического воспитания (педагогический процесс целостный!) [1, с.89].

Процессы умственного (интеллектуального), нравственного, трудового, эстетического и физического воспитания школьников входят в целостный педагогический процесс как его частные проявления [2, с.65-98].

Совершенный, всесторонне и гармонически развитый человек – наивысшая цель воспитания. Главная цель современной школы – способствовать умственному, нравственному, эстетическому, трудовому и физическому развитию школьника, создавать предпосылки для приобщения к общечеловеческим ценностям, обеспечивать условия для самореализации, раскрытия потенциальных возможностей, творческих способностей, достижения успеха» [3, с.398].

Во-вторых, «воспитание» как всеобщая категория исторически включала и включает в себя такие понятия как «обучение» и «образование».

Воспитание, обучение, образование являются процессами взаимодействия воспитателя и воспитанника, учителя и учащихся, с целью развития человека.

Все эти процессы осуществимы только в условиях целостного педагогического процесса.

Являясь составной частью педагогического процесса (общего), воспитательный процесс (как часть общего) вбирает в себя все ее признаки и, соответственно, строится по всем законам общего. Поэтому на вопрос: «что надо сделать, какие действия выполнить, чтобы получить намеченный результат», в направлении к поставленной цели ответ один – действовать в соответствии с требованиями теории и технологии реализации целостного педагогического процесса.

Здесь вполне правомерна точка зрения В.С. Ильина, что невозможно решить проблему формирования целостной личности без учета особенностей целостного педагогического процесса.

Не умаляя достоинства всех исследователей, занимающихся проблемами целостного педагогического процесса, остановимся на раскрытии сущности данного явления, разработанной казахстанским ученым Н.Д. Хмель (1978 г.).

Но прежде отметим: предметом нашего рассмотрения является теория и методика воспитательной работы, а педагогу, будущему учителю в том числе, очень важно понимание, что воспитание всесторонне и гармонично развитой личности вне знаний о сущности законов, закономерностей, качествах и свойствах целостного педагогического процесса, составной частью которого является воспитательный процесс, невозможно.

Для убедительности сказанного, выделим ряд положений (по Хмель Н.Д.).

I. Особенностью педагогического процесса является то, что он социален по своей природе. Социальные системы способны к самоорганизации только в одном случае – если *каждый индивид, участник данной системы имеет достаточные и необходимые условия для оптимального развития и самореализации.* Следовательно, для педагогического процесса существенно становление индивидов, формирование их индивидуальности и социальной зрелости.

Педагогика развивается как наука о воспитании, той общественной функции, которая связана с усвоением биологически наследуемого, социального опыта предшествующих поколений, подрастающей сменой человечества. ***То есть сущность воспитания и его цель есть становление индивида, "человека как совокупности всех общественных отношений"*** (отношений со всеми сторонами общественного бытия), которые формируются в процессе усвоения социального опыта.

Из этого следует, что законами педагогического процесса, отражающими его сущность, являются:

- ребенок становится наследником социального опыта предшествующих поколений **только благодаря собственной активной творчески-созидательной деятельности;**

- развитие индивида как личности, готовой к саморазвитию, к самореализации и самоутверждению, с определенным социально-гражданским статусом происходит в процессе социализации, вхождения в социум, во все более расширяющееся с возрастом поле социальной активности;

- педагогов и учащихся, детей и взрослых объединяет кооперированная совместно-разделенная деятельность, обеспечивающая успех всем и каждому участнику педагогического процесса.

Законы педагогического процесса отражают его сущностные особенности, проявляются как в целом в педагогической деятельности, так и в частностях [4, с.82-83].

II. Любой процесс развивается в соответствии с закономерностями. Основными закономерностями педагогического процесса, являются:

- педагогический процесс учебного заведения обусловлен социально-экономическими потребностями общества;

- целенаправленность педагогического процесса отражает цели общества, которые предъявляются через законы об образовании как социальный заказ;

- педагогический процесс имеет двусторонний характер, связанный с взаимодействием педагогов и учащихся, воспитателей и воспитанников *при обязательной деятельности двух сторон;*

- творческая активность школьников есть следствие тщательно продуманной и организованной учителем деятельности;

- функционирование педагогического процесса зависит от его конструирования и организации возрастными особенностям и уровню развития, как коллектива учащихся, так и отдельных учащихся;

- компоненты педагогического процесса неравнозначны, существует их соподчинение (иерархия) и взаимовлияние. Компонентами педагогического процесса являются люди, составляющие систему «педагоги - учащиеся» (блок человеческого фактора) и элементы их деятельности: цель, задачи, содержание (блок социального заказа), средства, формы, методы, и приемы, виды конкретного задания (блок двигательного механизма целостного педагогического процесса);

- педагогический процесс не одномоментен, длителен во времени;

- влияние среды и взаимоперекрещивающихся направленностей подсистем внутри педагогического процесса порождает множество факторов, под воздействием которых формируется конечный результат [4, с.92-93].

III. Характерные признаки педагогического процесса общеобразовательных школ (независимо от их типов):

- это система социальная, существует за счет взаимодействия людей;

- педагогический процесс школы есть явление многоуровневое и полиструктурное, так как "вбирает" в себя системы меньшего порядка;

- система функционирует только при обмене деятельностью: если педагоги учат способам разных (родовых для человека) видов деятельности, то учащиеся, осваивая их, становятся активными участниками педагогического процесса, готовыми не только к репродуктивной, но и к творчески преобразовательной активности;

- объектом управления учителя в педагогическом процессе является *деятельность учащихся;*

- все элементы деятельности (цель, задачи, содержание и т.д.) являются компонентами системы, так как на овладение учеником элементами деятельности, собственно, и должна быть направлена деятельность взрослого (родителей, педагогов);

- предметом управления учителя в педагогическом процессе являются отношения между субъектами деятельности. Взаимодействие субъектов есть условие для их развития [4, с.71].

IV. На основании выделенных признаков формулируется следующее определение: *педагогический процесс есть совместная деятельность учащихся, происходящая при участии и руководстве педагогов, направленная на усвоение социального опыта и становление личности каждого учащегося, готовой к развитию и самореализации в труде и общественной жизни.*

Из этого определения вытекает необходимость единства учебной и внеучебной сфер педагогического процесса, участие в которых для школьников есть важное условие становления личности и этим обеспечивается целостность самого процесса.

В то же время содержание предложенного определения понятия отражает и ряд качеств целостного педагогического процесса:

- педагогический процесс есть социальная система, функционирование которой определяется обменом деятельностью между его участниками;
- сотрудничество для школьников (не только с педагогами, но и с учителями, друг с другом) есть условие быстреего овладения способами (методами и приемами) разных видов деятельности, то есть становления субъектами деятельности в педагогическом процессе;
- целостность системы "педагоги - учащиеся" определяется единством цели и результата при взаимодействии систем разного порядка внутри педагогического процесса;
- основным интегративным качеством педагогического процесса следует считать единство разнородного, где непрерывность взаимоперекрещивающихся влияний подсистем на становление личности учащихся определяется преобразующей активностью субъектов деятельности (педагогов и школьников).

V. Качества объекта проявляются в его свойствах, без которых педагогический процесс теряет свою специфичность: единство активности и общения, определяющее необходимость совместно разделенной, кооперированной деятельности всех субъектов, участвующих в процессе; функциональная специализация подсистем разного порядка; совокупность многообразных отношений, возникающих в результате взаимодействия субъектов.

Качества и свойства педагогического процесса объективно предполагают и условия функционирования. Педагогический процесс, таким образом, может проявлять себя как целое, если есть специально организованная деятельность как взаимодействие субъектов. Если имеются достижения успеха у каждого субъекта, то тем самым и решается проблема устойчивости и саморазвития системы "педагоги - учащиеся" [4, с.71- 72].

Системно-структурное описание целостного педагогического процесса по Н.Д. Хмель дает ключ к эффективному осуществлению воспитательного процесса в общеобразовательной школе.

Так, например, чтобы глубже понять диалектику процесса нравственного воспитания, его сущность и особенности, структуру и содержание, необходимо выяснить взаимосвязь этого процесса с общепедагогическим процессом, изучить функции и характер, педагогическую инструментовку и особенности учета, результативности его функционирования.

Анализ процесса нравственного воспитания учащихся позволяет утверждать, что все его стороны и компоненты зависят именно от логики содержания этого процесса: и задачи нравственного воспитания, и система видов деятельности для их осуществления выдвигаются не произвольно, а в соответствии с этой логикой. Сама же логика процесса нравственного воспитания выражается в последовательном достижении оптимального развития личности в соответствии с его возрастными возможностями и наличием у него внутренних активных сил «самодвижения» (И.С. Марьенко).

Специфичность процесса нравственного воспитания, прежде всего, характеризуется его двусторонностью. Испытывая на себе влияния внешних факторов и условий, личность всегда проявляет активность. Вступая во взаимодействие с этими влияниями и, перерабатывая их, она изменяет свое качественное состояние и проявляет его во внешних действиях и поступках, в отношениях с окружающей действительностью. Отсюда задача воспитателя – создавать необходимые и достаточные условия для наиболее эффективного взаимодействия данных сторон процесса [5].

Понятие «система воспитания» имеет несколько значений, но «прежде всего система воспитания, писал Н.И. Болдырев, – рассматривается как совокупность взаимосвязанных между собой задач, содержания, форм и методов всестороннего развития личности. Она предполагает:

- во-первых, последовательное раскрытие задач воспитания, стоящих перед учебным заведением на современном этапе ее развития;
- во-вторых, продуманный отбор посильного для воспитанников содержания воспитательной деятельности;
- в-третьих, применение разнообразных форм, методов и приемов в их единстве и взаимосвязи;
- в-четвертых, систематический учет и оценку воспитательной работы. Если выпадает хотя бы один из перечисленных четырех элементов – система, по его утверждению, и с чем нельзя не согласиться, разрушается.

Содержание воспитания во многом зависит от его задач. Оно же играет решающую роль при выборе форм и методов работы. Систематический учет и оценка результатов позволяют успешно

реализовать воспитательные задачи и применять нужные методы формирования у личности воспитуемого моральных качеств. Следовательно, основные компоненты системы воспитания – это не механическая сумма элементов, а единое целое, составляющая процесс формирования личности» [6, с. 91-104].

Рассмотрение сущности воспитательного процесса как составной части педагогического процесса является значимым моментом. Любые педагогические процессы создаются для ускорения и упорядочения развития учащихся и педагогов.

Проектировать их – значит создавать развивающие процессы, убирать мешающие или негативные факторы, создавать им противодействующие. Педагогическое проектирование, если оно профессионально, всегда связано со стремлением педагога организовать для своих учащихся такую среду обучения и внеучебной деятельности, в которой они полнее раскрывали бы свой внутренний мир, были бы свободны, достигали успеха и чувствовали себя комфортно.

Педагогическое проектирование призвано приблизить процесс к реальным условиям; в процессе и посредством проектирования создается педагогическая технология, обеспечивающая развитие участников педагогического процесса [7, с.96].

Наибольший эффект воспитания получается тогда, когда, исходя из общей цели воспитания, учитывая уровень воспитанности личности, условия жизни и деятельности, социальное окружение, мы определяем содержание, конкретные задачи воспитания, опираясь на принципы воспитания, выбираем организационные формы, виды деятельности, средства и методы, которые в их взаимодействии дадут наилучший результат по решению поставленных воспитательных задач [8].

Таким образом, становятся правомерными высказывания ученых [9, с. 17] о том, что: 1) процесс воспитания, а также его место и роль легче всего обнаружить, рассматривая воспитание в структуре целостного процесса формирования личности; 2) в той части, где формирование личности имеет управляемый, контролируемый характер, где люди руководствуются сознательными намерениями, действуют не стихийно, а по заранее намеченному плану в соответствии с поставленными задачами и проявляется воспитание.

Список использованной литературы:

- 1 Хмель Н.Д. *Закономерности педагогического процесса/ Педагогика: Учебник – Алматы: Print-S, 2005 – С. 65-88.*
- 2 Хмель Н.Д. *Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы, 1998. – 27 с.; Учебник. – Алматы: Print-S, 2005. – С. 65-98.*
- 3 Подласый И.П. *Педагогика: Учебник. - М.: Высшее образование, 2006. – 398 с.*
- 4 Хмель Н.Д. *Закономерности педагогического процесса / Педагогика: Учебник – Алматы: Print-S, 2005 – С. 82-83.*
- 5 Марьенко И.С. *Основы процесса нравственного воспитания школьников: Учеб. Пособие для студентов пед ин-тов. – М.: Просвещение, 1980. – 183с.*
- 6 Болдырев Н.И. *Формы и содержание внеклассной работы /Н.И.Болдырев // Воспитание в учебе и труде / под ред. Г.Г.Сенькевич, В.П.Александровской. – Минск, 1967. – С. 91-104.*
- 7 Безруков В.С. *Педагогика. Проективная педагогика. Учебное пособие для педагогических институтов, инженерно - индустриально педагогических техникумов. – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 96 с.*
- 8 Дулов, А.И. *Психолого-педагогические основы управления процессом нравственного воспитания в школе / А.И. Дулов // Вопросы нравственного воспитания учащихся / Иркутский гос. пед. ин-т; под ред. А.И.Дулова. – Иркутск, 1971. – Вып. 4. – С. 25-26.*
- 9 *Воспитание - процесс целенаправленного формирования личности Сластёнин В.А. Педагогика. – М., 1997. – 17 с.*

МРНТИ 14.35.05

С.Т. Иманбаева¹, Ж.Қ. Балтабаева², М.Кенжетай³

¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ХПБҒА - ның академигі,
Халықаралық КОНКОРД академиясының корреспондент- мүшесі (Франция),

²педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ХПБҒА - ның академигі,
Халықаралық КОНКОРД академиясының корреспондент- мүшесі (Франция)

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

³Магистр, «Open Door» білім беру орталығы

ТӘРБИЕ ТЕХНОЛОГИЯСЫ – ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ КӘСІПТІК ШЕБЕРЛІКТІҢ ЭЛЕМЕНТІ

Аңдатпа

Мақалада заманға сәйкес түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отырғанына тоқтала отырып, қоғамды инновациялық тұрғыда жетілдіру, ақпараттандыру мен рухани – адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру кезек күттірмейтін мәселе екеніне тоқталады.

Қоғамдағы рухани – адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруда үздіксіз білім беру жүйесіндегі педагогикалық технология, тәрбие технологиясын ұлттық және әлемдік құндылықтарды өзара кіріктіре отырып іске асырғанда ғана нәтижеге жететінімізге белгілі ғалымдардың тұжырымдарына сүйене отырып нақтылайды. Педагогикалық технология педагогикалық шеберлікпен өзара байланыста болуына жалпы және жеке технологиялардың ара жігін аша отырып, педагогикалық технологияны жетік меңгеру дегеніміз шеберлік екені, педагогикалық шеберлік бір жағынан алғанда жоғары деңгейде педагогикалық технологияны меңгеру екенін түсіндіреді.

Педагогикалық технологияның басты бағыттарының бірі тәрбие технологиясы екені, тұлғаға бағдарланған тәрбие технологиясының, қарым-қатынас технологиясы, ойын технологиясы, ұжымдық шығармашылық істер технологиясы, ақпараттық технологияларға, мультимедиялық технологиялар SMART технологиясы, кейс технологиясы мәнін аша отырып, тұлғаны дамыту, әлеуметтендіру, бейімдеу, сыңи тұрғыда ойлау, өзара қарым - қатынаста әдеп негіздерін сақтау т.б. іс-әрекеттерін қамтитынын ашып көрсетеді.

Түйін сөздер: Педагогикалық технология, тәрбие технологиясы, педагогикалық шеберлік, тұлғаға бағдарланған тәрбие технологиясы, қарым-қатынас технологиясы, ойын технологиясы, ұжымдық шығармашылық істер технологиясы, ақпараттық технологиялар, мультимедиялық технологиялар, SMART технологиясы, кейс технологиясы.

Аннотация

ТЕХНОЛОГИЯ ВОСПИТАНИЯ – ЭЛЕМЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ

С.Т. Иманбаева¹, Ж.Қ. Балтабаева², М.Кенжетай³

¹доктор педагогических наук, профессор, академик МАНПО, член-корреспондент
академии КОНКОРД (Франция)

²доктор педагогических наук, профессор, академик МАНПО, член-корреспондент
академии КОНКОРД (Франция)

Казахский национальный педагогический университет им.Абая

³Магистр, Образовательный Центр «Open Door»

В статье рассматриваются о том, что в современное время – в период, когда представлены несравненные исторические возможности для возрождения и создания прекрасного будущего посредством различных новаторских идей, проблема инновационного развития, информатизации общества и формирования духовно-нравственных ценностей является первоочередной проблемой на сегодняшний день. При формировании духовно-нравственных ценностей в обществе результатов можно достичь только при условии объединения национальных и мировых ценностей в ходе применения педагогических и воспитательных технологий в системе непрерывного образования. Автором раскрывается взаимосвязь педагогических технологий с педагогическим мастерством, грани общих и частных технологий, объясняется мастерство совершенного владения педагогическими технологиями, а также отмечается, что педагогическое мастерство – это с одной стороны, овладение педагогическими технологиями на высшем уровне. Вместе с тем в статье тщательно анализируются основные направления педагогических технологий – воспитательная технология и личностноориентированная воспитательная технология, технология взаимоотношений и игр, технология коллективных творческих дел и информационные технологии, мультимедийные и SMART технологии, кейс технологии, а также то, что все они включают в себя такие действия, как развитие, социализация, адаптация, критическое мышление, соблюдение основ этики в процессе взаимоотношений и т.д.

Ключевые слова: Педагогическая технология, технология воспитания, педагогическое мастерство, личностноориентированная технология воспитания, технология взаимоотношений, технология игр, технология коллективных творческих дел, информационные технологии, мультимедийные технологии, SMART технология, кейс технология.

Abstract

TECHNOLOGY OF EDUCATION IS THE ELEMENT OF PROFESSIONAL SKILL IN EDUCATIONAL WORK

S.T. Imanbayeva¹, Zh.K. Baltabaeva², M. Kenzhetay³

¹Doctor of pedagogical sciences, Professor, Academician of the MANPO, corresponding member of the Academy of CONCORD (France),

²Doctor of pedagogical sciences, Professor, Academician of the MANPO, corresponding member of the Academy of CONCORD (France), Abay Kazakh National Pedagogical University

³Magistr, Educational Centre «Open Door»

The article deals with the initial problem in modern times - at a time when incomparable historical opportunities for reviving and creating a beautiful future through various innovative ideas are presented, the problem of innovative development, informatization of society and the formation of spiritual and moral values is a topical problem for today. The results can only be achieved in the formation of spiritual and moral values in a society, if national and world values are combined in the application of pedagogical and educational technologies in the system of continuing education. The author reveals the interrelation of pedagogical technologies with pedagogical skill, the boundaries of general and private technologies, explains the mastery of perfect possession of pedagogical technologies, and also notes that pedagogical mastery is, on the one hand, the mastery of pedagogical technologies at the highest level. At the same time, the article analyzes the main directions of pedagogical technologies - educational technology and personal-oriented educational technology, the technology of relationships and games, the technology of collective creative deeds and information technologies, multimedia and SMART technologies, the technology case, and the fact that they all include such actions as development, socialization, adaptation, critical thinking, observance of the foundations of ethics in the process of relationships, etc.

Key words: Pedagogical technology, technology of upbringing, pedagogical skill, personal-oriented technology of education, technology of relationships, game technology, technology of collective creative affairs, information technologies, multimedia technologies, SMART technology, case technology.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «заманға сәйкес жаңғыру міндеті барлық мемлекеттердің алдында тұр. Сынаптай сырғыған уақыт ешкімді күтіп тұрмайды, жаңғыру да тарихтың өзі сияқты жалғаса беретін процесс. Екі дәуір түйіскен өліара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр», - деп атап көрсетуі бүгінгі қоғам алдында іргелі міндеттерді жүктейді [1]. Осы тұрғыдан алғанда қоғамды инновациялық тұрғыда жетілдіру, ақпараттандыру мен рухани – адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру кезек күттірмейтін мәселе болып табылады.

Қоғамдағы рухани – адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруда үздіксіз білім беру жүйесіндегі педагогикалық технология, тәрбие технологиясын ұлттық және әлемдік құндылықтарды өзара кіріктіре отырып іске асырғанда ғана нәтижеге жететініміз белгілі.

«Педагогикалық технология» ұғымы 1960 жылдардан бастап «толық меңгерту» теориясына негізделген, жоғарыда атап өткендей нәтиже алуға бағытталған АҚШ және Батыс Еуропа елдерінде практикаға ене бастаған меңгеру технологияларына байланысты пайда болды. Педагогикалық технологияның белгілі авторлары Дж.Кэрролл, Б.Блум, Д.Бруннер, Д.Хамблин, Г.Гейс, В.Коскарелли. Ресей ғалымдарының арасынан педагогикалық технология теориясы мен тәжірибесін өз еңбектерінде қолданған ғалымдар: В.П. Беспалько, М.В. Кларин, Ф.А. Мустаева, Л.Е. Никитина, И.П. Подласый, Г.К. Селевко. П.Я. Гальперин, Н.Ф. Талызина, А.Г. Ривин, Л.Н. Ланд, Ю.К. Бабанский, П.М. Эрдниев, И.П. Раченко, Л.Я. Зорина, М.В. Кларин, т.б.

Энциклопедиялық сөздікте «технология – techne – өнер, шеберлік және logos – ғылым, заң», яғни, технология дегеніміз – шеберлік (өнер) туралы ғылым деп берілген. Білім беру саласындағы «технология» ұғымы өндірістік процестердегі технология ұғымының басты қасиеттерін осы саланы жетілдіру үшін пайдалану ұғымынан туындағаны анық [2].

ЮНЕСКО-ның анықтамасы бойынша «Педагогикалық технология – білім беру формаларын оңтайландыруға бағытталған техникалық және адам ресурстарын, білімді игеру мен оқыту процесін анықтау, қолдану және жасауға арналған жүйелі тәсіл», - деп атап көрсетеді.

Педагогикалық үрдіс белгілі ұстанымдар жүйесіне бағынатындықтан, педагогикалық технология ішкі және сыртқы әрекет бірлігі ретінде қарастырылып, сол ұстанымдар шынайы өзара байланыста жүзеге асыратын педагогтің шеберлігінен көрінеді. В.В. Пикан педагогикалық технологияның маңызды белгілерін бөліп көрсетеді:

- технология нақты педагогикалық ойды іске асыру үшін автордың әдіснамалық, философиялық ұстанымын айқындайды. Осыдан барып, білім беру үрдісінің технологиясы немесе жеке тұлғаны дамыту технологиясы екені анықталады;

- педагогикалық әрекеттердің технологиялық тізбегі, операциялары, коммуникациялары қойылған мақсатқа сай жүйеленіп, алынатын нәтиже формасын белгілейді;

- технология мұғалім мен оқушының өзара байланысты әрекетін келісім шарт негізінде саралау және даралау, адамдық және техникалық мүмкіндіктерді ескеріп, диалогтық қатынастарды оңтайлы шешу принциптеріне негізделеді;

- педагогикалық технология элементі біріншіден, кез келген мұғалім қайталай алатындай болуы тиіс, ал екіншіден жоспарланған нәтижеге (мемлекеттік стандарт) барлық оқушыны жеткізуі тиіс;

- педагогикалық технология мен диагностикалық процедуралар (өлшемдер, көрсеткіштер, әрекет нәтижесін өлшейтін инструментарилер) органикалық байланыста болуы тиіс [3].

Педагогикалық технология педагогикалық шеберлікпен өзара байланыста болуы керек. Педагогикалық технологияны жетік меңгеру дегеніміз шеберлікті білдіреді. Педагогикалық шеберлік, бір жағынан алғанда жоғары деңгейде педагогикалық технологияны меңгеру, ол тек операциялық компонентті меңгерумен шектелмейді.

Педагогикалық мақсатты шешуіне қарай педагогикалық технология *жалпы және жеке технологиялар* болып бөлінеді. Жалпы технологияға оқыту технологиясын құрастырып, оны іске асыру жатады. Жеке технологияға оқу немесе тәрбие мақсатының мынадай түрлерін шешу жатады: оқушылар әрекетіне түрткі тудыру, алынған нәтижені бақылау және бағалау, нақты мақсатты, мысалы, тәрбие ситуациясын талдап, оны шешу жолдарын анықтау.

Педагогикалық технологияның басты бағыттарының бірі тәрбие технологиясы. Тәрбие технологиясы тұлғаның рухани құндылықтарын қалыптастыруға негізделген педагогикалық оқу - тәрбие үрдістің жетістігін қамтамасыз ететін іс-әрекет. Әлемдік тәжірибені негізге алатын болсақ тәрбие технологиясы тұлғаны дамыту, әлеуметтендіру, бейімдеу, сыни тұрғыда ойлау, өзара қарым қатынаста әдеп негіздерін сақтау т.б. іс-әрекеттерін қамтиды [4].

Тәрбие технологиясы сабақ үдерісі мен тәрбие үдерісінде қатар іске асырылады. Білім беру жүйесінде соңғы жылдары оқытудың бұрыннан қалыптасқан дәстүрлі түрлерімен оқытулармен бірге инновациялық оқытулар жедел қарқынмен тәжірибеге ене бастады. Жаңа технологияларды пайдалану, сыни тұрғыда оқыту, миға шабуыл, интербелсенді т.б. бүгінгі мектеп үрдісінде маңызды орын алады.

Тәрбиелік жұмыстарды жүзеге асыруда *Блумның таксономиясы* негізге орын алады: білімдік, танымдық үдерісті қарапайым деңгейден бастап бірте-бірте күрделенетін 6 деңгейді қамтиды: білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау, бағалау деңгейді қолдануға болады. Жоғарыда аты аталған барлық технология тәрбие технологиялармен жүйелі түрде сабақтасып жатады. Кез келген технология тәрбие технологиясыз болмайды.

Қазіргі технологиялар *тұлғаға бағдарланған тәрбие технологияс ерекше атауға болады*. Тұлғалық бағдарлы тәрбие үдерісінде тұлғаның жеке басына назар аударылып, қарым қатынастар әр түрлі деңгейде іске асырылады: қарапайым түрдегі пікірлесу, мазмұндық сұхбат, тұлғалық мәнді сұхбат. Тұлғалық – бағдарлы тәжірибе тұжырамдамасының зерттейтіні: тәрбиенің мәні мен ондағы тәрбиелік қарым-қатынастар. Тәрбиелік қарым-қатынас орнату арқылы, тұлғаны дамытатын жағдаяттар жасау, яғни тұлғаның білімін, субъектілік тәжірибесін жетілдіру, өз пікірін, дүниетанымын, өзіндік қолтанбасын және өзіне тән тұлғалық қасиетін қалыптастыру. Тәрбиенің нақты мәні – тұлғаны сомдаушы педагогикалық үдерісті ұйымдастыру. Тәрбиеге қамтылған субъектілердің барлығы бірдей жағдайда тәрбиеленгенімен де, түрлі тәрбиелік нәтиже көрсетеді, яғни тәрбиелік деңгейі әртүрлі болады. Түйіндей келе, тұлғалық бағдарлы тәрбиенің мәні – баланың субъект ретінде қалыптасуына ерекше мән береді [4].

Тұлғалық бағдарлы технологияның мақсаты – тұлғаны дамытып, оны әлеуметтік ортада өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруға бейімдеп, өмірде кездесетін әртүрлі жағдайларда оң шешім таба білуге тәрбиелеу.

Тәрбие технологиясы ішіндегі оқушының білімге, оқуға, ғылымға, еңбекке деген ынта ықласын қалыптастыруда *ойын технологиясы* негізгі орын алады. Ойын технологиясы оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынасын, бір-бірлерін түсінудің психологиялық үдерісі, эмоциялары, ерік-жігерлік қасиеттері шындалады, мінез-құлқы айқындала түседі, белсенділігі артады, соның нәтижесінде тұлғалық қабілеті көрініс береді. Ойын ол тәрбие құралы. Қарым-қатынасқа түсу арқылы оқушының мінез-құлқындағы кемшіліктер, оның бойындағы өзіншілдік қасиеттер көрініс береді. Мұғалім тұлғаның бойындағы жағымсыз қасиеттерді жою мен болдырмаудың тәсілдерін пайдалана отырып, оның жағымды қасиеттерін жетілдіруге мүмкіндік алады. *Іскерлік ойындар* – заттық және әлеуметтік мазмұндағы кәсіби іс-әрекетті, белгілі бір тәжірибеге тән қарым-қатынасты модельдеу формасы.

Оқушылар өздері қатыса отырып мәселелерді өз бетінше шешеді, оқу-тәрбие үдерісінде білімді нақты істе қолданады, жауапкершілік міндеті жоғары болады, психологиялық дамуына, ішкі жан дүниесіне де, шығармашылық дамуына жағымды ықпал етеді.

Ұжымдық шығармашылық істер технологиясы оқушының бойындағы шығармашылық дамуды көздейтін замануи технологияларға жатады. Замануи технологиялар қазіргі таңда кенінен қолдану аясында. Қоғамның сұранысына байланысты, сыни тұрғыда ойлау технологиясы, миға шабуыл технологиясы, интербелсенді әдістер, IP технологиясы т.б. тұлғаның шығармашылық дамуына ықпал ететін әдістер мен тәсілдерді жинақтаған. Ұжымдық шығармашылық істер технологиясы болғандықтан тапқырлық, белсенділік, табыстылық, төзімділік, көпшіл, мейірімділік қарым-қатынастар жеке тұлғаның бойында да және ұжымда да қалыптасады.

Қазіргі дамыған қоғамда коммуникациялар ақпарат тасқынын меңгеруге үлкен мүмкіндіктер ашып отыр. Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры», - деп аталуы да қоғамдағы ғылыми-техникалық прогрестің негізгі ақпараттандыру екеніне тоқталады. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Интеллектуалды ұлт – 2020» ұлттық бағдарламасының негізгі басты бағыты қоғамды ақпараттандыру деп атауы да болашақ ұрпақтың алдына үлкен міндеттерді жүктейді. Елбасы атап көрсеткендей «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте – мөте қажет», - деуі де қоғамды ақпараттандыру оқушыларға ақпараттық білім негіздерін, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын меңгерту болып табылады. *Ақпараттық технологияларға* электрондық есептеуіш техника, оқу - тәрбие үдерісінде компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге негізделген компьютерлік технологиясы жатады. Арақашықтықтан оқытатын технологиялар әр түрлі оқушыларға үздіксіз білім және тәрбие беру жүйесінің бір формасы ретінде білім алуға мол мүмкіндіктер жасайды. Ақпараттық технология коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы оқу мен тәрбиені жетілдіруді көздейді. *Интерактивті технологияларды* пайдалану арқылы бірлесе отырып іс-әрекет жасауға, мультимедиялық проектор және ACTIVstudio, ACTIVtablet, ACTIVwandy қазқасы, ACTIVslate, Флипчарт программаларын тәрбиелік іс - шараларда тәрбие және сынып сағаттарында, конференция, диспут, дөңгел үстелдерде пайдалану арқылы оқушылардың ақпараттық жүйелер бойынша білімдік деңгейлері кеңейеді.

Мультимедиялық технологиялар да тәрбие шарасын іске асыруда негізгі орын алады. Қазіргі таңда мектептерде өте жиі қолданылатын технологиялардың бірі. Тәрбиелік іс-шараларда аудио технология, проектор, телевизор, магнитофон т.б. пайдалана отырып, оқушының танымдық деңгейін дамытуға ықпал етеді.

SMART технологиясы әлемдік деңгейде замануи тұрғыда жаңашылдықпен іске асып отырған технологиялардың бірі. Тәрбие жұмысында көптеген іс-әрекеттер презентациялар, слайд шоу, дыбыстық жүйелерді пайдалана отырып, қашықтықтан тапсырма беру, интербелсенді әдістерді пайдалану арқылы іске асады. Бұл технологияның ерекшелігі оқушы кез келген уақытта электронды жүйе арқылы өзінің білім көздеріне қолжетімділігі арқылы білік, білім, дағдысын жетілдіре алады, білім қорының молаюына ықпал етеді. Замануи байланыстарға SMART технологиясы кез келген шараларға байланысты материалдарды еркін пайдалана отырып, өте қызықты өткізуге жағдай туғызады.

Тәрбиелік іс-шараларда *кейс технологиясы* әр түрлі кездесетін жағдаяттардан, әртүрлі пікір таластардан шығудың жолдарын анықтайтын, өз көзқарастарын, дағдыларын, ойлауды, пікір талас тудыра отырып, одан шығу жолдарын, жағдаяттарды шешуге негізделген сұрақтар мен тапсырмалардың жинақталуын қалыптастырады. Кейс (case) ағылшын тілінен аударғанда «жағдай», «жағдаят» деген мағынаны береді. Оқушының өмір сүру кеңістігінде әр түрлі жағдаяттардың туындайтыны белгілі. Кейс технологиясын тәрбиелік іс-шараларда қолдануда жағдаяттардан мұғалім шығудың жолдарын нақты айқындайтын әдіс-тәсілдерді, талдауларды, мәселелерді шешуде алгоритмдік реттілікті құра білуі керек.

Жаңашылдық үлгіде тәрбиелік шараларды іске асыруда ақпараттық технологияның негізі ғаламтор жүйесінде смартфон немес компьютерлер арқылы *Whatsapp*-ты пайдалану өзекті болғанын көреміз. XXI ғасырдың басында бұл жүйені әлемнің 57 пайызы пайдаланып отыр. Адамның санасын қалыптастыруда ақпараттық жүйенің негізгі орын алатынын көріп отырмыз.

Педагогикалық үдерісті жүзеге асыру үшін педагогикалық міндетті шешуді *қарым-қатынас технологиясы* негізгі орын алады. Біріншіден, педагогикалық міндетті шешуге екі субъект (педагог пен тәрбиеленуші) қатысады. Екіншіден, көзделген міндетті жүзеге асырумен бірге тәрбиеші өз ісіне

сырт көзбен қарап, өз ісін бағалай білуі тиіс. Үшіншіден, педагогикалық міндет үнемі оқыту міндетімен диалектикалық тұрғыдан тығыз байланысты болғандықтан, тәрбиеленушінің оқу міндетін шешуімен байланысты болады. Педагогикалық міндет педагог басшылығымен, оқушының іс-әрекетін белсендірумен жүзеге асады.

Қорыта келе, *тәрбие технологиясы* әлемдік тәжірибені негізге алатын болсақ тұлғаны дамыту, әлеуметтендіру, бейімдеу, сыни тұрғыда ойлау, өзара қарым - қатынаста әдеп негіздерін сақтау іс-әрекеттерін қамти отырып, тұлғаның рухани құндылықтарын қалыптастыруға негізделген педагогикалық оқу-тәрбие үрдістің жетістігін қамтамасыз ететін іс-әрекет болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». / Егемен Қазақстан. 12 сәуір, 2017 ж. – Б. 1-2.
- 2 Педагогический энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия. 2003. - 528 с.
- 3 Пикан В.В. Научное руководство экспериментом в школе. Ниш школьных технологий. – М., 2011. – 250 с.
- 4 Майғаранова Ш., Иманбаева С. т.б. Тұлғалық бағдарлы тәрбие технологиясы. Оқу - әдістемелік құрал. – Алматы: 2010. – 169 с.
- 5 Кусаинов Г.М. Новая педагогическая технология: методология, теория и практика. Монография. – Усть-Каменогорск, 1997.
- 6 Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. - М.: Академа, 2003.
- 7 Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы. Учебное пособие. Серия «Педагогическое образование». – Ростов на Дону, Изда-тельский центр «МарТ», 2002. – 320с.
- 8 Столяренко Л.Д., Самыгин С.И. Педагогика. – М.: ИКЦ МарТ, – Ростов на Дону, 2003. - 208 с.
- 9 Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.

МРНТИ 16.21.25

Кульгильдинова Т.А.¹
Чакликова А.Т.²

¹д.п.н. профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан
²д.п.н. профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан

ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК КОМПОНЕНТ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация

В статье рассматривается мировая научно-нормативная база, на которую опирается языковая политика Республики Казахстан. К ним относятся требования Лиссабонской конференции 2000 года и Европарламента, в соответствии с которыми владение языками состоит из восьми «ключевых компетенций», которые необходимы человеку для полноценной жизни в обществе, а так же концепция Еврокомиссии под названием «Меры по развитию изучения языков и языкового многообразия». Документом, регламентирующим развитие трехязычия, являются Концепция языкового образования в РК и ГОСО языкового образования языки триединства (казахский, русский и иностранный языки). Предложенный анализ европейского языкового портфеля, подходов к реализации триединства языков может служить неким ориентиром в организации учебного процесса по формированию языковых компетенций.

Ключевые слова: языковая политика, лингвистическая компетенция, изучение языков.

Аңдатпа

КӨПТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ЖАЛПЫ АДАМЗАТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ КОМПОНЕНТІ РЕТІНДЕ

Кульгильдинова Т.А.¹, Чакликова А.Т.²

¹п.г. д. Абылай хан атындағы ҚХҚ ж ӘТУ профессоры, Алматы қ., Қазақстан

²п.г. д. Абылай хан атындағы ҚХҚ ж ӘТУ профессоры, Алматы қ., Қазақстан

Мақалада Қазақстан Республикасының тілдік саясаты негізделген жалпы әлемдік ғылыми-нормативтік базасы қарастырылады. Бұған адамның қоғамда толыққанды өмір сүруіне қажетті 2000 жылғы Лиссабон конференциясы және Еуропарламенттің талаптары, сондай-ақ "Тілдерді оқытуды дамыту жөніндегі және тілдік әрауандық шаралары") [1] атты Еурокомиссияның концептісі жатады. Үштілділікті регламенттейтін құжат ҚР тілдік білім беру концепциясы (Астана, 2010)[2] мен МЖББ тілдік білім беруі ҮШ ТҰҒЫРЛЫЛЫҚ (қазақ, орыс және шетел тілдері). - Astana, 2010 [3].Европаның тіл қоржынының және үштілділікті жүзеге асыру тәсілдерінің ұсынылған талдауы тілдік құзыреттілікті қалыптастыру үшін оқу процесіне бағдар түрі ретінде қызмет ете алады.

Түйін сөздер: тіл саясаты, лингвистикалық құзырет, тілді үйрену.

Abstract

MULTILINGUAL EDUCATION AS A COMPONENT OF UNIVERSAL CULTURE

Kulgildinova T.A.¹

Chaklikova A.T.²

¹*d.p.s., professor., professor, KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan*

¹*d.p.s., professor., professor, KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan*

The article deals with the global scientific and regulatory framework, which supports the language policy of the Republic of Kazakhstan. These include the requirements of the Lisbon Conference of 2000 and the European Parliament, according to which the knowledge of languages is one of eight "core competencies" that are necessary for the person for a full life in society, as well as the European Commission's concept entitled "Measures to promote language learning and linguistic diversity" [1]. The document that regulates the development of trilingualism is the Concept of language education in RK (Astana, 2010) [2] and SOSE of language education: trinity of languages (Kazakh, Russian and foreign languages) (Astana, 2010) [3]. The proposed analysis of the European Language Portfolio, the approaches to the implementation of the trinity of languages can serve as a kind of benchmark in the educational process for the formation of linguistic competence.

Keywords: language policy, linguistic competence, language acquisition.

Идея трехязычия в мире восходит к Барселонскому саммиту Европейского совета глав государств и правительств (2002 г.), где было принято решение внедрять в образовательные системы стран-членов принципа «родной язык плюс два иностранных». На этом же саммите вошло в активный лексикон лингвистов понятие «индикатор лингвистической компетентности», который предполагает введение критериев оценки языковой компетенции, единых для всех стран ЕС. Действие принципа «родной язык плюс два иностранных» основано на изучении двух иностранных языков с раннего возраста в учреждениях школьного, университетского и профессионально-технического образования ЕС. Для реализации этого принципа в Еврокомиссии был составлен документ «Благоприятствование изучению иностранных языков и лингвистическому разнообразию в 2004–2006 гг.», определяющий три стратегических направления: изучение иностранных языков в течение жизни, улучшение преподавания иностранных языков, создание благоприятной среды для изучения языков. В этом документе были сформулированы 47 конкретных предложений по деятельности Европейской комиссии на протяжении 2004–2006 гг. [4, с.12].

В числе документов, направленных на развития европейского мультилингвизма, нужно назвать «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка» (Common).

European Framework of Reference – CEFR [5]. Этот документ по праву пришел на смену ОЕК (общеввропейские компетенции), поскольку содержал критерии определения уровня владения языком для всех европейских языков. Критерии касались пяти навыков: чтение, письмо, аудирование, устный диалог и устная презентация (монологическая речь). В соответствии с этими навыками было выделено шесть уровней владения языком: A1 – уровень выживания /прорыв (Breakthrough), A2 – предпороговый/промежуточный уровень (Waystage), B1 – пороговый уровень (Threshold), B2 – пороговый продвинутый уровень (Vantage), C1 – уровень профессионального владения (Effective Operational Proficiency) и C2 – уровень владения языком в совершенстве (Mastery). С 2001 г. в резолюции заседания ЕС рекомендовалось использовать CEFR для создания систем подтверждения языковой компетенции [6]:

1. Публичный институциональный уровень, который включает пленарные сессии Европарламента и работу различных комиссий с гражданами ЕС.
2. Закрытый институциональный уровень, к которому относятся встречи парламентских комиссий, чиновников высокого ранга и т. п.
3. Уровень общения между гражданами внутри родной страны.
4. Уровень европейского гражданского общества, охватывающий общение между гражданами ЕС, проживающими в разных странах [6, с.15].

Наше исследование показывает, что реализация казахстанской государственной стратегии в сфере языкового образования базируется на лингвокультурном плюрализме, стимулирующем образовательную и профессиональную мобильность, который предполагает обучение и воспитание поликультурной многоязычной личности [7, 272].

Практическим инструментом для развития языков триединства является документ «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка» (Common European Framework of Reference – CEFR), определяющий изучение отдельных предметов на различных уровнях обучения на иностранном языке. Одним из результатов такого обучения является креативность и язык. Для этого необходимо как можно более раннее обучение одному (двум) иностранным языкам. Достижением в изучении языков является формирование межкультурной компетенции, которая предполагает знакомство с другими культурами, толерантность, уважение к ним. Список инструментов для развития языков пополняет наиболее важный по практической значимости Европейский языковой портфель, который состоит из трех компонентов, шести уровней и формирует пять навыков, прописанных в Общеввропейских постулатах.

Раскроем компоненты Европейского языкового портфеля, куда относятся: 1) Паспорт, который фиксирует формальные и неформальные языковые навыки и опыт; 2) Языковая биография как часть «портфеля» помогает изучающему язык участвовать в планировании и осознании результатов собственного учебного процесса; 3) досье, в котором можно поделиться опытом межкультурного общения.

Если говорить о паспорте как компоненте языкового портфеля, то в нем указывается оценка уровня владения языком с точки зрения формирования уровней и навыков по Общеввропейским компетенциям. Языковая биография как элемент портфолио требует фиксации, на что способен обучающийся на каждом из изучаемых языков и включать информацию о лингвистическом и культурном опыте, полученном в рамках формального и неформального образовательного контекста. Содержание досье как компонента портфолио связано с отбором языкового материала по двум изучаемым языкам в конкретной ситуации, где и формируются необходимые для определенного случая умения и навыки.

Согласно вышеупомянутым документам ЕС, с 1998 года практически все школьники в Европе изучают, как минимум, один иностранный язык. Два обязательных иностранных языка изучаются в таких странах, как Бельгия (фламандский регион), Германия, Швейцария, Греция, Польша, Дания, Эстония, Финляндия, Латвия. Внедрение требований к изучению языков относится к области образования, поэтому каждое отдельно взятое европейское государство возлагает ответственность за формирование языковой компетенции на вузы. В этих странах предлагается каждому университету разработать и претворять в жизнь четкую «языковую политику», определяющую роль и задачи университета по изучению иностранных языков.

В соответствии с требованиями данного документа, каждый студент должен отучиться за границей, как минимум, один семестр, и получить соответствующую языковую подготовку, которая включается в общую профессиональную подготовку.

В данном документе нам импонирует то обстоятельство, что языковая политика университета должна включать программу по развитию изучения национального или регионального языка [6]. Это направление стратегически выстроено в лозунге «Образование в течение всей жизни» программы «Эразмус», в рамках которой за последние 20 лет в межуниверситетских обменах приняли участие свыше двух миллионов студентов. Надо отметить, что в языковой политике ЕС особое внимание уделяется модернизации технологий изучения европейских языков. Создание условий для изучения иностранных языков уже давно стало отдельным направлением деятельности Еврокомиссии, где продумана реализация политики в сфере обучения иностранным языкам под названием «Language Learning Policies».

Э.Д. Сулейменова считает, что понятия «языковая идеология» и «языковая политика» очень глубоко связаны друг с другом по целому ряду признаков, хотя, конечно, они и различаются. Языковая идеология – это система взглядов, а языковая политика – это решения, которые принимаются на ее основе. Самое главное в языковой идеологии – это то, что она отражает интересы какой-либо группы, субъектов языковой политики. А раз так, то возможны конфликты: у одной группы могут быть одни интересы, у другой – другие. Более того, оказывается, что в одном государстве может сосуществовать несколько идеологий, отражающих интересы разных партий, разных элит. Но не каждая из них станет главной, определяющей для той или иной страны. Кроме того, действие идеологии может быть продолженным: вот уже и государства нет, и другие задачи стоят перед языковой идеологией, а старая идеология все еще сильна, потому что мы все – люди, мы несем с собой багаж опыта [8, с.24].

В социолингвистических и философских исследованиях выделяют различные виды и типы языковой политики. В зависимости от средств и мер ее проведения, отличают языковую политику радикально-

этатистской или либеральной (умеренной). Философ М.Нысанбаев относит квидам языковой политики ассимиляцию, культурный плюрализм и автономизм.

Самые жесткие требования прослеживаются в языковой ассимиляции, для которой характерны радикально-этатистские методы, связанные с подавлением языка меньшей языковой группы представителями большей языковой группы. Во времена Советского Союза проводилась языковая политика, направленная на повышение статуса русского языка, вследствие чего стало доминировать русско-казахское двуязычие [9, с.11].

Проведение языковой политики в такой многонациональной республике требует особого внимания и заботы не только со стороны государства, но и со стороны институтов гражданского общества. Для решения проблем паритетного двуязычия в языковой политике приоритетное место занимает дальнейшее развитие нормативно-правового обеспечения, расширение, углубление терминологической и лингвистической базы казахского языка. Возникла необходимость институционализации языковой политики, которая определяет «процесс упорядочения, проведения мероприятий, направленных на организационное оформление рассматриваемого политического явления». Она связана с созданием государственного механизма, способного обеспечить функциональное регулирование, постоянное развитие, расширение и обогащение лингвистической базы всех языков на территории Республики Казахстан. Для институционализации государственного языка в Казахстане созданы следующие официальные органы:

- Государственная терминологическая комиссия при Правительстве Республики Казахстан [10];
- Республиканское государственное казенное предприятие «Республиканский центр ускоренного обучения государственному языку» [11];

Каждый из рассматриваемых официальных органов имеет свои функциональные особенности. «Государственная терминологическая комиссия при Правительстве Республики Казахстан является консультативно-совещательным органом, вырабатывающим предложения в области терминологической лексики казахского языка по всем отраслям экономики, науки, техники, культуры» [12].

Основной же целью деятельности Республиканского центра ускоренного обучения государственному языку является «организация создания всех необходимых организационных и материально-технических условий, а также учебно-методическое и научное обеспечение интенсивного обучения государственных служащих казахскому языку» [13].

Язык играет важнейшую роль в плане интернационализации культур, глобализации межкультурной коммуникации. Соприкосновение разных культур находит отражение в языке в виде языковых заимствований. Процессы взаимодействия и интернационализации культур получают свое выражение в формировании интернациональной лексики. Вместе с тем язык представляет собой целый мир, способный лексически и семантически охватить всю многогранную культуру, все многосложное общество.

Социолог и культуролог Н.Смелзер отмечает, что все элементы культуры могут быть выражены в языке. Социальная сущность языка, по мнению этого ученого, заключается в том, что он существует, прежде всего, в языковом сознании – коллективном и индивидуальном.

Несмотря на естественные различия концептуальных воззрений этих ученых на характер взаимосвязи между языком и культурой можно обобщенно вычленил из представленных положений те общие для большинства характеристики взаимодействия между этими категориями, которые можно рассматривать как универсальные, а именно:

- язык и культура – сложные, многообразные явления, имеющие коммуникативно-деятельностную, ценностную и символическую природу;
- язык – факт культуры; он является ее частью;
- язык – основной инструмент, посредством которого усваивается культура;
- язык не просто называет то, что есть в культуре, не просто выражает ее, но и формирует культуру и сам выражается в культуре;
- язык – это важнейшее из всех явлений культурного порядка;
- язык является главным условием и средством выполнения культурой ее основных функций [14].

Базовой категорией межкультурной коммуникации выступает концепт лингвокультура, синтезирующая в органичное целое «язык – культуру – личность». Для развития гуманитарных наук конца XX – начала XXI века огромное значение имеет концептуальное осмысление проблемы соотношения

языка и культуры. Данное положение распространяется не только на филологию и лингвистику, но и на лингводидактику. Ключевая идея этого направления состоит в том, что для обеспечения «межкультурного эффекта» трехязычия все, что изучается, должно быть включено в процесс употребления, использования. Особенно это касается теоретических знаний, которые должны перестать быть мертвым багажом и стать практическим средством объяснения явлений и решения практических ситуаций и проблем на трех языках.

Закономерности развития языков триединства прописаны в принятой в МОН РК Концепции языкового образования [2] и государственного языкового образовательного стандарта [3], разработанного в КазУМОиМЯ им. Абылай хана, в соответствии с которыми необходимо ориентировать содержание образования и систему контроля его качества на систему языковых компетенций. Поэтому наряду с коммуникативной функцией иностранного языка особое значение в современных условиях приобретают культурно-прагматическая и ценностно-ориентационная функции, поскольку при контактах с представителями иных культур, происходит соприкосновение и с теми общественно- и личностно-значимыми смыслами, которые выработаны и приемлемы в другой культуре.

Указанные функции иностранного языка учитываются в нашем университете при разработке содержания обучения этому предмету в вузе. В разработанных учебниках, представляющих собой важнейший элемент системы средств обучения, заложена модель межкультурной коммуникации: в ней находит отражение фрагмент общения между двумя народами, их стремление выработать, несмотря на лингвокультурные отличия, коммуникативную общность, которая даёт основания собеседникам понимать друг друга [7].

По мнению многих исследователей, трехязычное обучение является способом достижения нового качества образования, он определяет направление изменения образовательного процесса, приоритеты, содержательный ресурс развития. И это не случайно, речь идет о новой единице измерения образованности человека, так как языковая компетенция нескольких языков позволяет измерить уровень качества образования. В системе подготовки специалистов трехязычное обучение выступает в качестве результата научения (обученности), при этом выделяются такие оценочные параметры, как усвоение (знаний, навыков, умений) и применение (имеющее отношение к выполнению действительности).

Анализ существующих теорий позволяет сделать вывод о том, что язык в полиязычном общении является инструментом образования и общения, позволяющим проникнуть в культуру народа изучаемого языка, что гарантирует будущим специалистам и филологам полноценное участие в межкультурном диалоге.

Список использованной литературы:

- 1 *The Lisbon Summit: Concrete Action to Stimulate European Competitiveness Special Feature - No 21 (Mai 2000).* URL: http://ec.europa.eu/internal_market/smn/smn21/s21mn14.htm.
- 2 Концепция языкового образования в РК.- Астана, 2010.
- 3 ГОСО языкового образования ЯЗЫКИ ТРИЕДИНСТВА (казахский, русский и иностранный языки). – Астана, 2010.
- 4 *Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка» (Common European Frame work of Reference — CEFR)[ACommon 2003].*
- 5 *Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006. – Commission of the European Communities, 2003. – 29 p.*
- 6 Мансилла П.У., Ръехос А.М. *Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: пилотный образец межкультурной стратегии.* 2007. URL: http://logosbook.ru/educational_book/pdf/2-3_07/08.
- 7 Salima S. Kunanbayeva *Educational Internationalisation as a Major Strategy of the Kazakhstani System of Education// International Journal of Applied Engineering Research ISSN 0973-4562. – Volume 11, N 11 (2016). – P 272-277.*
- 8 Сулейменова Э.Д. Архетип «гадкого утенка» и языковая идентичность // *Язык и идентичность.* – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – С. 15-25.
- 9 Нысанбаев А. Мультикультурализм в постсоветском Казахстане: итоги, проблемы, перспективы // материалы XII Международных Лихачевских научных чтений. – Санкт-Петербург, 17–18 мая 2012 г.
- 10 Постановление Правительства Республики Казахстан от 21 апреля 1998 г. N 367);
- 11 Постановление Правительства Республики Казахстан от 9 октября 1999 года N1545.
- 12 Постановление Правительства Республики Казахстан от 21 апреля 1998 г.
- 13 Постановление Правительства Республики Казахстан от 9 октября 1999 г.
- 14 Смелзер Н. *Социология: пер. с англ. - М.: Феникс, 1998. - 688 с.*

УДК 377.2
МРНТИ 12.09.07

А.Қ. Қозыбай¹, Ж.Б. Бейсеналиева², Ж.Б. Гаазе³
¹*д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан*
²*магистр, преподаватель, ТарГПИ, г. Тараз, Казахстан*
³*доцент, ТарГПИ, г. Тараз, Казахстан*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА СПЕЦИАЛИСТА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматривается проблемы методологического подхода к исследованию формирования профессионализма специалиста профессионального обучения. Специалист профессионального обучения представляется нам как совокупность инновационных подходов к организации технического и профессионального образования, на базе которой происходит выработка положений, направленных на совершенствование теории и практики обучения и воспитания.

Ключевые слова: Гуманизм, специалист профессионального обучения, акмеологический подход к формированию профессионализма специалиста.

Аңдатпа

КӘСІПТІК ОҚЫТУ МАМАНДАРЫНЫҢ КӘСІПҚОЙЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ ЗЕРТТЕУДІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

А.Қ. Қозыбай¹, Ж.Б. Бейсеналиева², Ж.Б. Гаазе³
¹*п.ғ.д., Абай атындағы Қаз ҰПУ профессоры, Алматы қ., Қазақстан*
²*магистр, ТарМПИоқытушысы, Тараз қ., Қазақстан*
³*доцент ТарМПИ, Тараз қ., Қазақстан*

Бұл мақалада кәсіптік оқыту мамандарының кәсіпқойлығын қалыптастырудағы зерттеудің әдіснамалық тәсілдерінің мәселелері қарастырылған. Оқу және тәрбие теориялары мен парктикаларын дамытуға бағытталған негізде қалыптасатын, кәсіптік оқыту мамандары техникалық және кәсіптік оқытуды ұйымдастырудың инновациялық тәсілдерінің жиынтығы ретінде көрсетіледі.

Түйін сөздер: Гуманизм, кәсіптік оқыту маманы, маманның кәсіби қалыптасуындағы акмеологиялық көзқарасы.

Abstract

METHODOLOGICAL APPROACHES TO RESEARCH OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONALISM OF A SPECIALIST OF A PROFESSIONAL TEACHING

Kozybay A.K.¹, Beisenaliyeva Z.B.², Gaaze J.B.³
¹*d.p.s., professor of Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan*
²*master, teacher TarSPI, Taraz, Kazakhstan*
³*associate professor TarSPI, Taraz, Kazakhstan*

The given article deals with problems of methodological approaches to research of development of professionalism of a specialist of a professional teaching. A specialist in professional teaching in our opinion is a complex of innovative approaches to organization of engineering and professional education on the basis of which new regulations are developed aimed at enhancing of theory and practice of education and training.

Key words: humanity, expert of vocational education.

Методологическими основаниями исследования были избраны целостность, системность, структурность, комплексность, личностно-деятельностный подход. Главная методологическая идея формирования профессионализма специалиста профессионального обучения представляется нам как совокупность инновационных подходов к организации технического и профессионального образования, на базе которой происходит выработка положений, направленных на совершенствование теории и практики обучения и воспитания.

В гипотезе исследования указывается, что формирование профессионализма инженера-педагога будет эффективным при условии учета методологических подходов к его подготовке: гуманистического, антропологического, креативного, аксиологического, акмеологического, культурологического, технологического, личностно-ориентированного, футурологического [1].

Остановимся на краткой характеристике каждого из методологических подходов к формированию профессионализма специалиста профессионального обучения.

Гуманистический подход требует ориентации на гуманизм как на мировоззренческую и нравственную основу формирования и развитие личности специалиста профессионального обучения и его воспитанников. Гуманизм как качество и мировоззренческий принцип личности является теоретическим основанием категории «гуманитарный», означающей человеческую индивидуальность, ее духовность, воспитанность и образованность. Гуманизация современной образовательной среды требует изменения подходов к личности человека как субъекту детальности, его обучению, воспитанию, развитию.

Новые гуманистические приоритеты органически вошли в понятие «новое педагогическое мышление». Ведущей гуманистической идеей нового педагогического мышления является идея развития, которая предполагает создание необходимых условий для развития личности, обеспечение развития и саморазвития самой системы образования [2]. К важнейшим формам существования гуманистических ценностей исследователи относят общечеловеческие, социальные, личностные. Система ценностей педагога образует содержательную сторону направленности личности и выражает внутреннюю основу ее отношений к действительности.

Антропологический подход определяет человекознание и понимание сущности человека как основу педагогической деятельности. Он опирается на философскую, психологическую и педагогическую антропологию. Человек в философской антропологии (учение о сущности человека) рассматривается как существо свободное, независимое и самостоятельное, творчески воздействующее на объективную реальность [3].

Специалист профессионального обучения в современных условиях – это Человек, способный сотворить другого Человека, живущего ради других людей.

Таким образом, специалиста профессионального обучения – это специалист, обеспечивающий антропологический подход в педагогической деятельности на основе знаний и понимания растущего человека, умения, согласно его индивидуальности и особенностям строить учебно-воспитательный процесс, создавать необходимые условия для развития и саморазвития личности каждого подростка.

Креативный подход ориентирует на формирование творческой индивидуальности, выработку творческого стиля деятельности, нестандартное решение педагогических задач, способность к инновациям. Педагогическое творчество рассматривается как состояние творческой деятельности, при которой происходит создание принципиально нового в содержании, организации учебно-воспитательного процесса, в решении научно-практических проблем. Изучая педагогическое творчество, мы убедились, что современный специалист профессионального обучения, руководитель немислим без творчества. Творчество – это все, что нас окружает, и, прежде всего, это процесс и результат творческой деятельности: культура, искусство, знание, труд, «мысль творческая», красота. С позиции философии творчество – это деятельность людей, преобразующая природный и социальный мир в соответствии со своими целями и потребностями на основе объективных законов реальной действительности.

Личностно-ориентированный подход к образованию, воспитанию и обучению – важнейший принцип психолого-педагогической науки, предусматривающий создание активной образовательно-воспитательной среды и учет своеобразия индивидуальности личности в развитии и саморазвитии. Именно этот принцип определяет положение подростка в воспитательном процессе, означает признание его активным субъектом деятельности, а, следовательно, становление субъект-субъективных отношений.

Развитие современного общества характеризуется вниманием к миру личности, гуманистическими тенденциями персонализации в образовании, обучении и воспитании. Целью гуманистической педагогики является воспитание свободной, творческой личности, способной жить и творить в демократическом обществе. В теории гуманистической педагогики, где личность ребенка представляется как общечеловеческая ценность, правомерны понятия «личностно-ориентированное образование», «личностно-ориентированное воспитание», «личностно-ориентированное обучение», «личностный подход».

Аксиологический (ценностный) подход. Аксиология – теория ценностей – философское учение о природе ценностей, их месте в реальности и о структуре ценностного мира, т.е. о связи различных ценностей между собой, их обусловленности социальными и культурными факторами и структурой личности [4].

Аксиологический подход включает ориентирование специалиста профессионального обучения на общечеловеческие, национальные и профессиональные ценности, ценностную направленность к профессионально-педагогической деятельности.

Акмеологический подход к формированию профессионализма специалиста профессионального обучения направлен на постоянное достижение «Акме», высокого уровня педагогического мастерства.

Сущностную основу акмеологии как науки, рассматривают многие ученые, подчеркивая ее аксиологическую и личностную значимость. Предметом акмеологии являются также субъективные и объективные факторы, способствующие достижению вершин профессионализма, творческого долголетия специалистов, а также закономерности обучения профессионализму будущих специалистов, совершенствования и коррекции их деятельности. К объективным факторам относят качество полученного образования. К субъективным – талант и способности человека, его ответственность, компетентность, умение эффективно решать производственные задачи.

Культурологический подход – это приобщение личности к общечеловеческой культуре, выработка педагогической культуры, самореализация педагога в культуре. Культура специалиста профессионального обучения – это средство педагогической деятельности, основа педагогического мастерства и условие педагогического творчества.

Технологический подход основан на овладении специалистом профессионального обучения вариативными технологиями и на их использовании в учебно-воспитательном процессе с целью достижения высокой результативности деятельности. Уровень мастерства специалиста профессионального обучения зависит от развития его технологической компетентности.

Педагогическая технология – совокупность средств и методов воспроизведения теоретически обоснованных процессов обучения и воспитания, позволяющих успешно реализовывать поставленные образовательные цели.

Футурологический подход предусматривает научное предвидение и проектирование будущего.

Специалист профессионального обучения должен обладать необходимой междисциплинарной информацией прогностического характера, ибо только на этой основе можно анализировать прогнозный фон с учетом педагогических задач. Это требует от него широкой эрудиции и высокой культуры, овладения «публикационным» методом прогнозирования.

В современной образовательной ситуации наступил период, когда мы учимся решать все проблемы с гуманистических позиций при максимальной активности, самостоятельно и сообща. Гуманизация современной образовательной среды требует изменения подходов к личности человека как к субъекту деятельности, его обучению, воспитанию и развитию.

Психолого-педагогической теорией и практикой накоплен богатый научный фонд идей, концепций, моделей личности и профессиональной деятельности специалиста, наработан опыт создания условий их внедрения.

В профессионализме специалиста с высшим образованием выражены важнейшие свойства и состояния личности: его способность и готовность к осуществлению профессиональной деятельности. Учитывая то, что они составляют внутренний мир специалиста и не поддаются прямому наблюдению, а проявляются косвенно в процессе и результате профессиональной деятельности, то для их изучения использован метод моделирования.

Список использованной литературы:

- 1 Козыбай А.К. *Формирование профессионализма инженера-педагога в системе университетской подготовки: Автореф. дисс. докт. – М., 2005. – 38 с.*
- 2 Слостенин В.А. *Гуманистическая концепция педагогического образования // Современная высшая школа. – М., 1996, № 4. – С. 83-98.*
- 3 Слостенин В.А. *Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки: Автореф. дисс. докт. – М., 1977. – 53 с.*
- 4 Сейтешиев А.П. *Теоретико-методологические основы современной профессиональной педагогики. – М.: Педагогика, 1986. – 211 с.*

SRSTI 14.35.07

Sh.Zh. Kolumbayeva¹

¹*Candidate of Pedagogical Sciences, professor Kazakh National Pedagogical University
named after Abai, e-mail: kolumb_09@mail.ru*

FEATURES OF PROFESSIONAL ORIENTATION WORK IN MODERN SCHOOL OF KAZAKHSTAN

Abstract

The article describes some directions of professional orientational work at schools of Kazakhstan. Revealed that professional orientation is an independent area of knowledge, which is formed at the junction of pedagogy, psychology, sociology, Economics, medicine, law. The article notes that professional orientation is a multifaceted system that includes enlightenment, education, study of psycho-physiological characteristics, conducting psycho-diagnostics, organization of elective courses and others. Solving problems of professional orientation is carried out in a variety of student activities: cognitive, socially useful, communicative, gaming, labour productivity and others.

Key words: education, professional orientational work of school, professional orientation

Аннотация

ОСОБЕННОСТИ ПРОФИОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ КАЗАХСТАНА

Ш.Ж. Колумбаева¹

¹*Кандидат педагогических наук, профессор Казахского национального педагогического
университета имени Абая, e-mail: kolumb_09@mail.ru*

В статье описаны некоторые направления профессиональной ориентационной работы в школах Казахстана. Раскрывается что профессиональная ориентация это самостоятельная область знания, которая формируется на стыке педагогики, психологии, социологии, экономики, медицины, права. В статье отмечается, что профессиональная ориентация это многоаспектная система, включающая просвещение, воспитание, изучение психофизиологических особенностей, проведение психодиагностики, организация элективных курсов и другие. Решение задач профориентации осуществляется в различных видов деятельности учащихся: познавательной, общественно-полезной, коммуникативной, игровой, производительном труде и другие.

Ключевые слова: образование, профессионально-ориентационная работа школы, профессиональная ориентация.

Аңдатпа

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕКТЕБІНДЕ КӘСІБИ БАҒДАР ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ш.Ж.Колумбаева¹

¹*п. э. к., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
e-mail: kolumb_09@mail.ru*

Мақалада Қазақстан мектептеріндегі кәсіптік бағдар беру жұмысының кейбір бағыттары сипатталған. Кәсіби бағдар – бұл педагогика, психология, әлеуметтану, экономика, медицина, құқық тоғысында қалыптасқан өзіндік білім саласы екендігі ашылады. Мақалада кәсіби бағдар беру оқу-ағарту, тәрбие, оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктерін зерттеу жүргізу, психодиагностика, элективті курстарды ұйымдастыруды қамтитын көпәспектiлi жүйе ретiнде қарастырылады. Кәсіптік бағдар беру жұмысының міндеттерін шешу оқушылардың түрлі қызметін: танымдық, қоғамдық пайдалы, коммуникативтік, ойын, өнімді еңбек және басқа да түрлерін ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: білім беру, мектептерде кәсіптік бағдар беру жұмысы, кәсіби бағдарлану.

The rapid pace of development of national economy, the use of new information technologies and more complex organization of human labour have affected significant changes in the system of professional orientation of studying youth. During its century – professional orientation has gone a long history and rapid way from the first professional consultation offices at the beginning of the XX century in the United States to professional orientation systems that exist under the state support in the EU countries. In France, there is the National Information Office on Education and professions (ONISEP). Along with this, the country has established an extensive network of professional self-determination of the French youth, who operate with government support. In the UK a unified system of professional orientational work and employment services operate. The leading role in this system is assigned to professional counselors. A large number of programs are funded by the state. In Sweden, there are no specialized institutions dealing with professional

orientation. These functions are performed by committees on youth employment. Technical progress of the XXI century has led to the availability of sites for professional orientation not only within each country, but also in separate regions of the states of the modern world [1].

In the countries of the former Soviet Union the highest level of professional orientational work demonstrates in Belarus and Russia. Ukraine also shows a high degree of organization of the process to promote professional self-determination. In Kazakhstan, the professional orientational work is carried out in a school by a special teacher on vocational guidance.

In the modern sense of the essence of professional orientational work such universal qualities of students should be formed that allow to make a conscious, independent professional choice, responsible for their choices, to be professionally mobile, as well as the knowledge and skills that would help them to reorient themselves quickly in case the situation changes in the labour market or job loss.

New requirements for the professional development of modern students have led to a rethinking of professional orientation activities. It should not just help young people to choose a profession and teach them to "build" a professional career, to make responsible decisions throughout their working life.

Professional orientational work of schools connects the education system to the economic system of the country, the needs of students with their future, helps students to find their place in a developing economy, ensuring the realization of individual freedom of choice of profession.

Professional orientational work performs intermediary functions between the human needs in the professional activity and the labour market.

Professional orientational work is an organic component of the educational and training process, which is closely related to other activities of educational and training establishments.

Professional orientation is a multifaceted system that includes enlightenment, education, study of psycho-physiological characteristics, conducting psycho-diagnostics, organization of elective courses and others.

Professional orientation in educational institutions is carried out in the process of learning, extra-curricular and out-of-school activities, in the interaction of school with other social structures: family, vocational schools, vocational guidance centers, youth and psychological support of the population, employment services, enterprises, organizations and etc., and the purpose of a school professional orientation - the gradual formation of the internal readiness for independent and conscious planning, updating and implementing personal professional plans.

Professional orientation at the school - a system of educational activities aimed at the assimilation of the students the necessary amount of knowledge on the socio-economic and psycho-physical characteristics of the professions. It is carried out under the supervision of the headmaster, the deputy director on educational work, guidance teachers, school psychologists, social teachers and subject teachers altogether.

The main directions of professional orientational work in schools are:

- professional enlightenment;
- professional education;
- professional consultation

Professional enlightenment includes: professional information, professional propaganda and agitation. Professional information includes information about the world of occupations, personal and professionally important qualities of the person, essential for the self-determination of the system of education, and how to obtain profession, about society needs in personnels.

Students gain knowledge about professions not only at school. The sources of knowledge on the subject are the media, relatives, friends and others. In this case, information about the content of the profession and their importance can sometimes be given in a very distorted form so that it is possible to create a picture of some unwarranted attractiveness of professions and the atmosphere of malevolence towards others. Professional orientation is a continuous process and should be targeted at all age levels. Students of senior classes of comprehensive schools are part of the most important social groups – youth. This group is on the stage of its intensive personal formation in system of general education. High school students experiencing the difficulties of transformation of society that affects process of forming their social and professional orientation. At this age stage the formation of value orientations becomes leading, which pivotal, motivational basis is social responsibility. Its formation is associated with the development of self-reliance, initiative, readiness to take decisions, ability to foresee the results and consequences of their actions or a particular action. Therefore, deliberate professional orientational work is required exactly with this group of students.

Professional informing must be reliable, complete, conclusive, timely, accessible to students in its form, content and carried out both through the media, publications (brochures, guides, and etc.), information boards and through information consultation.

The result of a professional informing is students' mastering the information of such scope and content which are necessary for conscious professional self-determination, as well as ways of mastering self-search information and familiarity with the necessary resources (manuals, bulletins, and etc.).

Professional agitation aims to influence actively the choice of those professions needed by the labour market or the projected expansion of admission to any profession which corresponds to the identity of the students. This work should be, first of all, to use an individual approach to each person, taking into account his interests and psycho-physiological characteristics.

With proper formulation professional propaganda and agitation must promote a positive attitude to the problem of professional choices and in order to avoid mistakes it must be: authentic (obtained from a reliable source), objective (impermissible to advertise certain aspects of professional activity), comprehensive (should pay attention to all aspects of professional activity, with particular emphasis on the prospects for professional growth and the possibility of applying creative abilities).

Professional education includes the formation of students' aptitudes and professional interests. The essence of pedagogical work on professional education is to encourage students to participate in various forms of educational and extracurricular activities, the active trial of strength. This allows to learn the practical experience and to identify students' attitudes and abilities. Addiction develops in the course of activity and professional knowledge which is successfully accumulated in the presence of professional interests. It is important that the student tries his hand in a variety of activities.

The principles of pedagogical and psychological support should be respected in professional education in modern school.

Psychological support is provided in the following areas:

Psychoprophylactic work - envisages the creation of conditions for the full mental development of students at each age stage, early warning of personal and interpersonal problems, making recommendations for optimizing the social and psychological conditions of self-realization, as well as the formation of students, teachers, parents, general psychological culture, desire to use the psychological knowledge to work with children or in the interest of his own development.

Psychological counseling involves assisting students in the knowledge of "Me", the formation of values and motivational attitudes, self-esteem, overcoming emotional instability, increasing psychological competence of managers and employees of the institution, parents, conducting family counseling.

Developing and psychocorrectional work is the system of active psychological and pedagogical measures aimed at the formation of the child's personality, in accordance with age-related regulations, the elimination of deviations in mental and personality development of students.

Professional counseling is studying of the student personality and on this basis, the issuance of professional advice. Professional consultation often has individual character. Professional consultation is being held according to the age, physical and psychological individual characteristics of the student, his general and professional interests, aptitudes and abilities.

According to Klimov E., both professional orientation and professional consultation is a student orientation (Klimov E.G.'s definition) [2]. Also he uses the term of professional self-determination as a professional self-orientation of a student. It is possible to identify a number of directions that contribute to the solution of practical problems of professional self-determination of senior pupils. They include: *professional orientation system, which equips students with the necessary knowledge for orientation in the world of professions and skills objectively evaluate their own individual characteristics, diagnostic methods for studying students' personality to provide individual assistance in choosing a profession; bank of professionograms; socially significant motives of choice of profession; the formation of the elements of culture in the process of preparing students for the conscious choice of profession.*

Professional orientation work with students can be divided into four stages depending on the objectives and content.

Stage I - beginning. Work with students of 1-4 grades.

With the help of professional orientational activities (role plays, didactic games, conversations, competitions, socially useful work, visits on the enterprises, where parents work, family holidays, and etc) forms a view about the world of professions, conscientious attitude to work, the understanding of its role in human life and society, given the installation to choose a profession, developing an interest in the future of the profession.

Stage II - introductory. Work with students of 5-7 grades.

The aim - to give students an initial understanding of the world of occupations, introduce the diversity of professions, to generate interest for problem of profession selection.

The content of the work: conversation, questioning of students and parents, the primary diagnostics of cognitive interests of students.

Stage III - determinative. Work with students of 8-9 grades.

The aim - to teach students to relate their own interests and inclinations to the requirements put forward by profession; expand students' knowledge of the world of professions.

The content of the work: cycle of professional orientation lessons, trips in the educational institutions of primary and secondary vocational education; professional orientational games; conversations with parents at parent meetings, individual consultations.

Stage IV - developmental. Work with students of 10-11 grades.

The aim – to help students in self-knowledge and choice of profession in accordance with their abilities and personal qualities.

The content of the work: creative works, psychological games, exercises on the identification and development of personal qualities; individual consultations.

In the context of a 12-year school the most important mean of pedagogical support of self-determination of the senior teenagers is profiled orientation, designed to activate students' choice of 9th grades, the direction of further education. Profiled orientation helps them to determine the continuation of education and creates conditions for improving the readiness to the social, professional and cultural self-determination as a whole.

In the context of professional education, schooling in grades 9-12 corresponds to the main stage of professional orientation – pre-profiled organization and profiled schooling, in the process of which occurs a modeling of educational activities demanded in the profile school, and forms the ability of decision-making in a variety of educational situations.

The transition to 12-year education model has led to the introduction of the Day of professional orientation by the Ministry of Education and Science of Kazakhstan for students' 9 - 12 grades of secondary schools. Day of professional orientation is planned to be held every 2nd and 4th Saturday of the month within 2 academic hours [3]. School schedules will receive a unified standard by which universities will apply for meetings with the students in a particular school. Comprehensive schools will prepare quarterly a schedule of Day of professional orientation with stated universities.

If universities plan to conduct the testing of students, it is necessary to carry them out of school, either as a part of open days at colleges and universities.

Meetings within the framework of Day of professional orientation will create a comprehensive vocational guidance system that gives every university the right to carry out information work in schools. Students of graduating classes will receive information about current professions and training opportunities. Meetings on Saturday will help to create conditions for parents to explore with universities and colleges in collaboration with children.

In the professional orientational work of the teacher along with the traditional forms and methods (meetings, discussions, and etc.), should use interactive methods, trainings, professional orientational games. For example, master classes with the heads creative unions, where students actively try their forces. Using the plot - role-playing games professional orientation. Through games the students have the opportunity to "simulate", analyze and lose those life situations that may occur in real life. By participating in such games, the guys reveal their talents, learn to express their thoughts, develop oratory skills, and etc.

Thus, at the organization of the system of professional orientation work at school, we must consider the following:

- In any event of academic and educational nature professional orientational tasks should be reflected;
- All subjects of the educational process should be engaged in professional orientation work;
- Measures should be taken to improve the knowledge of all the professionals involved in carrying out the professional orientation work.

References:

- 1 [1. <http://proforientator.kz/index.php/metod-materialy/41-opyt-organizatsii-proforientatsionnoj-raboty-v-mire>](http://proforientator.kz/index.php/metod-materialy/41-opyt-organizatsii-proforientatsionnoj-raboty-v-mire)
- 2 Климов Е. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации. – М.: Знание, 1983.— 96 с.— (Новое в жизни, науке, технике. Сер. “Педагогика и психология”; №
- 3 <http://newskaz.ru/politics/20160325/11436048.html#ixzz43t0uj2o4>Подробнее: <http://www.m-astana.kz>

ӘОЖ 37.0 (075.8)
МРНТИ 14.35.07

Бузаубақова К.Ж.¹ – п.ғ.д., профессор

¹Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының “Жалпы педагогика және психология”
кафедрасының меңгерушісі, Тараз қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ ДАЙЫНДАУДА ДУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЕНДІРУ БОЙЫНША ЖҮРГІЗІЛГЕН ТӘЖІРИБЕЛІК ЖҰМЫСТАР

Аңдатпа

Мақалада Тараз мемлекеттік педагогикалық институтында «Жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіру: педагогикалық кадрларды дайындауда педагогикалық жоғары оқу орны мен Тараз қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің (НЗМ) инновациялық ынтымақтастығы негізінде дуалды оқытуды ендіру және жүзеге асыру» қанатқақты жобасы аясында Қазақстан Республикасында педагог кадрларды дайындауда дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша жүргізілген инновациялық бағыттағы тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың мазмұны ашылып, нәтижесі беріледі.

Сондай-ақ, мақалада қазіргі еңбек нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыратындай индустриялық-инновациялық даму, сапалы білім беруге қол жетімділікті қамтамасыз ететіндей адами капиталды дамыту мақсатында Қазақстан Республикасында педагогикалық кадрларды дайындауда дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен экспериментке дейінгі және экспериментке кейінгі жүргізілген сауалнаманың нәтижесіне салыстырмалы талдау жасалынып, сараланады.

Түйін сөздер: оқытудың дуалды жүйесі, Назарбаев Зияткерлік мектебі, инновациялық ынтымақтастық, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар, сауалнама.

Аннотация

ПРАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ ПО ВНЕДРЕНИЮ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ ПО ДУАЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Бузаубақова К.Ж.¹ – д.п.н., профессор

¹Таразский государственный педагогический институт, г. Тараз, Казахстан

В статье даны результаты опытно-экспериментальной работы по внедрению дуальной системы обучения при подготовке педагогических кадров в Республике Казахстан в ходе реализации пилотного проекта Таразского государственного педагогического института «Модернизация высшего педагогического образования: внедрение и реализация дуальной системы обучения при подготовке педагогических кадров на примере инновационного сотрудничества ТарГПИ и НИШ (г.Тараз)».

Также в статье раскрывается сравнительный анализ результатов опроса, проводимого до эксперимента и после эксперимента с сотрудниками в сфере образования по внедрению системы дуального образования в подготовке педагогических кадров в Республике Казахстан с целью развития человеческого капитала, обеспечивающего доступность к качественному образованию в индустриально-инновационном развитии, удовлетворяющего потребности на рынке труда.

Ключевые слова: система дуального обучения, Назарбаев интеллектуальная школа, инновационное сотрудничество, опытно-экспериментальная работа, анкетирования.

Abstract

Buzaubakova K.Zh.¹ – Doctor of pedagogical sciences, professor

¹Taraz state pedagogical Institute, Taraz, Kazakhstan

PRACTICAL WORKS ON INTRODUCTION OF TRAINING OF PEDAGOGIC PERSONNELS ON DUAL EDUCATION IN REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

In this article are given some results of the experimental works by realization of the dual system of teaching in preparation of teaching stuff in the Republic of Kazakhstan in a process realization of pilot project of Taraz state pedagogical institute titled as “Modernization of higher pedagogical education: realization of dual system of teaching in preparation of teaching stuff on a base of innovative cooperation of TarSPI and NIS (Taraz city)”.

Also in this article is considered the comparative analysis of results of interview leading before and after experiment with co-workers in a sphere of education by inculcation of a system of dual education in preparation of pedagogical staff in the Republic of Kazakhstan with the aim of development of human capital providing the availability to qualitative education in industrial- innovative development satisfying some necessities on labor market.

Key words: system of dual teaching, Nazarbaev intellectual school, innovative cooperation, experimental work, questionnaire.

Жаңа ғасырда бәсекеге қабілетті педагог кадрларды даярлау үшін педагогикалық жоғары оқу орындарында дуалды оқыту жүйесін енгізу қажеттілігі туындауда.

Осындай өзекті мәселені шешу үшін Тараз мемлекеттік педагогикалық институтында менің жетекшілігімен «Жоғары педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіру: педагогикалық кадрларды дайындауда педагогикалық жоғары оқу орны мен Тараз қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің (НЗМ) инновациялық ынтымақтастығы негізінде дуалды оқытуды ендіру және жүзеге асыру» қанатқақты жобасы қолға алынды.

Жоғары педагогикалық білім беруде оқытудың дуалды жүйесін ендіру жағдайында «Мектеп-ЖОО-Зияткерлік мектеп» интегративті байланысын орнату үшін НЗМ-де нәтижелі жұмыс жасап жатқан «Педагогикалық шеберлік» орталығы пайдалануда. «Жоғары оқу орнында дуалды білім беру жүйесі: 3+1» білім беру бағдарламасы жасалынды. Жоғары білім берудің бакалавр деңгейінің 1-3 курстары теориялық білім алуға, 4 курс толықтай практикаға арналады. Тұлғаны дамытуға бағытталатын оқытудың Кембридж әдісін үйренуге 1 семестр, ал тәжірибеден өткізуге 1 семестр арналады [1].

Зерттеу жұмысының ұлттық және халықаралық деңгейдегі маңыздылығы жоғары:

Біріншіден, ЖОО-ң студенттері НЗМ-де жұмыс жасап жатқан шет елдік ғалымдардың өзінен дәріс алады.

Екіншіден, болашақ педагогтар теорияда алған білімін НЗМ-нің базасында тәжірибеден өткізе алады.

Үшіншіден, осындай шетелдік ғалымдардың дәрістеріне ЖОО-ның мұғалімдері мен жалпы орта білім беретін мұғалімдері де қатыса алады.

Төртіншіден, он-лайн режимінде өзара әдістемелік көмек, ақпарат, тәжірибе алмасуға толықтай мүмкіндік туады.

Бесіншіден, болашақ мұғалімдер, ЖОО-ны оқытушылары шет елдік ғалымдармен бірлесе білім сапасын арттыруда инновациялық ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге жол ашылады [2].

2015-2016 оқу жылында Тараз мемлекеттік педагогикалық институтында дуалды оқыту жүйесіне эксперименттік режим тұрғысынан төмендегідей мамандықтар көшірілді: 5В010100-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу; 5В010500-Дефектология; 5В010800-Дене шынықтыру және спорт; 5В012000-Кәсіптік оқыту.

Болашақ педагогтарды кәсіби дайындаудың практикалық бөлігі «Тараз-Арена» жаңа спорт сарайында, «Аспара» колледжінде, «Асыл Дизайн» сән үйінде, балалардың шығармашылық даму орталығында және №33 «Айсәуле» балабақшасы, №35 «Ертөстік» инновациялық бала бақшаларында және Тараз қаласында Назарбаев Зияткерлік мектебінде өтуде.

Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша жүргізілген тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарға Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының болашақ педагогтары және Тараз қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі және Тараз қаласындағы Абай атындағы №26 орта мектебінің мұғалімдері, мектеп басшылары және Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының кафедра меңгерушілері, факультет декандары, оқу-әдістемелік жұмыстар жөніндегі проректоры қатыстырылды.

Экспериментке барлығы 360 респондент қатысты: 150-болашақ педагогтар; 150-педагогтар; 60-ы білім беру жүйесінің басшы қызметкерлері [3].

Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша экспериментке қатысқан респонденттермен сауалнама жүргізілді.

1-кесте мен 1-суретте Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен экспериментке дейінгі жүргізілген сауалнаманың нәтижесі берілді.

«Дуалды оқыту жүйесіне көзқарасыңыз қандай?» деген сұраққа экспериментке қатысқан болашақ педагогтардың 80%-ы келісемін деп жауап берсе, ал қалған 20%-ы келіспейтіндігін білдірді. Экспериментке қатысқан педагогтардың 56%-ы келісемін десе, ал 44%-ы келіспейтінін білдірді, білім беру жүйесінің басшы қызметкерлерінің 45%-ы келісетінін білдірсе, 55%-ы келіспейтінін екшеледі.

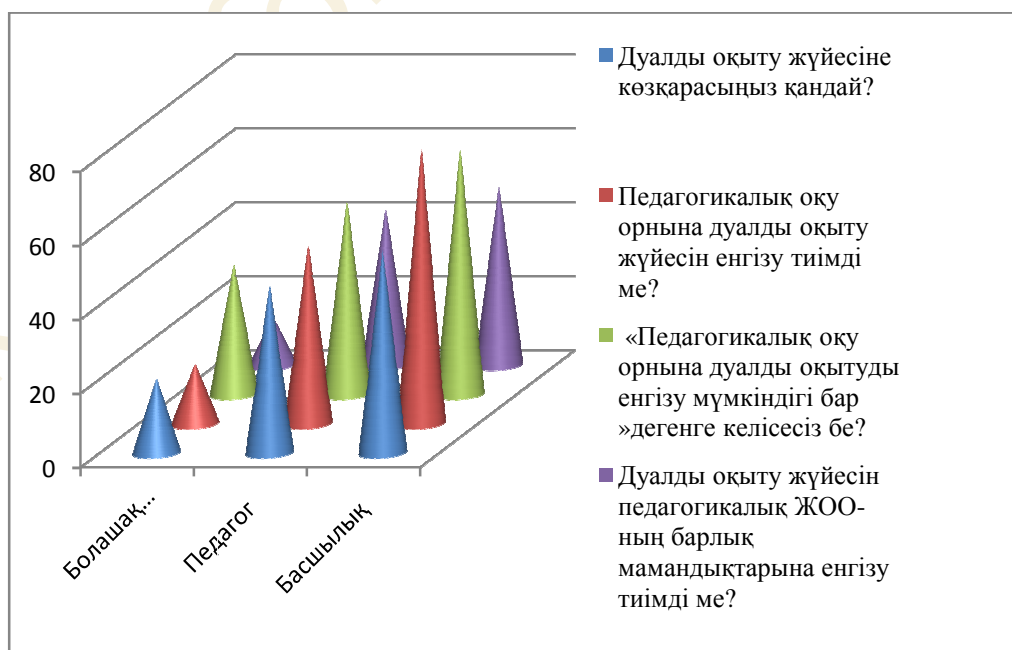
«Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді ме?» деген сұраққа экспериментке қатысқан болашақ педагогтардың 84%-ы тиімді деп жауап берсе, ал қалған 16%-ы келіспейтіндігін білдірді. Экспериментке қатысқан педагогтардың 52%-ы «Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді» десе, ал 48%-ы «Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді емес» деген жауап берді.

Кесте-1. Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен жүргізілген сауалнаманың нәтижесі (экспериментке дейінгі)

Сұрақ	Келісемін			Келіспеймін		
	болашақ педагог	педагог	басшылық	болашақ педагог	педагог	басшылық
Дуалды оқыту жүйесіне көзқарасыңыз қандай?	80	55	45	20	45	55
Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді ме?	84	52	26	16	48	74
«Педагогикалық оқу орнына дуалды оқытуды енгізу мүмкіндігі бар» дегенге келісесіз бе?	65	48	34	35	52	66
Дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді ме?	177	58	48	13	42	52

Ал білім беру жүйесі басшы қызметкерлерінің 26%-ы педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді екендігін білдірсе, ал қалған 74%-ы педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу мүмкін емес екендігін білдірді.

«Педагогикалық оқу орнына дуалды оқытуды енгізу мүмкіндігі бар дегенге келісесіз бе?» деген сұраққа экспериментке қатысқан болашақ педагогтардың 65%-ы келісемін деп жауап берсе, ал қалған 35%-ы келіспейтінін білдірсе, ал педагогтардың 48%-ы «Педагогикалық оқу орнына дуалды оқытуды енгізу мүмкіндігі бар дегенге келісемін» десе, ал қалған 52%-ы педагогикалық оқу орнына дуалды оқытуды енгізу мүмкіндігі бар дегенге келіспейтінін баса айтты. Білім беру жүйесі басшы қызметкерлерінің 34%-ы педагогикалық оқу орнына дуалды оқытуды енгізу мүмкіндігі бар дегенге келісетінін білдірсе, қалған 66%-ы келіспейтіндіктерін білдірді.

Сурет-1. Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен жүргізілген сауалнаманың нәтижесі (экспериментке дейінгі)

«Дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді ме?» деген сұраққа экспериментке қатысқан болашақ педагогтардың 77%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді деп жауап берсе, ал қалған 23%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді емес деп санайды. Экспериментке қатысқан педагогтардың 58%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді деп жауап берсе, ал қалған 42%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді емес деп санайды.

2-кестеде Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен эксперименттен кейінгі жүргізілген сауалнаманың нәтижесі берілді.

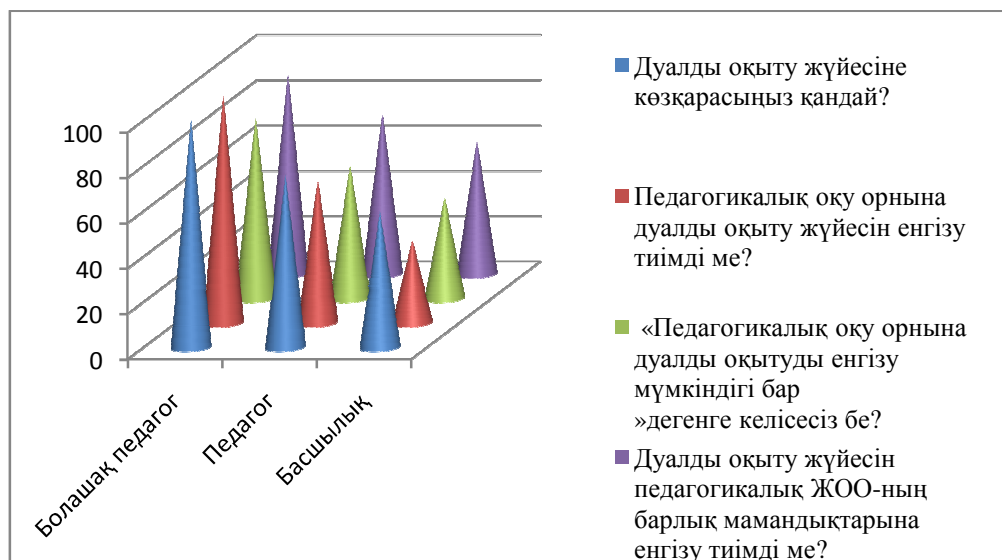
Кесте-2. Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен жүргізілген сауалнаманың нәтижесі (эксперименттен кейінгі)

Сұрақ	Келісемін			Келіспеймін		
	болашақ педагог	педагог	басшылық	болашақ педагог	педагог	басшылық
Дуалды оқыту жүйесіне көзқарасыңыз қандай?	100	76	60	0	24	40
Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді ме?	100	62	36	0	38	64
«Педагогикалық оқу орнына дуалды оқытуды енгізу мүмкіндігі бар» дегенге келісесіз бе?	79,2	58	44	20,8	42	56
Дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді ме?	87,5	70	58	12,5	30	42

Ал білім беру жүйесі басшы қызметкерлерінің 48%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді деп санаса, ал қалған 52%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу мүмкін емес деп есептейді.

2-суретте Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен эксперименттен кейінгі жүргізілген сауалнаманың нәтижесі берілді.

«Дуалды оқыту жүйесіне көзқарасыңыз қандай?» деген сұраққа экспериментке қатысқан болашақ педагогтардың 100%-ы түгелдей келісемін деп жауап берсе, ал педагогтардың 76%-ы келісемін десе, ал 24%-ы келіспейтінін айтса, білім беру жүйесінің басшы қызметкерлерінің 60%-ы келісетінін білдірсе, 40%-ы келіспейтінін білдірді.

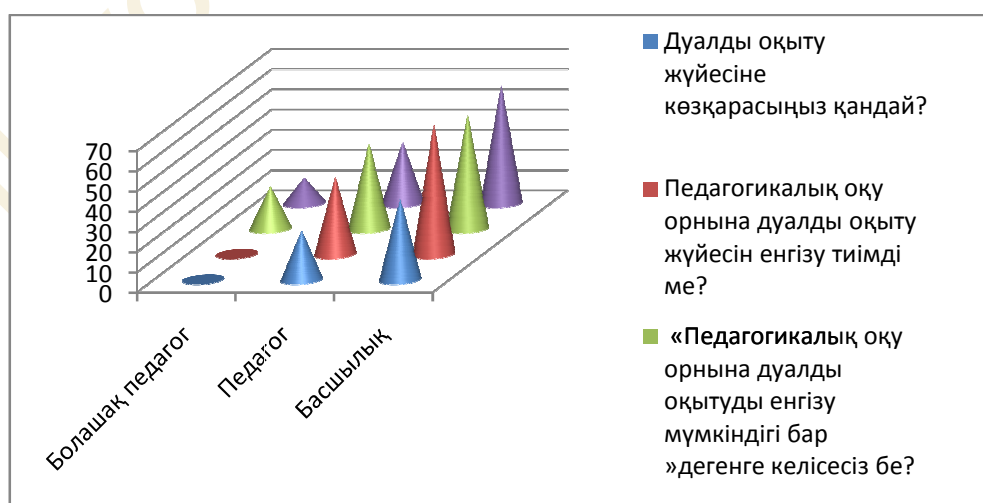

Сурет-2. Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен жүргізілген сауалнаманың нәтижесі (эксперименттен кейінгі)

«Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді ме?» деген сұраққа экспериментке қатысқан болашақ педагогтардың 100%-ы түгелдей тиімді деп жауап берсе, ал педагогтардың 62%-ы «Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді» десе, ал 38%-ы «Педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу қиынырақ» деген жауап айтса, білім беру жүйесінің басшы қызметкерлерінің 36%-ы педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу тиімді екендігін білдірсе, ал қалған 64%-ы педагогикалық оқу орнына дуалды оқыту жүйесін енгізу мүмкін емес екендігін екшеледі.

«Дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді ме?» деген сұраққа экспериментке қатысқан болашақ педагогтардың 87,5%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді деп жауап берсе, ал қалған 12,5%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу мүмкін емес деп санайды. Экспериментке қатысқан педагогтардың 70%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді деп жауап берсе, ал қалған 30%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді емес деп санайды.

3-суретте Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен эксперименттен кейінгі жүргізілген сауалнаманың нәтижесі келіспейтін респонденттер үшін берілді.

Сурет-3. Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бойынша білім беру саласы қызметкерлерімен жүргізілген қызметкерлерімен жүргізілген сауалнаманың салыстырмалы нәтижесі

Ал білім беру жүйесінің басшы қызметкерлерінің 58%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді деп санаса, ал қалған 42%-ы дуалды оқыту жүйесін педагогикалық ЖОО-ның барлық мамандықтарына енгізу тиімді емес деп санайды.

Педагогикалық білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, еліміздің үздіксіз білім беру жүйесіндегі озық әлемдік тәжірибеге сай келетін жеке тұлғаның креативті сапалары, еңбек нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыратындай индустриялық-инновациялық даму, сапалы білім беруге қол жетімділікті қамтамасыз ететіндей адами капиталды дамыту мақсатында педагогикалық жоғары оқу орнындарында дуалды білім беру жүйесін ендіру қажеттілігі тиімді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасының дуалды білім беру жүйесі Тұжырымдамасы. - Тараз: ТарМПИ, 2015.- 55 б. (Авторлары: Қожамжарова Д.П., Бұзаубақова К.Ж., Сарыбекова Ж.Т.).

2 Бұзаубақова К.Ж. Қазақстан Республикасында оқытудың дуалды жүйесін ендіру ерекшеліктері. Оқу-әдістемелік құрал. - Тараз, 2016. -77 б.

3 Бұзаубақова К.Ж. Жоғары оқу орындарындағы дуалды білім беру жүйесінің ерекшеліктері: Қазақстан және Германия, Ресей тәжірибелері. Монография. - Тараз: ИП «Бейсенбекова А», 2016. - 156 б.

ӘОЖ 37.0 (075.8)
МРНТИ 14.43.45

К.Ж. Бұзаубақова¹ – п.ғ.д., профессор

¹Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының “Жалпы педагогика және психология” кафедрасының меңгерушісі, Тараз, Қазақстан

ДУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ: ГЕРМАНИЯ ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа

Мақалада дуалды оқыту жүйесі бойынша әлемде көш бастап тұрған бірден бір мемлекет Германияның дуалды білім беру жүйесі сараланады.

Германияның «триалды» кәсіби білім беру жүйесінің мәні ашылады: оқытудағы интеграция; кәсіби іс-әрекеттегі интеграция; практикадағы интеграция.

Өндіріс процесі барысындағы дуалды білім алудың артықшылықтары ашылады: өндіріс орны шынайы жұмыс жағдайыда оқытуды жүйелейді; жалпыға қолжетімді білім беруді үкімет қаржыландырады; практикаға, нақты оқу міндеттерін шешуге жақындастырылған оқыту; барлық мерзімінде шәкіртақы төленеді; оқыту өткізілген сол кәсіпорында жұмыс алу ықтималдылығы өте жоғары; еңбек нарығында дуалды кәсіби білім алғандар көбірек жұмыс таба алады және т.б.

Сондай-ақ, мақалада өндіріс процесі барысындағы дуалды білім берудің өзіне тән қиындықтары мен ерекшеліктері зерделенеді.

Түйін сөздер: дуалды оқыту жүйесі, «триалды» кәсіби білім беру жүйесі, оқытудағы интеграция, кәсіби іс-әрекеттегі интеграция, практикадағы интеграция.

Аннотация

СИСТЕМА ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ ГЕРМАНИИ

Бузаубақова К.Ж.¹ – д.п.н., профессор

¹Таразский государственный педагогический институт, г. Тараз, Казахстан

В статье рассматривается система дуального обучения Германии, так как она является лидером по подготовке кадров по дуальной системе обучения в мировом образовательном пространстве.

Раскрывается суть «триальной» модели профессиональной системы образования Германии: интеграция обучения; интеграция практики; интеграция в профессиональной деятельности.

Раскрываются преимущества дуального обучения в производственном процессе: производство систематизирует обучение в объективных рабочих условиях; правительство финансирует общедоступное образование; обучение, направленное к решению конкретных практических задач; выплачивается стипендия за все годы обучения; наивысшая вероятность остаться на обучающем производстве, где проводилась практика; выпускники, получившие дуальное профессиональное образование смогут быстрее найти работу на рынке труда и т.д.

Ключевые слова: система дуального обучения, «триальная» модель профессиональной системы образования; интеграция обучения; интеграция профессиональной деятельности; интеграция практики

Abstract

SYSTEM OF DUAL EDUCATION : EXPERIENCE OF GERMANY

Buzaubakova K.Zh.¹ – Doctor of pedagogical sciences, professor

¹Taraz state pedagogical Institute, Taraz, Kazakhstan

In this article is considered a system of the dual teaching of Germany because it's a leader in preparation of teaching staff by the dual system of teaching in the world educational space.

In it is opened an essence of "trial" model of the professional system of education of Germany: integration of teaching: integration of practice: integration in the professional activity.

In this article are opened some advantages of dual teaching in the industrial process: industry systematize the teaching in objective conditions; government finance the public education; teaching which is directed on solving concrete practical tasks; it is paid the scholarship for all years of teaching; the highest probability to stay at teaching industry where the practice was conducted; graduates who get the dual professional education can find the work on labor market faster, etc.

Also in the article are opened some advantages and some peculiarities of a system of the dual teaching.

Key words: system of the dual teaching, "trial" model of the professional system of education, integration of teaching: integration of the professional activity: integration of practice.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Бізге техникалық кадрлар даярлау барынша қажет. Техникалық және кәсіби білім беру инвестициялық саясаттың негізгі бағыттарының бірі болуы тиіс. Бұл үшін Германия, Канада, Австралия және Сингапур сияқты мемлекеттермен бірге кадрлар дайындау орталықтарын бірлесіп құру керек. Олар бүкіл еліміз үшін техникалық және кәсіби білім беру жүйесінің моделі болады» – деп атап көрсеткендей, халықаралық техникалық және кәсіби білім беру орталықтарының тәжірибелерін қазақстандық нарыққа бейімдеу арқылы бәсекеге қабілетті креативті мамандар дайындай аламыз [1].

Білім беру жүйесінің шешетін басты міндеттерінің бірі теорияның өндіріспен тығыз интеграциялануында мамандарды кәсіби дайындаудың жаңа моделін қалыптастыру болып табылады. Осы міндеттерді шешуде Германиядағы кәсіби білім берудің дуалды формасын дамыту тәжірибелерінің маңызы зор.

Дуалды оқыту жүйесі бойынша әлемде Германия көш бастап келеді. Германияның оқыту жүйесі өмірлік тәжірибе арқылы дәлелденген және Еуропалық Одақта үлгі ретінде қабылданған. Дуалды оқыту жүйесін практикаға алғаш ендірген мемлекет ретінде танылған Германияда Еуроодаққа кіретін мемлекеттерге қарағанда жастардың ішінде жұмыссыздық деңгейі өте төмен және экономикасы жоғары дамыған

Еуропадағы басқа мемлекеттерге қарағанда Германияда кәсіби білім берудің дуалды жүйесі жастарды алғашқы еңбек нарығында интеграциялануға мүмкіндік береді.

Германияда «триалды» кәсіби білім беру жүйесі орныққан: оқытудағы интеграция; кәсіби іс-әрекеттегі интеграция; практикадағы интеграция (1-сурет).

Сурет-1. Германияның «триалды» кәсіби білім беру түрлері

Германияда кәсіби білім беру жүйесін «дуалды білім беру жүйесі» деп атайды, себебі қажетті кәсіби практикалық білімдер мен дағдыларды кәсіпорында алса, ал теориялық білімді жалпы білімді кәсіби мектептерде алады.

Германияда білім беру жүйесі 3 заңмен және бір қағидамен реттеледі: кәсіби оқыту жайлы заң (BBiG); кәсіби оқытуды көздейтін заң; кәсіби оқыту бойынша жастарға арналған заң (BerBiFG); еңбекті қорғау туралы заң (JArbSchG); мамандық жайлы қағида (HWO).

Ал жекелей басқа кәсіптер кәсіпке арналған арнайы дайындықты талап ететін оқу міндеттерімен реттеледі (Ausbildungsverordnungen).

Дуалды модель – бұл бизнес, болашақ маман, мемлекеттің талаптарын бір арнаға тоғыстыру. Бұл жүйе бойынша оқытудың 70-80% тікелей өндірісте, ал тек 20-30% колледжде өткізіледі.

Оқытудың дуалды жүйесінде оған қатысушылардың – өндірістік мекеме, жұмысшы, мемлекеттің қызығушылықтарын толықтай қанағаттандырады:

1) өндіріс үшін – бұл мамандарды іздеу мен таңдау және қайта дайындау мен бейімдеуде қаржыны үнемдей отырып, өзіне-өзі маман дайындау мүмкіндігі;

2) жастар үшін – үлкен өмірге бейімделудің алғашқы баспалдағы: оқу мерзімі кезеңінде өндірістегі өз еңбегіне шағын жалақы алады, оқуды бітірген соң бірден жұмысқа орналасады.

Оқытудың дуалды жүйесін ендіру нәтижесінде жастардың арасындағы жұмыссыздардың үлесі көп емес: 15-19 жас арасындағы жұмыссыздардың үлесі – 4,2%. Германияда жұмыссыздардың үлес салмағы – 7,8%. 25 жасқа дейінгілердің арасындағы жұмыссыздардың үлесі Германияда – 7%; Грецияда – 45%; Испанияда – 43%; Словакияда – 33%; Францияда – 30% [2].

Германияда жастардың 55,7% дуалды кәсіби білім беруді таңдайды: 44,2% дуалды кәсіби білім алады; 1,4 млн. оқушы 329 мамандықты таңдайды. Жұмыспен қамту деңгейі жоғары: колледж түлектерінің тек 5 % жұмыс іздейді; колледж түлектерінің 43,8% өз мамандықтары бойынша жұмысқа орналасады; кәсіби оқыту кезеңіндегі орташа еңбек жалақысы айына 795 € құрайды[3].

Неміс өндіріс мекемелерінің (негізінен шағын және орта кәсіпорындары) 21,3 % дуалды кәсіби білім беруге атсалысады: жыл сайын 500 000-ден астам білім алушылар оқытылады; оқуды бітірген түлектердің 66 % жұмысқа қабылданады; жылына әрбір білім алушыға орта есеппен 18 000 € қаржы бөлінеді (оның 62 %-ы еңбек жалақысына жұмсалады); білім алушылардың еңбек үлесіне сәйкес барлық қаржының 76 % өндірісті жабдықтауға жұмсалады. Мемлекет дуалды кәсіби білім беру жүйесінің нарықтағы шығынына қатысады. Дуалды кәсіби білім беруге мемлекеттің жұмсалатын шығыны 5,7 млрд. € құрайды: 3,1 млрд. € колледждерге жұмсалады; 2,6 млрд. € басқару, мониторинг, қолдауға жұмсалады; кәсіби білім беруге бизнес 7,7 млрд. € қаржы жұмсайды [4].

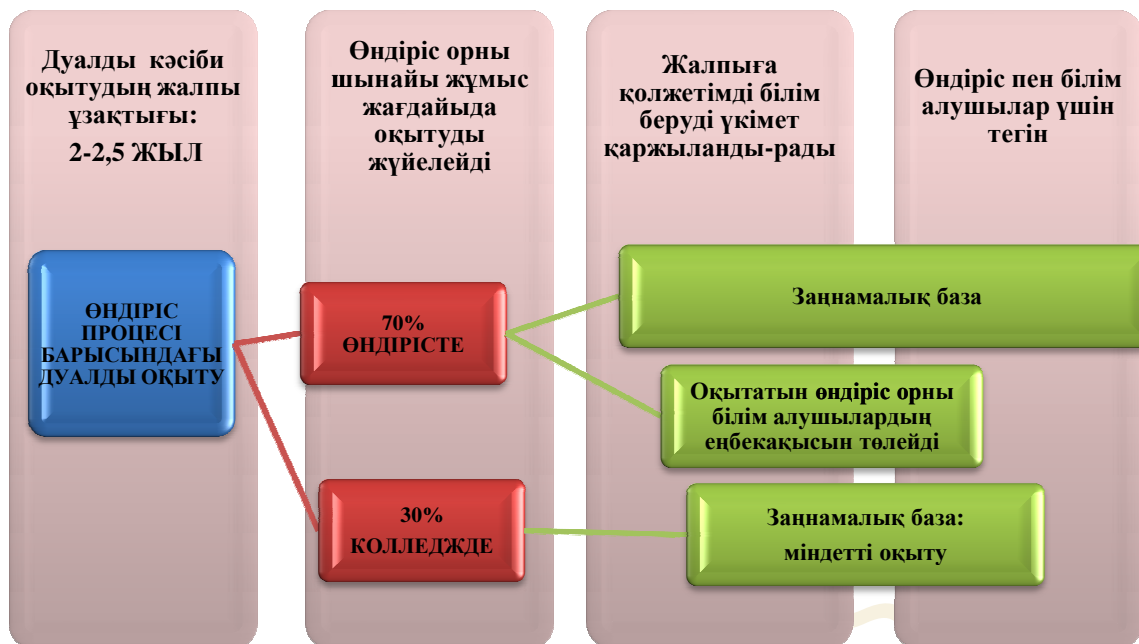
Германияда 340-қа жуық мамандықтар дуалды кәсіби оқыту негізінде жүзеге асырылады: өндіріс; сауда; ауыл шаруашылығы; қолөнер; кеңсе мамандары; денсаулық сақтау мамандары; басшы қызметкерлер және т.б.

Германияда кәсіби білім беруге жыл сайын 23 млрд.€ қаражат жұмсалады. Мемлекет кәсіби колледждерге жыл сайын 3 млрд.€ қаражат бөледі. Германияда 1 кәсіби білім алушыға жылына 15 300 € қаржы жұмсалады. Жыл сайын 500 000 мекеме дуалды білім алуға бос орындар ұсынады. Мәселен, 2014 жылы Германияда дуалды кәсіби білім беру жүйесімен 1,5 миллион оқушылар білім алды, ал бұл мектеп бітіруші түлектердің 60 %-н құрады. Сауда-өндірістік палаталар 336 000 кәсіптік оқыту нұсқаушылары мен 160 000 ерікті бақылаушыларын іске қосты. Оқу мерзімі кезеңіндегі 1 оқушыға төленетін шәкіртақы әртүрлі: шаштаразшы – 270 €; экономист – 830 € [5].

Германияның дуалды оқыту жүйесі негізінен өндірістік және технологиялық секторға бағытталған, ал гуманитарлық бағытта қарастырылмайды.

Германияда мектеп бітірген түлектердің жартысынан көбісі оқытудың дуалды жүйесі негізінде мемлекет тағайындаған 350 мамандықтың бірін алады. Мамандыққа оқытудың бұл түрі мектептік кәсіптік оқытудан бөлек: аптаның 3-4 күнінде өндірісте оқытудың практикалық бөлігі, ал 1-2 күн кәсіби мектепте оқыту теориясы беріледі. Оқу мерзімі – 2-2,5 жыл. Елдегі шағын және орта фирмалардың 80% оқушыға бос орын ұсынады.

Оқыту мерзімінің 2/3 бөлігі өндірістік (мектептік) практикаға, қалған 1/3 бөлігі кәсіптік-теориялық білім алуға жұмсалады. Оқытудың оқу бағдарламасы жұмыс берушінің сұранысы бойынша жасалынады, пән бойынша оқу материалының көлемін бір мамандық шеңберінде қарастыруға мүмкіндік бар. Оқытудың практикалық және теориялық бөлімдеріне бірдей уақыт бөлінеді (2-сурет).

Сурет-2. Өндіріс процесі барысындағы дуалды оқыту

Дуалды білім алудың артықшылықтары :

- практикаға, нақты оқу міндеттерін шешуге жақындастырылған оқыту;
 - оқытудың барлық мерзімінде шәкіртақы төленеді;
 - оқыту өткізілген сол кәсіпорында жұмыс алу ықтималдылығы өте жоғары (мәселен, 2010 жылы бітірушілердің 61% сол оқытқан кәсіпорындарда жұмысқа орналасқан);
 - еңбек нарығында дуалды кәсіби білім алғандар көбірек жұмыс таба алады;
 - кәсіби білім беру бойынша алынған неміс дипломы халықаралық деңгейде мойындалған.
- Зерттеулер көрсеткендей, дуалды білім беру процесі қоғамның білім саласындағы потенциалын сақтайды және білікті жұмыс орындарына деген білім алушылардың ынтасын жоғарылатады.

Алайда дуалды білім беру моделінің өзіне тән қиындықтары жеткілікті:

- дуалды білім беру жүйесінің позитивті имиджіне қарамастан кәсіпорындар оқыту үшін берілетін орындарды төмендетіп отыратыны байқалады;
- ұсынылған оқу орындары және оларға деген сұраныстардың құрылымдық сәйкессіздігі: ұсынылатын оқу орындары сол кәсіпорындар қай аймақта орналасуына байланысты және солардың қажеттіліктеріне қарай оқу орындарын ұсынуға тырысады.
- оқушылардың жеткіліксіз тұлғалық кемелденуі де мәселені ушықтырады: орта білімі бар аттестаты болса да, оқушылар дуалды білім беру жүйесі аясында қойылатын талаптарға әрдайым сәйкес келе бермейді.

Сауда-өндірістік палаталар «Кәсіби білім беру» Заңына сәйкес күзиретті орган болып табылады: кәсіби білім алушылар тізімін бекітеді; оқыту процесін жүргізетін өндіріс мекемелерінің жарамдылығын тексереді (қажетті кадрлармен қамтамасыз етілуі, техникалық жарақтандырылуы және т.б.); кәсіби оқытудың сапасын қамтамасыз етеді және ұдайы бақылау жүргізеді; тәуелсіз емтихан алуды ұйымдастырады және арнайы сертификат береді.

Бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету мен болашақта үздіксіз кәсіби білім беруді дамыту үшін ішкіөндірістік және ішкіфирмалық оқыту мен қайта дайындауды мақсат тұтатын әртүрлі орталықтар мен қысқамерзімді курстарды жүргізетін дамыған инфрақұрылым қажет. Бұндай курстардың бағдарламасы 72-700 сағат аралығында болады, бірақ 1000 сағаттан аспайды және өндірістің қажеттілігін қанағаттандырады. Дайындау (қайта дайындау) бағдарламасы емтихан тапсырумен аяқталады. Емтиханды өндіріс өкілі, білім беру саласының өкілі және тәуелсіз сарапшы қабылдайды. Емтиханды табысты аяқтаған түлекке куәлік (сертификат) табыс етіледі және өз мамандығы бойынша жұмыс істеуге құқық беріледі. Сертификатта кәсіби оқытудың типі, мерзімі және студент алған күзиреттілігі көрсетіледі.

Оқу бағдарламасы жұмыс берушілердің тапсырысымен және қатысуымен жасалады, бір мамандық шеңберінде оқылатын пәндері бойынша оқу материалының көлемін бөлуге мүмкіндігі бар. Теориялық және практикалық бөлімдерге шамамен бірдей сағат бөлінеді. Дуалды оқытудың германиялық бағдарламасына есептелген мерзім екі жылдан үш жарым жыл аралығында ауысып отырады.

Дуалды оқыту жүйесінде бір жағынан кәсіптік мектеп немесе жоғары оқу орны, екінші жағынан білім беретін мекеме, өндіріс орындары бірлесе жұмыс жасайды. Екі мекеме де бір-біріне тәуелсіз серіктес бола алады. Ең бастысы, дуалды оқыту жүйесінде білім алған студенттер өндірістік практикандан өткен мекемеде жұмысқа қалдырылады.

Кәсіби білім алу үшін білім алушылар орын іздестіреді: 2012 жылы кәсіби білім алуға орын ала алмағандар саны 15 600 болса, ал 2013 жылы бұл көрсеткіш 21 000 болды; кәсіби оқытатын өндірістік мекемелердің (әсіресе шағын және орта кәсіпорындар) санының қысқаруы (2009 жылы – 24 %; 2013 жылы – 21,3 %).

Соңғы кезеңде Германияда өндірістегі жұмыс орнына қойылатын талаптар жоғарылауда: шетел тілін білу; өмір бойы білім алу мүмкіндіктерін жақсарту; формалды емес жолмен қол жеткізген құзіреттіліктер негізінде дуалды кәсіби білім алуға және жұмысқа қолжетімділік.

Жұмыс берушілер білім алушыларды ұдайы іздестіреді. Кей жағдайларда жұмыс берушілер кәсіби білім беретін орындарды жаба алмайды. Мәселен, 2009 жылы жұмыс берушілер 17 300 орынды, ал 2013 жылы 33 500 орынды жаба алмады.

Жұмыс берушілер кәсіби оқытуға қажетті білімі, қабілеті бар құзыретті білім алушыларды іздестіреді. Мемлекет мамандар қажеттілігін анықтайды.

Дуалды білім берудің еуропалық тәжірибесін ғылыми зерттеуде тек еуропалық әріптестердің жеткен жетістіктерін ғана талдап қоймай, қазіргі жаңа уақытта өндіріс пен мектептерді интеграциялауда туындайтын мәселелер мен қиындықтарды жеңу тәсілдері мен тетіктерін зерттеу мүмкіндіктеріне қол жеткізу қажет.

XXI ғасырда қоғам мен экономиканың индустриялық-инновациялық даму сұраныстарына сәйкес жоғары білім беруді жаңғырту, әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялануы негізінде білікті кадрларды дайындауда теорияны тәжірибемен ұштастыратын және құзіреттілік негізінде креативтік қабілетті қалыптастыру мен кәсіптік дайындығын арттыруға бағытталған Қазақстан Республикасында дуалды білім беру жүйесін ендіру бүгінгі таңда кезек күттірмейтін мәселе.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Назарбаев Н. «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты Қазақстан халқына Жолдауы. - Астана, 2013.

2 ГФР дуалды кәсіби білім беру жүйесінде білім алушы персоналды дайындау мен оқытудың педагогикалық ерекшеліктері. - Е.: Академия, 2001. -210 б.

3 Германиядағы оқытудың екі жақты жүйесі: /<http://www.faz.net>.

4 Германиядағы кәсіби білім берудің келешегі мен жағдайы /HTTP: vt_061205.

5 Бұзаубақова К.Ж. Жоғары оқу орындарындағы дуалды білім беру жүйесінің ерекшеліктері: Қазақстан және Германия, Ресей тәжірибелері. Монография. -Тараз: ИП «Бейсенбекова А», 2016.- 156 б.

ӘОЖ. 373.1.02:372.8
МРНТИ 14.25.09

Жубандыкова А.М.¹

¹*п.ғ.к, қауымдастырылған проф.м.а., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
Алматы қ. Қазақстан*

БІЛІМ САПАСЫ МҰҒАЛІМ ІЗДЕНІСІНДЕ

Аңдатпа

Мақалада қазіргі қоғамдағы білім сапасына енгізіліп жатқан өзгерістермен жаңалықтарға сәйкес мұғалімдерге қойылатын талаптың маңыздылығы көрсетілген. Білім сапасын арттыру мұғалімнің білімділігі, интеллектуалдық мүмкіндігі жоғары болған сайын оның шәкірттерінің білімге, ғылымға деген қызығушылығының артуына ықпалын күшейту, өз заманының ең білімді, мәдениетті адамы бола отырып, оқушыны оқи білуге, білім ала білуге үйретуді талап етеді. Мұғалімнің кәсіби дайындығы оның қоғамдық-саяси, арнаулы және психологиялық-педагогикалық терең жан-жақты білімі болуымен анықталады. Өз бетінше ойлай білу, қиын динамикалық жағдайларда жол таба білу – қазіргі заман мұғаліміне тән кәсіби бейне. Ойлау процесінің әрдайым педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталуы, білімдер комплексінің маңызды болуы, мұғалімнің кәсіби мінез-құлқы мен әрекетіне өзіндік сипат береді. Бүгінгі мұғалім - балаларға білім беруші ғана емес, сонымен бірге олардың жаңадан ғана қалыптасып келе жатқан сана-сезімін жоғары дәрежедегі рухани байлықтарымен байытушы, балаларда қоғамдық пайдалы еңбекке деген қажеттілікті оятушы, олардың өз бетінше жаңалық ашуға, жаңалық жасауға үйретуші әлеуметтік белсенділігі бар жеке адамды тәрбиелеуші. Сондықтан мұғалім оқушылардан осы қасиеттерді көру үшін, ең алдымен, осындай жақсы жақтарды өз бойында тәрбиелеуі тиіс.

Түйін сөздер: инновациялық білім беру, оқыту әдістері, шығармашылық ізденіс, констуктивтік ізденіс, өздігінен ізденіс.

Аннотация

КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОИСКАХ УЧИТЕЛЯ

Жубандыкова А.М.¹

¹*к.п.н., и.о. ассоц.профессор*

Казахский государственный педагогический университет, Алматы, Казахстан

Современное общество все больше выдвигает определенные требования к системе образования, к уровню его качества. В настоящий момент система образования претерпевает кардинальные изменения, но все еще испытывает определенные проблемы, которые тормозят взаимодействие образования с производством и наукой. В статье рассмотрены существующие проблемы образования, инновационные методы их решения, а также рассмотрены пути взаимодействия образовательного процесса с производством.

Качество образования, в первую очередь, определяется качественно подготовленными учителями. Педагог – главный субъект системы образования, поэтому успешное профессиональное становление и развитие личности педагога должно стать приоритетным направлением системы образования государства и образовательных учреждений. Качественным можно считать образование, если определенные достижения имеют не только учащиеся, но и преподаватели как участники образовательного процесса.

К учителю новой формации предъявляются определенные требования: в идеале учитель должен ясно понимать самоценность образования, быть «человеком в культуре», прекрасно знать собственный предмет, методику преподавания предмета, педагогику и психологию, использовать личностноориентированные педагогические методы и обладать мотивацией к дальнейшему росту и развитию своей личности.

Ключевые слова: инновационное образование, методы образования, творческий поиск, констуктивтний поиск, самостоятельный поиск.

Abstract

THE QUALITY OF EDUCATION IN SEARCH OF A TEACHER

Zhubandykova Akgul¹

¹*c.p.s., associate professor, Kazakh State Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

Modern society increasingly places demands on the education system, the level of quality. At present, the education system is undergoing dramatic changes, but still faces some problems that inhibit the interaction of education with production and science. The article discusses the existing problems of education, innovative methods for their solution, as well as the ways of interaction between the educational process and production.

The quality of education in the first place is determined by the quality trained teachers. The teacher - the main subject of the education system, therefore, successful professional development and personal development of the

teacher should be a priority of the state education system and educational institutions. Qualitative education can be considered if certain achievements have not only students, but teachers as participants in the educational process.

To the teacher of a new formation must meet certain requirements: Ideally, the teacher should clearly understand the intrinsic value of education, to be a "man of culture" perfectly know their own thing, the methodology of teaching the subject, pedagogy and psychology, use lichnostnoorientirovannye pedagogical methods and have the motivation to further growth and development of its personality.

Key words: innovative education, methods of education, creative research, konstruktivny search, an independent search.

Қазақстан Республикасында 2016-2019 ж.ж.білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарлама-сында «Әлем жаһандық сын-тегеуріндер кезеңінде өмір сүруде. Бұл жаңа технологиялық жетістіктер мен инновацияларды енгізу, IT-технологиялардың қарқынды дамуы және адам ресурстарының ұтқырлығы. Осы жағдайда білім және ғылым өзгерістердің алдыңғы қатарында тұруы тиіс. Әлемнің жетекші экономикалары жоғары деңгейдегі адам капиталы есебінен ғана гүлденуге қол жеткізуде. Оған жаңа білім беру стратегиялары мен саясаты ықпал етеді» деп көрсетілген [1].

Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғыртудың қазіргі заманғы кезеңі әрбір адамның сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен мектептегі білімге қолжетімділігін, колледж бен университетте жаңа кәсіби дағдыларды алу, зерттеу және шығармашылық құзыреттерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді.

Бүгінгі күні Қазақстан, әлемдік қоғамдастыққа нарықтық экономикасы әлемдік цивилизацияға жаңа прогрессивтік технологияларымен енген мемлекет ретінде таңылып отыр.

Қоғамдағы өзгерістер білімге деген талаптарды өзгертіп, экономиканың даму қажеттілігіне сай болуын талап етеді. Қазіргі қоғамда жақсы өмір сүру, даму және ілгері өрлеу үшін әртүрлі әлеуметтік институттар жүйесі құрылған. Соның бірі – қоғамның болашағын, дамуын, прогресін қамтамасыз ететін - мектеп. Оның өмірі, қызметі, ертеңгі күні нақты күшке енетін заңдармен нормалар негізінде құрылуы тиіс. Сол мақсатпен өскелең ұрпақты терең білімді, мәдениетті, адамгершілігі зор, шығармашылық тұрғыдан белсенді, әлеуметтік тұрғыдан пісіп жетілген тұлға етіп мақсатты түрде тәрбиелеу қажет.

Қазіргі жағдайда қайта құру процесінің басты міндеттерінің бірі – білім сапасын арттыру алдындағы орынға қойылып отыр. Сондықтан мұғалімнің білімділігі, интеллектуалдық мүмкіндігі жоғары болған сайын оның шәкірттерінің білімге, ғылымға деген қызығушылығының артуына ықпалы күшейе түседі. Сөйтіп, мұғалім өз заманының ең білімді, мәдениетті адамы бола отырып, оқушыны сыни ойлауға, оқи білуге, білім ала білуге үйретеді. Мұғалімнің кәсіби дайындығы оның қоғамдық-саяси, арнаулы және психологиялық-педагогикалық терең жан-жақты білімі болуымен анықталады. Білімді үнемі толықтырып отыру күрделі ғылыми пәндерді терең әрі жан-жақта игеру қазіргі мұғалімге қойылатын басты және айқын талап. Бұл үшін білім дәрежесі ғана шешуші мәнге ие болмайды. Оған қоса білімнің дәлділігі, жүйелілігі және үнемі дамып отыратындығы қажет. Адамның педагогикалық қызметке жарамдылығы білімінің молдылығында ғана емес, сол білімнің үздіксіз дамып отыратындығында, меңгеруге ыңғайлығы мен жағдайына бейімділігінде. Бұл үшін мұғалім ертеңгі мектепке дайын болуы тиіс және күні бұрын нақтылы білім қорын жинауы керек. Мұғалімнің ғылыми білімдер жүйесін меңгеруі жоғары болуы мүмкін. Дегенмен, осындай жағдайда ол мұғалімнің кәсіптік дәрежесінің бір ғана көрсеткіші бола алады. Алған білімді педагогикалық қызметтің мақсатымен, әдіс-жағдайларымен байланыстары, ұштастыра білу шеберлігі шешуші көрсеткіш болып табылады.

Сыни тұрғыдан ойлай білу, қиын динамикалық жағдайларда жол таба білу – қазіргі заман мұғаліміне тән кәсіби бейне. Ойлау процесінің әрдайым педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталуы, білімдер комплексінің маңызды болуы, мұғалімнің кәсіби мінез-құлқы мен әрекетіне өзіндік сипат береді. Бүгінгі мұғалім – балаларға білім беруші ғана емес, сонымен бірге олардың жаңадан ғана қалыптасып келе жатқан сана-сезімін жоғары дәрежедегі рухани байлықтарымен байытушы, балаларда қоғамдық пайдалы еңбекке деген қажеттілікті оятушы, олардың өз бетінше жаңалық ашуға, жаңалық жасауға үйретуші әлеуметтік белсенділігі бар жеке адамды тәрбиелеуші [2, 65-69 б.]. Сондықтан мұғалім оқушылардан осы қасиеттерді көру үшін, ең алдымен, осындай жақсы жақтарды өз бойында тәрбиелеуі тиіс. Мұғалім ешбір қажымайтын, өз ісін сүйетін, өзінің шығармашылық деңгейін әрдайым молайтып отыратын мамандық иесі.

Мұғалім – өз пәнін оқытудың әдістерін жете игерген, шығармашылық еңбек ететін, педагогикалық шеберлігін үнемі жетілдіретін маман. Педагогикалық шеберлік – идеялық-саяси бағыттың, жалпы

мәдениеттің кәсіптік білім, іскерлік дағдының, ұстаздық тәжірибенің жиынтығы. Мұғалім еңбегінің нәтижелі болуы оның табиғи дарындылығында деген пікірлер де бар. Сөз жоқ, дарындылық, аса қабілеттілік қай мамандықта болсын кездеседі. Бірақ адам мамандық ерекшелігімен дүниеге келмейтіні ақиқат. Педагогикалық шеберлік – кейбіреулерге ғана табиғиттың таңдап берген сыйы емес, ол үздіксіз ізденудің, өзін-өзі үнемі кәсіби жетілдірудің және өзінің қалаған мамандығына деген құмарлығынан туындайтын іс-әрекеттерінің жиынтығы [3, 10 б.].

Шығармашылық ізденіс еңбектің, мамандықтың барлық саласына да өте қажет, ал мұғалім үшін ол – ұстаздық дарындылыққа жетудің жолы, педагогикалық еңбекте шешуші орын алады. Себебі мұғалім еңбегінің объектісі – жансыз дүние емес, құрал-жабдық өндірісі де емес, өте күрделі, қарама-қайшылықты әрі нәзік тірі организм, жас ұрпақтық рухани дүниесі. Мұғалімде педагогикалық қабілет пен бейімділіктің болуы – оның еңбегінің нәтижелі болуының кепілі. Педагогикалық қабілет пен мінез-құлық қасиеттері мектептегі кезден-ақ біртіндеп көріне бастайды да, педагогикалық институттағы оқумен әрі қарай дамытып, жетіледі.

Мұғалім жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу ісінде кәсіптік деігейі және ұстаздық шеберлігі жоғары болуы үшін педагогикалық-психологиялық арнайы зерттеулер негізінде айқындалған педагог мамандығына тән іскерлік пен дағдыларды меңгеруі тиіс [4, 48-59 б.]. Өйткені педагогтік іс-әрекет өте динамикалық жүйе, оның өзіндік арнайы құрылымы бар. Олар бірнеше бөліктерден тұрады: танымдылық, құра білушілік, коммуникативтік (қарым-қатынас), ұйымдастырушылық, хабарлама және зерттеушілік іс-әрекеттер мен дағдылар.

Танымдылық іскерлік, ең алдымен, жеке бастың интеллектуалдық мүмкіндігі, мамандық еңбегінің негізі болып саналады. Танымдылық іскерлікті қалыптастыру үшін адамның қабылдау, зейін, ойлау, елес, ес, т.б. психикалық қасиеттерінің бірлікте дамуы қажет. Мысалы, адамның байқағыштығы, өзін-өзі бақылауы, шиеленіскен жағдайда дұрыс жол таба білуі, ойлау процесінің дамуы үшін талдау жасауы, салыстыру, сәйкестігін ажырату, нақтылай білу, жинақтау, қорытынды жасау сияқты джағдылардың болуы қажет. Бұл қасиет, сапалар үнемі жаттығу, адамның өзін-өзі тәрбиелеуі, оқу, білім алу, еңбек процесі барысында тұтас қалыптасатын іскерлік.

Құра білу (конструктивтік) іскерлігі - оқу-тәрбие жұмысын модельдеу, жоспарлау, композициялық материалдарды іріктеп алумен сипатталады. Оқушылардың жас дара ерекшеліктеріне сай, оқу-тәрбие процесінің материалдық базасына сәйкес жұмысты ретті ұйымдастыра білу. Бұл іскерлікті меңгеру үшін интеллектуалдық қасиет, қабілет қажет. Алдағы жұмысты жоспарлау, жобалау, алдымен ойлау, салыстыру, болжам жасау, технологиялық, логикалық ойлау қабілеттерімен тікелей байланысты. Сондықтан құра білу іскерлігі танымдылық іскерлікпен ұштасып жататын қасиет.

Қарым-қатынас іскерлігі – бұл мұғалімнің педагогикалық процестің басында адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренуі. Қарым-қатынас тәсілдері ол алдымен, сөз сөйлеу техникасы, қимыл, бет құбылысын игере білуден басталады. Коммуникативтік іскерлікті тәрбиелеу үшін, адам ең алдымен, басқа адамды түсіне білуі, тани білуі және өзін де таныта, түсіндіре білуге үйренуі керек. Екіншіден, өзінің ой-пікірін, көңіл-күйін, көзқарасын, мақсатын сөйлескен, пікірлескен адамға, коллективке түсіндіре білуге және оларды да түсіне білуге үйренуі қажет. Үшіншіден, адамдармен қарым-қатынас барысында қажет болған жағдайда, бетбұрыс жасау сияқты мүмкіндіктерді басқара білу, оң шешім таба білу. Осылардың нәтижесінде мұғалімде қарым-қатынас жасауға бейімділігі және ептілігі бар, адамдармен оңай тіл табыса алатын, тез араласа алатын жеке бастың қасиеті қалыптасады.

Хабарлау іскерлігі – жеке педагогикалық іскерлік болып бөлінеді. Көбіне қатынас құралы ретінде қарастырылады. Себебі қарым-қатынас хабарлама материалысыз жүзеге асырылуы мүмкін емес. Информациялық іскерлік оқу-тәрбие процесінің оптималдығын арттыруда шешуші орын алады. Оқу-білім материалын терең жан-жақты білу, оқу әдістерін меңгеру, барлық хабарлама құралдарын пайдалану дағдысының болуын талап етеді. Бұл іскерлік мұғалімнен дауысты үйлестіре білуді, көңіл-күй сезімімен сөйлеуді, сөздің құдыретті күшін және дұрыс үнін бет қимылды меңгере білуді талап етеді. Сөйлеу, әңгімелесу, көрсете отырып түсіндіру, пікірлесу, тыңдау, сұрақ-жауап айту тәсілдерін қолдану арқылы тыңдаушының зейінін аудару – мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетіне қажет іскерлік.

Ұйымдастырушылық іскерлік – бұл мұғалім еңбегінің бөлінбейтін үнемі жүріп отыратын маңызды саласы. Педагогикалық процесті басқарудың негізгі шарты. Бұл бағыт педагогикалық іскерлікті бір-бірімен байланыстыратын іскерлік.

Ұйымдастырушылық іскерліктің өзіндік белгілері бар. Олар: жұмысты анықтау, мақсатын белгілеу, жұмысты талап ету, тапсырма беру, тапсырылған жұмысты бақылау, орындалуын ұйымдастыру, орындалған жұмысты қорытындылау, бағалау, есеп беру, нақтылы объектіге зейін қоя білу, кездестіріні кедергіні тез арада болдырмауға психологиялық ахуал туғыза білу, іске қызығушылықпен кірісу, басқаларға жағымды ықпал жасау іс-әрекеттерінен құралады.

Зерттеушілік іскерлік – әрбір педагогикалық құбылысқа ғылыми тұрғыдан қарауды, ғылыми болжам жасауды, жобалау және эксперимент жүргізуді жоспарлауды, сонымен қатар мұғалім озат тәжірибені де өзінің тәжірибесінде жинақтауды, оларға шығармашылық негізінде талдау жасауды және мектеп өміріне ендіруді қамтиды. Жоғарыдағы аталған мамандыққа қажетті педагогтық іскерліктер білім шеңберін жинақтап, мұғалімнің жеке басының қасиет-сапаларын ашып беруге мүмкіндік жасайды. Мұғалімнің жеке басын сипаттайтын қасиеттер: кәсіби бағыттылығы, ғылыми көзқарасы, идеялық сенімі, саяси-қоғамдық азаматтық белсенділігі, адамгершілік гуманистік қатынасы.

Педагогикалық кәсіптік қасиеттері – балаға деген ынта-ықылас махаббат, педагогикалық еңбекке қызығу, психологиялық-педагогикалық сезгіштік, байқағыштық, әділдік, талап қоя білушілік, табандылық, ұстамдылық, өзін-өзі басқара білу, қайырымдылық, кәсіби еңбекті сүйе білу.

Танымдылық қасиеттер ғылыми ой-өрісінің тереңдігі (білімдарлығы), рухани танымдық қызығушылығы және оны қажетсінуі, интеллектуалдық белсенділігі, жаңаны жақтаушылығы, өздігінен педагогикалық білім алуға ынталылығы, шығармашылық пен педагогикалық ынтымақтастықты қолдауы, жаңашыл педагогтарды дұрыс түсінуі, қабылдауы.

Қазіргі кезде мұғалім мамандығына қойылатын талаптың бірі – оны өзі тарапынан оқушымен, ата-аналармен, әріптестермен демократиялық, гуманитарлық және жариялылық принциптері негіздерінде қарым-қатынас жасау арқылы педагогикалық ынтымақтастықты жүзеге асыра білуі [5, 55-56 б.]. Себебі, тек басқа адаммен қарым-қатынас жасау барысында ғана адамның ішкі жан-дүниесі, көзқарасы мен қасиеттері айқын көрінеді. Қарым-қатынассыз адам туралы жете білу мүмкін емес. Қазіргі қоғамды қайта құрудың өзі рухани жаңару. Қазақстанда қазақ тіліне мемлекеттік статус берілуі ұлттық болмысты, мідениетті және ізгілік қасиетті дәріптеуге жол ашты.

Мұғалім жас ұрпақты жаңаша ойлауға адамзат тарихында ғасырлар бойы жиналған байлықты білуге және бүгінгі күнде өмірімізде орын алған рухани жұтандықтан арылуға ықпал жасаушы мамандық.

Сонымен мұғалімнің рухани өсіп-жетілуі оның педагогикалық шеберлігіне байланысты. Ал педагогикалық шеберлік мұғалімнің мектептегі оқу-тәрбие жұмысы мен кәсіби білімінің кешенді дайындығының негізі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 *Қазақстан Республикасында 2016-2019 ж.ж.білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы, – Астана, 2016. – интернет көздері.*
- 2 *Сластенин В.А. Качество образования как социально-педагогический феномен//Педагогическое образование и наука, 2005 №3 65-69 б. журнал мақаласы.*
- 3 *Ұстаздық шығармашылық, оқулық. Б.А.Тұрғынбаева. – Алматы, 2007.*
- 4 *Трапицфн С.Ю. Принципы организации и проведение мониторинга в школе // Управление качеством образования, 2006. №2 48-59 б. журнал мақаласы*
- 5 *Әбілқасымова А.А. Жогары оқу орнындағы педагогикалық процесс, оқулық. – Алматы, 2005.*

УДК 318:2
МРНТИ 14.07.03

Кенжебаева А.Т.¹,
Жумабекова Г.А.¹

¹Таразский государственный педагогический институт Тараз, Казахстан

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА

Аннотация

В настоящей статье описывается реформирование современной системы образования, где превалирующей стала идея воспитания будущего учителя с инновационным типом мышления. Педагоги обращаются к научному педагогическому творчеству, которое выражается в умении разрабатывать и внедрять различные инновации, самостоятельно разрабатывать учебные курсы и авторские программы. Актуализация данного вопроса связана с реформированием современной системы образования, когда превалирующей стала идея воспитания будущего учителя с инновационным типом мышления, характеризующегося созданием объективно нового продукта и возникновением новообразования в ходе самой деятельности субъекта. Организация обучения теперь, как известно, переориентирована с репродуктивной передачи знаний на формирование таких значимых профессиональных качеств как самостоятельный поиск информации, способность к научному поиску, проектированию, моделированию учебно-воспитательного процесса.

Современные специалисты не могут обходиться готовыми методическими рекомендациями; владея теорией и технологией научного творчества, педагоги умеют варьировать различные образовательные технологии, практически применять их в своей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: научно-исследовательская культура, критическое мышление, организация обучения.

Андатпа

ПЕДАГОГТЫҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ МӘДЕНИЕТІ

Г.А.Жұмабекова¹, А.Т.Кенжебаева¹

¹Тараз мемлекеттік педагогикалық институты

Осы мақалада заманауи білім беру жүйесін реформалау мүмкіндіктері сипатталады, ондағы маңызды мәселе инновациялық ойлау қабілеті басым болашақ педагогты тәрбиелеу идеясы негізге алынған.

Ғалымдар оқу-тәрбие ісіне педагогикалық инновациялық технологияларды енгізіп, тарату мәселесін зерттей отырып, қазіргі мектептерде ғылыми ізденіс мәдениетімен қаруланған жаңа формациядағы мұғалім керектігін айтады және педагогикалық инновацияның негізгі мәдениеті - енгізіліп отырған жаңалықтарды топтау-жіктеу-таңдау деп санайды. Бұл бүгінгі педагогтардың білім беру саласында жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін енгізумен ғана шектелмей, рухани-адамгершілік құндылықтарға бетбұрыс жасауға арналған "өзіндік жаңалығы" болуы қажет және бұл барлық ұстаздарға міндетті түрде жаңалық ашу да емес, әр мұғалімнің жүйелі зерттеу жұмысы болуы және сол арқылы мұғалімнің жасаған өзіндік инновациялық іс-тәжірибе технологиясының жобасы болуы керектігін міндеттейді.

Түйін сөздер: ғылыми-зерттеу мәдениеті, сын тұрғысынан ойлау, оқытуды ұйымдастыру.

Abstract

THE RESEARCH CULTURE OF THE TEACHER

G.A.Zhumabekova¹, A.T.Kenzhebayeva¹

¹Taraz state pedagogical Institute

This article describes the reform of the modern education system, was the idea of educating the future teachers with innovative type of thinking. Teachers are turning to scientific pedagogical work, which is reflected in the ability to develop and introduce various innovations to independently develop training courses and program authors. Actualization of this issue is related to the reform of modern education system when the prevailing was the idea of educating the future teachers with innovative type of thinking, characterized by creating the objectively new product and the occurrence of neoplasms in the course of the activities of the subject. The organization of training now, as you know, reoriented reproductive knowledge transfer on the formation of such important professional qualities as independent information search, the ability to scientific search, design, modeling of the educational process.

Modern experts can not do prepared methodological recommendations; mastering the theory and technology of scientific work, teachers know how to vary the various educational technologies, to practically apply them in their professional activities.

Key words: research culture, critical thinking, learning organisation.

Введение

С каждым годом возрастает потребность общества в качественно новых специалистах, владеющих технологией научного творчества, при этом научно-исследовательская подготовка определяется качеством образования. Как известно, в последние годы образовательная сфера подвержена реформированию и ориентирована на подготовку самостоятельно мыслящих учителей, способных к постановке целей, анализу различных педагогических ситуаций, проектированию и реализации учебного процесса, умению прогнозировать и оценивать результаты своей деятельности. Эти качества являются составляющими научно-исследовательской культуры педагога – учителя новой формации.

Императивы современного общества отражают процесс интеллектуализации подготовки специалистов на всех уровнях – научном, культурном, педагогическом. В русле этого процесса происходит смена педагогической парадигмы, пересмотр ее содержательной и технологической основы. Педагоги обращаются к научному педагогическому творчеству, которое выражается в умении разрабатывать и внедрять различные инновации, самостоятельно разрабатывать учебные курсы и авторские программы. Актуализация данного вопроса связана с реформированием современной системы образования, когда превалирующей стала идея воспитания будущего учителя с инновационным типом мышления, характеризующегося созданием объективно нового продукта и возникновением новообразования в ходе самой деятельности субъекта. Организация обучения теперь, как известно, переориентирована с репродуктивной передачи знаний на формирование таких значимых профессиональных качеств как самостоятельный поиск информации, способность к научному поиску, проектированию, моделированию учебно-воспитательного процесса.

Современные специалисты не могут обходиться готовыми методическими рекомендациями; владея теорией и технологией научного творчества, педагоги умеют варьировать различные образовательные технологии, практически применять их в своей профессиональной деятельности.

Основная часть

Научно-исследовательская деятельность, которая включает владение образовательными технологиями, является профессионально значимой и обязательной. Причем владение инновационными технологиями не имеет в виду только теоретические знания классификаций, авторов технологий. Здесь подразумевается проявление инициативы, выход за рамки репродуктивно-подражательной методики, стремление к научно-исследовательскому уровню, что дает возможность для профессионального самопроявления и самоутверждения.

Интерес творчески работающих педагогов (как в школе, так и в вузе) все больше привлекает технология развития критического мышления (или как ее еще называют РКМЧП – развитие критического мышления через чтение и письмо). Ее надпредметность, синтезированность (технология сотрудничества и развивающее обучение) делают технологию открытой для решения многих проблем в образовательной сфере. Это целостная система, формирующая навыки работы с информацией в процессе чтения и письма. Созданная в конце 20 века в США учеными Ч.Темплом, К.Мередилом и Д.Стиллом технология нашла широкое применение в отечественном образовании на различных ступенях образовательного процесса.

Как и любая образовательная технология, развитие критического мышления предполагает алгоритмичность планируемых действий. При этом критическое мышление подразумевает, как ожидаемый результат, формирование у обучающихся самостоятельной, осмысленной позиции, культуры устной и письменной речи, умение ориентироваться в информационном потоке, адекватно понимать прочитанное, критически оценивать новые знания, и, что немаловажно, способствует запуску механизмов самообразования и самоорганизации. Критическое мышление может рассматриваться как базовое, отражающее уровень овладения теоретическими знаниями, умение критически оценивать информацию и вырабатывать собственную точку зрения.

Основной акцент технология ставит на рефлексивность, под которой понимается фокусирование внимания, тщательное взвешивание, оценка и самостоятельный выбор. Обучающиеся приобретают умение объективно оценивать новую информацию, осознавать свое «Я», свою деятельность. Использование технологии при изучении языка дает возможность сделать владение языком рефлексивным, осознанным, и повысить, таким образом, коммуникативный потенциал личности. Кроме того, систематическое применение на занятиях элементов технологии способствует развитию таких качеств личности как критическое мышление, креативность, мобильность самостоятельность и толерантность.

Специфика образовательной технологии развития критического мышления. «Во-первых, учебный процесс строится на научно-обоснованных закономерностях взаимодействия личности и информации.

Во-вторых, фазы этой технологии (вызов, осмысление, рефлексия) инструментально обеспечены таким образом, что преподаватель может быть максимально гибким и аутентичным каждой учебной ситуации в каждый момент времени: речь идет о разнообразных визуальных формах и стратегиях работы с текстом, организации дискуссий и процесса реализации проектов. В-третьих, стратегии технологии позволяют все обучение проводить на основе принципов сотрудничества, совместного планирования и осмысленности» [1].

Каждая из стадий базовой модели - «вызов - осмысление - рефлексия» - имеет свои функции. На стадии вызова происходит актуализация имеющихся знаний, стимуляция интереса к новой теме, обмен мнениями.

Затем осуществляется процесс получения и систематизации новой информации, который подготовлен и вытекает из первой фазы.

Основным и самым сложным является процесс рефлексии, когда происходит соотнесение новой информации и имеющихся знаний, выработка собственной позиции, оценка и самооценка процесса (рефлексия от англ. reflection – «обратная связь», «отдача», «самооценка и самоанализ», «взаимопонимание и взаимодействие»).

Приоритетная роль на занятиях с применением рассматриваемой технологии отводится работе с текстом, при этом предполагается дискуссионный, аналитический характер деятельности. Применяемые методики реализации РКМЧП расширяют границы сотрудничества между преподавателем и студентами, нацеливая на глубокое осмысление уже имеющихся и новых знаний.

Технология развития критического мышления предлагает несколько методик работы с текстом. *Инсерт* или графическое оформление мыслительной работы, маркировка текста. Этот методический прием, как правило, является необходимым элементом в учебной работе и всегда применяется при анализе учебных статей, учебников или художественных текстов. Студенты отмечают известную информацию, а затем новую и дополнительную. Как правило, предлагается система маркировки текста, включающая следующие значки:

«V» – галочкой отмечается то, что известно;

«-» – знаком «минус» помечается то, что противоречит представлениям читающего, вызывает сомнения;

«+» – знаком «плюс» помечается то, что является для читателя интересным и неожиданным;

«?» – вопросительный знак ставится, если у читателя возникло желание узнать о том, что описывается, более подробно.

Составление кластеров. (Кластеры, «гроздь» – это графические систематизаторы, которые показывают несколько различных типов связи между объектами или явлениями). В центре листа пишется слово (тема, проблема). Далее вокруг этого слова записываются слова или предложения, которые являются крупными смысловыми единицами – гроздьями. Схемы никогда не бывают точно заданными, элементы кластера не повторяются у разных студентов. Различные точки зрения признаются равноправными, заслуживающими внимания; они тщательно изучаются и анализируются всей группой (недаром технология является коллективной, групповой). Таким образом, помимо коммуникативной компетенции, формируется толерантность мышления.

Применяя *стратегию «чтение с остановками»*, можно настроить студенческую аудиторию на осознанное овладение, как новыми коммуникативными единицами, так и ценностными ориентирами. Преподаватель, а за ним и студенты, читают с перерывами для внутренних дискуссий, пометок, вопросов, критических «высказываний».

Как правило, при работе с сюжетным текстом, преподаватель больше внимания уделяет анализу новых слов, словосочетаний, развитию умения пересказать текст своими словами, выделить основную идею. Критически осмысливая текст вместе со студентами, необходимо поразмышлять, задавая более сложные вопросы: «Почему автор поднял именно эту проблему?», «Насколько идея текста созвучна вашим представлениям и взглядам?», «С помощью каких художественных средств автор вызвал у вас те или иные чувства?» и др. Опыт использования такой методики в работе с художественным текстом способствует усвоению нового материала в коммуникативно-речевом аспекте.

Таблица «тонких и толстых вопросов». Эффективными и часто используемыми являются также приемы «перепутанных логических цепочек», стратегии «фишбоун», «синквейны» и др.

Занятия с использованием технологии отличается сочетанием проблемности и продуктивности обучения. При этом необходимо подобрать информативный материал, способствующий развитию

критического мышления, а также стратегию занятия. Хотя возможно применение различных стратегий на одном занятии для реализации базового модуля «вызов – осмысление – рефлексия».

Критический подход при разработке системы заданий для обучающихся формирует у них навыки и способности к рефлексии. Это помогает студентам осмысливать свою деятельность, ее результаты, значимость изучаемого материала, что выводит их на новый, более высокий, уровень знаний.

Реализация принципов сотрудничества на занятиях с использованием технологии критического мышления является результативной как для студентов, так и для преподавателя. Экспериментальные занятия показывают, что у студентов повышается эффективность восприятия информации, повышается мотивация к обучению, процесс овладения новыми знаниями становится более осознанным, ответственным, полученные знания – долгосрочными; студенты овладевают навыками работы в сотрудничестве с другими. Таким образом, повышается качество образования в целом.

Педагог, применяя технологию, становится источником профессиональной информации для своих коллег, создает в аудитории благоприятную атмосферу сотрудничества, вырабатывает гибкую модель обучения, которая способствует развитию самостоятельности, критического мышления у обучающихся.

Выводы

В статье раскрывается роль исследовательского компонента в развитии педагогического мышления современного учителя-исследователя, обладающего готовностью к научной деятельности. Педагогическое сознание рассматривается как сущностная основа, обеспечивающая динамику процессов и профессионально-педагогического и научного становления педагога-исследователя.

Применение различных технологий позволяет педагогу вовлечь студентов в активный познавательный процесс, формируя у них необходимые ключевые компетенции (информационную, коммуникативную, персональную, межкультурную), важные личностные качества, создавая творческую, поисковую атмосферу на занятиях. Безусловно, технологичность учебного процесса содействует формированию исследовательской культуры и общему развитию мыслящей личности.

Список использованной литературы

- 1 Загвязинский В.И., Атаханов Р. *Методология и методы психолого-педагогического исследования*. – М.: Академия, 2006. – 208 с.
- 2 Бабанский Ю.К. *Проблемы повышения эффективности педагогических исследований*. – М.: Педагогика, 1992. – 192 с.
- 3 Таубаева Ш.Т. *Введение в методологию и методiku педагогического исследования*. – Туркистан: Туран, 2007. – 190 с.
- 4 Ахметова Г.К., Пфейфер Н.Э., Бурдина Е.И. *Азбука для начинающего исследователя*. – Павлодар: ПГУ, 2003. – 108 с.
- 5 Исаева З.А., Таубаева Ш.Т. *Педагогический эксперимент*. – Алматы: Қазақ университеті, 2000. – 120 с.
2. Кертаева К.М., Боталова О.Б.
- 6 Загашев И. О., Заир-Бек С. И. *Критическое мышление: технология развития*. – СПб: Альянс-Дельта, 2003. – 284 с.
- 7 *Актуальные проблемы учебно-методического обеспечения высшего педагогического образования (выпуск 3): Сборник статей*. Под ред. д.п.н. проф. Сарыбекова М.Н. – Тараз: ТарГПИ, 2006.

УДК 378.796
МРНТИ 14.07.03

Байғалиев А.М.¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

ПЕДАГОГТАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС ӘРЕКЕТІН ЖЕТІЛДІРУ

Аңдатпа

Бұл мақалада педагогтардың инновациялық іс әрекетін жетілдіру мәселесі қарастырылған. Автор мақалада «Жаңа формациядағы педагог» ұғымының мән-мағынасын жан-жақты зерделеді. Заманауи қоғамда жаңа формациядағы маман әрдайым жаңалықты білуге ұмтылады, заманауи жаңа технологиялармен жұмыс жасауға үйренеді, жаңа техниканың дамуымен қатарлас жүреді. Мақалада өз қалауымен өзгеруге құлшынысы жоғары педагогтың қалыптасуына әсер етуші факторлар анықталған. Алайда, адамның өзбетінше өзгеруі екі талай, яғни оңайлықпен жүзеге аспайды. Әрине, бұл құбылыс тек жұмыла жұмыс жасап, еңбек студия арқасында ғана жағымды жүзеге асуы әбден мүмкін. Белгілі бір мақсат нәтижеге жету үшін әрбір маман ұдайы үздіксіз жүйелі түрде еңбек етуі қажет.

Автор өзінің мақаласында мұғалімдердің инновациялық іс әрекетін жетілдірудің жаңа мүмкіндіктерін анықтады. Жаңа формациядағы педагогтың қалыптасуына әсер ететін білім, білік, дағдылар талданды. Аталған мақалада автор жаңа формациядағы маманның кәсіби дамуының моделін ұсынды. Мақалада 12-жылдық білім берудің жүйесіне көшудің ерекшеліктері айқындалды.

Түйін сөздер: педагог, инновация, жетілдіру, формация, білім берудің жаңа технологиялары, 12-жылдық білім беру жүйесі, білім, білік, дағды, фактор, мұғалім, мектеп.

Аннотация

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Байғалиев А.М.¹

¹магистр педагогики, ст.преподаватель, Института искусств, культуры и спорта
КазНПУ им.Абая, г. Алматы, Казахстан

В данной статье рассмотрены пути совершенствования инновационной деятельности преподавателей. Автор раскрыл понятие «Педагог нового формата». На современном этапе специалист новой формации, всегда стремится к новому, изучать новые технологии и, конечно же, не отставать от развития современной техники. Определены факторы влияющие на формирование педагога, желающий и умеющий меняться. Человек вообще меняется с большим трудом. Именно – трудом, то есть целенаправленными, организованными усилиями. Можно сделать какое-то серьезное усилие, что-то поменять в жизни под влиянием минутного напряжения – но чтобы начать систематически поступать не так, как раньше, нужно систематически же и трудиться.

В статье автор раскрыл новые возможности совершенствования инновационной деятельности учителей. Анализированы знания и навыки влияющие на формирование педагога нового формата. Автором в своей статье представлена модель профессионального развития специалиста новой формации. В статье обоснованы особенности перехода на 12-летнюю систему образования.

Ключевые слова: педагог, инновация, усовершенствование, формация, новые технологии обучения, система 12-летнего образования, умения, знания, навыки, фактор, учитель, школа

Abstract

IMPROVEMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF TEACHERS

Baigaliev F.M.¹

¹Senior teacher of the Institute of arts, culture and sport at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

In this article are considered the ways of improvement by innovative activity of teachers. The author has opened the concept "Teacher of a New Format". At the present stage experts of a new formation, always to aspire to new, to study new technologies and, of course, not to lag behind development of the modern equipment. The factors influencing formation of the teacher, wishing and able to change are defined. The person in general changes with great difficulty. – work, that is purposeful, organized efforts. It is possible to make some serious effort, to change something in life under the influence of minute tension – but to begin to arrive systematically not as earlier, it is necessary systematically and to work. "Often people refuse to change, but it is unnatural.

In article the author has opened new opportunities of improvement of innovative activity of teachers. Knowledge and skills influencing formation of the teacher of a new format are defined. The author in the article has presented

model of professional development of the expert of a new formation. In article features of transition a na12-letniya an education system are proved.

Key words: teacher, innovation, improvement, formation, new technologies of training, system of 12 years' education, ability, knowledge, skills, factor, teacher, school

«Басқа халықтардан кем болмау үшін біз білімді, бай һәм күшті болуымыз керек. Білімді болуға оқу керек, бай болуға кәсіп керек, күшті болуға бірлік керек» (А. Байтұрсынұлы)

Ертеңгі күннің бүгінгі күннен асып түсуіне ықпал етіп, адамзат қоғамына алға қарай жетелеу – ол білім. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс – оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға. Мұғалім информатор, бақылаушы, тексеруші, жазалаушы қызметін тастап, керісінше ізденуші, зерттеуші, технолог, өнертапқыш, шығармашылықпен жұмыс істейтін жаңашыл болуы керек. Жаңа формациядағы мұғалім:

Біріншіден – жаңа формациядағы педагог ретінде өзінің күшті де әлсіз жақтарын білуі қажет;

Екіншіден – жалпы педагогикалық этиканы меңгеру;

Үшіншіден – әлемдік білім беру процесіне бейім болуы керек; ұрпақпен жұмыс атқарады. Мұғалім сөзі мен іс-әрекетімен мәдениетімен, білікті біліммен, ұйымдастырушылық қабілеті мен, балалармен тіл табысудағы қасиетімен асқақ, өз кәсібін қадірлеген ұстаз ғана педагогтың мәртебесін биік ұстай алады. Қазіргі қоғамға қажетті де осындай ұстаздар [1].

Егер мұғалім өз немесе басқа пәндер төңірегіндегі, ұжыммен, жекелей проблемалық шығармашылық топтардағы т.б. әріптестерімен бірлесе қызмет ету, кәсіби қарым-қатынаста болмай дараланып, жеке басының жетістіктері мен кемшіліктерін бірлесе бағалай алмаса, өз шығармашылығы мен қалыптасқан нәтижелі жетістіктерін көрсете алмаса, онда ол тек сыншы педагог.

Білім, білік, дағдыны және мақсат қоюға оны шешуге ұмтылыс жасамай ынта жігерсіз, педагогика мен психология негіздерін игермей іс жүзінде психологиялық жағдаяттар шешімінсіз тұйыққа тіреліп, өмірдің түссіз жағымен ғана еңбек етсе, онда ол Гете сөзімен айтқанда бір нүктеде тоқтаған мұғалім.

Оқушыны субъект ретінде қарастырып, оның өзін - өзі тануына жол ашу, жеке тұлға бойындағы қасиетті дамыту, «Мен» менталитетін қалыптастыру білім мен тәрбиені жеке тұлғаға қарай бағыттау - бүгінгі таңдағы мұғалімнің кезек күттірмейтін қасиетті міндеті. Мұғалім жеке тұлғаға көтерілмей, мұндай зор мақсатқа жету екіталай. Оқу – тәрбие үрдісін ізгілендіру, технологияландыру әр мұғалімнен ғылыми еңбекті талап етеді. Педагогика, технология әлеміндегі жаңалықтарға үңілу, оны зерделей, зерттей отырып іс - тәжірибеге пайдалану, өзінің техногиясын қалыптастыру - заман талабы, заман ағымына ілесу де оңай емес. Кәсіби біліктілігі жоғары өзіндік позициялы, бағалы бейімділігі бар сапалы маман даярлау - бүгінгі өмір талабы.

Білім беру – шын мәнінде, баланың өзінің дербес мүмкіндіктерін ескере отырып белсенді іс - әрекет жасауына, жақсы көруі мен қорғанушылығын еркін көрсете білуіне, оқушының тұлға ретінде үнемі дамуына, жас және жеке ерекшеліктерін ескеруге жағдай туғызу деген сөз. Оқушының өзін тану үшін ғылыми және өмірлік проблемаларын шешудің бірден – бір тәсілі - өзін-өзі рефлексиялық басқаруды жүргізе алуы. Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі ретінде бастауыш және орта білім кезеңінен – ақ демократиялық қарым – қатынастарды орнықтыру көзделеді. Ол үшін оқытудың мынадай басты ерекшеліктерін дағдыға айналдырудың маңызы зор:

- өз тәжірибесін пайдалана отырып жаңа білім арқылы дүниеге өзіндік түсінік пен танымды қалыптастыру;

- өзге адамдардың ұсынатын идеяларына конструктивтік көзқараспен қарай алу;

- өзіне қарама-қарсы идеяларды жоққа шығаруға емес, түсінуге ұмтылу, одан өзі үшін нәтиже түйіндеу;

- өз біліміндегі олқылықтарын көре білу және оны жоюдың жолдарын табу;

«Оқушы дайын білімді игеруші» түсінігі орнына « адам – шындықты танушы тұлға» түсінігі қалыптасады.

Оқушы тұлғасына шоғырланған білім беру –

-адамның қалыптасуы, оның өз бейнесін табуы, даралық, руханилық, шығармашылық бастамасы – тұлғаның өз мәдениетінің субъектісі болуына көмектесу, шығармашылық өмірге үйрету;

- сырттан келетін тәрбиелеу емес, адам бойынан адамдықты табу, оны қолдау және дамыту негізінде өзін - өзі реттеуге, өзін - өзі қорғауға, өзін - өзі тәрбиелеуге әкеледі.

- адамның дене және рухани денсаулығы, адамгершілігі, бостандығы. Ол – тұлғаны түсіну, өзара түсіністік, ынтымақтастық қарым – қатынастың, салауатты өмір мен парасаттылықтың, өзіндік қатынастың негізін қалау.

- адамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталады, сондықтан оның мазмұны баланың өзін тұлға ретінде дамыту үшін, өз өмірінің субъектісі болу үшін жағдай туғызуға негізделеді.

Елбасымыз Н.Назарбаев айтқандай «ЖАҢА ФОРМАЦИЯ МҰҒАЛІМІ – рухани дамыған әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдардың барлық түрлерін шебер меңгерген білікті маман, өзін-өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға. Ол жоғары білімді шығармашыл тұлғаны қалыптастырып, дамыту үшін жауапты». Білім берудің ұлттық моделіне көшкен қазіргі мектепке ойшыл, зерттеуші, жаттандылықтан аулақ, практикалық қызметте педагогикалық үйлестіруді шебер меңгерген психолог-педагогтік диагностика қоя білетін іскер мұғалім қажет. Қазір заман өзгерді, қоғам өзгерді, қоғамдық қасиеттер, ата-ана мен бала психологиясы өзгерді. Қазіргі балалардың көпшілігі ешнәрседен қорқа қоймайтын, өзінің өміріне тек тиімділік тұрғысынан қарайтын, іскерлікке бейім, романтик қиялшыл емес жауапкершілікті жете қабылдамайтын, көп нәрсеге сене бермейтін жанашырлығы бауырмалдығы аз адамдар. Сондықтан кез-келген мұғалімдерді олардың жан дүниесі қабылдамайды. Олардың сұранысы өте биік. Бүгінгі күнгі мектеп мұғалімі жан-жақты, әлемдегі жаңалықтардан мағлұматты бар болғанда ғана жаңа формациядағы ұстаз бола алады [2].

XXI - ғасыр мұғаліміне қойылатын талаптар зор. Мұғалім өзіндік жеке көзқарасы бар, соны қорғай білетін, жігерлі тұлға зерттеушілік, ойшылдық қасиеті бар маман, білімді де білікті көп оқитын, көп білетін, білімін күнделікті ісіне шебер қолдана алатын оқушының өз бетінше білім алуына үйрете алатын болуы керек. Қазіргі мұғалімде ұйымдастырушылық, құрылымдылық, бейімділік, сараптамалық қабілеттері болуы тиіс.

Ол сонымен бірге ұлттық құндылықтарды яғни этнопедагогика, этнопсихология негіздерін меңгерген, ғаламдасуға байланысты «Интернет» жүйесін меңгерген, әлемдік білімге сай, мәдениеті жоғары жеке тұлға тәрбиелей алатын ұстаз болуы керек. XXI -ғасыр ақпараттық-қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына байланысты, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Мұғалім - қоғам айнасы. Бүгінгі мұғалім кім ? Бүгінгі мұғалім – ана, бала бағбаны, қоғам қайраткері, оқытушы, ұстаз, оқулық авторы, технолог, жаңалықты дәріптеуші, таратушы. Педагогикалық еңбекті ұйымдастырудың моделін жасау –қоғамдық-экономикалық сферадағы өзгерістерге сай шығармашылық жағашылдық білім беру жолдарын талап етеді. Сондықтан мектептерде мұғалімнің кәсіби шеберлігі, мәдениеті, жоғары болып, шығармашылықпен жұмыс атқарып, өз білімін үнемі көтеру қажеттігі туындайды.

Болашақтың бәсекесіне қабілетті XXI ғасыр шәкіртін тәрбиелеу білім беру саласының еш назарынан тыс қалған емес. Соған сай ұстаз - ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, тынымсыз еңбеккер, ортаның ұйтқысы, жан-жақты шебер, терең қазыналы білімпаз, гуманист, белсенді патриот болғанда ғана қоғамның мықты да білікті, жоғарғы мәдениетті, жан-жақты дамыған, шығармашылығы жоғары жеке тұлғаны қалыптастырып, тәрбиелейтінімізге нық сенімдімін.

Әр ұстаз – XXI ғасыр педагогына сай болу үшін – ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, жан-жақты шебер, тынымсыз еңбеккер, терең қазыналы білімпаз, кез-келген ортаның ұйтқысы болуы керек.

Егеменді еліміздің ең басты мақсаты өркениетті елдер қатарына көтерілу болса, ал өркениетке жетуде жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаның алатын орны ерекше. Қазіргі білім берудің басты мақсаты да сол жан-жақты дамыған, рухани бай жеке тұлға қалыптастыру болып табылады.

Рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлғадағы ең басты қасиеттердің бірі - тіл байлығы, өз ойын нақты, терең мағыналы әрі көркем жеткізе білетін, шешен де ойлы сөйлей білетін, Абайша сөйлегенде сөзі жүрекке жылы тиетін, сөз құдіретін игерген адамдарда да тұлғалық қасиет болады. Рухани адамгершілікке тәрбиелеудің басты мақсаты білім алушылардың белсенді өмірлік жолын, қоғамдық борышқа саналы көзқарасын, сөз бен істің бірлігін қамтамасыз етіп, адамгершілік нормаларынан ауытқушыларға жол бермеуді қалыптастыру болып табылады. Improvement of innovative activity of teachers.

Оқушының шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу дегеніміз — оқушыны ойлай білуге үйрету екені сөзсіз. Мектеп табалдырығын жаңа аттаған бүлдіршіннен шығармашылық қабілетті талап етпес бұрын, оны соған үйреткен жөн. Оқушының зейінін, есін, қиялын, дамыта отырып, ойлау қабілетін, шығармашылық іс-әрекетін жоғары деңгейде көтеруге болады. Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту үшін төмендегідей шарттар орындалуы тиіс.

- Шығармашылық қабілетін дамытуды ерте бастан қолға алу;
- оқушының шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу;

- жүйелі түрде шығармашылық әрекет жағдайында болуы;
 - ойлау мүмкіндігінің ең жоғарғы деңгейіне жету;
- Жаңа формация мұғалімі мынадай гуманистік тәсілдері бар этиканы пайдаланады.

- Бакылаудың орнына ынталандыру;
- мәжбүрлеудің орнына кеңес беру;
- ауыстырудың орнына сенім білдіру;
- үгіттеудің орнына түсіндіру;
- жоюдың орнына тегістеу;
- басқарудың орнына қатысу;
- айғайлаудың орнына әзілдеу;
- кінәлаудың орнына қорғау;
- бұйрық беріп тексерудің орнына
- кәсіби көмек көрсетіп, қолдау жасауға ұмтылу. Н. Ә. Назарбаев.

Жаңа формация мұғалімінің кәсіби даму моделі:

- Кәсіби біліктілігін өзіндік дамыту көздері;
- инновациялық технологиялар;
- ақпараттық коммуникативтік технологиялар;
- қауымдастық;
- дамуды бағалау;
- дамытуға қажеттілік;
- дамыту құндылықтары;
- дамытудың сапалық белгілері.

12 жылдық білім жүйесіне көшу ҚР білім реформасының басты бағыты болып табылады, сонымен қатар барлық мектеп пәндерін оқыту әдістерін өзгертіп қана қоймай, педагогтарды қайта даярлау мен оқытудағы тәсілдерді жаңартуды қажет етеді. «12 жылдық білім берудің жетістігі – кәсіби деңгейі жоғары мұғалімдер, олардың біліктілігі мен кәсіптік шеберлігі болуы тиіс». Жалпы орта білім беруде міндетті мемлекеттік стандарт жаңа тұрпатты мектеп моделін ғана анықтап қоймай, сонымен қатар мектеп бітірушінің жеке тұлғалық шарттарын ескерте келе оған мұғалімді анықтайды [3].

12 жылдық мектептегі оқыту үрдісін тұлғалық бағдарлы мазмұнда жүргізудің мұғалімдер үшін мынадай ерекшеліктері бар:

- білім беру үрдісі ізгіліктік және демократиялық заңдылықтарға негізделеді;
- барлық деңгейдегі педагогикалық әрекеттер оқушылардың шаршатуын болдырмауды көздейді;
- педагогикалық қызметтің тиімділігі қажетті құрал – жабдықтарды жаңартудан емес, субъект-аралық қатынастардың жаңаша ұйымдастырылуынан көрінеді;
- білім берудің тұлғалық бағдарлы мазмұны оқыту үрдісіндегі тұлғалардың – оқушы, мұғалім, тәрбиеші, ата – ана - өзіндік дамуын қамтамасыз ететін жаңа әдістемелер арқылы жүзеге асырылады;
- мұғалім өз әрекетінде қандай өзгерістердің қажет екенін сезіне алады, өз қызметінің бүгінгі күн талабы, қоғам, ата – ана, оқушы сұранысына сәйкестігін біледі.
- тұлғалық бағдарлы білім беру бағытында жаңалықтар ендіруге ұмтылу, авторлық адаптивтік бағдарламалар құру, тәжірибеде бар жаңалықтарды өз тұрғысынан өзгерте алу.

12 жылдық білім беру үрдісінде оқушының төмендегідей тұлғалық сапалары қалыптасады:

- өзіндік сана;
- өзіндік таным;
- өзіндік білім алу;
- өзара қарым – қатынас;
- өз өмірінің субъектілігі

Жаңа формацияның жаңа педагогын қалыптастыру үшін жаңа кәсіби мазмұн, жаңа кәсіби даярлық технологиясы қажет, әрі даярлық сапасын арттыруға бірден – бір қызмет етуі керек [4].

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Мұғалімге арналған нұсқаулық. – Б.5 -б.
- 2 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты // Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы / Ел, 2008. – 12 ақпан[6]
- 3 “Қазақ Ұлттық Энциклопедиясы”, 4 – том, «Білімді ұрпақ – ұлт болашағы» 30.12.2011.
- 4 Сейтова А.Л. Қазіргі білім берудегі интербелсенді оқыту әдістемесі // Вестник КазНПУ им.Абая. Серия «Художественное образование: искусство – тенория – методика». - 2015. - №4(45). - Б. 27-29.

МРНТИ 14.35.07

Т.В. Ланцева¹

¹ магистр педагогических наук, КарГУ имени академика Е.А. Букетова,
г. Караганды, Казахстан, e-mail: tmanapa@gmail.com

ОТКРЫТЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СИСТЕМЫ НА ОСНОВЕ КРАУДСОРСИНГА И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ

Аннотация

В статье раскрывается идея развития открытых образовательных систем построенных на адаптивной, краудсорсинговой образовательной технологии. В связи с быстрым расширением открытого обучения и открытого доступа к образованию, роль человека в социальном контексте повышает его шансы коллективно формировать различные изменения жизни. В статье раскрыто как краудсорсинг стал ответом на эту идею, предоставляя огромные возможности для разработки различных прикладных инструментов по-новому, таких как образование, финансирование и предпринимательство. Показано, что краудсорсинг отличается от других технологий обучения и поддержки профессионального развития педагогов, поскольку позволяет постоянно отслеживать и оценивать тренды профессиональных компетенций педагогов на каждом этапе образовательного процесса.

Ключевые слова: образовательные системы, высшее образование, краудсорсинг, интеграция, компетенции.

Аңдатпа

КРАУДСОРСИНГ НЕГІЗНДЕГІ АШЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКА САЛАСЫНЫҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ҚҰЗЫРЕТІН ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

Т.В. Ланцева¹

¹ педагогика ғылымдарының магистрі, Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ,
Қараганды, қ., Қазақстан, e-mail: tmanapa@gmail.com

Мақалада бейімді, краудсорсинг білім беру технологияларына негізделген ашық білім беру жүйелерін дамыту идеясы қарастырылады. Білім беруге ашық қолжетімділік пен ашық оқытудың кеңеюіне байланысты, әлеуметтік тұрғыда, адамның өмірде түрлі өзгерістерді ұжымданып ұйымдастыруға мүмкіндіктері жоғарлайды. Мақалада краудсорсингтің бұл идеяға қалай шешім болғаны туралы баяндалады, краудсорсинг білім беру, қаржыландыру және кәсіпкерлік сияқты түрлі қолданбалы құралдарды жаңадан жасауға зор мүмкіндік берді. Краудсорсинг басқа білім беру технологиялары мен педагогтардың кәсіби дамытуын қолдау құралдарынан ерекше екені көрсетілген, өйткені ол білім беру процессінің әр кезеңінде педагогтардың кәсіби құзыретінің трендін әрдайым бағалауға және қадағалауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: білім бері жүйелері, жоғары білім, краудсорсинг, біріктіру, құзырет.

Abstract

OPEN EDUCATIONAL SYSTEM BASED ON CROWDSOURCING AND THEIR IMPORTANCE FOR THE DEVELOPMENT OF COMPETENCES OF PEDAGOGICAL WORKERS

Lantseva T.V.¹

¹ master of pedagogical Sciences, The Karaganda state University of the name of academician E. A. Buketov,
Karaganda, Kazakhstan, e-mail: tmanapa@gmail.com

The article reveals the idea of the development of open educational systems built on adaptive, crowdsourcing educational technology. In connection with the rapid expansion of open education and open access to education the role of the person in a social context increases the chance collectively to shape the various life change. The article describes how crowdsourcing was a response to this idea, providing immense opportunities for the development of various applied tools in new ways, such as education, finance and entrepreneurship. It is proved that crowdsourcing differs from other learning technologies and support professional development of teachers because it allows you to continually monitor and assess the trends of the professional competences of teachers at each stage of the educational process

Key words: educational system, higher education, crowdsourcing, integration, competence.

Последние достижения в области технологий позволили добиться сдвига в преподавании и обучении. Мы живем в образовательном пространстве мира, обладающего такими технологиями связи, где физическая обязанность посещать образовательные учреждения для получения образования больше не является неременной нормой. В настоящее время в Интернете доступны тысячи курсов, не требующих строгого посещения в конкретно отведенное время. Одна из областей знаний, где открытое обучение может быть выгодным – это образование и повышение квалификации педагогических работников. Эта отрасль уже сейчас пользуется большим спросом и может использоваться открытыми платформами обучения, в случаях, когда педагоги могут не иметь возможности традиционно посещать курсы, но все же хотят повысить свои навыки.

Однако в приложениях открытого обучения существуют некоторые существенные ограничения: то, как они оценивают качество обучения (т.е. просто копируют или, в лучшем случае, обучают взаимозаменяемых участников) или то, как эти платформы учитывают индивидуальные различия между обучающимися. В этой исследовательской статье мы представляем идею адаптивной, краудсорсинговой и, в первую очередь, образовательной технологии, ориентированной на педагогов обладающих необходимыми навыками в области ИТК. Краудсорсинг в нашем примере предназначен для индивидуального или группового обучения в целях повышения квалификации педагогических работников. Он отличается от других технологий обучения и поддержки профессионального развития педагогов, поскольку позволяет постоянно отслеживать и оценивать тренды профессиональных компетенций педагогов на каждом этапе образовательного процесса.

Для многих из нас встреча с краудсорсингом еще вчера была маловероятна ввиду преобладания традиционных взглядов на то, что возможно, допустимо для педагога, научного работника сферы образования и науки при осуществлении серьезных исследований в области педагогики и психологии. И вот, спустя незначительный для науки временной отрезок уже не остается, как нам думается, педагогов-консерваторов не вовлеченных в процесс краудсорсинга и не использующих его возможности для формирования и развития своих компетенций. Эта статья стала возможной благодаря личному опыту автора, вовлеченности в работу исследовательских и учебных групп, объединивших педагогов на территории инфо-коммуникативной платформы g-global и деятельности штаба g-global в рамках одного из направлений работы платформы.

Повышение квалификации педагогических работников и новым навыкам, связанным с применением ИКТ, посредством краудсорсинга является сложным процессом. Это связано с тем, что педагогам необходимо индивидуально оценивать себя, а затем, в соответствии с их существующим уровнем знаний и предпочтительными стилями обучения, начинать приобретать новые профессиональные компетенции, решая конкретные задачи внутри краудсорсинговых проектов, в рамках технических аспектов и новые способов мышления, способов и возможностей решать сопутствующие этому процессу проблемы. Более того, повышение квалификации в этом случае – это, по сути, технически укорененный процесс взаимосвязанный с применением практического набора навыков. Поэтому первоначально на этом этапе педагогам необходимо диверсифицировать свои навыки по использованию ИКТ, а затем по мере необходимости выполнять, отлаживать и корректировать процесс обучения и повышения квалификации наращивая практические навыки. Как обычно при этом часто требуется индивидуальная помощь специального преподавательского состава конкретной платформы. Учитывая большие размеры образовательных групп интерактивных проектов и требования к стартовым компетенциям участников, у «слабых» педагогов специфически мало использующих современные информационно-коммуникационные технологии, в частности, может не оказаться возможности получить индивидуальную помощь им необходимую. Оказать необходимую помощь очень сложно в среде, обрабатывающей одновременно сотни, если не тысячи запросов педагогов, осуществляющих образование и повышение квалификации, но физически не находящихся в одном пространстве.

В настоящее время нет интеллектуальных адаптивных или индивидуализированных технологий обучения, которые удовлетворительно решают вышеупомянутые проблемы. Учитывая онлайн-характер открытого обучения и повышения квалификации педагогов, есть явная потребность для автоматизированного программного обеспечения, которое может помочь в активном обучении участников. Поэтому в этой новой исследовательской работе мы предлагаем решение поддержки некоторых выявленных ограничений в условиях открытого обучения и повышения квалификации педагогических работников.

На наш взгляд ответ на вопрос об использовании краудсорсинга для повышения квалификации педагогических работников кроется в создании системы отношений, позволяющей выявить образовательные потребности, создать сетевой ресурс, предусматривающий реализацию инструментов оценки

как работы этого ресурса, так и тех, кто принимает участие в его работе. Но этого будет явно недостаточно, так как участникам должно быть важно не только формальное участие в этом ресурсе. Намного важнее и актуальнее – возможность роста компетентности, готовность воспринять педагогические проблемы, а главное – предложить преломленный через личный опыт путь решения, который можно моделировать, «взвешивать» по степени возможности реализовать поставленные цели, решить задачи и крайне желательно, получить фактический, коммерческий продукт или результат.

Приобретенный опыт привел к идее уточнить, что педагогические работники и обучающиеся должны знать о таких ресурсах. Распространившееся участие в онлайн-пространствах, таких как блоги, видеопотоковые сайты, такие как YouTube, и онлайн-форумы открывает новые возможности и коммерческие перспективы. Не менее важно, что участники этих форумов для многих становятся ориентирами и служат отличными образцами успешных профессионалов, раскрывших свои компетенции в новой информационной среде. Некоторые из образовательных сайтов объединяют специализированные сообщества, другие же предлагают себя значительно большей аудитории, позиционируя себя как ресурсы, способные обеспечивать руководство и поддержку участников на всех этапах образовательного процесса.

Формирование групповых форм общения и обучения обрело популярность и используется в различных практически ориентированных областях. Казахская площадка g-global, как нам видится, является прекрасным примером того, как в ходе ее работы участники взаимодействуют и повышают свою квалификацию.

Современное образование позволяет сегодня в рамках школьной системы приобрести обязательный стандарт ЗУН-ов. Однако реальные практические знания люди приобретают вне школьных стен. Фактически это монополизировало право на распределение возможностей, перспектив и вероятных исходов продвижения по карьерной лестнице [1]. Именно для преодоления этой ситуации создана система социальных лифтов, которая так важна для будущего каждого гражданина. Однако удовлетворяя массовость и периодичность обучения мы встречаем выпускников как среднего образования, так и получивших знания на следующих ступенях образования, но не имеющих четких представлений о своих индивидуальных образовательных потребностях и развивающих профессиональные компетентности лишь в рамках квалификационных нормативов изучаемых программ и дисциплин.

На наш взгляд популярность разнообразных социальных, сетевых ресурсов обусловлена внутренним пониманием людей недостаточности знаний, умений и навыков, приобретенных на уровне образования и попыткой «найти себя» вне системы традиционного образования в виртуальном мире электронного ресурса, от которого ждут как в зеркале, отражение реальных потребностей общества. Электронные ресурсы обладают большим потенциалом в качестве средства развития компетентности каждого из участников, позволяя увидеть это названное выше «зеркало» технологических, дизайнерских, социально-политических, экономических проблем, банков данных, собранной и проанализированной кем-то еще информации и т.д.

Мы расцениваем ее как дополнительную практико-ориентированную форму обучения. Эта форма может реализоваться благодаря добровольности и массовости участия, актуальности поставленных задач, новизны предложенных идей, проектов и продуктов, оцениваемых вне традиционного образовательного контроля на уровне обеспеченности признания результатов. Важно, чтобы такой ресурс не превращался в очередной форум, наполненный сонмом высокотехнологичных пользователей сообщества сфокусированных на цели групп или организаций и замкнутых на самих себя ввиду реализации реальной или мнимой корпоративной этики.

Нам встречались исследователи отмечавшие, что краудсорсинг имеет не только преимущества, но и определенные недостатки. Они связаны с мнением корпоративных организаторов, участников и клиентов краудсорсинговых кампаний и незначительностью предлагаемых коммерческих решений. Но отвечая на вопрос возможности использования краудсорсинга для повышения компетентности педагогических работников, мы с уверенностью утверждаем, что он позволяет понять возможности цифрового пространства. На наш взгляд он позволяет преодолеть профессиональную изоляцию тем педагогическим работникам, которые стремятся выйти за рамки преподаваемого предмета или выполняемых трудовых функций занимаемой должности. Межпредметный, проблемный и неформальный характер общения участников, если он реализован на электронном ресурсе будет этому способствовать.

Rutherford R.H. и Rutherford J.K. определили обучение и повышение квалификации педагогов в рамках краудсорсинга как характерные техники, в которых учащиеся учатся, понимают и получают информацию [2, с.45]. Некоторые исследователи определили этот процесс как подход к обучению концепции взаимодействия с новой образовательной средой. Это объясняется тем, что каждый педагог имеет проверенный многократно на практике предпочтительный подход к пониманию или изучению предметов, но не создает из него застывшую форму, а ищет новые источники вдохновения и пути достижения более значимого результата.

Например, некоторые педагоги предпочитают и лучше работают, когда используют визуально организованные материалы и способы подачи материалов, в то время как другие могут предпочесть устное изложение. Рассмотрение всех возможностей обучения всех педагогов осуществляющих процесс повышения квалификации традиционными средствами и способами может быть сложной проблемой для реализации внутри образовательной платформы. Кроме того сами педагоги имеют ограниченное время для подготовки своих материалов и проведения уроков, лекций и обучающих программ. Установленная педагогическая теория определяет несколько моделей стиля обучения, включая модель VARK, на которой базируется технология интернет краудсорсинга. Кроме того, каждая из этих моделей имеет различные описания стиля обучения. Краудсорсинг образовательных платформ использует модель VARK, поскольку она обеспечивает наиболее эффективную поддержку этого стиля.

Сокращение VARK означает Visual (V), Aural (A), Read/ Write (R) и Kinaesthetic (K). Стиль обучения был определен в этой модели как предпочтительный способ запоминания, понимания и рассуждения о знании. Модель VARK была использована для консультирования педагогов, чтобы они знали предпочтительные стили обучения своих обучающихся. Существенно, что эта модель имеет поддерживающий проверенный вопросник (и версию веб-сайта, доступную по адресу <http://vark-learn.com/>), которая позволяет разумно быстро (самостоятельно) оценить предпочтение стиля обучения. Эту оценку можно выполнить, заполнив онлайн-анкету, которая затем информирует участников об их стиле обучения, основанном на модели обучения VARK, которая поддерживается взвешенными результатами опроса. VARK определяет четыре стили обучения следующим образом:

1. Visual (Визуализация): один из первоначальных базовых стилей обучения. В этом конкретном типе учащийся учится лучше всего, видя. Например, блок-схемы, диаграммы, карты и т.д.

2. Aural (Слушание): еще один важный стиль обучения в традиционном обучении. Предполагается, что учащийся предпочитает учиться лучше всего, слушая лекции, дискуссии, записи и т.д.

3. Read/ Write (Чтение/Письмо): стиль, ориентированный на предпочтительно самостоятельное обучение, например, чтение учебников, отчетов или веб-страниц, а затем – анализ и подведение итогов и (или) записывание того, что поняли.

4. Kinaesthetic (Кинестетика) – это еще один основной стиль обучения. Кинестетические учащиеся наиболее эффективно учатся через опыт, проводят эксперименты и проводят тематические исследования, практические занятия и т.д.

Что касается этой новой разработки и ее связи с краудсорсингом, то электронное обучение позволяет использовать различные достижения в области информационно-коммуникационных технологий и связанных с ними приложений для поддержки открытой образовательной среды, технологически и информационно ориентированного обучения и повышения квалификации и компетенций педагогов. Разработка позволяет педагогу проанализировать и сделать выводы, как педагогические исследования и практика в области отображения и применения стиля обучения могут быть использованы в существующих технологических подходах. Следующим шагом педагога осуществляющего повышение квалификации на базе краудсорсинг-платформы становится осознание потенциала конкретной технологии для увеличения существующей педагогической практики и максимального воздействия (взаимодействия) с обучающимися. В заключении педагоги свободно обсуждают критические замечания относительно используемых стилей обучения - как в аудитории группы, так и в среде электронного обучения в контексте открытых подходов к обучению и интеграции выбранных возможностей и способов реализации стилей обучения в интерактивном обучении.

В связи с быстрым расширением открытого обучения и открытого доступа к образованию роль человека в социальном контексте повышает его шансы коллективно формировать различные изменения

жизни. Краудсорсинг стал ответом на эту идею, предоставляя огромные возможности для разработки различных прикладных инструментов по-новому, таких как образование, финансирование и предпринимательство.

Существует целый ряд определений, которые могут быть применены к термину «краудсорсинг». Одним из таких определений является то, что краудсорсинг может быть сетевым сообществом, которое помогает большой группе людей со всего мира встречаться друг с другом для обсуждения и обмениваться идеями, решать проблемы и делиться развлечениями. Однако, Эстелл-Аролас Э, и Гонсалес-Ладро-де-Гевара Ф. (2012) уточняют и интегрируют это определение краудсорсинга, чтобы сказать, что это «интерактивная онлайн-активность», включающая группу заинтересованных сторон из сообщества «различных знаний, неоднородности и количества» направленной на достижение поставленной цели за счет волонтерского труда [3, с. 5].

Обучение, изучение и оценка для интеллектуальной адаптивной системы обучения в контексте открытого обучения связана с основным источником вдохновения для развития современных методов обучения, ориентированных на новую открытую систему обучения, которым является использование преимуществ краудсорсинга и адаптивных систем. Кроме того, мы рассматриваем инициативу краудсорсинга реализованную в принципе «оцениваем для обучения, включающую диагностическую и непрерывную оценку, а также связывание с предпочтительным стилем обучения учащегося как основную и плодотворную для роста компетенций. Этот принцип определяет структурированный подход к обучению, основанный на предварительных знаниях и предпочтении стиля обучения учащегося, после чего следует само обучение, основанное на оценке эффективной деятельности учащегося. Эта методология применяется в предлагаемой системе, так что секвенирование в рамках учебного плана и генерация материала полностью интегрируются в адаптивную, ориентированную на развитие компетенций систему обучения. Этот процесс показан на рис. 1.

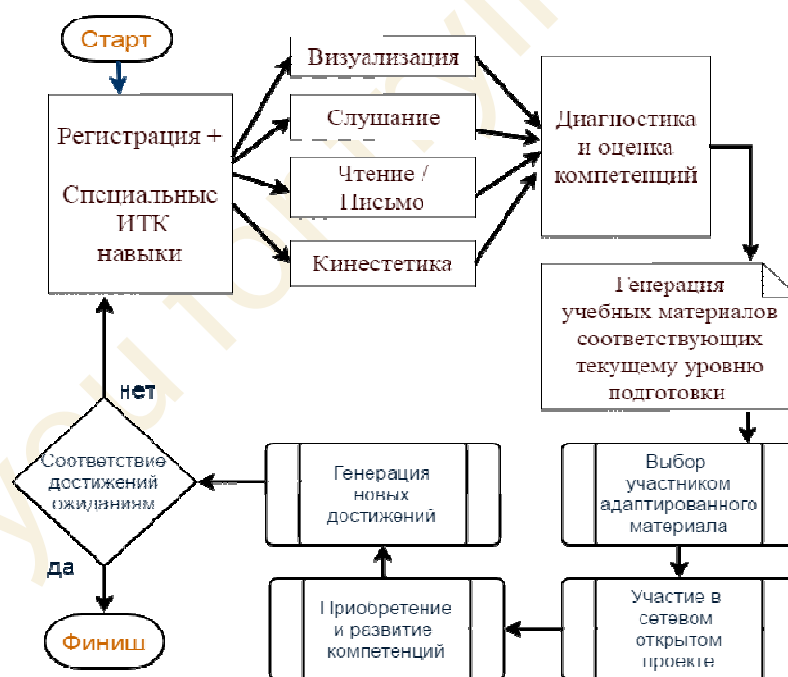

Рис. 1 Процесс обучения в открытой краудсорсинговой системе обучения

Когда впервые участники краудсорсинг платформы обучения входят в эту предлагаемую адаптивную систему им необходимо зарегистрироваться в системе моделей. По завершении регистрации система показывает краткий учебник или набор целей, в котором объединены четыре стиля модели обучения VARK. Процесс регистрации обеспечивает конфиденциальность данных, и вся введенная информация будет надежно сохранена. Как только участник регистрируется, будет создан его профиль для хранения всей информации о текущих и приобретенных компетенций. Все это формирует модель знаний участника. В системе используется модель стиля обучения VARK, поскольку она является одной из наиболее влиятельных и гибких.

По завершении теста направленного на выяснение текущих компетенций система определяет текущий уровень участника и направляет его к следующему шагу (Обучение). На этом этапе система генерирует соответствующий учебный материал (подходящий на начальном уровне и транспонированный к правильному стилю обучения) для участника. Впоследствии система переводит участника в «Обучающую» часть этой фазы, где он будет иметь дело с большим количеством примеров действий педагогов и их практик с разумной помощью на каждом этапе решения проблемы, включая предоставление намека на выполнение следующего шага и (или) предоставления доступа к поддержке краудсорсинга. После этого система переводит участника в раздел «Оценка», так как на этом этапе он выполнит наиболее подходящий экзамен, который может варьироваться от простого вопроса до сложной проблемы педагогики, тогда как система предоставит код ошибки Обратная связь. Наконец, если этот участник прошел оценку, система укажет новый уровень (до тех пор, пока не достигнут желаемого уровня компетенций).

Открытая краудсорсинговая система позволяет участнику проголосовать за материал, который был предоставлен для аккредитации уровня удовлетворенности (толпа). Участник продолжает заниматься формирующей «непрерывной оценкой», которая служит для предоставления надлежащей обратной связи и надлежащей адаптации учебного плана и стилей обучения. Хотя системная каркасная архитектура является предметом самой исследовательской работы, на этой ранней стадии предполагается, что система будет включать в себя ряд модулей, которые используют различные методы искусственного интеллекта для интерпретации моделей, определяющих такие характеристики, как осуществляемая учебная программа (т.е., учебные материалы, предполагаемые результаты обучения), модель краудсорсинга. Например, для распределенного решения проблем и толкования, а также педагогические аспекты этой учебной программы (например, соответствующие методы оценки) и индивидуальные аспекты оценки участника (например, результаты оценки). Архитектура предлагаемой адаптивной системы связана с моделированием и интерпретацией данных, обсуждавшихся в предыдущих разделах, для выполнения выявленных педагогических потребностей.

С благодарностью к организаторам и уважаемым экспертам, всем участникам площадки g-global, мы решили предложить эту статью, ощущая важность и возможности повышения квалификации, предоставленные этой и подобными ей площадками. Еще одним весомым аргументом в пользу краудсорсинга как эффективной формы повышения квалификации педагогических работников являются требования к ИКТ-компетентности педагогов, изложенные в международных документах. Например, ряд модулей, такие как KD.6, TL.6, KS.6, предполагает наличие определенного опыта работы в сетевых сообществах и создание новых знаний [4, с. 11].

Применение подобной открытой модели краудсорсинговой платформы в образовании, позволит на наш взгляд сформировать систему открытого обучения внутри краудсорсингового проекта и существенно повысит заинтересованность участников, так как позволит им не только обмениваться результатами исследований, но приобрести новые компетенции в интересующей области знания. Основываясь на нашем опыте, считаем, что сетевое взаимодействие педагогических работников, в рамках повышения квалификации реализованное с использованием краудсорсинга подталкивает к поиску проблем, выработке инновационных идей, восприятию педагогических технологий и их модификаций. Это приумножает ощущение интеллектуального сотрудничества и позволяет участвовать в коллективном решении проблемы.

Подводя итоги, считаем возможным отметить практическую значимость использования краудсорсинга для повышения квалификации педагогов благодаря выявлению потребностей, созданию самого ресурса, определению педагогических проблем, требований к возможному коммерческому продукту, «ключевых» точек реализации проектов.

Список использованной литературы:

- 1 Концевой М.П. Краудсорсинг в неформальном образовании. URL: <http://www.openclass.ru/node/309646> (дата обращения: 10.02.2017).
- 2 Rutherford, RH, & Rutherford, JK. Exploring teaching methods for on-line course delivery-using universal instructional design, Proceedings of the 9th ACM SIGITE conference on Information technology education - SIGITE'08 (p. 45).
- 3 Эстелл-Аролас, Э, и Гонсалес-Ладро-де-Гевара, F. (2012 год). К интегрированному определению краудсорсинга. Journal of Information Science, 38 (2), 1-14.
- 4 Структура ИКТ-компетентности учителей. Рекомендации ЮНЕСКО. Paris, 2011. – 108 с.

УДК 37.013 (574)

МРНТИ 14.35.02

К.К. Ибрагимова¹, М.Мырзабекова²

¹магистр гуманитарных наук, ст. преп. кафедры Восточных языков и перевода, института Филологии и полиязычного образования КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

²магистр гуманитарных наук, преп. Университета Кастамону, Турция, г. Кастамону

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС КАК КОММУНИКАТИВНАЯ СТРАТЕГИЯ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Аннотация

В статье комментируется новое понимание и характеристика педагогического дискурса на современном этапе развития лингвистической и педагогической науки. Дискурс есть целостная коммуникативная ситуация, в которую погружены его участники и текст и, которая формируется на основе социальных, культурных и прочих факторов, сопровождающих общение. Автором статьи последовательно актуализируются основные признаки педагогического дискурса, его коммуникантов, видов и условий педагогического взаимодействия, коммуникативных стратегий и хронотопа.

Ключевые слова: педагогический дискурс, социальный институт, образовательная среда, адресат, адресант, одностатусная коммуникация, разностатусная коммуникация, хронотоп, коммуникативные стратегии.

Аңдатпа

ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУ КОММУНИКАТИВТІК СТРАТЕГИЯСЫН РЕТІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИСКУРС

К.К. Ибрагимова¹, Мырзабекова Майя²

¹Өнер магистрі, Шығыстілдері және аударма кафедрасы, филология және көптілді білім беру институты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

²Өнер магистрі, Кастамону университетінің оқытушысы, Kastamonu, Түркия

Мақалада лингвистикалық және педагогикалық ғылымның дамуының қазіргі кезеңінде педагогикалық дискурс жаңа түсіністік және сипаттамасы түсініктеме. Дискурс бүкіл коммуникативтік қатысушылар тиеген онда жағдай, және мәтін болып табылады, және бұл қарым-қатынас жүретін, әлеуметтік, мәдени және басқа да факторларға негізделген. Мақаланың авторы дәйекті педагогикалық өзара іс-қимыл, байланыс стратегиялар мен хронотопе негізгі педагогикалық дискурс ерекшеліктерін, оның communicants, түрлері мен шарттарын жаңартылады.

Түйін сөздер: педагогикалық дискурс, әлеуметтік мекеме, білім беру, қоршаған ортаны, алушы, жіберуші, түрлі күйлерінің дискурсы, уақыт-кеңістік, байланыс стратегиялары.

Abstract

PEDAGOGICAL DISCOURSE AS A COMMUNICATIVE STRATEGY OF TRAINING AND EDUCATION

Kulzagi Ibragimova¹, M. Myrzabekova²

¹Master of Arts, art. Teacher of the Department of Oriental Languages and Translation of the Institute of Philology and Polyglot Education of KazApU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

²Master of Arts, St. University of Kastamonu, Turkey, town of Kastamonu

The article comments on the new understanding and characteristics of pedagogical discourse at the present stage of the development of linguistic and pedagogical science. Discourse is a holistic communicative situation in which its participants and text are immersed and that is formed on the basis of social, cultural and other factors accompanying communication. The author of the article consistently actualizes the main features of the pedagogical discourse, its communicants, the types and conditions of pedagogical interaction, communicative strategies and chronotope.

Key words: pedagogical discourse, social institution, educational environment, addressee, one-stage communication, different-status communication, chronotope, communicative strategies.

Наша духовная культура и сфера человеческого общения в социуме состоят из множества различных дискурсов, таких как: педагогический, разговорный, научный, экономический, политический, юридический, религиозный, рекламный и многих других. Из парадигмы дискурса можно выявить, что дискурс не имеет границ, постоянно находится во взаимодействии с другими профессиональными дискурсами, которые являются частью профессионального пространства. Следовательно, дискурс есть устойчивая, социально-культурно традиция человеческого общения, которая сопровождается

конкретным набором коммуникативных высказываний в различных ситуациях. Средство создания дискурса есть речь, дискурс речь во всех ее разновидностях в аспекте события/ситуации.

Немецкий философ и социолог Ю. Хабермас обозначил 5 типов дискурса, в основе которых лежит критерий межличностной связи:

- дискурс как средство коммуникативного действия (например, общение с целью информации и обучения или организованный диспут);
- коммуникативное действие, которое лишь внешне напоминает форму дискурса;
- терапевтический дискурс, где создание условий для дискурса опирается на саморефлексию;
- нормальный дискурс, который предназначен для обоснования каких-то идей на значимость/значение (например, научная дискуссия);
- новые формы дискурса (например, модель свободной семинарской дискуссии) [1, С. 11–22.].

Дискурс, как «новая черта в облике Языка...» [2, С. 71] является языковой единицей, обладающей структурной, функциональной спецификой. Развитие и формирование антропоцентрической парадигмы поступательно привело к детальному анализу дискурса не только в исследованиях лингвистических науки дисциплин (социолингвистика, этнолингвистика, прагматическая лингвистика, языкознание, семиотика, риторика и др.), но и к изучению данного феномена целого ряда науками как философия, культурология, психология, педагогика и т.д.

Социолингвистический подход к исследованию дискурса предполагает два его основных типа: *институциональный*, когда говорящий представляет определённый социальный институт, и *персональный* (личностно-ориентированный), где говорящий выступает как личность во всем многообразии и богатстве своего внутреннего мира.

Институциональный дискурс представляет собой статусно-ролевые отношения в определенных заданных рамках. Согласно статусно-ролевым отношениям в обществе институциональный дискурс можно подразделить на виды: учебно-педагогический, медицинский, дипломатический, административный, юридический, военный, мистический, деловой, спортивный, сценический, массово-информационный, художественный и т.д. Виды институционального дискурса можно перечислять далее, если исходить от существенных отличий общественных институтов друг от друга: в силу своей исторической изменчивости дискурсы могут сливаться друг с другом, создавая разновидности в рамках того или другого типа. Любой вид институционального дискурса определяется двумя системообразующими признаками: *целью и участниками общения*. Целью, к примеру, педагогического дискурса является социализация нового члена общества, юридического дискурса – обеспечение законности, политического дискурса – завоевание и удержание власти, экономического – освещение событий в экономической жизни общества и информирование о состоянии экономики и т.д.

Соответственно, основные участники институционального дискурса – это представители института (агенты) и люди, обращающиеся к ним (клиенты): это преподаватель и студент, юрист и осужденный, рекламодатель и адресат рекламы, врач и пациент, писатель и реципиенты т.п. Важно подчеркнуть, что вид институционального дискурса характеризуется мерой соотношения между статусным и личностным компонентами. В педагогическом дискурсе доля личностного компонента и статусного отношения достаточно велика, в то время как в научном и деловом дискурсе личностный компонент выражен значительно меньше.

Одним из основных видов институционального дискурса является педагогический дискурс, который основан на коммуникативных категориях процесса дидактического взаимодействия. Понятие «педагогический дискурс» появилось в 70-е годы XX в. и описывался как ситуативно и социально обусловленная речевая деятельность. Вследствие того, что процессы педагогического дискурса происходят в образовательной среде учебных занятий и основная цель коммуникантов имеет дидактическую направленность, то такой дискурс именуют также «дидактическим».

Проблемы педагогического/учебно-педагогического дискурса исследовали лингвисты В.Карасик, А.Габидуллина, Т.Ежова, М.Олешков, Ю.Щербинина и др. Согласно концепции Т.Ежовой «педагогический дискурс - это динамическая система ценностно-смысловой коммуникации субъектов учебного процесса, которая объективно существует и функционирует в образовательной среде. Составляющими частями этой системы являются участники дискурса, педагогические цели, ценности и смысловой компонент, который обеспечивает приобретение субъектами учебы опыта проектирования и оценки педагогических и социальных явлений [3, С. 59-62]. А.Габидуллина, употребляя термин «учебно-

педагогический дискурс», определяет это понятие как целостное социально-коммуникативное событие в сфере организованной учебной деятельности, сущность которого заключается во взаимодействии учителя и ученика и которое происходит в пределах определенной учебно-педагогической ситуации с помощью текстов и других знаковых комплексов [4, С. 6]. М.Олешков считает, что педагогический дискурс более структурирован в связи с высоким уровнем регламентации, статусности участников, ритуализации. М.Олешков указывает на такую его особенность, как наличие автора дискурса (учителя), который осознает потребность в «порождении» текста, способен реализовать его в виде собственного дидактичного текста - жанра, осуществляя запланированное влияние на адресата в конкретной ситуации общения [5, С.201-208].

Опираясь на выше изложенное, следует указать, что процесс реализации учебного текста на определенном этапе урока (коммуникативное «пространство») в условиях дидактической коммуникативной ситуации происходит в рамках общественного института (общеобразовательная школа) в соответствии с социальным «заказом» общества.

Педагогический/дидактический дискурс отличается стремлением к сотрудничеству, конвенции на уровне осознанного выбора и достижения цели, к выбору оптимальных средств для достижения максимально эффективного взаимодействия.

Итак, любой процесс обучения и воспитания невозможен без языка. Так как образование как социальный институт обслуживает именно педагогический дискурс, то его значение в образовании велико. Как отмечалось выше, целью педагогического дискурса является социализация нового члена общества, т.е. она включает как образовательные, так и воспитательные задачи. Такие как: объяснение устройства мира, приобщения к ценностям духовной культуры, обучение нормам и правилам поведения, организация деятельности развивающейся личности в обществе, проверка понимания и усвоения информации, оценка результатов. Определим основные параметры педагогического/ дидактического дискурса:

1. Коммуниканты (преподаватель/учитель, учащиеся), социально-статусные роли которых рассматриваются на уровне «инварианта».
2. Содержание учебного материала, который играет важную роль в конкретной коммуникативной дидактической ситуации.
3. Способ осуществления коммуникации – так называемый «канал» общения (вербальный).
4. Реализация языковой компетенции в речевой деятельности - «код».
5. Оценка эффективности речевого события («ключ» по Д. Хаймсу).
6. Сфера совместной коммуникации (образовательная среда занятия).
7. Место коммуникативного взаимодействия (школьный класс/аудитория).
8. Хронотоп/ время (45 минут школьного урока).
9. Комплексная дидактическая цель взаимодействия (этапы урока, обусловленные целью урока).
10. Коммуникативное намерение (интенция), преследующее «нелингвистические» параметры дидактической цели: доминирование; сообщение/запрос информации; убеждение, доказательство, агитация; управление, манипулирование; оценка (эмоциональная оценка); социальная консолидация; удовлетворение результатами урока.

Говоря о педагогическом дискурсе, следует в первую очередь описать участников языкового феномена как педагогический дискурс (ПД). В ПД в роли адресанта выступают представители института образования. Адресант, преследуя коммуникативные цели, характеризуется компетентностью, качествами тонкого психолога, стремлением лучше узнать адресата, стремлением установить с ним контакт и донести до адресата нужную информацию. Особенностью ПД является то, что адресант (учитель/преподаватель) почти во всех случаях может быть только *одиночно-индивидуальным*, являющийся в любой речевой ситуации урока главным инициатором - «держателем речи». Адресант, воздействующий намеренно на адресата с задачей добиться желаемого в определенной коммуникативной ситуации, создает свою речь в виде собственного педагогического текста. В качестве адресата в ПД могут выступать все участники процесса образования. Адресат/реципиент в педагогической речевой ситуации, являясь объектом общения, получает информацию. В ПД адресат может быть, как *единичным*, так и *множественным*.

Согласно Р.Водак, любое педагогическое взаимодействие: классные часы, родительский комитет, родительские собрания, члены социального обеспечения образованы по правилам строгой институциональной иерархии. Коммуникация в ПД может происходить в двух основных направлениях:

- Равностатусная(общение социально равных людей: разговор между учителями, студентами, учениками и т. д.).

- Разностатусная(речевое взаимодействие между людьми, занимающими разные положения в образовательном процессе: разговор между учениками или учителями, обращение ректора/директора к преподавательскому составу вуза/школы на совещании).

В процессе обучения или воспитания педагогический дискурс может быть, как в виде диалога (разговор преподавателя/учителя и студента/ученика), так и монолога (речь учителя/преподавателя, обращенная к обучающимся), но которая не требует ответной реакции.

В педагогическом дискурсе значительно также влияние хронотопа. Согласно утверждениям, В.И. Карасика, хронотоп педагогического дискурса очень четко очерчен: это время, закрепленное за учебным процессом (школьный урок, университетская лекция) и место, где соответствующий процесс происходит (школа, класс, учебная аудитория) [6, 211]. К педагогическому дискурсу относят также диалог между преподавателем/учителем и обучающимися во внеурочное время, т. к. все нормы педагогического дискурса здесь тоже сохраняются.

Ценности педагогического дискурса объясняются его воспитательной целью. В педагогическом дискурсе заложены все моральные ценности для формирования мировоззрения подрастающей личности (социальные, нравственные, религиозные, научные, политические).

Стратегии педагогического дискурса – это последовательность речевых актов в ситуации социализации обучающегося. В ряде коммуникативных стратегий педагогического дискурса следует выделить следующие:

1) Объясняющая, целью которой является передача накопленных знаний, а не поиск новой информации или объективной истины. Данная стратегия в большей степени сближает педагогический дискурс с научным;

2) Оценивающая стратегия ПД характеризуется наличием оценивающей шкалы и выражением значимости учителя как представителя общества, которая определяется его полномочием давать оценку достижениям обучающегося.

3) Контролирующая проявляется в проверке готовности обучающегося к усвоению новых знаний. Данную стратегию можно определить, как «обратная связь», благодаря которой учитель проектирует совместную с обучающимися деятельность.

4) Содействующая стратегия преследует цель создания благоприятных условий для формирования и дальнейшего саморазвития обучаемой личности.

5) Организующая стратегия заключается в совместных действиях участников педагогического дискурса (организация учебной деятельности, внеклассных мероприятий).

Образовательную среду урока как организованное коммуникативное пространство следует рассматривать именно с точки зрения взаимосвязанных стереотипных (ритуализованных) дидактических коммуникативных ситуаций, которые находятся в одном ряду с этикетной ситуацией использования ритуальной речи. При этом участники дидактического дискурса придерживаются установки, стремления остаться в социуме: «Я помню правила игры и по ним играю» [8, С. 48]. Таким образом, учитель как активный субъект дидактической коммуникативной ситуации реализует в своей деятельности некий сценарий (процесс урока с речевыми ситуациями), а учащийся стремится не становиться пассивным субъектом, а соответствовать диаде педагогического дискурса.

В соответствии с изложенным выше, можно резюмировать, что, в целом, система педагогического дискурса состоит из следующих видов коммуникации: «информационная», осуществляемая с целью сообщения новых знаний обучаемым; коммуникация «сотрудничества», имеющая целью обеспечение взаимодействия субъектов образовательного процесса; «императивная», реализуемая в рамках управляющего, инструктирующего дискурса; «оценочная» коммуникация выполняет контрольную функцию.

Как указывалось, выше, с преобладанием в различных науках в последние десятилетия идеи антропоцентризма, активизировался интерес к личностным и социальным сторонам деятельности коммуникантов. Это означает, что реализация и интерпретация определенных стратегий речевого общения не могут осуществляться без учета многообразных личностных и социокультурных аспектов коммуникативного процесса.

Анализ современной образовательной ситуации в школе/вузе позволяет обосновать основные направления и ценности личностно-ориентированного образования. Это интеграция в новом информационном пространстве созидающих человековедческих наук с новыми гуманистическими и культуuroобразующими функциями, как: социальное самоутверждение (общественная значимость,

престиж); интеллектуально-нравственное общение; самосовершенствование (возможность развития творческих способностей, приобщение к духовной культуре); самовыражение (творческий и разнообразный характер труда).

Таким образом, обнаруживается широкое и узкое понимание учебно-педагогического дискурса. В широком смысле это образовательный дискурс, который описывается как целостная структура, состоящая из конкретных образовательных текстов, в качестве которых могут выступать методико-программное обеспечение, педагогические концепции, учебные предметы и их планы, учебные пособия и пр. В узком смысле педагогический дискурс – это речевое поведение адресанта/учителя и адресата/учащегося на уроке. Единицами коммуникативного поведения учителя являются речевой акт, речевой ход, речевая ситуация. Второй же участник процесса обучения является «поглотителем» учебной информации.

В заключении следует подчеркнуть, что в современном обществе с развитием поликультурного образования и воспитания значение и место педагогического дискурса в образовательной среде и в обществе возрастает. Дидактический дискурс может быть успешным лишь при условии, если все его участники осознают себя партнерами, частью адекватно организованной диалогической среды, которые принимают участие в диалоге с целью достижения взаимного понимания. Педагогический дискурс в профессиональной подготовке будущих специалистов – явление институциональное, в котором и преподаватель, и студент играют определенные социальные роли. Адресант/учитель, владеющий достаточным личностным потенциалом и коммуникативными умениями может на уроке/вне урока сознательно регулировать коммуникативно-стратегическую деятельность адресата/учеников, создавать доброжелательную коммуникативную среду с помощью стратегий партнерства и позитивного результата, поддерживать подъем их самосознания, самостоятельности, независимости в суждениях и действиях.

Список использованной литературы:

- 1 Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: сб. науч. тр. СПб.: Изд-во С. Петерб. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. – С. 11–22.
- 2 Гурочкина А.Г. Понятие дискурса в современном языкознании // Номинация и дискурс: Межвуз. сб. науч. тр. / Ряз. гос. пед. ун-т им. С.А. Есенина; – Рязань, 1999. – 46 с.
- 3 Ежова Т.В. Проектирование педагогического дискурса в высшем профессиональном образовании будущего учителя. – Оренбург, 2009. – 29 с.
- 5 Габидуллина А. Р. Учебно-педагогический дискурс: монография. Горловка: Изд-во ГГПИИЯ, 2009. 292 с.
- 6 Карасик В.И. Характеристики педагогического дискурса // Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики. – Волгоград, 1999.
- 7 Водак Р. Медицинский дискурс: общение между врачом и пациентом // Энциклопедия языка и лингвистики. Издание Кейт Браун. - 2-е изд. – Оксфорд: Элсвье. Р. 2006, – С. 681-687.
- 8 Карасик В.И. О типах дискурса // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград, 2000. – С. 5-20.
- 9 Карасик В.И. Структура институционального дискурса // Проблемы речевой коммуникации. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2000. — С. 25-33.
- 10 Зарецкая Е.Н. Логика речи. – М.: Дело, 2007.

ӘОЖ 37.03
МРНТИ 14.07.01

Ш.И. Джанзақова¹, А.О. Дошақова²

¹*п.ғ.д., профессор м.а., Х. Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті,
Атырау қ., Қазақстан*

²*“Педагогика және психология” мамандығының 1 курс магистранты, Х. Досмухамедов
атындағы Атырау мемлекеттік университеті,
Атырау қ., Қазақстан*

ТҮЛҒАНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастырудың теориялық негіздерін айқындауда үкіметтің құжаттарына, экологияға байланысты тұжырымдамаларға, ғалымдардың экологиялық білім және тәрбие берудегі ғылыми зерртеу жұмыстарына талдау жасалды. ХХІ ғасырдағы ұлттық сана, жан-жақты мәдениетті тұлға тарихи санамен қатар географиялық сана, туған өлке, кіші Отан, туған жерге деген құндылық қатынаспен байланыстыра қарастырылды. Этнос пен мәдениет проблемаларымен этникалық-мәдени білімге тән дәстүрлерімен өзектес болғандықтан да елтану, этнография, экологиялық сананыерекше маңызға ие екеніне тоқталады. Эколог ғалымдардың ұсынған экологияның түрлеріне теориялық экология, іргелі экология, әлеуметтік экология, өнеркәсіптік экология, геоэкология, ауыл шаруашылығы экологиясы, ғаламдық экология т.б. болып сараланып берілді. Сонымен қатар, қазақтардың наным сенімі және олардың табиғат қорғаудағы маңызы, аңыз әңгімелер мен даналық сөздер, қазақ мақал-мәтелдері арқылы оқушыларды табиғатты қорғаудағы шешендік сөздер, аңыз әңгімелер, даналық сөздер, қазақ халқының ырымдары мен тыйым сөздері, құстарды қорғауға байланысты ырымдар мен тыйымдар, жан-жануарларға байланысты тыйымдардың түрлеріне тоқталған.

Түйін сөздер: Тұлға, экология, экологиялық мәдениет, экологиялық білім, экологиялық тәрбие, ұлттық сана, жан-жақты мәдениетті тұлға, тарихи сана, географиялық сана, елтану, этнография, экологиялық сана, теориялық экология, іргелі экология, әлеуметтік экология, өнеркәсіптік экология, геоэкология, ауыл шаруашылығы экологиясы, ғаламдық экология.

Аннотация

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

Ш.И. Джанзақова¹, А.О. Дошақова²

¹*доктор педагогических наук, и.о. профессора, Атырауский государственный университет
им. Х.Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан*

²*Магистрантка 1-го курса по специальности “Педагогика и психология”*

Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан

В целях определения теоретических основ формирования экологической культуры личности проанализированы правительственные документы, понятия, связанные с экологией, а также научно-исследовательские работы ученых по экологическому образованию и воспитанию. Рассмотрены в связях понятия ХХІ века, такие как национальное самосознание, всесторонне культурная личность, историческое и географическое самосознания, родной край, малая Родина, значимое отношение к родной земле. В связи с тем, что проблемы этноса и культуры связаны с традицией, характерной этнокультурному образованию, подчеркнута особая важность страноведения, этнографии и экологического самосознания. Виды экологии, выдвинутые учеными-экологами, были рассмотрены как теоретическая экология, основополагающая экология, социальная экология, промышленная экология, геоэкология, экология сельского хозяйства, глобальная экология и т.д. Помимо этого, в статье показаны в целях защиты природы красноречивые слова, легенды, рассказы, мудрые изречения, приметы и запреты казахского народа, связанные с охраной животных и птиц, с помощью поверий казахов и их значимости в охране природы, а также легенд, рассказов, мудрых изречений, казахских пословиц и поговорок.

Ключевые слова: личность, экология, экологическая культура, экологическое знание, экологическое воспитание, национальное самосознание, всесторонне культурная личность, историческое самосознание, географическое самосознание, страноведение, этнография, экологическое самосознание, теоретическая экология, основополагающая экология, социальная экология, промышленная экология, геоэкология, экология сельского хозяйства, глобальная экология.

Abstract

**THEORETICAL FOUNDATIONS FOR FORMATION
OF INDIVIDUAL ECOLOGICAL CULTURE**

Sh.I. Janzakova¹, A.O. Doshakhova²

¹*Doctor of pedagogical science, professor*

Atyrau State University named after Kh. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

²*Graduate student of «Pedagogy and Psychology» specialty of Atyrau State University
named after Kh. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan*

In order to determine theoretical foundations for formation of individual ecological culture, government documents, concepts related to the environment as well as scientific research on ecological education and upbringing have been analyzed. In connections concepts of XXI century such as national identity, culturally versatile personality, historical and geographical consciousness, native land, small homeland, and valuable relationship to the native land have been considered. Due to the fact that the problems of ethnos and culture are associated with tradition inherent in ethnocultural education, the special importance of regional studies, ethnography and ecological consciousness have been emphasized. Types of ecology, proposed by ecologists, have been considered as theoretical ecology, fundamental ecology, social ecology, industrial ecology, geocology, ecology of agriculture, global ecology, and etc. Apart from this, the article has demonstrated eloquent words, legends, stories, wise words, omens and prohibitions of the Kazakh people related to the protection of animals and birds with the help of Kazakh beliefs and their importance in protection of nature as well as legends, stories, wise words, Kazakh proverbs and sayings.

Key words: personality, ecology, ecological culture, ecological knowledge, ecological upbringing, national consciousness, culturally versatile personality, historical consciousness, geographic consciousness, country studies, ethnography, ecological consciousness, theoretical ecology, fundamental ecology, social ecology, industrial ecology, geocology, ecology of agriculture, global ecology.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында ХХІ ғасырдағы ұлттық сана туралы «күллі жер жүзі біздің көз алдымызда өзгеруде. Әлемде бағыты әлі бұлыңғыр, жаңа тарихи кезең басталды. Күн санап өзгеріп жатқан дүбірлі дүниеде сана-сезіміміз бен дүниетанымымызға әбден сіңіп қалған таптаурын қағидалардан арылмасақ, көш басындағы елдермен тереземізді теңеп, иық түйістіру мүмкін емес. Өзгеру үшін өзімізді мықтап қолға алып, заман ағымына икемделу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойға сіңіруіміз керек. ХХ ғасырдағы батыстық жаңғыру үлгісінің бүгінгі заманның болмысына сай келмеуінің сыры неде? Меніңше, басты кемшілігі – олардың өздеріне ғана тән қалыбы мен тәжірибесін басқа халықтар мен өркениеттердің ерекшеліктерін ескермей, бәріне жаппай еріксіз таңуында. Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу. ... замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын күдіретімен маңызды. Бұл – тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын ұлт жадының тұғырнамасы. Мен халқымның тағылымы мол тарихы мен ықылым заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін алдағы өркендеудің берік діңі ете отырып, әрбір қадамын нық басуын, болашаққа сеніммен бет алуын қалаймын. Бұл ретте, тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бірнеше бағытын атап өтер едім. Бәсекелік қабілет Қазіргі таңда жеке адам ғана емес, тұтас халықтың өзі бәсекелік қабілетін арттырса ғана табысқа жетуге мүмкіндік алады. Бәсекелік қабілет дегеніміз – ұлттың аймақтық немесе жаһандық нарықта бағасы, я болмаса сапасы жөнінен өзгелерден ұтымды дүние ұсына алуы. Бұл материалдық өнім ғана емес, сонымен бірге, білім, қызмет, зияткерлік өнім немесе сапалы еңбек ресурстары болуы мүмкін. Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек», - деп табиғи байлықпен бірге қазақ елін бәсекеге қабілетті ұлт тұрғысынан қалыптастыруды негізгі стратегиялық бағыт деп қарастырып отыр [1, 1-б.].

Қазақстан Республикасының этникалық мәдени білім беру тұжырымдамасында «Жан-жақты мәдениетті тұлға тарихи санамен қатар айқын *географиялық санамен*, сонымен бірге туған өлке, кіші Отан, туған жер, шаңырақ саласымен қаралуға тиіс. Бұл сананы география ғана емес, сонымен қатар *елтану, этнография, экологиялық* пәндерде қалыптастырады. Өйткені бұлар мағыналық бағытты-

лығы жағынан этнос пен мәдениет проблемаларымен этникалық-мәдени білімге тән сақтау-қорғау дәстүрлерімен өзектес болғандықтан да ерекше маңызға ие», - деп атап көрсеткен болатын [2].

Қазақстан Республикасы Президентінің 30.04.1996 ж. №2967 өкімімен бекітілген Қазақстан Республикасының экологиялық қауіпсіздік Тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасы 07.06.1999ж. «Білім туралы» заңы, «Қазақстан Республикасының 15.07.1997 ж. «Қоршаған ортаны қорғау туралы» заңы, Қазақстан Үкіметінің 03.02.1997 ж. «Қазақстан Республикасының экологиялық қауіпсіздігі Тұжырымдамасын» жүзеге асыруға арналған іс-шараларды бекіту туралы қаулысы жүзеге асырылды.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 31, 38-бабтарында «Қазақстан Республикасының азаматтары табиғатты сақтауға және табиғат байлықтарына ұқыпты қарауға міндетті», «Мемлекет адамның өмір сүруі мен денсаулығы үшін қолайлы қоршаған ортаны қорғауға мақсат етіп қояды», - деп табиғатты сақтауға және табиғат байлықтарына ұқыпты қарауға, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған [3,14б.].

Қазақстан Республикасы «Тәрбие тұжырымдамасының негіздерінде» бесінші бағыты еңбек, экономикалық және экологиялық тәрбие беру болып табылады. Экологиялық білім берудің алғы шарттары төмендегідей адамның адамгершілік құндылықтарына негізделеді. Бұл бағыттың мақсаты: Тұлғаның еңбек дағдыларын, экономикалық пікірі мен кәсіби өзін-өзі анықтауына саналы қарым-қатынасын қалыптастыру. Табиғатты сақтауда белсенді азаматтық ұстанымын тәрбиелеу; табиғатқа аялы қарым-қатынасын, оның байлығын еселеу ұмтылысын қалыптастыру; балалар мен жастарда экологиялық сауаттылықтың «экологиялық санасының» жоғары деңгейін, табиғат пен қоғамның экоэволюциясын қабылдау қабілетін дамыту және күнделікті өмірде оларды басшылыққа алуы үшін жағдай туғызу.

Тұлғаның бойындағы экологиялық мәдениетті бағалау критерийлері экологиялық сауаттылыққа, табиғатқа, қоршаған адамдарға және өзіне, экологиялық қызметтің уәждемесі мен тәжірибесіне; «адам-қоғам-табиғат» жүйесіне, туған өлке табиғатына, жергілікті, аймақтық және ғаламдық экологиялық проблемаларға; табиғатты пайдалану және қоршаған ортаны қорғау саласындағы әртүрлі қызметке; адамдардың өмір сүру жағдайын анықтайтын табиғат ортасына; «Жасыл экономикаға» және энергияны сақтауға; экологиялық қауіпсіздік тәртібінің нормаларын сақтауға мүмкіндік жасауды басты бағыт деп қабылдайды [4].

«Интеллектуалды ұлт-2020» жобасы тұлғаның, болашақ ұрпақтың ұлттық мәдени құндылықтарын қалыптастыруға негізделген рухани-адамгершілік тәрбие беру басты стратегиялық бағытты қамтып отыр. Жаһандану заманында рухани құндылықтардың материалдық құндылықтардан басым болып тұрған тұсында аталған мәселенің басты стратегиялық бағыт болуы да дау туғызбайды. Яғни, зиялы қоғамды құруда білім беру жүйесінің инновациялық дамуы, білім беруді және қоғамды ақпараттандыру, қоғам мүшелерінің бойында рухани құндылығын қалыптастыру. Негізгі мақсат – бәсекеге қабілетті зияткер ұрпақты қалыптастыру. адамзаттың рухани құндылықтарын ұрпақтан-ұрпаққа мирасқорлықпен жеткізе алатын, көптілді және ұлттық өркениеттік мәдениетті меңгерген, бәсекеге қабілетті, инновациялық және ақпараттық технологияларды меңгерген, экологиялық мәдениеті жоғары, қоғамның әлеуметтік даму жағдайына бейімделген, халықтың бірлігін, мемлекеттің тұтастығы мен дербестігін қорғай алатын, интеллектуалдық әлеуеті жоғары тұлға қалыптастыру [5].

Экология (лат. *Oikos* – үй, баспана; *logos* – ілім) – жеке организмнің қоршаған ортамен қарым-қатынасын, ортаға бейімделу заңдылықтарын, сондай-ақ организм деңгейінен жоғарырақ тұрған биологиялық жүйелердің – популяциялардың, организмдер қауымдастықтарының, экожүйелердің, биосфераның ұйымдастырылу және қызмет атқару заңдылықтарын зерттейтін ғылым [6].

Қазақстанда экологиялық білім беру мен тәрбие беру мәселесін шешуде ғалымдар Ә.С. Бейсенова, Р.Сәтімбекова, Ғ.Сағымбаев, Қ.Сарыбеков, Г.Сәбденәлиева, С. Кенжеахметұлы, Шілдебаев Ж.Б. және т.б. ғылыми еңбектерінің маңызы зор.

Академик Ә.С. Бейсенованың басшылығымен «Жоғары оқу орындарын да және жалпы орта білім беретін мектептерде экологиялық білім мен тәрбие беру концепциясын» (1987) жасады. Концепцияда табиғатты танып білудің дүниеге көзқарастық және әдіснамалық мәселелерін студенттердің дүниеге ғылыми көзқарасын және теориялық ойын қалыптастыруға, оқушылар табиғатты танып білуін барған сайын адам мен қоғамды арасындағы тығыз сабақтастықты ұштастыру қажеттігін оқушылар мен студент жастарға экологиялық тәрбие беруде аса маңызды еңбегі болып саналады [6].

Эколог ғалымдар экологияның түрлерін төмендегідей саралап беріп отыр:

Теориялық экология – тірі ағзалардың әр түрлі құрылымдық деңгейлерінің жалпы заңдылықтарын зерттейді.

Іргелі экология – биосферадағы тірі азғалар мен сыртқы орта жағдайларының адамның іс-әрекеттері арқылы бүлінуін, оларды болдырмау және табиғат байлықтарын ұқыпты пайдалану жолдарын зерттейді.

Әлеуметтік экология – табиғат пен қоғам арасындағы өзара қарым-қатынас заңдылықтарын табиғат – адам- қоғам" жүйесі негізінде зерттейді.

Өнеркәсіптік экология – өнеркәсіптік нысандардың тірі ағзаларға және қоршаған орта жағдайларына әсерін зерттейді.

Геоэкология – жер бетіндегі экожүйелердегі және биосфералық деңгейдегі сыртқы орта құбылыстарының өзара байланысын және олардың тірі азғалармен қарым-қатынасын зерттейді.

Ауыл шаруашылығы экологиясы – ауыл шаруашылығы салаларының сыртқы ортамен өзара қарым-қатынасын агроценоздардың даму өзгеру заңдылықтарын және ауыл шаруашылығы салаларының бір-біріне әсерін зерттейді.

Ғаламдық экология – биосфера деңгейіндегі, тіпті Күн жүйесіндегі әлемдік құбылыстарды, табиғи өзгерістерді зерттейді [6]

Г.М. Сабденалиева «Экологиялық тәрбие берудің педагогикалық шарттары» еңбегінде ұлттық мектептерде іске асырылып жатқан экологиялық тәрбие беру жұмыстарына сипаттама береді. Экологиялық тәрбие беру шарттары, экологиялық арнайы курс, факультативтік «этноэкология курсы үйірме, сыныптан тыс жұмыстар (апталық) мектептен тыс жұмыстар: танымжорық, осының барлығы экологиялық білім және тұлғаның адамгершілік қатынасы, табиғат қорғау, аялау т.б жақсы қасиеттерді қамтиды», - деп [7].

Қ.Н Сарыбековтың бастауыш сынып оқушыларын айнала қошаған орта табиғатын қорғауға тәрбиелеу әдіс-тәсілдерін талдап, адамзаттың осы ұстанымдарды қолдай отырып, қоршаған ортаны сақтаған жағдайда ғана, келешек ұрпақ үшін табиғи орта мен оның байлығын керегінше пайдалансақ, соғұрылым табиғаттың қоғамға берері мол деген тұжырымды қолдай келе, бастауыш буын оқушыларына қоршаған орта туралы алғашқы түсініктерді қалыптастыру, өскен жерінің табиғатын құрметпен қарап, күтіп әрі аялауға үйрету әдістемесін жасап берді.

Қазақтардың наным сенімі және олардың табиғат қорғаудағы маңызы, аңыз әңгімелер мен даналық сөздердің тәрбиелік мәні, қазақ мақал-мәтелдері арқылы оқушыларды табиғатты қорғауға тәрбиелеу, шешендік сөздердің тәрбиелік мәні, өлкетану жұмыстары барысында ұлттық ойындардың, қазақ халқының ырымдары мен тыйым сөздері арқылы оқушыларды табиғатты қорғауға тәрбиелеу, құстарды қорғауға байланысты ырымдар мен тыйымдар, жан-жануарларға байланысты тыйымдар, қоршаған ортаны қорғауға байланысты тыйым сөздердің мәні ашып бере отырып, тұлғаның бойындағы экологиялық мәдениетті қалыптастырудың теориялық және әдістемелік негізін қалады [8].

Қазақстанда үздіксіз экологиялық білім беру мен тәрбиелеудің жалпы жүйесінде тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастыру мәселесінің теориялық негіздері жан-жақты зерттелген. Экологиялық тәрбие беру ар адамдардың санасына, көзқарасына және түсініктеріне әсер ету арқылы ұйымдас-тырылған, қоршаған ортаға түйсікті және жүйелі түрде үздіксіз көтеру үдерісі болып табылады. Экологиялық мәдениет тұлғаның қоршаған ортамен, табиғатпен сүйіспеншілік, табиғатты құндылық тұрғысынан қарастыра отырып оған деген аялы сезімді өз бойына сіңіре отырып ықпалдасатын қарым-қатынас деп бағалауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». / Егемен Қазақстан. 12 сәуір, 2017 жыл. – Б. 1-2.
- 2 Наурызбаев Ж.Ж. Ұлттық мектептің ұлы мұраты. – Алматы: Ана тілі, 1995. - 190 б.
- 3 Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Қазақстан. 1995. - 47.
- 4 Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері. – Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 21 б. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 22 сәуірдегі № 227 бұйрығымен бекітілген.
- 5 Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде ұлттың интеллектуалды әлеуетін дамыту тұжырымдамасы (Орыс және қазақ тілдерінде). – Алматы: «Ұлағат», 2013. - 36 б.
- 6 Бейсенова Ә.С., Самақова А.Б., Есполов Т.И. Шілдебаев Ж.Б. Экология және табиғатты тиімді пайдалану. Оқулық. - Алматы: «Ғылым» ғылыми баспа орталығы, 2004. -320 б.
- 7 Сәбденәлиева А. Экологиялық тәрбие беру мәселелері. // Қазақстан мектебі. № 3, 2000.
- 8 Сарыбеков Н.С. Қазақ халқының табиғат қорғау дәстүрлері. - Жамбыл, 1992. –11 б.

УДК 304.03
МРНТИ 14.23.07

Г.Ө. Демешева¹

¹магистр, аға оқытушы, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті,
г. Атырау, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасында салауатты өмір салтын қалыптастыру үкіметтің құжаттарын негізге ала отырып жан - жақты қарастырылады. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауындағы денсаулық сақтаудың жоғары технологиялық жүйесін дамыту, салауатты өмір салты елдің дамуының ерекше саяси, экономикалық және медициналық-әлеуметтік өлшемі болып табылатынына аса мән берілген. Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарлама-сындағы салауатты өмір салтын қалыптастыру және денсаулық сақтау мәселесіне де тоқтала отырып, жалпы саланың күшті жақтары ретінде денсаулық сақтау саласын дамытудың нақты белгіленген басым бағыттарын, ел халқының негізгі медициналық - демографиялық көрсеткіштерінің тұрақтануы мен жақсаруы, бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесін дамыту және жетілдіру мәселесі де ашылып берілген. Салауатты өмір салты келесі негізгі еңбек тәртібі мен демалыс, зиянды әдеттерді жою, қолайлы қозғалыс тәртібі, жеке бастың гигиенасы, шынығу, тиімді тамақтану және т.б. адами құндылықтардың иерархиялық жүйесінің жоғары баспалдағынан орын алатын денсаулық табиғи өмірлік құндылық болып табылатынына, болашаққа ұтымды инвестициялау ретінде қаржыландыруда еліміздегі өмір салтын жетілдіру үдерісі болып табылатынына тоқталған.

Түйін сөздер: салауатты өмір салты, денсаулық сақтау, «Саламатты Қазақстан», ұлттық денсаулықты сақтау жүйесі, адам құндылықтары, өмірлік құндылық.

Аннотация

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Г.У. Демешева¹

¹магистр, старший преподаватель, Атырауского государственного университета
им.Х. Досмұхамедова, г. Атырау, Казахстан

В данной статье рассматривается формирование здорового образа жизни в Республике Казахстан на основе правительственных документов. В Послании Президента Республики Казахстан особое внимание обращается на развитие высокотехнологичной системы охраны здоровья, на особо политический, экономический и медико-социальный показатель развития здорового образа жизни населения. В государственной программе «Здоровый Казахстан» четко раскрывается проблема формирования и охрана здорового образа жизни, а так же рассматриваются основные направления развития сферы здравоохранения, как сильные стороны общей сферы, основные медико-демографические показатели стабилизации численности населения страны и их улучшение, разработка единой национальной системы здравоохранения и раскрыты вопросы о совершенствовании здорового образа жизни. А так же остановились на основных понятиях здоровья, таких как распорядок трудового дня и отдых, устранение вредных привычек, удобный порядок движения, личная гигиена, закаливание, рациональное питание и т.д. человеческие ценности в иерархической системе является самой высокой стадией финансирования природного здоровья как жизненно важная инвестиция в будущем и затрагивающий процесс улучшения образа жизни в стране.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, здоровье, «Здоровый Казахстан», система национального здорового образа жизни, ценности человека, ценность жизни.

Abstract

BASIS OF HEALTHY LIFESTYLE FORMATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Demешева G.U.¹

¹Magistr, Senior Lecturer, Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov,
Atyrau, Kazakhstan

In this article differently formation of a healthy lifestyle in the Republic of Kazakhstan on the basis of government documents is considered. In the epistle of the President of the Republic Kazakhstan it is told about development of hi-tech system of health protection, the special policy of a healthy lifestyle in development health of the population,

special attention is paid economic and social medical to development. Development in the sphere of health protection in the Republic of Kazakhstan according to the state program "Healthy Kazakhstan" the attention of formation of a healthy lifestyle and health protection is paid, strengths in branch are accurately defined the priority directions of development of sector sensibly of protection.

Key words: Healthy lifestyle, health, "Healthy Kazakhstan", system of a national healthy lifestyle, value of the person, life value.

Әрбір адамның денсаулығы оның толыққанды тіршілік етуін ғана емес, сонымен қатар оның мүмкіндіктерінің әлеуетін анықтайтын факторға айналып отыр. Халық денсаулығы жағдайының деңгейі өз кезегінде, елдің әлеуметтік-экономикалық, мәдени және индустриялық даму шамасын айқындайды. Медициналық көмек көрсетудің қолжетімділігін, уақтылылығын, сапасы мен сабақтастығын қамтамасыз етуге қызмет ететін бірыңғай дамыған, әлеуметтік бағдарланған жүйені білдіретін денсаулық сақтау саласы халық әл-ауқатының орнықты және тұрақты өсуі тұрғысынан алғанда республикадағы негізгі басымдықтардың бірі болып табылады.

Президент Н.Ә. Назарбаев «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына Жолдауында еліміздің дамуының жаңа кезеңіндегі мемлекеттік саясаттың бір бағыты медициналық қызмет көрсету сапасын жақсарту және денсаулық сақтаудың жоғары технологиялық жүйесін дамыту болуы керек деп атап көрсетті. Медициналық қызметтердің сапасы кешенді ұғым болып табылады және ол көптеген көлемді себептерге байланысты, олардың ішінде медициналық ұйымдардың материалдық-техникалық жаракталуын, клиникалық мамандардың кәсіби деңгейін және оны арттыруға деген уәждемесінің болуын, медициналық көмекті ұйымдастыру мен көрсету үдерістерін басқарудың қазіргі заманғы технологияларын енгізуді, медициналық көмекке ақы төлеудің тиімді әдістерін енгізуді бөлек атап өткен жөн. Медициналық қызметтердің сапасын басқаруды жетілдіру Қазақстанның денсаулық сақтау саласын 2020 жылға дейін стратегиялық дамытуаясында маңызды орын алады.

Президенттің алғашқы стратегиясы "Қазақстан - 2030" Қазақстан халқына Жолдауында "Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі және әл-ауқаты" деген ұзақ мерзімді 4-басымдыққа сәйкес: салауатты өмір салты елдің дамуының ерекше саяси, экономикалық және медициналық-әлеуметтік өлшемі болып табылады.

Елбасының «Қазақстан – 2030» Қазақстан халқына Жолдауында – денсаулық республиканың стратегиялық дамуының ұзақ мерзімді басымдықтарының бірі болып танылады, денсаулық, салауатты өмір салты – бақытты, үбірлі өмірдің міндетті шарты; өзінің денсаулығына жауапкершілікпен қарау адамның ішкі табиғи қажеттілігі болуы тиіс деп атап көрсетілген [1;2;3].

«Қазақстан - 2050» Стратегиясының мақсаты – мықты дамыған экономиканың және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру, Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарында болуы. Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011-2015 жылдарға арналған «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 29 қарашадағы №1113 Жарлығымен қабылданды. Бағдарламада көрсетілген бағыттар мақсаты – еліміздің орнықты әлеуметтік-демографиялық дамуын қамтамасыз ету үшін Қазақстан азаматтарының денсаулығын жақсарту алға негізгі мақсат етіп қойылған. Азаматтардың денсаулығын сақтау және санитарлық-эпидемиялық саламаттылықты қамтамасыз ету мәселелері бойынша секторлық және ведомствоаралық өзара іс-қимылды күшейту, бірыңғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесін дамыту және жетілдіру; медициналық және фармацевтикалық білімді жетілдіру, медицина ғылымын және фармацевтикалық қызметті дамыту мәселесі де негізгі ұстаным ретінде қабылданды [4].

«Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында денсаулық сақтау саласындағы жағдайды талдай отырып, жалпы саланың күшті жақтары ретінде денсаулық сақтау саласын дамытудың нақты белгіленген басым бағыттары; денсаулық сақтау саласын мемлекеттік қаржыландыруды айтарлықтай ұлғайту; ел халқының негізгі медициналық-демографиялық көрсеткіштерінің тұрақтануы мен жақсаруы, оның ішінде әлеуметтік мәні бар аурулар бойынша сырқаттанушылықтың төмендеуі; денсаулық сақтау объектілерінің қалпына келтірілуі және жаңаларының салынуы; емдеу-диагностикалық үдеріске жаңа медициналық технологиялардың енгізілуі; ауылдық жерлердің медициналық ұйымдарында телемедициналық пункттердің болуы; елдің барлық өңірлерінде филиалдары бар республикалық медициналық ақпараттық-талдау орталығының болуы; халықтың дәрілік заттарға қолжетімділігінің жақсаруы алға қойылды және осы тұжырымдаманы іске асыруда іргелі жұмыстар жүргізілді.

Салауатты өмір салты келесі негізгі еңбек тәртібі мен демалыс, зиянды әдеттерді жою, қолайлы қозғалыс тәртібі, жеке бастың гигиенасы, шынығу, тиімді тамақтану және т.б. адами құндылық-

тардың иерархиялық жүйесінің жоғары баспалдағынан орын алатын денсаулық табиғи өмірлік құндылық болып табылады қазіргі уақытта денсаулық феномені құнды капитал, болашаққа ұтымды инвестициялау ретінде қаржыландыруда еліміздегі өмір салтын жетілдіру үдерісі болып табылады.

Әр адамның денсаулығы жеке адам құндылығы ғана емес, ол әлеуметтік, қоғамдық құндылық болып табылады. Мықты денсаулықты сақтауға ықыластану – адамның толыққанды өмір сүруінің, жоғары шығармашылық белсенділігінің, еңбекке жарамдылығы мен бақытты болуының қажетті шарты, маңызды әлеуметтік қажеттілігі. Денсаулық – бұл табиғаттың адамға берген үлкен сыйы, оны сатып ала алмайсың, ауыстыра алмайсың, оны қорғау, жақсарту және нығайту қажет.

Медициналық энциклопедия «денсаулық адам ағзасының барлық мүшелері мен жүйелерінің сыртқы ортамен теңдестірілген және қандай да бір аурулық өзгерістерінің болмауы», - деп атап көрсетуі де адам ағзасының дамуы, табиғатпен байланыстығына баса назар аударады.

Дүние жүзілік денсаулық сақтау ұйымының негізгі материалдарында денсаулықты физикалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан бөліп қарастырады.

Расында да, денсаулық – өзгеше және маңызды жақтарын қысқа әрі біржақты сипаттауға болмайтын аса күрделі құбылыс. Бұл феноменді анықтау тәсілдерінің көптүрлілігі оның әлеуметтік және қоғамдық құндылығы халықта қалыптасқан «ең бастысы – денсаулық», «денсаулық – бұл барлығы емес, бірақ барлығы денсаулықсыз түк те емес» деген шынайылық тұрғысынан қарастырылады.

Ғылыми-педагогикалық, психологиялық және медициналық әдебиеттерді талдау нәтижесі денсаулықты бірнеше аспектіде қарастыруға болатындығын көрсетеді: физикалық денсаулық, психикалық денсаулық, адамгершілік денсаулық, әлеуметтік денсаулық және т.б.

Адамның физикалық денсаулығы оның ағзасындағы барлық мүшелердің үйлесімді қызмет атқаруымен, тұрақты қорғаныс жүйесінің жұмысымен, дене және ақыл еңбегімен айналысуға қажетті күш-қуаттың жеткіліктілігімен сипатталатын организмнің табиғи жағдайы ретінде қарастырылады.

Адамның психикалық денсаулығы ойлау сапасы мен деңгейін, зейін, есте сақтау және ерік-жігердің дамығандығымен, кез келген жағдайда өз бетінше шешім қабылдап және оларды талдап бағалай алуын сипаттайтын адам миының дұрыс қызмет атқара алу қабілеті ретінде қарастырылады.

Адамның адамгершілік денсаулығы оның әлеуметтік өмірінің негізі болып табылатын, ақиқат шындықты іздегенде басымдықтарын дұрыс қоюға көмектесетін, еңбекке, ұлттық және жалпы-адамзаттық мәдениетке, рухани байлыққа саналы және құнды қатынасын айқындайтын, қалыпты өмір сүруге қарама-қайшы келетін әдет-ғұрып пен дағдыларды белсенді түрде қабылдамайтын адамгершілік қағидаларымен анықталады.

Эмоционалды денсаулық адам ағзасының ішкі күйімен, эмоционалды тұрақтылық дәрежесімен, оның жеке күйзелісі мен айналадағыларға деген сезімталдығымен, басқа адамға қолдау көрсетуге талпынуымен сипатталады. Адамның эмоционалды денсаулығы – бұл өзінің эмоциясын дұрыс түсінуді және моторлы, биохимиялық, вегето-тамырлы, мимика, жест және т.б. сырттан байқалатын эмоцияны басқаруды, өзін қабылдауды қамтамасыз ететін күй.

Адамның әлеуметтік денсаулығы тұлғаның адамзат қауымымен жағымды қарым-қатынас орната білуі, қоғамның басқа мүшелерімен өзара әрекеттесу қабілетін анықтайтын күйі. Тұлғаның түрлі әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға мақсатқа бағытталған тәрбие үрдісі, сонымен бірге әлеуметтену үрдісінің сан алуан аспектілері әсер етеді. Отбасындағы тәрбие, ата-анамен, достарымен, құрдас-тарымен, көршілерімен, таныс емес адамдармен қарым-қатынасы және т.б. маңызды рөл атқарады [5].

Сонымен қатар, салауатты өмір салты үш рет қабылданған Қазақстан Республикасында Тәрбие тұжырымдамасында да негізгі орын алады. Алғашқы 1995 жылы қабылданған тәрбие тұжырымдамасы негізінен тәрбиенің ұлттық құндылықтарына негізделді.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2009 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие Тұжырымдамасы» тәрбиенің он екі бағытын ұсына отырып, соның ішінде негізгі бағыт «Дене тәрбиесі мен салауатты өмір салтын және денсаулық қорғаушы орта қалыптастыру» - деп атап көрсетеді. Салауатты өмір салты «жастардың бойына психикалық тұрақтылықты және тиімді кәсіби қызмет қажеттілігін қамтамасыз ететін салауатты өмір салтын дарыту мен жеке тұлғалық сапаны қалыптастыру мақсатын қояды. Оны іске асыруға алдын алушылық білімі кіреді. Салауатты өмір салтын қалыптастыру адам ағзасының мүмкіндіктерін, оның қызметінің ерекшеліктерін болжау, адамның физикалық, психикалық және рухани саулығының өзара

байланысы, сондай-ақ, тәрбиелену-шілерді саналуан спорт түрлеріне тікелей қатыстыру жолымен ағартушылық және ақпараттық түсіндіруші жұмыс барысында жүзеге асырылады» [6].

«Дене тәрбиесі мен салауатты өмір салтын және денсаулық қорғаушы орта қалыптастыру» тәрбие құндылықтары тұрғысынан қарастырылады. Құндылық – көпшілік адамдар мақұлдайтын және ортақтасатын жақсылық, әділеттілік, патриотизм деп бағалайтын жеке тұлға үшін қоғамдық-мәнді әлеуметтік бірлік, қоғам, тұтас материалдық, әлеуметтік объектілер. Ол барлық адамдарға эталон, идеал болып қызмет етеді, оларды құруға педагогикалық үдеріс бағытталған.

2015 жылы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім академиясының ұсынған «Тәрбие негіздері» тұжырымдамасында да негізгі бағыт «Дене тәрбиесі, салауатты өмір салты». Дене тәрбиесі және салауатты өмір салтын қалыптастыруадамға салауатты өмір салтын, жеке тұлғалық қасиеттер қалыптастыра бастауда психикалық тұрақтылықты және тиімді кәсіби қызметте қажеттерді қамтамасыз ететін мақсат қояды. Оның құрамдас бөлігіне профилактикалық білім беру кіреді. Салауатты өмір салтын қалыптастыру адам ағзасының мүмкіндіктері, оның қызметінің ерекшеліктері, адамның дене, психикалық және рухани денсаулығының өзара байланысы туралы түсінік беретін ағарту жұмысында ғана емес, сол сияқты тәрбиеленушілерді түрлі спорт түрлеріне тікелей баулу арқылы да жүзеге асырылуы тиіс [7].

Бұл бағыттың мақсаты: Салауатты өмір салты, дене дамуы және психологиялық денсаулық сақтау дағдыларын ойдағыдай қалыптастыру, денсаулыққа зиян келтіретін факторларды анықтау біліктілігі үшін кеңістік орнату.

Бағалау критерийлері (қарым-қатынасы арқылы): денсаулық жағдайының скринингіне; әлеуметтік мақсаттар мен рухани қажеттіліктерге; теріс ықпалдарға қарсы тұрудың тиімді тәсілдерін меңгеруге; табиғи қабілеттерді орынды пайдалануға; денсаулық сақтауға және нығайтуға, қауіпсіз және жауапты мінез-құлыққа; өмірдегі жаңа жағдайларға сабырлылығы; қауіпсіздік пен өмір сүру әрекетін қамтамасыз етуге; денсаулық сақтау ортасын құруға; жаңа ортаға бейімделуге ықыласын және даярлығын көрсетуі.

Іске асыру механизмдеріне сабақтар, оқу пәндері, қосымша білім беру, волонтерлық қозғалыстар; дене тәрбиесі және салауатты өмір салты сабақтары, спорттық секциялар мен үйірмелер, ақпараттық-ағарту курстары, экологиялық форумдар, ғылыми жобалар, туған өлкеге жасаған экспедициялар, туристік жорықтар, сенбіліктер, репродуктивті денсаулық, нашақорлық, маскүнемдік, темекі тарту және АҚТҚ алдын алу жөніндегі семинар-тренингтер; денсаулық фестивальдері, спартакиадалар, қауіпсіздік бағдарлары; ақпараттық-диагностикалық материалдарды дайындау және тарату; «сенім қызметтерін» ұйымдастыру; мектепті, ауданды, қаланы көгалдандыру және абаттандыру, жасыл желек отырғызу, «Жасыл ел» қозғалысына қатысу және т.б. арқылы жүзеге асырылады [7].

Жоғарыда келтірілген үкіметтің құжаттарында қоғамдағы салауатты өмір салтын қалыптастыруға негізделген тұжырымдар еліміздегі мәдени - руханиятты қалыптастыруға бағытталған тәрбие, білім кеңістігін құруда басты құндылық болып табылады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы-2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» жолдауы. – Алматы. 2014. - 40 б.
- 2 Қазақстан Республикасы Н.Ә. Назарбаевтың «Интеллектуалды ұлт-2020» ұлттық бағдарламасы. /Айқын, 2008.
- 3 «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. //Ақиқат. №1, 2013. – Б. 5-27.
- 4 Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011 - 2015 жылдарға арналған «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.
- 5 «Мәңгілік ел». – Алматы, Абай атындағы ҚазҰПУ: «Ұлағат», 2015.
- 6 Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесінде тәрбиенің кешенді бағдарламасы. – Астана, 2000. - 40 б.
- 7 Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 21 б. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 22 сәуірдегі № 227 бұйрығымен бекітілген.

МРНТИ 14.35.01

З.А. Мовкебаева¹

*¹д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан*

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УНИВЕРСИТЕТЕ ДЛЯ ЛИЦ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация

Предоставление людям с проблемами в развитии возможности получения высшего образования в современных условиях рассматривается как один из эффективных механизмов повышения их социального статуса и уровня их востребованности на рынке труда. Соответственно становится важным обеспечение в вузах эффективной поддержки, беспрепятственного доступа и мультидисциплинарного сопровождения студентов с особыми образовательными. В статье раскрываются современные проблемы организации безбарьерной образовательной среды в университете, предлагаются практические рекомендации по организации процесса комплексного психолого-педагогического сопровождения студентов-инвалидов и студентов с ограниченными возможностями развития в процессе обучения в вузе. Автором определяются основные направления организации необходимых условий в высших учебных заведениях и психолого-педагогического сопровождения студентов с ограниченными возможностями развития и инвалидов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, высшее образование, безбарьерная среда, студенты-инвалиды, психолого-педагогическое сопровождение, ограниченные возможности, особые потребности.

Аңдатпа

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІК ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ТҮЛГАЛАР ҮШІН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БІЛІМДІК ҮДЕРІСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Мовкебаева З.А.¹

*¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университеті*

Қазіргі жағдайларда дамуында мүмкіндігі шектеулі адамдарға жоғары білімді беру арқылы еңбек нарығында олардың сұраныс деңгейін және олардың әлеуметтік статусын жоғарылатудың бірден-бір тиімді механизмі ретінде қарастырылады. Осыған орай, ерекше білімдік қажеттіліктері бар студенттерге мультидисциплинарлы қостау және кедергісіз қолжетімділікті, тиімді қолдауды жоғары оқу орындарында қамтамасыз ету маңызды болып келеді. Мақалада жоғары оқу орнында кедергісіз білімдік ортаны ұйымдастырудың қазіргі мәселелері ашылады, жоғары оқу орнында оқу барысында дамуында мүмкіндігі шектеулі студенттер және мүгедек-студенттерді кешенді психологиялық-педагогикалық қостау үрдісін ұйымдастыру бойынша тәжірибелік ұсынымдар келтіріледі.

Автормен жоғары оқу орындарында мүгедектер және дамуында мүмкіндігі шектеулі студенттерді психологиялық-педагогикалық қостаудың және жоғары оқу орнында қажетті жағдайларды ұйымдастырудың негізгі бағыттары анықталады.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, жоғары білім, кедергісіз орта, мүгедек-студенттер, психологиялық-педагогикалық қостау, мүмкіндігі шектеулік, ерекше қажеттіліктері.

Abstract

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS AT THE UNIVERSITY FOR PERSONS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Movkebayeva Z.¹

*¹Doctor of Pedagogical Sciences, professor, the Kazakh National Pedagogical University
named after Abai*

Providing people with the problems in the development of higher education in modern conditions is considered as one of the most effective mechanisms for improving their social status and their level of demand on the labour market. Accordingly, it becomes important to ensure in universities effective support, easy access and multidisciplinary support of students with special educational. In the article the modern problems of barrier-free educational environment in the University, the practical recommendations for the organization of the process of complex psychological and pedagogical support of disabled students and students with development disabilities in the learning process at the University. The author defines the main directions of the organization of necessary conditions in higher education and psycho-pedagogical support of students with development disabilities and persons with disabilities.

Key words: inclusive education, higher education, accessibility, disabled students, psychological and pedagogical support, disabilities, special needs.

Инклюзивность, т.е. предоставление равных возможностей людям с ограниченными возможностями для получения высококачественного образования, является одним из шести принципов, провозглашенных в Концепции по вхождению Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира [1]. Инклюзивность повышает уровень взаимного доверия в обществе, придает уверенность в будущем, чувство защищенности, а также повышает степень консолидации общества в периоды экономических кризисов.

Обеспечение лицам, имеющим инвалидность, доступа к общему высшему образованию без дискриминации и наравне с другими, о чем заявлено в п.5 статьи 24 Конвенции ООН «О правах инвалидов», ратифицированной Республикой Казахстан 20.02.2015 [2], является важным условием повышения их профессиональной квалификации и обеспечения конкурентноспособности на рынке труда. В соответствии с данным принципом главным подходом в отношении данной категории людей становится «не опека государства, а создание таких условий, которые бы помогли обрести веру в себя, в свои возможности к социально полезному труду [3].

Одним из таких условий является предоставление людям с проблемами в развитии возможности получения высшего образования, которое рассматривается как один из эффективных механизмов повышения социального статуса лиц с инвалидностью и уровня их востребованности на рынке труда. Поэтому в системе высшего образования к настоящему времени происходят значительные трансформации по созданию равных условий и безбарьерного доступа для обучения студентов с ограниченными возможностями развития. Так, согласно Государственной Программе развития образования РК на 2016–2019 гг. предусматривается, что доля вузов, создавших равные условия и безбарьерный доступ, в 2017 году составит 25%, а в 2019 году - 100% [4].

При этом относительно студентов с инвалидностью в высшем образовании решается основная задача – не снижая уровня и содержания профессиональной подготовки специалистов в ВУЗе, обеспечить «гражданам с ограниченными возможностями в развитии **специальные условия** для получения ими образования, коррекции нарушения развития и социальной адаптации» [5]. Об этом же свидетельствуют «Типовые правила деятельности организаций высшего и послевузовского образования» [6], свидетельствующие о необходимости создания специальных условий для обучения студентов с учетом их индивидуальных потребностей.

В соответствии с Законом РК «Об образовании» [5] к специальным условиям для получения образования относятся: специальные учебные программы и методы обучения; технические и иные средства; среда жизнедеятельности; медицинские, социальные и иные услуги, без которых невозможно освоение общеобразовательных учебных и образовательных программ лицами (детьми) с особыми образовательными потребностями.

Организация комплекса условий в ВУЗах для обеспечения студентам с особыми образовательными потребностями возможности получения качественного высшего и послевузовского образования в целях наиболее полной реализации их профессиональных интересов и потребностей становится составной частью общей образовательной стратегии и является ориентиром новой социально-экономической политики, что, в свою очередь, требует крупной реформы деятельности вузов.

Ведущая роль в развитии высшего инклюзивного образования в Казахстане отведена Казахскому национальному педагогическому университету имени Абая, поскольку именно в данном вузе в соответствии с распоряжением Департамента высшего, послевузовского образования и международного сотрудничества МОН РК (№ 03-3/532 от 05.06.2015) открыт Ресурсный консультативный центр по инклюзивному образованию для вузов РК. Этот центр призван координировать деятельность всех ВУЗов Республики и разработать модель сопровождения студентов с ограниченными возможностями и инвалидностью, которая будет внедряться по всем вузам Казахстана. В настоящее время данным центром проведена определенная деятельность по организации образовательного процесса в университете для студентов с ограниченными возможностями. Так, в 2015 году был открыт Вузовский консультационно-практический центр поддержки студентов с ограниченными возможностями с целью реализации психолого-педагогического, информационно-адаптивного и материально-технического сопровождения студентов-инвалидов, обучающихся в данном университете. Наряду с этим, систематически осуществляется сбор данных о количестве студентов с инвалидностью, о наличии у них конкретного вида и степени тяжести нарушений. Так, в настоящее время в КазНПУ им. Абая обучается 46 студентов с ограниченными возможностями, из них самую многочисленную группу составляют студенты с нарушением опорно-двигательного аппарата –

18 человек, с различными соматическими заболеваниями – 16 студентов. Инвалидность по зрению имеется у 9 студентов, по слуху – у трех человек.

При содействии ОО «Молодежная организация людей с ограниченными возможностями «Жигер» и фонда СОРОС-Казахстан была проведена работа по *материально-техническому оснащению* специальным оборудованием Вузовского консультационно-практического центра поддержки студентов с ограниченными возможностями (ауд. 508 корпус 2) для студентов с нарушением зрения и слуха:

1) Специальная «Читающая машина» «SARA CE» (версия с камерой) для незрячих студентов, которая сканирует печатный материал цифровой камерой и воспроизводит его в речь с помощью встроенного синтезатора речи,

2) DAISY-плеер (цифровая говорящая книга индивидуального пользования),

3) Программа экранного доступа Джойси NVDA, при помощи которой вся информация на дисплее компьютера предоставляется с помощью речи,

4) Шесть веб-камер для неслышащих студентов для общения путем считывания с губ,

5) несколько книг, напечатанных шрифтом Брайля и др.

В целях *информационно-адаптивного оснащения* образовательного процесса незрячих и слабовидящих студентов совместно с отделом информационных ресурсов Института информатизации образования была создана на университетском сайте версия для слабовидящих студентов трех цветовых вариантов фона (синяя, белая, черная) и с тремя вариантами укрупненного шрифта. Помимо этого, Молодежной организацией людей с ограниченными возможностями «Жигер» были изготовлены 20 табличек-указателей шрифтом Брайля, которые были размещены в тех местах, в которые могут обратиться незрячие студенты (Приемная ректора, проректор по учебной работе, проректор по воспитательной работе, студенческая бухгалтерия, учебный отдел, студенческий отдел, отдел по трудоустройству, начальник управления регистрации, канцелярия, управление по воспитательной работе, комитет по делам молодежи, здравпункт, студенческий профком, приемная комиссия, библиотека, Ресурсный консультативный центр инклюзивного образования для вузов РК, столовая и др.).

В целях *учебно-методического обеспечения* образовательного процесса для лиц с особыми образовательными потребностями в университете разработаны учебно-методические пособия по различным аспектам инклюзивного образования, а также оснащен различными учебно-методическими и научно-исследовательскими разработками по данному вопросу Вузовский консультационно-практический центр поддержки студентов с ограниченными возможностями (ауд. 508).

Ресурсным консультативным центром по инклюзивному образованию для вузов РК и превентивной суицидологии при КазНПУ им. Абая проведены *обучающие семинары* для 61 координаторов из 43 вузов Республики Казахстан с презентацией внедряемой в нашем университете модели сопровождения студентов с ограниченными возможностями развития. Стоит отметить, что на основе реализованной совместно с обществами инвалидов в КазНПУ им. Абая модели педагогической поддержки студентов, имеющих инвалидность, в настоящее время в трех вузах Казахстана (Таразский государственный университет им. Дулати, Евразийский гуманитарный университет, Университет Международного бизнеса) открылись подобные вузовские центры.

Ресурсный консультативный центр по инклюзивному образованию для вузов РК (далее – РКЦИО) используется в качестве практической базы для проведения экспериментальных исследований в рамках подготовки докторской диссертации докторантов 3 курса по специальности «6D010500-Дефектология». Наряду с этим, на базе РКЦИО проводится научно-исследовательская практика докторантов других вузов.

Вместе с тем, для более эффективной организации образовательного процесса для лиц с особыми образовательными потребностями в вузе, необходимо решение **следующих перспективных задач**:

1. В целях реализации Государственной Программы развития образования и науки РК на 2016 – 2019 гг. необходимо организовать поэтапную деятельность по обеспечению доступности ко всем образовательным и бытовым объектам университета для маломобильных групп студентов с особыми образовательными потребностями, а также по обеспечению специальным материально-техническим оборудованием их процесса обучения (в соответствии с «Санитарно-эпидемиологическими требованиями к объектам образования» [7]):

- пандусы и перила, установка специального подъемника для индивидуального пользования в креслах-колясках и др. для студентов с нарушением опорно-двигательного аппарата,

- установка звукового маячка, тактильных дорожек и др. для студентов с нарушенным зрением и др.,

- специальное оснащение выделенных мест в учебных аудиториях для инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития,

- специальное оснащение выделенных читальных мест в библиотеках для инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития,
- специальное оснащение выделенных жилых комнат в общежитиях для инвалидов и лиц с ограниченными возможностями развития,
- обустройство специальных санитарно-гигиенических комнат для студентов-инвалидов.

2. Активизация деятельности по учебно-методическому обеспечению высшего инклюзивного образования и распространению его по вузам РК.

3. Обновление программ высшего образования с учетом потребностей лиц, имеющих инвалидность, с целью реализации Комплекса мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в РК на 2015-2020 гг. [8].

4. Разработка и реализация Программы обучения профессорско-преподавательского состава университета специальными методами обучения и воспитания студентов с нарушением зрения, слуха и опорно-двигательного аппарата.

5. Регулярный контроль за качеством обучения студентов с ограниченными возможностями развития и инвалидов.

6. Обеспечение проведения магистерских и докторских исследований по проблемам инклюзивного и специального образования на базе данного Центра для максимального использования его исследовательского потенциала.

7. Организация научно-исследовательской практики магистрантов и докторантов на базе Ресурсного консультативно-практического центра инклюзивного образования для вузов РК и превентивной суицидологии с целью обеспечения практической составляющей обучения.

8. Систематическое плановое выделение финансовых средств для организации досуговых мероприятий со студентами с ограниченными возможностями развития и инвалидами.

9. Широкая популяризация в СМИ, телевизионных программах, интернет-ресурсах, социальных сетях работы по продвижению инклюзивного образования в университете.

10. В целях реализации Конвенции о Правах Инвалидов (2006), целесообразно разработать План работы по привлечению абитуриентов с ограниченными возможностями развития и инвалидов к поступлению в университет с целью обеспечения доступа к общему высшему образованию. Все вышеуказанные меры предоставят более широкие возможности для получения людьми с инвалидностью и с ОВР в Республике Казахстан высшего образования.

Одним из условий успешной аккредитации вуза в любом государственном или независимом аккредитационном агентстве (республиканском и тем более, зарубежном) внесены пункты по оценке доступности среды для студентов с особыми образовательными потребностями и созданных в аккредитуемых вузах для них условий. Соответственно становится важной организация в вузах безбарьерного доступа и эффективного мультидисциплинарного сопровождения студентов с особыми образовательными потребностями с целью их интеграции в общеобразовательный процесс вуза.

Список использованной литературы:

- 1 Концепция по вхождению Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира. Указ Президента Республики Казахстан от 17.01.2014 г. № 732.
- 2 Конвенция ООН о правах инвалидов, принятая резолюцией 61/106 Генеральной Ассамблеи от 13 декабря 2006 года.
- 3 Назарбаев Н.А. «Социальная модернизация Казахстана: 20 шагов к Обществу всеобщего труда» от 10 июля 2012 г.
- 4 Государственная Программа развития образования РК на 2016–2019 гг. –Указ Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205.
- 5 Закон РК «Об образовании» от 27.07.2007.
- 6 Типовые правила деятельности организаций высшего и послевузовского образования от 17.05.2013. - № 499.
- 7 Санитарно-эпидемиологические требования к объектам образования. – Пр. № 179 от 29.12.2014.
- 8 Комплекс мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в РК на 2015-2020 гг. - пр. № 534 МОН РК от 19.12.2014.

УДК 373
МРНТИ 14.29.01

Жакипбекова С.С.¹

¹*PhD докторант, Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова.
г. Талдықорган, Казахстан*

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В РЕСПУБЛИКЕ БОЛГАРИЯ

Аннотация

В статье рассматривается зарубежный опыт обучения детей с особыми образовательными потребностями на примере Республики Болгария. Обусловлены некоторые факторы влияния процесса глобализации на образование в целом. Рассмотрены значимые документы министерства образования и науки Болгарии, касающиеся обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями. Определены основные этапы интеграции детей с особыми потребностями в общеобразовательную среду. Проанализирована работа регионального инспектора по образованию, осуществляющего командную оценку психических и физических возможностей детей с особыми образовательными потребностями. Раскрыты функции специальных педагогов ресурсных центров Болгарии для осуществления психолого-педагогической коррекционной поддержки детей с различными нарушениями в развитии. Рассмотрены педагогические условия успешности реализации процесса интеграции детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: обучение детей с особыми образовательными потребностями за рубежом, специальное образование, интеграция детей с особыми потребностями в общеобразовательный процесс, школьное образование в Болгарии.

Андатпа

БОЛГАРИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИНТЕГРАЦИЯСЫ.

Жакипбекова С.С.¹

¹*И.Жансүгір атындағы Жетысу мемлекеттік университетінің PhD докторанты
Талдықорган, Қазақстан*

Мақалада Болгария Республикасының мысалда арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудың жалпы білім беру туралы шетелдік тәжірибесі қарастырылды. Жаһанданудың жалпы білім беруге кейбір факторлардың әсерлері туындаған. Мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру мен тәрбие мәселелеріне тиісті Болгарияның білім және ғылым министрлігінің құжаттары қарастырылды. Жалпы білім беретін ортада ерекше қажеттіліктері бар балалардың интеграциялау негізгі кезеңдері анықталды. Арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалардың психикалық және физикалық қабілеттерін командалық бағалау жүзеге асыруға арналған аймақтық білім беру инспектораттың қызметтері талданды. Өртүрлі даму бұзылыстары бар балаларға арналған психологиялық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау көрсететін Болгария ресурстық орталықтардың функциялары ашылды. Арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалардың ықпалдастықтың табысты іске асыру үшін жағдайлары қарастырылды.

Түйін сөздер: шетелде арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту, арнайы білім беру, балалардың интеграциясы, негізгі білім беруде мүмкіндігі шектеулі балаларды енгізу, Болгарияның мектеп білім беруі.

Abstract

EDUCATIONAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE REPUBLIC OF BULGARIA.

Zhakibbekova S.S.¹

¹*PhD doctoral student of the Zhetysu State University at I.Zhansugurov.
Taldykorgan, Kazakhstan*

The article deals with foreign experience of teaching children with special educational needs in the case of the Republic of Bulgaria. Due to some influences of globalization on education in general. Considered relevant documents of the Ministry of Education and Science of Bulgaria concerning the training and education of children with disabilities. The main stages of the integration of children with special needs in general education environment. The operation of the Regional Inspectorate of Education exercising command assessment of mental and physical abilities of children with special educational needs. Disclosed features special teachers resource centers in Bulgaria for the implementation of psycho-educational support for children with various developmental disorders. The conditions for successful implementation of the integration of children with special educational needs.

Key words: Education of children with special educational needs abroad, special education, integration of children, inclusion of children with disabilities in mainstream education, diagnosis of various abnormalities in children, school education in Bulgaria.

Процесс глобализации в мире, ориентированный на широкий круг явлений и действий в сфере образования, активизирует анализ образовательного законодательства, образовательных норм, а также структуру и функции образовательных институтов как единой системы.

Влияние глобализации на образование обусловлено некоторыми факторами:

- развитие научно-технического процесса и информационных технологий, что объективно обуславливают возможность интеграционных процессов в образовательных системах регионального и глобального уровня;

- стремление мирового сообщества к формированию в современных условиях новых глобальных ценностей – ценностей общечеловеческой культуры, среди которых ведущими должны стать гуманизм, толерантность, уважение к представителям других культур, наций, рас, религий, склонность к сотрудничеству с ними, в взаимообогащения культур.

Гуманизация отношений участников педагогического процесса выражается в признании за каждым ребенком права на образование, удовлетворения его образовательных умений и навыков, внимание к индивидуальным способностям и возможностям каждого ученика. В последние десятилетия в связи с гуманистической направленностью обучения и воспитания наметилась общемировая тенденция к охвату всех категорий детей, в том числе детей с разного рода проблемами, обязательным образованием путем их интеграции в массовую школу.

В соответствии с существующими в мире демократическими и гуманистическими тенденциями в настоящее время в развитых странах все дети с особыми образовательными потребностями и возможностями охвачены обучением и воспитанием.

Общеизвестно, что 127 стран и Европейский союз ратифицировали Конвенцию о правах инвалидов и 193 страны – Конвенцию о правах ребенка, тем самым демонстрируя свою ответственность перед своими гражданами. Но одной ратификации недостаточно; для практической реализации обязательств потребуются не только неустанное обеспечение их выполнения, но также строгий мониторинг, подотчетность и адаптация. Данный процесс потребует усилий со стороны национальных правительств, местных органов власти, работодателей, организаций инвалидов и ассоциаций родителей.

Болгария, в качестве члена Европейского союза поддерживает все тенденции в образовании, присущие этому сообществу. основополагающие международные документы о правах человека, а именно Конвенция ООН о правах детей, стандартные правила равенства детей с различными отклонениями, Саламанская декларация определяют приоритет образовательной политики Республики - интеграция детей с особыми потребностями в массовые учебные заведения. В соответствии с поставленной задачей развития каждого ребенка во всех современных документах, касающихся образования в Республике Болгария, есть разделы, посвященные образованию детей с особыми образовательными потребностями.

В основном документе о государственном образовании – "Закон за народнота просвета" (от 18.10.1991 г., статьи 18, 21, 26, 27) определяются возможности детей с особыми потребностями наряду со здоровыми сверстниками в получении бесплатного образования в государственных и муниципальных детских садах и школах [1].

В постановлении министерства образования и науки Болгарии «Наредба №1» от 23 января 2009 г. детьми с особыми образовательными потребностями являются "дети и ученики:

1. с различными видами отклонениями - сенсорные, физические, умственные (умственная отсталость), множество отклонениями;
2. с нарушениями речи;
3. с трудностями при обучении [2] .

Увеличение внимания к детям с проблемами в обучении связано, в частности, с ростом их количества, что констатируется болгарскими учеными, видящими зависимость данного факта, в том числе, от положения ребенка в школе, где растет число гиперактивных детей, детей с неврозами, психозами, нарушением поведения и эмоциональной сферы. Кроме того, увеличивается число детей, отстающих в развитии в связи с неблагоприятным социально-экономическим положением во многих болгарских семьях. Задача государства – предоставить возможность родителям таких детей выбрать форму образования при сохранении его качества.

В Постановлении №1 МОН Республики Болгария "обучение и воспитание детей и учащихся с особыми образовательными потребностями обеспечивает благоприятную среду, которая включает в себя:

1. доступность архитектурной среды в соответствии с постановлением № 6, 2003 г.;
2. Работа команды специалистов, которая создается в соответствии с потребностями детей, состоит из специальных педагогов, учителей ресурсных центров, психологов, логопедов, педагогов реабилитации слуха и речи и других, а также родителей, опекунов или попечителей детей с особыми образовательными потребностями.;
3. диагностические, консультативные и реабилитационные мероприятия;
4. специальные учебно-методические пособия и оборудования, учебные материалы, учебники и другое специализированное программное обеспечение;
5. индивидуальные образовательные программы;
6. учебные программы по отдельным предметам для детей с нарушениями слуха;
7. учебные программы по специальным предметам для детей с ослабленным зрением"[2].

Наряду с этим, общество не может считаться справедливым без обеспечения интеграции всех детей, а интеграция детей с различными нарушениями здоровья невозможна без сбора и анализа достоверных данных, которые дадут ясное представление о них и их проблемах. Ввиду того что дети развиваются и учатся решать элементарные задачи с разной скоростью, трудно оценить их функционирование и провести различие между важными функциональными ограничениями и отклонениями в нормальном развитии.

Командная комплексная педагогическая оценка детей с особыми потребностями в Болгарии осуществляется *региональным инспекторатом по образованию* - административной структурой МОН на территории соответствующих областей Болгарии. В состав экспертной комиссии входит психолог, логопед, специальный педагог, врач и другие. Основная цель регионального инспектората – первоначальная оценка психических и физических возможностей и дальнейшие пути интеграции детей данной категории в общеобразовательный процесс [2].

На *первом этапе* осуществляется распознавание детей со специфическими нарушениями и нуждами, куда входят три основных момента:

- 1) Знакомство и анализ правовых документов, связанных с детьми с особыми образовательными потребностями
- 2) Осуществление диагностики ребенка: исследуется история нарушения; проводится ознакомление с медицинским диагнозом; просмотр мнений специалистов - врача, психолога, логопеда, педагога и др., беседа с родителями ребенка; наблюдение за ребенком; при необходимости проводится дополнительное обследование уровня психического и физического развития, используя подходящие для возраста ребенка диагностические тесты.
- 3) Результаты диагностики определяют индивидуальное состояние ребенка. На этой основе разрабатывается индивидуальный план для работы с ним, где указываются будущие цели и задачи учебно-воспитательного процесса, а также основные методы, приемы и средства работы

Реализацией индивидуального плана осуществляется *второй этап* процесса интеграции соответствующего ребенка. *Третий основной этап* включения ребенка в общеобразовательную среду в свою очередь включает следующее:

- оптимизация доступной среды (здания, помещения, вспомогательные физические средства и приборы, эмоциональный климат, социальное окружение и др.);
- оптимизация педагогических взаимодействий;
- оптимизация индивидуальной и групповой рефлексии (повышение самочувствия ребенка, изменение отношения к себе и другим в положительном аспекте, также отношение других детей к ребенку с особыми потребностями).

В результате соотношения трех этапов интеграции осуществляется *четвертый важный этап* – развитие личности и совершенствование ребенка с особыми образовательными потребностями.

Интегрированное обучение и воспитание детей с особыми потребностями осуществляется школой совместно со специалистами ресурсных центров. *Ресурсный центр* – организация образования, включающая специалистов специального образования и осуществляющая коррекционную поддержку

детям с ограниченными возможностями, обучающихся в общеобразовательных школах страны [3]. Учителя – специальные педагоги, работают индивидуально или в группе с детьми с ограниченными возможностями нескольких, закрепленных территориально, школ, посещая их по своему индивидуальному расписанию. Кабинет ресурсного учителя в школах должен быть оборудован необходимыми техническими средствами и дидактическими пособиями. В процессе интеграции ресурсные центры выполняют консультативную, образовательно-воспитательную, реабилитационную и координирующую функции. Результаты работы ресурсного учителя отправляются в региональный инспекторат по образованию для осуществления мониторинга процесса обучения и воспитания детей с особыми образовательными потребностями по Республике.

При необходимости экспертная комиссия проводит дополнительное обследование ребенка и, учитывая его психофизические и образовательные возможности рекомендуют родителям обучение в специальной коррекционной школе и направляют в министерство образования предложение о его переводе. В образовательной системе Болгарии существуют специальные коррекционные школы для детей с нарушениями речи, слуха, зрения, сенсорными, умственными и множественными отклонениями и Министерство образования и науки Республики Болгария поддерживает базу данных детей и учащихся с особыми образовательными потребностями, которые посещают массовые или специальные школы.

В течение последнего 20-летия в стране были приняты различные нормативно-правовые акты, касающиеся всех сфер образования. Период политических преобразований обнажил много социальных и педагогических проблем, которые оказывают влияние на развитие школьного образования.

Школьное образование в Болгарии регулируется «Законом о Народном Просвещении» и разделяется по степеням: основное образование; начальное образование - с 1-ый по 4-ый класс; прогимназическое образование - с 5-го по 8-ой класс; среднее образование; гимназическое образование - с 9-ого по 12-й классы [1].

Общие цели основного образования – обеспечить необходимый уровень образования, усвоение учеником знаний и навыков, системы ценностей, интересов и потребностей и развитие их способностей как основы для их дальнейшего образования.

Основное образование можно получить в профессиональной школе – с 7 и 8 классов с курсом обучения длительностью 3 года; спортивной школе; художественной школе; специализированной школе, для детей с особыми образовательными нуждами и/или хроническими заболеваниями.

Основное образование делится на 2 уровня: начальный – с I по IV классы и начальный средний уровень – с V по VIII классы. В государственных и муниципальных школах 5 учеников могут составлять целый класс, если это дети с хроническими заболеваниями или особыми образовательными потребностями.

Дети с особыми образовательными потребностями, которые обучаются по индивидуальным программам образования, но закончивших дошкольное образование могут продолжить свое образование по школьной программе или программам соответствующих школы, и получить свидетельство о завершении классов, стадии или уровня образования в соответствии с государственными требованиями образовательного стандарта.

Учащиеся с особыми образовательными потребностями, которые завершили свое обучение на уровне отдельных образовательных программ, но не достигших требования государственного образовательного стандарта, могут получить сертификат по завершению определенного класса, а выпускники класса XII - свидетельство об окончании средней школы, в соответствии с государственным требованием образования [2].

Школьное обучение в Болгарии обязательно для всех лиц в возрасте от 7 до 16 лет. Дипломы, выданные болгарскими образовательными учреждениями после 1 января 2007 года (день присоединения Болгарии к Европейскому союзу), признаются во всех странах Европейского союза.

Интеграция детей с особыми образовательными потребностями в обычные классы Болгарии помимо бесспорных преимуществ имеет и некоторые риски, наличие и уровень которых зависят от усилий педагога и от условий, созданных в школе. Успешность реализации этих обязательств зависит не только от государства, но и от позиции общества по отношению к лицам с ограниченными возможностями в целом, соответственно к их образованию. Специальная подготовка общеобразовательного педагога, способного к реализации процесса включения детей со специальными потреб-

ностями в образовательную среду, оказывается чрезвычайно актуальной задачей для болгарской высшей педагогической школы на сегодняшний день. Поэтому в Национальном докладе МОН Болгарии о предварительной подготовке учителя говорится, что необходимо дальнейшее "обучение и квалификация педагогических и управленческих кадров для работы с детьми со специальными потребностями в общеобразовательной среде" [4].

В болгарских педагогических документах особо подчеркивается, что важным условием успешности школьного образования детей с особыми образовательными потребностями по обычным или по специальным программам является профессионализм педагогических кадров и других работников, которые заботятся об этих детях.

Необходимо, чтобы особенности ребенка учитывались не только в программе данной школы, класса – его индивидуальная образовательная программа должна стать частью собственной работы педагога [5].

По-видимому, здесь уместно привести размышления Г. Стангвика из статьи «Политика интегрированного обучения в Норвегии». Он пишет: «Профессиональная компетенция прямо связана с ценностными установками. Интеграция базируется на определенном комплексе ценностей, позволяющих судить, что является важным, значимым, правильным и обоснованным в образовательном прогрессе. Поэтому любая попытка перенести знания и умения из одной системы в другую наталкивается на значительные трудности, если в основе этих систем лежат разные ценности. Для того, чтобы идея интеграции действительно «заработала», необходимо, чтобы она овладела умами учителей, стала составной частью их профессионального мышления. А это, в свою очередь, означает необходимость специальных усилий по изменению последнего» [6].

Процесс обучения детей с особыми образовательными потребностями в Болгарии, как и во всех государствах, имеющих членство в ООН, призван обеспечить становление личности каждого ребенка, целостное развитие его способностей, формирование у школьника умения и желание учиться. Поэтому необходимость всестороннего изучения готовности учителей к работе с детьми с особыми образовательными потребностями определяется требованиями социального развития образовательных институтов к обеспечению равных прав на образование детям с ограниченными возможностями развития и важным значением роли учителей в процессе включения их в общее образование.

Список использованной литературы:

- 1 Закон за народната просвета от 18.10.1991 г. <http://www.mon.bg/> (дата обращения: 10.09.2017).
- 2 Наредба № 1/ 23.01.2009 г. на МОН за обучение на деца и ученици със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания. <http://www.mon.bg/> (дата обращения: 12.09.2017).
- 3 Наръчник за родители на дете с увреждания "Обучение на децата с тежки увреждания". Руководство для родителей детей с отклонениями. Издание Асоциация родителей детей с болезнями почек. январь 2011г. (дата обращения: 12.09.2017).
- 4 Национален доклад за предварителната подготовка на учителите по отношение на разнообразието. Република България, подготовлен профессором, д.п.н. Сийка Чавдарова-Костова <http://www.mon.bg/> (дата обращения: 12.09.2017).
- 5 Национален план за интегриране на деца и ученици със специални образователни потребности в системата на образованието. <http://www.mon.bg/> (дата обращения: 10.09.2017).
- 6 Стангвик, Г. Политика интегрированного обучения в Норвегии / хрестоматия по курсу / сост. : Шуламит Рамон, В. Шмидт.— М., 2003. (дата обращения: 14.09.2017).

ӘОЖ: 378(574):02:004
МРНТИ 13.31.23

Б.С. Асанова¹

¹т.ғ.к., Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, дүниежүзі тарихы, тарихнама және деректану кафедрасының аға оқытушысы, Алматы қ., Қазақстан

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ КІТАПХАНАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМ БЕРУДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада Республикалық жоғары оқу орындары аралық электронды кітапхана (РЖОЭК) жүйесіне енген кітапханалардың мүмкіндіктері қарастырылады. Жоғары оқу орындары кітапханаларының өз қызметіне жаңа ақпараттық технологияларды ендіру арқылы өзіндік электрондық ресурстарын толықтырып қана қоймай, басқа да отандық, әлемдік ақпараттар ресурстарына кірудің жолдарын реттейді.

Кітапхананың инновациялық қызметі – қазіргі жоғары оқу орындарында интерактивті ортада оқытудың табысты дамуының кепілі, өйткені кітапханалар қазіргі уақытта ақпаратқа жедел қол жеткізуді ұйымдастырып және өз бетінше жаңа білімді игеруге және алуына ықпал етеді.

Инновациялық қызметтің нәтижесі – пайдаланушыларға-жоғары оқу орындарының ғалымдары мен студенттеріне ұсынатын ақпараттық өнімдер мен қызметтердің сапасын жақсарту.

Түйін сөздер: инновация, электронды ресурс, электронды кітапхана, ақпараттық технология, электронды оқулық.

Аннотация

Б.С. Асанова¹

ВОЗМОЖНОСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ В БИБЛИОТЕКАХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

*¹к.и.н., старший преподаватель кафедры всемирной истории, историографии и источниковедения Казахского национального университета им. аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан*

В статье рассматриваются новые возможности библиотек высших учебных заведений, вошедших в систему Республиканской межвузовской электронной библиотеки (РМЭБ). В связи с внедрением новых информационных технологий библиотеки получили возможность не только пополнить свои электронные ресурсы, но и наладить доступ к отечественным и всемирным информационным ресурсам.

Инновационная деятельность библиотеки – один из ключевых моментов успешного развития интерактивной среды обучения в современном вузе, поскольку библиотеки в настоящее время организуют оперативный доступ к информации и способствуют самостоятельному получению и усвоению новых знаний.

Результатом инновационной деятельности является качественное улучшение информационных продуктов и услуг, предоставляемых пользователям – студентам и ученым вуза.

Ключевые слова: инновация, электронные ресурсы, электронная библиотека, информационная технология, электронное обучение.

Abstract

POSSIBILITIES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN SCIENCE AND EDUCATION IN THE LIBRARIES OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Assanova B.S.¹

¹candidate of historical sciences, senior teacher of Department of world history, historiography and source study, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

In article the new possibilities of libraries of the higher educational institutions which were a part of the system of the Republican Interuniversity Electronic Library (RIEL) are considered. In connection with introduction of new information technologies of library received an opportunity not only to fill up the electronic resources, but also to adjust access to domestic and world information resources.

Innovative activity of library - one of the key moments of successful development of the interactive environment of training in modern higher education institution as libraries will organize quick access to information now and promote independent obtaining and assimilation of new knowledge.

High-quality improvement of information products and the services provided to users - to students and scientists of higher education institution is result of innovative activity.

Key words: innovation, electronic resources, electronic library, information technology, e-learning.

Бүгінгі заман талабына сай елімізде білімді, кәсіби мамандарды қамтамасыз етіп отырған жоғары оқу орындары заман талабына сай жастарға сапалы білім мен саналы тәрбиенің жоғары деңгейде берілуін талап етеді. Оқуға ұмтылған әрбір жас ұрпақтың санасын, дүние танымын ақпарат арқылы кеңейтіп, жан-жақты білім алуына және белгілі бір мамандық иесі болып шығуына көмектесетін бірден-бір орталығының қайнар көзі – кітапхана.

Жоғары оқу орындарының кітапханалары тек қана ақпараттық қызметті орындап қана қоймай, студенттердің тәрбиелік процесіне де белсенді қатысады. Жоғары оқу орындарының кітапханалары - бұл пайдаланушыларды локалдык жүйеде қызмет көрсететін ақпараттық автоматтандырылған орталық.

XXI ғасырдағы қоғамдық өзгерістер, ашық ақпараттық кеңістікке өту, қоғамның ақпараттануы, өркениеттік деңгейге көтерілуі – жоғары оқу орындары кітапханаларының жаңа бағытта жұмыс істеуін талап етеді. Әрбір оқырмандардың сұранысына орай жоғары оқу орындары кітапханасында ақпараттық білім беру кеңістігінің құрамдас бөлігі электрондық қорлар, электронды оқулықтар, көркем әдебиеттердің компьютерлік технология қызметі жүйесінде болуы – жаңа заманның бәсекеге қабілетті, мәдениетті, рухани жан дүниесі бай нағыз адамды тәрбиелеуде орасан маңызды рөл атқаратыны анық. Білім беруде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану - оқыту процесін толық өзгертуге, оқытудың жеке тұлғаға бағытталған моделін жүзеге асыруға мүмкіндік береді және кітапханалардың стратегиялық дамуына жол ашады.

Соңғы 20 жыл көлемінде кітапханалар 200 жыл бойы еленбеген өзгерістерге тап болды. Бұған себеп - ақпараттық технологиялардың дамуы төмендегі басымдықтармен ерекшеленеді:

- Ақпарат іздеудің жоғары жылдамдығы мен халыққа жедел қызмет көрсету;
- Басқа кітапханалардың және Интернет ресурстарын пайдалану арқылы ақпарат кеңістігін кеңейту;
- Сұраныстарды барынша қанағаттандыру, сәйкесінше тапсырыстардың орындалмау деңгейін барынша төмендету;
- Құжаттарды аз шығынмен бірнеше мәрте пайдалану;
- Бір құжатты бірнеше пайдаланушылардың қатар пайдалана алуы;
- Ақпараттың жаңа түрлерін ұсыну (баспа түрімен қатар, бейне материалдар; мультимедиалық басылымдар, Интернет ресурстары);
- Сапалы замануи қызметтерді енгізу.

Осындай оң қасиеттерді қамтыған кітапханалар ақпарат пен білімінің нағыз орталығына айналды.

Соңғы 12 жылда көптеген маңызды жетістіктерге жеттік: техникалық парк іске асып, электрондық тасымалдауышта құжаттар алынып жатыр. Бүкіл жер шарын қамтитын компьютерлік жүйелердің дамуы (ИНТЕРНЕТ) пайдаланушыларға ақпараттық қызмет көрсетуде үлкен мүмкіндіктер ашты. Компьютер көптеген құжаттарды өңдеуге, жұмыстың сапасын жақсартуға, байыпты, ұғынықты түрде түсінуге көмектесті. Кітапхана ресурстарында Web жүйесінің құрылуы пайдаланушылардың ең жоғарғы деңгейдегі, өз уақтылы керекті ақпараттарды алуы, олардың мәдениет және білім деңгейін жоғарылатып, оқырмандарға қызмет көрсету деңгейі жақсарды.

Ақпаратты ресурстарының глобалдық жүйесі кітапхананың ішкі жұмыс процесстерін іске асырып, (кітапхана көрсеткіштерін дайындауда, әдебиеттерді іріктеуде және толықтыруда, оқырман сұранысын орындауға) кеңінен пайдалануға мүмкіндік береді.

Кітапханалар қоғам жағдайында болып жатқан жиі өзгерістерді тұтас қамтамасыз ететін негізгі фактор болып табылады. Бәріне белгілі, біздің мемлекетіміздің ең басты мақсаты бәсекелесуге қабілетті дамыған елдердің қатарына кіру. Бұнда қазіргі қоғамның әлеуметтік институты ретінде кітапханалар маңызды рөл атқарып келеді [1].

Бүгінгі таңда пайдаланушыларға заман ағымына сай қызмет көрсету, олардың ақпараттық мәдениетін дамыту республикамыздағы бірден бір білім ордасы – бүкіл кітапханаларға, кітапхана қызметін одан әрі дамыту, инновациялық қызмет ауқымын кеңейту міндеттерін жүктейді. Жалпы, инновация дегеніміз – кітапханаларда жүзеге асырылатын өнімдер мен қызметтердің қазіргі имиджін, қызмет көрсету сапасын, басқа кітапханалардың арасында бәсекелестік қабілеттілікті қолдау мен жетілдіруді қамтамасыз ететін технологияның басқарудың нысандары мен әдістерінің жаңартылуы.

Ғылым мен техниканың ерекше алға басқан қазіргі кезеңінде жоғары оқу орындары кітапханаларының қызмет көрсету ауқымы электронды ресурстармен толығыда. Кітапхана ісінде инновациялық технологияларды пайдалану 2005 жылдан бастап енгізілінуде. Бүгінгі күнде кітапханалар

Интернет желісіне қосылып, кітапхана ісін КАБИС, ИРБИС, РАБИС автоматтандырылған бағдарламалармен жүргізеді. Кітапхана қорлары электронды оқулықтар, мультимедиалық материалдармен толықтырылған.

Қазіргі кітапханаларды электрондық ресурстарынсыз елестету мүмкін емес. Кітапханалар заман талабына сай жаңа магистранттар мен докторлық диссертацияларды жазудағы ғылыми-іздеу жұмыстарының талаптарына сай электрондық мәліметтер базасына жазылуда. Мысалы, Қазақстан менеджмент, экономика және болжау институтының кітапханасында осы бағытта сай 12 электрондық базалары (EBSCOHost, SSRN, ProQuest, JSTOR, Elibrary, Passport, GMID, Compustal Global, Emerald, Sage, LexisNexis, Юрист) қызмет көрсетіп келеді[2]. Ал, Назарбаев Университетінің кітапханасының қызметкерлері мен студенттерді әлемдік деңгейдегі электронды мәліметтер қорымен қамтамасыз етеді. Кітапхананың қазіргі таңдағы бар мәліметтер қоры туралы ақпаратты кітапхана сайтынан алуға толық мүмкіндік бар. Сонымен қатар, сайттың басты бетіндегі "E-resources" қосымша парағы арқылы әр қорды бөлек пайдаланумен қатар, бүкіл қорлардың ішінен бірден іздейтін құралды қолдануға болады. Мысалы:

Ovid Evidence Based Medicine Reviews – дәлелді медицина бойынша оптималды ақпараттық қоры. EBM тізіміндегі ең сенімді жеті дереккөздерін жинақтаған. Evidence Based Medicine Reviews жүйелі тақырыптық шолулар, клиникалық тәжірибелердің ең жақсы нәтижелері туралы мақалалардың шолуларын ұсынады.

Oxford Dictionaries Online - сөздіктер жинағы, мұнда сіз сөздердің мағынасын, синонимдері мен антонимдерін, сөздердің айтылуын, жазудың грамматикалық және стилистикасы туралы ақпарат ала аласыз.

Oxford Handbooks Online - академиялық зерттеулердің 14 тақырыптық бағыты бойынша үздік анықтамалардың жинағы. Бұл Oxford баспасының бірден бір абыройлы жобаларының бірі. Әрбір анықтамалықта тақырып бойынша кіріспе, ғылым саласының қазіргі таңдағы академиялық жағдайы туралы сыни шолу, концепция және жаңа зерттеулердің болашағы туралы ойлар көрсетілген.

Oxford Journals – Oxford баспасының мерзімді басылымдарының толықмәтінді мақалаларының мультисалалық жинағының қоры. Қолжетімді жинақтардың тақырыбы – биология, лингвистика, математика, физика, политика, әлеуметтану [3].

Осындай, әлемдік деңгейдегі электронды мәліметтер қорымен Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің кітапханасы өз оқырмандарын қамтамасыз етіп келеді. Кітапхананың мәліметтер қорында: EBSCOhost, IPRbooks, Polpred.com, Springer Link, HStalks, ProQest, Merck IndexOnline, Royal Society of Chemistry, Eastview, ChemSpider, Заң-закон электронды мәліметтер қорлары жұмыс істейді.

Соңғы жылдары Қазақстанның ғылыми кітапханалары ілгері дамып келе жатқан технологиялық өндірісті белсене енгізіп және ақпараттардың таралуына оны пайдаланушылардың талаптарына сай қамтамасыз етуге мүмкіндіктері молынан болып жатыр. Көптеген кітапханалар білім және ғылымның ақпараттық қолдау мақсатында құрамында мәліметтер базасы мемлекеттік, орыс, шет тілдеріндегі электронды қорлар ресурстарын өңдеді.

Жаңа технологиялық электрондық ресурстар кітапхананы қаржыландыру және техникалық жағынан қиындықтарға қарамастан дамуы тиіс. Қазіргі динамикалық жағдайдағы жоғарғы ақпараттық технологиялардың дамуында қызмет көрсету жүйесін мейлінше жетілдіру, жанарту қажет [4]. Осындай міндет жоғары оқу орындары кітапханаларының алдында да тұр. Қазіргі уақытта оқу орындарындағы кафедралар мен оқу-әдістемелік бөлімдерінің тығыз байланыста болуы үшін, бірыңғай автоматтандырылған жүйеге қосу маңызды болып отыр. Бұл өзгерістердің бәрі кітапхана қызметінің дамуына әсер етіп, бірақ оның басты мақсаты - пайдаланушыларды қажетті ақпараттармен қамтамасыз етуі өзгерген жоқ. Біздің елімізде Республикалық жоғарғы оқу орындары аралық электрондық кітапханалар құрылды. Бұл отандық университеттердің электрондық кітапханаларының виртуалдық бірлескен жүйесі. Жоғары оқу орындары кітапханалары Республикалық жоғарғы оқу орындары аралық электрондық кітапханалар базасында (РМЭБ) өздерінің жеке білім алатын ресурстарын бірыңғай технологиялар бойынша құруға, өз электрондық кітапханаларын оқулықтармен, оқу құралдарымен, монографиялармен, ғылыми мақалалармен толықтыруды қамтамасыз етуде. Бұл дегеніміз, әр оқытушы, студент тек қана өз университетінің ғана емес, басқа жоғары оқу орындарының электрондық кітапханасындағы мәліметтерді пайдалана алады дегенді білдіреді [5,6].

Кітапханалар өз алдарына пайдаланушыларға жоғарғы деңгейде қызмет көрсетуді міндет етіп қойды. Сыртқы факторлардың әсер етуіне қарамастан, (экономика және мәдениет жағдайы, оларға

бөлінген қаржы көлеміне) кітапханалар өз қызметінде негізгі принцип – пайдаланушыларға жаңа қызметтер мен инновацияларды ұсынып, дамуды басшылыққа алып отыр.

Ақпараттық кеңістікте болып жатқан өзгерістер тек қана оқыту процесінде ғана емес, әлеуметтік, ғылым саласында, сонымен қатар кітапхананың қызмет көрсету түрлеріне де өзгертулер алып келеді. Ақпараттар мен технологиялар арасындағы байланыстардың өсуі, соңғы жылдары көптеген кітапханалардың саясатында «Интернет» орталық орынды алды.

Ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялардың кітапханалық процесіне енуі, кітапханалардың алдына ұлттық және әлемдік кітапхана-ақпараттық ресурстарына қол жетерліктей жаңа үлкен мүмкіндіктер ашылды. Жеткіліксіз қаржыландыру жағдайында кітапханалар үшін бұл тиімді мүмкіндік. Бір жағынан кітапханалар өзінің негізгі міндеттерін орындай отырып және өзінің қызметін ақысыз, бір жағынан дамуын жалғастырып, жаңа қызметтер және инновацияларды ұсынуы керек.

Бүгінде жоғары оқу орындарының кітапханалары өз жұмысында дәстүрлі және электрондық көздерді және қызмет көрсету түрлерін үйлестіруде. Өздерінің дәстүрлі міндеттерін орындауды жалғастыра отырып, жоғары оқу орындарының кітапханалары - кітапхана қызметінің мазмұны мен түрін ауыстыруда. Бұл екі негізгі міндет: мәліметтерді жинау мен сақтауда және пайдаланушыларға қызмет көрсетуді жүзеге асыруда айқындалады.

Осыдан 30 жыл бұрын көптеген кітапханалар, солардың ішінде университет кітапханалары оқшаулау (жекеленген) мекемелер болған қызмет көрсету саласында өздерін ең төменгі сатыда деп есептеген. Маңызды өзгерістер ХХ ғасырда түбегейлі түбірімен өзгерді. Қазіргі жас пайдаланушылардың компьютерлік сауаттылық деңгейі жоғары. Пайдаланушылар көбіне өздерінің сауалдарын іздестіруді өздерінің компьютерде жұмыс істеген тәжірибелеріне сүйене отырып, өз алдына орындауға тырысады. Әрине, компьютерде жұмыс істеуді білуі, қазіргі күнде кез-келген адамның ақпаратты сауатты болуы қажет, бірақ ақпараттың қалай өңделіп, таралуын дәл мәнісіне түсінбей тұспалдауы ақпараттық сауаттылық болмайды. Пайдаланушының тәжірибесінің жеткіліксіздігі, ақпаратты дұрыс берілмеуіне әкелуі мүмкін [7]. Интернеттің ретсіз, стихиялық дамуы ақпараттың сапасына, пайдаланушылардың ақпаратты іріктеу және іздеу нәтижесіне де әсер етеді. Кітапханалар қоғамдағы әлемдік инфраструктураның элементі болып табылатындықтан, ақпараттық кеңістіктің қалыптасуына, олар іздеудің әдісін және тәсілін, іріктеуде сақтауда, аналитикалық өңдеуде, таратуда және пайдаланушыларға талап еткен түрінде, көлемінде ақпараттарын тауып беруге қатысады. Бұл факторлар қызмет көрсету модулдарын түзетуге, пайдаланушылардың ақпаратпен жұмыс істеу талабы мен білімінің қалыптасуына байланысты қызмет көлемін ұлғайту қажеттілігін тудырады [8]. Көптеген кітапханаға келушілер өз бетімен бірденені үйренуге, қосымша білім алуды мақсат етпейді. Олар ең алдымен өздеріне қажетті ғана ақпаратты тез арада алып кету үшін ғана келеді. Өздерінің уақыттарын жаңа білім алуға, өздігінен ақпараттарды және құжаттарды табуды және пайдалануды пайдаланушылар жоспарламайды. Ақпараттық ресурстардың кең көлемде өсуіне орай библиограф барлық пайдаланушыларға толық қызмет көрсете алмайды. Қызмет көрсетуде ақпарат қызметінің қызметкерлері біреулеріне берілген сауалдары бойынша ақпаратты берсе, енді біреулеріне ақпаратты іздеуді үйретеді [9]. Қазіргі күнде оқырмандар электронды каталогтар арқылы керекті ақпараттарды ала алады. Кітапханаларда ақпараттық қызметтерді автоматтандыру қазіргі ғылыми техникалық және әлеуметтік ілгері дамудың бірқатар элементтерінің дамуына көп көмегін тигізеді. Кітапханалық ақпараттық қызметті автоматтандыру, тек уақтылы ақпараттарды ғана қамтамасыз етпей, барлық қоғамдағы ақпараттарды алуға жағдай жасайды. Автоматтандырылған іздеудің ерекшелігі әр елдегі библиографиялық, фактографиялық, толық мәтіндегі мәліметтер базасын алуға мүмкіндіктері бар. Электрондық ақпараттық ресурстардың көмегімен библиографиялық анықтамалардың барлық түрін орындауға арналған ресурстық базалар ұлғаюда. Анықтама-библиографиялық аппарат виртуалдық көздерді қосу арқылы осы күнге дейін бұрын көрмеген ақпараттарды алуға [10]. Егер бұрын анықтамаларды орындауда тек қана карточкалық және баспа каталогтары, әр түрлі картотекалар және анықтама-библиографиялық қорлар болса, қазіргі күнде бір кітапхананың өзінен жылдам және сапалы іздеу жүйесінің әр түрлі мүмкіндіктері бірнеше есе көбеюде. Осындай қол жетерлік ақпаратқа негізделген қызмет көрсетудің басымдылығы артуға [11]. Кітапханалардың электронды каталогы бойынша ақпаратты іздеу, пайдаланушылар үшін кең тараған ақпараттық іздеудің түрі болып табылады. Электронды каталогтың функциялық жоспарда оның ең басты ерекше айырмашылығы, кез келген пайдаланушыға, Интернет торабына кіруге мүмкіндігі бар кез келген пайдаланушылар үшін оның жылдам, қозғалысты, интегралды қол жетімді болуы.

Елімізде соңғы жылдары электрондық кітапханаларды құру қызметінің кең қанат жайып келе жатқанына орай, жоғары оқу орындарының электрондық кітапханаларын қалыптастыруға байланысты бірқатар шешілуі тиіс мәселелер бар: көптеген кітапханалардың басшылары мен кітапханашылары электрондық кітапхананың не екені; электрондық кітапханаға электрондық құжаттың қай түрлері енгізілуі тиіс екені; дәстүрлі кітапхана технологияларының электронды құжаттың өзгешілігіне қай дәрежеде сәйкес келетіні; электрондық құжат кеңістігінің субъектілерінің қатынасы қалай құрылуы тиіс екені туралы анық түсінік кейде жетіспей жатады. Сондықтан, барлық кітапханалар жұмысының процесінде инновациялық технологияларды енгізу мақсатында шешілмеген бірқатар мәселелерді шешу керек:

1. Кітапхана веб-сайттарында виртуалдық қызмет көрсетудің кешенді жүйесінің дамуына, құжатқа электрондық тапсырыс қызметін, виртуалдық анықтама-библиографиялық қызметін, құжаттарды электрондық жеткізу қызметтері үшін, қазіргі технологиялық талаптарға сай келетін компьютерлік портал құру қажет;

2. Ақпараттарды сақтауға арналған сервер болуы тиіс;

3. Кітапханалық қызмет көрсетудің барлық пункттеріне штрихтік кодтау үшін мобилдік (тасымалды) принтерлер, штрих кодтың қол сканерлерін енгізу қажет.

Сонымен, кітапханалар қызметінің жандануына: біріншіден, тендерлер өткізу әдебиеттерді, соның ішінде электрондық басылымдарды алу кітапхананың шығынын азайтады, екіншіден, EBSCO, Elsevier және басқа да әлемдік ғылым басылымдарына қол жетерліктей болады. Коммерциялық on-line мәліметтер базасын тек өңдеушілерден ғана алуға болады, бірақ олардың бағасы өте жоғары. Әрине, бұндай жоғары бағамен мәліметтерді алуда кез келген кітапхананың мүмкіндігі шектеулі ғана, сол себепті де кітапханаларды пайдаланушыларының шет елдегі ғылыми басылымдарға шығып жатқан ақпараттарды алуға мүмкіншілігі бола бермейді. Осындай жағдайда бірнеше жолдарын қарастыруға болады:

1. Коммерциялық on-line мәліметтер базасына Қазақстанның барлық жоғары оқу орындарының қол жетерліктей болуын қарастыру;

2. Коммерциялық мәліметтер базасы бар кітапханалармен келісімге отыру;

3. Коммерциялық on-line мәліметтер базасына жасалған жеңілдіктер бойынша жасалған Қазақстан кітапханаларының консорциумына қосылу;

4. Барлық қызметтерді ұлттық валютада төлеу.

Қорыта айтқанда, электрондық ресурстарды қолдану – пайдаланушыларға жедел түрде қызмет көрсетіп, жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие және ғылыми процестерін құруда ақпараттардың көбеюіне мүмкіндік туғызып, дистанциондық оқу жүйесінің дамуына, студенттердің өздігінен білім алуына дағдылануға тәрбиелейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Библиотекарь – профессия молоды // <http://kazlib.nabr.kz/indeh.php?page> (дата обращения: 19.04.2017).

2. Свободный микрофон / О.П. Зайцева // Кітапхана әлемі, 2015. № 3. – 25 с.

3. library.nu.edu.kz / Ағымдағы Жазылған Мәліметтер Қоры.

4. Тажбенова, Ж. Инновационное в работе отдела обслуживания, <http://kazlib.nabr.kz/indeh.php?page>. (дата обращения: 25.04.2017).

5. В Казахстане создается общая электронная библиотека отечественных вузов, национальное информационное агентство «КазИнформ»; <http://www.zakon.kz>. (дата обращения: 25.04.2017).

6. Ержанов, Н. Электронные библиотеки в Казахстане: перспективы развития, международ. конф. (Алматы; 2010). Международная конференция «Социальная экономика в условиях цивилизационных перемен в современном мире: парадигмы и векторы развития» [Текст]: [материалы]. - Т. 2. - Алматы: Экономика, 2010. – 665 с.

7. Шрайберг, Я.Л. Библиотеки в условиях правовой и технологической эволюции процессов общественного развития // Научные и технические библиотеки. 2016. - № 1. - С. 7-46.

8. Жабко, Е.Д. Информационное обслуживание пользователей в национальной библиотеке: современное состояние и перспективы развития // Информационно-библиографическое обслуживание: сб. статей. - Спб, 2016. - Вып. 2. - С. 12-23.

9. Жабко, Е.Д. Справочно-библиографическое обслуживание в электронной среде: теория и практика. - Спб: РНБ, 2008. - 388 с.

10. Степанов, В.К. Влияние интернет на информационно-библиографическую деятельность библиотеки // <http://libconfs.narod.ru/2003/s4/stepanov.htm>. (дата обращения: 26.04.2017).

11. Нецерет, М.Ю. *Справочно-библиографическое обслуживание: тенденции и перспективы и обучения.* – Спб, 2016. - С. 13-18.

ӘӨЖ: 374.2
МРНТИ: 14.37.09

Исмагулова Ж.С.¹

¹аға оқытушы, магистр, М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Орал қ, Қазақстан

ЕРЕСЕК АДАМДАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІ

Аңдатпа

Мақалада ересектерді оқытудың ерекшелігі қарастырылды. Гуманистік психология позициясында ұйымдас-тырылған оқытуда оқу үрдісінің барлық параметрлерін (мақсаты, мотивтері, формалары және әдістері, бақылау т.б.) таңдауда жоғары деңгейдегі бостандықпен жүзеге асырылады. Бұл жерде білім алушы кеңесші, көмекші, жетекші рөлдерінде бола алады. Оқытудың андрогогикалық моделі оқыту үрдісін ұйымдастырудың жетекші рөлі білім алушының өзіне береді: ересек білім алушы – белсенді элемент, оқыту үрдісінің теңқұқылы субъектісі. Бұл үрдісте анықтаушы білім алушылардың өзара әректі мен өзара қарым-қатынасы. Андрогогикалық модель авторлары ересек білім алушының ерекшелігін (жасерекшелік, психологиялық, әлеуметтік т.б.) және оқыту кезіндегі қызметінің ерекшелігін ескереді, алайда басты мақсат ересек адамның сыни, шығармашылық ойлауын дамыту деп есептейді.

Түйін сөздер: гуманистік психология, андрогогикалық оқыту моделі, кәсіби білім беру, оқыту, әлеуметтік құзырлық.

Аннотация

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ВЗРОСЛЫХ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Ж.С. Исмагулова¹

¹ст.преподаватель, магистр, Западно-Казakhstanский государственный университет им. М.Утемисоваг.Уральск, Қазақстан

В статье рассматриваются особенности обучения взрослых. В обучении, организованном с позиции гуманистической психологии, реализуется высокая степень свободы и выбора всех параметров учебного процесса (цели, мотивы, формы и методы, контроль и т.д.). При этом обучающий выполняет роль наставника, консультанта, помогающего обучающемуся. В андрагогической модели обучения ведущая роль в организации процесса обучения на всех его этапах принадлежит самому обучающемуся: взрослый обучающийся – активный элемент, равноправный субъект процесса обучения. Эта посылка означает необходимость строить такую деятельность по обучению взрослых, главными характеристиками которой являются активная ведущая роль самого обучающегося в построении и осуществлении программы обучения и вместе с тем совместная деятельность обучающегося и обучающего в подготовке и реализации учебного процесса.

Ключевые слова: Гуманистическая психология, андрагогической модель обучения, профессиональный образование, обучение, социальная компетентность.

Abstract

ADULT TRAINING PECULIARITIES: PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL ASPECT

Ismagulova Z.S.¹

¹Senior Lecturer M.Utemisov West Kazakhstan State University, Uralsk, Kazakhstan

The article considers the features of teaching adults. In training, organized from the position of humanistic psychology, a high degree of freedom and choice of all parameters of the leaning process (goals, motives, forms and methods, control, etc) is realized. At the same time, the instructor serves as a mentor a consultant, helping the learner. In andragogical models of education, leading hole in the organization of the leaning process at all stages belongs to the learner: an adult learner is an active element, an equal subject of the learning process. This assumption means the need to build such activities for adult education, the main characteristics of which are the active leading role of the learner in

the construction and implementation of training program and with the joint activity of the learner and the instruction in the preparation and implementation of the educational process.

Key words: humanistic psychology, andragogical model of education, professional education, teaching, social competence.

Гуманистік психологияда адам мінез-құлқының орталық рөлін мотивке береді, ол ортаға бейім-делу емес, конформдық мінез-құлық емес, адамның «менін» конструктивті қырының өсуі, адамның өз ішкі әлемін ұйымдастыруға ұмтылу және тұлғаның біртұтастығына жетуге, өмір сүру мәнін түсінуге деген ұмтылысы. Оқу гуманист-психологтардың пікірінше тұлғалық жүзеге асыру мақсатында жекелік тәжірибені өзіндік құрылымдау.

Гуманистік психология позициясында ұйымдастырылған оқытуда оқу үрдісінің барлық параметрлерін (мақсаты, мотивтері, формалары және әдістері, бақылау т.б.) таңдауда жоғары деңгейдегі бостандықпен жүзеге асырылады. Бұл жерде білім алушы кеңесші, көмекші, жетекші рөлдерінде бола алады. Білім алушының білім алуда жетекші рөлде болуы ғалым-педагогтардың пікірінше ересектерді оқытудың ерекшелігіндегі негізгіге жатады. Ересек адамдарды оқыту теориясы мен әдістемесі үздіксіз білім беру жүйесінің контекстінде ғылыми-педагогикалық білімнің ерекше аймағын андрогогиканы (андрос – адам, агогейн – жетектеймін) қамтыйды [1].

Гуманистік психология адамды ерекше тұтас жүйе ретінде қарастырады және ол өзін-өзі белсендіруге қабілетті деп санайды. Бұл теорияның негізгілеріне:

- Адам біртұтастықта зерттелуі керек, әр адам ерекше.
- Адамның әлемді және өзін әлемде сезінуі оның тұлғалық тәжірибесін құрайды, бұл өзіндік құнды және жеткілікті болып табылады.
- Адамның өмірі – бұл оның қалыптасуы мен тұрмысының біртұтас үрдісі.
- Адам үздіксіз даму мен өзін-өзі жүзеге асыру потенциалына ие.
- Адам сыртқы жағдайлардан еркін болуы қажет, ол оның таңдауында өзіндік мәні мен құндылығын басшылыққа алуға мүмкіндік береді.
- Адам – белсенді, интенциональды, шығармашыл.

Үздіксіз білім беру тұжырымдамасы біріншіден адамның оқу және еңбек қызметінің бүкіл өмір барысында барынша рациональды бөлінуін, екіншіден оқуды алғашқы (базалық) және одан кейінгі (базалықтан кейінгі) білім алу деп бөледі, үшіншіден адамға қажеттілігіне байланысты керек білік, іскерлік, дағды, сапалар, тұлғалық бағдарды қамтыйды.

Білім алушы ересек адамға төмендегідей сипаттамалар тән: 1) ол өзін барынша өзбетті, өзін-өзі басқаратын тұлға ретінде түсінеді; 2) жинақталған өмірлік (тұрмыстық, кәсіби, әлеуметтік) тәжірибе өзінің және әріптестерінің оқуының маңызды көзі 3) оның оқуға даярлығы (мотивациясы) оқу қызметінің көмегі арқылы өзінің өмірлік маңызды мәселелеріне және нақты мақсаттарына жетуімен анықталады; 4) ол алынған білім, іскерлік, дағдысын сол сәтте жүзеге асыруға ұмтылады; 5) оның оқу қызметі уақыт кеңістігіне, кәсіби, тұрмыстық, әлеуметтік факторларға (жағдайларға) шартты байланысты.

Бұл спецификалық ерекшелік ересек білім алушыны ерекшелейді, ересектердің оқу үрдісін ұйымдастыруда басты негізі тұрғы. Әлеуметтік-экономикалық, ғылыми және андрогогикалық факторларға сәйені отырып, ересектердің білім алу ерекшеліктерін ескере отырып ғалымдар андрогогиканың негізін салды.

Оқытудың андрогогикалық моделі оқыту үрдісін ұйымдастырудың жетекші рөлі білім алушының өзіне береді: ересек білім алушы – белсенді элемент, оқыту үрдісінің теңқұқылы субъектісі. Бұл үрдісте анықтаушы білім алушылардың өзара әректі мен өзара қарым-қатынасы. Андрогогикалық модель авторлары ересек білім алушының ерекшелігін (жасерекшелік, психологиялық, әлеуметтік т.б.) және оқыту кезіндегі қызметінің ерекшелігін ескереді, алайда басты мақсат ересек адамның сыни, шығармашылық ойлауын дамыту деп есептейді.

Андрогогикалық оқыту моделінің аймағында топтың әр мүшесін тыңау, өзге адамдардың пікірін, сезімін сыйлауға, айтылған пікірлерге сыни тұрғыдан қарау, дұрыс сұрақтар қоя білу және өзге адамның пікірін бөлісуге ұмтылу. Диалог біріншіден оқу тобының арасындағы теңдікті, ашықтық, сенімділік, бір-біріне қамқорлық, екіншіден, өзара сыйластық, интеграцияланған ойлау және оқыту мұның барысында индивид өзінің ойлау мен оқуын бақылауда ұстайды. Бұл индивид ойлауы жай ғана авторитет немесе біреудің тәжірибесіне бейімделу жағдайынан өзгеше [2].

Андрогогикалық көзқарас бойынша білім алушы ересектер терең өзбетімен өзін-өзі басқару қажеттілігі бар. Сондықтан бұл оқыту үрдісінде жетекші анықтаушы рөлге ие. Оқытушының міндеті ересек адамның даму үрдісіндегі бағынудан гөрі өзін-өзі басқаруды қолдау. Оқыту үрдісінің негізгі сипаттамасы білім алушының өзбетті оқыту параметрлерін және өздеріне қажет сапалар мен білім, іскерлік, дағдыны іздеуі.

Бұл оқыту моделі тұрғысынан адам өзінің өсуі мен дамуы деңгейіне қарай өз тәжірибесін байытады, ол оқыту көзі ретінде қолданылуы мүмкін. Оқыту - білім беру үрдісіне қатысатын адамдардың өзара әсері, яғни ересек пен оқытушының, ересектердің өздерінің арасындағы өзара әсерлесуі. Интерактивті оқыту қазіргі кезде университеттік білім берудің стратегиясы ретінде алынуда және оның мақсаты ретінде дамыған әлеуметтік құзырлығы, ересектің интеллектуальдық даралығы көзделеді. Интеллектуальдық автономдылықты шетелдің көптеген қазіргі университеттері өз миссиясы сапасында ұсынады, ал әлеуметтік құзырлықпен байланысты мақсаттар қазіргі зерттеушілер тарапынан кең орын алып отыр. Шетелдік зерттеушілер тарапынан ересекте білімнің пайда болуы жөнінде екі түрлі көзқарас айтылады. Алғашқысы бойынша, білім сырттан келеді, оны оқытушы аудиторияға алып келіп бөлшектеп бірте-бірте береді деп есептеледі. Екінші көзқарас – білім адамдардың ақылында орын алады және оның жеке тәжірибесі негізінде қалыптасады, яғни, білімді өз бетімен құрылымдайды, жасайды және алады. Әрбір ересекте кез-келген аудиторияда талқыланатын пән жөнінде белгілі-бір дәрежеде түсінік, пікір болады, одан әрі осы түсінікпен белгілі бір жұмыс жасалады. Ересектердің өздерінің іс-әрекеттері негізінде білімді жасау немесе құрылымдаудағы белсенді рөлі туралы көптеген шетелдік тұжырымдамаларда толық және дәлелді түрде көрініс тапқан. Солардың бәріне ортақ жалпы принциптерді көрсетуге болады [3].

Білім алушылар пәнді өздерінің жеке ұғым-түсініктерін өз бетімен ұйымдастыра және дамыта отырып оқып-үйренеді деп есептеу. Құрылымдау жұмысы жеке тұлғалар өздерінің бұрынғы және жаңа білімдерін біріктіруді және білімді меңгергенін, терең түсінгенін дәлелдеу үшін кең түрде талқылауға қатысуды талап етеді. Білім адамдардың құндылығы, мәдениеті және бұрынғы тәжірибесінің әсерінен жасалғандығы, сондықтан әртүрлі ойлау әрекетін ынталандыруда негізгі рөл атқаратындығы дәлелденді. Білімді құрылымдаудың мұндай үрдісі біздің аудиторияларамызда да белгілі бір дәрежеде орын алады. Оқу үрдісінің міндеті, адамның тәжірибесінде қатысы бар бастапқы біліммен қандайда бір өзгеріс болуы керек. Ал, ненің және қалай жүзеге асатындығын американдық зерттеушілер Д.Джонсон және Р.Джонсон өз еңбектерінде барынша мұқият таратып береді және «білімнің өзара қарым-қатынасы құрылымдау қадамын» ұсынады. Олар негізгі бес кезенді бөліп көрсетеді:

- бұрыннан бар білімді бір позицияға ұйымдастыру;
- осы позицияны басқа позициялар алдында қорғау;
- өз позициясына қарсы шабуылға қарсылық көрсетуге тырысу;
- пәнді әртүрлі көзқарас тұрғысынан көру үшін позицияның реверсі;
- барлығы түсінетін синтезді жасау [4].

Бұларға қосымша тағы бір қадамды қарастыру тиімді деп саналады. Позицияның реверсі мен синтез жасау аралығында үзіліс болады, ол нақты жағдайда, қарым-қатынасқа қатысушылар басқа адамның позициясын түсінуге және қабылдауға даяр еместігінен байқалады. Бұл жағдайда бұл аудиторияда қатыспаған, қандай да болсын басқа біліммен әсерлесу қажеттілігі туындайды. Осылайша бұрын қалыптасқан мәдени тәжірибе мен аудиториялардағы тәжірибенің кездесуі жүзеге асырылады. Сонымен, ересектің интеллектуальдық даралығы дегеніміз алдымен, ересектің өз білімін бұрынғы өзіндік тәжірибесі мен осы білімді өсіру процесінде жүзеге асырылған қатыс негізінде құрылымдау икемдігі деп қорытынды жасауымызға болады.

Жоғары білім берудің жоғарыда көзделген мақсатының екінші жағы ересектің әлеуметтік құзырлығын дамытуға байланысты. Бүгінгі күні дүниежүзілік тәжірибеде белгілі болып отырған жағдай, кооперативті жұмыс істеу икемдігі жоғары қоғамдастық ұтып шығатындығын көрсетіп отыр. Тұлғаға тек интеллектуальдық даралығы ғана емес, өз бетімен ойлауы әрі адамдар арасында өмір сүріп, олармен жетістікті қарым-қатынаста болуы қажет. Бүгінгі күнге дейін жоғары білім беру жүйесінде ересектің әлеуметтік икемділіктері өзінен-өзі қалыптасады деп есептеліп келді. Ал, қазіргі кезде жоғарғы оқу орнындағы тәрбие жұмысының шеңберінде осы әлеуметтік құзырлықты, осы икемділікті қамтамасыз ететін қандай да бір қосымша мазмұн туралы айтылуда. Оның міндеті – университеттегі оқу процесі шеңберінде ересектердің әлеуметтік икемділіктерін де дамыту болып табылады. Яғни, қарым-қатынас және ынтымақтастықта болу қабілеті, жоспарлау және таңдау жасау қабілеті,

дау-дамайды реттеу қабілеттері және т.б. Жоғары оқу орнының түлегі қай жерге жұмысқа барса да, оның бойында осы дағдылар болуы керектігі айқын болып отыр. Ал егер осы міндет арнайы шешілмесе ол қалай пайда болуы мүмкін деген сұрақ туындайды.

Интерактивті оқыту дәстүрліден өзгеше, алдымен акценттің оқытушы әрекетінен ересек әрекетіне ауысуын көздейді. Қазіргі білім беру парадагмасында негізгі мақсат қайткенде де оқытушының қызметін жетілдіруге, жақсартуға, күшейтуге тырысады. Бұл жағдайда білімдік процесте ересектің немен шұғылданатындығы, шындығында аудиториядан қандай білімді алып шығатындығы сырт қалып қояды. Педагог аудиторияда өзі жұмыс істейді де, ал ересектің жұмысы өз белсенділігімен ерекшеленбейтіндігіне көз жеткізу қиын емес. Ал, білімнің құрылымдалуы және игерілу үрдісі, негізінен өз дәрежесінде ұйымдастырылуына тәуелді.

Қазіргі оқу үрдісін ұйымдастыру ақпаратты беру тәсілі ретінде бір жақты қатысым формасы, яғни ақпаратты оқытушының беруі және ақпаратты ересек одан әрі қайталауы қолданылады. Бұл жағдайда оқытудың негізгі көзі педагогтың тәжірибесі болып табылады да, ал ересек ақпаратты біржақты қабылдаушы ретінде ғана, белгілі бір білім аймағы бойынша оқиды, тыңдайды, айтады. Кейде біржақтылық бұзылуы мүмкін (мысалы: ересек бір нәрсені нақтылау үшін сұрақ қояды және бұл жағдайда екі жақты қатыс жүзеге асады. Тағы бір ерекшелік біржақтылық қатыс формасы тек дәріс сабағында ғана емес, семинар сабақтарында да жүзеге асырылады екен. Мұндағы айырмашылық енді ересек кейбір ақпаратты хабарлаушы ролін атқарады. Бұл - оқытушы тарапынан семинар алдындағы берген сұрақтарына жауаптары, рефераттар, лекция материалын қайталап айту. Ұзақ уақыт бойы осылайша өмір сүріп келген білім берудің бұл формасы бүгінгі күні көптеген себептерге байланысты пайдасыз деп табылып, оған көптеген сын айтылуда. Оқытудың осы формасының кейбір кемшіліктеріне тоқталайық:

1. Алдымен сабақ кезіндегі ересектің енжарлығы, оның қызметі – тыңдау, ал қазіргі шетелдік педагогикалық зерттеулер оқу процесіне енжар қатысудың көп кешікпей ізі де қалмайтындығын көрсетуде. Американдық зерттеушілер Р.Карникау мен Ф.Макэлроу анықтаған оқытудың төмендегідей белгілі бір заңдылығы бар: адам оқығанының 10%-ын, естігенінің - 20%-ын, көргенінің - 30%-ын, көріп-естігенінің - 50%-ын, көріп, естіп және өзі айтқанының 80%-ын, соны өз іс-әрекетінде жүзеге асырғанының 90%-ын есте сақтайды (Karnikau, Mceiroy, 1975).

2. Ал екінші қарапайым және дәлелді: бір жақты қатыс ақпарат жетіспеген жағдайда, яғни лектордың әңгімелеуінен басқа оны алу тәсілінің мүмкіндігі болмаған жағдайда тиімді. Бүгінгі жағдай басқаша, өйткені оқытушы көбіне түпнұсқалы емес, материалды пайдаланады. Оны құрылымдау тәсілі, баяндау логикасы мен мәнері ғана өзіндік болып шығады да оқытушының өзі үшін ғана пайдалы болып шығады, ол басқалар ашқан білімді ала отырып қызмет істейді. Бұл оқытушының деңгейі мен шеберлігін көтеру үшін сөз жоқ құнды, бірақ ересектің өз білімін құрылымдауы үшін пайдасы шамалы, өйткені басқаның білімді құрылымдауы оның өзінікі бола алмайды. Оған ризашылық білдіруге болады, бәрі бір өзінікін жасауға тура келеді. Ал білімдік процестегі көп жақты қатыс формасы тіршілік тұрғыдан мүлдем басқаша. Арнайы ұйымдастырылған көп жақты қатыс тәсілі білімдік процес субъектілерінің әрқайсысының белсенділігін, басқару мәні бақылауда оқытушы тарапынан басымдылық көрсетуінің болмауы ересектердің өздерінің де тең құқықта қатысуы көзделеді. Интерактивтік оқытудың формаларына келетін болсақ, қазіргі кезде кеңінен қолданылып жүрген топтық жұмыстың көптеген формалары бар. Бұл формалар әртүрлі педагогикалық мәселелерді шешуде өзінің жоғары тиімділігін көрсетті. Жалпы алғанда кредиттік оқыту жүйесі үшін оқытудың интерактивті формаларын қолдану білім сапасын арттыруда жоғары нәтижелерге жетуге мүмкіндік бере алады [5].

Ересектің білімі талқылау үрдісінде қалыптасатын көз жеткізуге, диалогқа, пікірталасқа және басқа да оқытудың интерактивті әдістеріне ауысқанда; талқылау және бақылау сұрақтары үшін сұрақтарды жасақтау арқылы, бұл тек қана игеруді емес, сонымен бірге оған қосымша, нақтылау, сын логикасында қатынасты қалыптастыру; білім берудің ойлау техникасын шешетін, коммуникативтік және рефлексивтік міндеттерін шешуге ойлау салмақтау қабілеттерін дамытуға белгілі бір тәсілмен жасауға бағдарланған жаттығуларын жасау.

Бүгінгі университет берген білім ертеңгі дамып кеткен қоғам қажеттілігін қанағаттандыра алмайды. Сондықтан алғашқы курстардан бастап өзбетінше білім алу біліктіліктері мен дағдысын қалыптастыру оқытушының ең басты міндеті болуға тиіс екеніне шүбә келтіруге болмайды. Ғылыми ұғымдар, анықтамалар сияқты техникалық білім негіздері, сол алғашқы курстарда басталады, ересектің өздігінен білім алу біліктіліктері мен дағдылары да негізінен осы тұста қалыптасады. Мектептегі

оқу тәсілі мен жоғары оқу орнындағы айырмашылық – әрқашан кедергі фактор болып табылады. Бұл қиындық өздігінен білім алуға материалды іздеу, табу, оқу, оны конспектілеу сияқты іс-әрекеттерге мектепте үйретілмегендіктен туындайды.

Оқыту ісі бір-бірімен үнемі байланыста болатын үш компоненттен тұратыны белгілі. Біріншісі – білімнің мазмұны, сабақ беру іс-әрекеті және ересектің оқу іс-әрекеті. Бұлар бірімен-бірі тығыз байланыста, өзара қарым-қатынаста болады. Бірінші компонент оқу материалы мен оқытушының арасындағы қатынасты көрсетеді. Екіншісі – оқу материалы мен ересектің арасындағы қатынас. Үшіншісі – оқытушылар мен ересектер арасындағы қатынас. Оқытуда алға қойған мәселеге орай, ересектің іс-әрекетін ұйымдастыру — оқытушының оқыту процесіндегі негізгі қызметі. Ересек алға қойған мақсатына жету үшін, белгілі бір мотивпен әрекет жасап, пәнді оқып үйреніп, білімін одан әрі тереңдетеді.

Оқыту кезінде ересектің іс-әрекетінің барысына ерекше көңіл аудару қажет, себебі оның астарында берілген білімді қабылдау, терең түсіну ересек іс-әрекетінің деңгейіне тікелей қатысты болады. Өзбетінше жұмыс істеуді аудиторияда және одан тыс жерлерде ұйымдастырудың әр қандай түрлері мен типтерін қолдана отырып ересектердің өздігінен ізденіп оқуына, білімін өсіруге ықпал етіп, оны ұйымдастыра білу өте қажет. Алдымен таным іс-әрекеті жүреді, бұдан соң ол творчестволық, іс-әрекетке ұласады. Бұл екі түрлі іс-әрекет диалектикалық, бірлікте творчестволық, іс-әрекетке көшеді. Осы жағдайға сай теориялық, механика бойынша өтілген практикалық, сабақ, үстінде дидактикалық, жаттығу - есеп түрінде әзірленген есеп шығару үлгісі беріліп, келесі жеңілдеу есепті ересек осы әдіс бойынша өз күшімен шығарады. Егер есеп күрделірек болса, білетін әдіске сүйене отырып өзбетімен ізденіп, творчестволық іс-әрекетке көшеді. Осылайша оның белсенділігі артып, өздігінен білім алуға практикалық жағынан қадам жасап, сенімі, ой-өрісі өсіп, білімі толығады.

Интерактивті оқытудың көзін психотерапиялық топтың (Т-топтар, гештальт- топтар, кездесу топтары, денелік терапия, арт-терапия, психодрамы, ТЦВ (темоцентрированного взаимодействия) т.б.) әдістері мен тәсілдерінен табуға болады. Бұл технологияның негізгі ерекшелігі оқыту үрдісі топтық бірлескен қызмет барысында жүзеге асады. А топ әрқайсысына деген қарым-қатынаста барлық сыртқы әлемді бейнелейтін микрокомос болып табылады. Топтық жұмыстың мәні - адам арнайы жасалған ортасында алынған тәжірибесін сыртқы әлемге ауыстырып және оны сәтті қолдана алуы. Алайда интерактивті оқыту технологиясын ұйымдастырушылары үшін таза оқу мақсатынан басқа, топта жүріп жатқан өзара әрекет үрдісінде өзге адамдардың құндылығы саналанып және олармен қатынасқа, олардың қолдауына деген қажеттілік қалыптасуы маңызды. Сондықтан да интерактивті оқыту тобында сәтті қызмет үшін қажетті екі негізгі функция жүзеге асуы қажет: бірлескен жұмыс барысында қойылған міндетті шешу (оқу, қылықтық т.б.), топ мүшелеріне қолдау көрсету [6].

Оқытудағы әрекеттесуде екі функцияда да бірін-бірі ығыстырмай, тең дәрежеде жүзеге асса ғана тиімді болады. Әдетте педагог негізінен оқу міндетін шешуді көздеп тұрады. Мұндай бағыттағы әрекеттесу дәстүрлі оқыту әдісінде өзін ақтады, өйткені бұл оқыту технологиясы әдістемелік жағынан төселген және педагогқа біршама дағдылы.

Практикалық түрде оқытушылардың интерактивті оқытудың тек сыртқы көріністерімен тоқталатын жағдайлар жиі кездеседі: ересектермен ашық қатынас, еркін пікір алмасу, жоғары бағлау және т.б. Бұл диалогтық таным әдісі идеясының өзін дискреминациялайды, оны жеңілдетілген оқыту нұсқасына ауыстырады (үрдіс жеңіл және еркін болғанда, нәтижесі қанағаттанарлық болмай қалады).

Интерактивтік тәртіптегі оқу үрдісін ұйымдастырудың кейбір аспектілерін нақтылайық. Алдымен оқу аудиториясының кеңістігіне назар аударайық. Диалог бетпе-бет қатынасты қарастырады. Сондықтан, өзінің алдындағы адамның желкесі мен тек жалғыз оқытушының бетін көріп отыратын дәстүрлі партаның орналасуы бұл жерде қолайсыз. Интерактивті оқытуда оқу орындарының орналасуын өзгертіп отыру қажет. Ол топтардың саны мен әр топтағы адамдар санына байланысты.

Үйренген оқу кеңістігінің өзгеруі, қойылған сұрақты келісе отырып шешу ересектерді дәстүрден тыс оқыту түріне даярлайды. Мұндай аудиторияға кіруде ересектерде стандарттан тыс оқу жағдайына түрткілік даярлық туындайды. Ересектердің іштей даярлығы әр келесі сабақтағы интерактивті оқыту формасы мен мазмұнына «енуге» қажетті уақытты азайтуға мүмкіндік береді.

Оқытушы оқу топтарының қалыптасу үрдісін ойластырғаны дұрыс. Оқу тобында ересектер тек оқу міндетін шешіп қана қоймауы қажет, сонымен қатар коммуникативті дағдыны көрсетіп және

бекітуі қажет. Ең бастапқы кезден бір-бірінің бастамаларын қолдау қалауы мен даярлығын бейнелейтін микротоптың эмоциональдық климатына қамқорлық таныту қажет.

Кейбір педагогтар ересектерге «қалау бойынша» бірігуді ұсынады. Мұндай тұрғының оң қыры ересектердің тұлғааралық симпатиясын ескеруден тұрады. Мұның теріс жағы да бар: бір-біріне тең дәрежеде емес топтар қалыптасады, сондықтан бірлескен іс-әрекеттің нәтижесі үлкен айырмашылықта болуы мүмкін. Сонымен қатар, топ ішінде достық, бірақ бос кету атмосфера, яғни қатынасқа деген қызығушылық оқу міндетін шешу үрдісін ығыстыруы қалыптасуы мүмкін. Сондықтан қалыптастырушылар ересектерді жеке қызығушылықтарынан басқа да критерийлермен біріктіруді ұсынады. Әлсіз адамға тек күшті ғана емес, шыдамды және қайырымды серік қажет. Бірбеткей қырсыққа өзі сияқты адаммен күш сынастырған пайдалы. Ең дамығандарды әлсіздермен қатар қоя беруде қажетсіз, оларға тең серік қажет.

Топты қалыптастыруда қойылған міндеттің мазмұнында ескеру қажет. Мәселен оқытушы әр топқа мәселе бойынша қарама-қарсы көзарастағы ересектерді талқылау қызықты және тартысты болу үшін қоюы мүмкін. Немесе керісінше, біртектес топтарды жасақтауға болады, олар бір саладағы қызығушылықтың бірлігімен сипатталуы мүмкін: музыкалық (классикалық музыканы, рок-фанаттары, отандық эстраданы ұнататындар), әдебиетке, спортқа қызығушылықтарымен т.б.

Шағын тотардағы тікелей жұмыс оқу міндетін игеруден басталады. Топқа арналған тапсырманың мазмұны дәстүрлі оқытуға қарағанда өзгеше сипатта болуы қажет. Мысал үшін, оқулықтағы мәтіннің конспектісін жасауды топқа ұсынуға бола ма, егер әрқайсысы оны өз бетімен жасай алатын болса? Жоқ, тек мәселені әдеттен тыс қою ересектердің бір-бірінен көмек алуына, пікір алмасуға, топтың ортақ пікірін сомдауға итермелейтінін практика көрсетіп отыр.

Мысалы, «Педагогика тарихы» пәнінде ересектерге ұсынылған 20-25 тұлға сапасының ішінен топың пікірі бойынша тарихи тұлғаға қажетті бестікті құрайтын маңыздыларын таңдап алу ұсынылады. Алынған салыстырмалы портрет біздің өміріміздегі мәңгі және ұрпақтан ұрпаққа берілетін құндылықтар туралы сөз етуге мүмкіндік береді.

Талқылауды ұйымдастыруда қатынас мен бірлесу дағдысының қалыптасуына көңіл бөлу қажет. Талқылау кезінде әртүрлі көзқарастардың түйісуі болады. Мұндағы ең қиын ереже топтық жұмыс кезіндегі әріптесінің өзінің тұлғасы мен оның осы жұмыс барысындағы рөлін ажырата білу. Мәселен инициатор кез-келген, ең фантастикалық ойларды ұсынуы мүмкін, ал қалған топ мүшелері оның ұсыныстарын шындықтан қаншалықты алшақ болса да мазаққа айналдырмау қажет. Тағы бір жағдай: бақылаушы рөлі заңды сынды ұсыну, бірақ сын негізді, конструктивті болуы қажет. Бұл жерде «сыншы» және оның оппоненті диалог шекарасын сезінуі қажет және дау жағдайды оқу міндеті шеңберінен тұлғааралық аймаққа ауыстырмауы қажет.

Педагог-практиктер оқудағы бірлесу формаларына ауысуға 3-4 сабақ ересектердің топтық мінез-құлықтың қалыптарымен танысу үшін қажет деп санайды. Өзара әрекеттесудің позитивті және негативті жақтарына көңіл бөлу ұсынылады. Біріншісінің рөлі қалыптасқан топтарды қолдау және әлі қалыптасудағы топтарға топтаралық өзара әрекеттің мүмкіндіктерін көрсету. Дау-жанжал жағдайларды талдау топқа өзара әрекетті өкпелеудің алдын алу құралы ретінде оның қалыптары мен ережелерін интиуитивті сезіну ғана емес, оны анықтауды, салмақтауға көмектеседі. Бұл интерактивті оқыту үрдісі барысында ересектердің өздері тиімді оқу бірлесуіне қажетті ережелер қалыптасуына қажетті. Шағын топтардағы жұмыстарға қорытынды жүргізу үрдісі олардың әрқайсысына екі қызметті: оқу міндетін шешу мен топтық бірігудің қаншалықты жүзеге асыру мүмкін болғанын көрсетеді. «Спикер» ортақ шешімді айтып тұрып, өзінің жеке пікірін білдіріп кететін жағдай кездеседі. Немесе, керісінше топтың кез-келген мүшесі шешімді түсіндіріп және дәлелдеп беретін жағдайда емес екені анықталуы мүмкін. Мұның бәрі топтық бірлесудің қызметі қажет деңгейде жүзеге асып отырмағанының куәсі бола алады. Сондықтан да оқу міндетін игеру кезінде топтың шешімі барлық мүшелерінің ортақ пікірін білдіруі қажет екенін ерекеше баса көрсету қажет. Әрине, талқылау үрдісінде бір-бірін тыңдауды, өзгенің көзқарасын қабылдауға, орын беру немесе керісінше өз пікірінің дұрыстығын дәлелдеу, өзгелерді ренжітпей пікірін негіздеу т.б. үйрену қажет.

Білім берудегі инновациялық процестердің мәнін түсінудің негізінде педагогиканың аса маңызды екі проблемасы озат педагогикалық тәжірибені зерттеу, қорыту және тарату; психологиялық-педагогикалық ғылымының жетістіктерін өмірге енгізу проблемасы жатыр. Демек, үздіксіз білім берудің мазмұны мен тетіктері қазіргі кезге дейін әзірше бір бірінен бөлек қаралатын екі өзара байланысты

процесті біріктіру жазығында жатуға тиісті, яғни инновациялық процестердің нәтижесі теориялық та, практикалық та жаңалықтарды, теория мен практиканың ұштасуында пайда болатын жаңалықтарды да пайда болуға тиісті. Осының бәрі педагогикалық жаңалықтарды жасау, меңгеру және пайдалану жөніндегі қызметті басқарудың маңыздылығын көрсетеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад; Редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. — 528 с. — ISBN 5-7107-7304-2. — 175 с.
- 2 Громкова М.Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых: Учеб. пособие для системы доп. проф. образования; уч. пособие для ересексов вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 45 с.
- 3 Змеев С.И. Технология обучения взрослых: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 116 с.
- 4 Кредиттік жүйе жағдайындағы оқитудың иновациялық технологиялары /ЖОО оқытушыларына арналған әдістемелік құрал. Ред.жет. Ә.М.Мұханбетжанова, С.М.Бахишева. – Орал, 2000. – 170 б.
- 5 Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С.Полат. – М., 2001. – 272 с.
- 6 Исмагулова Ж.С. Оқитудың инновациялық технологиялары. /оқу-әдістемелік құрал.- М.Өтемісов ат. БҚМУ БАҚ және БО, 2012. – 158 б.

УДК 376.2/4
МРНТИ 14.29.41

Ж.С. Бекжанова¹

¹аға оқытушы, магистр,

*Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті,
Атырау қ., Қазақстан*

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БЕЙІМДЕУ

Аңдатпа

Бұл мақала мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-педагогикалық бейімдеу мәселесін қарастырады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамның нақты өміріне енгізу әлемдегі өзекті мәселе болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі балалар өзінің біртекті емес құрамы және сараланған жасы, жынысы мен әлеуметтік статусы, қоғамның әлеуметтік-демографиялық құрылымындағы алатын орны бойынша халықтың ерекше тобын құрайды, Бұл әлеуметтік топтың ерекшеліктері денсаулығын сақтау, реабилитация, еңбек және тәуелсіз өмірге қатысты өзінің құқықтарын дербес жүзеге асыруға қабілетсіздігі болып табылады. Әлеуметтік-педагогикалық бейімделу адамның еңбек ұйымының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін меңгеруін, ондағы өзара қарым-қатынас жүйесіне ұйым мүшелерімен жағымды өзара әрекеттестуін сипаттайды. Әлеуметтік-педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық бейімделу үрдістері адамзат іс-әрекеттерінің төрт бағыттары бойынша өтеді: танымдық, қайта өндіру, құндылық-бағдарлық және коммуникативтік. Бейімделудің осы бағыттарының қалыптатылуы тұтас динамикалық жүйені құрайды, онда әрқайсысы басқаларымен гармониялық үйлесімділікте болады.

Түйін сөздер: адаптация, дезадаптация, әлеуметтік-педагогикалық бейімдеу, мүмкіндігі шектеулі балалар.

Аннотация

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Ж.С. Бекжанова¹

¹старший преподаватель, магистр Атырауский Государственный Университет
имени Х. Досмұхамедова, г. Атырау, Казахстан

Данная статья рассматривает проблему социально-психологической адаптации детей с ограниченными возможностями. Проблема включения детей с ограниченными возможностями в реальную жизнь общества является актуальной во всем мире. Дети с ограниченными возможностями составляют особую группу населения, неоднородную по своему составу и дифференцированную по возрасту, полу и социальному статусу, занимающую значительное место в социально-демографической структуре общества. Особенностью этой социальной группы является неспособность самостоятельно реализовать свои конституционные права на охрану здоровья, реабилитацию, труд и независимую жизнь. Социально-психологическая адаптация заключается в освоении человеком социально-психологических особенностей трудовой организации, вхождения в сложившуюся в ней систему взаимоотношений, позитивном взаимодействии с членами организации. Процесс социально-психологической адап-

тации протекает по всем четырем направлениям человеческой деятельности: познавательному, преобразовательному, ценностно-ориентированному и коммуникативному. В норме все эти направления адаптации образуют целостную динамическую систему, в которой каждое из них гармонично сочетается с остальными.

Ключевые слова: адаптация, дезадаптация, социально-педагогическая адаптация, дети с ограниченными возможностями.

Abstract

SOCIO-PEDAGOGICAL ADAPTATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES

Bekzhanova Zh.S¹.

*¹senior teacher. Master Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov
Atyrau, Kazakhstan*

This article considers the problem of socio-psychological adaptation of children with disabilities. The problem of inclusion of children with disabilities in the real life of society is an urgent worldwide. Children with disabilities constitute a special group of people, non-uniform in its composition and differentiated by age, gender and social status, which occupies an important place in the socio-demographic structure of society. A special feature of this social group is the inability to exercise their constitutional right to health care, rehabilitation, employment and independent living. Socio-psychological adaptation is the development of human social and psychological characteristics of the labor organization, joining the existing system of relations in it, positive interaction with the members of the organization. The process of social and psychological adaptation takes place in all four areas of human activity: cognitive, transformative, value-oriented and communicative. Normally, these areas form a coherent adaptation of a dynamic system, in which each of them in harmony with the others.

Key words: adaptation, maladjustment, socio-pedagogical adaptation, of children with disabilities.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты халқына Жолдауында білім беруді дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі дей отырып, адами капитал сапасын жақсарту қажет –деп тұжырымдайды [1].

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарына баршаның сапалы білім алуға құқытарының теңдігі, әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырылып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі жатады [2].

Инклюзивті білім берудің мақсаты – барлық оқушыларға барынша толыққанды әлеуметтік өмір, ұжымға, жергілікті қауымдастыққа белсене қатысуға мүмкіндік бере отырып, сол арқылы оларға бір-бірімен қауымдастық мүшелері ретінде толық өзара әрекеттестік пен қамқорлықты қамтамасыз ету. Бұл баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату үрдістерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумға кірігуін көздейді. Кең мағынада инклюзивті білім беру кедергілерді жоюға және оқыту үрдісіне ерекше оқытуды қажет ететін барлық адамдарды қосу мен сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында оларды әлеуметтік бейімдеуге бағытталған білім беру үрдісі [3].

Даму мүмкіндігі шектеулі балалардың бірнеше типтері бар, олар: тірек-қимыл аппараттары бұзылған, ақыл-есі кем, психикалық дамуы шектелген, нашар көретін немесе нашар еститін, сөйлеу тілінің кемістігі сияқтылар. Сондықтан бүгінде инклюзивті білім алуға жатқызылатын санаттарды былай топтастырады: денсаулығында ақауы бар балалар (мүмкіндігі шектеулі балалар, мүгедек балалар); қоғамда әлеуметтік бейімделуі қиын балалар (әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық төменгі деңгейдегі отбасылардан шыққан девианттық мінез-құлықты балалар); мигранттардың, оралмандардың, босқындардың отбасыларынан шыққан балалар.

Баланың мінез-құлқының әлеуметтік нормаға сәйкес келмеуі оның денсаулығында мүкіс бар деп есептеледі. Баланың дамуының және әлеуметтенудің ауытқуы бірнеше факторға байланысты. Оларды үш негізгі топқа бөлуге болады: биогенді, әлеуметтік және психогенді. Адамның кез келген факторға байланысты мүмкіндіктерінің қоршаған ортамен байланысының бұзылуын, әлеуметтендірудің құлдырауына әкеліп соғады. Мәдени дамудың үлгісі үнемі белгілі бір топта белгіленген нормамен шектеледі. Мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекшелігі басқа балалардай емес, оқу бағдарламасын жәй қабылдайды. Олардың интеллектуалдық даму деңгейі, зейіні, есте сақтауы, ойлап қабілеттері төмен болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті және кіріктіріп оқытуды қажет ететін тұлғаларды жалпы білім беру үрдісіне қосу аясында оларды әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру қажет.

Түзету және инклюзивті білім беру бағдарламасының мақсаты - мектеп жасына дейінгі әртүрлі мұқтаждықтағы даму мүмкіндіктері шектеулі балалардың психикалық процестерін дамытуда, білім алуға кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсету.

Қазіргі заманғы ғылым мен практикада балаларға көмектесу әдістерін дайындауда *адаптация негізгі ұстанымның бірі* болып табылады.

«Адаптация» термині (латын. *adaptatio*) – бейімделу сөзінен шыққан. Оны адам ағзасының, оның қызметтерінің, ағзалары мен жасушаларының белгілі ортаның жағдайына бейімделуі деп түсінуге болады. Адаптация индивид денесіндегі жүйелердің, ағзаларының және психикалық құрылымдарының өзгерген жағдайға бейімделуіне бағытталады [4].

Бейімделу үдеріс, көрініс және нәтиже түрінде қарастырылады. Бейімделу үдеріс ретінде адамның табиғи мүмкіндіктерінің белгілі бір өмірлік жағдайда (мысалы, бала бақшасында, сыныпта, топта, өндірісте, тынығуда т.б.) дамуын, өзінің табиғи мүмкіндіктерін жүзеге асыруымен әлеуметтенуін білдіреді.

Бейімделу көрініс ретінде типтік мінез-құлық, жүрі-тұрыс, яғни іс-қимылын, қарым-қатынасын, нақты орта жағдайындағы адам іс-әрекетінің нәтижесін, оның белгілі мерзімде нақты жағдайға бейімделуін (жағымды көңіл-күйін) сипаттайды. Бейімделу нәтиже ретінде баланың жас ерекшелігіне қарай өмірлік ортаға, белгілі жағдайға және оның іс-қимылы, қарым-қатынасы мен іс-әрекетінің сол әлеуметтік ортаға, әлеуметтік қалыптар мен ережелерге сәйкесуі, оның белгілі әлеуметтік ортаға қандай деңгейде бейімделгенін көрсетеді.

«Бейімделу» (адаптация) ұғымы индивид пен ортаның тепе-теңдік байланыстары туралы гештальтпсихология, ақыл-ойдың даму теориясы сияқты психологиялық концепцияларда маңызды орын алады.

Әлеуметтік бейімделу тек дені сау адамдардың ғана емес, сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі балалардың да әлеуметтік ортаға қосылуы, қоғамда өмір сүруге бейімделуі. Мүгедек бала тіршілік-тынысының шектелуіне және оны әлеуметтік қорғау қажеттігіне әкеп соқтыратын аурулардан, жарақаттардан, олардың салдарынан, кемістіктерден организм функциялары тұрақты бұзылып, денсаулығы бұзылған он сегіз жасқа толмаған адам. Мүмкіндігі шектеулі балаларда бейімделу үдерісі үнемі сәтті, қиындықсыз бола бермейді. Кейде, адекватты емес мінез-құлық реакциялары, қиын психологиялық ситуациялар туындайды [5].

Дезадаптация (лат. қосымша *de...* немесе фран. *des...*) - жоғалу, құру, толықтай жоқ болу және өте сирек мағынада төмендеу, кішірею, бір сөзбен айтсақ, бейімделмеуді білдіреді. Кейбір ғылыми әдебиеттерде «дизадаптация» (лат. *dis* – бірінші мағынада – бүліну, кателесу, өзгеру, сирек мағынада жоғалуды білдіреді) [6].

Дезадаптация адамның психофизиологиялық және әлеуметтік-психологиялық статусының тіршілік жағдайының талаптарына сәйкес келмеуі, оның өз кезегінде тіршілік ортасына бейімделмеуіне әкеледі. Дезадаптация құбылысы жеке (типтік) немесе кез келген ортада орын алады. Мысалы, бала үйде өзін өте жақсы сезінеді және ешқандай дезадаптациялық құбылысты сезінбейді, ал бала бақшасында керісінше, өзін дискомфортты, яғни жақсы сезінбейді. Балалардағы дезадаптация күйі оңай пайда болғанмен, адаптация үдерістері ұзақ уақытқа созылады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың бейімделу немесе адаптация қиындықтарын жеңілдету, психикалық дамуын қалыпты балалардың психикалық дамуы деңгейіне жақындату коррекция және компенсация жолдарымен жүзеге асады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған білім беру қызметтерін Қазақстан Республикасының білім беру қызметтерінің ҚР білім беру туралы заңдарында белгіленген тәртіппен арнаулы ұйымдар: психологиялық-медициналық-педагогикалық түзету кабинеттері, оңалту орталықтары, логопедтік пункттер басқа да арнаулы түзету ұйымдары қызмет көрсетеді. Мүмкіндігі шектеулі адамдардың әлеуметтік байланыс, қарым-қатынас құқықтары халықаралық заңдылықтармен бекітілген. Балалар бірінші кезекте қамқорлық пен көмекке ие болуы тиіс. Адам құқығы Декларациясында былай дейді: «Барлық балалар нәсіліне, ақ-қаралығына, жынысына, тіліне, дініне, саяси және басқа да түсінігіне туған жері мен жағдайына қарамастан төмендегі аты аталған мүмкіндіктердің бәріне құқылы [7].

Бүгінде осы салаға байланысты арнайы сауықтыру орталықтары да жұмыс жасап келеді. Қазіргі уақытта республикалық арнайы түзету мекемелерінде мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдер тәрбиеленуде. Осы топқа жататын арнайы мектептерде сырқаттары және басқа себептерге байланысты оқуға мүмкіншіліктері жоқ оқушылардың жалпы орта мектептерде білім алуы қиыншылық туғызады. Осы себепті әлеуметтік тәрбиенің мәселелерін көре білу, сезіну және шешу жолдарын қарастыру,

мүмкіндігі шектеулі баланы әлеуметтендіруге қолайлы шарт жасау және қатарға қосу мен тәрбиелеуді жүзеге асыруды міндет етіп алға қою керек.

Адамның ең маңызды игілігі –жеке басының бостандығы мен құқықтары. Ата Заңымыз Конституцияның «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау» туралы Заңның 4- тарауында кемтар балалардың құқықтары бекітілген, нақты ата-аналарының және өзге де заңды өкілдерінің құқықтары мен міндеттері көрсетілген. 15-бап кемтар балалардың әлеуметтік және медициналық-психологиялық түзеу арқылы қолдауды кепіл түрде тегін алуға құқығын бекітті [8].

«Балалардың құқықтары туралы Конвенцияда» мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекше күтімге, білім алуы мен дайындығына, әлеуметтік ортада, қоғамда толық құқылы өмір сүруін қамтамасыздандыру мазмұны 23-баптарында нақты көрсетілген. Олардың мүмкіндіктері шектеулі болса да, мәртебесі сау адамдармен тең дәрежелі. Атап айтқанда мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың қалыпты дамыған адамдармен әлеуметтік жағынан да, саяси, азаматтық, экономикалық, мәдени жағынан тең құқылы екендігі айтылған [9].

Бейімделудің негізгі түрлеріне сенсорлық бейімделу мен әлеуметтік бейімделу жатады. Сенсорлық бейімделу түйсіктердің бейімделуі. Әлеуметтік бейімделу бейімделудің еңжоғары дәрежесі, бір жағынан, үнемі жүретін индивидтің әлеуметтік орта жағдайларына белсенді түрде бейімделу үрдісі, екінші жағынан, бұл үрдістің нәтижесі. Осы екі компоненттің өзара қатынасы индивидтің қажеттіліктеріне, оларды қанағаттандыру мүмкіндігіне тәуелді. Бейімделу үздіксіз жүретін үрдіс болса да, оны әдетте, адамның өмірінде негізгі әрекеттердің және әлеуметтік ортаның ауысуымен байланыстырады. Психологиялық бейімделудің негізгі көріністері адамның айналасындағы адамдармен белсенді қарым-қатынас жасауы. Психологиялық бейімделудің басты құралы тәрбие, білім, еңбек және кәсіби даярлық болып табылады. Психологиялық адаптация, адам өміріндегі кез келген өзгерістерде жүзеге асады. Мысалы, «үйкүшік» баланың балабақшаға келген соң, жаңа жағдайларға бейімделуіне тура келеді. Мектепке келу, жаңа талаптарды орындауға, жаңа жағдайларға бейімделуді қажет етеді. Еңбек жолын бастаған жастарда бейімделу кезеңін басынан кешіреді. Тіпті микросоциумдағы (отбасы) өзгерістер: ата-аналардың ажырасуы немесе жақын адамдардың қайтыс болуы т.б. жаңа жағдайлар туғызады.

Коррекция (лат. Correctio – түзету) балалардың психикалық және дене бітімдік дамуындағы кемшіліктерін психологиялық-педагогикалық және емдеу-сауықтыру шараларының жүйесі көмігімен түзету. Бұл жүйе баланың психикасының, дене бітімінің ауытқуларын жеңілдетуге және жоюға, түзетуге немесе азайтуға бағытталады. Коррекция түсінігіне жеке кемістіктерді түзетумен қатар (мысалы, көру және тіл мүкісін жөндеу) кемістігі бар баланы оқыту, тәрбиелеу, дамыту барысында қажетті нәтижеге жету мақсатындағы түпкілікті әсер ету де енеді. Баланың танымдық әрекетіндегі және денесіндегі даму кемшіліктерін жою мен түзету «коррекциялық тәрбиелеу жұмысы» ұғымымен белгіленеді.

Мүмкіндігі шектеулі балалар мәселесі қай заманда болмасын көпшілік бұқараны алаңдататын, мемлекет назарын үнемі өзіне аудартатын үлкен ауқымды мәселе екені анық. Дамудағы ауытқуды түзету немесе коррекция жасаудың тұтас тұжырымдамасын алғаш рет италия педагогы М.Монтессори жасады. Ол сезімдік тәжірибе мен моториканың дамуы автоматты түрде ойлауды дамытады, себебі олар ойлаудың алғышарттары деп есептейді. Ақыл-ой дамуы тежелген, артта қалған балаларға арналған ортофеникалық мектеп ашып, мұнда емдеуші педагогиканың негізі ретінде сенсомоторлық тәрбие жүйесін енгізді [10].

Қорыта келгенде, мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс жеке білім беру және түзету-дамыту бағдарламаларымен жүргізіледі. Әрбір жалпы мектептерде білімді, тәжірбиелі арнайы педагог балаларға арнайы көмек көрсету мен мұғалімдерге кеңес беру қызметін атқарады. Осы атқарылып жатқан игі істердің барлығы мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамда өз орнын табуға, дені сау балалар тәрізді білім алуына мүмкіндік жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар.
- 2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заң. - Астана: Ақорда, 2007. – №319-III ҚРЗ. www.edu.gov.kz.
- 3 Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. - 16б. (қазақ және орыс тілінде).

4 Социальная педагогика и социальная работа: Социально-юридический словарь./Под. Ред. Мухаметзяновой Г.В., М.: ИЧП Магистр, 1995. - 96 с.

5 Шеримова А.С. Қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-психологиялық бейімдеудің маңызы//Молодой ученый. 2015. №8.1. - С. 41-44.

6 Блейхер В.М., И.В. Крук. Толковый словарь психиатрических терминов.

7 Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданғана dilet.zan.kz/kaz/docs/O480000001

8 Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Қазақстан. 1995. - 47 б.

9 Бала құқықтары туралы конвенция. 1989 жылғы 20 қарашада Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы

10 Монтессори М. Метод научной педагогики, применяемый к детскому воспитанию в домах ребенка. - М.: Тип. Гос.снаб., 1993. - 168с.

УДК 316.62

МРНТИ 15.41.59

Т.Ж. Бисембаева¹

¹аға оқытушы, магистр,

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті, Атырау қ., Қазақстан

АУЫР ӨМІРЛІК ЖАҒДАЙЛАРҒА ТАП БОЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ТИПТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада ауыр өмірлік жағдайларға тап болған балалардың типтері қарастырылады. Жаһандық өзгерістер қоғамдағы жаппай жұмыссыздық, ішімдік, ауру, өмірдің материалдық жағдайының төмендеуі, адамгершілік және отбасылық қағидалардың күшін жоғалтуы, тағы басқа бірқатар жағымсыз әлеуметтік мәселелерді тудыруда. Осындай келеңсіздіктер көптеген балалардың ауыр өмірлік жағдайларға тап болуына алып келеді. Ауыр өмірлік жағдай – бұл ішкі әсерлерден немесе сыртқы өзгерістерден адамның өмірге бейімделуінің бұзылуына, нәтижесінде алдағы өмірінде қалыптастырған мінез-құлық үлгісі мен тәсілі арқылыөзінің негізгі өмірлік қажеттіліктерінеқанағаттанбайтын күйде болуына алып келетін жағдайлар. Балалардың ауыр өмірлік жағдайларын пайда болу көздері, негіздері, өмір сүру қызметтері, салдары, отбасының қиын өмірлік жағдайларды жеңу қабілеттері бойынша жіктеуге болады. Жіктеме отбасына педагогикалық қолдау көрсету және балалармен жеке саралау жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: ауыр өмірлік жағдайлар, ауыр өмірлік жағдайларға тап болған балалар, балалардың типтері.

Аннотация

ТИПЫ ДЕТЕЙ, ОКАЗАВШИХСЯ В ТРУДНОЙ ЖИЗНЕННОЙ СИТУАЦИИ

Т.Ж. Бисембаева¹

¹старший преподаватель, магистр

Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова

г. Атырау, Казахстан

В данной статье рассматриваются типы детей, оказавшихся в трудной жизненной ситуации. Глобальные изменения в современном обществе вовлекли за собой ряд негативных социальных проблем как массовая безработица, алкоголизм, болезнь, снижение материального уровня жизни, утрата нравственных и семейных устоев и так далее. Это означает, что все больше число детей оказывается в трудной жизненной ситуации. Трудная жизненная ситуация – это такая ситуация, в которой «в результате внешних воздействий или внутренних изменений происходит нарушение адаптации человека к жизни, в результате чего он не в состоянии удовлетворять свои основные жизненные потребности посредством моделей и способов поведения, выработанных в предыдущие периоды жизни. Классифицировать трудную жизненную ситуацию школьника и его семьи можно по источнику возникновения, по основаниям, по охвату функций жизнедеятельности, по последствиям, по способности семьи к преодолению трудных жизненных ситуаций. Классификация позволяет осуществить адресность педагогической поддержки семьи, дифференцированно подойти к работе с отдельным ребенком.

Ключевые слова: трудная жизненная ситуация, дети оказавшиеся в трудной жизненной ситуации, типы детей

Abstract

ТИПЫ ДЕТЕЙ, ОКАЗАВШИХСЯ В ТРУДНОЙ ЖИЗНЕННОЙ СИТУАЦИИ

Bissembaeva T.Zh.¹¹senior teacher.master Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov
Atyrau, Kazakhstan

This article discusses the types of children in difficult situations. Global changes in contemporary society have involved a number of negative social problems like mass unemployment, alcoholism, illness, reduced material standard of living, the loss of moral and family values, and so on. This means that more and more is the number of children in difficult situations. The difficult situation in life - this is a situation in which "as a result of external influences or internal changes occur violation of human adaptation to life, with the result that it is unable to meet their basic needs by means of models and ways of behavior, developed in earlier periods of life. Classify the difficult life of the schoolboy and his family situation may be at the source of origin, on the grounds to reach the functions of life, on the effects on the family's ability to overcome difficult life situations. The classification allows targeting of pedagogical support of a family, a differentiated approach to dealing with individual child.

Key words: difficult life situation, the children find themselves in difficult situations, types of children

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясының «Әлеуметтік саясаттың жаңа принциптері – әлеуметтік кепілдіктер мен жеке жауапкершілік» деп аталатын басымды бағытында: «Біздің елімізде толық емес отбасылар көп... Бейбіт өмірдің өзінде бізде мыңдаған жетімдер бар – балалар үйлері толы. Бұл, өкінішке қарай, жалпыәлемдік үрдіс және жаһандандудың сынағы. Бірақ біз бұл үрдіспен күресуіміз керек. Мемлекетіміз бен қоғамымыз жетімдерді асырап алуды және отбасы типіндегі балалар үйлері салынуын көтермелеуі қажет» - деп баланы қорғау мәселесіне аса назар аударды [1].

Сондықтан мемлекеттік әлеуметтік саясат шеңберінде қарастырылатын мәселелердің ішінде баланы қорғау өзекті әрі күрделі болып табылады.

«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы балаларды қоғамдағы толымды өмірге даярлау, олардың қоғамдық мәні бар және шығармашылық белсенділігін дамыту, әлемдік өркениеттің жалпы адамзатқа тән құндылықтары негізінде оларды жоғары имандылық қасиеттерге, елжандылық пен азаматтыққа тәрбиелеу, олардың бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыру қағидаларының басымдығына сүйеніп, баланың Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген негізгі құқықтары мен мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастарды реттейді. *Онда біріншіден*, баланың әлеуметтік бейімделуіне қолдау көрсету, яғни өмірде қиын ахуалға тап болған баланың қоғамдағы құндылықтарды, мінез-құлық қағидалары мен нормаларын игеру және қабылдау арқылы әлеуметтік ортаның жағдайларына белсенді түрде бейімделу үдерісі, сондай-ақ басынан кешірген психологиялық және моральдық зардаптарды еңсеру үрдісі; *екіншіден*, «өмірлік қиын жағдайда жүрген балалар» – қалыптасқан мән-жайлардың салдарынан тыныс-тіршілігі бұзылған және осы мән-жайларды өз бетінше немесе отбасының көмегімен еңсере алмайтын балалар; арнаулы білім беру ұйымдарындағы, ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарындағы балалар – деп анықталады [2, 3].

Жалпы адамдар ұшырасатын сан алуан өмірлік жағдайларға мыналар жатады: тәрбиелік жағдаяттар, тәрбиеленушінің тәрбиесіне ықпал ететін жағдайлардың жиынтығы; отбасындағы тәрбиелік жағдаяттар, отбасының құрылымы мен қрамына қарай өмір сүру салты, оның ересек мүшелерінің (әкесі, шешесі, атасы мен әжесі, т.б.) баланың тұлғасының қалыптасуына, оның мінез-құлық ерекшеліктеріне, дағдысы мен біліктілігіне әсері; проблемалық жағдаяттар, индивид немесе адамдар тобының іс-әрекетінде байқалатын жаңдайларға қатысты біржақты шешімі жоқ карама-қайшылықты мазмұнды жағдаяттар; өмірлік жағдаяттар, жеке адамның өмір сүру кезеңдерінде өмір сүру салтын құратын, құрылымы мен мазмұнына тән, үрдістерге қозғаушы болатын үрдістер.

Соның ішінде, ауыр өмірлік жағдайларды екіге бөліп көрсетуге болады: азаматтың өмірін объективті бұзатын жағдайлар (мүгедектік, өзіне-өзі қызмет көрсете алмау, бақылаусыздық, жұмыссыздық, белгілі бір тұрғылықты орынның болмауы, дау-дамай мен қатыгездік, жалғыздық, т.б.); жеке өзі шеше алмайтын жағдайлар.

Сонымен бірге ауыр өмірлік жағдайда бірнеше факторлар бірізгілікте әрекет ететіні де анықталған: мінез-құлықтық, сол жағдаятта қалыптасқан мінез-құлық моделдің болмауын көрсетеді; танымдық, қалыпты өмір сүру үшін білім, білік, дағдының жетіспеушілігін көрсетеді; виталды, сол жағдаятта субъективті болуды сезінудің мүмкін еместігін көрсетеді; экзистенциалды, құндылық бағдардың болмауы және «Мен» бейнесінің үзік болуы; болжамдық, минималды түрде өмірлік қиындықтарды бағалау.

Кез келген өмірлік ауыр жағдаят феномендік көрсеткіштермен сипатталады: субъектіге жаңа талаптар жүйесі пайда болуда, ресоциализация жағдайында бейімделу; дағдылы әлеуметтік мінез-құлық алгоритмі тітіркендіреді (неадекватты;) ағымдағы іс-әрекеті бұзылады (еңбек, оқу, т.б.); дағдылы қарым-қатынас шеңберінен ажырайды; тұтас психикасына стрестік әсер етеді. Осының барлығы адам тұлғасына ықпал етіп, қиын өмірлік жағдайға алып келеді.

Осыдан ауыр өмірлік жағдай әлеуметтік жұмыстың субъектісі мен объектісінің өмір қиындықтары, олардың салдарын жеңуге талпыну барысындағы өзара әрекеттері және жағдаятты бағалау аспектісі ретінде де анықталады.

Ғылыми әдебиеттерде ауыр өмірлік жағдайды дағдарысты, стрессогенді, өзгеріске толы, белгісіз, экстремалды әлеуметтік тұрақсыздық жағдаят ретінде де сипаттайды.

«Ауыр өмірлік жағдай – бұл адамның қоршаған ортамен әлеуметтік байланысын объективті бұзатын және өзінің мәселелерін шешу үшін әлеуметтік қызметке мұқтаж болуға алып келетін «күрделі, қиын» деп түсінілетін жағдайларды субъективті қабылдау [4].

Өмірлік жағдаяттар мәселесі барлық уақытта оған бейімделудің қажеттілігімен байланысты, кейде табысты не нәтижесіз жеңуге байланысты тұрақталады. Нәтижесінде адамның белсенді өмірлік ұстанымы қалыптасады, әлеуметтік жауапкершілікке сәйкес немесе мазмұны жағынан пассивті ұстанымды иеленгенді.

А.И. Деминнің зерттеуінде өмірлік жағдаяттарды шешудің *конструктивті емес тәсілдері*: қорғаныстық, «қашып құтылу мінез-құлқы», онда адам өмірдің қиындығын байқамауға тырысады; хаотикалық іздену, онда мінез-құлық стратегиясын таңдау оның салдарын саналы түсінбестен жүзеге асырылады; шектелген ақпараттық жағдайда, онда мәселені шешудің жолдары туралы ақпарат көзіне қол жеткізу мүмкін емес; өнімді қолдауға тәуелділік жағдай, біреудің есебінен күн көру, индивид өзін қоршаған ортаның ресурстарын пайдаланады, бірақ оны өзінің іс-әрекетімен толықтырмайды [5].

Сонымен бірге конструктивті тәсілдері: тұлғаралық желінің ресурстарын мақсатты бағытта пайдалану, референтті қарым-қатынас шеңберін құру негізінде мінез-құлық стратегиясын таңдайды; «Мен» бейнесін нақтылау, индивид тұлғалық ресурстарды ары қарай пайдалануды саналы түсінуге тырысады; әлеуметтік салада мінез-құлық тәжірибесін жинақтау, тұлға өзінің іс-әрекетінің «абыройын, беделін» қалыптастырады; өмірдің қиын жағдайларына мүмкіндіктер, шанс жиынтығы ретінде қатынасы, оның баламасын айқындауға тырысады ашып көрсетіледі.

Өмірдің қиын жағдайына ұшыраған балаларға әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық көмек көрсету және қолдау отбасымен жүргізілетін жұмыспен бірге қарастырылады. Көптеген зерттеулер қазіргі баланың ата-анамен қарым-қатынасының қиыншылықтарын көрсетеді. Дағдарыстық жағдайға ұшыраған балалар арасында отбасы әртүрлі себептерге байланысты балаға көмектесе алмайды, оған сүйеу бола алмайды.

Ауыр өмірлік жағдайға ұшыраған балалар мен жеткіншектердің әлеуметтенуі микрофакторлар кешенінің (отбасы, қоғам, құрдастары) өзіндік ықпалымен өтетін үрдіс және баланың әлеуметтік статусына тәуелді (жетім, жедел әлеуметтік көмекке мұқтаж, ата-ананың қарауынсыз қалған, бақылаусыздық,) болады.

Ауыр өмірлік жағдайға тап болған балаларға әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету проблемалық жағдаятты шешу траекториясын құру үрдісінде баламен және отбасымен әлеуметтік педагог немесе әлеуметтік қызметкердің әрекетімен жүретін үрдіс.

Өзараәрекеттестік нәтижесі баланың нәтижелі әлеуметтенуі болып табылады. Яғни, сақтандыру-профилактикалық қызметі тек қана аз қамтылған және жеңілген адамдарға барлық мүмкін көмектер мен қорғауды көрсетіп қана қоймайды және сонымен қатар олардың іс-әрекеттері мен мінез-құлықтарына негативті әсер ететін жағдайлардан мүмкіндігінше алдын-ала сақтандырады.

Сонымен бірге әлеуметтік жұмысты индивидуалдық және отбасылық (индивидуалды психотерапия); топтық; қоғамдық (қоғаммен макродеңгейдегі жұмыс, әлеуметтік, әкімшілік және жоспарлау) деп бөлуге болады. Әлеуметтік жұмыс адам өмірінің сапасын жақсарту мақсатындағы кәсіби қызмет.

Әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекет – көпқырлы, көпқұрылымдық және үздіксіз сипатты үрдіс. Жалпы адамзат баласы әлеуметтік жұмыс объектісі болып табылады. Бұл барлық халық топтарының өмір тіршілігінің белгілі бір шамада қоғамның даму деңгейі, әлеуметтік сала жағдайы, әлеуметтік саясат мазмұны және оның жүзеге асу мүмкіндігінің алдын ала анықталуымен түсіндіріледі.

Л.В. Мардахаев адамды әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың келесі деңгейлерін бөліп көрсетеді: өмірлік іс-әрекетін жалпы әлеуметтік-педагогикалық қолдау, нақты адам меноның қоршаған ортасымен жалпы ұйымдастырылатын әлеуметтік-педагогикалық әрекет, олардың қоғамдағы әлеуметтік рөлі

мен мәртебесін анықтайтын, сонымен бірге әлеуметтену қажеттілігін анықтайтындардың негізгі қызметтерін ынталандыру; бағытталған қолдау, белгілі кезеңде (мектепте, колледж немесе жоо білім алу және өзін сол салада көрсетуге бейімдеуде туындаған қиындықтарды шешу (медициналық, психологиялық, қаражаттық, әлеуметтік-педагогикалық, т.б.қолдаулар); нақты адамға әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету, өзі дербес шеше алмаған жағдайдағы қолдау [6].

Ауыр өмірлік жағдайға тап болған балаларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету, көмектесу әлеуметтік педагог іс-әрекетінің маңызды саласы ретінде анықталған, ол әлеуметтендірудің негізгі кезеңдерінің ішінде, әлеуметтік мінез-құлықты реттеуші ретінде әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды меңгеру негізінде тұлғаның жана әлеуметтік қасиеттерін меңгерту үрдісі адаптацияны қамтамасыз етеді.

Жеткіншектердің адаптация мәселесін ғалымдар Г.М. Андреева [7], А.Г. Асмолов [8], А.А. Реан [9], т.б.) қарастырған.

Ауыр өмірлік жағдайға тап болған балалар мен жеткіншектерге әлеуметтік - педагогикалық қолдау көрсетуді жүзеге асырудың негізгі құралдары мыналар болып табылады: ауыр өмірлік жағдайға тап болған жасөспірімге қолдау мазмұны мен формасын таңдау; оны әлеуметтендіру бойынша микроқоғам субъектілерінен әлеуметтік серіктестік ұйымдастыру; педагогикалық қолдаудың нәтижесін бағалау.

В.А. Петровскийдің пікірінше, жағдаят индивидке қатысты оның белсенділігін оятатын және тікелей әсер ететін сыртқы жүйе. Өмірлік жағдаят тұлғаның белсенділігін жүзеге асырудың қажетті шарты ретінде қарастырылады [10].

Тұлғаның өмір сүруі немесе тіршілік әрекеті ұғымын екі көзқарас тұрғысынан қарастыруға болады. Біріншіден, тіршілік әрекеті – тұлғаның белсенділігін жүзеге асыратын үздіксіз үрдіс, ол континуальды сипатқа ие. Екіншіден, нақты тұлғаның тіршілік әрекеті жеке өмірлік жағдайлармен өтеді, ол дискретті сипатта болады.

Қорыта келгенде, ауыр өмірлік жағдайларға тап болған балалардың типологиясын төмендегідей көрсетуге болады:

- мүгедектік, оған денсаулығының жарамсыздығына байланысты мүгедектер қатарына жататын мүгедек балалар жатады (психологиялық, медициналық-әлеуметтік көмекке мұқтаж). Олар арнайы (коррекциялық), коррекциялық-компенсаторлық дамытуды, оқытуды және тәрбиелеуді қажет етеді;

- психикалық және (немесе) дене дамуындағы ақаулықтарының болуы, мұндай балалар да арнайы (коррекциялық), коррекциялық-компенсаторлық қолдауды, оқытуды және тәрбиелеуді қажет етеді;

- қарулы және ұлтаралық жанжалдардың, экологиялық және техногендік апаттардың, апаттық зілзалалардың құрбаны болуы, осы жағдайда балаға кешенді медициналық, психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік шаралар бойынша көмек көрсету қажет етіледі;

- экстремальды жағдайларға тап болып мәжбүрлі көшіп келгендер және босқындар отбасының құрамындағы балалар;

- зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалар, мұндай құбылыстар ата-аналардың ата-аналық құқықтарын қиянатқа баруға жұмсайтын отбасыларында кездеседі. Оған ата-аналардың өз құқықтарын балаларының қызығушылығына зиянын келтіруге жұмсайтындар жатады (мысалы, баласының оқуына кедергі келтіретіндер, оларды сұрампаздыққа, ұрлыққа, жезөкшелікке, ішімдіктер ішуге және есірткі тартуға бейімдейтіндер және т.б.);

- бостандығынан айырылғандар тұрғысынан тәрбиелеу колонияларында жазасын өтеген балалар;

- арнайы оқу-тәрбие мекемелерінде білім алып жатқан балалар;

- жеке және соның ішінде отбасы арқылы игеруге келмейтін қалыптасқан жағдайлар нәтижесінде өмір сүруі объективті тұрғыдан бұзылған балалар.

- жетім балалар («әлеуметтік жетімдер»);

- ата-ананың қарауынсыз қалған балалар (педагогикалық тұрғыдан қиын балалар);

- панасыз, көше балалары. Ауыр өмірлік жағдайларға тап болған адам мемлекеттің, қоғамның, қоршаған ортасы мен айналасындағы адамдардың көмегіне мұқтаж болады. Себебі, балалар мұндай жағдайда өзін қорғансыз сезінеді, ерекше әлеуметтік-педагогикалық қолдауды қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. //Ақиқат. №1, 2013. – Б. 5-27.

2 «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы.

- 3 Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Қазақстан. 1995. - 47 б.
- 4 Теория социальной работы/Под общ. ред. И.Г.Кузиной. – Владивосток: Изд-во ДВГТУ, 2006. - 232с.
- 5 Демин А.И. Способы адаптации безработных к трудной жизненной ситуации. Социологические исследования. 2000. №5. – С. 35-46.
- 6 Мардахаев Л.В. Социально-педагогическое сопровождение и поддержка человека в жизненной ситуации. //Педагогическое образование и наука. -2010. №6. – С. 4-11.
7. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Аспект Пресс, 2001. - 384 с.
8. Асмолов А.Г. Стратегия социокультурной модернизации образования: на пути к преодолению кризиса идентичности и построению гражданского общества// Вопросы образования № 1, 2008. – С. 65-86.
9. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности // Психологический журнал. 1996. - № 5. - С. 3–16.
10. Петровский А.В. Личность в психологии: парадигма субъектности. Учебное пособие. – Ростов на Дону: Феникс, 1996. – 509 с.

УДК 159.922
МРНТИ 15.21.51

А.Е. Қаженбаева¹

¹аға оқытушы, доцент,

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті,
Атырау қ., Қазақстан

КӘСІБИ СТРЕСС: ТҮРЛЕРІ МЕН БЕЛГІЛЕРІ, ФАКТОРЛАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада кәсіби іс-әрекеттегі белгілі стресстер қарастырылады. Соңғы жылдары кәсіби стресс саласын зерттеу үлкен қызығушылық тудырады. Жұмыс орнында стресстің дамуының жұмысқа қабілеттілікке, өнімділікке және жалпы денсаулық жағдайына әсері маңызды ғылыми мәселе ретінде айқындалуда. Кәсіби стресс адамның еңбек әрекетіндегі шиеленіскен жағдайларға физиологиялық және психологиялық реакцияларды көрсететін көпжақты феномен. Физиологиялық және психологиялық факторлар кәсіби стресстің себептері бола алады. Физиологиялық стрессорларға еңбек әрекетіне жағымсыз сыртқы ықпалдар, шамадан тыс физикалық жүктеме жатқызылса, ал жоғары жауапкершілік, ақпараттың жетімсіздігі немесе тым артықтығы, жағдаяттың анық еместігі, көтеріңкі мотивация, уақыттың тапшылығы, карьералық өсуге сенімсіздік, ұжымдағы жиі кикіл-жің және т.б. психологиялық стрессорлар болып табылады. Кәсіби стрессте кәсіби қиын жағдаяттағы стресстік жауап қайтарудың салыстырмалы тұрақты байқалу жиынтығы деп түсінілетін стресстік синдром бөліп көрсетіледі.

Түйін сөздер: стресс, кәсіби стресс, стресстің түрлері, стресстің белгілері, стресстің факторлары.

Аннотация

*А.Е. Қаженбаева*¹

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СТРЕСС: ВИДЫ И ПРИЗНАКИ, ФАКТОРЫ

¹старший преподаватель, доцент

Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова
г. Атырау, Казахстан

В данной статье рассматриваются наиболее известные стрессы в профессиональной деятельности. В течение последних лет отмечается повышенный интерес к исследованиям в области профессионального стресса. Развитие стресса на рабочем месте выделено как важная научная проблема в связи с его влиянием на работоспособность, производительность и общее состояние здоровья. Профессиональный стресс представляет собой многообразный феномен, выражающийся в физиологических и психологических реакциях на напряженные ситуации в трудовой деятельности человека. Причинами профессионального стресса могут являться как физические, так и психологические факторы. К физическим стрессорам относятся неблагоприятные внешние воздействия трудовой деятельности; повышенная физическая нагрузка и т.д.; а к психологическими стрессорами является повышенная ответственность, недостаток или переизбыток информации, неопределенность ситуации, повышенная мотивация, временной дефицит, неуверенность карьерным ростом, повышенная конфликтность в коллективе и т.д. В профессиональном стрессе выделяют стресс-синдромы, которыми понимают совокупность относительно устойчивых проявлений стрессового реагирования в профессионально трудных ситуациях.

Ключевые слова: стресс, профессиональный стресс, виды стресса, признаки стресса, факторы стресса.

Abstract

OCCUPATIONAL STRESS: TYPES AND CHARACTERISTICS, FACTORS

Kazhenbaeva A.E.¹

¹senior teacher, Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov
Atyrau, Kazakhstan

In this article, the most famous rasmtrivaetsya stress in professional work. During the last years there has been an increased interest in research in the field of occupational stress. Development of stress in the workplace is allocated as an important scientific problem in relation to its impact on efficiency, performance and overall health. Occupational stress is a multifaceted phenomenon, expressing the physiological and psychological reactions to stressful situations in the work of man. The causes of occupational stress can be both physical and psychological factors. The physical stressors include adverse external effects of employment; fizicheskaya increased load, etc.; and to psychological stressors is the increased responsibility, a lack or overabundance of information, the uncertainty of the situation, increased motivation, a temporary deficit, lack of career growth, increased conflicts in the team, etc. The occupational stress release stress syndrome, which is a set of relatively stable understand the manifestations of stress response in difficult situations professionally.

Key words: stress, occupational stress, types of stress, symptoms of stress, stress factors

Қазіргі уақытта психологиялық әдебиеттерде еңбек стресі, жұмыс стресі, кәсіби стресс, ұйымдастырушылық стресс және т.б. түсініктер қалыптасқан. Жұмыс және еңбек стресстері түсініктері көп жағдайда нақты субъектілердің еңбек әрекетінің сипатымен байланысты, ал ұйымдастырушылық стресс түсінігі еңбек ұжымының толықтай ұйымның деңгейіндегі мінез-құлық ерекшеліктерімен байланысты.

«Кәсіби стресс» термині осы түсініктердің барлығына ортақ, туыстас түсінік ретінде қолданылады. Қазіргі кездегі зерттеушілердің (С.Г. Ахмерова [1], О.Г. Кондратьев [2], Л.М. Митина [3], Б.И. Яковлев [4]) көзқарасына сүйенсек, кәсіби стресс бұл жұмысшы адамның ішкі ресурстары мен нақты еңбек жағдайларының ерекшеліктеріне сай сыртқы ортаның талаптары арасындағы дисбаланстың қорытындысы деп қарастырылады.

Кәсіби стресстің бірінші концепциясын Г.Селье ұсынған, оның теориясы стресстік реакцияны анықтауға бағытталған [5].

Кәсіби стрессті түсіну және персоналдар әрекетінің тиімділігін көтеру адамның еңбекке, физикалық және психологиялық денсаулығына стресстің әсер ету себептерін айқындауды қажет етеді. Мұнда ең алдымен еңбек жағдайларының әрқилы сипаттамаларының әсер ету негізінде пайда болатын жағымсыз жағдайлар, еңбекке қабілеттіліктің, құштарлықтың төмендеуі, денсаулықтың нашарлауы, кәсіби деформация сынды мәселелер зерттеліне бастады. Осы секілді жағымсыз көріністер қазіргі кезде де еңбек жағдайы сипатының стрессогенділігін диагностикалаудың пәндік талдауына айналып отыр.

Ғалымдар кәсіби стресстің әртүрлі аспектілерін зерттеген. Мысалы, В.А. Бодров психологиялық және кәсіби стресске байланысты әртүрлі теориялар мен концепцияларды талдай отырып, стресстің мазмұндық сипатының процессуалдық және реттеуші, пәндік және корреляциялық жақтарын бөліп көрсетеді. Ол ақпараттық стрессті, оның табиғатын, себептерін, көріну ерекшеліктері мен реттеу механизмдерін, стресстің дамуының жеке тұлғалық ерекшеліктерінің рөлін, сонымен қатар зертханалық жағдайлардағы стрессті модельдеу әдістері мәселесін қарастырады [6].

Э.Ф. Зеер кәсіптік деструкцияның негізгі анықтаушыларының (детерминант) төрт тобын, сонымен қатар өзінің табиғаты бойынша психологиялық стресс фактор түрлерін ажырататын стресстік синдромның пайда болуына жанама әсер ететін бөліп көрсетеді:

- әлеуметтік – кәсіптік ортамен байланысты объективтік детерминанттар (әлеуметтік-экономикалық жағдайлар, кәсіптің имиджі мен сипаты, кәсіби-кеңістік ортасы)- сыртқы стресс факторлар;
- тұлғаның ерекшелігімен және кәсіби өзара қарым-қатынас сипатымен дәлелденген субъективтік детерминанттар – ішкі стресс факторлар;
- объективтік-субъективтік детерминанттар, кәсіби үрдістің жүйесімен пайда болған және ұйымдастырылатын, басқару сапасына, ұйымдық стрессті кәсіби басқару;
- тұлғаның кәсіби деформациясын (кәсіптік жағымсыз сапалар) тұлғаның тұтастығын жоятын, бейімделуін, тұрақтылығын, іс-әрекет нәтижесіне кері әсер ететін факторлар.

Сонымен қатар еңбек әрекеті барысында пайда болатын стресстердің ішінен психологиялық табиғаты бар стресстерді бөліп көрсетуге болады, олар: ақпараттық стресс; эмоциялық стресс; коммуникативтік стресс [7].

А.Б. Леонова кәсіби стрессті анықтаудың үш бағытын бөліп көрсетеді:

Экологиялық бағытта кәсіби стресс индивидтің қоршаған ортамен өзара әрекетінің қорытындысы ретінде қарастырылады. Осы бағыт жүйесінде кәсіби стресс терминін түсінуде әртүрлі нұсқалар бар: стресс реакция ретінде; стресс стимул ретінде; стресс эпидемиологиялық құбылыс ретінде. Жалпы, кәсіби стрессті анықтау бағытының даму тенденциясы стресске көзқарастардың өзгермелі логикасына сәйкес келеді. Кәсіби стресс моделінде негізгі мәнді, көңілді стрессорларды (стресс себептері) зерттеп білуге көңіл бөлінеді, оның негізіне сыртқы ортаның (ұйымдастырушылық, кәсіпорындық) жағымсыз жағдайларын кірістіреді. Бұл бағыт зерттеушілерінің дамуы стрессті туындататын факторларды логикалық іздеумен негізделеді. Осы сынды концепциялар әсіресе эргономикалық зерттеулерде және инженерлік психологияда кең таралған.

Трансактты бағытта кәсіби стрессті еңбек жағдайларының күрделілігіне индивидуалдық үйренісу реакциясы ретінде түсіндіреді. Осы бағыттың принциптерін жүзеге асыратын зерттеушілерінің басты назары стресстік жағдайларды алдын алудың жеке тұлғалық тәжірибесі және индивидуалдық және психологиялық сипатының рөлін анықтауға бағытталады.

Реттеушілік бағытта психологиялық бейімделу механизмін зерттеуде нақты еңбек тапсырмаларын орындауда микроталдауға жүгінеді. Бұл бағыттың шеңберіндегі зерттеулердің негізгі пәні мыналар болып келеді: іс-әрекетті реттеу механизмі; олардың өзгеруіне әртүрлі факторлардың әсер етуі; әртүрлі механизмдерді қолданудағы субъекттердің жұмсаған күшінің бағалануы. Стрессогендік жағдайларда іс-әрекетті реттеу жүйесінің психологиялық және физиологиялық өзарабайланысының ерекше рөлін қарастырады. Мысалы: энергетикалық ресурстың жоғарғы деңгейі және жетістік мотивациясы орындап жатқан тапсырманың қиындық деңгейіне қарамастан сапасының өсуін қамтамасыз етуі мүмкін [8].

Сонымен қатар трансактты бағыттың пайда болу мүмкіндігі Р.Лазарустың ұсынған психологиялық стресс түсінігімен негізделеді. Ол алғаш рет стимул мен стресстік реакцияның арасына психологиялық табиғатқа ие аралық айнымалыларды кірістіруге болады деген идеяны ұсынды. Осындай айнымалылардың бірі болып жағдайдың мәнімен, өткен тәжірибесіне деген қатынасымен анықталатын қауіптілікті бағалау болып табылады. Сонымен тек негативті әсерлер ғана емес, одан қабылданған қауіп-қатердің болуы ықтимал қауіпті әсерлерді төмендетуге бағытталған қорғаныс әрекетін тудыртады [9].

Кәсіби стресстің пайда болу көздері мен туындайтын факторларын ескере отырып, Н.В. Самоукина кәсіби стресстің негізгі түрлерін бөліп көрсетеді:

1. *Ақпараттық стресс* уақыттың қатаң қадағалану және жоғары деңгейлі жауапкершілікті тапсырманың жүктелуімен байланысты. Көбінесе ақпараттық стресс жағдайдың анықсыздығынан (жағдай туралы ақпараттың аздығынан) және ақпарат параметрлерінің тез ауысуынан туындайды;

2. *Эмоционалдық стресс* шынайы немесе болжамалы қауіпсіздіктен туындайды (орындалмаған жұмыс үшін, әріптестерімен қатынасы үшін кінәлілік сезімі, т.б.). Көбінесе мамандығына байланысты жұмысшының құндылықтары мен ойлары бұзылады;

3. *Коммуникативті стресс* іскерлік қарым-қатынастың шынайы мәселелерімен байланысты. Ол конфликтілік дәрежесінің жоғарылығынан, өзін-өзі басқара алмау қабілетсіздігінен, қандай да бір жағдайға келіспеуін әдепті білдіре алмауынан, манипулятивті әсерлерден қорғана алмауынан туындайды. Оны негізгі көріністері: *іскерлік қарым-қатынастағы күйгелектік* – себептері: жоғары екпінмен қатынас жасау дағдысы; өзіне деген сенімсіздік («ит қорыққанынан қатты үреді» дегендей); өзінің жұмысымен қанағаттанбауы, қорқуы; *коммуникативтік агрессия* (негізгі себебі – бақталасын кеміту мақсатында айқайлау), *вербальды (сөздік), жанана (көмектесуден бас тарту, жалған сөйлеу, қорқыту, ұрыну, сездіру, т.б.); жағдайлық* (кенеттен қаһарлану); басқаға бағытталған (басқаға жала жабу) немесе өзіне бағытталған (өзін кінәлау).

4. *Жетістікке жету стресі* кәсіби стресстің арасындағы ең қызығушылық танытатын түрі. Оның басты мәселесі – адамның шынайы мүмкіндіктерінің оның күтетін үмітімен сәйкес келмеуі;

5. *Қателік жасаудан қорқудан туындайтын стресс*. Ол мынадай екі тенденциямен тығыз байланысты: іштей тек жетістікке бағытталуы; қателік жасауға тыйым салыну не жазалау санкциялары. Қателіктерден қорқу адамның шығармашылық қабілетінің ашылуына мүмкіндік бермейді, содан келіп ол барлық жаңадан және тәуекелділіктен бас тарта бастайды, сайып келгенде адам тіпті «өмір сүруден» қорқа бастайды;

6. *Кәсіби стрестің ең көп таралған түрі - кәсіби бәсекелестік стресс.* Мұнда адам айналасындағылардың бәрін, әріптестерін «бәсекелес» деп санайды, «бәсекелестік майданда өмір сүретін адамдар» ретінде танылады; жұмысын престижділігіне қарай таңдайды, ортасын тек «қажетті» адамдармен толтырады, нағыз достары жоқ, жанында да сүйетін әйелі емес, еуропалық стандарттағы «топ-модель» жүреді, мұндай адамдардың басты мәселесі – алға тек мансапты қояды, алға жылжу, арпалысу-жеңуді көздейді.

7. *Ақша табу мәселесіне байланысты стресс:* Қомақты ақшаға үйренген адам ақшаны көп тапқан сайын сыйлай түседі, көбіне сыйақы, ұтыс деп өмірін сарп етеді және барлығын «сатылады, сатып алынады» деп есептейді, бірақ бұл – жеке тұлғалық деградациялық негіз [10].

Сондықтан кәсіби стрессті туындататын кейбір фактілер стрессорларды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

1. *Еңбек әрекетінің мазмұны мен ұйымдастырылуы:* еңбек жағдайы; шамадан тыс жүктеме, қысымды психикалық әрекет немесе жүктеменің аздығы; орындалатын жұмыстың біртектілігі; еңбек жағдайының ұзақтығының өзгеруі; жұмыс уақытының қолайсыздығы; физикалық орта факторының жағымсыз әсері (температура, шу, вибрация, дымқылдық, ауа жетіспеушілігі, қарынның ашуы, шөлдеу, шамадан тыс жүктелудің әсері); зейіннің жүйелі немесе кенеттен толқуы; орындайтын әрекеттің қиындығы, ақпараттың жетіспеуі немесе толық болмауы, уақыттың жетіспеуі, әрекеттің жылдамдығы мен қателіксіз орындалуына талап қою; ауысымдық жұмыс; құралдардың сапасы; өмір және денсаулық үшін қауіптілігі, тәуекелдік; жаңалық, ұйымдық өзгерістер; жоғары жауапкершілік; қателік жасау қорқынышы; әрекеттерді орындау процесінде ағзаның жағымсыз функционалдық жағдайы; биологиялық ритмнің бұзылысы (ұйқы, тамақтану); шамадан тыс көп шешім қабылдау қажеттілігі.

2. *Кәсіби мансап:* статус мәселесі; қызмет бабымен көтерілу перспективасына қанағаттанбауы; қызметке сай міндеттер мен құқықтардың анықсыздығы; қызметтік міндеттердің өзгеруі; мансаптық өсудің тоқталуына байланысты фрустрация; кәсіби «қақпан»; қажетті кәсіби білім мен іскерліктің жетіспеуі; орындалмаған үміттер; басқа жұмысқа ауысу.

3. *Еңбекке төленетін ақы:* еңбекақының анықсыздығы; жасалған жұмыс көлеміне кеткен күш пен еңбекақының, арасындағы байланысқа келіспеу; еңбекақының бәріне бірдей төленбеуі.

4. *Жұмыстағы өзарақатынастар:* басшымен дау-жанжал; тиімсіз басқару; әріптестермен өзара қатынас; мінез-құлық бостандығына шектеу; топтан бөлектену.

Сонымен бірге стресстік факторлар бөліп көрсетіледі: *Жұмысшының ұйымдағы рөліне байланысты стресстік факторы:* рөлдік белгісіздік, мысалы: кәсіби міндеттері жөнінде ақпараттың аздығы және соған сай әріптестері мен басшылықтан не күтерін білмеуі. Жұмысшылар басшылықтың артқан үміті туралы ойын нақты білуі қажет, яғни не істеуге тиісті, қалай істеуі қажет және ол жұмыс қалай бағаланады; рөлдік конфликт, субъектінің өзінің жасағысы келмейтін немесе жасауға тиісті емес әрекетпен айналысқанда туындайды. Рөлдер конфликтісі, сонымен қатар, бірлік принципінің бұзылуына байланысты да болады, ол иерархиядағы екі басшының жұмысшыға қарама-қарсы бұйрық беруінен туындайды; басқа адамдар үшін немесе қандай да бір зат үшін (өнеркәсіп құралдары, бюджет, т.с.с.) жауапкершілік. Адамдар үшін жауапкершіліктің болуы стрессогенді екенін ескертіп кетуге болады; өте төмен жауапкершілік, жұмысқа немқұрайлықпен қарау; ұйымдағы шешім қабылдауға аз мөлшерде қатыстылығы.

Жұмыстағы өзарақатынастармен байланысты стресстік фактор: басшымен, бағынушылармен, әріптестерімен өзарақатынастан туындайды. Мұнда адамдармен байланысқа бағытталған басшыларға қарағанда ғылыми және техникалық бағыттағы басшылардың басқа адамдармен қарым-қатынасы төменірек болатынын ескеру керек; осы факторға өкілеттілікті бөліп беру қиындығы да жатады, мәселен: бағынушының басшының бұйрығын орындауға қарсы келуі.

Іскерлік мансапқа байланысты стресстік факторлар: екі негізгі стрессогенді факторлармен – кәсіби «сәтсіздік» және соған байланысты ерте жұмыстан босатылудан қорқу; «Сәйкессіздік» статусы, өте тез немесе жай қозғалу, өз мансабының шегіне жету себебінен фрустрациялану; кепілді жұмысының болмауы (әрқашан қандай да бір өзгерісті күту, тұрақсыздық); өзіндік ұмтылыс деңгейінің жеткен кәсіби статусымен, дәрежесімен сәйкес келмеуі.

Ұйымның құрылымдық және психологиялық жағдайымен байланысты стресстік факторлар: тиімсіз кеңес беру (маңызды сұрақтар бойынша өз уақытында мамандандырылған көмекті алу мүмкінсіздігі); мінез-құлықтың еркіндігіне шек қойылу, т.б.

Қорыта келгенде, жоғарыдағы ғалымдар зерттеулеріне жасалған талдаулар мен тұжырымдар стресстік жағдай тікелей дистреске айналмаса, ол өмірге ұмтылыс беретін, тез ойланып, қимылдауға көмектесетін үрдіс деп бағалауға мүмкіндік береді. Бүгінде психология ғылымында стресспен тиімді күресуге көмектесетін арттерапияның әдістері бар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ахмерова С.Г. *Профессиональная деятельность и здоровье педагога.* – М.: Арсенал образования, 2010. – 160 с.
- 2 Кондратьев О.Г. *Профессиональный стресс у педагогов: причины, диагностика и профилактика.* – Уфа, 2005. – 33 с.
- 3 Митина Л.М. *Профессиональная деятельность и здоровье педагога.* – М.: Академик, 2005. – 368 с.
- 4 Яковлев Б.И. *Психическая нагрузка, деятельность и здоровье человека//Педагогическое образование и наука.* – 2003. №3. – С. 52-60.
- 5 Селье Г. *Стресс без дистресса.* – М.: Прогресс, 1982.
- 6 Бодров В.А. *Психологический стресс: развитие и преодоление.* – М. 2006. – 528 с.
- 7 Зеер Э.Ф. *Психология профессий. Учебное пособие для студентов вузов.* –М.: Академический проект, Фонд Мир, 2005. –336 с.
- 8 Леонова А.Б., Чернышева О.Н. *Психология труда и организационная психология: «Современное состояние и перспективы»:* Хрестоматия. – М.: Просвещение, 1995.
- 9 Лазарус Р. *Теория стресса и психофизиологические исследования // Эмоциональный стресс.* - Л., 1985.
- 10 Самоукина Н.В. *Психология и педагогика профессиональной деятельности.* – М., 2000.

УДК 37:36
МРНТИ 14.43.43

А.К. Умирзахова-Ахмет¹

¹ага оқытушы, магистр,

*Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті,
Атырау қ., Қазақстан*

ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МӘНІ

Аңдатпа

Мақалада әлеуметтік-педагогикалық технологиялары ауыр өмірлік жағдайларға тап болған субъектілердің (балалар, жастар, ересектер, т.б.) өмір сүру үрдісі мен әлеуметтік қарым-қатынастарын қайтадан құрудың, реттеудің тиімді тәсілдерінің жүйесі ретінде қарастырылады. Әлеуметтік жұмыстар технологияларын жаңалық дәрежесі бойынша инновациялық (новаторлық), ретро (жоспарлы) және дәстүрлі деп жіктеуге болады. Қоғамдық мәселелер көлемі бойынша субъектілермен (балалар, жастар, ересектер, т.б.) жүргізілетін әлеуметтік жұмыстар технологияларының екі тобын бөліп көрсету қабылданған: жалпы және жеке. Әлеуметтік жұмыстардың жалпы технологиялары субъектілерге (балалар, жастар, ересектер, т.б.) әлеуметтік көмек көрсету мен қолдауды ұсынуы бойынша мекемелердің практикалық тәжірибесі, сонымен қатар әлеуметтік ғылымдар ашқан теориялық-әдіснамалық заңдылықтар негізінде дайындалады. Әлеуметтік жұмыстардың жеке технологиялары ауыр өмірлік жағдайларға тап болған субъектілерді (балалар, жастар, ересектер, т.б.) қорғауға, қолдауға, көмек көрсетуіне бағытталған мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар ықпалының тәсілдерінің, формаларының жиынтығын ұсынады.

Түйін сөздер: технология, әлеуметтік жұмыс, әлеуметтік технология.

Аннотация

СУЩНОСТЬ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ

А.К. Умирзахова-Ахмет¹

¹ старший преподаватель, магистр

Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова

г. Атырау, Казахстан

В статье технологии социально-педагогической работы рассматривается как систему оптимальных способов преобразования, регулирования социальных отношений и процессов жизнедеятельности субъектов (дети, молодежь, взрослые, т.д.), имеющей трудную жизненную ситуацию. Технологии социальной работы можно классифицировать и по степени новизны на инновационные (новаторские); ретро (рутинные) и традиционные. По масштабу общественной проблемы принято выделять два класса технологий социальной работы субъектов

(дети, молодежь, взрослые, т.д.): общие и частные. Общие технологии социальной работы разрабатываются на основании практического опыта учреждений по предоставлению социальной помощи и поддержке субъектов (дети, молодежь, взрослые, т.д.), а также на принципах и теоретико-методологических закономерностях, открытых социальными науками. Частные технологии социальной работы представляют собой совокупность приемов, форм воздействий государственных и общественных организаций, направленных на оказание помощи, поддержки, защиты субъектов (дети, молодежь, взрослые, т.д.), имеющей трудную жизненную ситуацию.

Ключевые слова: технология, социальная работа, социально-педагогическая работа, социальная технология.

Abstract

THE ESSENCE OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL TECHNOLOGY

Umirzakhova –AkhmetA.K.¹

¹ senior teacher.master, Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov

Atyrau, Kazakhstan

The article examines the technology of social and pedagogical work as a system of optimal methods of conversion, regulation of social relations and subjects of vital processes (children, youth, adults, etc.), having a difficult life situation. Technologies of social work can be classified according to the degree of novelty and on innovative (innovative); Retro (routine) and traditional. On the scale of social problems it is customary to distinguish two classes of subjects of social work techniques (children, youth, adults, etc.): public and private. General social work technology developed on the basis of practical experience of institutions for the provision of social assistance and support of the subjects (children, youth, adults, etc.), as well as on the principles and laws of theoretical and methodological, open the social sciences. Private technology of social work is a set of methods, forms of actions of state and public organizations to provide assistance, support and protection of subjects (children, youth, adults, etc.), having a difficult life situation.

Keywords: technology, social work, social and pedagogical work, social technology.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» - деп одан әрі дамыту міндеттерін көздейді [1].

Осы аталған міндеттерді шешу үшін, мектеп ұжымдарының, әрбір ұстаздың жан-жақты ізденісі арқылы, барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге апаратын батыл жол ашатындай жаңа тәжірибеге, жаңа қарым-қатынасқа, жаңа технологияға көшу қажеттілігі туындайды.

Қазіргі таңда ғылым саласында *технология* ұғымының мазмұндық негізін анықтауға зерттеушілер өз үлестерін қосуда, мысалы, білім беру саласында В.П. Беспалько [2], Г.К. Селевко [3], М.М. Жанпейісова [4] және т.б.), тәрбие саласында Н.Е. Шуркова [5] және т.б.; әлеуметтік жұмыс саласында П.Д. Павленок [6], Е.И. Холостова [7], М.В. Фирсов [8], т.б.

Бүгінде әлеуметтік әлем мен әлеуметтік өмірдің көптүрлілігімен дәлелденген әлеуметтік технологиялар баршылық. Әлеуметтік технологиялар әртүрлі тұрғыдан жүзеге асырылатын түрі, деңгейі, қолдану саласы бойынша жіктелінеді. Олар қолданылатын білім, тәсіл, әдістердің және объектілердің (құбылыстар, үрдістер, адамдар топтары, олардың қауымдастығы, т.б.) дифференциациясына негізделеді. Себебі әрқайсысының тиімді қызмет атқаруы, оларды дамыту және жетілдіру мақсатында әсер ететін белгілі тәсілдері бар.

Әлеуметтік бейімдеу бір жағынан, жаңа оқу кезеңінде оқу дағдыларын қалыптастыруға, екінші жағынан, ауыспалы жастық кезеңде тұлғалық өзін-өзі анықтауына көмек көрсетуді ұсынады. Бейімделу технологиясы жоғары сынып оқушыларында олардың өздері шешетін білім беру міндеттерінің ерекшеліктерін ескеруді талап етеді, бұл алдымен кәсіптік бағдар, сонымен бірге өмірдің мақсаты мен жоспарын таңдау міндеттері. Бүгінде бұл міндеттер қосымша білім берудің көмегімен шешіледі. Қазақстанда және ресейде қосымша білім беру саласы әлеуметтік білім беру мекемелерінің вариативті білімді дамытудың жақын болашағын айқындайтын инновация ретінде қарастырылады [9].

Әлеуметтік коррекция клубтық жастар жұмысымен тікелей байланысты. Бұл мектепте немесе тұратын жерде құрылған болуы мүмкін, ол жағымды құндылықтарға бағдарланған спорттық-сауықтыру, туристік, әскерии-патриоттық, тарихи-патриоттық, қарым-қатынас, өзара қолдау көрсету, психологиялық дамыту клубтары, т.б. білім берудің инфрақұрылымының негізін құрайтын бұл ұйымдардың негізгі міндеттері қолайлы әлеуметтік ортада жеткіншек тұлғасын қалыптастыру. Осы инфрақұрылымда әрекет ететін әлеуметтік тәрбие технологияларын екі топқа бөліп көрсетуге болады әлеуметтендіру (нақты қоғамда қабылданған нормаларда құрылған тұлғаның мінез-құлық моделін дайындау, және тұлғалық (өзгермелі әлемде өзін-өзі өзектендіруге және өзін іс жүзінде көрсетуге жететін балалар мен жастардың тұлғалық өзін-өзі анықтауына бағдарланған. Бұл ұйымдар техноло-

гияның әртүрін қолданады: ұжымдық шығармашылық істерді ұйымдастыру (ұжымның туған күні, көзқарастар, ниеттер мен ұсыныстар анкеталары, жұмысты ұжымдық жоспарлау, т.б.; ұжымдық шығармашылық еңбек істері («Болашақ қала», «Көңілді шеберлер қаласы», «Таза әлем», «Тірі табиғат», «Ардагерлерге көмек», «Басқаға көмектес», т.б.). Бұл технологиялар қабілетті жан-жақты дамытуға бағытталған және танымдық дербестігін нығайту, өмірге және айналадағы адамдарға эгоистік қатынасты жеңу [10].

Әлеуметтік технологияларды тұтас қоғамда, қоғамның әртүрлі саласында, атап айтқанда, әлеуметтік құрылымында, әлеуметтік институттарда, үрдістер мен құбылыстарда қолдану және жаһандық сипатына қарай ажыртуға болады. Әлеуметтік технологиялар мазмұны бойынша ажыратылады. Сондықтан әлеуметтік жұмыстарда ерекше маңызды кейбір технологияларға қысқаша сипаттама беріледі.

Жаһандық әлеуметтік технологиялар жалпыадамзаттық мәселелермен байланысты. Мұнда ішкі ғана емес, әлемдік даму тенденциясын, қоғам мен табиғаттың байланысын түсіндіруге мүмкіндік беретін білім, әдістер мен тәсілдер қолданылады. Жаһандық технологиялар адамдардың тұрмыс-тіршілігіне және олардың әлеуметтік қорғалуына тікелей және жанама әсеріне қатысты ендірілген.

Инновациялық әлеуметтік технологиялар қоғамдағы жаңашылдықты іске асыруға, қоғамдағы материалдық және басқа да ресурстарды ұтымды пайдалануға алып келетін әр түрлі әлеуметтік өмір саласындағы сапалық өзгерістерді қажет ететін талап-тілектерді жүзеге асыруға бағытталған. Мысалы, жұмыссыз азаматтарды кәсіби оқытуда жаңа сапалы білім алу, оқытудың жаңа сипатқа ие болуы мақсатында ғылым жетістіктері белсенді қолданылады. Әлеуметтік үрдістерге әсер ету әдістерінің инновациялық технологиялардан айырмашылығы олар әлеуметтік объект, әлеуметтік жүйелерді өзгерістерге ынталандыра алмайды.

Аймақтық әлеуметтік технологиялар әлеуметтік өмірді территориялық ұйымдастырудың және оның жоспарлы өзгерістерінің заңдылықтарын зерттеуге бағытталады.

Әмбебап технологиялардың саналуан түрлерінің бірі жаһандық моделдеу технологиясы (әлемді, табиғатты сақтау, Жер бетіндегі тұрғындарды азық-түлікпен, энергиямен, материалдық құралдармен қамтамасыз ету мәселелерін зерттеу және шешу) болып табылады.

Ақпараттық әлеуметтік технологиялардың мазмұнынақпараттық үрдістерді, оны өндіру мен қызметін атқаруды тиімділендіру тәсілдері мен амалдары құрайды.

Интеллектуалды әлеуметтік технологиялар адамдардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Тарихи технологиялар тарихи тәжірибелерді әлеуметтік технологияландыруға заңы бойынша, яғни саяси, экономикалық, рухани және әлеуметтік диагностикалаудың шарты ретінде тарихи білімдерді технологияландыруға болып табылады.

Демографиялық технологиялар халықтың санының өсіру және оның құрамын, орналасуын, т.б. өзгерту тәсілдерін дайындау механизмдерін зерттеуге бағытталады.

Әлеуметтік келісім технологиясы қоғамдық өмір, оның өзара әрекеттестігі мәселелерін шешуде халықтың кеілісіміне қол жеткізу әдістерін, жолдарын ұсынады. Бұл технология типінде әлеуметтік технология көбінесе, әлеуметтік-этникалық дау-дамай шиеленістерін шешуге мән береді.

Саяси технологиялар саясатты жасау, оны саяси іс-әрекетте жүзеге асыру, саяси мәселелерді шешу әдістерін ұсынады. *Басқару технологияларының ішінде әкімшілік-басқару технологиялары* басқарылатын объектке тікелей әрекетті әсер ету тәсілі ретінде маңызды болып саналады.

Психологиялық технологиялар психологиялық үрдіске, қасиетке, құбылыстар мен қатынастарға, тұлғаның ұстанымына, мінез-құлқына, ерік-жігеріне, тұлғааралық өзара әрекетіне ықпал ету тәсілдері. Бұл технологиялардың әлеуметтік жұмыстар міндеттерін жүзеге асырумен тікелей байланысты.

Психофизиологиялық технологиялар адам ағзасындағы, параметрлер үрдісіндегі өзгерістерге бағытталған. Бұл технология халыққа дәрігерлік-әлеуметтік қызмет көрсетуде қолданылады.

Қоғамдық өмірдің осы саласындағы әлеуметтік технологиялар әлеуметтік жұмыстың нақты тәжірибесіне, әлеуметтану, әлеуметтік педагогика, т.б. ғылымдарының теориялық-әдіснамалық заңдылықтарына, қағидаларына, әлеуметтік жұмыс теориясына, әлеуметтік инженерия, басқару теориясына негізделеді. Осындай тұрғыдан әлеуметтік жұмыста қолданылатын технологияларды нақтылауға болады. Әлеуметтік жұмысты үш аспектіде сипаттай отырып, онда технология білім ретінде – ғылым, білім мен білік ретінде – оқыту, білім, білік, тәжірибе және практика ретінде іс-әрекет формасында жүзеге асырылатына назар аудару керек.

Жалпы алғанда әлеуметтік жұмыстағы практикалық іс-әрекет түрі ретінде технологияны жіктеу сан алуан негіз бойынша жүзеге асырылады. Себебі әлеуметтік жұмыс объект, субъект, мазмұн, құрал, басқару, қызмет, мақсат секілді компоненттерден тұрады. Мұнда әлеуметтік жұмыстың объектісі мен түрін, олардың өзара байланысын ескеру маңызды. Әлеуметтік жұмыстың объектісі алуан түрлі екендігі белгілі, олар: қарттар мен пенсионерлер, мүгедектер мен балалар, девиантты мінез-құлықты жеткіншектер, баспанасыздар, мигранттар, толық емес және көпбалалы отбасылар, т.б. Адамзат баласы әлеуметтік жұмыс объектісі болып табылады. Бұл барлық халық топтарының өмір тіршілігінің белгілі бір шамада қоғамның даму деңгейі, әлеуметтік сала жағдайы, әлеуметтік саясат мазмұны және оның жүзеге асу мүмкіндігінің алдын ала анықталуымен түсіндіріледі. Адам, кез келген уақытта, өзінің өмір сүру кезеңінде өзінің қажеттіліктері мен мүдделерінің толықтай қанағаттануын қажет етеді. Сонымен қоса әрбір тіршілік саласында олар теңдей қанағаттанбауы мүмкін: бай Адам стрестік жағдайымен байланыссыз тыныш ахуалда, денсаулығын сақтауды және нығайтуды қажет етеді; ал дені сау Адам өзінің түрлі идеяларын іске асыруға мүмкіндігі жоқ кедей болуы мүмкін; кез келген жанұяда ата-аналар арасында немесе бала мен ата-ана арасында келіспеушіліктер болады (бұндай әрекет әсіресе қоғамның дағдарыстық жағдайында байқалады), - яғни, әрбір Адам қандай жағдай болмасын қолдауды, көмекті, қорғауды қажет етеді. Халық әртүрлі негізде құрылған, өздерінің әлеуметтік және басқада мәселелерінің кейбіреулерін ғана шеше алатын немесе мүлдем шеше алмайтын қиын өмір жағдайындағы адамдар топтары да кездеседі.

Бұл технологиялардың жалпылығына қарамастан, әлеуметтік жұмыстың объектісінің ерекшелігін ескере отырып, олар ажыратылады. Мысалы, девиантты мінез-құлықты балаларды, қылмыскерді әлеуметтік бақылау, кәмелетке толмаған балалар мен қарттарға қамқорлық, т.б. сондықтан әлеуметтік іс-әрекет объектілердің мен әлеуметтік жұмыс түрлерінің өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, ықпалдастыру аса маңызды. Демек әлеуметтік жұмыстың интегративті, әмбебаптық сипаттарын ескере отырып, әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-медициналық, т.б. технологиялар деп бөліп көрсетуге де болады.

Әлеуметтік жұмыста қолданылатын технологияларды деңгейі бойынша да топтастыруға болады. қарапайым, маман еместерге қол жетімді, күрделі, маманданған бір маманды талап етеді, күрделі, әр түрлі саладағы мамандарды талап етеді. Әлеуметтік жұмыстың субъектісі бойынша, көбінесе, әр түрлі деңгейдегі және бағыттағы әлеуметтік қызметке байланысты әлеуметтік технологияларды ажыратуға болады. Әлеуметтік технологияларды басқа өлшемдер (мемлекеттік, қоғамдық мекемелердің қатыстырылуы, т.б.) бойынша жіктеуге болады.

Білім беру саласындағы әлеуметтік жұмыс технологияларын жіктелесіне келетін болсақ, әлеуметтік технологияларды жіктеу әлеуметтік жұмыс үшін маңызды. Технологияны жалпы жіктеу объектінің масштабына, қолдану саласына, қойылған мақсат пен шешілетін міндеттерге байланысты.

Сондықтан практикалық *әлеуметтік жұмыстың әдістемесі* бойынша да жіктелінеді: әлеуметтік диагностика мен профилактика, әлеуметтік адаптация, әлеуметтік реабилитация, әлеуметтік коррекция мен емдеу, әлеуметтік кеңес, әлеуметтік қамтамасыздандыру мен әлеуметтік сақтандыру, әлеуметтік делдалдық, әлеуметтік бағу мен қамқорлық. Сонымен ұзақ мерзімге созылған күрделі бағдарламалар үшін әлеуметтік жобалау, болжау, экспертиза технологиялары қолданылады. Бұл технологиялардың барлығы мектептегі әлеуметтік жұмыстар үшін маңызды. Соған қарамастан білім беру саласындағы әлеуметтік жұмыс технологияларын жіктеу қажет.

Алдымен жас ерекшелігі мен психологиясы, қоғамдағы орны, өмірдегі әлеуметтік рөлі мен міндеті бойынша ажыратылатын әлеуметтік топтармен жұмыс төмендегі бағыттарға бөлінеді: мектепке дейінгі балалар мен кіші мектеп жасындағы оқушылармен әлеуметтік жұмыс технологиясы; жеткіншектермен және жоғары сынып оқушыларымен жүргізілетін әлеуметтік жұмыс технологиясы; оқушы жастар мен студенттермен әлеуметтік жұмыс технологиялары; білім беру саласындағы девиантты мінез-құлықтың алдын алу технологиясы; мамандандырылған оқу мекемелері мен балалар үйінде жүргізілетін әлеуметтік жұмыстар технологиясы; оқушылардың отбасымен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстар технологиясы; мұғалімдермен, ЖОО-ны оқытушыларымен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстар технологиясы.

Қорыта келгенде, ұжымдық жұмыста әлеуметтік технологияларды толықтыру, ынталандыру және түзеу жеңіл және тиімді әрекет етеді. Бұл технологиялар жеткіншектердің әрқайсысының ерекшеліктерін ескеруге немесе жеке жастарға бағдарланған. Мұнда жеткіншектердің құндылықтар жүйесіне, мінез-құлықтың жағымды үлгілерін бекітуге, жағымсыз тұлғалармен немесе теріс мінез-құлықтармен

(наша, ішімдік, темекі, қылмыстық немесе бұзақылық әрекеттер) кездескенде мотивациялық тұрғыдан бас тарту дағдыларын қалыптастыру. Коррекцияны қажет ететін балалар мен жастарға әсер ететін әлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық, психологиялық технологиялар жүйесі дайындалуда.

Әлеуметтік жұмыста қолданылатын технологияларды талдау барысында әлеуметтік жұмыстың өзара байланысты элементтердің тұтас бірлігі ретінде дербес жүйе екендігін, адамдар мен олардың арасындағы қатынастардан тұратын сана алуан әлеуметтік жүйе екендігін ескеру маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заң. - Астана: Ақорда, 2007. – №319-III ҚРЗ. www.edu.gov.kz.
- 2 Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
- 3 Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. -256 с.
- 4 Жанпейсова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы, 2002. - 180 б.
- 5 Щуркова Н.Е. Педагогическая технология. - М.: Педагогическое общество России, 2002. - 224 с.
- 6 Павленок П.Д. Теория, история и методика социальной работы. Учебное пособие. – М., 2004. – 476 с.
- 7 Технологии социальной работы: Учебник/Под ред. Е.И.Холостовой. – М.: ИНФРА-М., 2001. – 400 с.
- 8 Фирсов М.В. Технологии социальной работы: учеб. пособие для вузов. – М.: Академический проект, 2007. – 432 с.
- 9 Горский В.А. Система дополнительного образования// Дополнительное образование. 2001. №1.
- 10 Гончарова Н.В. Современная модель сопровождения ребенка (социологический аспект). – М., 2005.

УДК 316.62
МРНТИ 15.41.59

Н.Б. Қарабаева¹

¹аға оқытушы, магистр,

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті,
Атырау қ., Қазақстан

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТАР БАҒЫТТАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада ауыр өмірлік жағдайларға тап болған балалармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстардың бағыттарының ерекшеліктері қарастырылады. Ауыр өмірлік жағдайларға тап болған балалармен жұмыс істейтін арнайы әлеуметтік-педагогикалық мекеменің жұмыстарын ұйымдастыру ең маңызды мәселе болып табылады. Осы жұмыстарды ұйымдастырушыларға кездесетін қиындықтардың бірі балаларды осыған алып келетін жағдайлардың сан алуан түрлілігі мен динамикалығы. Соның ішінен бірнеше топтарын бөліп көрсетуге болады: ауыр өмірлік жағдайлар (ауру, мүгедектік және өлім қорқынышы); қандай да бір міндетті орындаумен байланысты қиын жағдайлар (қиыншылықтар, қарсы әрекет, қателік, сәтсіздік); әлеуметтік өзара әрекеттестікте кездесетін қиын жағдайлар («көпшілік алдындағы мінез-құлық, тәртіп», бағалау мен сын, кикілжің, қысым және т.б.). Балаларға қатысты диагностикалық зерттеулер жүргізу мазмұнын мен уақыты бойынша сынып жетекшілерінен, әлеуметтік педагог пен психологтан, медициналық қызметкерлерден кешенділікті талап етеді. Диагностика процедурасы төрт бағыттағы жұмыстарды ұсынады: балалардың тұлғалық ерекшеліктерінің диагностикасы; мектептегі диагностика; отбасындағы диагностика; жақын ортасындағы диагностика.

Түйін сөздер: ауыр өмірлік жағдай, әлеуметтік жұмыс, әлеуметтік жұмыстардың бағыттары, әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекет.

Аннотация

ОСОБЕННОСТИ НАПРАВЛЕНИЙ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Н.Б. Карабаева¹

¹старший преподаватель, магистр

Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова
г. Атырау, Казахстан

В данной статье рассматриваются особенности направлений социальной работы с детьми оказавшимися в трудной жизненной ситуации. Одной из важных проблем является организация работы специальных социально-педагогических учреждений, работающих с детьми оказавшимися в трудной жизненной ситуации. Одна из трудностей, с которой сталкиваются организаторы такой работы, динамизм и разнообразие условий, ведущих к попаданию детей в такую ситуацию. Среди них можно выделить несколько групп: трудные жизненные ситуации (болезнь, опасность инвалидности и смерти); трудные ситуации, связанные с выполнением какой-либо задач (затруднения, противодействия, помехи, неудачи); трудные ситуации, связанные с социальным взаимодействием

(ситуации «публичного поведения», оценки и критики, конфликты, давление и т.п.). Диагностическое обследование в отношении детей требует комплекс по содержанию и по времени следующими специалистами: классным руководителем, социальным педагогом и психологом, медицинским работником. Процедура диагностики предполагает работу по четырём направлениям: диагностика личностных особенностей детей; диагностика в школе; диагностика в семье; диагностика ближайшего окружения.

Ключевые слова: трудная жизненная ситуация, социальная работа, направления социальной работы, социально-педагогическая деятельность.

Abstract

FEATURES OF DIRECTIONS OF SOCIAL WORK

Karabaeva N.B.¹

*¹senior teacher.master, Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov
Atyrau, Kazakhstan*

This article discusses the features of areas of work with children in difficult life situation. One of the main problems is the organization of the special social and educational institutions working with children in difficult life situation. One of the difficulties faced by the organizers of such work, the dynamism and diversity of the conditions that lead to the ingress of children in this situation. several groups can be distinguished among them: the difficult life situations (illness, the risk of disability and death); difficult situations related to the implementation of any problems (difficulties, opposition, interference, failure); difficult situations of social interaction (situations of "public behavior", evaluation and criticism, conflicts, pressure, etc.). Diagnostic evaluation of children requires a range of content and time the following experts: class teacher, a social worker and a psychologist, a medical worker. The test procedure involves the work in four areas: diagnosis of personality characteristics of children; diagnosis in the school; diagnosis in the family; diagnosis entourage.

Keywords: difficult life situation, social work, social work areas, socially-pedagogical activity.

Қазіргі жаһандану заманында қоғамдық қарым-қатынастар жүйесінің өзгеруі, педагогикалық ойлаудың негіздерін, сонымен қатар әлеуметтік тәжірибеде педагогикалық орындалуы тұрғысынан алғанда тұлғалық - қоғамдық мәселелерде нақты, тиімді шешімдер қабылдай білу қабілеті мен дағдыларын игеруді қажет етеді. Елімізде соңғы кездері әлеуметтік – педагогикалық іс-әрекет мәселелері басты назарға алынып отыр.

Әлеуметтік жұмыс бойынша мамандарды мақсатты дайындау мәселесін отандық және шетелдік ғалымдар (И.А. Зимняя [1], М.В. Фирсов [2], т.б.) зерттеген. Әлеуметтік педагогтарды кәсіби даярлау және әлеуметтік педагогтардың қызметінің бағыттарын зерттеуге: Г.Ж. Меңлібекова [3], Ш.Ж. Колумбаева [4], М.Т. Баймұқанова [5], Р.И. Бурганова [6], т.б. қазақстандық ғалымдар өз еңбектерін арнады.

Сондықтан әлеуметтік әрекетті түсіндіру үшін ең алдымен әрекеттерінің өз ісіне берген мағынасын анықтау қажет, екіншіден әлеуметтік әрекеттің себептік мотивтерін анықтау қажет. Әлеуметтік әрекеттер үлкен әлеуметтік өзгерістерге әкеледі. Сондай-ақ, әлеуметтік әрекеттер институттар мен топтардың іс-әрекет сипатына әлеуметтік ықпал етеді.

«Әлеуметтік жұмыс» және «әлеуметтік – педагогикалық іс-әрекет» ұғымдарының мәніне талдау жасау оның таным объектісі ретіндегі орнын белгілеуге мүмкіндік берді.

А.В. Мудриктің пікірінше, әлеуметтік іс-әрекет тұлғаның, азаматтың, жалпы қауымның әлеуметтік қызмет мүмкіндіктерін нығайту және қалпына келтіру мақсатында жүргізілетін кәсіби қызмет болып табылады [7].

Белгілі педагогтар (В.А. Слостенин, Л.В. Мардахаев) пікірлерінше, әлеуметтік жұмыс – бұл тұлғаның үйлесімді дамуын шешу мақсатымен тәрбие беру ортасын ұйымдастыру және тәрбиенушілердің әртүрлі қызметін басқару жұмысы, сонымен бірге оқытушы мен оқушы арасындағы өзара ісқимыл сапасы арқылы анықталатын, негізгі фактор педагогикалық мақсат болып табылатын динамикалық жүйе [8].

«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңындағы мынадай мәселелерге назар аударылған: бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдар – бұл балаларды әлеуметтік қолдауды, әлеуметтік-тұрмыстық, медициналық-әлеуметтік, әлеуметтік-педагогикалық, психологиялық-педагогикалық, құқықтық қызметтер көрсету мен материалдық көмек көрсетуді, өмірде қиын ахуалға тап болған балаларды әлеуметтік оңалтуды, мұндай балалар еңбекке қабілетті жасқа жеткенде олардың жұмыспен қамтылуын қамтамасыз етуді жүзеге асыратын ұйымдар; баланы әлеуметтік оңалту – бала жоғалтқан әлеуметтік байланыстар мен функцияларды қалпына келтіру, тұрмыс-тіршілікті қамтамасыз ету ортасын толықтыру, оған қамқорлық жасауды күшейту жөніндегі іс-шаралар; баланың заңды өкілдері – ата-ана, бала асырап алушылар, қорғаншы, қамқоршы, патронат тәрбиелеуші,

Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес балаға қамқорлық жасауды, білім, тәрбие беруді, оның құқықтары мен мүдделерін қорғауды жүзеге асыратын олардың орнындағы басқа да адамдар; баланы экономикалық жағынан қанау бұл бала еңбегінің ең нашар нысандары, оның ішінде кәмелетке толмағандармен сауда жасау, оларды қылмыстық әрекетке немесе қоғамға жат іс-әрекеттер жасауға, жезөкшелікпен айналысуға, порнографиялық суреттер шығаруға немесе кәмелетке толмағандарды порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларына қатысуға тарту, сондай-ақ жұмысқа қабылдау үшін Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген ең төменгі жастан кіші балалардың еңбегі; жетім бала – ата-анасының екеуі де немесе жалғыз басты ата-анасы қайтыс болған бала; қамқоршылық – он төрт жастан он сегіз жасқа дейінгі балалардың құқығы мен заңды мүдделерін қорғаудың құқықтық нысаны; қорғаншылық – он төрт жасқа толмаған балалардың құқығы мен заңды мүдделерін қорғаудың құқықтық нысаны; мүгедек бала – тіршілік етуінің шектелуіне және оны әлеуметтік қорғау қажеттігіне әкеп соқтыратын аурулардан, жарақаттардан, олардың салдарынан, кемістіктерден организмінің функциялары тұрақты бұзылып, денсаулығына зақым келген он сегіз жасқа дейінгі адам; патронат – ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланы уәкілетті мемлекеттік орган мен баланы тәрбиелеуге алуға тілек білдірген адам (патронат тәрбиелеуші) жасасатын шарт бойынша азаматтардың отбасына тәрбиелеуге берген кездегі тәрбиенің нысаны; өмірде қиын ахуалға тап болған балалар – қалыптасқан мән-жайлардың салдарынан тіршілік етуі бұзылған және бұл мән-жайларды өз бетімен немесе отбасының көмегімен еңсере алмайтын балалар [9].

Жоғарыдағы санамалап көрсетілгендердің ішінде, ауыр өмірлік жағдайларға тап болған балалар мәселесінің күрделілігі олармен жүргізілетін жұмыстардың бағыттарын қарастыруды қажет етеді. Себебі, ауыр өмірлік жағдайлар субъективті түрде Адам үшін қиын қабылданатын және оның қалыпты өмір тіршілігін объективті түрде бұзатын жағдай (мүгедектік, жасы келуіне, ауруына, жетімділігіне байланысты өз-өзіне қызмет көрсете алмау, бақылаусыздық, аз қамсыздану, жұмыссыздық, отбасындағы қатаң қатынастар және келіспеушіліктер, жалғыздық және т.б.). Ауыр өмірлік жағдайға тап болғанда әлеуметтік педагог пен психологтың іс-әрекетінің және ораның орны ерекше.

Осы орайда алдымен осы тақырып аясындағы базалық ұғымдарға мән беріледі:

- *әлеуметтік жұмыс* – мәдени, әлеуметтік және материалдық жағынан өмір деңгейін жақсарту, адамға, отбасына немесе топ мүшесіне индивидуалды көмек көрсету, мақсатында азаматтарға мемлекеттік және мемлекеттік емес жәрдемдесетін кәсіби қызметтің арнайы түрі;

- *әлеуметтік қызмет* – әлеуметтік қызметті жүзеге асыратын мемлекеттік, муниципалдық, жеке меншік және басқада органдардың, мекемелердің, кәсіпорындар мен ұйымдар жүйесі;

- *әлеуметтік қызмет көрсету* – әлеуметтік қызметкерлер және жеке мамандардың әлеуметтік қолдау көрсету, әлеуметтік тұрмыстық, әлеуметтік-медициналық, психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік құқықтық қызмет, қиын өмір жағдайдағы азаматтардың әлеуметтік бейімделуімен оңалтуларын жүзеге асыру қызметі;

- *әлеуметтік қызметкер* – бұл әлеуметтік жұмыс саласының маманы; әлеуметтік жұмыс саласындағы мамандықтар жиынтығы болып табылады;

- *әлеуметтік қамсыздандыру* – заңды негіздерге байланысты қартайғандығына, мүгедектігіне, ауруына, асыраушысынан айрылуына байланысты азаматтарға материалдық қызмет көрсету бойынша мемлекеттік және қоғамдық іс-шаралар жүйесі;

- *әлеуметтік сақтандыру* – жеке әлеуметтік қатерлер түрлерін компенсациялау және минимизациялау бойынша мемлекетпен бекітілген құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық шаралар жүйесі.

Әлеуметтік жұмыстың мәні социointеграциялық, аксиологиялық, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтендіру, мәдени-ұйымдастыру, идентификациялық функциялармен сипатталады. Бұл функциялардың өзіндік ерекшелігі қоғамның бейімделген және бейімделмеген топтарының арасындағы қарым-қатынас айырмашылықтарының үйлесімділігін, қоғамның әлеуметтік-мәдени нормаларын, құндылықтарын, дәстүрлерін бекітуге мүмкіндік береді. Әлеуметтік жұмыстың кәсіптік іс-әрекет ретіндегі басты құндылығы ізгі мақсатқа жетуде әлеуметтік қызметкердің кәсіптік-тұлғалық белсенділігіне бағдарланған қоршаған ортадағы адамдарға қызметкөрсетудің құндылығы болып табылатын кәсіптік іс-әрекет. Практикада әлеуметтік жұмыстың құндылықтарының әртүрлі деңгейлері арасында қарама-қайшылық туындайды. Әлеуметтік жұмыстың негізіне жататын құндылықтар жүйесі әлеуметтік қызметкердің кәсіптік құндылықтарымен (әрбір жеке жағдайда адамды әлеуметтендіру, әлеуметтік ортаға коррекциялау арқылы ендіру, өзінің кәсіптік міндетін ұғынуы,) дәлелденеді. Кәсіптік білім алу кезеңінде әлеуметтік қызметкердің кәсіби құндылықтарының қалыптасуының маңызы ерекше. Ол кәсіптік

даярлау барысында әлеуметтік қызметкердің өзара байланысты құндылықтар топтарын бірізділікпен меңгереді: іс-әрекеттің альтруистік сипатын бейнелейтін құндылықтар – көмекке, қолдауға мұқтаж, қоғамның аз қорғалатын адамына көмектесу, т.б.; маман алдындағы этикалық жауапкершілік құндылықтары – мамандықтың беделін қорғау, этикалық нормалар мен білімнің және әлеуметтік жұмыстың міндетті ісін дамыту; кәсібилікке қол жеткізуде әлеуметтік қызметкердің тұлғасын жетілдіру, өзін іс жүзінде көрсету, өзін таныту қажеттіліктерімен байланысты іс-әрекет.

Болашақ әлеуметтік педагог балалармен тәрбие жұмысын қалай ұйымдастыруды, ол үшін ол балаларды психологиялық тұрғыда танып-білуді, балалардың психологиялық жас ерекшеліктерін, психологиялық-педагогикалық оқып-білу әдістерін білуі тиіс. Әлеуметтік жұмыстағы мақсатты топтар және олардың проблемалық жағдайлары төтенше алуан түрлі болғандықтан, әлеуметтік топтық жұмыстың ортақ әдістемесі мен дидактикасының болуы мүмкін емес. Сонымен әлеуметтік топтық жұмыс әлеуметтік іс-әрекеттің түрі немесе тәсілі ретінде адамға көмектесу мақсатымен топтық тәжірибені беру арқылы, оның физикалық және рухани күштерін дамыту, әлеуметтік мінез-құлқын қалыптастыру үшін кең түрде қолданылады. Мұнымен қоса бұл әдісті жетік пайдалану үшін әлеуметтік педагогтың ерекше, кәсіби дайындығының болуы талап етілетіндігі мойындалады, оның табысты түрдегі іс-әрекетін анықтайтын сан алуан кәсіби қызметтердің ішінде коммуникативтік, психологиялық, ұйымдастырушылық және педагогикалық қызметтер анық ерекшеленеді.

Л.Т. Қожамқұлованың пікірінше, әлеуметтік қызметкер төмендегідей алуан түрлі міндеттердің біртұтас кешенін шешуді мақсат етеді: клиенттердің өз проблемаларын шешу үшін белсенді өмірлік бағыттарын қалыптастыруы; әлсіз әлеуметтік топтардың өкілдерінің өздерін танытуы үшін жағдайдың жасалуы; әлеуметтік және дербес проблемалардың диагностикасы; әлеуметтік профилактика; мұқтаж адамдарға әлеуметтік көмек беру мен оларды әлеуметтік қамтамасыз ету; кеңес беру; әлеуметтік реабилитация және терапия; әлеуметтік қадағалау мен қамқорлық; әлеуметтік жобалау; клиенттер мен түрлі ұйымдар арасындағы делдалдық; әлеуметтік жұмыс саласындағы инновациялық іс-әрекет және т.б. [10].

Ауыр өмірлік жағдайға тап болған балалармен жүргізілетін жұмыстарды бірнеше бағыттарға бөліп көрсетуге болады:

Аналитикалық бағыт, жағдайды зерттеу, ортаны, себептерін талдау. Сондықтан алдымен, ауыр жағдайға тап болған балаларды ерте айқындауды және есепке қоюды қамтамасыз ету керек. Ол үшін бақылау, әңгімелесу, тестілеу, сауалнама, іскерлік ойындар, балалар әңгімелерін талдау, отбасы және олардың қауіп-қатерін талдау жасау әдістері қолданылады.

Әлеуметтік педагогтың қажетті ақпараттарды алуы үшін диагностиканың алуан түрлерін өзінің мақсаттары мен міндеттерін ескере отырып, бейімдеудің негізінде қолдануға тура келеді. Диагностиканың көмегімен оқушыларды әлеуметтік тәрбиелеуде мәнге ие ортаның бөліктері, оның ресми және ресми емес құрылымдары зерттеледі:

Медициналық диагностика: әлеуметтік педагог диагноз қоймайды (мысалы, нашақорлық, шизофрения, маскүнемдік), алайда медициналық қорытындыны біліп, ауру әкеліп соғатын әлеуметтік-педагогикалық салдарларға болжам жасайды.

Психологиялық диагностика: әлеуметтік педагог психологиялық диагноз қоймайды, алайда кіші мектеп жасында, жас өспірімдік және жас жігіттік кезеңде болатын (психиканың жас ерекшеліктерімен байланысты танымдық белсенділік, мінез-құлықтық реакциялар, девиантты мінез-құлыққа бейімділік және т.б.) қауіп-қатер факторларын ескереді.

Әлеуметтік диагностика – бұл қоғамдағы өзара қарым-қатынасты айқындау мен оқып-тану. Оның мақсаты болып әлеуметтік диагнозды қою, баланың, отбасының әлеуметтік денсаулығының жағдайы туралы қорытынды жасау табылады. Әлеуметтік педагог үшін баланың өмірлік жағдайына, оның отбасына деген қарым-қатынасына араласу мен оны қоршаған ортаны анықтау маңызды.

Педагогикалық диагностика – бұл педагогикалық процесте көрініс беретін баланың тұлғасын оқып-тану. Әлеуметтік педагогтың іс-қимылы тұлғаның күш-қуатын, оның ашылмаған мүмкіндіктерін іздеуге бағытталған.

Әлеуметтік-педагогикалық диагностика. Бұл арада әлеуметтік педагог үшін баланың әлеуметтік микроортамен өзара іс-әрекетін, оның тұлғаны қалыптастырудағы ықпалын айқындаудың маңызы зор.

Ақпараттық-алдын алу бағыты, сынып жетекшісінің қиын өмірлік жағдайға тап болған балалар туралы әлеуметтік педагогты, психологты, медициналық қызметкерлерді (мектеп дәрігері), пән мұғалімдерін, мектеп әкімшілігін хабардар ету. Ақпарат көзі баланың әлеуметтік паспорты, ол баланың материалдық-тұрмыстық жағдайы және ауыр өмірлік жағдай белгілері туралы мәліметтер ғана беріп

қоймайды, сонымен бірге жеке алдын алу жұмыстарының ведомость аралық жоспарын дайындауға негіз болады. Бұл категориядағы балалармен жұмыстың бір формасы оларды бос уақыттың әр түріне қатыстыру және белгілі бір нәрсемен айналыстыру, арнайы акциялар өткізу болып табылады.

Әлеуметтік жұмыс тек қана әлеуметтік «әлсіз» топтарға әлеуметтік қолдау шараларын жүргізу ғана емес, сонымен қатар, барлық халықпен әлеуметтік қорғау шараларын жүргізуге бағытталған. Бұл кең мағынада әлеуметтік жұмыс бүкіл халықтың әрбір азаматына тиісті. Әлеуметтік жұмыс спектрі және халыққа әлеуметтік көмек көрсету, өте алуан түрлі. Мысалы, қарт адамдарға және мүгедектерге азық-түлік тағамдарын үйлеріне жеткізу, іс-шаралар ұйымдастыру, әр түрлі бағыттағы күндізгі орталықтар ашу (сауықтыру, спорттық, ойын түріндегі, ақыл-есі кем адамдарға, маскүнемдерге, нашакорларға арналған және т.б.). Халықты әлеуметтік қолдау, әлеуметтік қорғау, жалпы әлеуметтік жұмыс, қоғамның әлеуметтік дамуын, әлеуметтік және басқада топтар қарым-қатынасын және де олардың тұрмыс жағдайын жөндеу мен қажеттіліктерін қанағаттандыру сонымен қатар белсенді ету белгілі бір бағыттағы мемлекеттің *әлеуметтік саясатымен* анықталады.

Психологиялық-педагогикалық қолдау бағыттары атап көрсетіледі:

Әлеуметтік қорғауды қоғам мен және оның түрлі құрылымдарымен жүзеге асатын шаралар жүйесіне, минималды өмір сүру жағдайының кепілдігіне және адамның өмірін қамтамасыз етуге қолдау көрсету деп түсінуге болады.

Әлеуметтік қолдауды тұрмыс қызметінде мұқтаж тұлғалар, жеке отбасылар және әлсіз әлеуметтік топтар жағдайын қолдауға бағытталған арнайы шаралар деп түсіндіруге болады.

Әлеуметтік көмек – бұл жеке тұлғаларға немесе халық топтарына өмір қиындықтарын жеңуге немесе жеңілдетуге, олардың қоғамдағы әлеуметтік статусын (беделін) табуына, қоғамға бейімделуіне көмектесетін жәрдем, қызмет және қолдау түріндегі әлеуметтік шаралар жүйесі.

Әлеуметтік жұмысты қоғам өмірінің барлық саласындағы адамдардың субъективті рөлінің жүзеге асуын тиімдету, өмір сүруді қамсыздандыру үрдісін және тұлғаның, отбасының, әлеуметтік және басқада топтардың, қоғам мүшелерінің іскерлік қабілеттерін дамыту мақсатындағы, адам қызметінің өзге түрі ретінде қарастыруға болады. Бұл бағыттағы жұмыстарда жеке кеңес беру, психологиялық-коррекциялық жұмыстар ерекше орын алады.

Балаларға алуан түрлі кедергілерді жоюға көмектесу үш деңгейде жүргізіледі: баланың ең жақындары (ата-анасы, туыскандары және достары) тарапынан көмек, сыныпта көмектесу (сыныптастары, мұғалімдер, сынып жтекшісі); психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету орталығы (мектептегі педагог-психологтар, медициналық қызметкерлер); басқа ұйымдар мамандары және қалаға қызмет көрсету мамандары. Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуде арнайы ұйымдастырылған топтық жұмыс және тренинг маңызды болып табылады.

Қорыта келгенде, қазіргі уақытта қоғамның дамуына байланысты ауыр өмірлік жағдайға тап болған балалар типіне қарай жүргізілетін жұмыстардың басты міндеттің бірі: орта мектеп оқушыларын өмірдің кез келген қиын жағдайларында туындаған мәселені шешуде позитивті белсенділігін қалыптастыру; өзінің өмірлік тәжірибесін іс жүзіне асыра білуі, білімін қолдана алуы; әлемдік құрылым қалыптасуының негізгі ғылыми ұстанымдарын, ойлаудың әдіс-тәсілдерін, сүйіспеншілік, патриотизм, танымның заңдылықтарын игерту; т.б.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов – МОРФ, 2-е изд. – М.: Логос, 2002.
- 2 Фирсов М.В. Психология социальной работы: содержание и методы психосоциальной практики. Уч. пособие. 3-е изд. – М.: Академия, 2007. – 192с.
- 3 Менлибекова Г.Ж. Система подготовки будущих учителей к социально-педагогической работе. Диссертация на соискание ученой степени доктора пед. наук. - Алматы, 2002. – 277 с. – 241 с.
- 4 Колумбаева Ш.Ж. Особенности подготовки социального педагога к работе с трудными подростками. дисс. На соискание канд. пед. наук, -Алматы, 2000, – 158 с.
- 5 Баймуканова М.Т. Научные основы подготовки будущих социальных педагогов к работе со студентами по формированию семьи. 13.00.08. Диссертация на соискание ученой степени канд. Педук. Алматы, 2001. 162 с.
- 6 Бурганова Р.И.. Научные основы подготовки социальных педагогов к работе со студенческой молодежью в сфере культурного досуга. Диссертация на соискание ученой степени канд. пед. наук. Алматы, 2001. – 156 с.
- 7 Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В. Л. Сластенина. - М., Академия, 2005. – 200 с.
- 8 Мардахаев Л.В. История и теория социальной педагогики. – М.: Союз, 1998. - 72 с.

9 «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы.

10 Кожамкулова Л.Т. Социальная работа как социальный институт: мировой опыт и Казахстан. Автореф.дисс. д. социол. н. - Алматы, 2003. – 52 с.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП **ВЫСШАЯ ШКОЛА**

УДК 371.31.
МРНТИ 14.35.07

А.Е. Берикханова¹

¹к.п.н., профессор КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

СОЗДАНИЕ КОЛЛАБОРАТИВНОЙ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ УСПЕШНОСТИ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Аннотация

В нынешних условиях обновления содержания образования возрастают требования компетентности будущих учителей. Реформы в среднем образовании требуют изменений и в профессиональном образовании будущих учителей. Актуальность совершенствования профессиональных компетенций будущих учителей обусловлена также интеграцией отечественного образования в мировое образовательное пространство.

В данной статье рассмотрены сущность такой дефиниции как «коллаборация», некоторые особенности организации коллаборативной учебной среды в целостном педагогическом процессе вуза. Раскрывается эффективность создания коллаборативной учебной среды для раскрытия потенциальных возможностей и профессиональных компетенций будущих учителей. Основной акцент сделан на важность фасилитаторской позиции преподавателя в организации коллаборативной деятельности студентов. Обосновано влияние коллаборативной среды на успешность деятельности будущих учителей.

Ключевые слова: коллаборация, коллаборативная учебная среда, успешность, профессиональная успешность, социальная успешность, фасилитатор.

Аңдатпа

КОЛЛАБОРАТИВТІ ОҚУ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ТАБЫСТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

А.Е. Берикханова¹

¹п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-нің профессоры, Алматы қ., Қазақстан

Бүгінгі таңда білім беру мазмұнын жанарту жағдайында болашақ мұғалімдердің құзіреттілігіне деген талаптар күшейе түсті. Орта білім беру саласындағы реформалар болашақ мұғалімдерге кәсіби білім беру саласында да өзгерістер енгізуді талап етуде. Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктерін жетілдіру өзектілігі отандық білім берудің әлемдік білім беру кеңістігіне енуімен тығыз байланысты.

Бұл мақалада «коллаборация» ұғымының мәні, жоғары оқу орнының тұтас педагогикалық үрдісінде коллаборативті оқу ортасын қалыптастыру ерекшеліктері қарастырылады. Коллаборативті оқу ортасының болашақ мұғалімдердің әлеуеттік мүмкіндіктері мен кәсіби құзіреттерін дамытудағы тиімділігі ашылып көрсетіледі. Басты назар студенттердің коллаборативті іс-әрекеттерін ұйымдастырудағы оқытушының фасилитаторлық позициясының маңыздылығына аударылады. Коллаборативті ортаның болашақ мұғалімдердің іс-әрекет табыстылығына ықпалы негізделеді.

Түйін сөздер: коллаборация, коллаборативті оқу ортасы, табыстылық, кәсіби табыстылық, әлеуметтік табыстылық, фасилитатор.

Abstract

CREATION OF COLLABORATIVE EDUCATION ENVIRONMENT AS A TOOL OF FORMATION THE SUCCESS OF THE FUTURE TEACHER'S PERSON

А.Е. Berikkhanova¹

¹k.p.s., professor of Kazakh national Pedagogical University named Abay,

Almaty, Kazakhstan

In the current conditions of updating the content of education, increases the requirements for the competence of future teachers. Reforms in secondary education require changes in the professional education of future teachers. The urgency of professional competence improvement of future teachers is also conditioned by integration of national education in the world educational space.

In this article, we consider the essence of such a definition as "collaboration" and certain features of the organization of the collaborative learning environment in a holistic pedagogical process of the university. Revealed the effectiveness of creating a collaborative educational environment for the disclosure of potential opportunities and professional competencies of future teachers. The main emphasis is on the importance of the facilitation position of the teacher in the organization of collaborative activities of students.

Justified the influences of the collaborative environment on the success of the future teachers.

Key words: collaboration, collaborative learning environment, success, professional success, social success, facilitator.

В век стремительного развития наукоемких технологий и всемерного расширения информационного пространства ощущается острая необходимость развития духовно-нравственных качеств личности, ибо в реалиях современности наблюдается разобщенность и изолированность человека от социума, кризис духовного развития, остро ставится проблема дефицита гуманности, происходит отчуждение молодежи от национальных и культурных ценностей. В связи с этим перед обществом встают насущные задачи развития и сохранения человеческого капитала на основе обновления содержания образования, переосмысления ее новой гуманитарной парадигмы.

С изменением современной парадигмы образования изменилось и само понимание понятия «образование» как процесс и результат совершенствования способностей и поведения личности, при котором достигается *социальная зрелость и индивидуальный рост* [1, с.18]. Иными словами, это процесс социализации индивида, в ходе которого происходит становление его способностей к саморазвитию, связанных с формированием когнитивных, деятельностных, коммуникативных и мировоззренческих компетенций. Из вышеизложенного определения видно, что в настоящее время актуализируются два важных процесса как гуманизация образования и социализация личности, которые тесно взаимосвязаны и взаимообусловлены между собой и образование необходимо рассматривать как широкое социальное явление, обладающее созидательным потенциалом.

Все социально-экономические изменения в обществе особенно заметно проектируются на высшее профессиональное образование, качество которого является гарантом конкурентоспособности государства. Совершенствование образования не может быть эффективным без переосмысления содержания профессионально-педагогического образования, так как никакие теории, концепции, стандарты в области образования не будут успешно реализованы, если к этому не будут готовы сами учителя и педагогические работники.

Поэтому для нашего исследования интересен результат профессионально-педагогического образования в лице выпускников педагогических вузов, осознающих социальный характер своей педагогической профессии, ориентированных на успешную личностную и профессиональную социализацию.

В практике современного профессионального образования прослеживается ощутимый разрыв между динамичными процессами в обществе и качеством подготовки специалистов в вузе. Преобладающий характер предметного обучения в вузе приводит к тому, что знания у студентов часто разрозненны, носят излишне теоретизированный характер, следствием чего является затруднение выпускников вузов в применении полученных знаний на практике, и осуществлении организаторской, управляющей, проектировочной деятельности. В результате такой учебно-познавательной деятельности не затрагиваются глубокие внутренние пласты личности, образование, полученное при таком обучении, не дает желаемых результатов.

Поэтому высшая школа не может ограничиваться тем, чтобы снабжать своих студентов лишь запасом знаний по определенным предметам для отдаленного будущего, для их будущей профессиональной деятельности. В организации учебно-воспитательной работы для формирования социально успешной личности студента необходимо учитывать не только специальные и профессиональные интересы, но и социально-личностные. С позиции реализации гуманистических принципов, интересы студента должны быть для вуза не только контролирующими, корректирующими факторами, но в известной степени и направляющими ориентирами формирования социально успешной личности.

Что представляет собой успешность деятельности будущего учителя? Успешность, скорее всего, это характеристика деятельности личности, так как деятельность может быть успешной или безуспешной.

А любая личность формируется в деятельности. То есть успешность деятельности носит индивидуализированный характер. Личность может развиваться только в процессе собственной деятельности. Деятельность определяется как целенаправленная активность, дающая личностно- или социально значимый результат. Успешность одного индивида не могут позаимствовать другие, так как путь к успешности прокладывает каждый человек сам, через собственную активную деятельность.

В развитии и формировании социально успешной личности будущего учителя огромную роль играет процесс его обучения в вузе. Ведь не зря Л.С. Выготский рассматривая человека как сложнейшую систему различных структур, обосновывает положение о ведущей роли обучения в развитии обучающегося [2, с.64]. Поэтому в формировании социально успешной личности будущего учителя особое внимание уделяется нами организации коллаборативной учебной среды, направляющим вектором которого является достижение успешного результата деятельности.

Этимология слова «коллаборация» происходит от французского слова «collaboration», что означает «совместную деятельность, сотрудничество. работать, трудиться вместе. В викисловарях коллаборация определяется как совместная деятельность (процесс), в какой-либо сфере, двух и более человек или организаций для достижения общих целей, при которой происходит обмен знаниями, обучение и достижение согласия (консенсуса) [3].

Вхождение личности в коллаборативную учебную среду предполагает активное включение самого студента в освоение особенностей человеческих взаимоотношений, овладение умениями и навыками практической, научной и теоретической деятельности, формирование определенных социальных норм и функций, приобретении умений и навыков, необходимых для успешной самореализации в социуме.

Таким образом, активная деятельность студента, его взаимодействие с участниками целостного педагогического процесса является одним из решающих условий формирования его социально успешной личности.

Но, к сожалению, в массовой педагогической практике самым болезненным моментом является именно то, что не на достаточном уровне развита активная деятельность субъекта, ориентированного на успех. В целостном педагогическом процессе вуза наблюдается усредненный подход к уровням развития студентов, к их возрастным и психологическим особенностям.

Формирование социально успешной личности будущих учителей, невозможно рассматривать вне связи с воспитательными механизмами целостного педагогического процесса вуза как система взаимоотношений студентов с преподавателями и между собой, что требует деликатного педагогического участия и педагогической корректировки. Формирование социально успешной личности будущего учителя начинается с целенаправленной организации различных видов деятельности в студенческих группах, с активного взаимодействия студентов с средой, с умения общаться с разными людьми, исполняющих разные социальные роли.

Коллаборативная среда обладает созидательным потенциалом и оказывает действенное влияние на личностное и профессиональное становление будущего учителя. В такой среде студент ощущает себя субъектом коллективной деятельности, активным участником профессионально-педагогического общения, осознает свою значимость и личностную ценность в коллективе.

Особенности создания коллаборативной среды тесно связаны с теорией развития коллектива, разработанной и экспериментально доказанной А.С. Макаренко. Суть данной теории заключается в том, что становление и развитие личности человека обусловлено особенностями организации системы взаимоотношений с другими людьми в коллективе, воспитание личности «через коллектив», «в коллективе» и «для коллектива».

Хотя в педагогической теории встречаются противоречивые толкования о воспитании личности в коллективе, мы считаем что данная теория имеет личностно-ориентированную, гуманистическую направленность, так как именно через использование созидательного потенциала коллектива можно дать личности возможность раскрыть свои способности, состояться как личность. Эта идея выражена в фундаментальном принципе, предложенном А.С. Макаренко как принцип «уважения и требования», то есть от педагога требуется умение сочетать строгость и уважение по отношению к личности, гармонизировать взаимоотношения среди членов студенческой группы, утвердить правила взаимной ответственности и зависимости. Раскрывая основные функции коллектива как организационная, воспитательная, стимулирующая А.С.Макаренко подчеркивает, что такие признаки присущи только развитому коллективу, и только развитый коллектив может успешно выполнять свои социальные функции [4, с. 46].

Это означает, что для формирования социально успешной личности будущего учителя главным направляющим вектором должно быть создание коллаборативной учебной среды, предполагающей необходимость благоприятных условий для раскрытия потенциальных возможностей личности, для приобщения студентов к особенностям профессионально-педагогического общения.

Возможности созидательного потенциала коллаборации зависят от того насколько педагог грамотно и деликатно будет воздействовать не на личность, а на характер взаимодействия этой личности с группой или командой, в которой он оказался. То есть созидательный потенциал коллаборативной среды раскрывается тем лучше, чем богаче и интереснее взаимоотношение между участниками педагогического процесса, чем больше педагог стимулирует и мотивирует студентов к успешной деятельности.

Субъектность участника коллаборативного взаимодействия обеспечивается умением преподавателя организовать групповую, командную, парную деятельность студентов на занятии. Существует разные виды распределения по группам. При этом необходимо учитывать следующие моменты:

- Выработать совместно с участниками коллаборации правила групповой работы;
- Группы должны быть сменного состава;
- Распределить различные роли в каждой группе;
- Роли в группах должны постоянно меняться;
- Соблюдение норм и требований профессиональной этики;
- Допущение в группах только конструктивной критики.

Преподаватель при этом выполняет роль фасилитатора, т.е. обеспечивает групповую коммуникацию, способствует созданию благоприятной среды для межгрупповой дискуссии. В коллаборации необходимо чтобы каждый студент был непосредственным участником учебного процесса, осознанно выбирал виды познавательной деятельности, занимался рефлексивной деятельностью, научился свободно выражать свои мысли, смог реализовать свои возможности.

Использование различных приемов и стратегий коллаборации на лекционных и семинарских занятиях показывает, что они способствуют развитию самостоятельности, мыслительной активности, самоутверждению и самореализации студентов. При этом в воспитательных механизмах целостного педагогического процесса вуза образуются устойчивые связи и зависимости, возникает сложная система отношений, что способствует образованию определенного поля интеллектуального напряжения и атмосферы доброжелательности и делового сотрудничества.

В целостном педагогическом процессе вуза формированию социальной успешности способствует комплектация микрогрупп среди студентов, при котором на основе профессионального общения каждый студент является субъектом различных систем отношений как: преподаватель-группа, преподаватель-микрогруппа, группа-микрогруппа, микрогруппа-микрогруппа, микрогруппа-студент, студент-группа, преподаватель-студент и др.

Работая в микрогруппах студенты оказывают друг другу товарищескую помощь, слабые студенты чувствуют дружескую поддержку, между группами рождается дух здорового соперничества, что стимулирует их к созданию благоприятного психологического климата для формирования успешной деятельности. Роль преподавателя в таких случаях только координирующая, направляющая, консультирующая и стимулирующая.

Таким образом, в условиях целостного педагогического процесса вуза необходимо обозначить ряд преимуществ создания коллаборативной учебной среды для формирования социально успешной личности будущего учителя:

- Эффективность организации коллаборативной учебной среды зависит от знаний и умений преподавателя использовать основные положения теории коллектива в целостном педагогическом процессе вуза.
- При коллаборации студент получает стимул для постоянного творческого роста, для успешной деятельности, так как создается дух сотрудничества и здоровой конкуренции.
- Для каждого студента общение в микрогруппах создает реальные возможности для самовыражения, самоорганизации, саморегуляции, саморазвития, самооценки и рефлексии.
- Коллаборативная учебная среда в целостном педагогическом процессе вуза развивает коммуникативные способности студентов, воспитывает самостоятельности, что играет неопределимую роль в их успешной социализации.
- Организация коллаборативной учебной среды развивает уровень критического мышления студентов, способствует их личностному росту, а также стимулирует самого преподавателя находиться в постоянном творческом поиске.

Итак, педагогически грамотно организованная коллаборативная учебная среда в условиях профессионального образования является одним из действенных механизмов формирования социально

успешной личности будущего учителя. Смысловую нагрузку формирования социально и профессионально успешной личности несет важность идеи коллаборации, перспективность которой подтверждается сегодняшней объективной реальностью, соответствием новым социальным ожиданиям. Именно социально успешная личность будущего учителя сейчас востребована педагогической практикой, запросами инновационно-индустриального развития общества.

Список использованной литературы:

- 1 *Материалы XX Генеральной конференции ЮНЕСКО. //Alma mater. №6, 1997. –18 с.*
- 2 *Выготский Л.С. История развития высших психических функций// Собр. соч.: В 6 Т.-М.: 1982. – Т.1. – 488 с.*
- 3 <https://ru.wikipedia.org/wiki>
- 4 *Макаренко А.С. Коллектив и воспитание личности. – М.: Педагогика, 1972. – 334 с.*

УДК 378.2

МРНТИ 14.35.07

Б.Т. Барсай¹

*¹п.э.д., профессор Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті,
Атырау қ., Қазақстан*

**БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА
ҒЫЛЫМИ - ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ РӨЛІ**

Аңдатпа

Еліміздегі жаңа білім беру реформасы шығармашылық пен дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған жаңа ұлттық үлгіні жасауды, «жалпыға арналған білімнен» - «білім әркімге өмір бойы» үлгісіне көшуді мақсат етеді. Қазіргі замандағы мұғалімнің міндеті – ғылым мен техниканың қарқынды дамып келе жатқан заманда өмір сүруге икемді, қоғам пайдасына қарай өзін - өзі толық жүзеге асыруға дайын білімді, шығармашылыққа бейім, құзіретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Бұл міндетті кәсіби құзіретті ұстаздар ғана атқара алады. Болашақ мұғалімнің кәсіби құзіреттілігін дамытудың жолдарының бірі - оларды ғылыми-зерттеу жұмысына баулу.

Мақалада жоғары оқу орындарында студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру мәселелері, жоғары оқу орнында болашақ педагогты кәсіби құзіреттілік тұрғысынан дайындауда жүргізілетін ғылыми-зерттеу жұмыстарының жүйесін ұйымдастыру және дамытудың негізгі мақсаттары қарастырылып, ғылыми зерттеудің болашақ мұғалімнің кәсіби құзіреттілігін дамытудағы рөлі туралы айтылған. Сонымен қатар, ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру жоғары оқу орнында студенттерге білім беру бағдарламаларын игерту арқылы жоғары кәсіби білікті де құзіретті маман даярлау деңгейін, оларға кәсіби-шығармашылық қызмет, жеке және ұжымдық ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізу әдістерін үйретіп, ғылыммен айналысу дағдыларын қалыптастырудың, ғылыми және техникалық, шығармашылық қабілеттерін, дербестіктерін, қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға тез бағдарлана алу қасиеттерін дамытудың маңызды құралы болып табылатындығы және сол бағытта істеліп жатырған жұмыстар туралы қарастырылған.

Түйін сөздер: ғылыми-зерттеу жұмысы, ғылыми зерттеудің негізгі компоненттері, ғылыми – зерттеу жұмыстарының мақсаты, жүйесі, зерттеу тапсырмалары, ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізу әдістері, кәсіби-шығармашылық қызмет, математиканы оқыту әдістемесі.

Аннотация

**РОЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ В ФОРМИРОВАНИИ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

Б.Т. Барсай¹

*¹д.п.н., профессор Атырауского государственного университета
Имени Х. Досмұхамедова, г. Атырау, Казахстан*

В настоящее время система образования Республики Казахстан находится в состоянии модернизации, обусловленной общими тенденциями мирового развития, главной целью которой является обеспечение современного качества образования на основе сохранения его фундаментальности и соответствия актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства. Одним из направлений модернизации образования является повышение профессионализма педагогических кадров за счет организации научно-исследовательской работы будущих учителей, формирования исследовательского умения, самостоятельности.

В статье раскрыты проблемы организации научно-исследовательской работы студентов в ВУЗе, охарактеризованы основные компоненты научной исследований, усвоения методов, роль научно-исследовательской работы в формировании профессиональной компетентности будущих учителей.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, основные компоненты научной исследований, цели, система научно-исследовательской работы студентов, задания, методы научно-исследовательской работы, методика преподавания математики.

Abstract

THE ROLE OF ORGANIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH WORK IN FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

B.T. Barsay¹

*¹d.p.s., professor of Atyrau State University named after Kh. Dosmukhamedov,
Atyrau city, Kazakhstan*

Nowadays the education system of the Republic of Kazakhstan is in a state of modernization, which is caused by the general tendencies of world development, the main goal of which is to ensure the modern quality of education on the basis of maintaining its fundamental and conformity to the actual and prospective needs of the individual, society and the state. One of the directions of modernization of education is the professional growth of the pedagogical staff through the future teachers' scientific research, the formation of research skills and independence.

The article reveals the problems of organization of scientific research of students in the university, the main components of scientific research, the assimilation of methods, the role of research in the formation of professional competence of future teachers.

Key words: research work, the main components of scientific research, goals, the system of students' research work, assignments, research methods, methodology of teaching mathematics.

Шығыстың ұлы ойшылы Әбу Насыр Әл – Фараби: «сана саркылмайтындығымен сипатталады, ол әлеуеттене отырып, бардың мәнін түсінуге әкеледі», - десе, өз заманында саналуан ғылым салаларын меңгерген ғұлама ақын Жүсіп Баласағұни өзінің “Құтты білік” дастанында: “жан – жақты дамыған адам – ол толық пішімді адам, оған жетудің бірден – бір жолы *ғылым мен білім*” деп атап көрсете келе, олар арқылы жетілген адамның ақыл парасатының барлық нәрсенің мән – мағынасын түсінуге мүмкіндігі жетеді”, - деген еді [1].

Ғылым әлеуметтік және танымдық қызметтің ерекше формасы ретінде XV-XVI ғасырларда пайда болған. Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында былай деп көрсетілген: "Ғылым - алдымен табиғат пен қоғам туралы объективті білім қалыптастыруға мүмкіндік беретін танымның ең жоғары пішімі, оның практикалық қызметінің бір саласы. Адамзат қоғамының дамуы барысында ғылым сол қоғамның маңызды әлеуметтік институтына және тікелей өндірістік күшіне айналады. Ғылымның басты мақсаты – ғылым заңдарының негізінде ашылып отырған болмыс құбылысы мен үдерісін болжау, түсіндіру және жүйелеп мазмұндап беру" [2].

Ал, білімді болу адамның өз бетінше ізденіп, ғылыми жұмыстармен қаншалықты айналысатына тікелей байланысты. Оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту, өз бетінше ойлана білуге, өз ойын еркін жеткізіп, ой түйіндей білуге, қорытынды жасай білуге машықтандыру – бүгінгі күнгі оқыту үдерісіндегі ең өзекті мәселелердің бірі. Мұндай жұмыстарды жүзеге асыру үшін оқытушының өзі ғылыми ізденіс әдістерін жақсы білетін, мамандығы бойынша кәсіби құзыретті болуы керек. Әсіресе, алған білімі тек бір жақты өзін ғана дамыту немесе тапсырылған қызметті атқару үшін ғана емес, болашақтың адамына, яғни шәкірттерге білім мен тәрбие беруге жұмсалатын болғандықтан, педагогикалық жоғары оқу орнының студентіне артылар жүк аз болмасы анық. Сондықтан бүгінгі студент, ертеңгі мамандардың ғылым жолына бет бұрып, өз бетінше іздене білуінің маңызы зор.

"Студенттердің педагогика мәселелері бағытындағы ғылыми зерттеулерге қатысуы олардың аналитикалық және шығармашылықпен ойлауын, педагогикалық ғылымға және мектеп практикасына қызығушылығындамытудың, теориялық білімдер жүйесін ойша сараптап және терең меңгерулерінің негізгі тәсілдерінің бірі болып табылады", - деп жазады О.А. Абдуллина [3].

Осы тұрғыдан алғанда қазіргі студент – болашақ мамандарды ғылыми – зерттеу жұмыстарымен айналысуға университет қабырғасынан дайындау қажет екені түсінікті. Студенттерді ғылыми-зерттеу жұмысына тарту олардың шығармашылық және интеллектуалдық әлеуетін дамытып, ғылыми жұмыстармен айналысуға баулу, өз қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік жасау болып табылады. Ғылыми ізденіс тек дәріс тындаумен немесе күнделікті сабаққа дайындалып, семинар, практикалық сабақтарда сөйлеумен шектелмейді. Ол көп ізденуді, тұрақты да тиянақты еңбек студі, ыждағаттылықты, төзімділікті, ойлылықты, әдебиеттермен жұмыс жасай білуді, парасаттылықпен ойлай білуді талап етеді. Жоғары оқу орындарында студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының түрлеріне ғылыми

баяндамалар, ғылыми жобалар, рефераттық жұмыстар, зертханалық және практикалық тапсырмалар, эксперимент жүргізу, курстық және дипломдық жұмыстар жатады. Студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының жүйесін ұйымдастыру және дамытудың негізгі мақсаты – жоғары кәсіби білім беруде маман даярлаудың ғылыми деңгейін көтеру және оқуын ары қарай жалғастыру үшін талантты жастарды іріктеу, ғылыми-техникалық прогрестің жаңа жетістіктеріне, экономикалық ойлау мен мәдени дамуға қол жеткізу негізінде жоғары оқу орнындарына педагогикалық және ғылыми кадрлар даярлау. Сонымен қатар, ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру жоғары оқу орнында студенттерге білім беру бағдарламаларын игерту арқылы жоғары кәсіби білікті де құзыретті маман даярлау деңгейін, оларға кәсіби-шығармашылық қызмет, жеке және ұжымдық ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізу әдістерін үйретіп, ғылыммен айналысу дағдыларын қалыптастырудың, ғылыми және техникалық, шығармашылық қабілеттерін, дербестіктерін, қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға тез бағдарлана алу қасиеттерін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Осыған орай, студенттердің, әсіресе, ғылыми-зерттеу жұмысына икемді, дарынды, ғылымға қызығушылық танытатындардың қабілеттерінің дамуына жағдай жасап, ғылыми-шығармашылық деңгейін көтеру, оларды ғылыми зерттеулерге тартудың жолдарын жетілдіру, қазіргі кездегі ғылымдағы өзекті мәселелерден хабардар ету, оның өз бетінше пайымдауына мүмкіндік жасау, ғылымның басым бағыттары мен аймақтың әлеуметтік - экономикалық дамуы бағытында ізденіске тарту, ғылыми жұмыстарға қатысудың санына емес сапасына маңыз беру кафедраның және профессор – оқытушылардың басты міндеттері болуы тиіс.

Болашақ маманның жоғары оқу орнында алған білімі, біліктілігі, тәжірибесі болашақта кәсіби шыңдалуына үлкен әсерін тигізеді. Сондықтан ғалымдар жоғары оқу орнында ғылыми-зерттеу жұмысының сапасын арттырудың жолдарын көрсете келе, болашақ педагогтарды педагогикалық іс-әрекетке психологиялық және педагогикалық даярлаудың мынадай кезеңдерін ұсынады:

1-кезең – болашақ педагогтарды психологиялық даярлау жүйесі;

2-кезең – тәртіпті реттеу мен өзін-өзі реттеу нейрофизиологиялық механизміне негізделген интенсивті психологиялық даярлау;

3-кезең – психологиялық даярлау теориясын адамның әртүрлі іс-әрекетіне пайдалану;

4-кезең – психологиялық даярлау теориясын жетілдіру, оны педагогикалық іс-әрекеттер зерттеулерінде пайдалану [4].

Ғалым Г.М. Коджаспированың анықтамасында: "Ғылым - білімді болу ғана емес, оны саналы меңгеру, білімді қолдана білу біліктілігі",- делінген [5].

А.Құсайыновтың пікірінше: "Ғылым – ақиқаттығы тәжірибемен тексерілетін және дәлелденетін қоршаған орта жөнінде тарихи қалыптасқан және үнемі дамып отыратын адам білімінің логикалық жүйесі"[6].

Жоғарыдағы анықтамаларға сүйенсек, "Ғылым - қоршаған орта туралы ақиқат білім жинау және оны теориялық жүйеге келтіру болып саналатын зерттеу қызметінің бір саласы". Осының негізінде ғылымтану теориясы шығады.

Ғылымтану ең алдымен таным теориясымен тікелей байланысты. "Ғылыми таным - жаңа білім алудағы ғылыми әдістерді пайдаланып, өзіндік мақсат көздей отырып зерттеу жүргізу". (Ш.Таубаева, З.Исаева)

Ғалымдар ғылыми-зерттеу жұмысында болашақ мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің интеграцияланған көрсеткіштерін – педагогикалық іс-әрекет қажеттілігі мен сұранысының мазмұны; мамандықтың маңызы туралы білім деңгейі мен мұғалімнің кәсіби рөлі, педагогикалық мәселелерді шешу деңгейі және т. б. түрде ұсынады.

XX ғасырдың соңындағы көптеген педагогикалық зерттеулер болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау мәселесіне арналды. М.И.Дьяченко, Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко және т.б. ғалымдар «Даярлау – қандай да бір іс-әрекетті нәтижелі орындаудың алғышарты, іргетасы» деп анықтама береді. Олай болса, болашақ мұғалімдерді педагогикалық іс-әрекетке, ғылыми жұмыстарға даярлаудың құрылымын былайша көрсетуге болады: мотивациялық, бағыттылық, операциялық, жігерлілік, бағалау.

Ғалым М. Ш. Сагаутдинова «Педагогические условия формирования готовности будущих учителей к профессиональной самоактуализации» атты зерттеу жұмысында зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін ашады, зерттеу пәніне қатысты жан-жақты бағыттылықты негіздейді: тұлғалық-субъектілік, кәсіби іс-әрекеттілік, диалогтік-конструктивтік, өзін-өзі реттеушілік және т. б. тәрбие, әлеуметтендіру, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі өзектендіру үдерісінің өзара байланысын айқындап, логикалық иерархиясын түзеді; тұлғаның өзін-өзі өзектендіру идеясының

ізгілік әлеуетін ашады, тұлғаның әлеуетін жетілдірудің жалпы әлеуметтік шарттарын анықтайды; болашақ мұғалімді өзін-өзі кәсіби өзектендіруге даярлауды қалыптастыру моделін ұсынады.

Жоғарыда аталғандармен қатар, педагогикалық жоғары оқу орны студенттерінің ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру мәселелерімен В.Н. Литовченко, В.Н. Намазов, Н.С. Амелина, П.Ф. Кравчук, Г.М. Храмова, Р.Ч. Бектұрғанова, С.П. Арсенова, Л.Ф. Авдеева, Г.В. Никитина және т.б. ғалымдар айналысуда.

"Педагогикалық зерттеушілік, іскерлік – бұл диалектикалық - материалистік көзқарас тұрғысынан бақылау жүргізе алу, педагогикалық құбылыстар мен фактілерді талдай алу, соның негізінде педагогикалық мәселе қоя алуы және оны дұрыс шеше алуы, ғылыми болжам жасай алуы, эксперимент қоя білуі, оның нәтижесін өңдеп, қорытынды жасай алуы, іс-шараларды жоспарлай алуы, педагогика ғылымы мен тұтас басқа да ғылымдардың жаңалықтарын өз іс-тәжірибесінде пайдалана алуы, инновациялық педагогикалық технологияны меңгеру, оны жетілдіріп, өз іс-тәжірибесінде пайдалана алуы, авторлық бағдарлама ұсына алуы, авторлық әдістемелік нұсқалар мен әдістемелер, оқу-кұралдарын шығару" [7].

Жоғары оқу орнында болашақ педагогты кәсіби құзыреттілік тұрғысынан дайындауда жүргізілетін ғылыми – зерттеу жұмыстарының мақсаты – дидактикалық зерттеу әдістері, жалпы ғылыми таным мен зерттеудің әдіснамасы жөніндегі мағлұматтар негізінде педагогикалық зерттеу бағыты мен оны талдау, зерттеу логикасын түзу, ғылыми аппаратты құра білу, педагогикалық эксперимент жүргізу әдістерімен, зерттеу нәтижелерін өңдеу тәсілдерімен таныстыру, нәтижесінде өзінің зерттеу жұмысынан ғылыми мақалалар жаза білу болып табылады.

Мұндай жұмыстар оқытушының басшылығымен студенттердің өз бетімен жұмысы арқылы жүзеге асады. Зерттеуші ғалымдар С.И. Архангельский, С.И. Зиновьев, П.И. Пидкасистый, С.И. Половникова тағы басқалардың пікірінше, студенттердің өз бетімен жұмысы олардың кәсіптік ойлауын, ғылыми ақпараттар тасқынынан өзіне қажеттісін ала білу дағдысын қалыптастырумен қатар, ой еңбегімен шұғылдану, ақпаратты қабылдау мәдениетіне баулуға, педагогикалық шеберлік элементтерін меңгерудің жолдарын үйретуге бағытталуы тиіс. Студенттердің ғылыми ізденісі алғашқы курстан бастап белгілі бір тақырыпта реферат, курстық жұмыс орындау барысында қалыптастырыла бастайды. Алдымен жеке тапсырмалар орындау арқылы әр студенттің теориялық білім дәрежесі, ізденіс қабілеті байқалып, әдебиеттермен, қосымша материалдармен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға назар аударылады, яғни қажетті әдебиеттермен жұмыс, конспект жасау, тезис, жоспар құру, цитата іріктеу, оқулықтарға, бағдарламаларға талдау жасай білу т.б.

Ғылыми-зерттеу әлеуеті бар ғылым адамының, ғылыми ұжым мүшесінің қалыптасу үдерісінің бастапқы кезеңі көбінесе жоғары оқу орны қабырғасында жүзеге асырылатыны белгілі. Оқу орындарындағы білім берудің зерттеушілік ұстанымы студенттерді ғылым саласында қолданылатын зерттеудің негізгі әдістерімен таныстыруға, зерттеу әдістемесінің тиімді элементтерін меңгеруге және құбылыстар мен үдерістерді зерттеу арқылы өз бетінше жаңа білімдерді игеруге мүмкіндік береді. Зерттеушілік ұстанымды қолдану студенттердің танымдық қабілеттерін дамытады, білім алушылардың белсенділігін және ғылыми бағытта өзбетінше ізденісін қалыптастыруға, танымдық қызметтің әдіс-тәсілдерін игеруге, қызығушылығын арттыруға септігін тигізеді.

Студенттің өз бетінше орындайтын жұмыстарының негізгі бағыттары – белгілі бір тақырыпқа реферат жазу, лекция материалдарын оқып - түсіну, семинар, практикалық және лабораториялық сабақтарға дайындалу, курстық және дипломдық жұмыстар орындау болып табылады.

Біз де өз жұмысымызда студенттерді ғылыми-зерттеу жұмыстарына даярлауды бірнеше кезеңге бөліп жүргізіп келеміз. Бірінші кезеңде студенттер кафедраның, жоғары оқу орнының, жеке мұғалімдердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының тақырыптарымен, мазмұнымен, мақсаттарымен, бағыттарымен таныстырылады. Екінші кезеңде оқу-тәрбие үдерісінде жекеленген пәндер бойынша зерттеу жұмысы ұйымдастырылады, студенттер алғашқы зерттеудің әліппесін үйреніп, қыры мен сырын меңгеруге ұмтылады. Үшінші кезеңде жеке немесе ұжымдық топтық зерттеу жұмыстары жүргізіледі, педагогикалық практика кезеңінде студенттер ғылыми-зерттеу жұмысының тәжірибелік бөлімінтікелей жүргізеді, педагогикалық эксперимент арқылы сынақтан өткізеді, нәтижесін бағалайды, тұжырымдар жасап, ғылыми болжам ұсынып, ғылыми жоба жарыстарына қатыса алады. Кафедрада бұл жұмысты ұйымдастыруды жас оқытушылардың да меңгеріп, студенттермен ғылыми бағытта жұмыс жүргізе білуіне көмектесу мақсатында студенттермен бірге олар да ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысып, "Ізденіс" үйірмесі және "Жас ғалымдар" кеңесінде жұмыс істеуге тартылады. Соңғы жылдары осындай жұмыстардың нәтижесінде 5В010900-Математика мамандығының студенттері С.Есниязова

Абай атындағы ҚазҰПУ де өткен ЖОО студенттерінің Республикалық ғылыми жоба конкурсында (ғыл.жет. п.ғ.д. Барсай Б.Т.) жүлделі екінші орынға, А.Құсайнова Әл-Фараби атындағы ҚазҰУде өткен ЖОО студенттерінің Республикалық ғылыми жоба конкурсында үшінші орынға (ғыл.жет. Ибрашева Д.), А.Еркинова республикалық ғылыми жобалар сайысында екінші орынға (жетекшісі: ф.-м.ғ.к., доцент Абилов А.Қ.), Т.Ғапуова республикалық ғылыми жобалар сайысында жүлделі үшінші орынға (жетекшісі: т.ғ.к., доцент Мырзашева А.Н.); 5В060100-Математика мамандығының студенті Сейтимов А. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы жоғары оқу орындары студенттерінің VII Республикалық пәндік олимпиадасының II кезеңінде математика мамандығы бойынша үшінші орынға ие болды.

Ғылыми зерттеуге қатыса отырып, студент алған білімдерін бекітеді, толықтырады және оны жоғары сатыға көтереді, өз бетімен жұмыс жасаудың әдістерін меңгереді, ғылыми эксперименттің техникасын игереді, оның қорытындысын тиімді әдіспен өңдеуді үйренеді және алынған мәліметтерден қорытынды жасайды. Сонымен, ғылыми-зерттеу жұмыстары аясындағы білім, білік, дағды болашақ мамандарды дайындаудың іргетасы болып табылады және жеке тұлғаның дамуында маңызды орын алады. Оны мамандық бойынша бітірушілердің университетте алған ғылыми білімдерін практикада қолдана білуі арқасында қалалық, облыстық педагогикалық оқулар мен "Жыл үздігі" конкурсында жүлделі орындарға ие болуынан байқауға болады. Осы жылдық өзінде бұдан үш-төрт жыл бұрын бітірген түлектеріміз А.Утяшева қалалық XVIII педагогикалық оқуларда жүлделі үшінші орынға ие болса, Т.Сағынғалиқызы осы педагогикалық оқуларда бірінші орынды иеленді. Олардың екеуі де студент кезінде ғылыми жобаларға қатысып, конференцияларда мақалалар жариялап, қазіргі білім саласының көкейкесті мәселелері бойынша дипломдық жұмыс орындаған, белсенділіктерімен көзге түскен студенттер.

Студенттердің ғылыми жетістіктерін насихаттау әртүрлі деңгейлі ғылыми-практикалық конференциялар ұйымдастыру арқылы жүзеге асады. Жыл сайын факультетте «Қазіргі білім беру кеңістігіндегі физика-математика ғылымдарының ролі» тақырыбында халықаралық ғылыми-теориялық конференция өткізіледі және осы конференция аясында студенттердің ғылыми конференциясын ұйымдастыру да дәстүрге айналды, кафедра оқытушыларының жетекшіліктерімен студенттер де осы конференцияларға ат салысып келеді.

Сонымен қатар, студенттер Қазақстан республикасының басқа жоғары оқу орындарындағы, жақын және алыс шетелдердегі конференцияларға да қатысады. Қазіргі кезеңде жалпы қоғам талабына сәйкес, педагогикалық жоғарғы оқу орындарында болашақ мұғалімдердің ғылыми зерттеу жұмысын жаңа бағытта жүргізу қолға алынуда. Жалпы мұғалімнің зерттеу іс-әрекеті төмендегідей логикалық байланыста құрылады: рефлексия – ғылыми зерттеу – практика – рефлексия.

Ғылыми зерттеу – таным іс-әрекетінің бір түрі және жаңа ғылыми білім құру үдерісі. Ол объективтілігі, дәлелдігі, нақтылығы жағынан сипатталады.

Студент үшін ғылыми – зерттеу жұмыстарын жүргізу бастапқы кезде өте күрделі үдеріс болып көрінеді. Оларға кеңес беріп, студенттің ғылыми конференцияларға қатысуын ұйымдастырудың зор маңызы бар. Студенттердің ғылыми конференциясына қатысу барысында олар бұл жұмыстарды әрбір студенттің меңгеруге мүмкіндігі бар екеніне көздері жетеді және конференция материалдарының жинағына ену олар үшін үлкен жетістік болып табылады. Өз-өзіне сенімін, мақтаныш сезімін тудырып, ғылыми – зерттеу жұмысымен айналысуға құлшынысын арттырады.

Ғылыми – зерттеу жұмыстары барысында студенттер оқығандарын жүйелеуге үйренеді, сұрақ қоя білуді, оған жауап іздеуді, эксперимент жүргізу әдістемесін меңгеруді және алынған нәтижеге математикалық талдау жасауды меңгереді.

Біздің тәжірибемізде студенттердің ізденісін тиянақты жүргізіп және жинақтап отыру үшін математиканы оқыту әдістемесі пәні басталысымен оларға портфолио жасау тапсырылады. Онда осы пәнге қажетті қандай да болсын материалдар, баспасөзде жарияланған озық тәжірибелер, студенттердің өздері жасаған сабақ жоспарларының үлгілері, көрнекіліктер, лабораториялық сабақтарда қолданылатын дидактикалық материалдар, математика сабақтарында қолдануға мүмкіндігі бар компьютерлік бағдарламалар, қосымша әдебиеттер тізімі, қосымша материалдар т.б. жинақталады және арнайы дәптерге математика оқулықтарындағы қиынырақ есептер мен шығармашылық тапсырмаларды өз бетінше шығарып, шешу тапсырылады. Бұл материалдардың кейін студент практикаға барған, дипломдық жұмыстар орындаған және ғылыми мақалалар жазып, ғылыммен алғашқы айналыса бастаған кезде де көмегі мол болады.

Студенттерді болашақ мамандықтарына машықтандырып, ізденіс жасай білу дағдысын қалыптастыру үшін, зерттеу тапсырмалары математика курсының мазмұнымен тығыз байланысты болу керек. Мыс. математика оқулықтары мен бағдарламаларға талдау барысында, реферат, мақала дайындауға басшылық жасап, бағыт – бағдар беруге болады. Рефераттар жазу студентті бұрынғы алған білімі негізінде жаңа міндеттер мен проблемаларды шешуге үйретеді.

Кафедрада студенттерге таңдау мүмкіндігін беретіндей курстық, дипломдық жұмыстардың үлгі тақырыптары алдын – ала мәжілісте бекітіліп, студенттерге таныстырылып отырады.

Курстық жұмыстың негізгі мақсаты – арнайы пәндер бойынша студенттің теориялық білімін және практикалық біліктілігін нығайту. Қойылған мақсатты жүзеге асыру үшін студент пәннің барлық салалары мен тарауларына және оларға қатысты әдебиеттерге, практикалық тәжірибелерге сүйенеді. Курстық жұмыс студенттің білім деңгейін тереңдетумен қатар, басқа да қосымша материалдарды пайдаланып, өз бетінше шығармашылықпен іздену арқылы ғылыми – зерттеу қабілетін арттырады.

Курстық жұмыс орындау ғылыми, ғылыми-әдістемелік, педагогикалық, психологиялық әдебиеттермен, ғылыми мақалалармен жұмыс істей білуді талап етеді және соған үйретеді, яғни қажетті әдебиеттер тізімін жасау, жоспар құру, конспектілеу, тезис жасау, жұмыс мазмұнына сай цитаттар іріктеу т.б. Таңдалған тақырып бойынша студент алдымен оқытушының көмегімен қажетті әдебиеттердің тізімін, содан кейін оның жоспарын жасап, жоспардың әр пунктіне жауап іздейді. Іздену кезінде олар осы тақырып бұрын басқа адамдардың, ғалымдардың еңбектерінде қаншалықты қарастырылғандығын, өзі қай бағытта қарастыратынын анықтайды. Сұрақтарға жауап жазу барысында ғалымдардың еңбегіне сүйене отырып, осы мәселеге өзінің көзқарасын білдіруге тырысады, өз пікірін қосады, мысалдар келтіреді. Соңында қорытынды жасап, пайдаланылған әдебиеттер тізімін береді. Оны дұрыс игермеген студенттің жұмысы жүйесіз, табылған материалдарды қалай болса солай тіркеп қою, басқа авторлардың еңбектерінен сөзбе-сөз көшіріп жазу сияқты қателіктерге ұрынады. Сондықтан ғылыми жетекші әуелі осы мәселелерге көңіл бөлуі керек және тақырыптың нақты, бағдарламаға сай өтілген материалдармен сабақтас, көкейкестілігі жоғары болып, лекциялық және семинар сабақтарында терең талқылануына назар аударуы керек. Өкінішке орай, соңғы жылдары 5B010900-математика мамандығының оқу жоспарларында курстық жұмыс қарастырылмағандықтан, студенттер диплом жұмысын жазуға кіріскен кезде жоғарыда аталған мәселелермен алғаш рет кездеседі. Студенттерді ғылыми – зерттеу жұмысына икемдеп, дипломдық жұмыс жазуға бағыттап, дайындаудаматематиканы оқыту әдістемесі пәнінен курстық жұмыс жазудың өте пайдалы екенін ескеріп, мамандықтың оқу жоспарын жасаған кезде осы мәселені қарастыру қажет деп есептейміз.

Дипломдық жұмыс жоғары оқу орнын бітірушінің кәсіби – педагогикалық дайындығының, ғылыми – теориялық, практикалық білімдерінің негізінде жасалады. Ол жас маманның шығармашылық қабілетін көрсетеді. Дипломдық жұмыс сол студенттің курстық жұмысының немесе ғылыми жобаларының тереңдетілген жалғасы болуы тиіс. Дипломдық жұмысты орындау кезінде студенттің оқу пәндерінің логикалық байланысы, педагогикалық және өндірістік практикалардан алған тәлімдері мен теориялық білімнің өзара байланысы жөнінде пікірі қалыптасады. Соңғы жылдары математика мамандығының бітірушілері көкейкесті деп есептелетін тақырыптарға диплом жұмыстарын орындап, мектептерде эксперименттер жүргізіп келеді.

Зерттеу жұмыстары студенттердің ізденісіне, шығармашылық іс-әрекетіне оқу барысында танымдық және педагогикалық тәжірибе кезінде практикалық сипат бере отырып, педагогикалық мәселелердің көкейкестілігін анықтай білу және оларды шешудің жолдарын таба білу біліктіліктерін қалыптастырады.

Қорыта айтқанда, бүгінгі студент – ертеңгі маман. Оны жан – жақты білімді, ізденгіш, ғылыми жұмыспен айналысуға икемді етіп тәрбиелеу – басты міндеттеріміздің бірі.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Баласағұн Ж. Құтты білік. - Алматы, Жазушы, 1995. - 420 с.
2. "Қазақстан" Ұлттық энциклопедия. 2 том. "Қазақ энциклопедиясының" Бас редакциясы. - Алматы, 1998. - 719 с.
3. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: учеб. пособие / О.А. Абдуллина. - М.: Просвещение, 1990. - 141 с.
4. Демченко З.А. Научно-исследовательская школа студента исследователя/ З.А. Демченко // Высшее образование в России, 2010. — № 12. – С. 155–158.
5. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – М., 2001. - 217 с.
6. Кусаинов А., Булатбаева А. Методология образовательной деятельности: Монография. - Алматы: Изд-во ROND&A, 2011. - 180 с.

7 Попков В.А., Коржуев А.В. Теория и практика высшего профессионального образования. – М.: Академический Проект, 2004. - 432 с.

UDC 372.881.111.1
МРНТИ 14.07.01

A. Medeuova¹, G.M.Kassymova²

¹MA 2nd course student of Suleyman Demirel University,
Kaskelen, Kazakhstan

²Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Suleyman Demirel University,
Kaskelen, Kazakhstan

DEVELOPING CRITICAL THINKING OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS BY MEANS OF SOCIO-CULTURAL TEXT

Abstract

The purpose of this paper is to describe the process of the formation of socio-cultural competence on the base of teaching critical thinking within the discipline in philology department. The importance of students' socio-cultural competence formation with some elements of critical thinking is caused by our society inconsistencies, and that's why in this discussion, we explain how socio-cultural text could be organized, and what exercises could be used, which have contributed to general understanding of critical thinking. The characteristics of the components of socio-cultural competence are outlined in the paper with the use of effective methods and technologies.

This paper will help you to:

- define critical thinking at a simple and more complex level;
- explain it to yourself
- explain it to your students
- find ways to encourage the development of these skills in your classroom practice.

Key words: competence; socio-cultural competence; critical thinking; learning content; interaction; intercultural communications, multiple-rating.

Аннотация

БОЛАШАҚ ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМІН ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИМӘТІН АРҚЫЛЫ СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

А. Медеуова¹, Г.М. Кассымова²

¹Сұлейман Демирел атындағы Университетінің екінші курс магистранты,
Қаскелен қ., Қазақстан

²Сұлейман Демирел атындағы Университетінің п.ғ.д., ассоц. профессоры,
Қаскелен қ., Қазақстан

Бұл зерттеудің мақсаты сыни ойлау түрін үйрету арқылы әлеуметтік-мәдени мүмкіндігінің құрылу үрдісін бейнелеу және осы мақсатқа жету үшін филология бөліміндегі пәндерді қолдана алу мүмкіндігін көрсету. Студенттердің сыни ойлау кейбір элементтерін қоса алғанда, әлеуметтік мәдени мүмкіндігінің құрылуының себебі біздің қоғамның сәйкессіздігінен, міне сондықтан біздер әлеуметтік-мәдени мәтіндердің қалай құрала-тынын және қандай жаттығулар қолданғанын және қайсысы сіздің сыни ойлауды түсінуіңізге үлес қосқанын түсіндіреміз. Мәдени-әлеуметтік мүмкіншіліктің құрамдас бөліктеріне сипаттама тиімді әдістермен технология-ларды қолдану арқылы осы парактанакты көрсетілген.

Бұл зерттеме көмектеседі:

- оңай және оданда қиын деңгейлердің сыни ойлауынанықтайды;
- өзіңе түсіндіруді;
- студенттеріңе түсіндіруге;
- осықа білеттерді сіздің сыныптағы практикада одан ары дамуына жол табуға.

Түйін сөздер: мүмкіншілік; мәдени-әлеуметтік мүмкіншілік; сыни ойлау; оқыту мазмұны; қарым-қатынас; мәдениаралықбайланыс; көптік-рейтинг.

Аннотация

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЯ (ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА) ПОСРЕДСТВОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ТЕКСТА

А.Медеуова¹, Г.М. Кассымова²

¹магистрант 2-й курс, специальность: Иностранный язык: два иностранных языка,

Университет имени Сулеймана Демиреля, Каскелен, Казахстан
²Доктор педагогических наук, заведующий кафедрой «Иностранные языки»,
Университет Сулейман Демиреля, Каскелен, Казахстан

Данная статья посвящена описанию процесса социокультурной компетентности на основе обучения критического мышления, как одна из филологических дисциплин. Важность социокультурного формирования компетентности у студентов с элементами критического мышления вызвана нашими общественными несоответствиями, поэтому в данной работе рассматриваются социокультурный текст и типология вопросов и способы их составления с точки зрения критического мышления. А также рассмотрены, компоненты социокультурной компетентности с использованием эффективных методов и технологий.

Эта статья поможет Вам:

- определить критическое мышление на простом и более сложном уровнях;
- разъяснение данного понятия самому себе
- объяснение студентам
- способы нахождения и поощрения этих навыков на практических занятиях.

Ключевые слова: компетентность; социокультурная компетентность; критическое мышление; изучение содержания; участие; межкультурные коммуникации, многократный рейтинг.

Need of modernization of the general and higher education in Kazakhstan according to the international standards caused a need for subject experts with a high level of intercultural competence. High education has to be directed on training of specialists, realizing the growing interdependence between the people and the nations, ready to participate in dialogue of cultures. All process of training has to be directed to a socio cultural focus.

Socio cultural development of students by means of foreign languages promotes formation of skill to communicate, a speech step, impartiality in opinions and estimates, readiness for joint activity with people of different views irrespective of their ethnic, racial and social origin and religion. It creates prerequisites for studying of cultures of carriers of the learned language [1].

Certainly, the problem of foreign language teaching at universities is very challenging. Any language has its cultural heritage. Consequently, language teaching shouldn't be limited to a certain set of rules. Studying a foreign language, students acquire new values, beliefs, behavior patterns; they broaden their world viewpoint, develop intellectual abilities and tolerance. Learners who study a foreign language have to master a number of competences: *linguistic, pragmatic, sociocultural*.

Sociocultural competence includes context, stylistic and cultural suitability of verbal activity and awareness of non-verbal communicative peculiarities. Sociocultural competence is an integrative personal quality. It furthers the connection of theoretical knowledge with practical skills and strategies of behavior [2, p. 231]. It enables to understand the context in which the language is used by native speakers and choose language forms to achieve a desired communicative effect [3, pp. 45-48]. Scholars put forward the following stages for the formation of sociocultural competence:

- acquaintance with the sociocultural environment of the studied language;
- acquirement of sociocultural competence in educational conditions;
- acquirement of sociocultural competence in real conditions [4, p.73].

Special attention should be given to the formation of learners' communication skills, cultural competence and positive attitude towards another culture with self-assessment [5, p. 539]. The development of sociocultural competence in language teaching supposes a communication-oriented approach [6, pp. 40-41]. Sociocultural competence anticipates the knowledge of another culture, respect and tolerance towards others [4, p.75]. Sociocultural competence includes a deep-rooted knowledge of everyday-life situations (like the solving problem), values and beliefs.

Today, any foreign language should be taught as a phenomenon of social and cultural reality with the main elements of critical thinking. Critical thinking means making reasoned judgments that are logical and well-thought out. It is a way of thinking in which you don't simply accept all arguments and conclusions you are exposed to but rather have an attitude involving questioning such arguments and conclusions. It requires wanting to see what evidence is involved to support a particular argument or conclusion [7, pp.52-53]. People who use critical thinking are the ones who say things such as, 'How do you know that? Is this conclusion based on evidence or gut feelings?' and 'Are there alternative possibilities when given new pieces of information?'

Additionally, critical thinking can be divided into the following three core skills:

- *Curiosity* is the desire to learn more information and seek evidence as well as being open to new ideas.

– *Skepticism* involves having a healthy questioning attitude about new information that you are exposed to and not blindly believing everything everyone tells you.

– Finally, *humility* is the ability to admit that your opinions and ideas are wrong when faced with new convincing evidence that states otherwise [8, pp. 362-365].

Teaching Critical Thinking by Formation of Socio-cultural Competence in at the center of the learning philology in many English speaking universities is the idea that academic thinking requires balanced judgment reached through exploring multiple points of view [3, p.46]. It is believed that a simplistic right or wrong approach is limiting and listening to alternatives is likely to lead to a better outcome. This more complex way of considering issues is often referred to as “critical thinking”, and is a term that is used widely in further and higher education. There are many different interpretations of what this may mean but a useful definition is the idea of looking at issues from a number of perspectives [9, pp. 9-11].

One of the first myths that we need to dispel is that any one of us reaches a point where we no longer need to keep questioning the world around us. Using our critical mind is an ongoing process which continues throughout our lives. We all have biases (areas of thinking where we have a ‘blind spot’). Therefore, critical thinking is about becoming aware of our biases and challenging our own thinking. In that respect teachers and students have much to learn from each other. Students preparing for university studies will have their own beliefs on a variety of subjects. As teachers we need to find ways to naturally tap into this wonderful resource by asking the right questions and providing ample space for discussion. In that setting, there is no right or wrong answer. As a teacher you can find ways to do this which respect the specific context in which you are working.

At university level, it is hoped that students are able to notice these biases in the writing and speaking of others, as well as consulting expert opinion and research in the formation of their own ideas. It is also hoped they will learn to spot inferred as well as literal meaning. This demonstrates they are able to exercise critical judgment. Whenever you are working with a spoken or written text, try to help your students notice biases and read between the lines. When they are in discussion with each other, try to help them become more self-aware about their own viewpoints in relation to those around them. Many university and content courses also have components which teach these skills and provide opportunities to practice and refine them, as it is assumed not all students, either home or international, arrive fully prepared.

At a deeper level, there is another stage of critical thinking which relates to how students process the information they have unpacked. If students are looking at a text about global warming, they may have discussed it and agreed there is a need for action in the interests of protecting future generations. The lesson might end at that point. Alternatively opportunities could be provided to consider what can actually be done to remedy the situation. Much critical thinking focuses on revealing other perspectives and ways of viewing issues that lie behind a common sense view of the world. As a teacher, it is important to allow students to explore the area of responsibility (i.e. in the case of global warming, who is to blame? Is it larger organizations that produce pollution on a mass scale or the individual in their home? Are they equally responsible?). Thus, having chosen the socio-cultural text, taking into account the level of English the following stages of tasks have been made. They are divided into six main parts:

1. **Global readingskill** means understanding the general meaning of what you are reading. It can be compared to selective comprehension, which means understanding specific information in the text, and detailed comprehension, which means understanding everything. Global, selective and detailed comprehensions have parallels with the three reading skills of *skimming*, *scanning* and *intensive* reading.

2. *Example*

3. The learners have read a story and now try to recreate it by putting jumbled sentences into the correct order.

4. *In the classroom*

5. Various activity types can test global comprehension. Learners can be asked to sort out jumbled versions of a text, as in the example, produce or complete summaries, answer comprehension questions that test general understanding, such as ‘true or false statements, and suggest titles.

6. **Close reading skill** promotes careful analysis of text while building the 21st Century skills of critical thinking, collaboration, and communication. Students contemplate a key question as they read engaging passages on a common topic, and then participate in small-group and whole-class discussions. All students read a connecting passage to apply knowledge gained from reading closely and discussing the passages.

7. **Open-ended questions.** Language is one of the most powerful tools available to teachers. We can use language to stretch student's curiosity, reasoning ability, creativity, and independence. One effective way to do this is by asking open-ended questions—those with no single right or wrong answer. Instead of predictable answers, open-ended questions elicit fresh and sometimes even startling insights and ideas, opening minds and enabling teachers and students to build knowledge together.

8. **Case studies.** Unlike traditional lecture-based teaching where student participation in the classroom is minimal, the case study method is an active learning method, which requires participation and involvement from the student in the classroom. For students who have been exposed only to the traditional teaching methods, this calls for a major change in their approach to learning. Study cases help to:

9. develop and raise critical thinking (application/synthesis/evaluation) and reflective learning in the learner;

10. develop problem solving skills;

11. improve the student's organizational skills – as case studies are sometimes very dense in information, the key is to condense this information into logical sections and organize them so that a clear picture of the problem/issue can be understood;

12. **Statements of discussion.** Class discussions can motivate students while also helping them retain knowledge and develop effective problem-solving abilities.

13. **Essay.** Writing ought to be the easiest of the four skills for students. Unlike the listener or the reader, the writer controls all the words. And unlike the speaker, the writer can plan what to produce well in advance; then once the writing is produced, they can go back, check it, and revise it. And yet, many students struggle with writing more than with the other skills.

14. Process writing is a method of approaching this skill that allows students to take advantage of the opportunities writing offers. Process writing is generally agreed to mean that the writer follows these steps: brainstorming; organizing; drafting; editing / revising; publishing.

15. As a sample of work with sociocultural text focused on developing critical thinking the following text and assignment are given.

Around the world

1 All around the world people get married. In the U.S. alone, over 6,000 weddings happen every day. In most countries, many people still have a traditional celebration of this special day. The wedding event, like most celebrations, involves special food and clothes, and a crowd of guests to celebrate. But not everything is the same around the world. Different countries and cultures still keep their own traditions for celebrating this day. Clothes are one example of how things can be very different.

2 In China, for example, the bride chooses three dresses for the special day. One dress is a traditional Chinese dress. It is usually red, a lucky color. The next dress is often a big white wedding dress, the traditional kind we see in the U.S. or Europe. However, the final dress is something less traditional, for the evening party.

3 Some Arab and Indian brides use a different way to “dress up.” Before a wedding, the female friends and family decorate the bride with beautiful henna designs. These designs take hours to apply, and then more time to dry.

4 It is not only women who wear special clothes. Men have the opportunity to dress up too. For instance, in Scotland in the U.K., men often wear kilts. These are traditional Scottish skirts, with a strong pattern that shows which family the man is from.

5 Wherever you are, weddings are an excellent “window” onto the culture and traditions of different people.

1. Global reading skill

Skimming and scanning

Skim the text. What is it about?

- a** the crowds of guests that come to weddings
- b** the special food people eat at weddings
- c** the clothes people wear at weddings

Scan the text.

Complete these sentences with one word.

2 Clothes are an _____ of how things are different.

- 3 Chinese brides often have _____ different dresses for the wedding.
- 4 Some Arab and Indian brides use _____ to make designs.
- 5 Scottish men can wear traditional _____ to their wedding.

2. Close reading skill

Taking notes

Complete the notes. Use one or two words from the text for each space [10, p.105].

Wedding clothes

China

- WOMEN three dresses—1st red, 2nd ¹ _____ (=U.S. / ² _____), 3rd less traditional

India & Arabia

- WOMEN henna designs—by female ³ _____ and family (take a long ⁴ _____)

Scotland

- MEN skirts with ⁵ _____ pattern (show the family)

3. Open-ended questions:

- What is your opinion of this text?
- How do people celebrate wedding day in your country?
- Do you keep your own traditions for celebrating this day? If so, what do people do on that day?
- Which of these traditions would be interested in seeing?
- Are there the same wedding dresses in your country? If no, how is it different from yours?
- What did you think overall? How do you think, nowadays is celebrating wedding day popular or not?
- Try to imagine, how will people celebrate it after 10-15 years?

6. *Essay.* Write an essay on the topic: «*Wedding ceremony in my culture*». Plan a paragraph about a wedding day. Look back at your brainstorm and decide what information to include. Write your essay. Your paragraph should be 100-125 words. Exchange paragraphs with a partner. Consider your essay's comments and rewrite your paragraphs. Use a dictionary to check the spelling of any words you are unsure of.

Conclusion

In generally, such types of various tasks in class can help to tease out these differences but some teachers may be fearful of asking students to take this step. However, a critical classroom should not be teacher led but student centered. The teacher should facilitate student thinking by asking the right questions rather than taking a strong position themselves that may make some students feel uncomfortable. It may be the first time some of your students have been in a classroom discussion like this. Encouraging disagreement in a supportive and cooperative atmosphere is at the heart of what a university setting will eventually offer them.

As teachers, we can always find a way to introduce critical moments into our classroom by using the resources around us, such as reading and listening texts, and connecting them with outside events. University requires students to make those connections and to read widely to explore important issues further. Before going into the classroom, look at the material for that day and find at least two or three opportunities to design activities that challenge the accepted way of thinking about a particular subject. Developing critical thinking skills takes time and patience – a little and often approach will undoubtedly help bring these important skills to life in your classroom.

References:

- 1 Galskova N. D., Gez N. I. *Theory of teaching to foreign languages //Linguadidactics and methods of teaching: man. for stud. 4th ed., – M: Academy. – 2007.*
- 2 Volkova E.V. *Aktualizatsiya fenomena sotsiokulturnoy kompetentsii v usloviyah globalizatsii //Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya. – 2014. – №. – P. 19. 230–232.*
- 3 Bocharova A.S. *Vazhnost razvitiya sotsiokulturnoy kompetentsii studentov ne yazykovyih vuzov //Interespo Geo-Sibir. – 2014. – T. 6. – №. 2. – P. 45–48.*
- 4 Tarasyuk N. A., Shirina M. S. *Formirovanie sotsiokulturnoy kompetentsii studentov profilya podgotovki «Mirovaya ekonomika» v protsesse obucheniya delovoy perepiski na angliyskom yazyike // Izvestiya Yugo-Zapadnogogosudarstvennogouniversiteta. Seriya: Lingvistikaipedagogika. 2014. № 2. – S. 74–78.*
- 5 Tyasto A. A., Kuimova M. V. *About development of sociocultural competence while studying a foreign language at university // Molodoyuchenyiy. 2015. — №5. — С. 538-540.*
- 6 Fahrutdinova R. A., Yarmakeev I. E., Fakhrutdinov R. R. *The formation of students' foreign language communicative competence during the learning process of the English language through interactive learning technologies (the study on the basis of Kazan Federal University) // English Language Teaching; Vol. 7, No. 12; 2014. – P. 36-46.*
- 7 Hamitova G.A. *Critical Thinking in teaching the English language / Kritischeskoe myshlenie v obucheniia ngllyskom yazyiku. Uchebnoe posobie dlya studentov III-IV kursov spetsialnosti 5V011900 «Inostrannyiy yazyik: dva inostrannyih yazyika» i magistrantov spetsialnosti 6M021000 «Inostrannaya filologiya» - Pavlodar: Innovats. Evraz. Un-t, 2012. – 188 p.*
- 8 Bailin S. *Critical thinking and science education //Science & Education. – 2002. – T. 11. – №. 4. – С. 361-375.*
- 9 Willingham D. T. *Critical thinking //American Educator. – 2007. – T. 31. – №. 3. – С. 8-19.*
- 10 Bohlke, David: *Skillful 1 Reading & Writing Student's Book Pack (A2). - 111 p.*

ӘОЖ 37.378
МРНТИ 14.35.01

Балтабаева Ж.Қ¹.

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің профессоры, п.ғ.д.,
ХПБФА-ның академигі

СТУДЕНТТЕРДІҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ («Педагогикалық риторика» пәні бойынша)

Аңдатпа

Бұл мақалада болашақ мамандарды жүйелі де мәдениетті сөйлеуге үйретудің, яғни студенттердің кәсіби тілде сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың мәселелері қарастырылған. Болашақ мұғалімдердің кәсіби тілде сөйлей білу дағдыларын қалыптастырып, сөйлеу мәдениетін жетілдіруде кейінгі кезде педагогикалық білім беретін университеттерде жүргізіліп жүрген «Педагогикалық риторика» пәнінің мәні үлкен. Бұл пәнді оқыту барысында білім алушыларға қатысым теориясы бойынша, сөз мәдениетінің негізі болып табылатын – тілдік нормалардың түрлері, сөздің коммуникативті сапалары, пәндік терминдердің ерекшеліктері, сөйлеу техникасы жайында мағлұмат беріледі және бұл мәселелердің барлығы практикалық сабақ барысында жаңа әдіс-тәсілдер арқылы жаттығу, тапсырмалар түрінде талданады. Сондықтан мақалада бұл жұмыстардың студенттерді болашақ кәсіптеріне сай өз ойларын ауызша да, жазбаша да дұрыс жеткізе білуге тәрбиелеуде де және олардың интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруда да үлкен ықпалы болатындығы сөз болады.

Түйін сөздер: педагогикалық риторика, интеллектуалдық әлеует, тұлға, сөйлеу мәдениеті.

Аннотация

ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ (по дисциплине «Педагогическая риторика»)

Балтабаева Ж. К.¹

¹доктор педагогических наук, профессор, академик МАНПО

В данной статье рассматриваются вопросы обучения будущих специалистов систематизированной и культурной речи, то есть формирования у студентов навыков профессиональной речи. В формировании у будущих учителей навыков профессиональной речи, в развитии и совершенствовании культуры речи особое значение имеет дисциплина «Педагогическая риторика», которую в последние годы преподают в педагогических университетах. В ходе изучения данной дисциплины студенты получают знания по коммуникативной теории, видам языковых норм, являющихся основой культуры речи, коммуникативным свойствам речи, особенностям предметных терминов, технике речи, а полученные знания в ходе практических занятий анализируются путем выполнения различных упражнений и заданий с использованием инновационных методов. Таким образом, в данной статье говорится об огромном влиянии данных работ на развитие грамотного изложения мыслей студентов в устной и

письменной форме в соответствии с будущей специальностью, на формирование их интеллектуального потенциала.

Ключевые слова: педагогическая риторика, интеллектуальный потенциал, личность, культура речи.

Abstract

**FORMATION OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF STUDENTS
(on the subject of "Pedagogical rhetoric")**

Baltabaeva Zh.K.¹

¹Doctor of pedagogical sciences, Professor, Academician of the MANPO

The article deals with the problems of systematic and cultural speech training of future specialists, i.e. the formation of students' professional speech skills. In recent years "Pedagogical rhetoric" discipline which is taught at the pedagogical universities is of particular importance in the formation of future teachers' professional skills of speech, in the development and improvement of speech culture. In the process of studying this discipline students get knowledge in communication theory, types of linguistic norms which are the basis of speech culture, communicative speech properties, features of subject terms, the technique of speech, and the gained knowledge during the workshops are analyzed by performing various exercises and activities using innovative methods. Thus, it is spoken about enormous influence of given work on the development of literate presentation of students' thoughts in speech and writing, in accordance with the future profession, the formation of the students' intellectual potential in this article.

Key words: pedagogical rhetoric, intellectual potential, personality, speech culture.

Kipicne

Елбасы «Назарбаев университетінде» оқыған «Қазақстан білім қоғамы жолында» атты лекциясында: «Бұл заман – білекке сенетін емес, білімге сенетін заман. Заманауи әлемде елдің қуаты ең алдымен азаматтарының білімімен өлшенеді. Сол білімді әжетке, тұрмыс игілігіне жарата білуімен бағаланады. Терең білім – тәуелсіздігіміздің тірегі, ақыл-ой азаматтығымыздың алдаспаны» [1], - деп көрсеткен болатын. Өйткені елімізді бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына жеткізетін білімді де білікті маман екені даусыз. Сондықтан қазіргі өзгерістер ағымына тез ере білетін зияткер тұлғаға сұраныс күннен-күнге артуда. Олай болса, интеллектуалдық тұлға әлеуетінің мәнін ашуды, оны қалыптастырудың тиімді жолдарын іздестіруді ұлттық ерекшеліктермен сабақтастыра білген абзал. Өзінің ана тілін жетік біліп, оны қадірлейтін, өз ойын ана тілінде жүйелі жеткізе білетін интеллектуалды тұлға ғана қажетті маман бола алатындығы даусыз. Шығыс педагогикасындағы атақты шығарма «Кабуснамада»: «Адамзаттың ең абзал қасиетінің бірі – сөз сөйлей білу. Бұл жағдайды жете түсін де, жақсы сөйлей білуге үйрен: сыпайы, анық сөйлеуді әдет қылғайсың», - деп өсиет қалдырылған. Осы өсиет қазіргі кезеңде де мәнін жоймаған. Әсіресе, мұны болашақ мұғалім болатын жастарға арналған талап десек, артық емес. Өйткені студенттер жоғары оқу орнында оқып жүргенде болашақ кәсібіне сай шебер сөйлеу дағдыларын меңгерулері тиіс.

Елімізде жоғары оқу орындарында білім берудің халықаралық стандарттарына сәйкес жаңа моделін құру, соған сай кәсіби білім мазмұнын жаңарта, өзгерте отырып, білім алушылардың жеке тұлғалық субъектілік әрекетін арттырып, шығармашылық белсенділіктерін жетілдіруге ерекше көңіл бөлініп отырғаны белгілі. Осы ретте жоғары мектепте оқытылатын «Педагогикалық риторика» курсының мәні үлкен. Бұл пәннің негізгі мақсаты шешендік өнер дағдыларын қарым-қатынас мәдениетін дамытумен тығыз байланыстыра отырып, педагогтің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады. Ал пәннің басты міндеттері – студенттерді тілдік қатынас туралы, олардың түрлері, сөйлеу сапалылығы (сөз дұрыстығы, тазалығы, дәлдігі, дәлелдігі, байлығы, логикалығы, коммуникативтік жағынан сәйкестілігі), қазіргі қазақ әдеби тілінің нормалары туралы білім көздерімен таныстыру; әдеби тілдің нормаларынан орынсыз ауытқуларды (бұл арада әдеби тілдік норманы бұзушылық туралы) тез аңғару дағдыларын қалыптастыру; өзінің сөйлеген сөзіне талдау жасай білуге үйрету; сөз сөйлеу сәтіндегі кемшіліктерден құтыла білу дағдысын қалыптастыру; болашақ мұғалімдерді педагогикалық қарым-қатынас мейілінше тиімді болу үшін өзіндік дауысқа (дауыс тонына), сөйлеу аппаратына ие болуға үйрету; кәсіби тұрғыда аса мәнді сөз сөйлеу шығармашылығын туындатуға әзірлеу. Соңғы кезде біздің университеттің барлық мамандықтарында осы пән оқытылып келеді. «Педагогикалық риторика» пәнін оқу арқылы білім алушылар өзінің болашақ мамандығына сәйкес сөйлеу өнеріне үйренеді, яғни студенттерде өзінің келешек кәсібіне сай сөйлеу дағдылары қалыптасады. Сөйтіп, «Педагогикалық риторика» пәні болашақ маманның әлеуеттік деңгейінің дамуына да игі ықпал етеді. Өйткені, тіл - адамның рухани байлығы, зат пен құбылыстарды танып-білудің құралы. Сондықтан білім алушыларға сол байлықты тілдік құрал ретінде дұрыс пайдалану қажеттігін

үйрету, дұрыс сөйлеу мәдениетіне баулу - қастерлі де жауапты міндет.

Әрбір ұлттың тілі сол елдің жалпыадамзаттық құндылығы, ұлттық болмысының айнасы екендігі белгілі. Ғасырлар ауқымында рухани құндылықтарды бойына жинаған тілдік құралдардың өмірдің кез келген ағымында пікірлесе алатын, жаңашыл-шығармашылық тұрғыда өзіндік білім алуға дайын, әлеуетті қабілеті дамыған тұлғаны тәрбиелеуге әсері мол. Өйткені, белгілі ғалым Б.Хасанұлы сөзімен айтқанда, «Ана тілі – жалпыадамдық құндылық әрі ол ұлттық өмірдің күллі саласын тегіс қамтиды... Ана тілі – ұлттық мәдениеттің қалыптасуы, сақталуы мен дамуының аса маңызды құралы [2,66]». Олай болса, халқымызбен қоса жасап, атадан балаға мұра болып келе жатқан ана тіліміз – мәдени сана, ой-парасаттың қалыптасуының қайнар көзі. Сол себепті мақалада жалпы шешендік өнердің бір саласы болып табылатын педагогикалық риториканың әлеуетті тұлға тәрбиелеудегі мәні және оның өзіндік ерекшеліктерін ашып беруге ұмтылыс жасалды.

Негізгі бөлім

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде болып, университеттің профессорлар мен оқытушыларына және студенттеріне арнап оқыған дәрісінде: «Біздің ендігі міндет – қазақстандықтардың, бірінші кезекте жастардың білімділікке, интеллектіге, Отан мен халыққа қызмет етуге деген көзқарастарын өзгерту... Бізге ұлттық интеллектінің дінін құру қажет, бізге халықаралық деңгейде бәсекеге түсе алатын эрудициялы адамдар керек... Сондықтан қазіргі заманғы білім берудің перспективалық міндеті - ол сындарлы ойлай білетін және ақпараттар ағынында бағдар ала білуге қабілетті адамдарды даярлау», - деген еді. Олай болса, «эрудициялы», «сындарлы ойлай білетін» мамандарды даярлауда «жанды сөз әрекеті арқылы көрініс беретін эмоционалды-интеллектуалды шығармашылықтың ерекше бірегей түрі болып табылатын – шешендік сөзге» үйрету болашақ педагогтің сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда оң ықпал ететіндігі анық.

Педагогикалық риторика жалпы риториканың құрамынан педагог (қай сала педагогы болсын) сөйленісінің тиімділігін зерттейтін сала ретінде бөлек енші алып қалыптасқан ғылым болып саналады. Ғалымдардың көрсетуінше, «Педагогикалық риторика – тиімді педагогикалық коммуникацияның формалары талаптарын зерттейтін ғылым. Педагогикалық қарым-қатынасты пафостық, модальдық, т.б. түрлі риторикалық жанрлар арқылы сендіру, дәйектеп түсіндіру әдістеріне икемдеу тәжірибесін қарастыратын ғылым. Сондықтан бұл ғылым адамзаттық мәдениет пен өнер саласына тікелей қатысты».

Әрине шешен сөйлеуге үйрену, машықтану деген мәселе ертеден-ақ қажеттілік болған. Шешендік сөздің дамуына көп еңбек сіңірген М.М. Сперанский шешендіктің басты мақсаты – адамның «ойына қозғау салып, жүрегін баурап алу» екендігін айта келіп, сөзді ойлап табу, одан соң орналастыру және келістіріп сөйлеу керектігін ескерткен.

А.Байтұрсынұлы өзінің «Әдебиет танытқыш» атты еңбегінде шешендік сөзге кеңінен тоқталып, шешендік сөзді – бастамасы, ұсынбасы, мазмұндамасы, қыздырмасы, қорытпасы, - деп беске бөліп қарастырған [3, 101].

Шешендік өнер саласында зерттеулер жүргізіп жүрген ғалым С.Негимов шешен адамға тән қажетті қағидаларды былайша тұжырымдаған:

- а) қыран қанаттылық; ә) сұңғыла ойлылық; б) терең ақылдылық;
- в) телегей білімділік; г) көрегенділік-білгірлік; ғ) судан тұнық сөз;
- д) дауыс саздылығы; е) сұңқар үнділік; е) келісімді келбеттілік;
- з) сұлу тұлғалық; и) сыртқы түрінің мәдениеттілігі т.б. [4, 55]. Бұдан шешенге қойылар талаптың күрделі екендігін аңғаруға болады.

Олай болса, қай салада болсын білім алушы студенттер әр сөзіне үлкен жауапкершілікпен қарап, рухани мәдениеттің қайнар бұлағы болып есептелетін ұлттық тілдің мол байлығынан хабардар, сөз саптауда өзіне де, өзгеге де талап қоя білетін білікті маман болып қалыптасуында педагогикалық риторика пәнінің мәні үлкен. Сондықтан бұл пәнді оқу барысында меңгерген білік- дағдыларын жоғары оқу орнын бітіріп, мектепте еңбек жолын бастаған жас маман өзі жүргізетін пән сабақтарында да, өзі жетекшілік ететін сынып оқушылары және олардың ата-аналарымен жұмыс жүргізгенде де, мектепте өткізілетін жиналыстар мен кез келген шараларда сөз сөйлеген кезде де ескеріп, басшылыққа алулары тиіс.

Ғылыми еңбектерде шешендік сөздер мазмұны мен түрі жағынан бірнеше топтарға бөлініп жүр. Б.Қалимұқашева өзінің «Сөйлеу мәдениеті және шешендік» атты еңбегінде академиялық шешендік сөздерді - таза академиялық ғалымдар ортасы, жоғары білім беретін мектеп, тәлімдік-педагогикалық шешендік деп үшке бөліп қарастырған [5,26]. Тәлімдік-педагогикалық шешендікті мектеп лекциясы,

сұрақ-жауап, мұғалімнің сөйлеу мәдениеті (тәлімдік-әдістемелік), тіл дамыту (ауызекі сөйлеу, жазбаша сөз т.б.), шешендік өнерге баулу және оның әдістемесі деп жіктеген. Ғалым айтып отырған үшінші топ тәлімдік-педагогикалық шешендік және оған жатқызылған жұмыс түрлері педагог-шешеннің күнделікті жұмысында орындалатын іс-әрекеттер екені белгілі. Олай болса, болашақ мектеп мұғалімін тілдік нормаларды сақтап, сөздерді орнымен қолданып, мәдениетті де жүйелі, кәсіби тілде сөйлеуге дағдыландыруда шешендік өнердің қажеттігі анық байқалады. Бұны Б.Қалимұқашеваның төмендегі пікірі дәлелдей түседі: «Біріншіден, шешендік өнер педагогке өз сөзін дәл, нақты, қисынды да дәлелді етіп құруға көмектеседі әрі оқушылармен шығармашылық, әріптестік негізде ұдайы пікірталас ұйымдастыру арқылы өз сабағын қызықты көрініске айналдырып, берілетін мағлұмат көлемін көбейтуге, әсерлі, сапалы жеткізуге мүмкіндік алады.

Екіншіден, шешендік өнер мұғалімге небір қиын деген сыныптармен оңтайлы байланыс орнатуға, терең қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, кез келген педагогтік әсер-ықпал, яғни мұғалімнің өзін шәкірттер алдында айқындауы сөз арқылы іске асады [5,28]».

Зерттеуші айтып отырған шешендік өнердің ықпалы үнемі ескеріліп, білім алушыларды болашақ мамандығына сай шешен сөйлеуге дағдыландыруда тілдік нормалар жайында мәлімет беріп, сөздерді әдеби тілдің заңдылықтарына сай орынды қолдануға тәрбиелеуде басты назарда болуы қажет. Ғылыми еңбектерде көрсетіліп жүргендей, әдеби тілдің нормасы өзінің біршама тұрақтылығымен, жалпыға ортақтығымен, түсініктілігімен, міндеттілігімен, тілдік жүйеге, тілдік модельдерге сәйкестігімен ерекшеленеді. Тілдік нормалар тілдің барлық саласын да қамтиды. Соған сай тілдік нормалар орфоэпиялық, орфографиялық, лексикалық, сөзжасамдық, морфологиялық, синтаксистік, пунктуациялық, стилистикалық болып бірнеше түрге бөлінеді. Студенттердің осы нормалардың әрқайсысының ерекшеліктерін толық меңгерулері олардың өз ойларын ауызша да, жазбаша да жүйелі жеткізе алуларына үлкен ықпалы болады.

Мысалы, орфоэпиялық норма – ауызша сөздің бірізді дыбысталуын қамтамасыз ететін ұлттық тіл нормасының жиынтығы, яғни сөйлеу кезінде қатар, алшақ тұрған дыбыстардың бір-біріне әсер етіп, сөздің қыры сынып, құлаққа жағымды естілуі, бұл – қазақ тілінің қалыптасқан заңдылығы [6,59]». Сол заңдылықтардың көпшілігі студенттерге мектеп қабырғасында таныс болғанымен, педагогикалық риторика пәнін оқыту кезінде еске түсіріп, қайталап, толықтырып, нақты тілдік мысалдармен бекіткен артық болмайды.

Болашақ педагогтің шебер сөйлей білу дағдысын қалыптастыруда сөйлегенде сөздерді орынды қолдана білуге дағдыландыру керек. Белгілі ғалым М.Балақаев айтқандай, «Тілде бар мыңдаған сөздерден дәл ойға лайық сөз талғап, оны басқа сөздермен тіркестіріп, сөйлемді дұрыс құру оңай жұмыс емес. Кісі оқу, үйрену, жаттығу арқылы ойын емін-еркін әрі дұрыс жазуға төселеді. Соның өзінде құнтты, ұқыпты болу керек [7,11]». Ғалым айтып отырған сөздерді орынды пайдаланып, ойды жүйелі жеткізе білу «құнттылықты, ұқыптылықты» талап ететіндігін пәнді оқыту барысында білім алушылардың түсініп, сезіне білетіндей деңгейдегі жаттығу тапсырмалары орындатылуы қажет. Әрине, бұл ретте шешендік өнердің үлгісі болып табылатын би-шешендер сөздерін, нақыл сөздерді, мақал-мәтелдерді, айшықты сөз орамдарын кеңінен насихаттап, оқытудың жана әдістерін пайдалана отырып, талдатып түсіндіру өз нәтижесін беретіні анық.

Студенттердің шебер сөйлеу дағдыларын жетілдіруде тағы бір ескерер жайт –тілдің тазалығы. Тіл тазалығы мәселесіне ғалымдар ерекше көңіл бөлген. Бұл мәселе жайында А.Байтұрсынұлы: «Тіл тазалығы дейтініміз – ана тілдің сөзін басқа тілдің сөзімен шұбарламау. Басқа тілден сөз тұтыну қажет болса, жұртқа сіңіп, құлақтарына үйір болған, мағынасы халыққа түсінікті сөздерді алу [3 ,19] » , - деп тұжырым жасайды.

Сондай-ақ тіл тазалығына нұқсан келтіретін – паразит сөздер, варваризмдер, жаргондар, қарапайым сөздер, жергілікті тіл ерекшеліктері - бейнормалық элементтер болып есептелетіндігі де білім алушыларға түсіндірілуі қажет. Өйткені мұндай сөздер қазіргі жастардың сөйлеу тілінде кездесіп қалатындығы жасырын емес. Сондықтан сабақ үдерісінде болашақ мұғалімдерді мұндай сөздерден сақтандыруға көңіл бөліп, студенттердің оқу-танымдық әрекетін жандандыратын әдіс-тәсілдерді таңдай білгенде ғана, жұмыс нәтижелі болады.

Болашақ педагог өзінің сөйлеу мәнеріне де көңіл бөлуі тиіс. Өйткені мұғалімнің ойын дұрыс жеткізуде сөйлем мазмұнына сай үйлесімді ырғақ тауып, дауысты түрлендіріп сөйлеуінің де үлкен мәні бар. Себебі бір сарынмен сөйленген сөз тыңдаушыны жалықтырып жіберетіндігі белгілі. Оның үстіне мұғалімнің сөзі оқушылар үшін үлгі, өнеге екендігі даусыз. Кезінде бұл мәселе жайында

М.Балақаев: «Сөз өнері деген ұғымға сөздерді дұрыс таңдап, сөйлемдерді шебер құру ғана жатпайды, солардың әрқайсысының қиюын тауып, өз әуеніне келтіріп айту мен оқу да жатады [7,24]», - деген болатын. Сондықтан педагогикалық шеберлікке үйрету мақсатын көздейтін педагогикалық риторика пәнін оқытуда бұл мәселеге де назар аударылып, тәжірибелік сабақтарда арнайы жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Ал мұндай жұмыстар білім алушылардың өз ойын жүйелі де мәнерлі түрде жеткізе білуге дағдыландыра отырып, олардың интеллектуалдық әлеуетін жетілдіруде игі ықпал етеді.

Қорытынды

Студент бойында өзінің болашақ мамандығына сай сөйлей білу дағдысын қалыптастыру жеңіл-желпі жұмыс емес. Оның үстіне жүйелі де шешен сөйлеуді қажет етпейтін мамандық болмайтыны да белгілі. Сондықтан «Педагогикалық риторика» пәні білім алушыларға тілдік қатысымның заңдылықтарын, тілдік нормалардың ерекшеліктерін, сөйленер сөздің сапасына яғни дәлдігіне, тазалығына, байлығына, мәнерлілігіне көңіл бөліп, көпшілік алдында тартымды да мазмұнды сөйлей білуге дағдыландыруды және осы жұмыстар арқылы студенттің интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруды көздейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Елбасының 2012 жылдың 5 қыркүйегінде «Назарбаев университетінде» оқыған.
- 2 «Қазақстан білім қоғамын құру жолында» атты интерактивті дәрісі.
- 3 Хасанұлы Б. Ана тілі – ата мұра. – Алматы: Жазушы, 1992. - 272 б.
- 4 Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. - Алматы: Атамұра, 2003. - 208 б.
- 5 Негимов С. Шешендік өнер. - Алматы: Ана тілі, 1997.
- 6 Қалимұқашева Б. Сөйлеу мәдениеті және шешендік өнер. - Астана: Фолиант, 2010. - 168 б.
- 7 Бейсенбайқызы З. Сөз мәдениетінің негіздері. - Алматы: 2007. - 158 б.
- 8 Балақаев М. Қазақ тілінің мәдениеті. – Алматы, 1971.

УДК 378.1

МРНТИ 14.35.09

Раманкулов Ш.Ж¹., Сарыбаева А.Х²., Усембаева И.Б³., Берди Д.К⁴.

¹PhD, ²к.п.н., и.о доцент, ^{3,4}Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясауи, Туркестан, Казахстан

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРИКЛАДНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Аннотация

Данное исследование направлено на формирование прикладной направленности обучения будущих учителей физики дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью средств информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Для успешного профессионального роста будущие учителя физики должны иметь глубокие фундаментальные знания, уметь использовать для решения практических задач, иметь хорошую подготовку по базовым и специальным дисциплинам, в том числе по дисциплине «Электричество и магнетизм» и уметь повышать её в течение всей своей профессиональной деятельности, пользоваться современными средствами ИКТ.

Ключевые слова: методика обучения физике, электричество и магнетизм, прикладная направленность, применение ИКТ

Аңдатпа

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОО-ДА СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ҚОЛДАНБАЛЫ БАҒДАРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Раманкулов Ш.Ж¹., Сарыбаева А.Х²., Усембаева И.Б³., Берди Д.К⁴.

¹PhD, ²п.ғ.к., ^{3,4}доцент м.а, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

Зерттеу жұмысы болашақ физика мұғалімдеріне «Электр және магнетизм» пәнін оқытудың қолданбалы бағдарлылығын ақпараттық коммуникациялық технологиялар (АКТ) құралдарының көмегімен қалыптастыруға бағытталған. Табысты кәсіби даму үшін болашақ физика мұғалімдері терең іргелі білімдері, алған білімдерін практикалық мәселелерді шешу үшін пайдалану дағдылары, базалық және арнайы пәндер бойынша даярлығы, соның ішінде «Электр және магнетизм» пәні бойынша да және сол білімдерін кәсіби іс-әрекетінің барлық кезеңдерінде жетілдіру және заманауи АКТ құралдарын қолдана алу икемділіктері болуы керек.

Түйін сөздер: физиканы оқыту әдістемесі, электр және магнетизм, қолданбалы бағдарлылығы, АКТ қолдану.

Abstract

**METHODS OF FORMATION THE APPLIED ORIENTATION OF TRAINING
OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES**

Ramankulov Sh.Zh¹., Sarybaeva A.Kh²., Usembayeva I.B³., Berdi D.K⁴.

¹PhD, ²c.p.s., ^{3,4} International Kazakh-Turkish university named after K.A. Yassawi, Turkestan, Kazakhstan.

This research is aimed at the formation of applied orientation of training of future teachers using tools of information and communication technology (ICT). In order to be successful in their career future teachers should have profound essential knowledge, be able to use them for solving practical tasks, be well trained in general and major subjects, to be able to improve their skill during their professional activity and to use up-to-date ICT tools.

Key words: procedure of teaching, applied orientation, employment of ICT, design technology, professional and information competence.

Введение

Важнейшим направлением модернизации современного образования является усиление прикладной направленности курса физики, осуществление связи его содержания и методики обучения с практикой.

На сегодняшний день проблема прикладной направленности обучения физики является очень важной. Современный уровень развития общества характеризуется возрастанием роли физики и использованием физических законов для исследования широкого круга задач. Физика стала средством решения проблем организации и оптимизации производства, исследования экономических и социальных процессов [1]. Применение при этом компьютера способствует интенсификации процесса обучения, расширению областей решаемых задач, приближению учебной деятельности к профессиональной [2].

Проблемы дидактики и методики использования информационных и коммуникационных технологий в процессе обучения рассматриваются в работах таких ученых как Toki and Pange [3], Judson [4], Larson [5] и др.

Вопросам построения методических систем обучения дисциплине «Электричество и магнетизм» посвящены работы Zacharia, Z. C. [6], Guisasaola [7] и др.

Для того чтобы определить методику и пути реализации прикладной направленности обучения физики необходимо понимать сущность данного понятия. Итак, *«прикладная направленность обучения физике это ориентация содержания и методов обучения на формирование умений применять физические теории и законы для решения задач, возникающих в других отраслях научного знания, учебных дисциплинах, в будущей профессиональной подготовке, с использованием методов и приемов физической науки»* [8].

Методика

На основе проведенного анализа, был сделан вывод о необходимости создания методической системы прикладной направленности обучения дисциплины «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ для студентов, обучающихся по специальностям «Физика» направленного на формирование профессионально значимых качеств у будущих учителей физики.

В рамках нашей методической системы обучения была разработана учебная программа курса «Электричество и магнетизм», учебное пособие «Курс прикладной физики», электронный учебник «Электричество и магнетизм», учебно-методическое пособие «Прикладные задачи по физике», использована интегрированная программная система схемотехнического моделирования аналоговых и цифровых радиоэлектронных устройств Electronics Workbench с элементами прикладной направленности, виртуальный лабораторный комплекс «Открытая физика» при использовании которых решались следующие задачи:

– сближение учебных методов и решения задач по дисциплине «Электричество и магнетизм» с методами, применяемыми на практике;

– расширение межпредметного кругозора обучаемых;

– раскрытие особенностей прикладных аспектов дисциплины с помощью ИКТ.

Разработанная нами методическая система нацелена на решение следующих задач:

- сформировать основы научного мировоззрения студентов, добиться понимания обучаемыми интегральной роли дисциплины «Электричество и магнетизм» в других дисциплинах;

- расширить возможности прикладной направленности обучения физике, т.е. способствовать усвоению студентами теории в единстве с ее прикладными аспектами;
- развитие исследовательских умений студентов при использовании средств ИКТ в процессе выполнения лабораторных работ по дисциплине «Электричество и магнетизм»;
- научить студентов решать задачи прикладного характера по дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ;
- выработать у студентов потребность постоянного пополнения и обновления знаний, умение творчески применять их в своей деятельности, понимать тенденции развития современного общества и использовать ИКТ в жизни.

Для определения подлинности предложенной нами гипотезы была проведена экспериментальная проверка по теме исследования и проходила в 2013-2014, 2014-2015 и 2015-2016 учебных годах. В эксперименте были задействованы студенты: дневного отделения факультета естествознания (специальности 5В011000, 5В060400 – «Физика») кафедры физики Международного казахско-турецкого университета имени А.Ясави, кафедры «Информатика» Московского городского педагогического университета и Кызылординского государственного университета имени Коркыта. Педагогический эксперимент включал в себя три этапа, имеющих свою специфику: первый этап - констатирующий, второй - поисковый, третий - обучающий (опытно-педагогический). Для проведения эксперимента были определены экспериментальная (ЭГ) и контрольная (КГ) группы. До проведения эксперимента в контрольных группах успеваемость некоторых студентов была выше чем в экспериментальных группах. Общее число участвовавших в эксперименте студентов – 76, в КГ – 38 и в ЭГ – 38.

Цели опытно-педагогического эксперимента:

- Определить уровень и возможности обучения предмету «Электричество и магнетизм» в вузах;
- Исследование влияния применения ИКТ к методической системе обучения предмету «Электричество и магнетизм» в усилении прикладной направленности;
- Исследовать возможность усиления прикладной направленности обучения предмету «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ и наметить основные направления решения данной проблемы;
- Доказать эффективности методической системы обучения по предмету «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ для усиления прикладной направленности студентов.

Основными задачами констатирующего этапа экспериментальной работы (2013 – 2014 гг.) были: ознокомление и анализ процесса обучения будущих учителей физики по традиционной системе дисциплине «Электричество и магнетизм», выявление уровня применения ИКТ в обучении дисциплине и отношения студентов к заданиям прикладного характера, определение уровня сформированности их умений применять знания по физике для решения различных задач.

В ходе констатирующего эксперимента применялись различные методы: был проведен анализ психолого-педагогической, физической и методической литературы, диссертационных исследований, программ курса «Электричество и магнетизм» в вузах; ознокомление с документами относительно кредитной систем вузов; были проведены собеседования со студентами и преподавателями. А также, были определены ИКТ с помощью которых усиливалась прикладная направленность обучения дисциплине «Электричество и магнетизм». В связи с этим были определены некоторые преимущества обучения дисциплине с помощью ИКТ.

Полученные результаты в ходе констатирующего эксперимента явились основой построения гипотезы нашего исследования и определения путей усиление прикладной направленности обучения дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ. И шла подготовка дидактических материалов для проведения контрольных работ по решению физических задач, выполнения лабораторных работ прикладного характера с использованием ИКТ для выявления уровня входящих знаний.

На этом этапе были определены предмет, цель, задачи и научный аппарат исследования, построена гипотеза нашего исследования.

Второй этап – поисковый, проводился 2014-2015 гг. Основная цель этого этапа – уточнение (конкретизирование) методики прикладной направленности обучения дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ и определение трудностей которые встречаются при обучении этому предмету. А также, была построена методическая система усиления прикладной направленности обучения данному предмету с помощью ИКТ и внедрено в учебный процесс.

Главной задачей поискового эксперимента была оценка эффективности обучения студентов с введением экспериментального фактора, то есть разработанной методикой проведения лекционных, практических и лабораторных занятий в экспериментальных группах и без введения эксперимен-

тального фактора в контрольных. В экспериментальных группах студенты использовали технологию проведения занятий в условиях прикладной направленности обучения дисциплины «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ, а студенты контрольных групп проходили обычный курс, пользуясь традиционными педагогическими методиками проведения занятий.

Интеллектуальный уровень студентов в контрольной и экспериментальной группах сходен, что было установлено в результате ранее проведенных исследований. На исследование отводилось время запланированное по учебному плану на прохождение выбранной дисциплины.

Третий этап – обучающий (опытно-педагогический) проводился 2015-2016 гг. На этом этапе проводился сам педагогический эксперимент. На первом занятии студентам объяснили, каким образом будет происходить изучение материала, ознакомили с планом проведения лекций, практических и лабораторных занятий, а также с организацией проведения текущего и итогового контроля.

Авторами был разработан электронный учебник, который содержит 20 практических заданий и 15 анимаций различных явлений курса «Электричество и магнетизм». На практических занятиях в системе тренировочных заданий ведущее место занимают задачи прикладного характера с применением средств ИКТ.

На лабораторных занятиях можно использовать интегрированные программные системы схемотехнического моделирования аналоговых и цифровых радиоэлектронных устройств (Micro-Cap V, DesignLab 8.0, APLAC 7.0, System View 1.9, Circuit Maker 6.0, Electronics Workbench), эффективно автоматизирующие трудоемкие вычислительные преобразования, где внимание студента нацеливается, прежде всего, на решение содержательных задач. Программа Electronics Workbench легка в усвоении и удобна в использовании. Составив схему и подключив необходимые контрольно-измерительные приборы можно приступить к исследованию процессов электрических цепей простым нажатием на виртуальный выключатель.

Например, на лабораторной работе «Сложная электрическая цепь составленная из резисторов» студентам предлагаются такие задачи, как: *применение законов Кирхгофа, понять принцип наложения, применить метод эквивалентного источника.*

Применение ИКТ позволяет эффективно и доступно осуществить основу принципа наглядности – визуализацию процесса и результата решения задач. Компьютер может генерировать графики, схемы и позволяет воссоздавать реальную обстановку действительности.

С учетом методики, описанной В.П.Беспалько, оценивались показатели усвоения учебного материала на различных уровнях, задаваемых целью обучения. Эти показатели классифицируют глубину проникновения и качество владения студентами учебным материалом. Знания и умения можно представить в виде следующих четырех последовательных уровней усвоения (α) как способность решать различные задачи, отражающие развитие опыта студентов по предмету «Электричество и магнетизм» в процессе обучения.

- 1-й уровень (α_1) – узнавание объектов, свойств и процессов данной области действительности при повторном восприятии ранее усвоенной информации о них;
- 2-й уровень (α_2) – воспроизведение (самостоятельная репродуктивная деятельность, выполняемая по памяти или алгоритму);
- 3-й уровень (α_3) – эвристический (самостоятельная репродуктивная деятельность, выполняемая по самостоятельно созданному алгоритму или типовому алгоритму, преобразованному в ходе самого действия);
- 4-й уровень (α_4) – творческий (творческая деятельность, при этом добывается объективно новая информация).

Для выявления степени усвоения программного материала на каждом уровне были разработаны соответствующие контрольные работы по решению физических задач, выполнения лабораторных работ с использованием ИКТ, которые содержали задания и эталоны, т.е. образцы полного и правильного выполнения действий. По эталону легко определяется число существенных операций, ведущих к решению теста.

Результаты

Современная научная дидактика утверждает, если коэффициент усвоения $K \geq 0,7$, процесс обучения можно считать завершенным, так как в последующей деятельности студент способен в ходе самообучения совершенствовать свои знания. При усвоении с коэффициентом $K < 0,7$ студент проявляет

неустойчивость результатов повторных проверок, в последующей деятельности совершает систематические ошибки и не способен самостоятельно их исправить.

Коэффициент усвоения определяется по формуле: $K = \frac{n}{N}$

где, n – количество баллов, набранных испытуемым, а N – максимальное количество баллов. В ВУЗ-ах РК принято следующее распределение баллов:

- при $0,9 \leq K \leq 1$ это оценка 90-100 баллов;
- при $0,8 \leq K \leq 0,9$ это оценка 75-89 баллов;
- при $0,7 \leq K \leq 0,8$ это оценка 50-74 баллов;
- при $0,6 \leq K \leq 0,7$ это оценка 0-49 баллов;

По результатам выполнения каждого задания всей группой испытуемых определяется уровень затруднений. В педагогической практике принято выделять четыре уровня затруднений: 0-й, 1-й, 2-й, 3-й.

Если суммарное количество баллов, набранных всей группой испытуемых совпадает с максимально возможным по данному заданию, то отмечается 0-й уровень затруднений, а коэффициент усвоения (для группы) близок к 1. При коэффициенте усвоения от 0,9 – 0-й уровень затруднений, если коэффициент усвоения в пределах от 0,8 до 0,9, то отмечается 1-й (низкий) уровень затруднений, от 0,7 до 0,8 – 2-й (средний) уровень затруднений, меньше 0,7 – 3-й уровень затруднений.

2-й и 3-й уровни затруднений требуют корректировки знаний студентов по данному разделу уже на последующих занятиях.

Результаты контрольных работ с прикладным характером по решению физических задач, выполнения лабораторных работ использованием ИКТ по каждому уровню усвоения учебного материала в контрольных и экспериментальных группах представлены в таблице 1.

Таблица 1 - Коэффициент усвоения знаний в контрольной и экспериментальной группах.

Уровни усвоения знаний (α)	Коэффициент усвоения знаний (K)	
	Контрольная группа	Экспериментальная группа
1-й уровень α_1	0,825	0,882
2-й уровень α_2	0,803	0,852
3-й уровень α_3	0,782	0,807
4-й уровень α_4	0,658	0,763

Обсуждение

Полученный анализ результатов показал, что у студентов обучающихся в экспериментальной группе, результаты контрольных работ на определение уровня усвоения знаний на порядок выше, чем результаты контрольных работ студентов, обучающихся в контрольных группах.

Результаты экспериментальной проверки эффективности предлагаемой методики усиления прикладной направленности курса «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ показали:

1. Разработанная методическая система по усилению прикладной направленности обучения дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ формирует прикладные знания и умения у студентов;

2. Электронный учебник «Электричество и магнетизм» позволяет студентам наглядно увидеть связь теории курса с практикой (что чрезвычайно важно для студентов), а также оценить значительные преимущества использования ИКТ в решении физических и профессиональных задач.

3. В ходе выполнения заданий с прикладным характером студенты приобретают опыт исследовательской работы, планирования, что в итоге положительно повлияло на подготовку будущего учителя физики.

Таким образом, все данные, полученные при обработке результатов педагогического эксперимента, подтвердили достоверность наших предположений о положительном влиянии предложенной мето-

дики организации и проведения учебного процесса на повышение качества прикладных знаний и умений студентов, а также их интереса к изучению физики. Применение приобретенных знаний для решения практических задач исследовательского характера стимулирует и активизирует познавательную деятельность студентов, что, в свою очередь, обеспечивает прочное усвоение содержания курса «Электричество и магнетизм».

Заключение

Теоретическое и экспериментальное исследование проблемы усиления прикладной направленности обучения дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью подтвердило выдвинутую гипотезу и позволило решить все поставленные задачи.

Основные результаты диссертационного исследования следующие:

1. В результате теоретического анализа установлено, что в педагогике и психологии недостаточно исследований в области изучения прикладной направленности дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ.

2. Раскрыты психолого-педагогические и дидактические аспекты процесса усвоения знаний, способствующие развитию исследовательских умений и профессиональных навыков у студентов.

3. В ходе исследования:

- сформулированы научно-методические основы прикладной направленности обучения дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ;
- составлен блок задач прикладной направленности с помощью ИКТ;
- разработана система практических и лабораторных занятий, направленная на развитие прикладных умений и навыков.

4. Создан электронный учебник «Электричество и магнетизм» формирующий прикладную направленность обучения дисциплине «Электричество и магнетизм».

5. Экспериментальная проверка разработанной методики формирования прикладной направленности обучения дисциплине «Электричество и магнетизм» с помощью ИКТ показала ее эффективность. Было установлено, что данная методика развивает интерес к физике, ведет к ее более глубокому пониманию, улучшает качество знаний, положительно влияя на процесс их формирования, способствует применению знаний для решения прикладных задач в различных отраслях науки.

Список использованной литературы:

- 1 Bodur, E. T. (2006). *The Impact of Constructivist Approach on Student's Success in Computer Based Physics Education Social Sciences Institute, Sakarya University.*
- 2 Richards, C. (2004). *From old to new learning: Global imperatives, exemplary Asian dilemmas and ICT as a key to cultural change in education. Globalisation, Societies & Education, 2(3), – P. 337-353.*
- 3 E.I. Toki, J. Pange *Social learning theories as tools for learning in an ICT educational system The Online Journal of New Horizons in Education, 3 (1) (2013), – P. 53–55.*
- 4 Judson, E. (2006). *How teachers integrate technology and their beliefs about learning: Is there a connection? Journal of Computing and Teacher Education, 14(3), – P. 581-597.*
- 5 Larson, L. L. (2003). *A descriptive study of technology integration and faculty professional development in one higher education institution. Retrieved from ProQuest Digital Dissertations database. (AAT 3077736).*
- 6 Zacharia, Z. (2007). *Comparing and combining real and virtual experimentation: an effort to enhance students' conceptual understanding of electric circuits. Journal of Computer Assisted Learning, 23(2), 120. doi:10.1111/j.1365-2729.2006.00215.x.*
- 7 Guisasola et al., 2004, J. Guisasola, J.M. Almudi, J.L. Zubimendi *Difficulties in Learning the Introductory Magnetic Field Theory in the First Years of University Science Education, 88 (2004), – P. 443–464.*
- 8 Usembayeva Indira Bahytovna, Bahtibayev Abdulhair Nurullaevich, Berkimbayev Kamalbek Meirbekovich, Saribaeva Aliya Chozhankizi *Electronic Resources in Physics as a Means of Formation Applied Orientation of Students Procedia - Social and Behavioral Sciences Volume 116, 21 February 2014. – P. 4310–4314.*

УДК 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

О.Я. Сулейменова¹, А.А. Садыкова², И.В. Лозенко³

¹кпн, доцент, КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова, г.Алматы, Казахстан

²ст.преподаватель, КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова, г.Алматы, Казахстан

³ст.преподаватель, КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова, г.Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ, КАК ОСНОВНАЯ ЦЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗАХ

Аннотация

Основной проблемой методики преподавания иностранных языков в медицинском вузе является формирование у студентов речевых навыков и умений.

Навык определяется, как способность обучающегося автоматизировано совершать осознанное действие. Основными характеристиками элементарного навыка являются: автоматизированность, репродуктивность, устойчивость, самостоятельность, обусловленность.

Речевой навык складывается из произносительного, лексического и грамматического элементарных навыков. Лексические навыки являются компонентом речевых навыков и формируются во время усвоения студентами лексических единиц иностранного языка. Эффективность формирования иноязычных лексических навыков находится в зависимости от правильного понимания студентами соотношения в практическом плане единиц речи языковых систем родного и изучаемого иностранного языка.

Ключевые слова: речевые навыки и умения; речевая деятельность; элементарный навык; произносительные, лексические и грамматические навыки; лексическая единица; языковая система; родной и иностранный язык; фоновые знания; стабильность; репродуктивность.

Аңдатпа

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ НЕГІЗГІ МАҚСАТ РЕТІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЛЕКСИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

О.Я. Сулейменова¹, А.А. Садыкова², И.В. Лозенко³

¹п.ғ.к., С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ доценті, ²С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ аға оқытушысы, ³С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ аға оқытушысы,

Алматы қ., Қазақстан

Медициналық оқу орындарында шет тілін оқыту әдістемесінің негізгі мәселесі студенттердің білім және тіл дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Дағды жасалған әрекетті түсінумен қоса, студенттердің іс-әрекетті автоматтандырылған түрде орындау қабілеті ретінде анықталады. Қарапайым дағдының негізгі сипаттамалары – автоматтандыру, репродуктив, тұрақтылық, өз әрекеттік, шарттастылық.

Тіл дағдысы дыбыстық, лексикалық және грамматикалық қарапайым дағдылардан құралады. Лексикалық дағды тіл дағдысының құрамы болып табылады және студенттердің шет тіліндегі лексикалық бірліктерді меңгеру кезінде қалыптасады.

Шеттілдік лексикалық дағдыны қалыптастыру тиімділігі студенттердің оқып жатқан шет тілін және ана тілінің тілдік жүйесінің сөйлеу бірліктерін тәжірибелік жоспарда арақатынасын дұрыс түсіну ретінде қолданылады.

Түйін сөздер: тілдік дағдылар мен біліктілік; сөйлеу әрекеті; қарапайым дағды; дыбыстық, лексикалық және грамматикалық дағдылар; лексикалық бірлік, тілдік жүйе; ана тілі және шет тілі.

Abstract

THE FORMATION OF LEXICAL SKILLS OF STUDENTS, AS THE MAIN PURPOSE OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN UNIVERSITIES

Suleymenova O.Ya.¹ – associate professor of the S.Asfendiyarov kazakh national medical university,

Sadykova A.A.² – senior teacher of the S.Asfendiyarov kazakh national medical university,

Lozenko I.V.³ – senior teacher of the S.Asfendiyarov kazakh national medical university,

Almaty, Kazakhstan

The basic problem of teaching methods of foreign languages in medical university is a formation of speaking skills and abilities in students. A skill is defined as a student's ability to perform conscious actions automatically, included in realized activity. The basic characteristics of an elementary skill are to be the followings: automatism, reproductiveness, stability, independence, conditionality.

Speaking skill is composed of articulatory, lexical and grammatical – elementary skills.

Lexical skills are considered to be the component of speaking skills and they are formed during mastering foreign language lexical units. The efficiency of forming foreign language lexical skills depends on students' correct understanding the correlation of speech units of native and foreign language systems.

In the process of foreign lexical skills formation the basic knowledge of students, connected with history, culture, traditions and everyday life of people from the country of studied foreign language are of great significance.

Key words: speaking skills and abilities; speaking activity; elementary skill; articulatory, lexical and grammatical skills; lexical unit; linguistic system; native and foreign language; basic knowledge; stability, reproductiveness.

Практическое овладение иноязычной речью невозможно без формирования речевых навыков и умений. Основной проблемой методики преподавания иностранных языков является формирование у обучающихся речевых навыков и умений. В методической литературе психологическое определение навыков, «как автоматизированных компонентов и умений», переносится и на речевые навыки. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. При этом навык определяется, как способность субъекта автоматизированно совершать осознанное действие, включенное в совершаемую деятельность [9].

Навык наделяют различными характеристиками. *Первой характеристикой навыка является автоматизированность.* Навык функционирует подсознательно, скоротечно, оставаясь фактически вне рамок самоконтроля вплоть до появления продукта совершаемого действия.

Второй характеристикой навыка можно считать репродуктивность в том плане, что функционирование навыка есть всегда воспроизведение усвоенного, воспринятого учебного материала. *Третьей характеристикой навыка называют устойчивость*, что приводит к межъязыковой и внутриязыковой интерференции, когда вновь формируемый навык сталкивается с уже сформированным. *Четвертой характеристикой навыка является его самостоятельность*, которая заключается в том, что связь навыка с одной конкретной деятельностью относительна. Уже сформированный навык может быть использован и при совершении другой деятельности. Так, например, способность произносить носовые звуки проявляется не только при произнесении английского слова to think [θɪŋk] - «думать», но вообще при употреблении слов, где подобные звуки встречаются. Именно самостоятельность навыка определяет такой феномен как перенос. *Пятой характеристикой навыка можно считать его обусловленность.* Это значит, что навык начинает функционировать только в том случае, если произведен его «запуск». Запуском может быть команда преподавателя (проспрягайте глагол «to be» в группе времен Indefinite), реальная речевая ситуация (на приеме у врача-терапевта, хирурга, стоматолога) и многие другие, что определяется связями автоматизированного действия. Перечисленные характеристики справедливы для любого элементарного навыка. Речевой навык представляет собой более сложную картину. Речевой навык не элементарен, он функционирует при выходе в речь, а потому включает в себя и произношение (или технику письма и орфографию), использование лексических единиц и грамматических форм [10].

Речевой навык является комплексным. Он складывается из произносительного (орфографического и др.), лексического и грамматического элементарных навыков. Кроме того, речевой навык характеризует языковая оснащенность: он всегда оперирует лексическими единицами, грамматическими формами.

Настоящая статья рассматривает проблему формирования лексических навыков, которые представляет собой компонент речевых навыков. Лексические навыки не существуют без лексических единиц.

Чаще всего с лексическим навыком связывают несколько элементарных операций: воспроизведение слова, словосочетания, устойчивого сочетания, фразеологизма, словообразование, сочетание лексических единиц друг с другом, словоупотребление и др. Такое множество элементарных навыков работы с лексическими единицами изучаемого иностранного языка формирует у студентов комплексные навыки.

Сущность лексических навыков заключается в самих лексических единицах, их количестве, стилистических особенностях, сложности для усвоения и др. Формирование лексических навыков у студентов определяется особенностями лексических единиц изучаемого иностранного языка.

Любые лексические единицы, устойчивое словосочетание или готовая фраза закрепляются в памяти человека как звуковой или графический комплекс, связанный с реальными или воображаемыми объектами окружающей действительности. Отсюда многообразие связей лексической единицы, которые в значительной степени определяют процесс формирования лексических навыков.

Общение на родном языке обеспечивают денотативные, сигнификативные, ситуационные и семантические связи.

При изучении иностранного языка усвоение лексических единиц обуславливается становлением не столько денотативных и ситуационных связей, на что нацелено большинство упражнений начального этапа, сколько – знаковых связей. Знаковыми связями называют связь между иноязычной лексической единицей и ее эквивалентом на родном языке. Знаковые связи образуются спонтанно и независимо от метода или используемых принципов обучения. Они образуются потому, что в сознании студентов большинство объектов окружающего мира уже опосредованы знаками (лексическими единицами) родного языка, составляющими вторичную материальную систему. Первичную материальную систему представляют для человека конкретные материальные объекты действительности, связи между ними. Элементы вторичной материальной системы наделены функцией «хранения» элементов идеальной системы и обозначения составляющих ее представлений и понятий. Новые знаки не могут быть усвоены независимо от элементов вторичной материальной системы. Процесс овладения новыми знаками есть, прежде всего, процесс создания знаковых связей между вновь поступающими лексическими единицами иностранного языка и уже устоявшимися лексическими единицами родного языка. Этот процесс может быть спонтанным, неуправляемым, что усложняет становление лексических навыков. Он может быть управляемым, если знаковые связи создаются целенаправленно.

Знаковые связи пугают некоторых методистов, не без основания опасаящихся установления студентами жестких однозначных связей между лексическими единицами двух языков. Опираясь на родной язык, студенты готовы свести все иноязычные знаки к более или менее соответствующим знакам родного языка. Например, первично установленную связь leather (англ.) – «выделанная кожа животных, используемая для производства кожаных изделий», - они используют для создания стилистически неверных словосочетаний, типа: «humanleather» - «кожа человека». Для обозначения человеческой кожи в английском языке используется существительное skin, поэтому правильным вариантом названного словосочетания является humanskin. В данном случае происходит ложная синонимизация и формирование навыков, неадекватных коммуникативной задаче.

Лексические навыки могут быть неадекватны коммуникативной задаче и в случае недостатка фоновых знаний. Овладение английским словом shell, как эквивалентом слову «раковина» влечет за собой опасность появления таких стилистически неверных словосочетаний, как «earshell» (ушная раковина), «washshell» (раковина для мытья рук в ванной) и «dishshell» (раковина для мытья посуды на кухне).

Для того, чтобы не допускать подобных стилистических ошибок при овладении иностранной разговорной речью, студент должен своевременно узнать, что слово shell в английском языке используется только для обозначения понятия «морская раковина, ракушка». Для обозначения перечисленных понятий: «ушная раковина», «раковина для мытья рук в ванной», «раковина для мытья посуды на кухне» в английском языке соответственно используются следующие лексические единицы: «externalear», «wash-basin», «sink».

Это и есть фоновые знания, которые необходимы студенту. *Фоновые знания к родному слову способствуют становлению сигнификативных связей. Фоновые знания у иноязычного слова редко совпадают с фоновыми знаниями родного слова, так как национально-культурной компонент лексических единиц двух знаковых систем не может быть идентичным в большинстве случаев.* Ясно, что и сигнификативные связи родного слова нельзя переносить на его иноязычный эквивалент.

Рассмотрение связей, сопутствующих лексическим единицам, позволяет выделить денотативные, ситуационные, сигнификативные и семантические связи, которые в совокупности обеспечивают функционирование лексических навыков родного языка, а также знаковые связи, во многом определяющие становление иноязычных лексических навыков. Роль знаковых связей в формировании иноязычных лексических навыков тем более велика, что в основном через знаковые связи утверждаются и все другие связи иностранной лексической единицы.

Иностранная лексическая единица обретет аутентичные денотативные связи только в том случае, если будут четко оговорены границы ее значения в сопоставлении с границами значения условно-эквивалентной единицы родного языка.

Иностранная лексическая единица обретет аутентичные сигнификативные связи только в том случае, если студент получит исчерпывающие фоновые знания, раскрывающие ее национально-культурный компонент и отграничивающие ее от эквивалентных единиц родного языка.

Иностранная единица речи способна обрести ситуационные связи в случае установления прочных знаковых связей со своим эквивалентном в родной речи.

Иностранная лексическая единица окажется включенной в соответствующую семантическую систему (обретет семантические связи) лишь при условии направленного в этом отношении отбора языкового материала и преимущественного использования упражнений, формирующих знаковые связи между эквивалентными словосочетаниями двух языков.

Таким образом, эффективность формирования иноязычных лексических навыков находится в прямой зависимости от четкого понимания студентами соотношения единиц речи двух языковых систем в практическом плане. Это предполагает целенаправленное создание иноязычных семантических полей и становление знаковых связей новых лексических единиц в условиях речевого общения и использования переводных упражнений для усвоения иноязычных словосочетаний и готовых фраз.

Список использованной литературы:

- 1 Афаасова В.В., Долтмурзиев Д.О., Черезова Т.Л. *Английский язык для медицинских специальностей.* – М.: Издательский центр: «Академия», 2005. – С. 5-7.
- 2 Сулейменова О.Я., Еленова А.К. *Немецкий язык – Алматы: «Delux printery» 2005. - С.3-10.*
- 3 Маслова А.М., Вайнштейн З.Н., Плебейская Л.С. *Учебник английского языка для медицинских вузов.* – М.: «Лист Нью», 2005. – С. 3-5.
- 4 Чурилов Л.П., Строева Ю.И., Утехин В.И., Скоггинс У.Дж. и др. *Английский язык для медиков.* – Санкт-Петербург: ЭЛБИ – СПб, 2012. – С. 4-5, 8-14.
- 5 Марковина И.Ю., Максимова З.К., Вайнштейн М.Б. *Английский язык для студентов-медиков.* – М.: ГЭОТАР – Медиа, 2013. – С. 3-6.
- 6 Мухина В.В. *Английский язык для студентов-стоматологов.* – М.: Изд.-во АСТ, 2003. – С. 3-6.
- 7 Муравейская М.С., Орлова Л.К. *Английский язык для медиков.* – М.: Флинта: «Наука», 2011. – С.3-4.
- 8 Немов Р.С. *Психология.* – М.: «Просвещение», 1990 – С. 65-66., 219-231.
- 9 Миньяр-Белоручев Р.К. *К проблеме формирования иноязычных лексических навыков./Сб. Иностранные языки в высшей школе.* – М.: Изд.-во МГПИИЯ, 1989. – С. 3-9.
- 10 Бородулина М.К., Карлин А.Л., Лурье А.С., Минина Н.М. *Обучение иностранному языку как специальности (Немецкий язык).* – М.: «Высшая школа», 1975. – С. 31-38.

378.02:37.016
МРНТИ 14.35.09

О.Я. Сулейменова¹, Б.С. Орынбекова²

¹ х.ғ.д., әл – Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің доценті,
Алматы қ, Қазақстан

²6M011200 – Химия мамандығының 2 – курс магистранты, әл – Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ, Қазақстан

ШОҒЫРЛАНДЫРЫП-ҚАРҚЫНДЫ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖАЛПЫ ХИМИЯ КURСЫНДА ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада шоғырландырып қарқынды оқыту технологиясы негізінде жоғары оқу орындарында химия пәнінен семинар сабақтарының оқу бағдарламасы жаңаша тұжырымдалып, орындалатын жұмыстар нақты жоспарланғаны туралы баяндалады. Сонымен қатар, семинар сабақты жүргізу студенттердің дара жұмыс істеуінен бастау алатын 4 буынды (сілтеме, шому, машықтану, сынау) сабақ жұптық әрі қарай шағын топтық түрде жалғасатындығы баяндалады. Шоғырландырып қарқынды оқыту технологиясын қолдану студенттердің аудиторияда ақпаратты оқытушының қатысында өзбетінше меңгеруі, қиналған сәтте көмек алуы, жұп, топ болып жұмыс істеудің әдістерін еркін меңгеріп, сөйлесуге, сұхбаттасуға, сұрақ-жауапқа араласуға, пікірін жеткізіп сөйлеп не жазып, дискуссияға қатынаса алуға мүмкіндік туғызатын жағдайлар қарастырылған.

Түйін сөздер: шоғырландырып қарқынды оқыту технологиясы, сілтеме, шому, машықтану, сынау.

Аннотация

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИНТЕНСИВНО-КООРДИНАЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ НА КУРСАХ ОБЩЕЙ ХИМИИ

Сулейменова О.Я.¹, Орынбекова Б.С.²

¹д.х.н., доцент КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

²магистрант 2 – курса по специальности 6M011200 – Химия КазНУ им. аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

В ВУЗ-ах на основе технологии координационно-интенсивного обучения учебная программа семинарских занятий по химии сформулированы по новому и работа проводится по четко намеченному плану. Проведение семинарских занятий 4-ех стадийного (ссылка, раздумье, умение, тестирование) урока, которое начинается с индивидуальной работы студентов, затем в парах, далее продолжиться в малых группах. Использование технологии координационно-интенсивного обучения, при присутствии преподавателя в аудитории, позволяет студентам самостоятельно осваивать информацию, при трудности получать помощь других, свободно освоить методы работы в парах, группах, разговаривать, беседовать, участвовать в опросах, устно или в письменном виде выразить свое мнение, участвовать в дискуссиях.

Ключевые слова: интензивно-координационное обучение, ссылка, умение, навыки, тестирование.

Abstract

USING TECHNOLOGY COORDINATION INTENSE TRAINING COURSES GENERAL CHEMISTRY

Suleimenova O.Ya.¹, Orynbekova B.C.²

¹Doctor of Chemistry, associate professor of the Al-Farabi Kazakh national university, Almaty, Kazakhstan

²magisrtant 2 -Course the specialty 6M011200 -Chemicals them of the Al-Farabi Kazakh national university,
Almaty, Kazakhstan

In institutes of higher education on the basis of coordination-intensive technology training curriculum of seminars in Chemistry formulated the new and the work carried out by well-planned. Conducting seminars 4 ex-phasic (link, thought, skill testing) lesson that begins with the individual work of the students, then in pairs, then proceed in small groups. Using technology coordination-intensive training, in the presence of the teacher in the classroom allows students to independently develop information with difficulty getting help from others, freely to master the methods of work in pairs, groups, talk, talk, participate in polls, orally or in writing, to express their opinions, participate in dissкусиу.

Key words: intense coordination training, link, meditation, exercise, testing.

Болашаққа нық қадам жасау үшін, қоғам талаптарына байланысты құндылықтарға көшуге сәйкес еліміздің білім беру жүйесінде жаңа парадигмаларға нақты бет алу байқалуда. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың: «Экономикалық көрсеткішіміздің өсуіне орай біздің қоғамымыздағы мәдени және білім деңгейінің артуына, жаңа қазақстандық зияткер ұлт қалыптасуына ерекше назар аудару қажет» деп атап көрсетуі, білім беру саласының еліміздегі даму үдерісіне атсалысатын жаңашыл, білікті мамандарды дайындау қажеттігін міндеттейді. Білім берудің тиімді жүйесін қалыптастыру, жаңа сапаға көшу, инновациялық ғылыми зерттеулерді әлемдік деңгейге шығару, болашақ мамандарды нарықтық және өндірістік шындыққа бейімдеу, оқушылардың қызметтік сауаттылығын дамыту еліміздегі білім беру жүйесін жетілдіруге және бәсекеге қабілетті мамандар даярлауға мүмкіндік береді [1].

Аталған міндеттерді жүзеге асыруда, педагогикада «технология» түсінігі ғылыми-техникалық прогресс нәтижесінде, білім беру саласына жаңа технологияның ендірілуіне қатысты арнаулы бағытты ХХ ғасырдың 60-жылдары АҚШ орындады, ал қазір ХХІ ғасырдың басында іс жүзінде әлемнің барлық елдеріне таралды. Заман талабына сай, шығармашылықпен жұмыс істейтін ғалымдар, мұғалімдердің ізденістерінің нәтижесінде оқу-тәрбие жұмысының тиімділігін арттырудың жаңа технологиялары өмірге келуде: дидактикалық бірліктерді шоғырландыру (П.Э. Эрдниев), дамыта оқыту (Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов), ізгілікті – тұлғалық (Ш.А.Амонашвили), оқу материалдарының шартты белгілері және сызба үлгілері негізінде қарқынды оқыту (В.Ф. Шаталов), бағдарламалап оқыту (В.П. Беспалько), проблемалық модельді оқыту (М.Чошанов), модельді оқыту (П.И. Третьяков, К.Вазина) технологиялары және т.б., кеңінен қолданылуда, оқыту үдерісінде басшылыққа алынуда [3]. Қазақстанда Ж.А. Қараевтың, Б.А. Тұрғынбаеваның, Ә.Жүнісбектің, Қ.Қ. Қабдықайыровтың, Қ.М. Нағымжанованың, М.М. Жанпейісованың және т.б. ғалымдардың ұсынған оқытудың жаңа технологиялары оқу үдерісінде белсенді түрде қолданылуда [4]. Соның бірі Н.Н. Нұрахметов, Қ.Ә. Әбдіғалиев ұсынған авторлық «шоғырландырып қарқынды оқыту» жүйесінің жалпы орта білім беретін мектептерінің толық және шағын жинақталған түрлерінде толықтай сынақтан өткендегі эксперименттік нәтижелер осы ғасырдың алғашқы жылдарында алынған болатын [1]. Сонымен бірге, оның ғылыми-әдістемелік негіздері қалыптасып, оқыту үдерісін іске асырудың мүмкіндіктері дидактикалық және диагностикалық тұрғыдан талданып, жаңа оқыту технологиясына тән сипаттары тұжырымдалып, көпшілікке жария етілді [2].

«Шоғырландырып қарқынды оқыту» технологиясы бұрыннан кеңестік педагогиканың әйгілі ғалымдары П. Блонскийден басталып, В.Ф. Шаталов, М.П. Щетенин, А.Тубельский және т.б. үлес қосып жалпылама алғанда «Шоғырландырып оқыту» деген атаумен ресми әдебиеттерге енген болатын [2]. Оның психологиялық негіздеулерін Г. Ибрагимов жасағаны мәлім.

Жоғары оқу орнында «Шоғырландырып қарқынды оқыту» технологиясы бойынша сабақтың оқу бағдарламасы жаңаша тұжырымдалып, әрбіріндегі орындалатын жұмыстар нақтыланып жоспарланды. Дұрыс ұйымдасқан оқу үдеріс нәтижелі болуы үшін сабақтың осы технологиясын енгізу тиімді әдіс. Шоғырландырып қарқынды оқыту (ШҚО) жүйесінің мақсаты – білім алушы ЖОО-нан шыққанда өз бетінше іздене алатын, өмір сүре алатын, кейбір студенттердің шығармашылықпен жұмыс істей алатын қабілеттерін дамыту [6].

«Шоғырландырып қарқынды оқыту» технологиясы бойынша бүкіл 4 буынды сабақтың оқу бағдарламасы жаңаша тұжырымдалып, әрбіріндегі орындалатын жұмыстар нақтыланып жоспарланады. Сілтеу буынында дәрісші жаңа оқу тақырыбының жалпы сұлбасын ұсынып, ең мәнді тұстарына көңіл бөліп, бүкіл сабақты өзара белсенділік режимінде өткізуге міндетті. Демек, күнібұрын студенттің алдын-ала біліміне сүйенген сауалдар, жаңа тақырыпты игеруге қажетті проблемалық сұрақтар т.т. әрі олардың жауаптарының қысқаша мазмұны дайындалуы керек. Дәрістегі басталған тақырыптың мазмұнын игеруді екінші шолу буынында студенттің өзіне жіктеу үшін олар жүйелі тапсырмалар түрінде жасап шығарылып үлестіріледі. Оның ішінде үшінші буында студенттердің жеке орындайтын деңгейлі тапсырмалары көрсетіледі. Төртінші буында лағашқы 3 буында игерген теориялық білімі мен кейін өздері шешкен тапсырмаларының жазбаша нәтижелерінде бағалау іске асады.

«Шоғырландырып қарқынды оқыту» технологиясының ұстанымын сақтай жасалатын оқыту бағдарлымысын, әдетте, «маршрут – бағдарлама» деп атау дәстүрге айналған. Маршрут бағдарлама жасаудың негізін сақтай отырып университеттік студенттерге лайықталған варианттың өзіндік ерекшеліктері бар. Әуелі студенттің жаңа ақпаратты игеруі қарқынды режимде өтетіндігі ескеріледі. Соған қоса орындауға берілетін аудиториялық тапсырмалардың мазмұны нақты білімнен туындайтын біліктердің қалыптасуына, ең бастысы – пәндік құзыреттіліктердің пайда болуына жол

ашатындай болуы шарт. Пәндік құзыреттілікке сай тапсырмалар болашақ мектеп мұғалімінің әлеуетіне әсер ететіндей әрі тікелей өлшеуге болатындай етіп беріледі.

Кесте

Шоғыр – сабақтың құрылымы, функциясы:

Шоғыр сабақтың буындары	Оқытушының атқаратын қызметі	Студенттің атқаратын қызметі
СІЛТЕМЕ	1. Жаңа кіріктірілген шоғыр тақырыптарды шола түсіндіру; 2. Қысқа пысықтау; 3. Өз бетінше игеретін тапсырмалар беру.	1. Жаңа материалдарды талқылау, тірек-конспектін жасау; 2. Сұраулар беру, пысықтауға қатынасу; 3. Өзіндік тапсырмалар алу.
ШОМУ	1. Өз бетінше дайындық кезінде түсінбегендерге бағыт-бағдар беру; 2. Әр деңгейлі толық пысықтау жүргізу; 3. Машықтану тапсырмалар тарату (стандартты деңгей)	1. Өзбетінше дайындықтың тапсырмасын орындау, дәптерге жазу; 2. Пысықтау сұрақтары мен жауаптар дайындау; 3. Қосымша мағлұматтарды игеру, конспектілеу
МАШЫҚТАНУ	1. Машықтану тапсырмаларының орындалуын қадағалау; 2. Тапсырма орындаған оқушыларға келесі деңгейдің тапсырмасын беру; 3. Озат студенттерге дара тапсырмалар беру.	1. Машықтану тапсырмасының стандартты деңгейдегісін, одан кейінгілерін орындап дәптерге жазу; 2. Қажет болса дара тапсырма алып орындау; 3. Топшадағы студенттердің тапсырмаларын талдауға араласу.
СЫНАУ	1. Студенттерді міндетті деңгей бойынша кезегімен түгелдей сұрап шығу; 2. Мүмкін деңгейлердің тапсырмасын орындаған студенттерді түгелдей сұрау, бағалау; 3. Шоғыр, сабақты қорытындылау.	1. Машықтану тапсырмасының міндетті деңгейін орындап, түсіндіріп беру, баға алу; 2. Мүмкін деңгейлердің тапсырмаларын түсіндіріп беру, баға алу; 3. Дара тапсырмаларды түсіндіріп беру, баға алу.

Жоғары оқу орындарының студенттері үшін бұл жүйені қолдану негізінде осы заманғы әдіс-тәсілдердің саны молая күрделене түседі. Студенттердің дара жұмыс істеуінен бастау алатын 4 буынды сабақ жұптық әрі қарай шағын топтық түрде жалғасады. Ең соңында қайтадан әрбір студент дара сынақтан өтіп, тиісті бағасын алумен тәмамдалады. Мұндай шоғыр сабақтар (4 буынды сабақтың жалпы атауы осындай) маршрутты кіріктірілген бағдарламада жаңа материалды жоғары қарқынмен игерумен өтетіндіктен кредиттік жүйенің оқыту формаларының беретін нәтижесінен жоғарылау әрі аз уақыт бірлігінде іске асады. Бұл өз кезегінде міндетті ақпаратты тезірек игеруге мүмкіндік туғызып, жалпы берілген уақыттан бұрын орындап, бос уақытты ұтуға жеткізеді. Бос уақыт СӨЖ жалғастыруға, аралық бақылауға дайындықтың деңгейін, ауқымын жоғарылатуға жұмсалады. Осылайша жалпы алғанда «Шоғырландырып қарқанды оқыту» технологиясын пайдаланған университет педагогтарының Мемлекеттік білім стандартындағы берілген талаптарды сапалы атқарып шығатынына кепілдік бере алады. Төртінші сынақ буынында іске асатын бүкіл топтың бағалануы жоғары оқу орнында қолданыла бермейтін жаңаша тәсілмен жүргізіледі. Аудиторияда арнайы шағын топтарға бөлініп, қоғамдаса орналасып, дара, жұптық, шағын топтық жұмыс түрлерін іске асыратындай жағдай жасалынады. Студенттердің білімін, білігін құзыреттіліктерін тексеру әрдеңгейлі тапсырмалардағы жаттығулар, есептеулер т.б. орындау арқылы жүзеге асатындықтан үндес мазмұнды сұрақ-тапсырмаларды жасау педагогтың өзінің шеберлігін шындай түсуіне әсер ететіндігі ешбір күмән тудырмайды.

Шоғырландырып қарқынды оқыту жүйесінің оқыту үрдісін гуманизациялау бағытындағы басты мәселелері:

1. Оқу материалдары бірізділік сапқа тұрып тығыздалады, шашыраңқылық жойылады, модульдерге бөлініп оқыту арқылы ауыртпалық көп жеңілденеді;
2. Пәндердің саралануымен қатар кірігуі іске асады.
3. Жалпы білім мен пайдалы білімнің синтезі ретінде негізгі білімге жаңа мағына беріледі.

4. Шоғыр сабақтың 75%-ті оқушының өзбетінше жұмыс істеуіне кетеді.

5. Ұжымдық әсер-ықпал басым болады: оқушылар бір-біріне көмектесіп, пікір алмасып, пікір сайысқа түсіп, бірінің жұмысын бірі бағалап, мұғалімдік те қызмет атқара алады.

6. Оқу материалын игеру, бекіту, бағалау сабақ үстінде аяқталатындықтан, үйге тапсырма берілмейді, қажетті болмай қалады, оның есесіне блоктар бойынша үйге тапсырмалар жеке оқушыға немесе топшаға берілуі мүмкін. Түбінде мұндай тапсырма жоба түрінде беру мүмкіндігі қарастырылып отыр. Осылайша, оқу-зерттеу және ғылыми зерттеу қызметін ұйымдастыруға болады. Оқуды жобалаудың оқу-танымдық және дамыта тәрбиелеу сияқты маңызды аспектілері бар екені айқын. Жобалау барысында білімін, білітері мен дағдыларын бекіту, тереңдету, жүйелеу және қорытындылау мүмкін болады. Жалпы еңбек біліктері мен дағдылары қалыптастырылады. Оқуды жобалаудың дамыта-тәрбиелеу бағытында оқушының шығармашылық қабілетін, техникалық ойын және ой еңбегінің мәдениетін дамытады.

7. Білім деңгейінде айрмашылығы бар әр жастағы балалар ұжымында адами инстинкт қалпына келеді, ауызша немесе жазбаша беруге болмайтын білімдер немесе тәжірибелер алмасу, кіші үлкенге қарап өседі, үлкен кішіден именіп, оның алдына өнеге көрсетуге жауапты екенін сезінеді.

8. ШҚО жүйесі оқулықтың жасалу құрылымына, жалпы құрылысына, мазмұнына, оқу материалдарын білім алушыға жеткізу жолдарын және т.б. талаптарын қояды. Интегративтік курстарды жасауда жеңілдік болады.

9. ШҚО жүйесі оқыту тәсілдерін (дербес оқыту, топтап оқыту, ұжымдық оқыту) кешенді түрде және әрқайсысына өз орнында қолдануға толық мүмкіндік жасайды [5].

Жалпы химия сабағында шоғыр сабақтың біртұтас мазмұнын қамтитын, ертеңгі мамандыққа қажетті білімі, білігі, дағдысынан туындайтын пәндік құзыреттіліктердің жиынтығы болашақ мамандарды Мемлекеттік білім стандартының талаптарына сай дайындауға мүмкіндік береді. Жалпы химия курсына «Шоғырландырып қарқынды оқыту» технологиясын қолдану студенттердің аудиторияда өзбетінше ақпаратты оқытушының қатысында меңгеруі, қиналған сәтте көмек алуы, жұп, топ болып жұмыс істеудің әдістерін еркін меңгеріп, сөйлесуге, сұхбаттасуға, сұрақ-жауапқа араласуға, пікірін жеткізіп сөйлеп не жазып, дискуссияға қатынаса алуға мүмкіндік туғызатыны анық. Бұл қазіргі кредиттік оқыту жүйесінің әлі де шешімін таппай отырған өзекті проблемалардың қатарына жататыны көпке әйгілі. Жаңа ақпаратты, соған сай туындайтын сан түрлі проблемаларды шешуге машықтану көптен күткен мұғалімге тән ақпараттар, қарым-қатынастар өзіндік менеджмент (проблема шешу) құзыреттіліктеріне жеткізсе, олардың бәрі бірігіп, бүгінгі студентті ертеңгі құзырлы маманға айналдыратыны күмәнсіз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Нөкетаева Д.Ж. Педагогтардың қызметтік сауаттылығын қамтамасыз ету контекстіндегі биология мен химия мұғалімдерін дайындаудың заманауи технологиялары мен әдістері. // КазМҚПУ. 2012. №4. – 12 б.

2 Нұрахметов Н. Шоғырландырып қарқынды оқыту. // Әдістемелік ұсыныстар. «Мектеп қоғамдық бірлестігі» - Алматы. 2003. - 26 б.

3 Әбдіғалиев Қ. Осы заманғы педагогикалық технология. // Қазақстан мектебі. 200, №2, 8-13б.

4 Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы, 2002. – Б. 4-6.

5 Әбдіғалиева Қ. Осы заманғы педагогикалық технология. // Қазақстан мектебі. 2009, №2. – Б. 8-13.

6 Нұрахметов Н.Н., Әбдіғалиева Қ. «Шоғырландырып қарқынды оқыту» жүйесінің негіздері. // Қазақстан мектебі. 2002, №5. – Б. 7-12.

УДК 378.02 : 37.016
МРНТИ 14.35.09

Ж.К. Абильчанова¹

*¹магистр педагогических наук, ассистент профессора,
Казахская головная архитектурно-строительная академия, Алматы, Казахстан*

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ЦЕЛЯХ ФОРМИРОВАНИЯ У НИХ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация

Одной из основных задач межкультурного обучения иностранному языку профессиональной сферы в вузе является развитие межкультурно-коммуникативной компетенции. Развитие межкультурно-коммуникативной компетенции сегодня является главной целью личностно-ориентированного образования и отражает мировую тенденцию развития иноязычного образования. Специфика целевых и содержательных аспектов иноязычного образования в контексте межкультурной парадигмы обусловлена тем, что в качестве центрального элемента уровневой модели выступает обучаемый как субъект учебного процесса и как субъект межкультурной коммуникации. Поэтому в рамках актуального компетентного подхода самообразовательная компетенция считается одной из ключевых, подлежащих формированию и развитию в высшей школе. В статье рассматриваются некоторые возможности самообразовательной деятельности в процессе межкультурного обучения иностранному языку. Самообразовательная компетенция в целом считается одной из ключевых компетенций и является необходимой основой успешного развития личности и профессиональной деятельности человека.

Ключевые слова: межкультурно-коммуникативная компетенция, самообразовательная компетенция, иностранный язык, самостоятельная работа студента.

Аңдатпа

СТУДЕНТТЕРДІҢ АУДИТОРИЯДАН ТЫС ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУЫ: ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУЫ БАРЫСЫНДА ОЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ОҚЫТУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУЫ

*¹Педагогикалық ғылымдар магистрі, профессор ассистенті,
Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы, Алматы қ., Қазақстан
Ж.К. Абильчанова¹*

Мәдениетаралық шет тілін оқытудың негізгі міндеттердің бірі – мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін кәсіби салада жоғары оқу орындарында дамыту болып табылады. Мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін дамыту бүгінгі күннің тұлғалық-бағдарлы білім беруінің басты мақсаты болып табылады және шет тілінде білім беру әлемдік даму үрдісін бейнелейді. Шет тілінде білім беру мәдениетаралық парадигмасының контекстінде мақсаттық ерекшелігі және мазмұндық аспектілері себеп ретінде орталық элементі деңгейлігінде үйренуші оқу үрдісінің субъектісі және мәдениетаралық коммуникациясының субъектісі ретінде болып табылады. Сондықтан өзін-өзі оқыту құзыреттілігі маңызды, жоғары мектепте қалыптастыру және дамыту құзыреттілігі болып саналады. Мақалада мәдениетаралық шет тілін оқыту процесінде кейбір өзін-өзі оқыту қызметінің мүмкіндіктері қарастырылады. Өзін-өзі оқыту құзыреттілігі үйренушінің кәсіби қызметте қажетті және табысты дамуының негізі болып саналады.

Түйін сөздер: мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігі, өзін-өзі оқыту құзыреттілігі, шет тілі, студенттің өзіндік жұмысы.

Abstract

ORGANIZATION OF STUDENT'S INDEPENDENT WORK IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION FOR THE FORMATION OF SELF-EDUCATION COMPETENCE

*Zh.K. Abilchanova¹
¹Master of Pedagogical Science, assistant professor,
Kazakh leading academy of architecture and civil engineering, Almaty, Kazakhstan*

One of the main tasks of foreign language education in professional sphere at the university is the development of intercultural communicative competence. The development of intercultural communicative competence is the main goal of student-oriented education and represents the world trend of the development of foreign language education. The specificity of purposeful and content aspects of foreign language education in the intercultural paradigm is determined

by the fact that a student is the central element of level pattern and turns out as a subject of the educational process and as a subject of intercultural communication. Therefore, within the framework of the current competence approach, self-education competence is considered as one of the key competencies to be formed and developed in higher education. Some possibilities of self-education activity in the process of intercultural foreign language education are considered in the article. Self-education competence in general is considered as one of the key competencies and is a necessary foundation for successful development of the individual and professional activity of a person.

Key words: intercultural-communicative competence, self-education competence, foreign language, student's independent work.

Современное общество характеризуется интенсификацией взаимодействия различных культур, широким применением компьютерной техники, развитием средств телекоммуникации, глобализацией всех сфер общественной жизни и ростом межкультурного и межличностного общения. Ситуации межкультурного взаимодействия стали неотъемлемой частью нашей личной и профессиональной жизни ввиду широкого распространения массовых межкультурных контактов. Ориентация образовательной системы РК на компетентностный подход в содержании образования находит свое выражение в области обучения иностранным языкам в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции как показателя сформированности способности человека эффективно участвовать в иноязычном общении на межкультурном уровне [1]. Уровень развития межкультурно-коммуникативной компетенции – это степень, в которой личность готова и способна осуществлять межкультурную коммуникацию [2]. Таким образом, в образовании зафиксировался компетентностный подход. Принятие данного подхода в качестве одного из ведущих методологических оснований подготовки специалистов предопределило постановку и реализацию целей образовательного процесса в вузах в контексте формирования и развития ключевых компетенций. При этом особо актуальной становится проблема саморазвития, самовоспитания и самосовершенствования студентов высшей школы, обладающих не только набором профессиональных компетенций, предметными знаниями по избранной специальности, но и развитыми способностями к самостоятельности и творчеству.

Учитывая современные условия стремительного развития науки, требования Государственного общеобразовательного стандарта образования РК и учебного плана, в котором почти половина времени составляет самостоятельная внеаудиторная работа студентов, представляется правомерным организовать работу по формированию у студента самообразовательной компетенции. Под самообразовательной компетенцией понимается способность поддерживать и повышать свой образовательный уровень, в частности уровень владения иностранным языком, в процессе выполнения самостоятельной внеаудиторной работы. Что касается самообразовательной компетенции, то с психологической точки зрения она предполагает наличие устойчивой мотивации. Необходима специальная, учитывающая психологическую природу этого явления, организация самостоятельной работы студента. В процессе такой организации должна быть также принята во внимание специфика изучаемой дисциплины.

Самостоятельная внеаудиторная работа по дисциплине является высшим специфическим видом учебной деятельности студентов, осуществляемой параллельно аудиторной. В основе формирования самообразовательной компетенции лежат психологические особенности личности, которые регулируют самостоятельную деятельность студента. Представляя собой особую, высшую форму учебной деятельности, самостоятельная работа обуславливается индивидуально - психологическими особенностями обучающегося как субъекта. К таким психологическим особенностям относится саморегуляция.

Саморегуляция студента предполагает умение программировать самостоятельную деятельность, т.е. осуществлять выбор способа преобразования заданных условий, отбор средств для этого преобразования, определение последовательности отдельных действий.

Целесообразная осознанная познавательная деятельность принуждает студента к активной творческой самостоятельной работе с первых шагов обучения. Без понимания и целенаправленной деятельности в рамках изучаемого курса не будет продвижения вперед. Самостоятельная познавательная деятельность предусматривает наличие знаний и умений по дисциплине, развитие студента и овладение им компетенциями, которые позволят приобрести понимание целостности изучаемого курса и взаимосвязи этого курса с предстоящей деятельностью. Эффективность обучения обеспечивается за счёт разнообразных форм самостоятельной работы, рефлексивного анализа её результатов, актуализации собственного опыта.

С позиции иноязычного образования самообразовательная компетенция студента в области иностранного языка рассматривается как интегративная характеристика личности, отражающая ее готовность и способность поддерживать и повышать уровень владения иностранным языком в процессе самообразовательной деятельности. Развитие самообразовательной компетенции может происходить только непосредственно в самообразовательной деятельности, которую можно определить как процесс индивидуальной познавательной деятельности, нацеленной на совершенствование умений иноязычного общения. Таким образом, стратегической целью самообразовательной деятельности студентов, изучающих иностранный язык, выступают достижение соответствующего уровня иноязычной межкультурно-коммуникативной компетенции в период обучения, а также подготовка к продуктивной самообразовательной деятельности после окончания высшего учебного заведения. В связи с этим самообразовательная деятельность становится важнейшим компонентом учебного процесса, направленным на развитие необходимых качеств языковой личности и обеспечение продуктивного характера процесса овладения иностранным языком. Для формирования способности адекватно и самостоятельно пользоваться изучаемым языком в различных ситуациях бытовой и профессиональной сферы необходимо создание соответствующих условий образовательной среды. Так, ориентация на самообразовательную деятельность студентов как необходимую часть процесса изучения иностранного языка предполагает применение в образовательном процессе новых технологий, методов и средств обучения.

Самостоятельная работа – это организуемая самим студентом в силу его внутренних, познавательных мотивов деятельность в наиболее удобное и рациональное с его точки зрения время. Данная деятельность контролируется им самим в процессе и является видом учебной деятельности, осуществляемым без непосредственного наблюдения (управления) со стороны преподавателя. Этим определяется ведущая роль учебных материалов в самостоятельной работе, которые, наряду с контролем её результатов, выполняют в данном случае и функцию управления деятельностью учащихся. Поэтому характер учебных материалов, предлагаемых для самостоятельной работы, должен находиться в соответствии с её назначением. Согласно этому критерию можно условно выделить 5 видов самостоятельной работы, каждый из которых имеет свою специфику:

1. Самостоятельная работа студента, связанная с выполнением текущих заданий преподавателя по учебнику/учебно - методическому комплексу. Характер работы предопределён учебником/учебно-методическим комплексом, задания одинаковы для всех членов учебной группы и являются для них обязательными. Результаты их выполнения в той или иной форме обсуждаются вместе с преподавателем на занятиях или – в случае чисто тренировочных упражнений – проверяются самими студентами по ключам. Этот вид самостоятельной работы постоянно находится в поле зрения преподавателя, ведущего группу, и соответственно им корректируется.

2. Самостоятельная индивидуальная работа студента, направленная на устранение отдельных пробелов в его знаниях. Соответствующие знания предлагаются не всем членам группы, а лишь отдельным студентам, которые пропустили занятия, недостаточно чётко поняли какой – либо теоретический материал и т.д. Особого внимания заслуживают учебные материалы для 1-го семестра, которые предназначены для устранения пробелов в знаниях, выявленных в результате теста для определения стартового уровня. Это могут быть автономные разработки программированного характера (печатные и компьютерные программы). Как разновидность рассматриваемого типа самостоятельной работы можно назвать индивидуальные задания, связанные с дополнительной тренировкой того или иного языкового материала. Они должны представлять дополнительный материал к учебнику, и быть жёстко с ним согласованы.

3. Самостоятельная работа студента, связанная с овладением новым языковым материалом. Этот вид работы, хотя и носит индивидуальный характер, является обязательным для всех студентов группы, выполняется ими в одно и то же время. Результаты обсуждаются в той или иной форме на занятии.

4. Индивидуальная самостоятельная работа студента, представляющая собой практику в том или ином виде речевой деятельности. Этот вид самостоятельной работы является обязательным для всех членов группы. Студенты получают от преподавателя только лишь указания относительно количества материала, которое они должны прослушать/ прочитать за тот или иной период времени. В отношении выбора материала для чтения/ слушания и времени выполнения студенту предоставляется полная свобода.

5. Самостоятельная работа студента по собственной инициативе. Этот вид работы не связан непосредственно с учебными материалами того или иного этапа обучения и не является обязательным для членов студенческой группы. Студент не обязан как - либо отчитываться за работу, хотя при её выполнении он может пользоваться консультациями преподавателя. Тем не менее, этот вид работы следует всячески стимулировать и поощрять, так как он способствует осознанию студентом разнообразных возможностей применения иностранного языка. К этому виду самостоятельной работы относятся различные формы внеаудиторной работы, чтение самостоятельно найденных книг и журналов, просмотры фильмов на иностранном языке и др.

Самообразовательная деятельность в области иностранного языка может осуществляться в рамках различных организационных формах: индивидуально, в парах, микрогруппах и группах. Подобное сочетание коллективных и индивидуальных форм работы обеспечивает планомерную и полную реализацию самообразовательной деятельности студентов [3].

Основные требования, предъявляемые к самостоятельной внеаудиторной работе:

- основная цель самостоятельной внеаудиторной работы – углубить, расширить и совершенствовать знания, умения и навыки, полученные студентами на занятиях;
- увлекательность форм самостоятельной работы и самого процесса работы;
- наличие междисциплинарных связей – высокая степень активности студентов.

Н.Ф. Коряковцева выделяет следующие основные характеристики учебных ситуаций, с помощью которых обеспечивается развитие языковой личности на основе самообразовательной деятельности студентов:

- 1) активизация самостоятельной учебной деятельности студентов по овладению изучаемым языком;
- 2) обеспечение аутентичности образовательного контекста и направленности на личный образовательный продукт;
- 3) использование проблемных, поисковых задач с целью «открытия для себя языка и культуры»;
- 4) актуализация взаимосвязанных личностных позиций студента как субъекта учебной деятельности [4].

Подлинно самостоятельная учебная деятельность возникает на основе «информационного вакуума», когда у студентов формируется потребность узнать, освоить что-то новое, неизвестное, нужное, важное для них, а средств удовлетворения такой потребности в учебном процессе нет. Это предполагает необходимость работы преподавателя, направленной на создание предпосылок возникновения у студентов такой потребности.

Таким образом, обучая самостоятельности и предоставляя её, преподаватель помогает студенту стать субъектом самостоятельной учебной деятельности, осознать её и управлять ей, что является залогом формирования у него самообразовательной компетенции.

В свете современного компетентностного подхода к профессиональному образованию необходимо учитывать и то, что и после окончания курса обучения в вузе специалист должен быть готов к последующему самообразованию на протяжении всей жизни. Качество сформированности профессиональной компетенции зависит от уровня развития самообразовательной компетенции, которую можно рассматривать как фактор социальной конкурентоспособности выпускника, позволяющий получить качественное высшее образование, овладеть профессией, достичь необходимой квалификации, а при необходимости в будущем сменить специальность. Следовательно, при развитии межкультурной компетенции в ходе межкультурного обучения необходимо учитывать и самообразовательный компонент. Самообразовательная компетенция в целом считается одной из ключевых компетенций и является необходимой основой успешного развития личности и профессиональной деятельности человека.

Список использованной литературы:

- 1 «Концепция развития иноязычного образования РК». - Алматы: Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, 2006 г.
- 2 Безукладников К.Э., Крузе Б.А. Самореализация будущего учителя иностранного языка в логике лингвоинформационного подхода к высшему иноязычному образованию // Педагогическое образование и наука. - 2011. - № 6. - С. 71-75.
- 3 Кашикова Е. Ю. Условия организации речевой самообразовательной деятельности студентов // Вестн. Томского гос. пед. ун-та (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). 2011. Вып. 4. – С. 35-39.
- 4 Коряковцева Н. Ф. Автономия учащихся в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель // Иностр. яз. в школе. 2011. № 1. – С. 9-14.

ӘОЖ 372.8:57:004
МРНТИ 14.07.09.

Ж.М. Ералиева¹

¹*БД011300-Биология мамандығының докторанты, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан*

СМАРТ ИНТЕРАКТИВТІ ТАҚТАНЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ БИОЛОГИЯ МАМАНДЫҒЫ БІЛІМгерлерінің ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ

Аңдатпа

Мақалада жоғары педагогикалық оқу орындарында биология мамандығы білімгерлерінің білім сапасын арттыру мақсатында, смарт құрылғы интерактивті тақтаны, ақпараттық технологияларды дәріс сабақтарында тиімді қолдану барысы келтірілген. «Тамшылатып суару технологиясы» атты дәріс сабағында, білімгерлердің технология жайлы түсініктерін қалыптастыруда ақпараттар берілген. Қазіргі ауыл шаруашылықта жүйенің ендіруі мен оның маңыздылығы және тамшылатып суару технологиясының қысқаша пайда болу тарихымен студенттерді таныстыру дәріс сабағының негізгі смарт мақсаты болып табылады. Тамшылатып суару технологиясында қолданылатын құрылғылардың қысқаша техникалық сипаттамалары және жұмыс істеу принциптері берілген. Қазақстанда озық технологияның ауыл шаруашылықта қолданылуы келтіріледі. Қазіргі кездегі су тапшылығын шешу жолы – суресурстарын ысырапсыз тиімді пайдалану. Су тапшылығын болдырмауда тамшылатып суару технологиясының ауыл шаруашылықта алатын орны ерекше. Дәрісті жүргізу барысында смарт интерактивті тақтаны, ақпараттық технологияларды қолдану арқылы, тақырыптың мазмұнын кеңінен ашуына көмектесіп, оқытушы мен білімгерлер арасындағы өзара қатынасын тиімді іске асыруға мүмкіндік алды. Смарт технологияны оқыту үдерісінде жүйелі түрде тиімді пайдалану, білім сапасын, білімгерлердің шығармашылығын арттыруға негізделген.

Түйін сөздер: смарт технология, интерактивті тақта, ақпараттық технологиялар, тамшылатып суару технологиясы, құрылғылар, құбырлар, өсімдік, өнімділік.

Аннотация

Ж.М.Ералиева¹

ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СМАРТ ПРИБОРА ИНТЕРАКТИВНОЙ ДОСКИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ БИОЛОГИЯ

¹*докторант специальности БД011300-Биология,*

Казахский государственный женский педагогический университет, г.Алматы, Казахстан

В статье приводится пример эффективного использования смарт прибора интерактивной доски, информационных технологий в лекционных занятиях с целью улучшения качества знаний студентов высших педагогических учебных заведений, обучающихся по специальности биология. Вниманию студентов представлен лекционный урок на тему «Технология капельного орошения», в котором даётся представление о технологии капельного орошения. Смарт целью лекционного занятия является познакомить студентов с краткой историей возникновения технологии капельного орошения и её значением в системе ведения современного сельского хозяйства. Дано краткое техническое описание устройств, применяемых в технологии капельного орошения, и представлен принцип их работы. Приводится применение этой передовой технологии в сельском хозяйстве Казахстана. На сегодняшний день решением проблемы дефицита воды является рациональное использование водных ресурсов без их потери. Этой задаче отвечает использование в сельском хозяйстве технологии капельного орошения, занимающей особое место в предотвращении дефицита воды. В проведении урока использование смарт интерактивной доски и современных информационных технологий помогает полнее раскрыть содержание темы, эффективнее использовать взаимодействие преподавателя и обучающихся. Системное использование смарт технологий в учебном процессе направлено на повышение качества знаний и развитие творческого потенциала студентов.

Ключевые слова: смарт технология, интерактивная доска, информационные технологии, технология капельного орошения, устройства, трубопроводы, растение, продуктивность.

Abstract

EFFECTIVE USE OF SMART DEVICE OF THE INTERACTIVE BOARD FOR INCREASE OF COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS OF BIOLOGY SPECIALTY

Yeraliyeva Zh.M.¹

¹*doctoral student of the specialty 6D011300-Biology, Kazakh state women's teacher training university, Almaty, Kazakhstan*

In this article the example of effective use of smart device of the interactive board and informational technologies in lecture lessons with the purpose of improvement of quality of knowledge of students of the highest pedagogical educational institutions studying in "Biology" specialty is described. The lecture lesson "Technology of Drip Irrigation" where one can find the idea of drip irrigation technology is presented to the attention of students. The smart purpose of the lecture lesson is to acquaint the students with short history of emergence of the drip irrigation technology and its value in the system of keeping the modern agriculture. The short technical specification of the devices used in the drip irrigation technology was given and the principle of their work was described. Resulting from the use of this advanced technology in agriculture of Kazakhstan. Today the solution of the problem of water deficiency is rational use of water resources without their loss. This task is able to be decided by use in agriculture of the drip irrigation technology taking up the specific place in prevention of water deficiency. When carrying out the lesson use of the smart interactive board and the modern informational technologies helps to open more perfectly the maintenance of the subject, to use the interaction among teacher and students more effectively. Systemic use the smart technologies during the educational process is directed to upgrading the knowledge and development of creative potential of students.

Key words: smart technology, interactive board, informational technologies, drip irrigation technology, devices, pipelines, plant, productivity.

Kіpіcne

Қоғамдағы қазіргі кездегі қайта құрулар, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдарлар, қоғамның ашықтығы, оның жедел ақпараттануы мен қарқынды дамуы білім беруге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігі олардың білім беру жүйесін, білім берудің мақсатын, мазмұны мен технологияларын оның нәтижесіне қарап бағалайтын болды. Білім берудің қазіргі негізгі мақсаты білім алып, білік пен дағды-машыққа қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке – ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі әлемде лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады.

XXI ғасырда қоғам мен мемлекет дамуының ең басты тетігі білім болып табылатыны мойындалды, оған ғасырлар тоғысында білімді халықаралық деңгейде дамытудың бағыттарына арналған реформалардың, соның ішінде Болон үдерісінің қарқынды дамуы дәлел. Қазақстанның білім беру саласындағы жүйелі өзгерістер әлемдік деңгейдегі болып жатқан жаңашыл басталармен үндесіп отыр.

2014 жылғы 17 қаңтардағы ҚР Президентінің «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты жолдауында: «Қазақстанның әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіру тұжырымдамасында басты басымдылық ретінде ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсарту, оқыту нәтижесі оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс пен ақпаратты терең талдау машығын игеру болуға тиіс» деп белгілеген болатын [1].

Негізгі бөлім

Қазіргі кезеңде Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Себебі білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды.

Мемлекеттік білім беру саласы қызметкерлерінің алдында қойылып отырған басты міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияны меңгеру.

Адамзат өркениетінің дамуының шиеленісті тұсында әлемнің көптеген елдері өздерінің қоғамдық-әлемдік, саяси-экономикалық саясатының басты және өзекті тұғыры есебінде «Тұрақты даму стратегиясын» қабылдап отыр. Тұрақты даму мәселесіне Қазақстанға да тиісті көңіл бөлініп, 2000 жылы Қазақстан Республикасының Үкіметі БҰҰ ДБ-мен бірлесе отырып, тұрақты дамудың құрылымдық шарттарын нығайту бағытындағы арнаулы бағдарлама қабылданды.

Тұрақты даму тұжырымдамасы – жеке адам, табиғат және қоғам арасындағы, бүгінгі адамзат тіршілігі мен келешек ұрпақтардың мүдделері арасындағы ірі қарама-қайшылықтарды азайтып,

қоғамдық қарым-қатынастар мен материалдық және рухани-интеллектуалдық жағдайларды кешенді түрде қарастырып, адамзат тіршілігінің сапасын өсіріп, табиғи ортаның тепе-теңдік қалпын сақтау және жетілдіруді көздейтін төмендегідей түбегейлі мәселелерді қамтитын іргелі тұжырымдама:

1. Әлемдік макроэкономикалық тұрақтықты қамтамасыз ету.

2. Мемлекеттердің басқару саясын адам және адамзат қажеттіліктері мен құндылықтарына бағдарлау, білім, мәдениет және салауатты өмір салтын дамытуға басымдылық беру арқылы адам әлеуетінің сапалық жаңа деңгейге көтерілуін қамтамасыз ету.

3. Техникалық және технологиялық құралдарды ретсіз қолдану, биоресурстарды шексіз пайдаланудың зардаптарын азайту арқылы қоршаған ортаны, табиғатты сақтаудың кешенді, пәрменді шараларын жүзеге асыру.

Қазақстан Республикасы 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында “Жоғары білім беруді дамытудың негізгі үрдісі мамандар дайындау сапасын арттыру, қарқынды ғылыми-зерттеу қызметімен ықпалдастырылған инновациялық білімді дамыту, жоғары оқу орындары зерттеулерінің әлеуметтік сала мен экономиканың қажеттіліктерімен тығыз байланысты, білім беру және ақпараттық технологияларды жетілдіру болып табылады” деп атап көрсеткендей-ақ, білікті мамандарды дайындау - өзекті мәселелердің бірі [2].

Ақпараттық қоғамның сөздік қорында тағы да бір жаңа ұғымдар – Smart, Smart education ұғымдары белсенді түрде еніп келеді. Smart education ұғымы тіпті көптеген елдерде іс жүзінде жиі қолдануда. Smart education ұғымының негізгі мәні неде? Сөздің түбіріне келетін болсақ, «**smart**» сөзі ағылшын тілінен аударғанда «зерек», «ақылды» дегенді білдіреді. Смарт – бұл неологизм, сын есім ретіндегі негізгі мағынасы – парасатты, тапқыр, ақылды, ал зат есім ретінде – ақыл, алғырлық, зеректілік деген мағынаны білдіреді. Нақ осы оқыту жүйесі қазіргі әлемнің мүмкіндіктері мен міндеттеріне сәйкес максималды білімнің жоғарғы деңгейін қамтамасыз етіп, жастардың тез өзгергіш қоғам жағдайына бейімделуіне, оқулықтан нақты белсенді әрекетке негізделген білім алуға мүмкіндік береді.

SMART оқыту мақсаты мен міндеттерін анықтауда қолданылатын, 1981 жылы Джордж Доран енгізген ұғым. Автордың айтуынша, SMART аббревиатурасының құрамында оқыту мақсаты мен міндеттерін сипаттауға тиіс сын есімдер қамтылған. «Smart» сөзін ағылшын тілінен қазақшалағанда ақылды, тіпті қу немесе тапқыр, епті деген мағынаны білдіреді [3, б.18-19].

Алайда, SMART ол сөз емес. Ол 1954 жылы Питер Друкер айналымға енгізген аббревиатура.

Міндеттер мен мақсаттарды орындау үшін құрылатын технология SMART. Ол мақсаттарды нақты бақылау үшін қолданылады.

S (specific) – Пәнді оқыту барысында мақсат дәл және дәйекті нәтижеге қол жеткізу;

M (measurable) – Мақсат белгілі бір бағанамен өлшену және өлшеу стандартынан өту қажет;

A (assignable) – Мақсат ойдан алынбау керек. Нақты, мойындалған мекеме немесе адамға керек болуы шарт;

R (realistic) – Мақсат қолжетімді болуы керек;

T (time related) – Мақсат уақытпен анықталуы тиіс.

Smart технологияның мақсаты: Бұл технология әр түрлі ғылым саласында өз мақсаттары үшін қолданылып келеді.

Оқытушы интерактивті тақтаның мүмкіндіктерін пайдаланып, материалды әр түрде классификациялауына; объектілерді жылжытуға, түстермен жұмыс жасауға болады. Кейде өздерінің пікірлерін білдірулері және жұмысты ары қарай жалғастыруға бағыт беру үшін студенттердің назарын тақтаға қайта аударуға болады. Жалпы студенттер мен оқытушылардың пікірінше, материалды қарапайым аудиториядан гөрі интерактивті тақтамен бірге жүргізілген сабақты ұғыну әлдеқайда қызықты, әрі ұтымды.

Интерактивті тақтада компьютерде жасайтын жұмыстарды да жасай аласыз: мәтінді теріп және сақтай аласыз, фильмдер мен слайдтар көрсете аласыз, интернет желісінен қажетті ақпараттар іздестіре аласыз. Оқытушының берген сабағын студенттер тақтадан анық көре алады, олардың назары тақтада болады. SMART тақтаны интерактивтік Symposium планшетімен толықтыруға болады, тыңдаушы кіші топтарды игергендей үлкен аудиторияларды да игеруге болады. Оқытушы, кішігірім экранда жазу жазып, орнынан қозғалмай студенттерге қарап тұрып, компьютерлік қосымшаларды, сонымен бірге студенттердің үлкен экранда және интерактивті тақтада берілген сол көріністі көретінін бақылай алады.

Мектептерде «SMART ART» интерактивті өнердегі студиялар ашылып жатыр, онда цифрлік картина жасау үшін SMART интерактивті құрылғысы қолданылады. Бұл студияда әлемдік көркем өнер мен

көркем мәдениет негізіндегі сабақтар өтеді. Сурет салу бойынша арнайы жасалған бағдарлама көмегімен («SMART Notebook», «2 Paint a Picture», «Touch Me Tender», «Adobe PhotoShop» және т.б.) оқушылар көркем шығарманың айырмашылықтарын көріп қана қоймай өздері де графикалық инсталляцияны жасай алады.

SMART құрылғыларының ең танымалы 1991 жылы қолданысқа енген интерактивті тақталарды ерекше атап өтуге болады. SMART құрылғылары білім беру жүйесінде де, жоғары білім беру жүйесінде де, бизнес саласында да, әкімшілік пен қарулы күштер саласында да сұранысқа ие. SMART өнімдерін әлемнің 175 елі кең қолдануда. SMART құрылғыларының ең танымалы интерактивті тақталардан басқа, қазіргі кезде интерактивті панельдер, интерактивті орталықтар, үстелдер, интерактивті экрандар, оқушылар үшін жауаптар жүйесі, сымсыз "грифельді" тақталар, күшейткіш аудиожүйелер, документ-камера секілді т.б. бағдарламалық қамтамасыз етуге арналған құрылғыларды ұсынып келеді [4, б.25-30].

Зерттеу объектілерімен әдістері

Пән атауы «Қолданбалы биология және топырақтану негіздері».

Дәріс сабағының тақырыбы: «Тамшылатып суару технологиясы»

Оқыту әдісі: Дәріс

1. SMART мақсат
2. SMART құрылғы интерактивті тақта
3. Ассоциограмма
4. Ақпараттық технологиялар

SMART мақсат:

2 дәріс сабақ көлемінде білімгерлерге тақырыптың мәні мен мазмұнын ашу.

- Кіріспе
- Тамшылатып суару технологиясының маңыздылығы мен қысқаша тарихы;
- Тамшылатып суару технологиясының жалпы құрылымы;
- Құрылғылардың қысқаша техникалық сипаттамаларымен жұмыс принциптері;
- Қазақстанда озық технологияның ауыл шаруашылықта қолданылуы

Дәрісті жүргізу барысында SMART құрылғы интерактивті тақта, ақпараттық технология жағдайында интернет желісі, компьютер жұмыс құралы, презентациялық слайдтар, түрлі суреттер, бейнероликтер қолданылады.

Ауыл шаруашылығында кез-келген өнімге қол жеткізу судың әсерінсіз жүзеге аспайды. Сондықтан ауыл шаруашылығын сумен қамтамасыз етуге – ауданның географиялық орны, топырағы, климаттық жағдайлары және өзендердің көлеміне баса назар аударылады. Жауын шашынның мол түсуіне байланысты еліміздің солтүстік аудандары қолдан суарылмайды, ал оңтүстікте құрғақ күні ыстық аудандарда егіншілікпен шұғылдану үшін егістікті қолдан суаруға тура келеді.

Оңтүстік Қазақстан облысының егістікті аудандарда егін шаруашылығы қолдан суаруға байланысты қалыптасты. Қазан төңкерісіне дейін күрделі ирригациялық-инженерлік құрылыстар салу қажеттілігіне байланысты онша дамымады. Кеңес Одағы орнағаннан кейін ғана бұл мәселеге көңіл бөліне бастады.

Экономикамыздың дамуына орай, су тапшылығы мәселесі, трансшекаралық өзендер алабындағы су тұтыну көлемінің ұлғаюында болып отыр. Соңғы жылдары Қазақстанда су ағынының көлемі 89,5 шақырымға қысқарған. Оның бір себебі – Өзбекстанмен Қырғызстаннан ағып келетін Сырдария суының 19,5 мың шақырымнан 9,8 мың шақырымға қысқаруы, жер беті су ресурстарының қысқаруына алып келді [5].

Аталған себептермен қатар жаһандық жылынумен байланысты экологиялық мәселелердің (ауа температурасының күрт континентальдылығының артуы, жауын-шашын мен су қорларының кемуі және т.б.) туындауы ауыл шаруашылығында, оның ішінде өсімдік шаруашылығында да жаңа көз-

қарастардың қалыптасуына және еліміздің агроөнеркәсіптік кешені үшін жаңа, ресурсүнемдегіш технологиялардың енгізілуіне әкелді.

Әдебиеттерде жер бетімен суару кезінде бұрыннан суғарылатын жерлерде гектарынан 50 т-дан астам, ал жаңадан суғарылатын жерлерде бұл көрсеткіштен 2-3 есе мол топырақтың шайылып кететіндігі туралы мәліметтер бар. Топырақ эрозия нәтижесінде оған берілген қоректік заттардың тиімділігі нашарлап, қарашірік мөлшері күрт төмендейді. Қазіргі таңда еліміздің агроөнеркәсіптік кешенінің алдында топырақ құнарлылығын арттыра отырып, ресурсүнемдегіш технологияларды пайдаланып, өнімділік пен саланың табыстылығын арттыру міндеті тұр. Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша агроөнеркәсіптік кешеніне өсімдік шаруашылығындағы егістіктердің 15%-ына дейін суарудың заманауи түрлерін енгізу міндеті жүктелген.

Қазіргі егіншілікте қолданыстағы суару жүйелері: қажетті өсімдік өнімін өндіру; топырақ құнарлылығын сақтау мен жоғарылату; суармалы жерлердегі ауыл шауарышылығы өндірісінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету сияқты үш бірдей міндетті шешуді қамтамасыз етуге бағытталған [6].

Суарудың негізгі түрлері:

а) топырақ бетімен жайып суару;

ә) жұмсақ және қатты құбырлар немесе таспалар арқылы суару;

б) жаңбырлатып суару;

в) топырақшінен суару;

г) тамшылатып суару.

Қазіргі кездегі су тапшылығын шешу жолы – суресурстарын ысырапсыз тиімді пайдалану. Су тапшылығын болдырмауда тамшылатып суару технологиясының ауыл шаруашылықта алатын орны ерекше. Қазіргі кезде осы технологияны пайдалану арқылы Израйль, Қытай елдері жоғары нәтижеге жеткен. Көптеген елдердің ғылыми тәжірибелері өндірісте осы технологияны пайдалану керектігін растап отыр. Көршілес Өзбекстанда жүргізілген тәжірибеге мысал келтірсек, 2004 жылы Ташкент облысы, Шыназ ауданындағы «Прогресс» атты шаруа қожалығында 30 гектар жерге жүргізілді. Рельефі онша жетілмеген тегістелмеген, климаты шұғыл континентті (орт. тем. шілде) +26,8, қаңтар - 2,3 градус), топырағы лесс тәрізді және саздақты жерде тәжірибе жүргізілді. Тамшылатып суару жүйек арқылы суаруға қарағанда суды 1555 м³/га немесе 55,5 % -ға үнемдеген. Технологиялық өнімділік 31,2 ц/га немесе биологиялық өнімділікке қарағанда 55,9 % -ға өскен [7].

Тамшылатып суару – өсімдіктің тамырына қарай немесе жердің үстіңгі бөлігіне немесе тікелей тамырлық зонасына қақпақшалардың торы, құбырлар, түтіктер, таспалар, эмиттер арқылы суды баяу тамшылатып суару кезінде су және тыңайтқыштарды үнемдейтін суару түрі.

Тамшылатып суару жүйесі суды, минералды тыңайтқыштарды және жұмыс күшін үнемдеуге алып келеді. Тамшылатып суару тиімді болып табылатын өйткені, өзіндік құны төмендеп, пайда мен өнімділік 80% артады. Тамшылатып суару әдісін қолдану, бидай шикізатын егу, одан азық-түлік өнімін алу, тыңайту және жинау бойынша жұмыстарды толығымен механикаландыруға мүмкіндік береді. Бұл жұмыстың арзандауына, уақытты үнемдеуге, өнімнен жоғары табыс алуға мүмкіндік береді.

Тамшылатып суару техникасын Ресей, Қытай, Израйль, Түркия т.б. елдерде шығарады. Техниканы әрбір ел табиғат жағдайына бейімдеп жасайды. Израйльдік техниканың бағасы 4-5 мың доллар болса, Қытайдікі 1,5-2 мың доллар шамасында. Сондықтан, осы техниканы Қытай фирмаларынан сатып алған тиімді өйткені табиғат жағдайларында ұқсастықтар және бағасы да арзан.

Тамшылатып суарғанда топырақ ылғалдылығы еш уақытта төмендеп кетпейді. Құмдақ жерді күнде немесе күнара суғарып тұру тиімді болса, ауыр топыраққа аптасына екі рет суғарған тиімді болады [8]. Тамшылатып суарудың артықшылығы мен кемшілігі ассоциогарамма түрінде 1-ші суретте келтірілген.

1-сурет. Тамшылатып суарудың артықшылығы мен кемшілігі

Көкөністерді өсіріп-өндіру кезінде суарудың экологиялық қауіпсіз және экономикалық тиімді технологияларының қатарына жататын тамшылатып суаруды пайдалануды меңгеру мақсатқа сай болады. Тамшылатып суарудың негізгі жетістігі суарудан түскен қосымша өнім бірлігіне шаққандағы су шығының үнемді пайдаланылуы. Судың аз шығындалуы: судың тікелей өсімдік өсетін аймаққа оның қажеттілігіне сәйкес өте аз мөлшерде (тамшылармен немесе сыздықтап) берілуі тамшылатып суарудың қағидасына қалыптасқан. Судың бұлай берілуі арнайы құрылғы – дозатор-тамшылатқыш көмегімен жүзеге асады [9-12].

Тамшылатып суару жүйесін барынша кеңінен қолдану Израильде (ауыз суы жетіспеушілігінің қатаңдығына байланысты) орын алды және сонда құрғақ топырақ жағдайында тамшылатып суаруды пайдалану бойынша зерттеулер алғаш (өткен ғасырдың 50-ші жылдары) жүргізілді. Арада 10 жылдың шамасында алғашқы тамшылатып суару жүйесіне патент алынды, Симха Бласспен тамшылатып суару жүйесінің 10000 тамшылатқышын шығаруға қол қойылғаннан кейін «Нетафим» фирмасы 1965 жылы жаппай өнеркәсіптік өндірісін бастады. 1968 жылы тамшылатып суарылатын аудан 800 га астам жерге, 1972 жылы 5000 га дейін жерге жетті. Қазіргі уақытта суарудың тамшылату әдісі Израиль территориясында ең кең таралған тәсіл болып саналады және 100 мың га жерден аса аумақта пайдаланылады [13-15].

Тамшылатып суаруда пластикалық эмиттер Израильдегі Симха Бласс пен оның баласы Йешаягумен жасалды [16]. Суды кішкене бөлшектермен жеңіл қоршалатын ұсақ тесіктерден шығарудың орнына, пластикалық эмиттерден (су шашқыш) су құйынын бәсеңдету үшін жылдамдықпен кең, әрі ұзын өткелден шығарылды. Алғашқы мұндай типтегі эксперименталды жүйені 1959 жылы Симха Бласс құрды, кейіннен ол серігі Кибуц Хацериммен бірге Нетафим компаниясын құрды. Екеуі практикалық жағынан бірінші жердің бетін тамшылатып суару құралын жасап, патенттеді.

1963 жылы Израильде қазіргі үлгідегі ойлап шығарылған тамшылатып суару жүйесіне алғашқы патент берілген, 1964 жылы осыған ұқсас суару жүйесі АҚШ-да шығарылды.

Тамшылатып суарудағы суару жүйесінің негізгі элементтері: суды қысыммен беретін насос; су көзі; фильтр; су шығынын және қысымын өлшеуіш құрылғы; инжектор немесе тыңайтқыш салатын бак; су таратқыш полиэтиленді құбырлар; тамшылатқыштар. Тамшылатып суару жүйесінің жұмыс принципі 2-ші суретте келтірілген.

2-сурет – Тамшылатып суару жүйесінің жұмыс принципі

Тамшылатып суару технологиясында қолданылатын құрылғылардың қысқаша техникалық сипаттамалары.

1. Суды қысыммен беретін *насос*. Насос *үлкен су жинағыш бакқа* қосылады.
2. *Фильтр* ластанған суды тазарту үшін, тамшылатқыш түтікше (лента) бітелмеуіне керек. Фильтр бір жағынан магистральді құбырға, ал екінші жағынан су көзіне қосылады.
3. *Инжектор*. Суаруда инжектордың рөлі, бұл жүйеге тыңайтқыштардың ендірілуі.
4. *Таймер* – құрылғы, алдын ала орнатылған уақыт аралығынан кейін сигнал жібереді. Оны тағы да суару контроллері деп атайды. Бүгінгі күні суару таймердің бірнеше түрлері бар: автоматты суару контроллері, механикалық суару таймер, суару электрондық контроллері, сондай-ақ сандық бағдарламаланатын суару таймер.
5. *Фитинг* – құбырларды өзара жалғастыратын құрылғының бір түрі.
6. *Тамшылатқыш* (капельница) өсімдіктің түбіне тікелей тамшылап тұрады.

Магистральды құбыр – басты құбыр, жүйектердің бойына төсейді. Жұмыс барысында магистральды құбырға тамшылатқыш түтікшелерді жалғайды.

Тамшылатқыш лента құрылғысы – су шығартқыш тамшылатқыштардың (эмиттер) диаметрі кішкентай, іші қуыс жұқа қабатты құрылғы болып табылады, тамшылатқыштар арқылы өсімдіктің тамыр жүйесіне ылғал беріліп тұрады. Тамшылатқыштардың үлгілеріне байланысты ленталардың түрлері осылай ажыратылады:

- тесікшелі – лентаның ұзына бойы лабиринтті канал кірістіріледі, суару үшін бірдей арақашықтықта жіңішке саңылаулар тесіледі. Суды бірдей көлемде жібереді және бұндай құрылғылардың орнатылуы механикаландырылған, ал жаңа өнімдерде өздігінен тазалау механизмі қарастырылған;
- эмиттерлі – ішкі лентаға бір бірлерінен бөлек арасына белгіленген қатты тегіс лабиринттік тамшылатқыштар кірістіріледі. Суару кезінде мұндай құрылғылар өздігінен тазаланады олардағы құрылған турбулентті ағындар есебінен, бірақ ластанудан қорғау дәрежесі әртүрлі өндірушілерде ерекшеленуі мүмкін.

Тамшылатқыш түтікше – бұл түтікше тамшылатқыштармен (тесіктермен), тікелей өсімдіктің тамыр жүйесіне суды аз мөлшерде жеткізіп тұру үшін арналған. Майысқыш пластикалық тамшылатқыш түтікшелерді жүйектердің ортасында немесе жүйектердің ұзына бойына, топырақтың бетінде бір бірінен бірдей арақашықтықта орналастырылады. Түтікшелердің ұзындықтары 80-150 метрді құрайды.

Су таратушы магистральдық және полиэтилен тамшылатқыш құбырларын орналастыру бір мезгілде орындалады. Тамшылату құбырларын орналастыру жұмыстары механикаландырылған әдістермен, қайта жабдықтандырылған культиватор, жер жырту немесе көкөніс себукұралдарының көмегімен жүргізіледі. Шағын алаңдарда тамшыларды орналастыру колмен жүргізіледі.

Тамшылатып суару жүйесін енгізу оның жоғарғы тиімділігін көрсетуде. Суару нормасы төмендейді, ал өнімділік айтарлықтай артады. Тамшылатып суару жүйесін шаруашылықтарға кеңінен

енгізу қажет. Түрлі тамшылатып суару жүйелерін бағалап, барынша тиімді және салыстырмалы түрде арзанын өндіріске енгізу қажеттілігін анықтайды [17].

Қазақстан аумағының 29%-ы далалық, 44%-ы шөлді аумақ. Яғни жердің жартысына жуығы шөлді және шөлейтті. Бүгінде жер игеруде ең күрделі мәселенің бірі осы шөлейтті жерлерді пайдалану. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей бұл жерлерді өңдеп, кәсіп көзіне айналдыруға мүмкіндік мол. Қазақстан Республикасы Статистика комитетінің мәліметінше, елімізде ауыл шаруашылығы дақылдары 21022,9 мың гектар егістікке егіледі.

Қазақстанда әлемдік озық тәжірибелерді ауыл шаруашылығына енгізу жұмыстары жасалып жатыр. 2005 жылы республика бойынша 160 га жерге тамшылатып суару әдісі қолданылса, 2009 жылы – 4,2 мың гектар, 2011 жылы – 18,3 гектарға өссе, 2015 жылы 50 мың гектарға жеткен. Он жыл ішінде 300 есеге өскен [18].

Қарағанды облысының ауыл шаруашылығы басқармасының басшысы Бауыржан Асанов агроөнеркәсіптік кешенді 2014 жылға қаржыландыру мәселесі бойынша баяндама жасады. Басқарма басшысы тамшылатып суару технологиясына тоқталды.

– Тамшылатып суару әдісі арықпен суару және жаңбырлатып суару әдістеріне қарағанда тиімді. Бұл жаңа технологияның агрономдық, агротехникалық, сонымен қатар, экономикалық тұрғыдан артықшылығы жоғары. Арықпен суару өнімділігі 20-35 пайыз, жаңбырлатып суару 50-75 пайыз, ал, тамшылатып суару 85-98 пайызға дейін өнім бере алады. Кәсібімде қолданамын деген шаруашылықтар мемлекеттік субсидия арқылы қол жеткізе алады, – деді Б.Асанов. Озық технологияны облыстың барлық аймағында белсенді түрде қолданылуын тапсырды аймақ басшысы.

Тамшылатып суару технологиясы 2015 жылы 230 гектар алқапқа қолданылса, 2016 жылы бұл көрсеткішті 1000 гектарға жеткізу жоспарланып отыр.

Миға шабуыл

Сұрақтар:

1. Ауыл шаруашылығында кез-келген өнімге қол жеткізу қандай табиғи ресурстың әсерінсіз жүзеге аспайды? Жауын-шашынның мол түсуіне байланысты еліміздің қай аудандары қолдан суарылмайды? Егіншілікпен шұғылдану үшін егістікті қолдан суаруға тура келетін құрғақ күнді ыстық аудандар?

2. Ирригация дегеніміз не? Ирригациялық-инженерлік құрылыстар салу, қандай кезең орнағаннан кейін ғана бұл мәселеге көңіл бөліне бастады?

3. Су тапшылығы мәселесінің туындауының себептері?

4. Қазіргі таңда еліміздің агроөнеркәсіптік кешенінің алдында қандай міндеттер тұр?

5. Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша агроөнеркәсіптік кешеніне өсімдік шаруашылығындағы егістіктеріне қандай міндеттер жүктелген?

6. Қазіргі кездегі ауыл шаруашылығында су тапшылығын шешу жолы, су ресурстарын ысырапсыз тиімді пайдаланудың агротехнологиясы?

7. Тамшылатып суару технологиясын өсімдік шаруашылығында қолдана отырып, қандай жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады?

8. Тамшылатып суару техникасын көбінесе қандай елдерде жасалып шығарады?

9. Қандай елдің өндірген тамшылатып суару техникасын сатып алған бізге тиімді?

10. Тамшылатып суару технологиясының артықшылықтары?

11. Тамшылатып суару технологиясының кемшіліктері?

12. Тамшылатып суарудың негізгі жетістіктері?

13. Тамшылатып суарудың тікелей өсімдік өсетін аймаққа оның қажеттілігіне сәйкес өте аз мөлшерде (тамшылармен немесе сыздықтап) берілуі, қандай арнайы құрылғы көмегімен жүзеге асады?

14. Қандай елде ауыз суы жетіспеушілігіне байланысты, тамшылатып суару жүйесін барынша кеңінен қолданады және ол елде тамшылатып суаруды пайдалану бойынша алғашқы зерттеулер нешінші жылдары жүргізілді?

15. Алғашқы тамшылатып суару құралын ойлап шығарған израильдік агроном-новатор кім?

16. Нешінші жылдары және қай елде қазіргі үлгідегі тамшылатып суару жүйесіне алғашқы патент берілген?

17. Қандай бастапқы фирма, қай жылы тамшылатып суару жүйесін шығаруға жаппай өнеркәсіптік өндірісін бастады?

18. Тамшылатып суару жүйесі қандай арнайы құрылғылар көмегімен жүзеге асады?

19. Мемлекет тарапынан шаруа қожалықтарына тамшылатып суару технологиясын қолдануға қандай көмек көрсетіліп жатыр?

БАҒАЛАУ						
№	Студенттің аты-жөні	Сабаққа қатысуы 15%	Теориялық дәріс 25%	СӨЖ тапсырмасы 50%	Белсенділігі 10%	Барлығы 100%
1						
2						
3						
4						

Қорытынды

Тамшылатып суару жүйесін орнатып, іске қосуға қомақты қаражат қажет. Дегенмен, есептеулер көрсеткендей, бірнеше жыл ішінде жұмсалған шығын толығымен өтеліп, кейінгі жылдарда өнімнің өзіндік құны анағұрлым төмендейді. Жұмсалатын су шығыны үш есе аз болатыны өз алдына, бұл технология тыңайтқыштарды да екі есе үнемдеуге жол береді. Сондай-ақ жұмысшы күшке деген қажеттілік төмендейді. Ең бастысы өнімнің өнімділігі анағұрлым арта түседі.

XXI ғасыр – ғылым мен техниканың жедел дамыған, мәліметтер ағыны толастаған ақпараттар ғасыры. Үшінші мыңжылдықта дыбыстық графикалық, видео, мультимедиалық, интерактивті тақта, гипермәтіндік элементтермен оқытатын қашықтықтан оқыту технологиясын пайдалану мүмкіндігі туды. Ақпараттық ғасырда интеллектуалды қызметтің дамуы компьютер мен қазіргі коммуникация құралдарымен тығыз байланысты. Бұл ақпараттық технологияландыру адамның іскер белсенділігіне, білімділігіне, мәдениетіне, ал жалпы айтқанда, ғылым мен көзқарасқа түбегейлі әсер етеді. Ақпараттық технология білімді өңдеумен анықталып, қоғамның материалдық және рухани жағдайын өзгертеді.

Интерактивті тақтаның жетістігін пайдалана отырып, «Тамшылатып суару технологиясының» жалпы құрылымы, құрылғылардың түрлі суреттері, жалпы тақырыптың мәні мен мазмұнын ашуда презентациялар, бейнероликтер білімгерлерге көрсетілді. Смарт құрылғыинтерактивті тақтаны оқыту үдерісінде қолдану білімгерлердің танымдық белсенділігін, шығармашылығын ашып арттыруға, өзінің жеке тұлға болып қалыптасуына өз үлесін тигізеді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан халқына Жолдауы» 2014 жылғы 17 қаңтар.
- 2 Қазақстан Республикасы 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы// Қазақстан мектебі. –2004. -№2. - Б. 3-15.
- 3 Жақсылықова К.З. «Тренингтік ойындар мен жаттығулар». Алматы, 2014. - Б.18-19.
- 4 Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (орта) деңгей. Екінші басылым. Астана. «Назарбаев Зияткерлік мектебі». 2013 жыл. - Б.25-30.
- 5 Мылқайдаров Ә.Т. Траншекаралық өзен суларының азаюына байланысты туындайтын экономикалық-географиялық себеп-салдар// ҚазҰУ хабаршысы. География сериясы. –Алматы, 2009. - №1 (28). - Б. 133-136.
- 6 Дубенок Н.Н. Экологические аспекты создания мелиоративной системы нового поколения// Проблемы научного обеспечения экономической эффективности орошаемого земледелия в рыночных условиях: сборник докладов международной научно-практической конференции.– Волгоград, 2001. – С. 96-97.
- 7 Новикова А.В., Цой З.И. Капельное орошение хлопчатника [Электрон.ресурс]. – 2005. – URL:http://www.cawater-info.net/library/rus/saniiri80_9.pdf(қараған күні: 30.04.2017).
- 8 Зубаиров О., Тілеуқұлов А. Суғару мелиорациясы. - Алматы, 2010. - 248 бет.
- 9 Ионова З.М., Бойко С.И. Основные достижения в применении капельного орошения. - Москва, 1985. - С. 7-8.
- 10 Bowen J. Drip irrigation may bring considerable benefits by the grower. - Agribusiness worldwide, 1986. – Т. 8, № 5. - P. 28-29.
- 11 Ayars J.E. et al. Subsurface drip irrigation of row crops: a review of 15 years of research at the Water Management Research Laboratory //Agricultural water management. – 1999. – Т. 42. – № 1. -P. 1-27.

12 Bresler E. Trickle-drip irrigation: Principles and application to soil-water management//Adv. Agron. – 1977. – Т. 29. – P. 343-393.

13 Бальбеков Р.А., Бородычев В.В., Салдаев А.М., Дементьев А.В., Кузнецов Ю.В. Новая система капельного орошения // Мелиорация и водное хозяйство. – 2003. - № 4. - С. 6-9.

14 Andreas Chr. Trofьbewasserung in Unterglasgemusebau. – GartenbaulicheVersuchsberichte der Versuchsanstalten, Jg. - 1984. – Т. 23. - P. 271-282.

15 Will H., Hahndel R. Landzeitdunger bei Tropfdewasserung. - Gemuse, 1986. – Т. 22. - № 9. - P. 365-367.

16 The History of Drip Irrigation [Электрон.ресурс]. URL:<http://www.gardenguides.com/79735-history-drip-irrigation.html>(қараған күні: 30.04.2017).

17 Лаптаев В.Н. Водосбережение при орошении – важнейший путь повышения эффективности овощеводства// Овощеводство и тепличное хозяйство. – 2006. - №8. - С. 3-5.

18 Телман Қ. Тамшылатып суару әдісі өнімділікті арттырады [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL:http://farmers.kz/kz/news/portal_tsak/tamshylatyp-suaru-edisi-onimdilikti-arttyrady(қараған күні: 30.04.2017).

УДК 373-056.26

МРНТИ 14.35.01

Б.М. Мажинов¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
дефектология мамандығының 3-курс докторанты, Алматы, Қазақстан

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ ЖАҒДАЙЫНДА МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ СТУДЕНТТЕРДІ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БЕЙІМДЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мүмкіндігі шектеулі жастардың жоғары оқу орнында оқуы, олардың әлеуметтік ортаға бейімделуінің маңызды кезеңі болып табылады. Бейімделу – бұл жеке тұлғаның әлеуметтік құрылымдарға енуі. Бұл мақалада автор жоғары оқу орындарының жүйесіне мүмкіндігі шектеулі студенттерді әлеуметтік бейімдеу процесін қарастыруға негізгі үш компоненттен тұратын: 1) кедергісіз аймақ компоненті (кеңістікте жүріп-тұруға бейімделу); 2) қолжетімді білім компоненті (білім алу процесіне бейімделу); 3) бірге оқитын студенттер мен оқытушылар құрамының ортасына бейімделу компоненті (әлеуметтік-психологиялық көмек) бейімдеу моделін ұсынады. Сонымен бірге, сауаланама арқылы алынған деректерді саралау барысында, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер үшін, денсаулықтарын қорғауға байланысты, уақтылы әлеуметтік-медициналық сараптама-лардан өтуге, жеке оқу бағдарламаларының, өмір сүруге лайықты тұрмыс жағдайларының болуы, кедергісіз инфроқұрылымдардың және қолжетімді білім алу, ақпараттық және әлеуметтік-мәдени кеңістіктің оқу орнында болуы анықталып, мүгедек студенттердің жаңа әлеуметтік ортаға бейімделу шарттары көрсетілді.

Түйін сөздер: бейімделу, компонент, консультациялық-практикалық орталық, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер, кедергісіз аймақ, қолжетімділік, қолжетімді жоғары білім, мүмкіндігі шектеулі студенттер, модель.

Аннотация

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ-ИНВАЛИДОВ К УСЛОВИЯМ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Б.М. Мажинов¹

¹Докторант 3-го курса по специальности «Дефектология»
КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

Адаптация студентов с особыми образовательными потребностями к новым социальным условиям, которые представляют для них высокую личностную значимость, является одной из сложных психолого-педагогических проблем высшего образования. В процессе изучения указанной проблемы автором было организовано анкетирование студентов, по результатам которого было установлено, что вузовская среда должна обеспечивать студентам-инвалидам охрану здоровья и своевременную медико-социальную поддержку, реализовать индивидуальную образовательную программу, особые жилищно-бытовые условия проживания, функционирование инфраструктуры безбарьерной коммуникации, доступность образовательного, информационного и социокультурного пространства высшего учебного заведения. С учетом данного обстоятельства автором разработана комплексная модель адаптации студентов с особыми образовательными потребностями к условиям вуза, в которой выделены три основных компонента: 1) освоение физического пространства высшего учебного заведения

(пространственный компонент); 2) вовлечение в образовательный процесс вуза (образовательный компонент); 3) социально-психологическая адаптация к среде однокурсников, преподавательского состава высшего учебного заведения (социально-психологический компонент).

Ключевые слова: адаптация, компонент, консультативно-практический центр, безбарьерная среда, студенты с особыми образовательными потребностями, доступность, доступное высшее образование, модель.

Abstract

SOCIO-PEDAGOGICAL ADAPTATION OF STUDENTS WITH DISABILITIES TO THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

B.M. Mazhinov¹

*¹Doctorate PhD of the 3rd course on the specialty "Defectology",
Kazakh National Pedagogical University named after Abai*

Adapting students with special educational needs to new social conditions that are of high personal importance for them is one of the complex psychological and pedagogical problems of higher education. In the process of studying this problem, the author organized a questionnaire of students, according to which it was found that the university environment should provide students with disabilities with health protection and timely medical and social support, implement an individual educational program, special housing and living conditions, the functioning of the infrastructure for barrier-free communication, accessibility of the educational, information and socio-cultural space of the higher educational institution. In view of this circumstance, the author developed a comprehensive model for the adaptation of students with special educational needs to the conditions of the university, in which three main components are identified: 1) mastering the physical space of a higher educational institution (spatial component); 2) involvement in the educational process of the university (educational component); 3) socio-psychological adaptation to the environment of classmates, the teaching staff of a higher educational institution (socio-psychological component).

Key words: adaptation, component, consulting and practical center, barrier-free environment, students with special educational needs, accessibility, affordable higher education, model.

Қарқынды өзгерістерге толы қазіргі қоғамда әлеуметтік топтарды, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі студенттерді әлеуметтік бейімдеу өзекті мәселеге айналып отыр. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Білім беру қажеттіліктері ерекше студенттерді оқыту үшін тең жағдайлар мен кедергісіз қолжетімділік жасаған ЖОО-дың үлесі» [1] жүйелі түрде дамуына баса назар аударылып, мүмкіндігі шектеулі студенттердің сапалы жоғары білім алуларына кедергісіз қол жеткізуді қамтамасыз ету жолдары міндеттелген. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері: бәрінің сапалы білім алуға тең құқылығы, білім беру жүйесін дамытудың басымдығы және әр тұлғаның зияткерлік дамуын, психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін ескере келе, халыққа арналған білім берудің барлық деңгейлерінің қол жетімділігі болып табылады. Мемлекет даму мүмкіндігі шектеулі азаматтардың білім алуына, дамуында ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне жағдай жасауды қамтамасыз етеді. Мүгедектігі бар жастарға жоғары білім беру үдерісі еліміздің білім беру саясатының жетекші бағыты болып табылады және жоғары оқу орындарында қарапайым құрдастарымен бірге осындай жастарды оқыту процесі табысты өтіп жатқанын байқауға болады. Л.С.Выготский: «бала бойындағы кемістікті әлеуметтік жолмен толықтыруға болады, ол үшін кемтар балаға үнемі қамқорлық көрсетіп, оқыту мен тәрбиелеу істерін жүйелі түрде жүргізіп отыру керек» - деп атап көрсетеді. [2.С.438-452] Мүмкіндігі шектеулі жастардың жоғарғы оқу орнында оқуы, олардың әлеуметтік ортаға бейімделуінің маңызды кезеңі болып табылады. Бейімделу – бұл жеке тұлғаның әлеуметтік құрылымдарға енуі. Әлеуметтену процесі екі жақты, яғни, бейімделу процесінде интеграцияның объектісі ғана емес, сонымен қатар субъектісі болу керек. Өйткені, мүмкіндігі шектеулі тұлғаны қоғамға енгізудің қиындығы, бір жағынан денсаулығындағы ауытқулар болса, екінші жағынан әлеуметтік жүйенің дұрыс қалыптаспағандығы, оның қалыпты өмір сүруіне кедергі келтіреді. Жалпы мүгедек жандарды оңалту мен қоғамға әлеуметтік бейімдеу процесін - оларды еңбек етуге, білім алуға, демалысын дұрыс ұйымдастыруға, тиімді іс-әрекеттермен шұғылдануға, өзіне, отбасында және ұжымында өзара қызмет жасауға қалыптастыру деп түсінеміз. Жоғары оқу орны жағдайына мүмкіндігі шектеулі студенттерді әлеуметтік бейімдеу мәселесін көптеген ресейлік зерттеушілер қарастырған. Л.Е.Елгина оқу процесінің негізгі құрамдас бөлігі ретінде кәсіби бейімделуді және бірге оқитын студенттермен қарым-қатынас жасаудағы, мүмкіндігі шектеулі студент өміріндегі әлеуметтік-психологиялық бейімделуді көрсетеді [3]. Е.Р.Ярская-Смирнова мен П.В. Романов мүгедек-талапкерлер ортаға қалыптаса алмау «мейнстрим» қобалжу күйін бастарынан кешетінін, олардың жоғары білім алуға деген құштарлық мотивациясының төмен болатынына көңіл

аударған [4.С.88-99]. А.П.Парахонский бұл мәселені, әлеуметтік-психологиялық, педагогикалық-психологиялық, психо-физиологиялық, мотивациялық компоненттерге бөледі [5].

ЖОО жүйесіне мүмкіндігі шектеулі студенттерді әлеуметтік бейімдеу процесін кең ауқымды біртұтас қарастыру қажеттілігі бола тұра, негізгі үш компоненттен тұратын бейімдеу моделін ұсынуға болады:

- кедергісіз аймақ компоненті (кеңістікте жүріп-тұруға бейімделу);

- қолжетімді білім компоненті (білім алу процесіне бейімделу);

-бірге оқитын студенттер мен оқытушылар құрамының ортасына бейімделу компоненті (әлеуметтік-психологиялық көмек) [6.С.81-89].

Осы компоненттер бір-бірімен тығыз байланыста болғанымен де, соңғы үшінші компоненттің мүгедектігі бар студенттің жоғары оқу орны жүйесінде толыққанды өмір сүріп, лайықты бейімделуіне көмектесетін ерекше маңызы бар екені байқалады.

Қазіргі таңда өркениетті елдердің жоғары оқу орындарында мүмкіндігі шектеулі студенттерді оқыту мен әлеуметтік қолдау төрт бағытта жүзеге асырылады:

Мүгедектерге арналған арнайы жоғары оқу орындары;

Жоғары оқу орындарындағы арнайы бөлімдер;

Мүмкіндігі шектеулі талапкерлерді дайындау орталықтары;

ЖОО оқитын мүмкіндігі шектеулі студенттерге психологиялық-педагогикалық, тәжірибелік-кеңес беру орталықтары.

Абай атындағы ҚазҰПУ, педагогика және психология институтының жанынан Республика бойынша ең алғаш құрылған «ЖОО мүмкіндігі шектеулі студенттерді қолдаудың консультациялық-практикалық» орталығы мүмкіндігі шектеулі студенттерге арнайы жағдайлар жасауды, техникалық құралдармен, сондай-ақ, әлеуметтік қызмет көрсетулерді, оның ішінде педагогикалық-психологиялық, мәдени, тұрмыстық, спорт және дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары арқылы бейімделуге көмек көрсетуді қамтамасыз ету мақсатында құрылған болатын. Университет бойынша көп уақыттан бері әрбір оқу жылында оқуға түсуші және бітіруші мүмкіндігі шектеулі студенттер контингенті 40 студенттен кем болған емес. Орталықта атқарылатын жұмыстарды тиімді жүргізу және қойылған міндеттердің шешуші жолдарын айқындау мақсатында осы респондент-студенттерден сауалнама алынып, оның көрсеткіші төмендегідей анықталды: [7]

1-сұрақ: «Сізге белгілі бір ауыру сырқатына байланысты мүгедектігіңіз барма?» -деген сұраққа: 32 студент III топтағы, 11 студент II топтағы, 3 студент I топтағы мүгедектігі барын көрсетті.

2-сұрақ: «Егер, сіз мүмкіндігі шектеулі азамат ретінде болсаңыз, ол немен байланысты?»:18 студентте тірек-қозғалыс аппараты зақымдалған, 9 студенттің көру қабілеті төмен, 3 студенттің есту қабілеті төмен, 16 студенттің мүгедектігі жалпы созылмалы аурулармен байланысты.

3-сұрақ. «Сіздің ЖОО білім алуудағы мақсат-мүдденіз?»: жоғарғы білім туралы диплом алу – 18 студент, жоғарғы білім алу маған болашақта жұмысқа орналасуыма үлкен мүмкіндік береді – 11 студент, жоғары айлық алу –5 студент, жоғары білікті маман болу – 12 студент.

4-сұрақ. «Өзіңіз оқып жатқан университет және мамандық туралы мәліметті қайдан алдыңыз?, неге осы ЖОО орнын таңдадыңыз?»: ата-анам мен таныстарым кеңес берді – 10 студент, мұғалімдер кеңес берді – 8 студент, университет үйіме жақын орналасқан – 3 студент, кәсіби бағыт бағдар берушілер ұсыныс білдірді – 4 студент, мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың көбі осында оқиды – 6 студент, жұмысқа тұруға жеңіл болады – 1 студент, мені мамандығым қызықтырды – 9 студент, интернеттен – 5 студент.

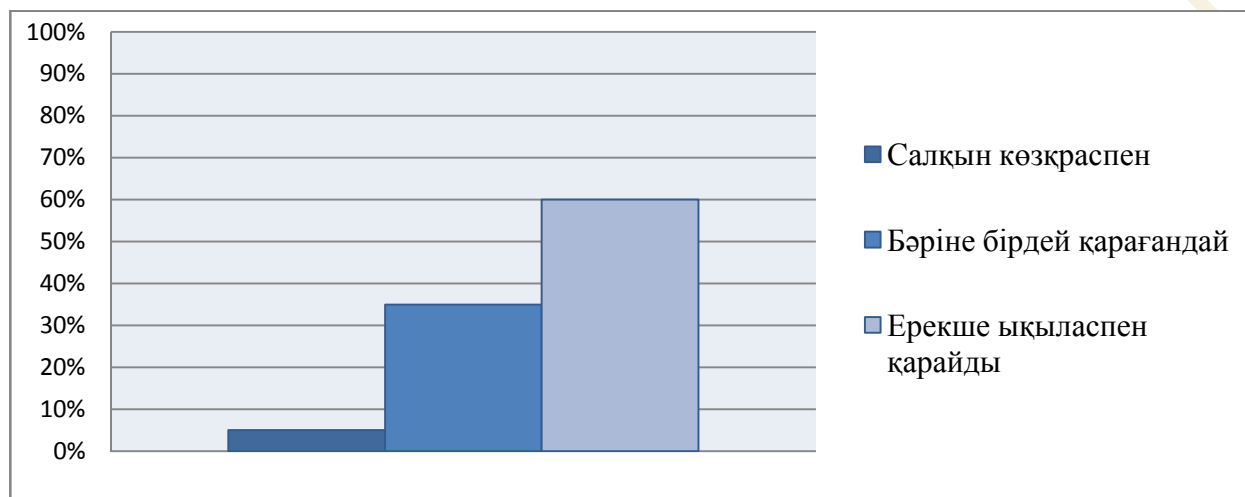
5-сұрақ. «Бұл мамандыққа қандай негізде түстіңіз?»:мүгедектерге арналған квота негізінде -32 студент, ақылы негізде – 6 студент, жалпы конкурс негізінде - 5 студент, мақсатты тапсырыс негізінде – 0 студент, жетімдерге арналған квота негізінде – 0 студент, ауылдық квота негізінде – 3 студент, жеңілдік шарттар қарастырылған негізінде – 0 студент.

6-сұрақ: «ЖОО түсуге, қабылдауға байланысты сіздің ұсыныс-тілектеріңіз?»:оқуға түсу пәндері бойынша емтихан тапсыру механизмдерін жеңілдету – 20 студент (51%), диагнозға байланысты көптеген оқу орындарына қабылдауға қарсылық білдірмеу – 5 студент (9%), ақылы негізде оқитын мүмкіндігі шектеулі студенттерге төлемдік жеңілдік беру-8 студент (19%), басқа -9.

7-сұрақ: «Сіздің пікіріңізше, мүмкіндігі шектеулі студенттермен ЖОО қандай мамандар жұмыс жасаулары керек?»: педагог-психолог (арнай психолог) – 9 студент, тифлопедагог – 3 студент, сурдопедагог – 2 студент, сурдо-аудармашы – 2 студент, педагог – тьютер – 16 студент, әлеуметтік педагог – 2 студент, арнайы техникалық және бағдарламалар бойынша маман – 4 студент, даму мүмкіндігі

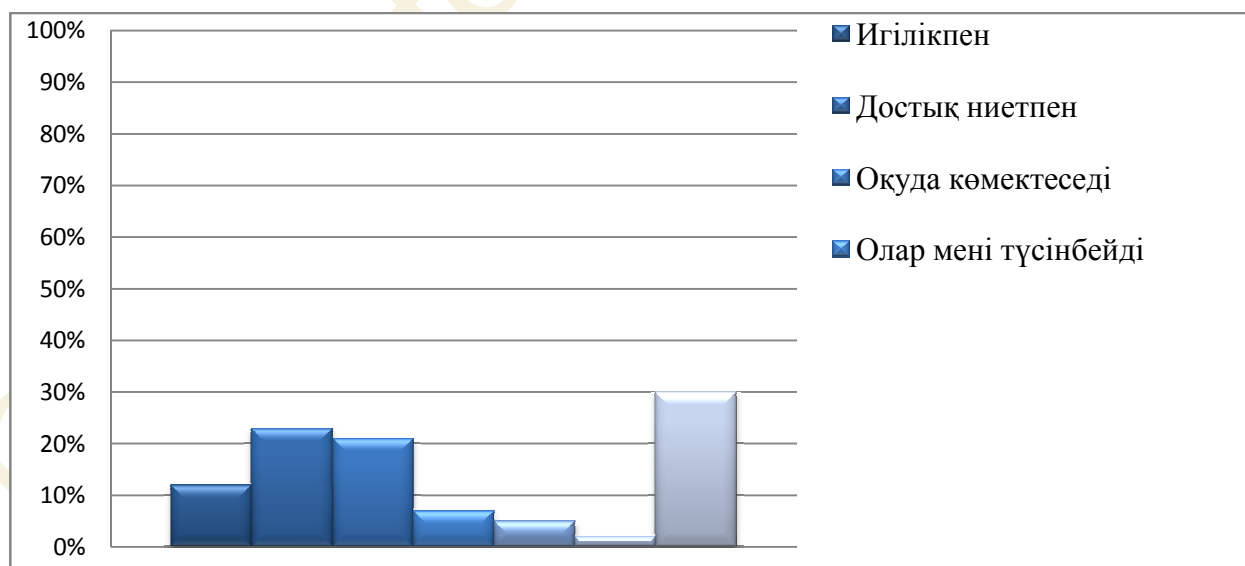
шектеулі студенттерге оқу барысында қажетті техникалық көмек көрсететін ассистент-көмекші – 4 студент. Әрбір студент өзі қажетсінетін мамандарды таңдаған. Мысалы есту қабілеті төмен студенттер көбінесе, сурдо-аудармашыны немесе сурдопедагогты таңдады.

8-сұрақ: «Сіз оқып жатқан ЖОО басшылары мен оқытушылары мүмкіндігі шектеулі студенттерге қалай қарайды?»: салқын – 2 студент (5%), бәріне бірдей қарағандай – 15 студент (35%), ерекше ықыласпен – 23 студент (60%). Оқытушылардың салқын көңілмен қарайтынын 5 пайыз студенттер көрсетті. Бұл мүмкіндігі шектеуліліктің кесірінен болмауы да мүмкін.

1 диаграмма. «Сіз оқып жатқан ЖОО басшылары мен оқытушылары мүмкіндігі шектеулі студенттерге қалай қарайды?» сұрағына жауабының пайыздық көрсеткіші.

9-сұрақ: «Сіздің ойыңызша сіз оқып жатқан ЖОО бірге оқитын студенттер мүмкіндігі шектеулі студенттерге қалай қарайды? Олармен қарым-қатынаста қандай қиындықтар сезінесіз?»: игілікпен – 5 студент (12%), достық ниетпен – 10 студент (23%), оқуда көмектеседі – 9 студент (21%), Олар мені түсінбейді – 3 студент (7%), ешқандай қарым-қатынаста емес – 2 студент (5%), жек көреді – 1 студент (2%), түсіністікпен – 13 (30%)

2 диаграмма. «Сіздің ойыңызша сіз оқып жатқан ЖОО бірге оқитын студенттер мүмкіндігі шектеулі студенттерге қалай қарайды? Олармен қарым-қатынаста қандай қиындықтар сезінесіз?» сұрағына жауабының пайыздық көрсеткіші.

«Жек көретін студенттерді» белгілеген 1 ғана студент, «олар мені түсінбейді» жауап белгісін ұсынған 3 студент. Бұл адамның өзінің тіл табысу қабілеттілігінен немесе мүгедектіктің ауырлық дәрежесінен болуы мүмкін. Себебі жек көреді деген жауапты III топтағы мүгедек белгілеген.

10-сұрақ. «Сіздің ойыңызша оқу кабинеттері мен аудиториялардың жабдықталуы қаншалықты кедергісіз орта талаптарына сай келеді?»: сай келеді-24 студент, сай келмейді-2 студент, толық емес-16 студент, басқа -0 студент.

11-сұрақ. «Қалай ойлайсыз, ЖОО ғимаратындағы кедергісіз орта сәулеті тірек-қозғалыс аппараты зақымданған, оның ішінде арнайы арбамен жүретін, көру қабілеті төмен, есту қабілеті төмен студенттер үшін қандай болу қажет?»: қажетті аймақтың кедергісіз жақын болуы – 6 студент, ғимаратқа кіру жолдарының және ішінде қозғалып жүрудің кедергісіз, арнайы көрсеткіш белгілермен қолжетімді болуы-10 студент, арнайы жабдықталған санитарлы-гигиеналық бөлмелердің болуы-0 студент, аудиторияда арнайы орындардың болуы - 14 студент, студенттік асханаларда арнайы орындардың болуы - 0 студент, студенттік жатақханаларда арнайы орындардың болуы – 3 студент, сигнал беру, дабыл қондырғыларының болуы - 4 студент, басқа да – 7 студент.

12-сұрақ. «Сіздің ойыңызша ЖОО оқу процесі барысында мүгедектер мен даму мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін денсаулықтарын күтуге немесе қолайлы жағдайлар жасауға қандай шарттар болу қажет?: қашықтықтан оқыту-5 студент, жеке сабақтар – 4 студент, көлікпен тасымалдау- 0 студент, жұмысқа тұруға көмектесу- 40 студент, психологиялық-педагогикалық көмек -2 студент, әлеуметтік көмек көрсету -2 студент, медициналық-сауықтыру жәрдемі-1 студент, мүгедектер мен даму мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін волонтерлік көмек көрсету - 6 студент, «Дене шынықтыру» пәнін әртүрлі даму мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін қолайлы икемдеу-6 студент, басқа 4 студент.

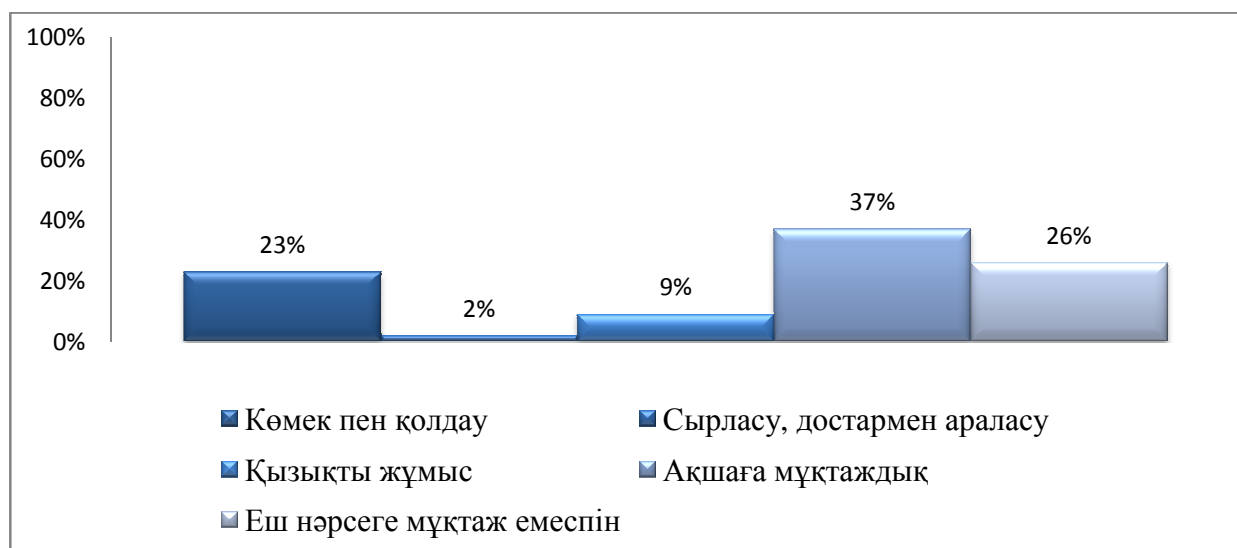
13-сұрақ. «Сіз қалай ойлайсыз, даму мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін оқу процесін материалдық-техникалық қамтамасыз етуге не қажет?». Есту қабілеті бұзылған білім алушылар үшін дыбыс күшейткіш аппараттардың, мультимедиялық және т.б жабдықтардың болуы -2 студент, көру қабілеттері зақымдалған білім алушылар үшін Брайль компьютерлік техникасының, электронды лупа, видеоүлкейткіштің, сөз синетзатор-бағдарламасының, ақпаратты көруге арналған арнайы бағдарламаланған техникалық қондырғыларының болуы-8 студент, даму мүмкіндігі шектеулі тұлғалар үшін икемделген арнайы бағдарламалармен жабдықталған компьютерлік техникалардың болуы-7 студент, тірек-қозғалыс аппараты зақымдалған білім алушыларға ақпараттарды жеткізуге арналған балаламалы техникалық қондырғылардың болуы-2, басқа- 4 студент.

14-сұрақ. «Сізде қызығушылық хобби бар ма? Бар болса қандай?». Тігу-2 студент, киім тігу- 1 студент, кесте тігу-0 студент, сурет салу-1 студент, спорт-23 студент, кітап оқу-8 студент, коллекция жинау-1 студент, ақындық, жазушылық- 0 студент, компьютерлерде жұмыс істеу- 4 студент, қоғамдық жұмыстарға қатысу- 7 студент, ән айту-2 студент, билеу-2 студент, басқа-0 студент.

15-сұрақ.«Сіздің қызығушылықтарыңызды жүзеге асыруға университетте қандай мүмкіндіктер жасалынуда?»: университеттің спорт секциясына барамын - 0 студент, музыкалық, ән-би үйірмесіне қатысамын- 2 студент, тоқу, киім тігу, сурет салу үйірмелеріне қатысамын -3 студент, жас ақын, жазушылар клубына мүшесін-0 студент, университеттің кітапханасынан қажетті оқулықтар мен әдеби кітаптар аламын-10 студент, басқа – 10 студент.

16-сұрақ. «Сіздің білуіңізше, мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін пайдалы жақсылықтар жасалуда ма?»: университет тарапынан – 40 студент, қала тарапынан – 5 студент, мемлекет тарапынан – 26 студент, мүлдем жасалып жатқан жоқ – 6 студент. 6 студент мүлдем мемлекет тарапынан жақсылық жасалып жатқан жоқ деген жауапты қалдырды. Бұл өкіметтің мүгедек жандарға қарастырып отырған жеңілдіктері мен қамқорлығының төмен болуы немесе мүмкіндігі шектеулі студенттер берілген мүмкіндіктерді қолдана алмау себебінен. Алайда жартысынан көп студент университет, мемлекет тарапынан көмек көрсетіліп жатқанын аңғартты.

17-сұрақ: «Барлық қажеттіліктің ішінен ең керегі сіз үшін қайсысы?»:Көмек пен қолдау – 10 студент (23%), сырласу, достармен араласу- 1 студент(2%), қызықты жұмыс – 4 студент (9%), ақшаға мұқтаждық – 16 студент (37%), еш нәрсеге мұқтаж емеспін – 11 студент (26%).

3-диаграмма. «Барлық қажеттіліктің ішінен ең керегі сіз үшін қайсысы?» сұрағына жауабының пайыздық көрсеткіші

Қорытындылай келе, Абай атындағы ҚазҰПУ-дың ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерінен алынған сауалнама жауаптарын саралау барысында төменде көрсетілген әлеуметтік-педагогикалық бейімделу шарттары айқындалды: 1) педагогикалық-психологиялық, мәдени, тұрмыстық, спорт және дене шынықтыру-сауықтыру іс-шаралары арқылы бейімделулеріне көмек көрсету; 2) кедергісіз аймақ және тиімді ресурстар инфрақұрылымы; 3) университет әкімшілігі, оқытушылар құрамы және бірге оқитын студенттердің мүгедек студенттер үшін өзара игілікке бағытталған қарым-қатынас ортасын қалыптастыру; 4) білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету мақсатында көмекші персоналдар мен арнаулы құрал-жабдықтардың болуы; 5) жеке білім беру бағдарламаларын дайындау, кеңес беру, ақпараттандыру. Бұдан шығатын қорытынды: мүгедектігі бар студенттердің кедергісіз қолжетімді сапалы білім алу жолдарын қарастыру – мемлекеттің әлеуметтік және білім беру саясатының өзекті мәселесі ретінде еліміздің жоғары оқу орындарының, жергілікті, аймақтық білім басқару органдарының және мүмкіндігі шектеулі адамдармен байланысты қоғамдық ұйымдардың алдына үлкен міндеттер қояды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
- 2 Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. М., 1956, – С. 438-452.
- 3 Елгина Л. С. Социальная адаптация студентов в вузе // Вестник Бурятского государственного университета. 2010. N 5.
- 4 Ярская-Смирнова Е. Р. Доступность высшего образования для инвалидов / Е. Р. Ярская-Смирнова, П. В. Романов // Университетское управление: практика и анализ. - 2005. - N 1. - С. 89-99.
- 5 Парахонский А. П. Социальная адаптация студентов в процессе обучения в вузе // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2010. N 11.
- 6 Воеводина Е.В. Социологический аспект адаптированности студентов с ограниченными жизнедеятельности к образовательному процессу вуза // Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса, 2011. - №. - С.81-89
- 7 Z.Movkebayeva, A.Beisenova, B.Mazhinov. The ratio of students higher educational institutions for joint training with disabled people International Congress of Psychology ICP 2016, Yokohama. Japan / Teaching Psychology.

УДК 378.02:37.016
МРНТИ 14.35.09

Ж.И. Сардарова¹, Г.У. Демешева²

¹д.п.н., доцент республиканского института повышения квалификации руководящих и научно-педагогических работников системы образования РК г. Алматы, Казахстан

²Ст.преподаватель Атырауского государственного университета им. Х.Досмухамедова Атырау, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ И ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА КЕЙС-СТАДИ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Современное состояние подготовки компетентного специалиста требует научить студентов делать выбор из множества альтернатив, видеть диапазон возможных вариантов, прогнозировать последствия выбора того или иного варианта решения, владение способностью к исследовательской деятельности, к профессионально-педагогической рефлексии, где важную роль играет интерактивные методы обучения. Статья посвящена методу кейс-стади как эффективного метода интерактивного обучения современного образования. В статье обосновывается метод кейсов как интерактивная форма проведения занятий, предполагающую использование реальных (или приближенных к реальным) ситуаций с целью анализа их обучающимися и выбора наиболее правильного и(или) оптимального решения. В работе также анализируются содержание кейса и конечные результаты использования метода ситуационного обучения, раскрываются особенности и возможности применения метода кейс-стади в обучении студентов, особенно в процессе профессиональной подготовки будущих конкурентоспособных специалистов.

Ключевые слова: компетентностный подход в образовании, интерактивные методы, кейс-стади, кейс, метод ситуационного обучения, профессиональные компетенции.

Аңдатпа

СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУДА КЕЙС-СТАДИ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

Ж.И.Сардарова¹, Г.У.Демешева²

¹п.ғ.д., ҚР білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық қызметкерлерінің біліктілігін арттыратын республикалық институт доценті, Алматы қ., Қазақстан

²Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің аға оқытушысы Атырау қ., Қазақстан

Бүгінгі таңда құзыретті маман дайындау студенттерді көп альтернативтен таңдау жасауға, мүмкін болатын нұсқаны көре білуге, таңдалған әрбір шешімнің немесе шешімнің басқа нұсқасының соңын болжай алуға үйретуді, зерттеушілік іс-әрекетке, кәсіби-педагогикалық рефлексияға қабілеттілігін талап етуде және бұнда негізгі роль оқытудың интербелсенді әдістеріне берілуде. Мақала қазіргі білім берудегі интербелсенді оқытудың тиімді әдісі ретінде кейс-стади әдісіне арналған. Мақалада кейс әдісі үйренушілердің шыни (немесе шыни емес) жағдатта дұрыс және оңтайлы шешім қабылдап, талдау жасауға мүмкіндік беретін сабақтың интербелсенді түрі ретінде негізделеді. Сонымен қатар жұмыста кейс мазмұны және оқытудың жағдаяттық әдісін қолданудың қорытынды нәтижелері талданып, студенттерді оқытуда кейс-стади әдісін қолдану ерекшелігі мен мүмкіндіктерін ашылып, әсіресе болашақ бәсекеге қабілетті маманның кәсіби дайындығы үдерісіндегі ролі көрсетілген.

Түйін сөздер: білім берудегі құзыреттілік тұғыр, интербелсенді әдістер, кейс-стади, кейс, жағдаяттық оқыту әдісі, кәсіби құзыреттілік.

Abstract

FEATURES AND POSSIBILITIES OF APPLICATION OF THE CASE STUDY METHOD IN TEACHING STUDENTS

Sardarova Zh.I¹, Demeshova G.U.²

¹d.p.s., the docent of the republican institute of improvement of professional skill of supervising and scientific-pedagogical workers of the education system of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

²the senior lecturer of Atyrau State University H. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

The modern state of training of a competent specialist requires to teach students to make choices from many alternatives, to see the range of possible options, to predict the consequences of choosing a particular solution, owning the ability to research, to professional and pedagogical reflection, where an important role is played by interactive teaching methods. The article is devoted to a method of case study as an effective method of interactive learning and

modern education. The article explains case study as an interactive form of classes, involving the use of real (or close to real) situations to analyze their learners and choose the most correct and(or) optimal solutions. The article also analyzes the content of the case and the end results of using the method of situational teaching, the peculiarities and possibilities of application of the method case study in teaching students, especially in the process of professional training of future competitive specialists.

Key words: competence approach in education, interactive methods, case-study, case, method of situational training, professional competence.

С точки зрения компетентностного подхода к высшему образованию одной из целей применения инновационных педагогических технологий в процессе обучения студентов является развитие личности обучающегося, его способности к саморазвитию, самоопределению,самообразованию и самореализации, т. е. формирование ключевых компетенций[1].

Инновационный подход свою очередь, включает практику моделирования, проектирования, использования активных и интерактивных форм обучения. На сегодняшний день как показывает практика, эффективным методом обучения является метод кейс-стади или метод учебных конкретных ситуаций.

Кейс-метод (case study) (от англ. *case* — случай) — техника обучения, использующая описание реальных ситуаций. Обучающиеся должны проанализировать ситуацию, разобраться в сути проблем, предложить возможные решения и выбрать лучшее из них.

Метод конкретных ситуаций или кейс-стади, пришел к нам из практики преподавания в западных школах бизнеса. На сегодняшний день возможности его использования достаточно широки, практически — безграничны. Практика использования данного метода показала его высокую эффективность для:

- развития навыков структурирования информации и идентификации проблем;
- обучения технологиям выработки управленческих решений;
- актуализации и критической оценки накопленного опыта в практике принятия решений;
- развития эффективных коммуникаций в процессе коллективного поиска и обоснования решения;
- разрушения стереотипов и штампов в технике и организации поиска эффективного решения;
- стимулирования инноваций за счет развития системного, концептуального знания[1].

Суть метода заключается в том, что слушателям предлагается готовая ситуация, которая в той или иной степени имитирует реальную, жизненную. Чаще всего она излагается письменно в виде готовой «истории», причем финал остается «открытым». В качестве учебной задачи участникам предлагают ее проанализировать и предложить свое решение. Иногда для более глубокого анализа ситуации используют прием инсценировки или «исполнения ролей», когда студенты или просто слушатели исполняют роли действующих лиц ситуации. При этом на занятиях создается обстановка, приближенная к действительности. Приняв на себя роль конкретного лица, слушатель вникает в мотивы его поведения.

Исполнение ролей заставляет задуматься над необходимостью учитывать позиции всех заинтересованных сторон, учить анализировать собственное поведение и наблюдать за деятельностью других людей в определенной производственной ситуации.

В некоторых учебных ситуациях более подходящим является использование так называемого «инцидента». Под «инцидентом» понимается наиболее простая конфликтная ситуация, возникающая в ходе реальной деятельности и требующая от руководителя оперативного решения. Слушателям без предварительной подготовки дается краткая информация о конкретном случае (инциденте), имевшем место в производственном процессе. Чтобы принять правильное решение, участники могут задать дополнительные вопросы преподавателю, наметить свой вариант объяснения ситуации и принять собственное решение. В последующем коллективном обсуждении выявляются ошибки в запросах информации, воссоздается действительная ситуация, определяется проблема и анализируются решения слушателей.

Для создания реальной ситуации к анализу кейс-стади может добавляться и разбор деловой корреспонденции, что является существенной частью деятельности преподавателя (руководителя). На занятии осуществляется имитация работы руководителя с документами, когда слушатели получают папки с деловой корреспонденцией, в которой находятся деловые письма, распоряжения вышестоящих менеджеров, принимать решения в условиях ограниченного промежутка времени. В конце занятия весь комплекс действий слушателя-«руководителя» обсуждается совместно и может оцениваться по количеству набранных баллов.

На практике работа с кейс-стади включает в себя следующие приемы:

- работу с информацией — изначально она одинакова для всех. Использование собственного опыта в данной области, привлечение дополнительных источников знаний, структурирование и синтез имеющейся информации и т. д. позволяют наглядно увидеть, как в рамках одинаковых начальных информационных условий формируются разные модели выбора решений;
- технологии выявления проблемы. Студентам полезно знать, что можно выбирать различные подходы;
- анализ последовательности фактов, иллюстрирующих развитие конфликта, и через их сопоставление выход на предмет конфликта и содержание проблемы;
- анализ субъектов ситуации, определения их места в организации, схем взаимодействия, области интересов, возможного предмета конфликта с последующим сопоставлением с фактами, подтверждающими или опровергающими сделанные выводы;
- описание ситуации как целостной системы. В этом случае используются различные процедуры диагностики системы, выявление «болевых точек» и т.д.;
- процедуры решения проблемы — всегда предполагается альтернативность решения, чаще всего при наличии противоречивых критериев. В результате участники предлагают стандартный подход или решение, лежащее за рамками традиции или аналогий в решении проблемы [1].

На каждом этапе работы роль преподавателя-ведущего меняется. Если в начале, предлагая ситуацию, он может «интриговать», «провоцировать» обсуждение, не отвергая даже абсурдные предложения, то на этапе анализа ведущий мягко координирует обсуждение, задает уточняющие вопросы, тем самым «продвигает» дискуссию, когда обсуждение заходит в тупик, и, наоборот, стремится зафиксировать все предложения, чтобы ни одна идея не «потерялась», когда сталкиваются различные мнения и точки зрения.

Особенно важна роль ведущего на этапе обсуждения решений. Часто участники ждут от него позиции судьи, арбитра, оценивающего предлагаемое решение. Даже имея собственную схему решения, преподавателю здесь важно, оставаясь в нейтральной позиции, дать возможность участникам самим оценить решение; свою же точку зрения «замаскировать» уточняющими вопросами, похвалой действительно сильных аргументов, предложением еще раз обдумать те позиции, которые, с его точки зрения, в этом нуждаются. Помощникам ведущего здесь будут:

- умение слушать аудиторию;
- отсутствие боязни потерять контроль над учебным процессом;
- использование для занятий достаточно просторных помещений, в которых можно двигать мебель, быстро объединять слушателей в малые группы, наблюдать за их работой, в случае необходимости, не теряя обзора, быстро реагировать или приходить на помощь участникам;
- использование лаконичных, ярких ситуаций, отражающих актуальные проблемы и наитанных современным языком;
- использование ситуаций, разных по функциям и стилю;
- вкус к новому, неожиданному, непривычному, чувству юмора, возможность быстрой реакции, гибкость;
- тщательный, вдумчивый анализ (самоанализ) каждого случая использования кейс-стади.

Кейсы варьируются по объему, формату, глубине требуемого решения. По цели использования в учебном процессе выделяется три типа кейсов: практические, обучающие и научно-исследовательские [3].

Практические кейсы отражают абсолютно реальные жизненные ситуации. Как отмечает Б.Е. Андусев, целью практического кейса «является отработка навыков преломления учебных, предметных знаний и умений в постобразовательное, профессионально-деятельностное пространство реальной жизни» [2].

Обучающие кейсы «отражают типичные ситуации, которые наиболее часты в жизни и с которыми придется столкнуться специалисту в процессе профессиональной деятельности, им присуща — искусственность, — сборность из наиболее важных и правдивых жизненных деталей» [2]. Такие кейсы применяются с целью обучения студентов обобщениям, переносу частных знаний и умений решать типичные ситуации, возникающие в повседневной практической деятельности.

Научно-исследовательские кейсы «выступают моделью для получения нового знания о ситуации и поведения в ней» [4]. Такие кейсы ориентированы на осуществление научного исследования и оформление его результатов. Научно-исследовательские кейсы целесообразно применять для подготовки проектов отдельными студентами или группой студентов, а не для обучения всех студентов вообще. При этом информацию, полученную в ходе выполнения научно-исследовательского кейса, в дальнейшем можно будет использовать для подготовки других кейсов или для иллюстрирования

теоретических положений лекционного занятия практическими примерами. При этом не исключена возможность проведения научного исследования в рамках выполнения кейса по заданию будущего работодателя. Традиционные кейсы представляют собой описание ситуаций объемом от 20 до 50 страниц. Такие кейсы представляются не вполне удобными, требующими значительных временных и организационных затрат, влекущих сложности у студентов, осваивающих разнонаправленные дисциплины при насыщенности учебных планов. Адаптированным к современной системе обучения бакалавров представляется другой вид кейсов – так называемые «маленькие наброски» или «сжатые кейсы». Такие кейсы целесообразно использовать при завершении изучения дисциплины для проверки сформированности профессиональных компетенций и выявления пробелов в полученных знаниях – прежде всего, самими студентами [4]. Ввида примера можно привести кейс «Моя семья», используемых в процессе обучения студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения».

Ситуация

В массовой общеобразовательной школе работает учительница К. Коллеги считают ее опытным учителем, творчески относящимся к своей работе, умным собеседником, отзывчивым и чутким человеком. Ученики также с большим уважением относятся к ней, отзываясь о К. как о справедливом и интересном человеке, друге, учителе, способном доходчиво объяснить учебный материал. За годы работы в школе у неё с учениками не произошло ни одного деструктивного конфликта. Длительное время К. была уверена, что преподавание – это её призвание. В этой же школе обучается ее сын. Ребенок умный, нестандартный, успешно обучающийся, с задатками лидерства. Но в течение нескольких лет обучения этот ребенок отличается еще и вызывающим поведением, постоянно нарушает дисциплину на уроках и перемене. Мама-учительница все эти годы была в курсе происходящего, проводя со своим сыном беседы, но это лишь улучшало ситуацию на время, после чего все возвращалось в русло прежнего поведения. Поведение ребенка неоднократно разбиралось на педагогическом совете; на последнем из них последовало наказание – отстранение ребенка на месяц от учебных занятий с переводом его на самостоятельное обучение. Естественно, об этом стало известно параллели младших классов, в которых и преподает учительница К. (в том числе, в классе своего сына). Также, маме в комиссии по делам несовершеннолетних вынесено предупреждение за неудовлетворительное исполнение родительских обязанностей. Это обстоятельство с непреодолимой силой высветило для К. давно вызревавший в ее душе вопрос: имеет ли она моральное право на продолжение работы по любимой профессии?

Вопросы для обсуждения: Предложите варианты разрешения этой ситуации. Аргументируйте предложенные варианты. Выделите этические ценности, которые лежат в основании приведенной аргументации. Как Вы считаете, нравственная чистота учителя - это миф или реальность? В чем проявляется нравственное совершенство учителя? Что значит быть самим собой в профессии? Каково соотношение профессиональной чести и человеческого достоинства?

Занятие может быть проведено в форме дебатов.

Обобщая вышеизложенное, можно констатировать, что использование метода кейса способствует развитию у студентов в процессе обучения следующих навыков: аналитических, практических, коммуникативных, социальных и самоанализа. Также на наш взгляд, использование кейса имеет достаточно широкие возможности в формировании профессиональной компетентности будущих педагогов, что подтверждает целесообразность активного включения данного метода в процесс профессиональной подготовки студентов.

Список использованной литературы:

- 1 Сборник кейсов для вузов по дисциплинам гуманитарного и социально-экономического цикла: учебно-методическое пособие СПб.: Издательство Санкт-Петербургского университета управления и экономики, 2015. — 138 с.
- 2 Андюсов Б. Е. Кейс-метод как инструмент формирования компетентностей // Директор школы. 2010. № 4. – С. 61-69.
- 3 Долгоруков А. Case-study как способ (стратегия) понимания. Практическое руководство для тьютора системы Открытого образования на основе дистанционных технологий. Под ред. А.Долгорукова. - М.: Центр интенсивных технологий образования, 2002. - С. 22-44.
- 4 Сергеева Б. В. Использование метода кейс-стади как средство формирования профессиональной компетентности будущих педагогов начального образования // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 9. – С. 16–20. – URL: <http://e-koncept.ru/2015/95020.htm>.

УДК 373.1.013:37.033/035

МРНТИ 14. 37.013

Ш.Ш. Карбаева¹

¹к.п.н., доцент, Институт естествознания и географии, КазНПУ им Абая,
г. Алматы, Казахстан

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Современные преобразования, такие как открытость общества, его быстрая информатизация и динамичность, кардинально меняют требования системы образования. Система общего среднего образования страны работает по обновленному содержанию образования. В связи с этим разработанные образовательные программы педагогического высшего образования требуют совершенствование в соответствии с обновленным содержанием образования. По обновленному содержанию образования в результате обучения у обучающихся должны быть сформированы навыки критического мышления, самостоятельного исследования и глубокого анализа информации. Для результативности обучения необходимо четко разрабатывать систему критериального оценивания учебных достижений. В этой связи в статье рассматриваются дидактические принципы и критерии оценивания учебных достижений, отличие критериального оценивания от традиционного, а также приводятся примеры инновационных средств и их критерии оценки результатов обучения.

Ключевые слова: образовательные программы, компетентностный подход, обновление содержания образования, критериальное оценивание, учебное достижение, критерии оценивания.

Аңдатпа

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ

Ш.Ш. Карбаева¹

¹п. г.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Жаратылыстану және география институтының доценті,
Алматы қ., Қазақстан

Заманауи жаңғырулар, яғни қоғамның ашықтығы, оның жылдам ақпараттандырылуы мен динамикасы еліміздегі білім беру талаптарын түбегейлі өзгертуде. Еліміздегі жалпы орта білім беру жүйесі жаңартылған білім беру мазмұны бойынша жұмыс жасауда. Осыған орай педагогикалық жоғары оқу орындарында дайындалған білім беру бағдарламаларын жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес жетілдіруді талап етіп отыр. Жаңартылған білім беру мазмұнында оқу нәтижесінде білім алушыларда сыни ойлау, өзбетінше зерттеу жүргізу және алған ақпараттарға терең талдау жасай алу дағдылары қалыптасады. Оқытудың нәтижелі болуы үшін оқу жетістіктерінің критериалды бағалау жүйесін дайындау қажет. Осыған орай мақалада оқу жетістіктерін критериалды бағалаудың дидактикалық ұстанымдары мен өлшемдері қарастырылады. Сондай-ақ оқу нәтижелерін бағалаудың инновациялық құралдары және олардың өлшемдері келтірілген.

Түйін сөздер: білім беру бағдарламасы, құзыреттілік тәсіл, жаңартылған білім беру мазмұны, критериалды бағалау, оқу жетістіктері, бағалау өлшемдері.

Abstract

CRITERIA-BASED ASSESSMENT OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS IN THE CONDITION OF UPDATING OF CONTENT OF EDUCATION

Sh.Karbayeva¹

¹Cand. Sc., Assistant professor Institute of Natural Sciences and Geography,
Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty, Kazakhstan

Modern transformations such as openness of society, its fast informatization and dynamism drastically change the requirements of education system. The country's general secondary education system function according to the updated content of education. In this regard the developed educational programs of pedagogical higher education demand the improvement in compliance with the updated content of education. According to the updated content of education students' skills of critical thinking, independent research and profound analysis of information have to be created as a result of teaching. It is necessary to accurately develop the system of criteria-based assessment of educational achievements in order to have effective results of teaching. In this regard the didactic principles and criteria of assessment of educational achievements, difference of criteria-based assessment from traditional one are considered in the article, as well as examples of innovative means and their criteria for evaluation of results of teaching are given here.

Key words: educational programs, competence-based approach, updating of content of education, criteria-based assessment, educational achievement, criteria of assessment.

Переход к обновлению содержания образования предъявляет новые требования к преподаванию в рамках компетентностного подхода образования. Обновление структуры и содержания образования заключается в преодолении традиционного стиля обучения, новой конструктивной модели образования, обеспечивающей самостоятельность мышления обучающихся.

Компетентностный подход, в соответствии с которым разработаны образовательные программы, обуславливается отправной точкой в проектировании результатов обучения каждого учебного модуля. Результаты обучения – это ожидаемые и измеряемые достижения обучающихся и выпускников, которые выражаются через знания, умения, навыки и учебную деятельность. Таким образом, определение результатов обучения необходимо для того, чтобы цели обучения стали диагностическими и стало возможно отслеживать процесс достижения обучающихся, а также своевременно вносить необходимые изменения в учебный процесс. Поэтому четко обозначенные, прописанные результаты обучения, во-первых, помогают обучающимся понять, что ожидается от него в процессе обучения, как и по каким критериям, будет оцениваться достигнутый результат; во-вторых, концентрируют внимание и усилия преподавателей на достижении планируемого результата и его адекватной оценки; и в-третьих, дают ясное представление потенциальным работодателям о реальных возможностях выпускников освоившие образовательные программы [1, 2].

Ожидаемые результаты обучения формулируются по каждому учебным модулям с учетом мнений всех заинтересованных сторон (обучающихся, преподавателей, работодателей) и позволяют отслеживать и сопровождать обучающий процесс как обучающимся, так и преподавателям.

Компетентностный подход ориентирует на развитие умений обучающихся в конкретных ситуациях применять знания, умения, а также опыт, личные качества с учетом ценностных приоритетов и сформированной на их основе системе жизненных отношений. Особенность компетенции как результата обучения состоит в том, что в сравнении с другими результатами обучения она:

- является интегрированным результатом;
- в отличие от элемента функциональной грамотности позволяет решать задачи целостно;
- в отличие от знания дается в форме деятельности, а не информации о ней;
- в отличие от умения в процессе компетентностного образования наращивается компетенция, а сам способ действия включается в базу внутренних ресурсов;
- в отличие от навыка деятельность проявляется осознанно [3].

Неотъемлемой частью содержания образования является объективная и достоверная система оценки учебных достижений обучающихся. Оценивание должно соответствовать таким дидактическим принципам, как валидность (соответствие поставленным целям обучения); систематичность (циклический характер обучения); надежность (отражает точность, степень постоянства, стабильности, устойчивости обучения) и др. В соответствии с дидактическими принципами основными критериями оценки теоретических знаний являются их полнота, обобщенность и системность. Процессуальную сторону учебной деятельности обучающихся характеризуют такие критерии, как прочность, мобильность и действенность знаний. Действенность знаний раскрывается такими компонентами интеллектуальной сферы, как виды мышления, мыслительные операции, способы деятельности (познавательные, предметные и общеучебные умения).

При оценке теоретических знаний необходимо руководствоваться следующими критериями:

- владение фактическим материалом, изложение его с использованием терминологии по учебным дисциплинам;
- уровень усвоения программного материала;
- сопоставление ранее изученного материала с новым, а также с материалом, усвоенным при изучении других дисциплин;
- работа с различными источниками информации;
- проявление познавательной активности, самостоятельности, творчества, умение отвечать на нестандартные вопросы и др.

При оценке практических умений необходимо руководствоваться следующими критериями:

- умение устанавливать причинно-следственные связи теории с практикой;
- применение теоретических знаний для решения качественных, экспериментальных и расчетных задач;
- проведение наблюдений и измерений, которые обеспечивают получение правильных результатов;
- самостоятельное формирование выводов и обобщения;
- степень самостоятельности обучающихся при выполнении заданий и др. [4, 5].

Обновление содержания образования предполагает применение эффективных педагогических технологий, в том числе и технологии критериального оценивания.

Критериальное оценивание понимается оценка учебных достижений обучающихся по критериям, которые отражают их достижения по разным направлениям учебной деятельности. Критериальное оценивание положительно сказывается и на показателях качества знаний обучающихся. Главным отличием критериального оценивания от традиционного является то, что при традиционном оценивании достижения обучающихся сравниваются со среднестатистической нормой (оценка выставляется, ориентируясь на средний уровень знаний класса/аудитории в целом), а при критериальном оценивании достижения обучающихся сравниваются с планируемым результатом обучения, представленным критериями оценивания (см. табл. 1) [6].

Таблица 1 – Традиционное и критериальное оценивание

Оценивание	
Традиционное	Критериальное
<ul style="list-style-type: none"> - отсутствуют четкие критерии оценки достижения результатов обучения, понятные обучающимся, родителям и педагогам; - педагоги выставляют оценку, ориентируясь на средний уровень знаний класса/аудитории в целом; - выставленные оценки не дают четкую картину усвоения конкретных знаний, умений, навыков по отдельным разделам учебной программы; - выставленные оценки не позволяют определить индивидуальную траекторию обучения каждой личности; - при выставлении итоговой оценки учитываются текущие оценки, что не является объективным оцениванием конечного результата обучения; - отсутствует оперативная связь между обучающимся и преподавателем в процессе обучения, что не способствует мотивации учащихся к обучению. 	<p>Преподавателям позволяет:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разработать критерии, способствующие получению качественных результатов; - улучшить качество преподавания и обучения; - выстраивать индивидуальную траекторию обучения каждой личности с учетом его индивидуальных способностей и особенностей; - использовать разнообразные подходы и инструменты оценивания; - вносить предложения по совершенствованию содержания учебной программы. <p>Обучающимся позволяет:</p> <ul style="list-style-type: none"> - использовать многообразие стилей обучения, типов мыслительной деятельности; - знать и понимать критерии оценивания для прогнозирования собственного результата обучения и осознания успеха; - участвовать в рефлексии, оценивая себя и своих сверстников; - использовать знания для решения реальных задач, выражать разные точки зрения, критически мыслить. <p>Работодателям позволяет:</p> <ul style="list-style-type: none"> - получать объективные доказательства уровня обученности выпускников; - знать о реальных возможностях выпускников, освоивших образовательные программы; - быть уверенными и спокойными за профессионального специалиста.

Критерий, как известно, – это признак, на основании которого производится оценка, определение или классификация чего-либо или мерило оценки. Критерии могут включать в себя ряд показателей – конкретных измерителей критерия, которые обеспечивают его доступность для наблюдения и измерения.

Критериальное оценивание учитывает как результативность всех видов учебной деятельности обучающихся и процессуальную сторону усвоения учебного материала, так и проявление индивидуальных качеств и личностных свойств. Объективность выставляемых обучающимся отметок определяется критериями, которые условно делятся на три группы (см. табл. 2)

Таблица 2 – Критерий оценивания

№ п/п	Группы	Критерии
1.	Предметно-содержательная	полнота, обобщенность, системность, правильность, осмысленность знаний и др.
2.	Содержательно-деятельностная	прочность, действенность знаний, мыслительные операции, специальные предметные, интеллектуальные, общеучебные, исследовательские и другие внепредметные умения.
3.	Индивидуальная/личностная	активность, самостоятельность, самооценка, критичность, мотивация учения и другие свойства личности, характеризующие мотивационную, эмоциональную, волевую сферы, сферу саморегуляции.

Приведенные критерии для различных оценочных средств должны корректироваться, конкретизироваться в зависимости от того, какие используются для оценки сформированности компетенций. При оценке сформированности компетенций наряду с традиционными методами и средствами оценки результатов обучения рекомендуется использовать и инновационные методы и средства оценки результатов обучения, например, эссе (средство, позволяющее оценить умение обучающегося письменно излагать суть поставленной проблемы, самостоятельно проводить анализ этой проблемы с использованием концепций и аналитического инструментария соответствующей дисциплины), терминологический диктант (способ проверки степени овладения категориальным аппаратом учебного модуля), кейс-измерители (основаны на использовании проблемных заданий, в которых обучающимся предлагают осмыслить реальную профессионально-ориентированную ситуацию, содержащую в себе необходимую, но неполную информацию для решения заданной проблемы) и др. [7].

Таблица 3 – Критерии инновационных средств оценки результатов обучения

№ п/п	Инновационные средства оценки результатов	Критерии оценки
1.	Эссе	<ul style="list-style-type: none"> - наличие логической структуры построения текста; - наличие четко определенной личной позиции по теме эссе; - адекватность аргументов при обосновании личной позиции (использование профессиональных терминов, цитат, стилистическое построение фраз, и т.д.); - эстетическое оформление работы (аккуратность, форматирование текста, выделение и т.д.).
2.	Терминологический диктант	<ul style="list-style-type: none"> - полнота определений; - четкость формулировок; - современная «редакция» понятия (для динамичных областей знаний); - собственная формулировка понятия с передачей его смысла и т.д.
3.	Кейс-измерители	<ul style="list-style-type: none"> - анализ проблем, заложенных в кейсе; - демонстрация адекватных аналитических методов при работе с информацией; - использование дополнительных источников информации для решения кейса; - выполнение все необходимых расчетов; - подготовка и соответствие документов требованиям по смыслу и содержанию; - обоснование выводов, аргументирование; - собственные выводы, которые отличают данное решение кейса от других решений и т.д.

Резюмируя вышеизложенное, применение критериального оценивания дает преподавателям ясность относительно стратегических целей и тактических задач обучения. Критерии помогают обучающимся более объективно оценивать качество собственной работы и помогает понять, как учиться, чему учиться, а главное, зачем учиться.

Список использованной литературы:

- 1 Дюкарев И., Караваева Е., Ковтун Е. Ключевые ориентиры для разработки и реализации образовательных программ в предметной области «Образование». – Бильбао: Университет Дуесто, 2013. – 79 с.
- 2 Ефремова Н.Ф. Экспертиза качества освоения компетенций студентами по модулям образовательных программ. //Научное периодическое издание “CETERIS PARIBUS” №1(1)/2015. – Москва: ООО «Европейский фонд инновационного развития», 2015. – 115 с. – С. 76-82.3 Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании. //Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3-1.
- 4 Ребрин О.И. Использование результатов обучения при проектировании образовательных программ УрФУ. – 2-е изд., доп. – Екатеринбург, 2013. – 32 с.
- 5 Оценивание: образовательные возможности: сб. науч.-метод. статей. Вып. 4 / под общ. ред. М.А. Гусаковского. – Мн. : БГУ, 2006. – 257 с.
- 6 Ефремова Н.Ф. Формирование и оценивание компетенций в образовании. Монография. – Ростов-на-Дону, «Аркол», 2010. – 386 с.
- 7 Звонников В.И. Современные средства оценивания результатов обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 224 с.

ӘОЖ 37.01:378:374.3

МРНТИ: 14.25.09

Ә.Т. Баялы¹

Старший преподаватель, Международного казахско-турецкого университета
им. Ходжа Ахмеда Ясауи, г. Туркестан, Казахстан

МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается что преподаватель кредитной технологии обучения в присутствии самостоятельной работы студента и окончательных результатах высвобождаемых непосредственного контроля исследования педагогического образования, анализ и опыта, относится к процессу развития системы образования в будущем. Технология обучения, такие как многоцелевая система образования, обучение, дидактические элементы этой системы, в соответствии с принципами управления необходимо описать все связи между реальными структурами. Самопоглощение работы определяется степенью задач управления. Проверьте самостоятельную работу студента будет средневзвешенное от сложности задачи. Задачи, которые будут проанализированы на уровне гуманистического образования характера является одной из основных частей конструкции. Подготовка предмета адаптации молодежи к новым экономическим условиям, рыночных отношений – одна из основных социальных потребностей сегодня.

Ключевые слова: СӨЖ-Студенттің өзіндік жұмысы, СОӨЖ-Студенттің оқытушы қатысуымен өзіндік жұмысы, Компьютеризация, информатизация.

Аңдатпа

КРЕДИТТІК ОҚЫТУ ЖҮЙЕСİNДЕ СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Ә.Т. Баялы¹

аға оқытушы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қаласы, Қазақстан

Мақалада кредиттік оқыту технологиясы жағдайында студенттің оқытушы қатысуында өтетін өзіндік жұмысы мен студенттің жеке өзіндік жұмысының ақтық нәтижелері оқытушының тікелей бақылауы арқылы шығарылатыны және білім беру саласындағы жүргізілген зерттеулер, сараптаулар мен тәжірибелерге сүйене отырып, келешекте оқу жүйесін дамытудың үдерістері туралы баяндалған. Оқыту технологиясы көп мақсатты педагогикалық жүйе ретінде, педагогикалық бақылаудың жалпы дидактикалық принциптерге бағынып, осы жүйенің элементтері аралығындағы барлық байланыстарды сипаттайтын нақты құрылымды болуы қажет. Өзіндік жұмыстың менгерілу дәрежесі бақылау тапсырмалары арқылы анықталады. Студенттің өзіндік жұмысы тексеруге берілген тапсырмалар қиындығы бойынша сараланып беріледі. Тапсырмалардың деңгейі бойынша сараланып берілуі де гуманистік сипатта оқытудың негізгі құрам бөліктерінің бірі болып табылады. Жаңа экономикалық жағдайларға жастарды бейімдеу, нарықтық қатынастардың субъектісін дайындау – бүгінгі күнгі негізгі әлеуметтік қажеттіліктердің бірі.

Түйін сөздер: СӨЖ-студенттің өзіндік жұмысы, СОӨЖ-Студенттің оқытушы қатысуымен өзіндік жұмысы, компьютеризация, информатизация.

Abstract

METHODS OF ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN THE CREDIT SYSTEM OF EDUCATION.

A.T. Bayaly¹

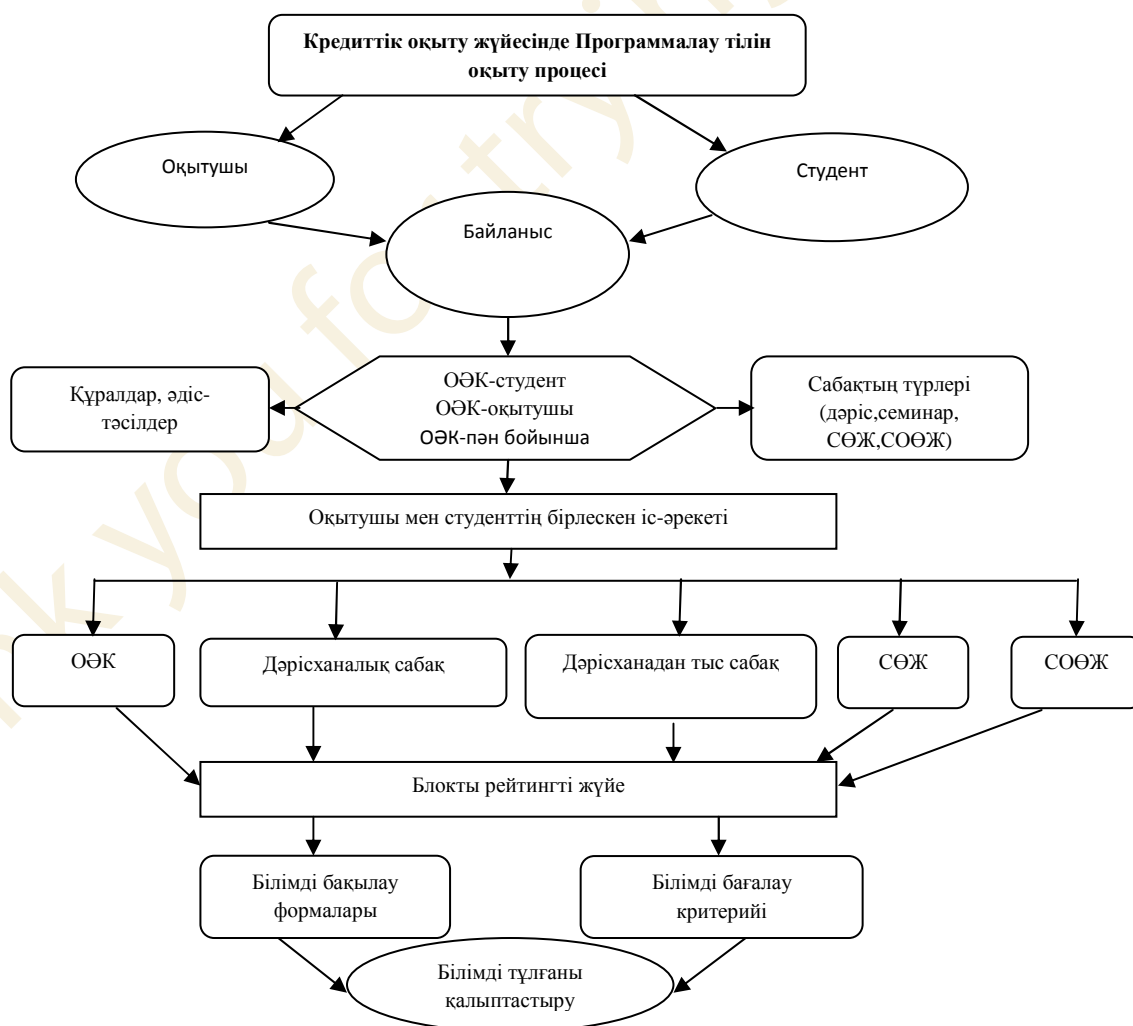
¹Senior lecturer, International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasavi, Turkestan city, Kazakhstan

The teacher involving in the credit technology of teaching with the student's self-work and final results of the direct control of the pedagogical education research, analysis and experience, belongs to the process of developing education system in the future. The education technology such as the multi-purpose education system, training, didactical elements of this system have to be described all ties between real structures in accordance with the management principles. Self-absorption of work is defined by the degree of management tasks. Tasks analysed at the level of humanistic formation of the character are parts of the main structure. Preparation of a subject of adaptation of youth for new economic conditions, the market relations - one of the basic social needs today.

Key words: student's self-work, student's self-work with the teacher's participation, computerization, informatization.

Жаңа экономикалық жағдайларға жастарды бейімдеу, нарықтық қатынастардың субъектісін дайындау – бүгінгі күнгі негізгі әлеуметтік қажеттіліктердің бірі. Әлеуметтік-экономикалық тұрақты даму және оның бәсекелес сипатын қалыптастырудың басты күштерінің бірі – кәсіпкерлік іс-әрекетті дамыту болып табылады. Бұл жастарды еркін нарықтық экономикаға өту шарттарында өмірге және еңбекке дайындайтын мақсатты әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекет қажеттілігін үйлестіреді.

Жоғары оқу орындарында студенттің өзіндік жұмысы және студенттің оқытушымен өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру тәжірибесі мен осы мәселенің әдебиет бетінде берілуін талдай келе студенттің оқытушы қатысындағы өзіндік жұмысының жалпы моделі құрылды. 1-суретте студенттің өзіндік жұмысы мен оқытушы қатысында өтетін өзіндік жұмысты ұйымдастыру моделі берілген.

Сурет 1. Кредиттік жүйе жағдайындағы СӨЖ және СОӨЖ-ын іске асыру моделі

Оқытушы мен студенттің бірлесе жұмыс істеуі студенттің білім деңгейінің жоғарылап, дара тұлға ретінде қалыптасуына мүмкіндік береді [1]. Студент пен оқытушының ынтымақтастықта жұмыс істеуі негізінде кері байланыс орнап, белгілі бір оқу әрекеті белсенді түрде орындалып, орындалған әрекеттер бақылау мен өзіндік бақылау арқылы бекітіледі.

Оқу-әдістемелік кешендер Қазақстан Республикасы білім беру стандартына, Қазақстан Республикасы жоғары білімін дамыту бағдарламасына, типтік бағдарламаға сүйеніп құрылады. Мазмұндық компонент пәнді оқыту құралдары толық болып, оқытудың ұтымды әдіс-тәсілдері қолданылуын керек етеді [3].

Оқыту технологиясы сияқты, көп мақсатты педагогикалық жүйе ретінде, педагогикалық бақылаудың жалпы дидактикалық принциптерге бағынып, осы жүйенің элементтері аралығындағы барлық байланыстарды сипаттайтын нақты құрылымды болуы қажет.

Өзіндік жұмыстың меңгерілу дәрежесі бақылау тапсырмалары арқылы анықталады. Студенттің өзіндік жұмысын тексеруге берілген тапсырмалар қиындығы бойынша сараланып беріледі. Тапсырмалардың деңгей бойынша сараланып берілуі де гуманистік сипатта оқытудың негізгі құрам бөліктерінің бірі болып табылады. Осы жағдайды ескере келіп оқытушы тапсырмаларды екі деңгейге жіктеп береді. Аталған жұмыстарды орындау барысында студенттердің жоғары рейтингтік көрсеткішке ұмтылады. Студенттің өзіндік жұмыс тақырыптары теориялық та, практикалық та мәселелерді зерттеуді қамтиды. Әрбір тақырыпты қарастырғанда, студент теориялық жағдайларды практикалық сабақтардың барысында алған икемділіктерімен байланыстыра отырып, әр сұрақ бойынша жауап жоспарын ойластыруы тиіс.

Студенттің өзіндік жұмысын ұйымдастыру тиімділігін арттыру әр алуан әдістерді қолдануға тікелей байланысты. Кредиттік оқыту жүйесі жағдайында студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруда арнайы құрылған белсенді оқу материалдарын қолдану олардың пәнді терең меңгеруіне мүмкіндік береді [5].

Өзіндік жұмысты ұйымдастыруда сын тұрғысынан оқыту элементтерін, «миға шабуыл», «пікір талас», «іскер ойын» сияқты интерактивті әдістер қолданылады.

Рейтингтік жүйе-жинақтаушы типті бағалау жүйесі рейтингтік өлшеулерге негізделіп, студенттер үлгерімін, шығармашылық деңгейін анықтайды.

Оқытушының студент білімін бақылауы тек оның жеткен жетістігін анықтап қоймай, оқу процесін тиімді меңгеруге де жағдай жасайды. Білім беру процесінің ағымдағы жағдайын талдау оқытудың мазмұны мен формаларын жетілдіруге мүмкіндік беріп, білімді бақылау процесін жекешелендіреді. Өзіндік жұмысқа берілетін уақыт өте шектеулі, сондықтан өзіндік жұмысты рационалды түрде жоспарлауды үйрену қажет, өзбетінше жұмыс жасау дағдыларын меңгеруге тырысып, жағымды тәжірибе жинақтау керек, жұмысқа қабілеттілігін сақтау үшін өнімді жұмыс істеуге және дұрыс демалуға үйрену қажет. Сондықтан әрбір оқытушының және бүтін кафедраның студенттің өзіндік жұмыс әдістемесіне үйретуге жауапкершілігі ұлғаяды.

Студенттің білімі мен біліктілігін бақылау және бағалау рейтингтік жүйеде іске асырылады. Максималды рейтинг 100 балды құрайды. Рейтинг балы екі бөліктен құралады: бірінші бөлігі 60 пайызды құрайды [7]. Ол студенттің күнделікті, шептік бақылау және студенттің өзіндік жұмысының тапсырмаларын орындағаны үшін алатын балдарының қосындысынан құралады және 100-балдық жүйеде бағаланады:

1. Лекция сабағы (20 балға дейін)
 - 1.1 Әр сабаққа қатысқаны үшін 1 балл
 - 1.2 Әр сабақтағы белсенділігі үшін 2 балға дейін.
2. Семинар сабағы (50 балға дейін):
 - 2.1 Әр сабаққа қатысқаны үшін 1 балл:
 - 2.2 Әр сабақтағы белсенділігі үшін 2 балға дейін:
 - 2.3 Әр сабақ бойынша үй тапсырмаларын орындау 2 балға дейін:
 - 2.4 Жазбаша коллоквиум 15 балға дейін.
- 3 СӨЖ тапсырмаларын орындағаны үшін 30 балға дейін.

Екінші бөлігі 40 пайызды құрайды, ол емтихан балынан құралады. Емтихан жұмыстарын бағалау 100-балдық жүйеде жүзеге асырылады. Ол үшін білім алушының берген жауабының толықтығы есепке алынады.

Студент осылайша әрбір орындаған жұмысының нәтижесі жайлы arta.iktu.kz рейтингті білімді бағалау жүйесі негізінде хабардар болып отырады. Осыдан студент өз рейтингін көтеру үшін берілген

тапсырмаларды уақытында, сапалы орындауға ұмтылады. Студенттерге бақылау тапсырмалары деңгейге бөлініп беріледі.

Білімдік саланың қолдану деңгейі; іс-әрекеттік саланың: басқару және дәлдік деңгейі; құндылық құраушылары саласының: жауап беру және құндылық бағдарды үйлестіру деңгейлері де осылай бағаланады.

Алынған бақылау жұмыстарының нәтижесі студенттердің жоғарғы деңгей тапсырмасын орындауға көбірек ұмтылатынын көрсетеді.

Қорыта келгенде, кредиттік оқыту технологиясы жағдайында студенттің оқытушы қатысында өтетін өзіндік жұмысы мен өзіндік жұмысының ақтық нәтижелері оқытушының тікелей бақылауы арқылы шығарылады.

Оқытушы студенттердің қалауы бойынша жоғарыда келтірілген соңғы нәтижені бақылау әдістерінің кез келгенін қолдана алады [7].

Білім беру саласындағы жүргізілген зерттеулер, сараптаулар мен тәжірибелерге сүйене отырып, келешекте оқу жүйесін дамытудың мынадай үдерістерін атап өтуге болады:

- оқу саласын демократияландыру;
- гуманитарландыру;
- жоғары білім, ғылым және өндіріс салаларын бірлесе жұмылдыру;
- халықаралық ізденіс пен тәжірибелерді есепке алу;
- оқу үдерісін ғылым мен техника жетістіктері негізінде жүргізу;
- мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық және ұлттық психологиялық ерекшеліктерін есепке алу;
- жоғары оқу орындары мен болашақ мамандардың өмірге көзқарасы араларындағы байланысқа зер салу, т.б.

Сонымен, біз кредиттік оқыту технологиясыда программалау тілінен СӨЖ және СОӨЖ-ын іске асыру моделін құрып, оны сипаттадық.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Смирнова И.Э. Модели обучения в системе высшего образования // *Инновации в образовании*, 2006. – №1. – 5 с.
- 2 Шкутина Л.А., Плотников В.М., Егоров В.В. *Основы исследовательской работы в профессиональной педагогике*. – Алматы: Ғылым, 2000. – 192 с.
- 3 Штофф В.А. *Проблемы методологии научного познания*. – М.: Высшая школа, 1978. – 271 с.
- 4 *Моделирование в управлении вузом / Под ред. В.Р. Огорокова*. – Изд-во ДГУ, 1985. – 79 с.
- 5 Мақанов У.М., Сорокин В.В. *Самостоятельная работа по общей химии в вузе*. – Алма-Ата: Ана тілі, 1991. – 144 с.
- 6 *Общая и профессиональная педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов / Под ред. В.Д. Симоненко*. – М.: Изд. Центр «Вентана-Граф», 2005.
- 7 Жаманбалин. О., Беймембаев. *Студенттердің білімін бағалау үшін рейтинг жүйесін қолдану // ВШК*, 1999. – №2. – Б. 94-96.

ӘӨЖ 373.1.013:37.033/.035

МРНТИ 14. 37.013

Ш.Ш. Карбаева¹

¹п. э.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Жаратылыстану және география институтының доценті, Алматы қ., Қазақстан

ҚҰЗЫРЕТТІЛІККЕ-БАҒДАРЛАНҒАН ТАПСЫРМАЛАРДЫҢ МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ

Аңдатпа

Білім берудің жаңа парадигмасына сәйкес оқыту әдістемесінде негізгі басымдылық «іс-әрекет арқылы оқытуға» беріліп отыр, яғни, оқыту білім алушылардың практикалық іс-әрекетін ұйымдастыруға бағытталған. Осыған орай мақалада құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалардың мазмұны мен құрылымы осы тапсырмаларды жүзеге асырудағы оқытудың инновациялық әдістерінің компоненттері қарастырылады.

Түйін сөздер: білім беру парадигмасы, оқыту әдістемесі, іс-әрекет арқылы оқыту, білім алушылардың практикалық іс-әрекет, құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалар, оқытудың мазмұны мен құрылымы, оқытудың инновациялық әдістері

Аннотация

Ш.Ш. Карбаева¹

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ЗАДАНИЙ

*¹к.п.н., доцент, Институт естествознания и географии,
Казахский национальный университет им.Абая, г. Алматы, Казахстан*

В соответствии с новой парадигмой образования в методике обучения основной приоритет ставится на "обучение через действие", значит, обучение направлено на организацию практической деятельности обучающихся. В этой связи в статье рассматриваются содержание и структура компетентно-ориентированных заданий и компоненты инновационных методов обучения для осуществления этих заданий.

Ключевые слова: парадигма образования, методика обучения, обучение через действие, практическая деятельность обучающихся, содержание и структура компетентно-ориентированных заданий, инновационные методы обучения.

Abstract

CONTENTS AND STRUCTURE OF THE COMPETENT FOCUSED TASKS

Sh.Karbayeva¹

*¹Cand. Sc., Assistant professor Institute of Natural Sciences and Geography,
Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty, Kazakhstan*

In compliance with a new paradigm of education the main priority in training technique is given to "training through action", so the technique is directed to the organization of practical activities of students. In this regard, contents and structure of the competent focused tasks and components of innovative methods of training for realization of such tasks are considered in this article.

Key words: paradigm of education, training technique, training through action, practical activities of students, contents and structure of the competent focused tasks, innovative methods.

Қазіргі таңда дүниежүзілік қауымдастықта білім сапасын көтеру өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Бұл мәселелердің шешімі білім мазмұнын жаңартумен, білім беру үдересін ұйымдастыру технологиялары мен тәсілдерін оңтайландырумен, сондай-ақ білім берудің мақсаты мен нәтижелерін қайта ойластырумен байланысты. Білім берудің бұл тұжырымдары бүгінгі таңда «құзырет», «құзыреттілік» «құзыреттілік тәсіл», ұғымдары арқылы жүзеге асырылып келеді.

Білім берудің мақсаты мен мазмұнын анықтауда құзыреттілік тәсіл жаңа ұғым емес. Кеңестік мектептерде педагог-психолог ғалымдар оқушылардың біліктілікті игеруі мен іс-әрекет дағдыларына бағдарлануын жан-жақты зерделеген, соның негізінде жеке оқу технологиялары мен оқу материалдарын игерудің жаңа әдіс-тәсілдері жасалып, тәжірибеге енгізіле бастады. М.Н. Скаткин-И.Я. Лернер-В.В. Краевскийдің дидактикалық мектептері білім берудегі құзыреттілікке жақын идеяларды, оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттері және эмоционалдық-құндылық қатынастарын ұсынған. Бұл идея бүгінгі күнгі нәтижеге бағдарланған білім немесе білім берудегі құзыреттілік тәсілге негіз болып отыр.

Білім берудегі құзыреттілік тәсіл – білім беру мақсатын анықтаудағы, білім мазмұнын іріктеудегі, білім беру үрдісін ұйымдастырудағы және де алынған нәтижелерді бағалаудағы жалпы ұстанымдар жиынтығынан тұрады. Білім берудегі құзыреттілік тәсілді жүзеге асыруда білім алушылардың практикалық іс-әрекеті дидактикалық әдістердің негізгі компоненттерін құраушылардың бірі болып саналады [1]. Сонымен қазіргі кездегі білім берудің жетекші идеясы білім берудің нәтижелік құраушысын тұлғаның дамуының жоспарланатын нәтижесімен үйлестіру болып табылады. Осылайша, нақты тәжірибеде құзыреттілік тәсіл өзекті мәнге ие болуда.

Құзыреттілік тәсіл – іс-әрекет үлгілерінің жүйесі арқылы білім беру мазмұнын жобалап қана қоймай, оның сапасына бақылау жасауға мүмкіндік жасайтын оқытудан күтілетін нәтижелерді тексеру тапсырмаларын қамтиды. Өйткені қай пән болмасын онда берілетін білім мазмұнының сапасына бақылау жасау құзыреттілікке-бағытталған тапсырмалар арқылы жүзеге асырылады. Құзыреттердің білім, білік дағдылардан айырықша ерекшелігі олар білім берудің нәтижесі ретінде іс-әрекетте қалыптасып, жүзеге асады. Білім алушылардың стандартта белгіленген құзыреттердің қайсысын қандай деңгейде меңгергендігін анықтау үшін білім алушыларға нақтылы бір іс-әрекет арқылы көрінетін тапсырмалар беру қажет. Сондықтан құзыреттілікке-бағдаланған тапсырмалар құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады [2].

Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалар (ҚБТ) – білім мазмұны мен оқыту технологиясының кіріктірілген дидактикалық бірлігі және білім алушылардың дайындық сапасына мониторинг жүргізуші ретінде анықталып отыр. Осылайша ҚБТ-ның құрамына білім мазмұны және оқыту технологиясы, білім алушылардың пәндік құзыреттерін қалыптастырудың тиімділігін қамтамасыз ететін оқыту мен білім алушылардың оқу үдерісіндегі дайындық сапаларын бағалау кіреді. Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалар білім алушылардың оқу-танымдық, зерттеушілік, жобалау іс-әрекеттерін ұйымдастырады және оны бірнеше типке бөліп қарастыруға болады.

1. Пәндік ҚБТ – оқу материалдарының әртүрлі тарауларын зерделеуде оның мазмұнының байланыстарын сипаттау; түрлі формада берілген ақпараттарды түсіну; оны шешу тәсілдерін құрылымдау тапсырмаларынан тұрады. Алынған нәтиже танымдық мәнге ие бола отырып, басқа да тапсырмалардың шешімін табуда қолданылады.

2. Пәнаралық ҚБТ – білім салалары арасындағы, мысалы, жаратылыстану білім саласына кіретін пәндер мазмұнының байланыстарын сипаттау тапсырмаларын қамтиды.

3. Практикалық ҚБТ – теориялық білімді практикада, күнделікті өмірде қолдана алуды сипаттайтын тапсырмалар жүйесін қамтамасыз етеді.

Аталған құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалар типтері түсіндіру (интерпретация), салыстыру, ұқсастығын белгілеу, модельдеу, ізденіс, құрылымдау, т.б. тапсырмалардан тұрады:

- түсіндіру (интерпретация) тапсырмалары (мәтіндік, графиктік, символдық ақпараттар) зерделеу нысанының мәнін ашуға немесе оны әртүрлі түсінік тұрғысынан қарауға бағдарланған;

- салыстыру тапсырмалары (сапалық және сандық) салыстыру тәсілдерін қолдану арқылы зерделеу нысанының сапалық және сандық жағынан ұқсастығы мен айырмашылығын анықтайды;

- модельдеу тапсырмалары (белгі-символикалық, бейнелеу) зерделеу нысандары туралы көбірек ақпарат алу үшін қолданылады. Модельдеудің белгі-символдық тапсырмаларына ақпараттарды белгілердің, мысалы, шартты белгілердің көмегімен қайта жаңғырту сипаты тән. Бейнелеу тапсырмаларында зерттеу нысандары, олардың өзара қатынасы мен талаптары сызба, сурет, сызба-кестелердің көмегімен орындалады;

- ізденіс тапсырмалары шынайы нысандар немесе құбылыстарды сипаттау үшін нақтылы білім көздеріне сүйенуді білдіреді;

- құрылымдау тапсырмалары (тізбектік, иерархиялық, кесте) жаңа ақпарат алуға бағдарланған. Тізбектік құрылымдау тапсырмалары ақпараттарды горизонтал бағытта реттеуден және кейбір заңдылықтарды ашудан тұрады. Иерархиялық құрылымдау тапсырмалары құрылымдық элементтер арасындағы қатынастардың бір-біріне бағыныштылығын белгілейді. Мұндай тапсырмалар көбінесе нысандарды белгілі/белгісіз топтау, сандық/сапалық негізде жіктелу, т.б. құрайды. Кестелік құрылымдау тапсырмалары кестенің ішін толтыру немесе қарастырылып отырған нысанның кестесін құрастыру тапсырмаларынан тұрады.

Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалардың мазмұны: 1) ҚБТ немесе оның нәтижелері білім алушыларды берілген тапсырмаларды орындауға ынталандыру; 2) білім алушылардың берілген тапсырмаларды орындау әрекеттері танымдық және жалпы мәдениетін қалыптастыру; 3) білім алушылардың тапсырмаларды толық орындап шығу үшін ақпараттық ізденіс әрекеттерін қамту; 4) білім алушылардың тапсырмаларды орындаудағы іс-әрекеттерінің реттілігі; 5) оқытудан күтілетін нәтижелерді бағалау құралдарының болуы сияқты талаптарға жауап бере алатындай болуы тиіс.

Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалар оқытудан күтілетін нәтижелерді бағалау құралдарын (талдау шкалалары, модельдік жауап, жауап кілті және бақылау қағаздары) қамтиды.

Талдау шкалалары – ашық типтегі жауапты тапсырмалардың орындалу нәтижелерін өлшеуіш тәсілдері. Ол білім алушылардың ашық типтегі ауызша және жазбаша жауаптарын бағалау үшін қолданылады. Модельдік жауапта берілген жауаптың сенімді және жартылай сенімді жауаптарының тізімі, жауап кілтінде білім алушылардың жабық типтегі тапсырмаларды орындау нәтижелері, сонымен қатар бақылау қағазында тапсырмаларды орындаудағы білім алушылардың іс-әрекетін бағалау өлшеуіштері беріледі [3].

Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалардың әрбір құраушылары білім алушылардың іс-әрекетін ұйымдастыруды қамтитын белгілі-бір талаптарға бағынады.

Оқу үдерісіндегі құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмаларды қолдану:

– оқу материалдарына қосымша мүмкіндікті пайдалану;

– бағдарлама материалдарын оқып-үйренуді ұйымдастыру тәсілдеріне бара-бар іс-әрекетті меңгеру мен жүзеге асыру негізінде білім беру жағдаяттарын модельдеуді білдіреді.

Оқу үдерісінде құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмаларды пайдалануда:

– оқу материалдары құбылыстар мен жағдаяттарға баға беру, түрлі тұжырымдар мен себеп-салдарлы мазмұнды; оқу материалдарының құрамында қоғамда кең ауқымда талқыланатын мәселелер (мысала, экологиялық, ұлтаралық қатынас және т.б.);

– оқу бағдарламаларының мазмұны білім алушылардың бойында оқу біліктері мен дағдыларын қалыптастыратын (табиғат, адам және қоғам туралы білімдерін практикалық іс-әрекетте жүзеге асырудан, адамгершілік нормаларын ескере отырып, табиғат, адам және қоғам туралы алған білімдерінің негізінде жағдаяттарды шешу жолдарын анықтау біліктері);

– оқу материалдарының мазмұны тәрбиелік, ұйымдастырушылық және т.б. іс-әрекетті қамтитын оқу материалдарының қосымша мүмкіндіктері пайдаланылуы тиіс.

Оқу материалдарының қосымша мүмкіндіктерін пайдалану үшін, соған сәйкес тақырып мазмұнын игеру қажет. Құзыреттілікке-бағытталған тапсырмаларды тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін бағдарламада берілген оқу материалдарын оқып-үйренуді ұйымдастыру тәсілдері ретінде:

– мұғалімнің алдын-ала түсіндіруінсіз жаңа бағдарламалық материалдарды оқып-үйренуді ұйымдастыру;

– берілген тақырып мазмұнының негізін (оқу материалдарының түсініктемелік аппараты, заңдылықтары, себеп-салдарлы құрылымы, қалыптастырылатын жалпылама түсініктер) оқып-үйренуді қамтамасыз ететін оқу материалдарының дидактикалық бірліктерін ірілендіру, оны түсіндіруді шоғырландыру алынады.

Оқу үдерісінде құзыреттілікке бағытталған тапсырмаларды орындау білім алушылардың өзіндік-танымдық қызығушылығын арттыруға деген мотивін дамытуға; іс-әрекеттік тұрғыда жеке-тұлғалық мәнді мәселелерді шешуге; білім алушылар мен оқытушы арасында серіктестік қарым-қатынастың орнауына жағдай жасайды. Оқу пәндері бойынша құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмаларды оқытудың инновациялық әдістері (проблемалық оқыту, жобалау, контекстік оқыту, кейс-стади, компьютерлік, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту, модульдік оқыту технологиялары, т.б.) арқылы жүзеге асыру ұсынылады.

Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмаларды оқытудың инновациялық әдістері арқылы жүзеге асыру келесідей компоненттерден тұрады.

1. Ынталандыру (стимул) – функциясы: тапсырманың мән-мағынасын түсіну және оны орындауға назар салу; өмірлік және оқу практикалық жағдаятты модельдеу.

2. Тапсырманы тұжырымдау – функциясы: тапсырманы орындау іс-әрекетінің нақтылығы.

3. Ақпарат көзі – функциясы: тапсырманы орындау үшін ақпараттардың толықтығы, ақпарат алу үшін түрлі ресурстарды пайдалану.

4. Тапсырманы орындау қағазы – әртүрлі болады, функциясы: орындалған тапсырмаларды сәйкесінше толтыру.

Оқытушы құзыреттілікке – бағдарланған тапсырмалардың сипаты мен тапсырмаларды тексеру құралдарын белгілеп алады. Тапсырма сипаты – берілетін тапсырманың мақсатын, міндеттерін, күтілетін нәтижелерді және тапсырманың ерекшелігін қамтиды [4].

Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмаларды құрастырушылар көбінесе екі немесе бірнеше негізді ақпаратты іріктеуге және жүйелеуге бағытталған, қарама-қайшылықтарды тауып, оларды реттеуге, мақсатты өздігінше түсіне отырып, негізін өз бетінше таңдау және бірнеше қасиеттері бойынша ақпаратты жүйелеу және іріктеуге бағытталған ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған тапсырмаларды ұсынады. Құзыреттілікке-бағдарланған жағдаяттық тапсырмаларды орындау көбінесе қоғамдағы нақты өмір жағдайындағы өзгерістерді талдауға тікелей байланысты.

Құзыреттілік-бағдарланған тапсырмалар пәнаралық, кіріктіріле отырып, іс-әрекеттік және практикаға бағытталу тұрғысынан білім алушылардың пәндік білімдерін жүйелеуге мүмкіндік жасайды. Бұл жағдайда білім алушылар әмбебап іс-әрекет түрлерін игере отырып, пәндік білімдері арқылы жеке маңызды проблемаларды шеше алатын болады.

Құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмаларды құрылымдау жаңа әрі қызғылықты дидактикалық жауапкершілік. Осы уақытқа дейін оқу пәндері бойынша әртүрлі деңгейде тапсырмалар беріліп келеді, дегенмен оның көбісінің өмірмен байланысы аз. Сондықтан Қазақстанның индустриалды-инновациялық даму кезеңінде білім беру жүйесінде құзыреттілік, құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалардың мәні зор.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Шәкілікова С.Е., Карбаева Ш.Ш. және т.б. Білім берудегі компетенттік тәсіл. //Қазақстан мектебі, №4, 2004. – Б. 14-17.

2 Структурные и содержательные аспекты организации компетентностного образования РК. Доклад М.Ж. Жадриной на ЮНИСЕФ. Румыния, 18-19 ноябрь, 2005.

3 Компетентностно-ориентированные задания в системе высшего образования /Шехонин А.А., Тарлыков В.А. и др. – СПб: НИУ ИТМО, 2014. – 98 с.

4 Карбаева Ш.Ш. Жалпы орта білім беретін мектептегі «География» пәні бойынша құзыреттілікке-бағдарланған тапсырмалар. Әдістемелік құрал. – Алматы: Дарын РҒПО, 2016. – 52 б.

УДК 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

А.С. Сманова¹

¹п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Өнер, мәдениет және спорт институты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ, Қазақстан

ДИАЛОГТІК ОҚЫТУ МОДУЛІН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ПӘНДЕРІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа

Мақалада жалпы орта білім беру бағдарламалар мазмұнының жаңартылуы мен мектептегі «бейнелеу өнері» және «технология» пәндерінің кіріктірілуі жайлы айтылып, болашақ маман даярлаудағы жаңаша бағыттар қарастырылған. Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген педагог кадрларды даярлайтын жоғары оқу орындарының бітіруші курс студенттеріне қосымша кәсіби білім беру бағдарламасы бойынша «Диалогтік оқыту» модулін сабақта пайдалану әдістерінен түсініктер мен мысалдар ұсынылған. Сонымен қатар, Назарбаев зияткерлік мектептеріндегі «Өнер» пәні мен биылғы оқу жылында бастауыш сыныптарға ендіріліп жатқан «Көркем еңбек» пәні бойынша маман даярлау мәселелері жайлы пікірлер мен көзқарастар талданған. Сондықтан да әзірге ендіріліп жатқан, жаңаша бағыттар бойынша болашақ мұғалімдердің әдістемелік даярлығына, кәсіби біліктіліктеріне талаптар да әмбебап, жаңаша қаралуда. «Диалогтік оқыту» модулінің бейнелеу өнерінен білім берудегі пәндердегі тиімділігі баяндалған.

Түйін сөздер: бейнелеу өнері, технология, көркем еңбек, өнер, диалогтік оқыту, әдіс, әдістеме, көркемдік білім беру, кувертка.

Аннотация

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОДУЛЯ «ДИАЛОГИЧЕСКОЕ ОБУЧЕНИЕ» НА ПРЕДМЕТАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

А.С. Сманова¹

¹к.п.н., ассоц. профессор, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

В данной статье рассматриваются новые приоритеты интеграции предметов «Изобразительное искусство» и «Технология» в содержании обновленных образовательных программ в подготовке будущих специалистов для общеобразовательных школ. На основе программ дополнительного профессионального образования высших педагогических кадров для студентов выпускных курсов, разработанная на основе уровневых программ повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан, в целях применения их на уроках приводятся примеры, методы и понятие модуля «Диалогическое обучение». Вместе с тем, в работе поднимаются

некоторые вопросы по проблеме подготовки будущих специалистов, связанные с внедрением в начальных классах с нового учебного года по обновленной программе предмета «Художественный труд» и предмета «Искусство» при Назарбаев интеллектуальных школах. Поэтому внедрение в методическую подготовку будущих учителей новых и инновационных подходов рассматриваются в русле повышения квалификации как приоритетные. Модуль «Диалогическое обучение» указывается как один из эффективных методов обучения предметов изобразительного искусства.

Ключевые слова: изобразительное искусство, технология, художественный труд, искусство, диалогическое обучение, метод, методика, художественное образование, кувертка.

Abstract

EFFICIENCY OF USE DIALOGICAL TRAINING MODULE ON OBJECTS OF THE FINE ARTS

Smanova A.S.¹

¹ candidate of pedagogical sciences, the associate professor, Institute of Arts, culture and sport at, Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

This article considers new priorities for the integration of the subjects "Fine Arts" and "Technology" in the content of updated educational programs in the preparation of future specialists for general education schools. Based on the programs of additional professional education of higher pedagogical staff for graduate students, developed on the basis of the level-based programs for improving the qualifications of pedagogical workers in the Republic of Kazakhstan, examples, methods and the concept of the "Dialogical Training" module are given for use in classrooms. At the same time, the paper raises some questions on the problem of training future specialists in connection with the introduction of the subject "Art work" and the subject "Art" under the Nazarbayev intellectual schools in the primary classes from the new school year. Therefore, the introduction of new and innovative approaches into the methodical preparation of future teachers is considered in the mainstream of continuing education as a priority. The module "Dialogical training" is indicated as one of the effective methods of teaching fine arts subjects.

Key words: fine arts, technology, art work, art, dialogical training, method, technique, art education, kuvertka.

Қазақстан Республикасы Елбасының жаһанданудағы басты баспалдақтар Білім және ғылымның дамуына, жаңа бағыттармен ендіріліп жатқан жалпы орта білім беру бағдарламаларының мазмұнын жаңарту аясында, мұғалімдер мен болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін қайта жетілдіру жұмысы атқарылуда. Осы бағытта Педагогикалық шеберлік орталықтарында әрбір оқу жылында жалғасын тауып жатқан ДББҰ «Назарбаев интеллектуалды мектептері» бөлімінде «Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген педагогикалық жоғары оқу орны бітіруші курс студенттеріне арналған қосымша кәсіби білім беру бағдарламасы» бойынша оқытылып жатқан жеті модуль бойынша әдістемелік даярлықтың оқу үдерісінде тиімділігі жоғары.

Бұл аталған модульдер бойынша білімдер мен түсініктер оқытуды ұйымдастыруда, әдістер ресурстары әмбебаптығы мен жаңаша бағытылығымен ерекшеленеді. Мұғалім білімді жаңаша түсіндіріп, тартымды сабақтарды ұйымдастыру үшін шебер әдіскер болуына аталған модульдердің ықпалы орасан екені құптарлық.

Мақаламызда сол жеті модульдің бірі «Диалогтік оқыту» модульін бейнелеу өнері және сызу мамандығында арнайы пәндер негізінде қарастырамыз. Қандай да білім беруде, немесе өнерге үйретуде өзіндік әдістер немесе бағыттар бары белгілі.

Тиімді деңгей бағдарламасында айтылған «Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер» диалогтік оқытуды түсіну, білу, меңгеру арқылы енгізудің ықпалы білімді толыққанды беруде көптеген мүмкіндіктерге жеткізеді. Балалар өзіндік зерттеулері мен әлеуметтік өзара байланыстың негізінде өз түсініктерін құратын белсенді білім алушылар болып табылады. «Диалог негізінде оқыту және оқу» (Mercer, 1995; Alexander, 2008) [1], метасана немесе «Қалай оқу керектігін үйрену» (Flavell, 1976; Vygotsky, 1978) [2] деген атаулармен танымал педагогикалық тәсілдер әлеуметтік-сындарлылық идеяларының қазіргі заманғы маңызды түсіндірмелері ретінде қолданылады. Жеті модульдің барлығында қарастырылатын идеяларды оқыту мен оқудың жаңа тәсілдері деп санауға болатынына қарамастан, біз жаңа әдістер ретінде «Диалог арқылы оқыту» мен «Қалай оқу керектігін үйренуді» ғана қарастырамыз, себебі олар әлеуметтік-сындарлылық көзқарасымен тығыз байланысты. Диалог негізінде оқыту мен оқу оқушылардың өзара сұхбаттасуы және мұғалім мен оқушы арасындағы диалогтің шәкірттердің өзіндік ой-пікірін жүйелеуі мен дамытуына көмектесетін амал екенін көрсетеді. «Қалай оқу керектігін үйрену» немесе метасана оқушыларға оқуды өз бетінше жалғастыра алатын білім жинау жауапкершілігін түсінуге және оны өз мойнына алуға қалай көмектесуге болатынын көрсетеді [3, 9-б.].

Диалогтік оқыту екі студент арасында немесе оқытушы мен студент арасындағы білім алу үдерісі деп түсінік беруге болады. Диалогтік оқыту топтық жұмыста да жүзеге асырылады. Топтық жұмысты оқытуды ұйымдастыру, топқа біріктіруден бастау алады. Топқа біріктірудің мақсаты студенттерді білім алуға түгелдей зерттеу іс-әрекеті барысында қол жеткізу, белсенділікті арттыру, өзара ынтымақтастық пен сыйластық көзқарасты қалыптастыру, топта жұмыс жасату әдістерін пайдалану арқылы жаппай топ мүшелерін түгел білім алып, өзара талдап, нәтижелерін ұсыну болып анықталады. Жалпы топтық жұмыс оқыту үдерісінде тиімді.

Бірінші бетпе-бетте түсіндірілген, меңгерілген білімдер нәтижесінде, жоғары оқу орнында тәжірибеден өткізуде бейнелеу өнері және сызу мамандығы магистранттарында «Жарнама психологиясы» пәнінде, «Жарнама психологиясының теориялық мәселелері» тақырыбында өткен дәрісте топтық жұмыс жасату тәжірибеден қолданылды. Ең алдымен магистранттарға топтық жұмыс ережелері мен сабаққа қойылатын критерийлер түсіндірілді. Топқа біріктіруде «Мозайка» әдісі қолданылды. Конверттен магистранттар түрлі формада қиылған суреттерді алып, өздерінің картиналарын құрастырып, өз топтарын тауып, бірігіп отырды.

«Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» пәнінде мәтіндік тапсырмалар берілгенде топтың ішінде диалогтік оқыту жүзеге асырылды. Диалогтік оқыту топтар арасында, өзара, оқытушы мен білім алушы арасында орындалды. Ауызша, жазбаша да жүргізілді. Мамандық ерекшелігіне байланысты «Бейнелеу өнері және сызу» пәнінде студент санының топтарда 3-4 студенттерден болуына сәйкес, диалогтік оқыту сабақ барысында күнделікті жүзеге асырылады. Диалогтік оқытуды пайдалануда сабақта «әңгімелесу», «бэкроним», «сұраққа жетіп ал», «қар кесегі», «дауыстап ойлау», «кувёртка» және т.б. әдістері қолданылады [4].

Диалогтік оқытуда тиімді оқытудың ең бір маңызды бөлігі, диалогтік оқыту топтық жұмыста да, топқа біріктірмей де жүзеге асады. Диалогтік оқытуды пайдалануда студенттің жеке даралық қасиеттері ерекше байқалады. Мұнда әрбір студент жеке қарымқатынасқа түсетін болғандықтан ең алдымен жауапкершілік, білімге деген ізденісі, қабылдау қабілеттері, жеке даралығы айқын көрінеді. Диалог кезкелген сәтте, іс-әрекетте сабақтан тыс та болады. Сабақта диалогтық оқытуды пайдалану өте тиімді. Себебі, мұғалім үшінде, білім алушы арасындағы өзара байланыс білімді қолжетімді, нақты түсінуге, сұрап, пысықтауға диалогтық оқыту модулі жетекші құрал ретінде қажеттілігі орасан. Бұл диалогтық оқыту модуліндегі жоғарыда аталып өткен әдістер ресурстары жүйелі, сабақты ұйымдастыруда көмекші құрал.

Жоғары оқу орнында тәжірибеден өткен сабақтар да диалогтік оқыту модулі күнделікті сабақ беруде бар екені белгілі, бірақ жүйелі осы модуль ресурстарымен жоспарланып өтпеген болатынбыз, оқытудағы диалогтік модуль арқылы сабақ жүргізу маңызды теориялық және практикалық сәттердегі білімдер, дағдыларды жетілдіріп, айқын көрініс беретіні байқалды. Диалогтік оқытуды пайдаланғанымызда жүзеге асырылған сабақтарға тоқталсақ:

- 1 курс магистранттарында «Көркемдік білім беру тарихы» пәнінде тікелей екі магистрант арасында орындалды. Мұнда магистранттарға екі түрлі мәтін берілді. Олар мәтінді оқып, не білдім? білемін, сұрағым бар деген ұстанымда өз түсінгендерін бір-біріне түсіндірді. «Кувёртка» әдісі арқылы жүзеге асырылды. Магистранттар өз білгендерін А4 қағазды екі бүктеп, өз түсінгендерін 4-5 сөйлемдер, кілтті сөздер, анықтамалар арқылы білгендерін кезектесіп жазып, ауызша түсіндіріп отырды. Мұнда өз білгенін бөлісіп, түсіндіру арқылы магистранттар дәлдірек ақпараттармен алмасты. Оқытушы мен мұғалім арасында да диалогтік оқытуды ұйымдастыру мақсатымен, берілген, өзара түсіндірілген материал бойынша магистранттарға сұрақ қою тәсілін меңгерту жоспарымен, сұрақ-жауап тәсілін пайдаланылды. Магистранттарға сұрақ қоюдың техникасын түсіндіріп, ең алдымен қойылған сұрақ тікелей тақырыпқа қатысты болуы керектігі және түрткі сұрақ, ол сұрақтың сынақтан өтілуі, басқаға бағытталуы жайында айтылып, оқытушы өзінің берілген мәтіні бойынша түрткі сұрақты қойды. «Көркемдік білім берудің даму кезеңдерін атап беріңіз?!», магистрант көркемдік білім беру кезеңі негізінен орта ғасырдан бастау алып, кеңестік үкіметте өзінің шарықтау кезеңіне жетті, 1969 жылы сурет пәніне, «Бейнелеу өнері» атауы беріліп, енгізілді. Еліміздегі тарихи-әлеуметтік жағдайлар да әсерін тигізді. Жалпы өз оқып түсінгенімше көркемдік білім беруді кеңес үкіметі кезеңі, тәуелсіз Қазақстанда көркемдік білім беру деп айтар едім деп түсінгенін жеткізді.

Диалогтік оқытуда сұрақ қою маңызды роль атқарады. Диалогтік оқыту оқыту-дың жаңа әдіс-тәсілі. «Балаға күштеп білім беруден, баланың білімге құштарлығын ояту ең маңызды мақсат», деп К.Д. Ушинский айтқандай бұл бағыт мұғалімнің жұмысын түбегейлі өзгертеді. Жаңа білім алу үрдісі оқытушы мен білім алушыға шығармашылықпен жұмыс жасауға итермелейді, себебі білім алушы

білімді өздігінен іздену арқылы алу керек болса, оқытушы студенттің білім алуына себептер, жағдайлар тудыру керек. Ол үшін мұғалімнің сабаққа жан-жақты дайындалуы қажет, сабақ үстінде қандай болмасын студент тарапынан әртүрлі сұрақтар туындауы мүмкін сол жерде оқытушы қажетті бағдар беріп жіберуіне тура келеді. Оқытушы білім беруде жетекші болуы үшін мұғалімге әдістемелік шеберлігін жаңа әдіс-тәсілдер арқылы жетілдіруіне алып келеді.

Диалогтік оқытуда басшылыққа студенттер диалог әдісін қолдана отырып, талқылау; білімді бірлесіп құру; түсіну; дағдыларды қалыптастыру арқылы білім алады. Әрбір сабақта сұрақ қою арқылы тақырып бойынша өз ойларын айтуға мүмкіндік берілуі; өзара талқылау арқылы түрлі ойлардың болатындығын, бір-бірінің түсінуіне көмектесетінін көрсетті. Әңгімелесу нәтижесінде өз ойларын дәлелдеуге тырысты. Студенттердің қандай деңгейде екенін түсінуге көмектеседі. Диалогтік модуль студенттердің ашылуына, ойын жеткізуіне, сөздік қорының молаюына көмектесетіні байқалды.

Бранс пен Мерсер зерттеушілік әңгіме сұрақ қою тәсілін меңгеру жайында

- бірден көп сұрақ қоймау;
- студенттерге ойлауға уақыт беру;
- орынсыз сұрақ қоймау;
- ойлауды дамыту үшін мәселелік сұрақтар пайдалану;
- студенттердің жауап беру ниетін басатын сұрақтарды қоймау;
- студенттердің алдыңғы жауабы сұрақтарына байланысты сұрақтарды құрастыру;
- сұрақтарды қоя білу техникасын меңгеру [5].

Осы жасалынған жіктеме бойынша магистранттарға «Эйлер шеңбері» әдісі ұсынылды. Осы кезеңдерде не? Қалай дамыды? Неге? Нәтижелері көрсетілуі түсіндірілді. Магистранттар екеуара «Эйлер» шеңберін сызып А 4 қағазда түсінгендерін түсіріп, нәтижелерін көрсетті.

Магистранттарға бұл диалогтік оқыту әдістері ұнады. Сабақта қолданғанда тиімділігі магистранттар белсенділігінен, материалдарды жетік түсініп, қолжетімді көбірек тақырыптар бойынша білімдер туралы сұрақ жауаптар да байқалды.

3-курс студенттері «Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» пәнінде «Орта ғасыр өнерін оқушыларға таныстыру» тақырыбында диалогтік оқыту модуліндегі әдістер арқылы өткізілді. 1-курс студенттерінде «Артбілім» пәні бойынша диалогтік оқытудың әдістері қолданылды.

Жалпы ұсыныстар мен диалогтік оқыту модуліне сипаттама берер болсақ, өткен, қазіргі, келешек бойынша айтуға болады екен. Бұрынғы, қазір де сабақ барысында қатар жүріп отырған оқыту үдерісі, бірақ осы тиімді оқыту бағдарламасындағыдай жүйелі, арнайы ұсынылмаған. Ал, аталған тиімді оқыту бағдарламасында бұл модуль ыңғайлы, ресурстарымен сабақта қалай қолданысқа енгізу мүмкіндіктерімен бізге жетік меңгерілгендіктен, білім алушыларға алдын ала түсінік беріліп, модуль туралы, өткізілетін сабақта осы модульмен жүргізілгендіктен, олардың да тарапынан қызығушылық танылып, дәріс сабақтың жаңаша бір өткізілген түрі болды. Белсенділік артты, білім туралы ақпараттар алмасты, пысықтады. Қорытынды нәтижелерін берді. Осы диалогтік оқытуды сабақта пайдаланып, тәжірибеден өткізуде сабаққа қатысқан әріптестердің де пікірі оң болды.

Жалпы орта білім беру мазмұнының жаңартылуы аясында оқытуда болып жатқан жаңаша бетбұрыстар Қазақстан Республикасының білім мен ғылым саласында қайта қаралып жатқан өзгерістерге алып келуде. Жалпы орта білім беру бағдарламаларында пәндердің кіріктіріліп, білім беру бағдарламаларының мазмұны қайта дайындалып, орта білім беру мектептерінде бастауыш сыныптарда ендірілді. Осыған орай, мектептегі мұғалімдердің де кәсіби біліктіліктерін қайта жетілдіру мәселелері туындап, іс-шаралар мемлекет тарапынан ұйымдастырылуда. Яғни, мұғалімдер біліктілігін көтеру курстарында өз білімдерін, әдістемелік даярлықтарын жаңаша мазмұндағы білім беруге жетілдіруде.

Қазақстан Республикасының педагогикалық шеберлік орталықтарында жүзеге асырылып жатқан жеті модуль бойынша оқыту бағдарламасы курсы да дер кезінде, мектеп мұғалімдері мен жоғары, арнайы білім беру мекемелерінің мамандарының әдістемелік даярлықтарының дәстүрлі сабақ беру тәсілінен, инновациялық әдістер ресурстарын пайдалану арқылы жаңаша сабақ беру әдістемесін жетілдірілуіне мүмкіндіктер береді.

- Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер: «диалогтік оқыту» және «қалай оқу керектігін үйрету»; сын тұрғысынан ойлау; оқу үшін бағалау және оқуды бағалау; оқыту мен оқуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану; талантты және дарынды балаларды оқыту; оқушыларды жас ерекшелігіне сәйкес оқыту және оқу; оқытуды басқару және көшбасшылық.

Аталған жеті модульде мұғалімнің сабақты жүргізудегі әдістемелік шеберлігі, бағыттылығы, сабақ барысында оқушымен жұмыс жасауда жеке, топтық, зерттеу іс-әрекеттері белсенді жүзеге асады. Бұл модульдердің ерекшеліктері барлық білім алушылар түгел зерттеу іс-әрекетімен айналысады. Сабақ беру үдерісінде еркіндік, жағымды ахуал, белсенділіктер тиімді көрініс береді. Жеке тұлға дамуында өзіндік ізденістің қалыптасуына әсер етеді. Бұл жеті модуль бойынша біздерге ұсынылған әдістер де өте ыңғайлы. Осы әдістерді сабақта қолдану да негізгі төрт дағдылар (оқылым, тыңдалым, жазылым, айтылым) толықтай үздіксіз атқарылады. Жеті модульдің мақсат, міндеттерін біліп, түсініп өз тәжірибемізде қолданып, дәріс, семинар-практикалық сабақтарды ұйымдастыру жаңаша сабақ үлгісін көрсетеді.

Бүгінгі білім берудегі қарқынды даму үдерісі үшін әрбір болашақ кәсіби білікті маман иесіне қажетті әдістеме деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Alexander, R.J., (2008). *Towards Dialogic Teaching. Rethinking classroom talk. [Диалогтік оқыту жолында: сыныпта талқылаудағы жаңа тәсілдер]. 4th edition, York, Dialogos.*
- 2 Flavell, J.H., (1976). *Metacognitive aspects of problem solving. [Проблемаларды шешудің*
- 3 *метакогнитивтік аспектілері]. in Resnick, L.B. (Ed). The Nature of Intelligence (Hillsdale, NJ, Erlbaum).*
- 4 *Студентке арналған нұсқаулық.//Педагогикалық шеберлік орталығы. ЖМ типографиясы. - Астана, 2015.*
- 5 *Сманова А.С. 2017 жылғы 16 қаңтар 03 наурыз аралығында оқыған курс тыңдаушыларының эссе жинағы; //Педагогикалық шеберлік орталығы. ЖМ типографиясы. - Астана, 2015.*
- 6 Mercer, N., (1995). *The guided construction of knowledge: talk amongst teachers and learners.*
- 7 *[Жетекшілікпен білім алу: мұғалімдер мен оқушылар арасындағы әңгіме]. Clevedon:*
- 8 *Multilingual Matters.*

УДК 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

Л.Ш. Какимова¹

¹к.п.н., доцент, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация

В статье автором поднимается проблема формирования профессиональной компетентности в подготовке будущих специалистов в области педагогики музыкального образования. Применение инновационных технологий и интерактивных методов обучения рассматриваются как способ и форма организации качественного образовательного процесса. Это позволит повысить эффективность как самого учебного процесса в вузе, так и поднимет на более высокий уровень систему подготовки педагогических кадров. Автор указывает именно на те интерактивные методы обучения, которые приемлемы, как для использования будущими специалистами в практике будущих уроков музыки в школе, так и в самом процессе вузовского преподавания.

Убеждены, что избранная тема статьи, указанные в ней формы и методы ее исследования, станут основой творческого подхода в практической работе специалистов, в осмыслении непростых проблем становления отечественной системы обучения и профессионального образования. Внедрение их в методику преподавания музыкальных дисциплин должным образом отразится и в практике их преподавания и в подготовке компетентностного специалиста.

Ключевые слова: педагогические инновации, система обучения, кредитная технология, интерактивные методы, урок музыки, индивидуальные занятия, компетентность.

Аңдатпа

МУЗЫКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

*Л.Ш. Какимова*¹

¹ п.ғ.к., доцент, Абай атындағы Қаз ҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты,
Алматы қ., Қазақстан

Мақалада автор педагогика саласындағы болашақ музыкалық білім мамандарын дайындаудағы кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі қарастырған. Инновациялық технологиялар мен оқытудың интербелсенді әдістерін қолдану арқылы оқу үдерісін ұйымдастыру сапалы білім беру жүйесін қалыптастыру формасы болып

табылады. Бұл жоғары оқу орны білім беру жүйесінің тиімділігін арттырып, педагог кадрлар даярлаудың жоғары деңгейін көрсеткішін бере алады. Автор оқытудың интерактивті әдістерін мектепте және университет қабырғасында болашақ мамандардың музыка сабағында оқыту үрдісінде пайдалану мүмкіндіктері қарастырылған.

Біз ұсынып отырған, мақаланың тақырыбы, білім беру және кәсіптік оқыту жүйесін қалыптастыруда мамандарды даярлау нысандары мен күрделі проблемаларды түсіну, олардың оқытушының практикалық жұмысында зерттеу әдістері шығармашылық негізі болатына сенімдіміз. Құзыретті маман дайындауда музыкалық пәндерді оқыту әдістемесінде, жаңаша әдістеме оқытушыларды оқытуда тиімді.

Түйін сөздер: педагогикалық инновациялар, білім беру жүйесі, кредиттік технология, интербелсенді әдістер, музыка сабағы, жеке сабақтар, құзыреттілік.

Abstract

INNOVATIVE METHODS OF TRAINING IN PRACTICE OF TEACHING MUSIC DISCIPLINES

Kakimova L.Sh.¹

¹ candidate of pedagogical sciences, the associate professor, Institute of Arts, culture and sport at, Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

In the article the author raises the problem of forming professional competence in the training of future specialists in the field of the pedagogy of music education. The use of innovative technologies and interactive teaching methods are considered as a way and form of organization of a quality educational process. This will improve the effectiveness of both the educational process in the university and raise the system of training of pedagogical personnel to a higher level. The author points out precisely those interactive methods of teaching that are acceptable, both for use by future specialists in the practice of future music lessons in school, and in the process of university teaching itself.

We are convinced that the selected topic of the article, the forms and methods of its research indicated in it, will become the basis for a creative approach in the practical work of specialists, in understanding the difficult problems of the formation of the national system of education and professional education. We believe that their use in the methodology of teaching music disciplines will properly reflect in the effectiveness of their teaching and in the training of a competent specialist.

Key words: pedagogical innovations, training system, credit technology, interactive methods, music lesson, individual lessons, competence.

На сегодняшний день использование интерактивных форм и методов обучения является содержанием обучения нового направления, вектор которого ориентирует будущего специалиста на саморазвитие, самосовершенствование и самореализацию своих знаний и навыков. Качество подготовки будущих учителей музыки напрямую зависит от использования инновационных технологий, позволяющих активизировать учебный процесс и познавательную деятельность студента.

Ранее мы уже отмечали, что в условиях современной системы обучения подготовка компетентного специалиста является приоритетным фактором в стратегии модернизации высшего казахстанского образования. Сделанный нами анализ исследовательских работ по данной проблеме показывает, что «компетентность» понимается как «способ владения механизмами управления»; «освоенные знания, навыки, умения и их применение в деятельности», «передача информации к размышлению» [1, с.105-106]. Инновационные и интерактивные методы обучения позволяют формировать личностные, предметные и профессиональные компетенции для решения теоретических и практических задач и в системе педагогики музыкального образования. В связи с чем, востребованность учителей музыки, владеющих новыми музыкально-цифровыми технологиями, интерактивными методами обучения, находит широкую поддержку в социальной сфере и рекомендуется в применении в его педагогической деятельности. В этой связи, проектный метод, метод case-study (кейс-стади) и другие служат новыми инструментами педагогических технологий в обучении [2-4].

Так, метод case-study, как наиболее распространенная форма реализации компетентного подхода, вслед за зарубежными научными школами, широко стала внедряться в систему высшей школы в курсе модернизации казахстанского образования. Об этом свидетельствуют материалы исследований, в которых отмечается, что данная форма деятельности позволяет обсуждать, исследовать конкретные учебные (деловые, профессиональные) ситуации с целью разбора фактического материала на учебных занятиях. Данный метод состоит из ряда основных ее составляющих:

- имеет право выбора неоднозначного и неокончательного ответа в проблемном поиске, личностную позицию;

- на основе анализа, синтеза, сравнений, сопоставлений «создает новые знания» в процессе обсуждения проблемы и в сотрудничестве с аудиторией, педагогом;

- используются не только знания, но и навыки профессиональной деятельности, тем самым направляют обучение на «развитие системы ценностей, профессиональных позиций, жизненных установок, своеобразного профессионального мироощущения и миропреобразования», – указывают ученые [5, с.114-117].

При этом, при использовании интерактивных методов обучения, ученые рекомендуют придерживаться определенных действий, которые включают следующее: преподавателю следует продумать возможные варианты развития событий, подготовить дополнительный материал; с учетом возрастных особенностей студенческой аудитории определиться с темой, типом и ходом занятий, соответствующие поставленным целям и задачам, на котором будет выполняться определенное задание. Рекомендуется завершать занятия в форме рефлексии, для того, чтобы студенты смогли осознать полученную информацию, полностью освоить ее, и узнать каким новым навыкам и умениям они овладели [6; 7]. Данные методы, как утверждают они, должны внедряться с учетом ряда принципов:

- занятие должно являться общей работой (т.е. коллективной: в аудитории, в группе, подгруппах);
- порядок и дисциплина, соперничество и творческая активность в процессе дискуссий, объяснений, рассуждений, высказываний;
- обеспечение равных возможностей для участия (т.е. все участники должны быть равны между собой вне зависимости от социального статуса, возраста, положения и опыта);
- у преподавателя и у студентов должно быть право на высказывание собственного мнения по любому вопросу (т.е. плюрализм мнений);
- на занятии не переходить на личностную критику, комментируется только идея (т.е. всегда должно приветствоваться толерантность);
- все, что было пройдено на занятии студентом «не должно быть рекомендацией к действию, а должно являться передачей информации к размышлению» и другое [6].

Придерживаясь выводов ученых по поводу того, насколько существенно влияет эффективность использования интерактивных методов обучения в вузовском процессе на качество обучения, мы солидарны в том, что они решают следующие проблемы: формируют у обучающихся интерес к дисциплине, мотивируя по поисковую, познавательную, когнитивную деятельности; создают оптимальные условия для освоения учебного и музыкального материала, активизируя познавательную функцию учебного процесса; развивают интеллектуальную самостоятельность в поиске вариантов решения проблем; учат толерантности к чужому мнению; формируют у студентов собственную позицию, отношения, профессиональные и жизненные навыки, расширяя тем самым круг познания, мировоззрение, прививая художественный и эстетический вкус.

Мы считаем, что методы интерактивного обучения, целью которой является формирование у студентов наличия навыков саморазвития, самосовершенствования и самореализации, в связи с содержанием задания могут быть применены в практической ситуации на индивидуальных и практических занятиях по теории и методике обучения музыке.

К примеру, кейс-стади на тему **«Музыкальное искусство в системе художественного и эстетического воспитания»** из теоретического курса предназначен для обеспечения успешного процесса обсуждения во время занятий следующий круг вопросов: *«Музыкальное искусство как социальное явление. Место в музыке в системе искусств. Функции музыкального искусства в обществе. Музыкальное искусство, его образовательные, воспитательные и развивающие возможности. Музыкальное образование в формировании духовной культуры личности, его нравственных, общечеловеческих и художественных ценностей»* [8, с. 74-80]. Сфокусированные вокруг одной темы вопросы должны отвечать определенным, ясным высказываниям и комментариям студентов. Задавать уточняющие вопросы относительно прочитанного материала или высказывания также уместно и приветствуется в ходе дискуссионных занятий. Важно, чтобы такого рода участия ознаменовалось тем, что «интерактивность» была «ориентирована на студента» и он играл активную роль в собственном образовании, а не был пассивным слушателем. Использование при этом литературные тексты, отрывки и высказывания музыкантов, педагогов по музыке из книг, статей и любых других источников, учит навыкам аналитического чтения текстов. Способность восприятия значения и способность применения информации (схватывания главного в тексте) оперирует вопросами *«О чем может рассказать заголовок текста? Что вы можете сказать о содержании текста? Знаете ли вы уже что-либо из исторической литературы по предмету обсуждения? Знакомы ли вы с другими*

работами автора? О чем данный текст? Насколько содержание текста соответствует его названию? В чем заключается суть текста? В каком тезисе это содержится? Что является доказательством этого тезиса? Что нового вы узнали? Какое это имеет отношение к тому, что вы уже знали?» и т.д.

Также важно использовать такие методы, как концептуальная карта, диаграмма Венна, двухчастный дневник, таксономию Блума и другие. Когда, к примеру, обсуждаются вопросы социального явления и сущности музыкального искусства, ценности музыки как вида искусства, роль и место музыки в системе различных ее видов, жанров во взаимосвязи с жизнью и реальностью, ее функционированием и бытованием в общественной среде, самооценности искусства, его преобразований для личности, влияние на музыкальное образование и перспективы развития мирового музыкального образования, следует использовать метод концептуальной карты. Группа студентов выполняет следующее действие: 1) получает задание – составить концептуальную карту на определенный текст; 2) разбирает текст на части; 3) собирает информацию: ключевые слова, идею текста, подтверждение тезисом и т.п.; 4) обменивается информацией в группе; 5) выделяет общее или запоминающее, основную идею; 6) заполняет карту (на листах ватмана, используя стикеры, фломастеры, маркеры и прочее); 7) приводит словесное доказательство; 8) презентуют готовый материал аудитории слушателей, другим участникам групп. Такого рода интерактивный метод обучения, представленный символическими или графическими представлениями в виде матрицы, устными аргументами, позволяет обучающимся овладеть техникой концептуального понимания и активного обсуждения. К примеру хронологические даты, события по тексту или материалу, по диаграмме Венны позволяет связывать одну информацию с другой, вести их в последовательность до бесконечности, проводить параллели, ассоциации, и в итоге привести к общему знаменателю, основному выводу и подвести итоги. На семинаре по вышеуказанной теме обсуждается круг вопросов: «Считаете ли вы преподавание музыки и педагогией, и искусством? Охарактеризуйте понятия «история», «теория», «музыкальное образование»? Какова роль окружающей среды в формировании музыкальной культуры учащихся? Составьте собственную модель музыкальной культуры выпускника – будущего учителя музыки? В чем вы видите перспективы развития мирового музыкального образования? Какие изменения произошли в репертуаре произведений школьных программ по музыке? Почему в последние годы наблюдается в музыкальном искусстве повышенный интерес к фольклору, духовной музыке?» предлагается задание – написать эссе [9]. Это помимо того, что развивает письменные навыки студента, также развивает критическое мышление. Выполнение этого рода задания решает задачи критического мышления основанного на самостоятельном его выполнении, оно должно быть обобщенным видом задания, иметь проблемно-оценочную характеристику, аргументированным и иметь социальное значение по прилагаемой ниже таблице 1.

Таблица 1. – Эссе на тему «Музыкальное искусство, его образовательные, воспитательные и развивающие возможности. Музыкальное образование в формировании духовной культуры личности, его нравственных, общечеловеческих и художественных ценностей».

Тезисное утверждение:		
Доказательство:	Доказательства:	Взаимосвязь:
Контраргументы:	Связь с доказательством:	
Анализ:		
Заключение:		

Обучение интерактивным методам в системе кредитной технологии для будущих учителей музыки позволяет создать условия для расширения сферы педагогической деятельности за счет получения дополнительного образования в области музыкальных цифровых технологий. Так, к примеру, неизвестно, что самостоятельная работа студента предполагает его подготовку во внеаудиторной форме обучения. В процессе работы над хоровыми произведениями особое значение приобретает их прослушивание в оригинале или записи в академическом исполнении. Большинство студентов, не имеющие возможности познакомиться с произведением в концертном зале, могут прослушать музыкальное произведение с помощью видео или аудиозаписи, используя такие формы, как, подкасты (звуковые или видеофайлы), аудиоподкасты, видеоподкасты, и специальными программами (Nureg Cam) скачать ту или иную музыку, видеоматериал [10], дающее представление о художественно-

выразительных возможностях и достоинствах сочинения. Тем самым, студенту предлагается выполнить ряд самостоятельных заданий, для которых он исследует необходимую музыкальную литературу (нотные партитуры, биографические справочники), делает выборку музыкально-методического материала, что позволяет ему совершить подбор репертуара для музыкальных уроков и внеклассных занятий в школе. Такого рода задания имеют методическое значение, так как, во-первых, используется как мультимедийное учебное пособие, а во-вторых – широко внедряется в практику преподавания интерактивный метод обучения: учит студента думать, а не довольствоваться готовыми ответами в решении заданий и шаблонно пользоваться учебным материалом; развивает у студентов способность задавать исследовательские вопросы по рассматриваемым темам и находить решения; учит работать с литературными и музыкальными текстами и связывать их с собственной жизнью; развивает навыки аналитического мышления (интерпретация текста, замысла автора и главную идею произведения, аргументировать, объяснять задание, определять порядок и последовательность работы над музыкальным материалом урока).

Стоит оговориться, что такой подход в обучении может и отрицательно сказаться на творческой инициативе студента, подавляя его мотивацию в критике своих достоинств и способностей. Необходимо в таком случае указать студенту, что интерпретируя прослушанное произведение, он выходит за рамки заученных догм и заштампованных образцов подражания. В этом и заключается суть интерактивности – самореализация своих способностей в реальных условиях действительности. Научиться делать выводы не ошибаясь, разбирать и отбирать их многообразия необходимые и оптимальные решения дают стимул к дальнейшему росту, а значит саморазвитию своего потенциала. Апробируя на практике ошибки и некорректные движений дирижерских жестов со стороны, тем самым самосовершенствуются навыки дирижерской подготовки. Это вытекает из элементов интерактивных методов, указанная нами в статье, как связь содержания с актуальными практическими ситуациями; учет способностей студента в игровой ситуации; подбор необходимой литературы; проверка хода подготовки студентов к тренингу, к будущей профессиональной деятельности [10, с.118-119]. Эти средства могут применяться на разных этапах работы в индивидуальном классе по дирижированию, к примеру: и при первоначальном освоении хорового произведения, и после основательной работы над техникой дирижирования. Когда в процессе работы над хоровой партитурой возникает реализация художественно-исполнительского замысла, заложенного композитором в сочинении, встает проблема исполнительской трактовки. Происходит отбор необходимых дирижерских движений, соответствующих идейно-художественному содержанию произведения. В этой связи можно использовать прослушивание музыки, с помощью записанной на скринкаст видеоматериала. Далее следует детально разобрать каждый из последующих вариантов, выбрать наиболее оптимальный, и в дальнейшем прибегать к его необходимости в озвучивании и прокручивании данного ролика. Поставленная такого рода задание позволит студентам сравнить различные дирижерские трактовки одного и того же произведения в своей самостоятельной работе, преследуя цель самоанализа своего исполнения, самопроверки собственных исполнительских действий и возможностей [10, с.118].

Таким образом, применение интерактивных методов обучения дает возможность решать ряд проблем, возникающих в системе подготовки бакалавра музыкального образования по специальности 5В010600 – «Музыкальное образование»: развитие профессиональных и предметных компетенций учителя музыки, повышает качественный уровень самостоятельной деятельности обучающихся, помогает усвоению и переработке возрастающего объема информации, предполагает наличие навыков рефлексии, развивает критическое мышление. Умение работать с понятиями, суждениями, умозаключениями, вопросами, развивает аналитическую и прогностическую деятельность. Использование их на музыкальных занятиях позволяет фокусироваться на проблемном видении учебного материала. Поэтому поиск и использование альтернативных, инновационных форм, средств и методов обучения, способствующих эффективному решению задач и проблем путем интенсификации учебного процесса, является ядром реформирования системы современного высшего музыкального образования.

Список использованной литературы:

- 1 Какимова Л.Ш. Формирование компетенций и компетентностный подход в эпоху информационных технологий в подготовке бакалавра музыкального образования // Ежемесячный научный журнал: Евразийский союз ученых №8(17) Часть 1. Сборник научных работ XVII международной научно-практической конференции «Современные концепции научных исследований». – Москва, 28-29 августа, 2015. – С. 104-106.
- 2 Интерактивные методы обучения в формировании компетенций при изучении дирижерско-хоровых дисциплин в вузе. // Материалы Международной научно-практической интернет-конференции «Профессиональная подготовка педагогов творческих специальностей: поиск, тенденции и перспективы», посвященной реализации государственной программы «Мәңгілік ел». – Туркестан, Международный Казахско-Турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, 4-5 мая 2015 года. – С. 204-210.
- 3 Какимова Л.Ш. Практический опыт использования метода case-study при изучении дирижерско-хоровых дисциплин в вузе // Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции «Современные пути науки и образования» - Россия, г. Смоленск, 31 июля 2016 г. – 169с. – С. 100-101.
- 4 Какимова Л.Ш. Интерактивные методы в индивидуальной форме обучения студентов-музыкантов (на примере хорового дирижирования) // Формирование компетенций будущих педагогов и обновление содержания образования в контексте современных требований рынка труда: материалы заседания УМО РУМС МОН РК высшего и послевузовского образования/ Под ред. Д.Ж. Нукетаевой – Алматы, 2015. – 153с. – С.74-76.
- 5 Кульсариева А.Т., Искакова А.Т., Таджиева М.К. Анализ case-study (кейс-стади) в образовании // Научно-методический журнал «Педагогика и психология» №3(24), 2015. – С. 112-117.
- 6 Гревцева И.В. Применение интерактивных методов обучения в образовательном процессе вуза. Материалы конференций «Инновационные подходы и технологии» [Электронный ресурс] / И.В. Гревцева. – Режим доступа: http://ifostu.ucoz.ru/publ/innovacionnye_podkhody_i_tekhnologyu/primenenie_innovacionnykh_metodov_obuchenija_dlja_realizacii_kompetentnostnogo_podkhoda/29-1-0-284.
- 7 Карасева С.Н. Интерактивные методы обучения в вузе [Электронный ресурс] / С.Н. Карасева. – Режим доступа: <http://fb.ru/article/44274/interaktivnyie-metodyi-obucheniya-v-vuze>.
- 8 История и теория музыкального образования. Методика музыкального образования. Музыкальная педагогика: Типовые программы дисциплин предметной подготовки по специальности «Музыкальное образование». – Алматы, Копмлекс, 2002. – 112с.
- 9 Введение в человековедение / Проект Ага Хана «Человековедение»: Учебное пособие. – Бишкек, Душанбе, Алматы, 2011. – 302с. – С. 271-272.
- 10 Какимова Л.Ш. Применение инновационных технологий и методов обучения в современном музыкальном образовании // Урок музыки в современной школе. Методологические и методические проблемы современного музыкального образования: сборник научных трудов / ред.-сост. Б.С. Рачина, В.Г. Воуба – Санкт-Петербург, Изд-во «СКИФИЯ-ПРИНТ», 2016. Выпуск. 10. – С.116-120.

УДК: 372. 853
МРНТИ 14.35.09

Ramankulov Sh¹, Batyrbekova A², Usembayeva I³, Dosymov Y⁴.
*¹PhD, ²PhD student, ^{3,4} H.A.Yassawe International Kazakh-Turkish University,
Turkestan city, SKR, the Republic of Kazakhstan*

EXPERIMENTAL STUDY OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICS

Abstract

The relevance of the research is conditioned by the modern pedagogical theory and practice of training the future physics teachers, a discrepancy takes place between the need for the development of a totally new methodical system of teaching general physics to bachelors of the education fields “5V01000-Physics and 5V060400-Physics” in the conditions of implementation of competence-based standards and immaturity of methodological support of the process associated with mastering the course of general physics by undergraduate students seeking the Bachelor’s and Specialist degrees. The goal of the research is to develop a model of the process for the future teachers’ professional competence formation in the course of physics teaching and try this model out.

Key words: Model, Physics Teaching, Methodical System, Professional Competence, Future Physics teachers.

Аннотация

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ

Раманкулов Ш.¹, Батырбекова А.², Усембаева И.³, Досымов Е.⁴
*¹ PhD., ²докторант., ^{1,2} Международнй казахско-турецкий университет имени Х.А. Яссави.,
Туркестан, Казахстан*

В современном педагогическом теории и в практике подготовки будущих учителей физики существует противоречие между потребностью в разработке качественно новой методической системы обучения общей физике бакалавров направления «5В01000-Физика, 5В060400-Физика» в условиях реализации компетентностных образовательных стандартов и недостаточной разработанностью научно-методического обеспечения процесса освоения курса общей физики студентами бакалавриата и специалитета. Цель исследования заключается в разработке модели процесса формирования профессиональной компетенции будущих учителей в процессе обучения физики и ее апробации.

Ключевые слова: Модель, обучения физики, методическая система, профессиональная компетенция, будущие учителя физики.

Аңдатпа

БОЛАШАҚ ФИЗИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУ

Раманкулов Ш.¹, Батырбекова А.², Усембаева И.³, Досымов Е.⁴
*¹ PhD., ²докторант., ^{1,2} Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан, Қазақстан*

Қазіргі заманғы педагогикалық теория мен практикада 5В011000-Физика және 5В060400-Физика мамандығы бойынша болашақ физика мұғалімдерін дайындаудың сапалы жаңа әдістемелік жүйесін жасау өзекті мәселе болып отыр. Болашақ физика мұғалімдерінің заман талабына сай, мемлекеттік білім беру стандартында көрсетілген құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесі ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету процесінің жеткіліксіз деңгейде екендігін алға тартады. Зерттеу мақсаты: физиканы оқытуда болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемелік жүйесін экспериментальдық зерттеуден өткізу болып табылады.

Түйін сөздер: модел, физиканы оқыту, әдістемелік жүйе, кәсіби құзыреттілік, болашақ физика мұғалімі

Introduction

For the time being, a competence-based approach serves as a base for updating the content as of a general as well of a professional education. The term “competence” came from the Latin words “*competens*” and “*competentis*” which mean “fit, able”. In the Dictionary of the Modern Kazakh Literary Language competence is defined as awareness of some field of knowledge. Competent means “knowledgeable, proficient, informed”.

Currently, the relevant task of not only the Kazakh but also the world education is the improvement of a general education as well as of a professional one. For the solution of the aforementioned task, the goals and results of education are reconsidered, the content of education is changed and the term “professional competence” is increasingly coming into use and includes such terms as “qualification”, “professionalism” and “professional readiness”, etc.

In the Republic of Kazakhstan, the term “professional competence” has come into use due to the reforms of higher education. According to the concept of the Kazakh education updating, the main goal of professional education is the preparation of a qualified employee which can be competitive in the labor market, has excellent professional skills, effectively does his or her job, have a good grasp of the fields related to his or her professional activity and has a constant willingness to professional self-improvement.

Despite the constant growth of the publications dedicated to the development of competence-based approach in education[1], this problem in the field of natural-science disciplines teaching has not been studied enough. Different interpretation of the terms “competence” and “competency” exists to date. The single system of diagnostics of formedness of various types of competence and methods of formation of various types of competence are missing. Despite a number of the research works devoted to diagnostics of competence formedness of the students[2], this problem is far from solution.

All aforementioned makes the subject of the research “Model of Professional competence formation of the Future Teachers in the Process of Physics Teaching” relevant.

Materials and Methods

Research Methods

The main methods of the research were laws, education programs, theory of knowledge, general didactic principles of personality formation, science and practice integration theory, pedagogical and psychological fundamental principles in the field of development of a creative activity, pedagogical research in the field of formation of a professional competence and use of the results of the pedagogical programs, the use of computer models of the experiments and demonstration of physical phenomena; mathematical statistics and performance of a pedagogical experiment.

Experimental facilities of the research

Experimental facilities of the research were H.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University, M. Auezov South Kazakhstan State University and Moscow City Teacher’ Training University.

Research Stages

The research of the problem was conducted in three stages:

The first stage included defining the research problem in native and foreign literature; studying the peculiarities of forming professional competence of the future physics teachers; studying and summing up an educational experience in formation and assessment of the future physics teacher’s professional competence.

At the second stage the models of professional competence formation of the future physics teachers were developed. The system of tasks for professional competence formation and the system of assessment of professional competence formedness level in the future physics teacher were developed as well. The preliminary pedagogical experiment was also conducted at the second stage.

At the third stage the experimental work on checking the efficiency of the suggested model of the future teachers’ professional competence formation was completed, theoretical and practical conclusions were made specific and the results obtained were generalized and systematized.

Results

Structure and Content of the Model

To form professional competence of the future teacher in the process of physics teaching, the authors developed a conceptual-process model in the present research (Figure 1).The precondition for the formation of the aforementioned model was the analysis of the works dedicated to the research of the issues related to the theory and methodology of professional education [3], as well as to the theory and methods of physics teaching at school and at higher education institutions in the process of a physics teacher training [4].

The model presented consists of five main interrelated components: target, diagnostic, conceptual, process and resultative ones.

The goal of the research serves as a system-forming element in the model developed in the present research. The above goal is to develop a professional competence of the students doing their course of study in the field “5V011000 – Physics” and possession of this competence should determine the ability to successfully develop the universal leaning activities of the pupils at physics teaching.

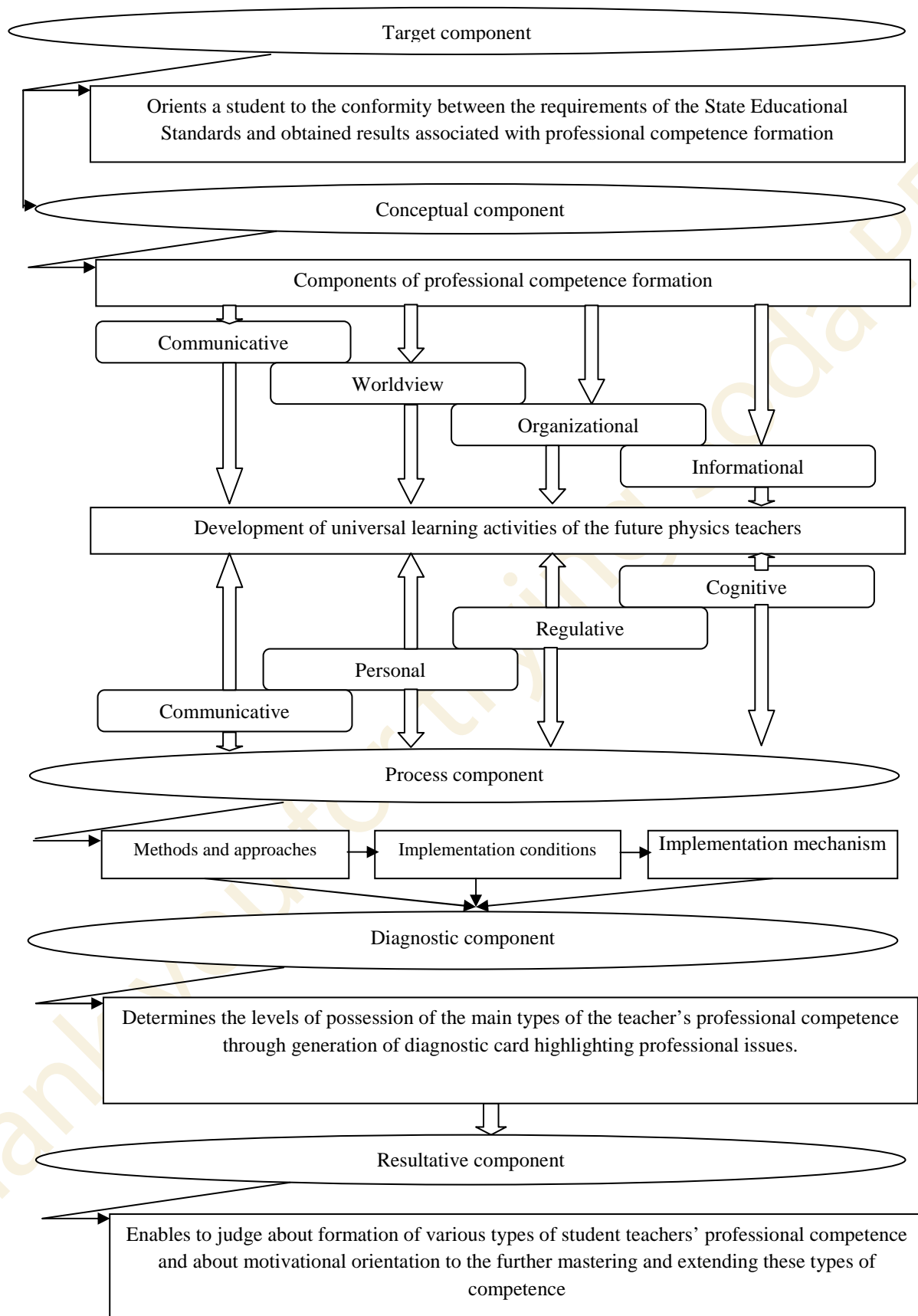

Figure 1. Model of the future physics teachers' professional competence formation.

Stages of Professional Competence Formation and Development

One can distinguish the following sequence of the students' professional competence formation and development:

1 stage: Assessing the formedness level of professional competence components at the initial stage;

2 stage: Developing professional competence components in the process of carrying out the laboratory and practical works in the frame of didactic system suggested;

3 stage: Assessing the formedness level of the students' professional competence components (after carrying out the laboratory and practical works);

4 stage: Checking the efficiency of the obtained methodical knowledge and abilities of the students in practice when forming and developing a professional competence.

Experimental Check of the Efficiency of the Model for the Future Physics Teachers' Professional Competence Formation

For checking the efficiency of a model, an educational experiment was carried out on the basis of H.A.Yassawi International Kazakh-Turkish University and M. Auezov South Kazakhstan State University. 60 students of the Department of Physics participated in the experiment. These students were divided into two groups.

The first group consisted of 29 people and was a control one (CG). The lessons in those groups were given using traditional teaching methods. The second group consisted of 31 people and was an experimental one (EG). The students which were in the second group carried out the laboratory and practical works according to the teaching methods described in the present article.

At the initial stage prior to the laboratory and practical works, all the students were suggested to answer 11 questions which represented case offers. Each of those case offers was aimed at determining the formedness level of four components of professional competence: worldview, communicative, organizational and informational ones as well as at determining a professional competence in general.

The analysis of the results of an educational experiment showed (Berdi et al, 2015) that at the initial stage (prior to an experiment) both control and experimental groups had almost equal percentage of the students with the same level of professional competence (Figure 2). Thus, 28% of the CG students and 26% of the EG students had a low level of professional competence, in both groups a percentage of the students with low and average levels of professional competence was the same (21% and 41%, respectively). Prior to the experiment, 10% of the students in CG and 12% of the students in EG demonstrated a high level of professional competence.

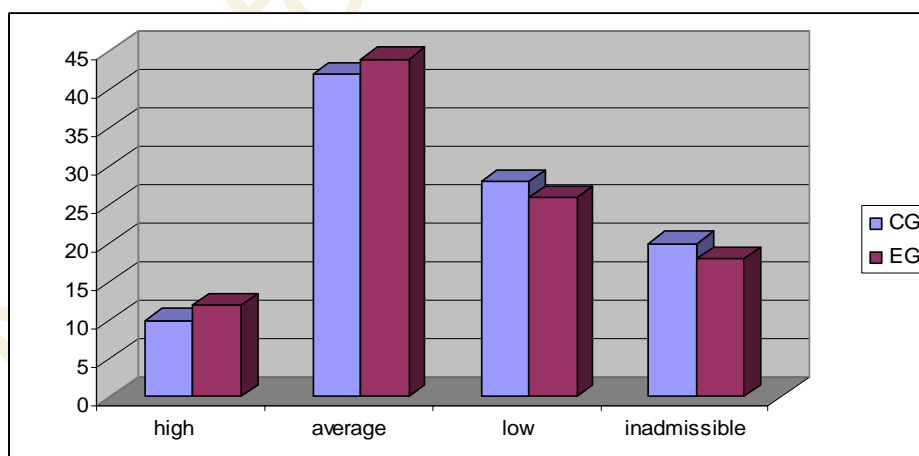

Figure 2. Comparison of the level of the students' professional competence formedness in the control and experimental groups prior to the experiment, %

Upon completion of the course of the laboratory works, the number of CG students who had low, average, high and inadmissible levels of professional competence was compared. The results of the comparison are shown in Figure 3. One can see (Figure 3) that carrying out the laboratory works in a "classical" way results in a decreased number of the students with an inadmissible level of professional competence formedness.

Prior to the laboratory works in a control group, 27% of the students had an inadmissible level of professional competence formedness. After completion of the laboratory works, this number decreased up to 17%, however the students did not increase their existing average level of professional competence formedness to high one. This evidences of the fact, that a traditional way of carrying out the laboratory works in physics affects the professional competence formation.

Comparison of the number of students in the control and experimental groups after carrying out the laboratory and practical works based on the developed mode (Figure 3) showed that in CG a number of the students having an inadmissible level of professional competence made 17% and in EG this level was 12%; a number of the students with a low level of professional competence formedness in CG made 31% and in EG this number amounted to 23%.

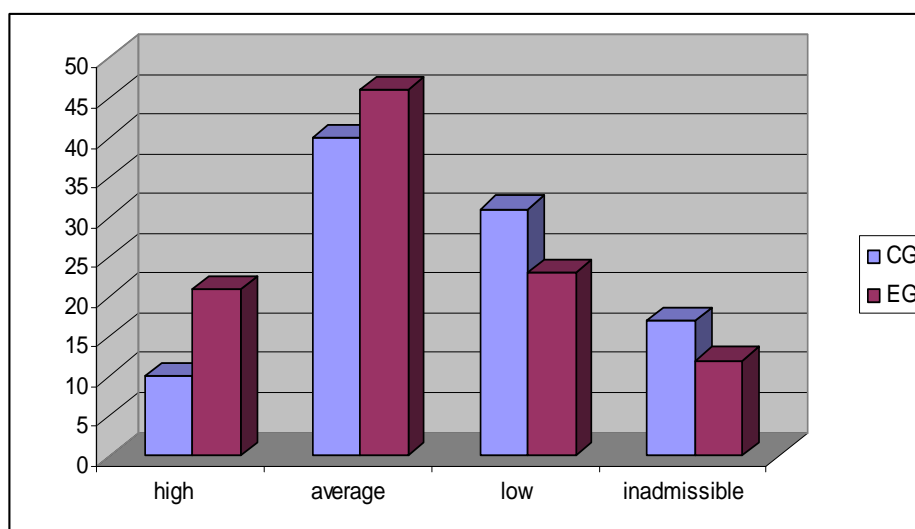

Figure 3. Comparison of the level of the students' professional competence formedness in the control and experimental groups after the experiment, %

One can see that after the experiment a number of the students having an average and high levels of professional competence formedness in EG is bigger compared to a number of the students having the same level in CG. Thus, in EG 46% of the students had an average level of professional competence formedness and in CG 40% of the students had such level of professional competence formedness. In EG 21 % of the students had a high level of professional competence formedness and only 10% of the students had such level in CG. These results evidence that the system developed increases the level of professional competence, which proves the correctness of this system.

Thus, the use of the developed model of the teacher's professional readiness formation at the laboratory works in physics enables to increase a number of the students who have an average and high levels of professional competence formedness compared to the number of the students who carried out the laboratory and practical works in a traditional way[5].

Conclusion

The research conducted enables to make the following conclusions:

The model of professional competence formation of a teacher at physics lessons was developed and implemented. The above model consists of target component which determines a goal of education and orients a student to the conformity between the requirements of the State Educational Standards and obtained results associated with formation of various types of professional competence; diagnostic component which determines the level of possession of the main types of a teacher's professional competence through generation of diagnostic card highlighting professional issues; conceptual component which answers for the professional competence formation consisting of four types of components: worldview, organizational, communicative and informational ones; process component which covers the main methods, conditions and mechanisms for implementation of professional competence formation; resultative component which enables to judge about the student teachers' professional competence formation. It is shown that the use of this model enables to form professional competence of the future physics teacher.

References:

- 1 Baumert, J., & Kunter, M. (2011). *Das Kompetenzmodell von COACTIV*. In: M. Kunter, J. Baumert, W. Blum, U. Klusmann, S. Krauss, & M. Neubrand (Eds.), *Professionelle Kompetenz von Lehrkräften: Ergebnisse des Forschungsprogramms COACTIV*. (pp. 29–53). Münster: Waxmann Verlag GmbH.
- 2 Kaiser, G., Busse, A., Hoth, J., König, J., Blömeke, S. (2015). *About the complexities of video-based assessments: Theoretical and methodological approaches to overcoming shortcomings of research on teachers' competence*. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 13(2), – P. 369–387.
- 3 Adolf, V.A., M.V. Lukyanenko and N.P. Churlyayeva. *Competence quantitative assessment of the graduates of the integrated education system and opportunities of its improvement*. *Teacher Education and Science*. 2011, 11, 22-31.
- 4 Agibova, I.M. *Concept of professional competence formation of a physics teacher at the University*. *Bulletin of Stavropol State University*. 2009, 63, – P. 178-185.
- 5 Usembayeva I.B., Sh.J. Ramankulov, D.K. Berdi, G.A. Saparbekova, B.S. Ualikhanova (2015). *Procedure of Implementation of the Applied Orientation of Future Teachers' Training Using ICT*. *American Journal of Applied Sciences*, 12(9): 636-643. Doi: 10.3844/ajassp.2015. – P. 636-643.

УДК 811.111
МРНТИ 14.35.07

Nilufar Mammadsade¹

¹Ph.D., *Aserbaidshansische Universität für Fremdsprachen, Baku, Aserbaidshan*

DIE AUSWAHL DER LITERATUR IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT

Abstract

Richtig organisierte Arbeit mit der schönen Literaturim Unterricht ist von großer Bedeutung nicht nur eine Fremdsprache zu beherrschen, sondern auch bei der Gestaltung und moralischen Erziehung der Person. Das Lesen literarischer Texte gibt den Studenten mehr Möglichkeiten, besser mit der Kultur und Geschichte des Landes kennen zu lernen, sowie die Mentalität des Volkes, dessen Sprache man als Fremdsprache studiert.

Es geht in diesem Artikel um die Frage, wie literarische Texte und Autoren in einen fremdsprachlichen Unterricht integriert werden können. Der Autor des Artikels ist der Meinung, dass die Lektüre nicht nur wichtig ist, sondern auch im Unterricht eine sehr große Rolle spielt, weil dadurch die Studenten oder die Schüler die fremde Kultur und die andere Denkweise erkennen können. Der Vorteil der literarischen Texte besteht außerdem darin, dass die Studenten dadurchstufenweisenicht nur ihre Sprachkenntnissevertiefen, sondern entwickelt sich auch ihre Weltanschauung und Übersetzungsfähigkeit.

Schlüsselwörter: die schöne Literatur, der Fremdsprachenunterricht, andere Denkweise, das Märchen, die Studierenden, die Arbeitsblätter, das Textverständnis, die Übersetzungsfähigkeit.

Аңдатпа

ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ӘДЕБИЕТ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ РУХАНИ - АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІНІҢ КОМПОНЕНТІ РЕТІНДЕ

Нилуфар Маммадзаде¹

¹PhD докторы, *Шет тілдер Әзірбайжан университеті, Баку, Әзірбайжан*

Көркем дұрыс ұйымдастырылған жұмыс шет тілін меңгеру, сонымен қатар қалыптастыруға ғана емес, үлкен маңызға және жеке тұлғаның адамгершілік білім беру болып табылады. Студенттер көп елдің мәдениеті мен тарихын жақсы танысуға мүмкіндіктер, сондай-ақ тілдік тілін шет тілі ретінде оқытылады халқының менталитетін алуға әдеби мәтіндерді арқылы оқу. Авторы, ол тиісті курстың бірінші семестрінде бастап шет тілінде әдеби мәтіндерді пайдалана бастау үшін қарастырады. Көптеген ертегілер мазмұны ұқсас ретінде бірінші әдеби сынақтар ретінде, ертегілер оқып ұсынылады және көптеген тілдеріне аударылған. табысты техникалық құралдар мен автор құрастырған деп аталатын «жұмыс парақтарын», пайдаланылатын шет тілі сыныпта мәтіндерді мазмұнына тиімді жұмыс істеу үшін.

Түйін сөздер: әдебиет, шет тілі сабағы, ертегі, адамгершілік білім беру, жұмыс қағаз, мәтін түсіну, жеке тұлға ретінде студент, аударма дағдылары.

Abstract

LITERATURE ON THE LESSON OF FOREIGN LANGUAGE AS A COMPONENT OF SPIRITUAL - MORAL EDUCATION OF THE PERSON

Nilufar Mammadzadeh¹

¹*Ph.D., Azerbaijan University of Foreign Languages, Baku, Azerbaijan*

Correctly, organized work with fiction is of great importance not only in mastering a foreign language, but also in the formation and moral education of a person. Through the reading of artistic texts, learners can better become better acquainted with the culture and history of the country, as well as the mentality of the people whose language is studied as a foreign language. The author of the article considers it expedient to start using artistic texts in a foreign language already from the first semester of the course of study. As the first literary tests for reading, fairy tales are recommended, as many tales are similar in content and translated into many languages of the world. For effective work on the content of texts in the lesson of a foreign language, technical means and, so-called "worksheets", compiled by the author of the article, are successfully used.

Keywords: Fiction, foreign language lesson, fairy tale, moral education, worksheets, understanding of the text, learning as a person, translation skills.

Es geht in diesem Artikel nicht um die Darstellung einer, Literaturwissenschaft Deutsch als Fremdsprache“ im Sinne einer interkulturellen Germanistik, sondern um die Frage, wie literarische Texte und Autoren in einen fremdsprachlichen Unterricht integriert werden können. Laut Ph.D. Luisa Martinelli ist die Definition von Literatur so komplex und vielseitig, dass im Fremdsprachenunterricht auch die Literatur zum Erwerb der Fremdsprache etwas Wichtiges beitragen kann. (1.1) Ich bin auch dieser Meinung und möchte hinzufügen, dass die Literatur nicht nur wichtig ist, sondern auch im Unterricht eine sehr große Rolle spielt, weil dadurch die Studenten oder die Schüler die fremde Kultur und die andere Denkweise erkennen können. Literatur bietet authentische Texte mit verschiedenen Stilen, Texttypen und Niveaus unterschiedlicher Weise an. Literarische Texte geben den Schülern die Möglichkeit, eigene Erfahrungen miteinzubeziehen. (2; 7) Sie sind besonders reich an treffende, präzise Wörter, die man normalerweise nicht in Alltagstexten findet. Sie bereichert und konsolidiert Wortschatz und Grammatik. Das Lesebuch spielt im traditionellen Bildungswesen spätestens seit dem 18. Jahrhundert, also der Aufklärungszeit, eine tragende Rolle im Fremdsprachenunterricht (3,301). Aber neben diesen Vorteilen gibt es auch Schwierigkeiten, die oft selbst die Lehrer stoßen: das ist die richtige Auswahl der literarischen Texte. Wenn der Lehrer einen richtigen Text aussucht, der dem Sprachniveau und Interessen der Studenten entspricht, sind dann die Studenten personell engagiert und gespannt bei dem Lesen. Da hat man aber auch Probleme: Das Sprachniveau der Studenten in den ersten zwei Semestern ist nicht ausreichend. In der Schule lernen sie die Fremdsprache nur anhand der Lehrbücher. Mit den literarischen Texten sind sie nicht vertraut. Die literarischen Texte sind zu intellektuell für sie und sie langweilen sich beim Lesen, deshalb ist es fremdsprachlich nützlich, im ersten Semester deutsche Märchen und kurze Geschichten als literarische Texte auszuwählen. Darum soll der Sprachunterricht im ersten Semester spielerisch gestaltet werden. Da die meisten Märchen verschiedener Völker sich inhaltlich ähneln, können sie das Interesse der Studierenden am Lesen wecken. In vielen Sprachen existieren auch die Übersetzungen und Bearbeitungen dieser Märchen. Deshalb ist es für die Studierenden leicht, diese Versionen zu vergleichen. Aber damit die Literatur, d.h. literarische Texte, gut von den Studenten verstanden werden, wäre es besser mit Arbeitsblättern und technischen Hilfsmitteln zu arbeiten. Unter technischen Hilfsmitteln meine ich verfilmte Variante der Märchen. Das ist von großer Bedeutung, wenn man sich den Film vor dem Lesen ansieht. Dann können die Studierenden den schriftlichen Text besser verstehen, auch wenn sie über den Wortschatz nicht völlig verfügen. Aber das gilt nur für die Märchen. Wenn man kurze Geschichte über die Persönlichkeiten durchnimmt, dann wäre es besser, sich den Film erst nach dem Lesen anzusehen. Die Studierenden sollen auch das Schaffen und Leben dieser Persönlichkeiten im Internet recherchieren. Durch die Arbeitsblätter aber können sie das Gelesene besser begreifen. Eines der von mir erstellten Arbeitsblätter füge ich hinzu. Diese Arbeitsblätter richten sich sowohl für die Studenten des ersten Semesters, als auch für die Schüler der Oberstufe. Als Muster habe ich das Arbeitsblatt zur Geschichte „Eine Episode aus Beethovens Leben“ gewählt. Anschließend sehen sich die Studierenden den Film „Copings Beethoven (2006) – Der Film von Agnieszka Holland“ Da der Film nicht für Anfänger ist, sehen sich die Studierenden den Film in der Muttersprache an. Da spielen die Literatur und der Film die Rolle der Landeskunde.

Durch solche Arbeitsblätter kann man auch der Dominanz des Lehrers im Unterricht vermeiden, was oft für den Fremdsprachenunterricht ein Fall ist. Die Studierenden können ihre Fehler bei den Diskussionen

einsehen und sie gegenseitig berichtigen. Dazu trägt die Aufgabe 7 im vorgelegten Arbeitsblatt bei. Die Aufgabe 1 sichert das Textverständnis und kann einer anderen komplexeren Aufgabe vorgeschaltet werden, zum Beispiel um lernschwächeren Studierenden im Rahmen eines binnendifferenzierenden Aufgabenangebotes die Möglichkeit der Überprüfung Ihres Textverständnisses zu geben. Die Studierenden arbeiten zusammen mit einem Partner, in einer Kleingruppe oder selbständig. Den Beobachtungen nach gefällt ihnen, mit einem Partner zu arbeiten, weil es interessanter ist. Darüber hinaus kann man bei dieser Arbeit die Gedanken austauschen. Aber selbständig zu arbeiten ziehen sie auch vor, weil sie dadurch ihre Sprachkenntnisse beweisen können. Da gewinnt die Schulung der Gesprächsfähigkeit an Bedeutung. Texte sind immer auch Gesprächsanlässe. Sie können für das offene Gespräch motivieren. Sie veranlassen die Lernenden, eigene Fragen an den Text zu stellen und diese miteinander zu beantworten. Dazu zählen auch Grammatik-, Übersetzungs- und Stilistik Übungen. Für die Studenten der Übersetzungs- und Dolmetscherfakultät ist die Rolle der Übersetzung im Fremdsprachenunterricht nach wie vor in hohem Maße kontrovers. (4; 325) Hier können wir auch kommunikative Funktion der literarischen Texte sehen.

Erst ab dem zweiten Semester benutzen wir ein literarisches Werk. Unsere Auswahl liegt dabei im Roman „Yildiz heißt Stern“ von Isolde Heimann, weil es auch eine leichte Lektüre für Jugendliche ist und dazu noch das Thema „Emigranten, multikulturelle Gesellschaft, Rassismus“ immer noch aktuell und zeitgenössisch ist. In den letzten Jahren ist dieses Thema mit der Zunahme der Flut der Migranten nach Deutschland und in den Europaraum von großer Bedeutung. Außerdem zieht das Thema das Interesse der Studenten besonders an, weil die Aserbaidschaner auch das türkischstämmiges Volk sind. Das Buch ist einfach zu verstehen und beinhaltet auch ein Arbeitsbuch. Anhand dieses Arbeitsbuches haben die Studenten die Möglichkeit, den Inhalt gut zu verstehen und zusammenzufassen. Die Aufgabe über die Eigenschaften der Helden gibt auch den Studierenden Gelegenheit dazu, die Charaktere ausführlicher zu beschreiben. Es ist auch sehr wichtig, dass innere und äußere Konflikte unterschieden werden. Dabei spielt das Interpretationsgespräch eine große Rolle. Das hebt auch Heribert Rück in seinem Artikel „Literarisches Curriculum“ hervor und nennt es „die wichtigste Form der unterrichtlichen Vermittlung von Literatur“ (3; 518). Aber um das Resultat zu erlangen, muss sich das Interpretationsgespräch in der Fremdsprache vollziehen. Da merkt man, wie gut die Studierenden ihre mündlichen Fertigkeiten und Fähigkeiten umsetzen, weil sie für die Interpretation über erforderliche Wörter, Kollokationen verfügen müssen.

Im dritten Semester fällt meine Auswahl auf Kurban Said, den Autor von „Ali und Nino“. Dieser Auswahl liegen auch das Thema und geographische Identität zugrunde, weil sich die Ereignisse im Buch in Aserbaidschan abspielen. Der Vorteil dieses Buches besteht auch darin, dass es in deutscher Sprache geschrieben worden war und die Studenten über ihr Land, ihre Bräuche und Sitten durch dieses Buch und auf Deutsch wieder kennenlernen und lernen können. Das ist Spiegel der Kultur des aserbaidschanischen Volkes und fordert die Studierenden zur Stellungnahme heraus. Beim Lesen dieses Buches stoßen die Studierenden auf viele unbekannte Wörter. Da macht man viele lexikalische Übungen wie Synonyme und Antonyme der Wörter bilden, oder im Vorfeld der Behandlung des literarischen Textes werden Schlüsselwörter aufgelistet, die die Studierenden dazu motivieren, Vermutungen zur Handlung anzustellen. Unterrichtsversuche haben gezeigt, dass es den Studierenden anhand dieser Schlüsselwörter gelingt, die Handlung weitgehend zu antizipieren, bevor der eigentliche Text eingesetzt wurde. Es muss jedoch deutlich hervorgehoben werden, dass sich nicht jede Aufgabe für jeden Text eignet.

Vor kurzem wurde der Roman verfilmt. Das veranschaulicht das Leben der Helden im Roman und fördert auch das Hörverstehen. Außerdem vertiefen sie dadurch stufenweise nicht nur ihre Sprachkenntnisse, sondern entwickelt sich auch ihre Weltanschauung und Übersetzungsfähigkeit. Das ist auch der Vorteil der literarischen Texte, weshalb die Lehrer sie in den Unterricht einsetzen sollen.

Eine Episode aus Beethovens Leben

Richtig oder falsch?

Ludwig von Beethoven wurde in Wien geboren.

Er komponierte nur Sonaten.

Die Wiener Oper wollte „den Fidelio“ wieder auf die Bühne bringen.

Beethoven war blind.

Der Komponist bemerkte, dass etwas nicht in Ordnung war.

Er konnte nicht mehr dirigieren.

Es schien hell.

Er sah das blonde Mädchen am Klavier.

Damals konnte er etwas hören.

Das Mädchen war taub.

Beethoven sagte zum Mädchen: „Besser blind als taub“.

Er konnte nicht mehr komponieren.

II. Welche Wörter passen zusammen: Beethoven, Mondschein, Musikanten, Oper, blond, „Fidelio“, das Klavier, Akkorde, Natur, das Mädchen, Blumen im Walde, die Sonate, die ersten Takten, der Komponist, Orchester.

III. Wählen Sie passende Synonyme: Leben, plötzlich, blass, der Gesang, bemerken, spielen, die Melodie, komponieren, die Aufführung, wohnen, konzentrieren, auffallen, mühsam, schaffen, auf einmal, Künstlergruppe, Orchester, Spektakle.

IV. Schreiben Sie Präsens folgender Verben: ging -, lebte -, wartete -, wusste -, aufgeregt war -, begann -, schlug -, warf -, lief -, es donnerte -, blieb -, sah -, kam -.

V. Schreiben Sie Adjektive aus dem Text und steigern Sie sie!

VI. Ergänzen Sie die Lücken (Verben)!

Er ...in Bonn Von 1972 anlebte er in Wien. Und nun ... die Wiener Oper „den Fidelio“ wieder auf die Bühne Beethoven

VII. Was meinte Beethoven mit den Worten „Besser blind, als taub“.

VIII. Übersetzen Sie folgende Sätze ins Aserbajdschanische: Er bemerkte nicht, dass der kalte Regen ihm ins Gesicht schlug Er donnerte und blitzte. Beethoven lief durch die Straßen. Plötzlich blieb er vor einem kleinen Haus stehen Er horte jemanden Klavier spielen

IX. Teilen Sie den Text in sinnvolle Abschnitte ein und finden Sie zu jedem Abschnitt eine passende Überschrift in Form von Stichpunkten.

Literaturverzeichnis:

1 Ph.D. Luisa Martinelli *Literatur im DaF-Unterricht* URL: <http://luimartin.altervista.org>.

2 Joanna Rurajski *Märchen: Theorie, Didaktik und Lernziele im Fremdsprachenunterricht*, Leipzig, den 12.12.2001, – 77 s., Seite 7.

3 Heribert Rück, *Literarisches Curriculum, im Handbuch Fremdsprachenunterricht von Bausch/Christ/Krumm*, 3. Auflage, Francke Verlag Tübingen und Basel, – 581 s.

4 Hans P. Krings, *Handbuch Fremdsprachenunterricht von Bausch/Christ/Krumm*, 3. Auflage, Francke Verlag Tübingen und Basel, – 581 s.

УДК 372.881.1.
МРПТИ 14.35.05

Ulduz Aslanova¹

¹Ph.D., Aserbaidshanische Universität für Fremdsprachen, Baku, Aserbaidshan

ZUR VERMITTLUNG DER SYNONYME IM DEUTSCHUNTERRICHT

Annotation

In diesem Artikel handelt es sich um die Vermittlung der Synonyme der deutschen Sprache. Die Rolle des Erlernens von Fremdsprachen gewinnt im neuen XXI. Jahrhundert an große Bedeutung. Die Fremdsprache verfügt in der Erziehung der Kulturperson über sehr wirksame Mittel. Das strukturierte Dreieinheitsziel einer Stunde umfasst drei Dimensionen wie Kognitive-, Erziehungs- und Entwicklungsaspekte.

Wie bekannt, ist die deutsche Sprache sehr reich an Synonymen. Vor der Lehrperson stehen wichtige Lehraufgaben: wie müssen die Synonyme im Deutschunterricht vermittelt werden und worauf muss man sich während des Unterrichtsprozesses von Synonymen konzentrieren. Die Vergleichung der synonymischen Beziehungen in der deutschen Sprache und in der Muttersprache trägt zu einem besseren Verständnis der eigenen Kultur und Sprache bei. Der Autor glaubt, dass es wichtig ist, den Schülern zu erklären, dass die gleichbedeutenden Beziehungen nicht zwischen den Worten, sondern zwischen den Sememen entstehen.

Schlüsselwörter: Vermittlung, synonymische Schreibsituation, die Liebe zur Muttersprache, synonymische Beziehungen, Sprechsituation, Lehrperson, Bedeutungskomponente, Sememe, Gebrauch von Synonymen.

Аңдатма

НЕМІС ТІЛІ СИНОНИМДЕРІН ДАМУ ТУРАСЫНДА ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ САБАҚ АСПЕКТІЛЕРІНДЕ ОҚЫТУ

Юлдуз Асланова¹

¹PhD докторы, Шет тілдер Әзірбайжан университеті, Баку, Әзірбайжан

Жаңа XXI ғасырда шет тілдерін оқу маңыздылығы артуда. Шет тілі, пән ретінде студенттердің мәдениетін тәрбиелеудің тиімді құралдарының бірі болып табылады. Сабақ үш мақсатты біртұтас қамтиды: танымдық, тәрбиелік және дамытушылық. Бұл мақалада неміс тіліндегі синонимдеріне оқыту туралы мәселе қарастырылып отыр. Неміс тілі мұғалімнің алдында маңызды мәселе тұр: Неген синонимдер қарым-қатынас анықтау үшін сол немесе өзге мәтіндегі сөздерді итерілу керек. Неміс және ана тілінде синоним қарым-қатынастардың салыстыру өз мәдениеті мен тілін жақсы түсінуге ықпал етеді. Мәтнінің авторы, білім алушыларға мағыналас сөздер арасындағы қатынастарды, маңызды емес деп есептейді, ал семема деп аталатын компоненттері арасында пайда болатын мәндерді түсіндіру үшін маңызды.

Түйін сөздер: оқыту, адамның мәдениетін тәрбиелеу, синонимдер байланыс, сөйлеу жағдайы, ана тіліне деген сүйіспеншілік, компоненттік құндылықтар, семема, синонимдер пайдалану.

Abstract

TRAINING FOR SYNONYMS OF GERMAN LANGUAGE IN THE SYSTEM OF DEVELOPING AND EDUCATIONAL ASPECTS OF LESSON

Yulduz Aslanova¹

¹Ph.D., Azerbaijan University of Foreign Languages, Baku, Azerbaijan

In the new XXI century, the role and importance of learning foreign languages is growing. Foreign language, as a subject of study, has very effective means in educating a person of culture.

In this article we are talking about teaching synonyms for the German language. Before the teacher in the German lesson, there is an important question: what should one start from to determine the synonymous relations of words in a particular text. Comparison of synonymous relations in German and native language contributes to a better awareness of their own culture and language. The author of the article considers it important to explain to learners that synonymous relations do not arise between words, but between sememes, the so-called components of meanings. Therefore, in the process of speaking and writing, one should abandon the arbitrary use of synonyms.

Key words: education, education of human culture, synonymous communications, speaking situation, love of one's native language, components of meaning, sememes, use of synonyms.

EINLEITUNG

Wenn man Deutsch für das Lehramt an Schulen bzw. Gymnasien studiert, ist es erforderlich die linguistischen Wissenschaften (Phonetik, Grammatik, Sprachgeschichte, Lexikologie, Stilistik) zu studieren. Denn einfach Deutsch sprechen, genügt nicht als Lehrer zu arbeiten. Deswegen braucht man als Lehrperson solide Kenntnisse in allen Bereichen der Sprachwissenschaft um den Lehrstoff den Lernenden bzw. Studierenden erklären zu können.

Wie bekannt, ist die deutsche Sprache sehr reich an Synonymen. Da steht vor der Lehrperson eine wichtige spannende Frage: Wie müssen die Synonyme im Deutschunterricht vermittelt werden? Worauf muss man sich während des Unterrichtsprozesses von Synonymen konzentrieren?

Zu beachten bleibt, dass die Studierenden schon in der Schule die Synonyme in der aserbaidischen Sprache gelernt haben. Deswegen muss der Unterrichtende versuchen, den

neuen deutschen Stoff an das Vorhandene im Aserbaidischen anzukoppeln. Es ist nicht zu vergessen, dass muttersprachliche und fremdsprachliche Kompetenz in einem Zusammenhang stehen.

Die theoretischen Hintergründe

Es ist zu betonen, dass im Wortschatz jeder Sprache verschiedene Wortgruppen vorhanden sind. Diese Wortgruppen sind semantisch miteinander verbunden. In Hinsicht auf diese gegenseitigen Beziehungen der Wörter zueinander lassen sich vier Gruppen unterscheiden. Eine von diesen Gruppen bilden die Synonyme. „Unter Synonymen versteht man sinnverwandte Wörter mit verschiedener lautlicher Form und gleicher oder ähnlicher Bedeutung, die einen und denselben Begriff oder sehr ähnliche Begriffe ausdrücken“ (A. Iskos, A. Lenkova, 210).

Also, die Synonyme sind Wörter mit gleicher denotativen und unterschiedlichen konnotativen Bedeutungen. Der Begriff „Synonyme“ leitet sich vom Griechischen *synonymes her* und bedeutet „gleichnamig“ (Großes Fremdwörterbuch, 740).

Synonyme als Unterrichtsmaterial im Fach „Stilistik“

Zuerst müssen ein paar Motivationsfragen gestellt werden, wie z. B.: Was ist unter Synonymen zu verstehen? Wer kann zu den Synonymen Beispiele anführen?

Mit den Reflexionen von den Studierenden muss man der neue Lernstoff verbinden. Wie bekannt, unterscheidet man in der Linguistik zwei Gruppen der Synonyme:

1) die vollständigen Synonyme;

2) die unvollständigen Synonyme. Die unvollständigen Synonyme zerfallen auch in drei Gruppen: a) ideographische, b) stilistische und c) kontextuale Synonyme.

Welche Synonyme werden die vollständigen Synonyme genannt?

- Die vollständigen (absoluten) Synonyme sind solche, die ein und dieselbe logisch-gegenständliche Bedeutung besitzen, in verschiedenen Kontexten ersetzbar sind und eine neutrale stilistische Färbung haben, z.B.: *Augenblick-Moment, Rundfunk-Radio, Redakteur-Schriftleiter, Adresse-Anschrift, Lift-Aufzug-Fahrstuhl, Hotel – Gasthaus, Bücherei – Bibliothek; besprechen – diskutieren, veranstalten – organisieren, überprüfen – kontrollieren, zerstören – demolieren, beschleunigen – forcieren, spritzen – infizieren, berichtigen – korrigieren, verbessern – korrigieren, mitteilen – informieren, achten – respektieren, annehmen – akzeptieren, anrufen – telefonieren* usw. (U. Aslanova, N. Babajeva, 283).

Unter den ideographischen Synonymen sind solche Synonyme gemeint, die gleiche Nominative Bedeutung besitzen, aber sich voneinander durch verschiedene Nebenbedeutungen und durch die Besonderheiten des Gebrauchs unterscheiden, z.B.: *der Fluss – der Bach – der Strom – das Rinnsal*. Es lässt sich keine Abgrenzung unter diesen Wörtern, wenn nicht außersprachliche Kontexte berücksichtigt werden.

Eine besondere Art der Synonyme sind die stilistischen Synonyme. Unter den stilistischen Synonymen versteht man Wörter, die sich entweder durch die funktionale oder semantisch-expressive Stilfärbung voneinander unterscheiden. Als Beispiel kann man folgende

Synonymenreihen anführen: *essen – fressen – speisen – genießen- verzehren- füttern- einhauen-herunterschlingen;*

sterben – verschneiden – verbleichen – entschlafen – verrecken – krepieren – abkratzen – versterben – ableben – einschlummern – hinübergehen – heimgehen – verröcheln, - erlöschen – umkommen – eingehen – verenden – verhungern – fallen – erfrieren – erliegen;

bekommen – erhalten – kriegen – empfangen;

das Pferd – das Ross – der Gaul – der Schimmel – der Zosse - der Rappe – der Hengst - die Stute – der Wallach – das Fohlen – das Füllen - der Schecke – die Mähre – der Klepper;

das Gesicht – das Antlitz – die Fratze – die Fresse – die Visage;

der Kopf – das Haupt – der Schädel – der Dez – die Birne;

der Frühling – der Lenz – das Frühjahr;

die Pein – der Schmerz – die Qual – das Leiden – der Kummer (U. Aslanova, 14).

Außer den gemeinsprachlichen, allgemeinen Synonymen gibt es noch kontextbedingte oder kontextuale Synonyme. Unter den kontextuellen Synonymen versteht man solche, die verschiedene logisch-

gegenständliche Bedeutung haben, aber im konkreten Satz – und Großzusammenhang ein und denselben Begriff ausdrücken und daher gegenseitig austauschbar sind.

Wörter wie „Rose“ und „Blume“ können im Kontext einander ersetzen, sie werden also zu den kontextualen Synonymen: *Er überreichte ihr eine herrliche Rose. Die Blume duftete sehr stark.*

Es ist noch hinzuzufügen, dass die kontextualen Synonyme nicht für alle funktionalen Stile typisch sind. Reiche Verwendung finden die kontextualen Synonyme im Stil der schönen Literatur und im Stil der Publizistik. Ein Musterbeispiel wäre dafür die Synonyme in Goethes „Zauberlehrling“. In diesem Werk wird *der geisterhafte Besen* verschieden benannt: *Besen, Holz, Stock, Ausgeburt der Hölle, Knecht, Kobold, Geist.*

Es muss betont werden, dass sowohl im Stil des öffentlichen Verkehrs und als auch im Stil der Wissenschaft kontextuale Synonyme bedeutend seltener verwendet werden.

Synonymische Relation

Worauf muss sich die Aufmerksamkeit der Lehrperson bei der Vermittlung der Synonyme konzentrieren? Es muss den Studierenden erklärt werden, dass die synonymischen Beziehungen streng genommen nicht zwischen Wörtern, sondern zwischen den Sememen, d.h. zwischen den Bedeutungskomponenten, Bedeutungsvarianten bestehen. Man kann beispielsweise die Wörter „Zimmer“ oder „Stube“ als Synonyme von „Raum“ betrachten. Man muss berücksichtigen, dass

das Wort „Raum“ mindestens drei Sememe mit jeweils verschiedenen Synonymen hat:

zu Semem -1: „Zimmer“, „Kammer“, „Stube“;

zu Semem -2: „Gegend“, „Umgebung“;

zu Semem -3: „Kosmos“, „All“, „Weltall“.

Noch ein anderes Beispiel soll veranschaulichen, worum es geht: Das Verb „sausen“ hat zwei Sememe mit unterschiedlichen Synonymen: zu Semem – 1: einen rauschenden Ton ergeben = brausen, rauschen, tosen, dröhnen, erbrausen; zu Semem – 2: sich schnell fortbewegen = laufen, hasten, rennen, rasen, preschen, spurten, sprinten, wetzen, pesen, wieseln, flitzen, spritzen, socken usw.

Der Unterrichtende muss erklären, dass jedes von diesen Synonymen eine etwas andere Bedeutung hat. Deswegen muss man beim Gebrauch der Synonyme vorsichtig sein und ihrer Semantik eine Aufmerksamkeit schenken. Wenn man die Synonyme richtig verwendet, schreibt man genau und eindringlich. Mit Hilfe von Synonymen wird wortwörtliche Wiederholung beseitigt und infolge dessen wird die Rede beschönigt (U. Aslanova, 12).

Stilistische Funktionen der Synonyme

Um eine Sprache zu beherrschen und richtig zu verwenden, muss man die stilistischen Funktionen von Synonymen beachten. Nach T. Schippan gibt es folgende stilistische Funktionen von Synonymen:

1) die Synonyme dienen zur Ausdrucksvariation in der Sprache, z.B.: Mein Nachbar ist gestern gestorben / *verschieden / abgekratzt. Qonşum dünən ölmüşdür / rəhmətə getmişdir / gəbərmişdir.*

2) Eine typische stilistische Funktion der Synonyme ist der Gebrauch als verhüllender Ausdruck (Euphemismus). Man meint „dick“, meidet aber das Wort und sagt: *korpulent, mollig, vollschlank, knusprig* mit gleichem Denotatsbezug: Sie ist *korpulent / mollig / knusprig / vollschlank. O, kökdür / dolu bədənlidir / iri gövdəlidir / yoğundur / canlıdır.*

3) Die Synonyme dienen zur Ausdrucksverstärkung, zur expressiven, affektbetonten sprachlichen

Formulierung. Beispiele sind interessant: *Er jubelte und jauchzte. Er hat mich belogen und betrogen. In den folgenden Jahrhunderten verlor Erfurt an Macht und Einfluss und wurde von verschiedenen Herrschern erobert und besetzt. Natürlich, selbstverständlich hast du Recht. Die Misshandlung der irakischen Gefangenen von britisch- amerikanischen Truppen ist Schande und Schmach. Gott hat unser Leben im Griff. Er führt und leitet uns.* Vgl. die Beispiele

im Aserbaidshaischen:

*Ələsgər sərrafsan, gövrhəri tanı,
Dosta qurban olsun düşmənin canı.
Comərdin kisəsi, mərdlərin nani
İnşallah, ölüncə az olmaz – olmaz.*

*Dava idi, dərman idi,
Təbib idi, loğman idi.
Sanardım ki, əbədidə,
Tükənməzdi cavanlığım.*

4) Die Synonyme ermöglichen die Variierung der Gesichtspunkte, unter denen ein Gegenstand, eine Erscheinung vom Sprecher oder Schreiber betrachtet und dem Kommunikationspartner vorgestellt wird, z.B.: *Ariel ist nicht nur sauber, sondern rein!*

Ayrılıq bizlərə oldu müqərrəm,
Hicran cüyərimdə bağladı vərəm (Aşıq Ələsgər).

5) Die Synonyme dienen zur Erzeugung der Kontrastwirkung, z. B: *Man bringt ihn in einen Raum. Nicht in ein Zimmer, in einen Raum Man wies ihm sein Zoger zu. Nicht sein Bett, sein Zoger.* („Neues Deutschland“). *Onu otağa yox, anbara gətirdilər.*

6) Schließlich kann das Synonym stärkere gefühlsmäßige Beteiligung, Emotionalität oder Wertung ausdrücken. Das träfe für die Wiederaufnahme von *Buch* durch *Schwarte*, von *lesen* durch *schmökern*, von *Rede* durch *Pamphlet* zu (T. Schippan, 2009). Belege sind von U. Aslanova ausgewählt.

Die Synonyme werden den verschiedenen Stilschichten zugeordnet. Unter der Stilschicht versteht man eine Art der sprachlichen Gliederung, die sich an der literarischen Norm orientiert. Am Beispiel der synonymischen Reihe *das Gesicht – das Antlitz – die Fratze – die Fresse – die Visage* kann man die Stilschichten verdeutlichen. Das Wort *Gesicht* gehört zur Standardsprache. Während man auf der poetischen Ebene unter dem Wort *Antlitz* sagen könnte, findet man auf der groben – umgangssprachlichen Ebene *die Fratze, die Fresse* und *die Visage*. Diese Wörter haben Nebenbedeutungen, so zum Beispiel: *Fratze* ein verzerrtes Gesicht, *Fresse* ist stärker auf die Mundpartire bezogen, *Visage* charakterisiert ein abstoßendes Gesicht. Alle drei Wörter drücken wertende Bedeutung aus und sind stark emotional gefärbt.

ZUSAMMENFASSUNG

Wie aus diesen Beispielen ersichtlich ist, unterscheiden sich unvollständige Synonyme durch Bedeutungsnuancen und stilistische Markierungen von einander. Diese Tatsache erklärt schon, warum unvollständige Synonyme im Text nicht immer austauschbar sind. Es gibt eine Verwendungsbeschränkung von Synonymen, auf die man achten muss. Die Auswahl von Synonymen hängt immer von Thema und Absicht, von der Situation ab. Deshalb muss willkürlicher Sprachgebrauch der bewussten Auswahl aus dem Arsenal sprachlicher Mittel weichen. Unmotiviertes Abgehen von der standardsprachlichen Ebene kann unerwünschte Reaktionen beim Rezipienten hervorrufen. Deswegen müssen die Ausländer beim Gebrauch von Synonymen behutsam sein.

Literaturverzeichnis:

- 1 T. Schippan: *Lexikalische Bedeutung und Motivation*. In: ZPSK. Bd. 27, H. 1-3. Berlin, 1974, S. 212 – 222.
- 2 U. Aslanova: *Sinonimlərin tətbiqində və tədrisində qatışıya çıxan çətinliklər*. Materials on current issues of teaching languages in secondary and high schools republican scientific conference. Baku, 30 – 31 October, 2008.
- 3 J. Kurz u.a.: *Stilistik für Journalisten*. 2. Auflage. Heidelberg, 2010.
- 4 F. Dornseif: *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. Berlin, 1996.

УДК 358.147.811
МРНТИ 14.35.09

С.С. Сейтенова¹, К.Т. Медеубаева²

¹ п.ғ.к., доцент Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Ақтөбе қ. Қазақстан

² п.ғ.к., доцент Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
Алматы қ. Қазақстан

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРГЕ ТІЛДІ КОММУНИКАТИВТІК-ТАНЫМДЫҚ ТҰРҒЫДАН ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада педагогикалық оқу орнында оқитын студенттерге тілді коммуникативтік-танымдық тұрғыда оқыту мәселесі қарастырылған. Орыс тілді аудиторияда студенттерді қазақ тіліне үйрету үшін оның мамандығына сай қолданылатын ақпарат көздерін пайдаланудың мәні зор екендігі. Жоғары оқу орнында студенттерге тілді үйрету, негізінен қарым-қатынастық тұрғыда, мәдени білімнің айқындаушы бір бөлігі ретінде меңгерілетіндігі. Жалпы орыс аудиториясындағы кәсіби қазақ тілі, қазақ тілі пәнінің басты мақсаты - қазақ тіліне тән дыбыстардың емлесін, қазақ тілінің грамматикасын оқыту арқылы студенттерді қазақша ауызекі сөйлеуге, ойын айтып, оқып, жазуға үйрету. Күнделікті өмірде жиі қолданылатын сөздерді меңгерту, қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтуға дағдыландыру, студенттердің қазақша сөз қорын байыту, ауызекі сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, естігенін, көргенін, қысқаша әңгімелеп беруге жаттықтыру. Мамандыққа байланысты оқытуда осы мақсатты қоя отырып, орыс аудиториясында қазақ тілін оқытудың әр түрлі төмендегідей амал-тәсілдерін қолдануға болатындығы туралы айтылған.

Түйін сөздер: «тіл», «коммуникативтік», «танымдық», «ақпарат», «ауызекі», «сауатты», «дағды», «меңгерту», «сөз», «үйрету».

Аннотация

ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ С КОММУНИКАТИВНО – ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ

С.С. Сейтенова¹, К.Т. Медеубаева²

¹к.п.н. доцент, АРГУ им. К. Жубанова, ²к.п.н. доцент, Казгосженпу

В статье рассматривается проблема обучения казахскому языку студентов вузов с коммуникативно-познавательной точки зрения, говорится о важности в обучении казахскому языку студентов русскоязычной аудиторий использования источников информации, касающиеся их специальности. Автор отмечает, что обучение языкам студентов вузов в основном происходит в коммуникативной основе, как определяющая часть культурно-образовательного уровня. Главная цель дисциплины казахский язык в русскоязычных аудиториях – обучать студентов правилам правописания специфических звуков и грамматике казахского языка, чтобы студенты освоили устную и письменную речь и могли выражать свои мысли на государственном языке. Также в статье говорится о возможности использования различных методов и способов обучения казахскому языку для усвоения профессиональной лексики, связанной со специальностью.

Ключевые слова: «язык», «коммуникативный», «познавательный», «информация», «разговорный», «грамотный», «навыки», «освоение», «слово», «обучение».

Abstract

THE PROBLEMS OF LANGUAGE TEACHING OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES' STUDENTS WITH A COMMUNICATIVE AND COGNITIVE POINT OF VIEW

Seitenova S.S.¹, Medeubaeva K.T.²

¹The candidate of Pedagogical Science, Associate

²Professor, member – correspondent of the International Academy of CONCORD
in Aktobe regional state University named after K.Zhubanov.

Assoc. Prof. Dr. Kazakh State Women's Teacher Training University

This article deals with the problem of teaching language to university students from a communicatively cognitive point of view. It is told also about the importance of using information sources relating to their specialty, in teaching Kazakh language to students with a Russian-speaking audience. To teach the language of university students mainly from the point of view of relationships, mastered as a defining part of knowledge about culture. In general, the main goal of the disciplines as professional Kazakh language in the Russian-speaking audience, the Kazakh language -

through the spelling of the special sounds of the Kazakh language, the grammar of the Kazakh language, to teach students of oral speech, express their thoughts, teach reading and writing. Teach words that are often used in everyday life, the correct pronunciation of specific sounds of the Kazakh language, enrich their vocabulary, teach oral speech, spelling, and briefly summarize what they have heard and seen. The same is said about the possibility of using various methods and methods of teaching the Kazakh language in the Russian-speaking audience, related to the specialty, according to the goals set before them.

Key words: "language", "communication", "cognitive", "information", "conversation", "competent", "skills", "development", "word", "education".

Егеменді еліміздің өркениетін әлемдік деңгейден көру-әрбір адамның азаматтық борышындай болса, оны мемлекеттік тіл ретінде әлемге мойындату қазақ тілінде берілетін ақпараттың бұқаралық, әлеуметтік, саяси сипатына байланысты. ХХІ ғасырда ақпарат тездігіне ілесу әр мемлекеттің, тіпті әр азаматтың интеллектуалдық мүмкіндігіне байланысты. Интеллектіні көтеру үшін білік пен дағды жоғары деңгейде болуы тиіс. Біліктілік мамандыққа қатысты іс-тәжірибе арқылы көтерілсе, өз білгенінен хабар тарату тілге байланысты. Тілдің ауызша сөйлеу түрі болсын, мейлі жазбаша тіл болсын дағдыға ұласады. Адамның сөйлеу дағдысы талапқа сай, жоғары деңгейде болса, тілдің әлеуметтік мәні арта түсері сөзсіз. Белгілі бір мамандықта оқитын студенттерге тілді үйрету үшін үйренетін студентте ынта, қызығу болу керек. Орыс тілді аудиторияда студентті қазақ тіліне үйрету үшін оның мамандығына сай қолданылатын ақпарат көздерін пайдаланудың мәні зор. Мамандыққа деген ынта, қызығушылық болған жерде сұрақтар, пікірталастар болады. Пікірталас ой қозғайды. Ойдың дамуы үйретуге де, үйренуге де ықпал етеді. Мамандық иелері терминдерді не жалпы қолданысқа енетін, бұқаралық сипат алған сөздерді пайдалана отырып, мамандықтарына да қатысты ақпарат алады. Профессор Қ. Жұбанов өз еңбегінде: сөздің бір басында екі қызмет болады; бірінші – хабар беру қызметі, коммуникация функциясы; екінші – таңбалау қызметі; норматив функция не сигнификация" - [1] деген пікіріне сүйене отырып, мамандыққа қатысты тілдік бірліктердің әлеуметтік қызметін екі түрге бөліп қарауға болатынына көз жеткіземіз.

- Қазақ тілін тұтынушылардың мамандығына, кәсібіне т.б. ғана емес, жалпы халыққа ортақ қатынас құралы ретінде жұмсалатын, бұқаралық ақпарат тарату;

- Белгілі бір кәсіпке байланысты нақты деректер, оқиғалар туралы мамандық иелері шеңберінде ақпарат тарату: сөз мағынасына тән мұндай қызметтер тілді коммуникативтік-танымдық тұрғыда оқытуға негіз болады [2].

Жоғары оқу орнында студенттерге тілді үйрету, негізінен қарым-қатынастық тұрғыда, мәдени білімнің айқындаушы бір бөлігі ретінде меңгеріледі. Қазақ тілі пәнінің басты мақсаты - қазақ тіліне тән дыбыстардың емлесін, қазақ тілінің грамматикасын оқыту арқылы орыс аудиториясындағы студенттерді қазақша ауызекі сөйлеуге, ойын айтып, оқып, жазуға үйрету. Күнделікті өмірде жиі қолданылатын сөздерді меңгерту, қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтуға дағдыландыру, студенттердің қазақша сөз қорын байыту, ауызекі сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, естігенін, көргенін, қысқаша әңгімелеп беруге жаттықтыру. Мамандыққа байланысты оқытуда осы мақсатты қоя отырып, орыс аудиториясында қазақ тілін оқытудың әр түрлі төмендегідей амал-тәсілдерін қолдануға болады.

1. салыстырмалы грамматика, яғни орыс тілі грамматикасымен салыстыра оқыту;
2. қазақ әдебиетімен, тарихпен байланыстыра оқыту;
3. әр түрлі жаттығу жұмыстары арқылы оқыту;
4. мамандыққа байланысты, салт-дәстүрге байланысты мәтіндермен жұмыс жүргізу арқылы оқыту;
5. диалог, монолог арқылы оқыту;
6. техникалық құралдарды пайдалану арқылы т.б жұмыс түрлері арқылы жүргіземіз.

Қазіргі таңда қандайда болмасын тілге үйрету әдістемесі коммуникативтік негізге сүйенуде. Бұл әдістеменің мақсаты - сөйлеуге үйрету.

Қазақ тілін үйренуші орыс тілді топтарға бағдарламадағы негізгі лексикалық тақырыптармен қатар студенттің таңдаған мамандығына байланысты тіл дамыту жұмыстары жүргізіледі. Мамандыққа байланысты тіл дамыту жұмыстарын жүргізген кезде барлығымызға белгілі лингвистикаға соқпай кету мүмкін емес [3].

Лингвистикалық заңдылықтар мен грамматикалық ережелерді үйренбей тұрып, адам өз ойын дұрыс жеткізе алмайды, сол тілде сөйлей алмайды. Бір-бірімен байланысқа түспесе, белгілі бір сөздердің тобы көп болғанымен, ой түсініксіз болады, оны екінші адам түсінбесе, тілдік қарым-

катынас жүзеге аспайды. Лингвистика тілдің нормасын яғни сөйлегенде қолданылатын тілдік құралдардың пайдалануын, оның ережелерін, қолдану тәртібін, тілдегі стильдік құралдарды дыбыстық, морфологиялық, синтаксистік т.б. жағын қарастырады. Қазақ тілі сабағында көзделетін негізгі мақсат – студенттерге жалаң сөз жаттату емес, әрбір үйренген сөзін сөйлеуде, сөйлем құрамында дұрыс қолдана білуге үйрету.

Біздің сөз еткелі отырған болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан оқыту әдістемесі болғандықтан, кәсіптік бейімділігін, ынтасын арттыру мақсатында жүйелі жұмыстар жүргізілуі тиіс.

Мамандыққа байланысты оқылған не жазылған мәтіннің лингвистикалық тұрғыдан танылуы деп студенттердің қазақ тіліндегі дыбыстардың жүйесін дұрыс меңгеруін және лексикалық жүйесін, яғни қазақ тілінің сөздік қорын жақсы білуін, қазақ тілінің грамматикалық құрылымын жете білуін айтамыз.

Қазақ тіліндегі сөйлем түрлерін өткен кезде студенттердің мектепте алған білімдеріне сүйенеміз. Сөйлем құру, сөйлем мүшелерін дұрыс қолдана білу, қазақша монолог пен диалогтар құру әдістері мамандыққа бейімдеп оқыту үшін аса қажет.

Лингвистика ғылымының әрбір саласы өзінің дербестігін сақтай отырып, өзара бір-бірімен байланысып отырады. Қазақ тілі фонетика, лексикология, морфология, синтаксис т.б. болып бөлінгенімен барлығының тексеретіні – сөз. Сонымен қатар, қатысымдық тұлғалардың ішіндегі басқаларына ұйтқы болатын және тілдік қарым-қатынаста аса маңызды орын алатын тұлға да – сөз.

Сөз – сөйлеу, пікір алысу үрдісіндегі ең басты тұлға. Сөз жеке тұрғанда заттың, сынның, қимылдың т.б. атауы болып номинативті қызмет атқарса, тіл арқылы қарым-қатынаста белгілі бір жағдайға, ортаға байланысты жұмсалып, қарым-қатынастық қызмет атқарады [4].

Профессор Ф.Ш. Оразбаева тілдік қарым-қатынаста жұмсалатын сөздің бірнеше қасиеттері бар екендігін айтады:

1. Сөз адам санасында бейнеленген ұғымның жарыққа шығуын қамтамасыз етеді.
2. Сөз басқа қатысымдық тұлғалардың жасалуына ұйтқы болады.
3. Сөз өмір шындығын нақтылы мағына арқылы түсіндіре келіп, адам ойының екінші біреуге жеткізілуіне әсерін тигізеді.
4. Сөз адамдар арасындағы тілдік қатынасты жүзеге асыруға негіз болады.

Демек сөз мағынасы, ұғымды, сезімді, ойды білдіре келіп, тілдік қарым-қатынасты жүзеге асырушылардың барлығына аса қажет қатысымдық тұлға болып табылады [4].

Қазіргі таңда тілді арнаулы мақсатпен оқыту, яғни, студенттерді мамандығына бейімдеп оқыту әдістемесі қолға алынуда. Басқаша айтқанда, студент алған білімін өзінің болашақ кәсіби қызметінде пайдаланатын дәрежеде болуы тиіс.

Осыған байланысты студенттерге берілетін тапсырмалар және талаптар былайша сұрыпталуы қажет:

- студенттерді мамандығына, болашақ атқаратын қызметіне, кәсібіне қарай топтастыру;
- лексикалық минимумды анықтау;
- кәсіби терминологияны көбірек қамту;
- кәсіпке байланысты мәтіндерді жинақтау және өз мамандықтарына байланысты мәтіндермен жұмыс жүргізу [5].

Белгілі мамандыққа байланысты лексиканы үйрету сөздік жұмысы арқылы жеңілірек әрі тезірек жүзеге асады. Ол үшін болашақ бастауыш сынып мамандарына қатысты лексикадан сөздік минимумды жақсылап сұрыптап алу керек. Мысалы: Сауат ашу, әдістеме, ғылыми ұғым, әдебиеттік оқу, зерттеу, тілдік категориялар, баяндап айту, ғылыми ұғым. Бұл сөздер – негізінен бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби терминдері. Себебі тілді меңгеруде сөздік жұмысы – барлық өтілетін материалдың негізі, тіл дамыту жұмысының іргетасы. Оқу кезінде жаңа сөздер сабақ сайын көбейіп және әр сабақта қайталанып отырады. Әр сабақ сайын үйренген сөздермен кейінгі жаттаған лексика бірін-бірін толықтырып, сөздік құрамда үздіксіз қолданылып отырса ғана, сөйлеу үшін тиімді саналады. Жеткілікті сөздік қоры болмаған жағдайда студент айтайын деген ойын жеткізе алмайды, сөйлемді дұрыс құрастыра алмайды. Осыған байланысты тіл ұстарту барысында бірнеше тапсырмалар түрін беруге болады:

- тек мамандыққа қатысты сөздерді теру;
- осы сөздерді қатыстырып, сөйлем құрап үйрету;
- мерзімді басылымдардан мамандыққа қатысты мақалалар жинап, аударма жасап үйрену;
- студенттердің өз мамандығына қатысты өлеңдер, мақал-мәтелдер жаттату.

Сонымен қатар, мамандыққа қатысты сұрыпталған әр мәтіннің соңында студенттің еркін аударып үйренуіне және түсініп оқуы үшін сабақ сайын беріліп отыратын қазақша-орысша сөздер тізімін сөздік дәптеріне жаздырып отыру керек. Сөздік қор актив және пассив болып бөлінетініне назар аударту қажет. Активті сөздік қорға мамандыққа қатысты күнделікті пайдаланатын сөздерді жатқызамыз. Мысалы: сабақ, жоспар, оқулық, тақта, тақырып т. б.

Пассивті сөздік қор студенттердің өздеріне керек лексиканы іздеу барысында пайдаланылады. Студенттердің тілін, ойын дамытуда синоним сөздерді үйретудің маңызы зор. Сонымен қатар сөздік қорды байытудың тағы бір жолы – мақал-мәтелдерді ұтымды қолдану. Мысалы: Білімді болу деген сөздің мағынасы – белгісіз нәрсені ашуға қабілетті болу деген сөз. (Әл-Фараби) Шын білім – әрдайым ақиқат, анық болатын білім. (Әл-Фараби) Адамды дәреже жеткізбейді, білім жеткізеді. (Ә. Жами) Білімнен қуатты күш жоқ, біліммен қаруланған адам жеңілмейді. (М.Горький). Мамандыққа байланысты мақал-мәтелдерді жаттау сол сөздердің ұмытылмауына ықпал жасайды [6].

Сөзді саналы меңгеру үшін, сөздің мағынасын жетік түсіндіру керек. Сөздерді дұрыс айту, дыбыстарды дұрыс меңгерумен байланысты. Дұрыс сөйлеуге дағдыландырудың бастапқы жолы сөздерді, сөз тіркесін және сөйлемдерді дұрыс айту. Сөзді, дыбысты қабылдау тыңдаумен тығыз байланысты. Бірнеше қайтара тыңдап алған соң іштей қайталау арқылы жаттаған жөн. Жаңа дыбысты немесе сөзді топпен қайталау немесе тыңдау арқылы жазғызу тиімді нәтиже береді.

Педагогикалық оқу орындарындағы студенттерге қазақ тілінен, кәсіби қазақ тілінен сабақ берудегі басты мақсат – тілді үйрету, оны ауызекі сөйлеуге пайдалану мүмкіндігін жасау ғана емес, сонымен қатар халықтық педагогиканы қолдана отырып студенттің білімін жетілдіру, дамыту, әр студенттің бойына туған жеріне деген құрмет, мақтаныш сезімін қалыптастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қ. Жұбанов. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. - Алматы, 1999. - 518 б.
- 2 Сейтенова С.С. Социальная значимость профессионально-ориентированного обучения государственному языку в высшем учебном заведении. Казанский педагогический журнал № 2. 2013 жыл. Республика Татарстан, г. Казан Импакт фактор РИНЦ 2011 0, 066 3.
- 3 Сейтенова С.С. Қазақ тілін сөйлем арқылы тыңдалым әрекетіне байланысты оқытудың лингвистикалық негіздері туралы. XXI ғасырдағы жоғары білім технологиясы: проблемалары мен даму бағыттары. Хал. ғыл. пр. конференция материалдары, 2002.
- 4 Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: Теориясы және әдістемесі. - Алматы, Ы. Алтынсарин атындағы Қазақтың білім академиясының Республикалық баспа кабинеті, 2000. - 208 б.
- 5 Seitenova S.S . Language Training with Professionally-Oriented Texts. Журнал Middle East Journal of Scientific Research Номер Issue 13 (Special Issue on Socio-Economic Sciences and Humanities), 13 Пакистан. Журнал входит в базы цитирования Scopus, Web of Knowledge. Индекс H : 2
- 6 Сейтенова С.С. Өзге ұлт өкілдеріне қазақ тілін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. Монография: Ақтөбе: Қ Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, 2014. – 176 б.

УДК 378
МРНТИ 14.35.01

В.С. Турегалиева¹

¹аға оқытушы, магистр,

*Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті,
Атырау қ., Қазақстан*

СТУДЕНТТЕРДІҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада студенттердің креативтілігін дамытудың педагогикалық шарттары айқындалады. Біздің пікірімізше, егер, келесі педагогикалық шарттар жүзеге асырылса, онда студенттердің креативтілігі табысты дамиды: білім мазмұнын студенттің жеке өзіндік тәжірибесімен сапаландыру және жеке білім алу траекториясын құру; студенттерді кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекеттерге қатыстыру және дамытушы білім беру ортасын қалыптастыру; білім беру үрдісінің мәселелік сипатын қамтамасыз ету және студент пен оқытушының шығармашылық өзара әрекетін ұйымдастыру. Кәсіби білім берудің маңызды міндеті студенттердің креативтілігін дамыту үшін оның шығармашылық іс-әрекетіне қажетті педагогикалық шарттарын құру болып табылады. Педагогикалық шарттар мақсатқа жету үшін оқытуды ұйымдастыру элементтерінің мазмұнын, әдіс-тәсілдерін, сонымен қатар формаларын құрылымдаудың және қолданудың, мақсатты түрде іріктеудің нәтижелерін білдіреді.

Түйін сөздер: креативтілік, шығармашылық, даму, студенттердің креативтілігін дамыту.

Аннотация

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

В.С. Турегалиева¹

¹ старший преподаватель, магистр

*Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова,
г. Атырау, Казахстан*

В данной статье выявлены педагогические условия развития креативности студентов. На наш взгляд, что развития креативности студентов будет осуществляться успешнее, если соблюдаются следующие педагогические условия: обогащение содержания образования с собственным жизненным опытом студентов и создание индивидуальной траектории образования; включение студентов в деятельность по решению профессиональных задач и формирование развивающей среды образования; обеспечение проблемного характера образовательного процесса студентов и организация творческого взаимодействия студентов и преподавателя. Важнейшей задачей профессионального образования является создание педагогических условий для развития креативности студента, которые нужны ему для творческой деятельности. Педагогические условия представляют собой результат целенаправленного отбора, конструирования и применения элементов содержания, методов, а также организационных форм обучения для достижения целей.

Ключевые слова: креативность, творчество, развития, развития креативности студентов.

Abstract

DEVELOPMENT PEDAGOGICAL WSLOVIE KREATIVNOSTI STUDENTS

Turegalieva V.S.¹

¹ senior teacher master

Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

In this article the pedagogical conditions of development of creativity of students. We believe that the development of the creativity of the students will be more successful if the following pedagogical conditions: the enrichment of the content of education with their own life experiences of students and the creation of individual learning paths; inclusion of students in the work on solving professional problems and the formation of developmental education environment; Software problem character of educational process of students and organization of creative interaction between students and teacher. The most important task is to provide professional education and pedagogical conditions for the development of student creativity, which he needs for creative activity. Pedagogical conditions are the result of purposeful selection, design and implementation of elements of content, methods and organizational forms of learning in order to achieve objectives.

Key words: creativity, creativity, development, development of students' creativity.

Жаңа экономикалық жағдайда еліміздің өркендеуі мен ғылымның даму ықпалы білім беру құрылымы мен мазмұнын жетілдіру міндетін қояды. Осы тұрғыдан алғанда, білім беру креативті педагогикалық өркениетке енуде. Мұнда білім беруді дамытудың жаңа бағдары инновациялық жаңару стратегиясында болашақ маманның бәсекеге қабілетті тұлға ретінде кәсіби шығармашылығы мен шығармашылық әлеуетінің, даралығы мен креативтілігінің жоғары дәрежеде болуы ең басты талаптардың бірі болып табылады.

Бұл жоғары оқу орнындағы білім беру үрдісін жаңартуды реттеуді қамтамасыз ететін бірқатар нормативті-құқықтық құжаттардың бірі – Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі инновациялық даму тұжырымдамасында: «қоғамның негізгі капиталы адам және оның *жасампаз іс – әрекетін* жүзеге асыру мүмкіндіктері жасалуы тиіс» - деп белгіленген [1].

Осыған байланысты қоғамның әлеуметтік орнығуында инновациялық ресурстар мен технологиялардың барлық түрінің негізгі тасымалдаушысы, әлеуметтік өзгерістер субъектісі ретінде студенттердің рөлі өсуде. Студенттердің кезектен тыс ойлау секілді бірегей қабілеттері, айқын әлеуметтік бағдары, кәсіби іс-әрекет арқылы жасампаздыққа қабілеттілігін көрсету біліктілігі мен креативтілігін дамыту қоғамдық-экономикалық қатынастарды жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Бүгінде «креативтілік» ұғымын анықтауда көзқарастар мен тұжырымдар баршылық. Бұл *ғылым-аралық ұғым* болғандықтан, әртүрлі ғылым саласы тұрғысынан көптеген анықтамалар берілген.

Жалпы алғанда, креативтілік (ағылшын сөзі «*creativity*») тұлғаның салыстырмалы тұрақты сипаттамасын құрайтын, шығармашылық әлеует деңгейі, шығармашылық қабілеті дегенді білдіреді [2].

Демек «*креативтілік*» ұғымы өзіндік шығармашылық; шығармашылық іс-әрекет деген мағыналарды білдіреді. Осыдан креативтілік шығармашылық үрдіс ретінде тұлғалық қасиет. Сонымен бірге креативтілік инновациялық шешімді қабылдауда шығармашылық үрдісін сипаттау үшін ниет - ой – ойлап табу – қолдану» сызбанұсқада да қолданылады. Мұнда басты идея шығармашылық қабілетті көрсету ретінде табысты әрекет – инновацияға айналуы тиіс. Сонымен креативтілік адамның жаңа идеяларды ойлап табуы, ерекше шешімдер қабылдауы мен дәстүрлі ойлау жүйесінен алшақтауы, яғни шығармашылыққа, шығармашылық іс-әрекетке қабілеттілік ретінде түсіндіріледі.

Студенттердің креативтілігін дамыту үшін белгілі бір педагогикалық шарттар қажет. Шарттар өз кезегінде тарихи уақыт ішінде дамытылады, жүйеленеді, қалыптасады, педагогикада түсініктер мен бейнелер ретінде қоғамдық сана тұрғысынан қарастырылады. Шарт белгілі бір объектінің қызмет етуінің негізі, оның объективті және субъективті, қажетті және жеткілікті түрлері болады.

С.И. Ожегов «шарт» ұғымын белгілі бір нәрсенің өнімді жүзеге асырылуына мүмкіндік беретін жағдайлар ретінде қарастырады [3].

«Педагогикалық шарттар» түсінігі оқу-тәрбие үдерісінің барлық бағыттарының тиімді қызметін қамтамасыз ету үшін қажетті объективті және субъективті факторлардың жиынтығы болып табылады. Олар оқыту мен тәрбиенің мақсатын, міндеттері мен қағидаларын тануға байланысты, соған сәйкес мазмұнын, ұйымдастыру формалары мен әдістерін анықтайды (В.И.Андреев, В.П. Беспалько, Д.Б. Богоявленская, П.И. Пидкасистый, Я.А. Пономарев, Дж.Гильфорд, Е.Торренс).

Сондықтан студенттердің креативтілігін дамытудың мынадай педагогикалық шарттары анықталды. Бірінші шарт студенттердің білім мазмұнын өзіндік тәжірибемен байыту және сапаландыру, жаңарту және жеке білім алу траекториясын құру болып табылады.

Білім мазмұны жеке адамның біліктілігі мен жан-жақты дамуын қалыптастыру үшін негіз болып табылатын білімі берудің әрбір деңгейі бойынша білімдер жүйесі. Білім мазмұны білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары негізінде әзірленетін білім беру бағдарламаларымен айқындалады.

И.Я. Лернердің пікірінше, білім мазмұнын білім алушыға берілетін білім, білік және дағды жүйесі, шығармашылық іс-әрекет, эмоциялық қатынастар жүйесі ретінде тұлғаның үйлесімді дамуын көздейді [4].

Аристотель өз заманында «тәжірибе барлық білімнің өлшемі болып табылады» – деп атап көрсеткен. Ол кейбір білімдерді тәжірибенің көмегімен ғана меңгеруге болады деп есептеген [5].

Педагогика ғылымы мен ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде «тәжірибе» зерттеу пәні ретінде бірнеше мағынада қарастырылады: оқу тәжірибесі, әлеуметтік тәжірибе, тәжірибе (эксперимент), педагогикалық тәжірибе. Сонымен бірге витагенді (биологиялық), когнитивті (танымдық), еңбек, коммуникативті (қарым-қатынастық), этикалық (әдептілік), әлеуметтік тәжірибелер сияқты түрлері де кездеседі. Әрбір тұлғаның өзіндік меңгерген тәжірибесінің мазмұны жалпы тәжірибе ретінде бағаланып, адамдар үшін абыройлы өмір сүруінде маңызды рөл атқарады. Ал жеке тәжірибе адамның

тұлға ретінде қалыптасуы, өзінің мінез-құлқын игеруі, өзін-өзі басқаруы, өзін-өзі ұйымдастыруы. Тұлғаның жеке тәжірибесі оның өмірінің мәні, объективті құндылығы, көзқарасы, ұстанымы, сенімі, дүниетанымы, іс-қимылын, әрекеті, дағдысы, өмірлік практикасы.

Сондықтан білім мазмұнын студенттің өзінің жеке тәжірибесімен сапаландыру және байыту біз үшін оның білім деңгейін көтерудің қажетті шарты болып табылады, себебі, әрқайсысының өмірлік тәжірибесі жеке дара және қайталанбайды. Сонымен бірге әрбір адамның алдында әртүрлі уақытта және әр түрлі формада сол міндеттер туындайды. Тек оны шешу тәсілімен бір-бірінен ажыратылады. Өмірлік тәжірибе тұлғаның тұтас дамуы, соның ішінде оның шығармашылықпен ойлау қабілетін дамытудың қажетті формасы болып табылады.

В.В. Игнатованың пікірінше, сапаландыру және байыту білім мазмұнын сапалы таңдау арқылы педагогикалық шарттардың жиынтығын, «көлденең» және «тік» типтегі дифференциацияны және формалар, әдістер, тәсілдер мен құралдарды икемді қолдануды жүзеге асыру [6].

Студенттің креативтілігін дамытуда шығармашылық міндеттерді шешу үрдісінде білімді қолдануға (құзыреттілігі), ақпаратты өзгерту үрдісінде интеллектінің мобильділігі, саналы және санасыз әрекеттердің арақатынасында «дайындық» маңызды рөл атқарады. Мұнда саналы әрекет, құзыреттіліктің негізі адамзаттық қабілеттің өзіндік тәжірибеге сүйенуі болып табылады.

Екінші шарт студентті кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекетке қатыстыру, дамытушы білім ортасын қалыптастыруден аталады, оның мәні төмендегідей ашып көрсетіледі.

Студентті іс-әрекетке қатыстыру кәсіптік міндеттерді шешуге бағытталған практикалық-бағдарлық тапсырмаларға сәйкес жағдаяттармен, өзіндік жұмыс формаларымен жүзеге асырылуы тиіс. Жағдаяттық тапсырмалар әр түрлі, бірақ міндетті түрде студент үшін маңызды әрі қызықты, болашақ маманның кәсіби өзін-өзі анықтауына ықпал етуі тиіс. Контекстік оқыту шеңберінде студенттің іс-әрекетінің үш формасын бөліп көрсетуге болады: оқу, квазикәсіби және оқу-кәсіби.

Осыған байланысты студент алғашқыда іс-әрекеттік тұрғыда болады және біртіндеп өзінің іс-әрекетін реттеу үшін білімді қолдану практикасына өтеді, ол өндіріске бейімделуге байланысты шығармашылық әлеуетін іске асыруды қамтамасыз етеді. Оқу міндеттері кәсіби іздену әрекетіне ауысады. Болашақ маман ретінде студенттің креативтілігі ол үшін мәнді білім беру үрдісін іс-әрекетке құрылымдау, стандартты емес жағдаяттарды құру, нақты кәсіби практикаға ену, іс-әрекетінен өнім алу есебінен жүреді.

Өндірістік және педагогикалық практиканы өту үрдісінде және есеп беруде студенттер кәсіби міндеттерді шешу және тәжірибені талдау мүмкіндігіне ие болды. Оқу міндеттері кәсіби міндеттерге тасымалданды, мұнда жағдаят нақты шынайы шындық болып табылды.

Оқу тәжірибесі болашақ маманды кәсіби даярлау жүйесіндегі маңызды қатарлардың бірі. Ол студентті теориялық оқыту мен оның болашақта өзбетінше әрекет етуге әзірлігінің арасын байланыстырушы қатар. Оқу тәжірибесін ұйымдастыру мен өткізу оның дамуы мен қызметінің жоғары деңгейін қамтамасыз ететін барлық құрама бөліктерінің өзара байланысымен, кіріктірушілігімен сипатталатын бұл бір тұтас үдеріс. Мамандарды даярлау жүйесінде *оқу тәжірибелерін* жетілдіруге мемлекеттік деңгейде де баса назар аударылуда.

Оған дәлел Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 07 желтоқсандағы № 1118 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Білім алушылардың практикалық дағдыларын дамыту үшін оқу жоспарларындағы кәсіптік практиканың үлесі 60 %-ға дейін ұлғаятын болады» деп атап көрсетілген [7].

Осындай міндеттердің шешімі жоғары педагогикалық білім беретін жоғары оқу орындарының оқу бағдарламалары мен оқу жоспарларына өзгерістер енгізуді қажет етеді.

Студенттің білім алу үрдісінде кәсіби міндеттерді шешуге бағытталған дербес ойлау, белсенді танымдық іс-әрекеті креативтіліктің көзі болып табылады. Олардың белсенділігін қалыптастыру өзінің құзыреттіліктерін қанағаттандыру сезімін дамытуға мүмкіндік береді. Мұнда студент педагогпен бірге педагогикалық үрдісте шығармашылықпен жұмыс істейді. Осының барлығы студенттердің креативтілігін дамытуға, өмірлік тәжірибесін байытып, кәсіби өсуіне мүмкіндік береді.

И.А. Зимняя «субъект-субъектілі» қатынастың құндылығы оның тұлғалық өсуі мен өзектенуінің шарты, барлық оқу жағдаяттарында тұлғалық өзін іс жүзінде көрсетуін қамтамасыз етеді [8].

Оқытудың соңғы өнімі болашақ маман ретінде студентті құзыретті, бәсекеге қабілетті, креативтілікті меңгерген, кәсіби іс-әрекетке өзектендіру. Әр адамның өмірдегі жетістіктері мен өмірдегі өз орнын айқындай алуы оның ақыл-ойымен, шығармашылығымен тікелей байланысты. Әрбір адамның ақыл-ойы мен шығармашылығы кез-келген жағдайда саналы түрде бейресми, стандарттан тыс шешім қабылдай алу қабілеттілігін қамтамасыз етеді.

Бұл үшінші шарт болашақ маманға білім беру үрдісінің мәселелік сипатын қамтамасыз етуді, студент пен оқытушының шығармашылық өзара әрекетін ұйымдастыруды ашып көрсетуге мүмкіндік туғызады.

Бірқатар ғалымдар зерттеулерінде креативтіліктің негізгі сипаттамалары бұрынғы жалпы қабылданғаннан басқа жаңаны, күтпеген идеяларды, аз уақыттың ішінде соны идеяларды ұсыну, т.б.

Педагогика ғылымында бұл идея проблемалық оқыту технологиясында көрініс тапты, ол жаңа білімді меңгеру үрдісіне студенттердің шығармашылықпен қатысу мүмкіндігін қамтамасыз етеді, олардың танымдық қызығушылығын ғана емес, білімді меңгеруінің жоғары дәрежедегі мотивациясын қалыптастырады, сонымен бірге креативтілігін дамытуға да мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы практикада проблемалық оқыту шығармашылық қабілет функциясына қатысты дамытушылық сипатқа ие оқытудың ерекше типі ретінде анықталады.

М.И. Махмутов проблемалық оқытуды дамыта оқыту типі ретінде қарастырады, онда білім алушылардың ғылымда шешілген мәселені жүйелі түрде дербес ізденушілік қызметі үндеседі, ал әдістер жүйесі мақсат қою мен проблемалық қағидасы негізінде құрылады; проблемалық жағдаят (ситуация) туғызу арқылы оқыту мен оқу үрдісі студенттің танымдық дербестігін, оқу мотиві мен ғылыми түсініктер мен іс-әрекет құралдарын игеруде шығармашылық ойлау қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған, сонымен бірге жеке мәселелер мен құбылыстарды түсінудегі жалпы заңдылықтарды қолдану құзыреттілігін қалыптастырады, креативтілігін дамытады [9].

Проблемалық жағдаят проблемалық оқытудың студенттің ойын, ойлауын, танымдық қызығушылығын оятып, белсенді ететін негізгі элементі. Студенттің креативтілігін дамыту нақты шығармашылық үрдісті модельдеудің көмегімен өтетін мәселелік жағдаяттар құру және мәселені шешуді іздестіруді басқару есебінен өтеді. Осыдан бұл жағдаяттық мәселелерді саналы түсіну, жете ұғыну, қабылдау және шешу бірлескен өзараәрекет барысындағы педагогтың басшылығымен студенттердің дербестігіне бағытталады.

Шығармашылық жағдаяттар дегеніміз тұлғаның ішкі белсенділігін ұйымдастыруға бағытталған, эмоционалды-құндылықты қатынастары мен креативті қабілеттің дамуын ынталандыратын, жаңа білім мен өзіндік тәжірибесі арасындағы қарама-қайшылықтардың туындау барысында пайда болатын жағдаяттарды шешу болып табылады. Шығармашылық жағдаяттар тұлғаны әрекет етудің жаңа әдістерін, тәсілдерін, құралдарын іздеуге итермелей отырып, нәтижесінде тұлғаның креативті әлеуетінің дамуына себепші болады. Креативтілікте «Мен-тұжырымдаманың» қалыптасуына қажетті шарт – болашақ маман тұлғасына құрметпен қарау болып табылады. Осы ретте студенттердің кәсіби білім алатын, өзін - өзі танытатын орны жоғары оқу орны болмақ.

Н.С. Лейтес еңбектерінде тұлғаның бойындағы шығармашылық, интеллектуальдық және тұлғалық қасиеттердің бір-бірімен ажырамас байланыстылығы ерекше атап көрсетілген [10].

Қорыта келгенде, студенттердің креативтілігін дамыту үшін белгілі педагогикалық шарттар қажет. Олар педагогикалық іс-әрекетпен байланыста оқу үрдісінің нәтижелілігін анықтайды, оны өтуі үшін қолайлы орта құрады. Зерттеуімізде болашақ мамандардың креативтілігін дамытудың педагогикалық шарттары: білім мазмұнын болашақ маманның жеке өзіндік тәжірибесімен сапаландыру және жаңарту, жеке білім алу траекториясын құру; болашақ маман ретінде студентті кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекетке қатыстыру, дамытушы білім ортасын қалыптастыру; болашақ маманға білім беру үрдісінің мәселелік сипатын қамтамасыз ету, студент пен оқытушының шығармашылық өзара әрекетін ұйымдастыру деп айқындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі инновациялық даму тұжырымдамасы. ҚР Президентінің 2013 жылғы 4 маусымдағы №579 Жарлығы.
- 2 Краткий психологический словарь/Л.А.Карпенко, А.В.Петровский, М.Г.Ярошевский. – Ростов –на –Дону: «ФЕНИКС» 1998.
- 3 Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Оникс, Мир И Образование, 2008. – 940 с.
- 4 Лернер И.Я. Развивающее обучение с дидактических позиций// Педагогика. -1996. №2. – С. 4-10.
- 5 Аристотель. Сочинения. В 4-х т. – М.: Мысль. 1976. – Т. 1. - 550 с.
- 6 Игнатова В.В. Педагогические факторы духовно-творческого становления личности в образовательном процессе. – Монография. – Красноярск: Изд-во СибГТУ, 2000. – 272 с.
- 7 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 07.12.2010 ж., ҚР Президентінің № 1118 Жарлығы, – Астана.
8. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. – М.: Логос, 2000. – 384 с.
9. Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. – М., 1975. - 268 с.
10. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст. –М.: Педагогика, 1975. - 302 с.

ӘОК 373.03
МРНТИ 14.35.07

Ғ.А. Асқарова¹, А.Қ. Буканова²,

¹п.ғ.к., доцент, Математика, физика және информатика институты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

²аға оқытушы Математика, физика және информатика институты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанда білім беру жүйесіндегі реформалардың барысында туындаған әлеуметтік педагогикалық ұйымдастыру тұрғысынан білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді жаңа әдістерін іздестіру мен оларды жүзеге асыратын әдістерді даярлау қарастырылған. Қоғамның әлеуметтік-экономикалық міндеттеріне сай өскелең ұрпақты өмірге бейімдеудің жаңа талаптары туындап отыр. Сондай мәселелердің бірі бүгінгі қоғамдық сұраныстың өсуіне байланысты болашақ маманның кәсіби құзырлыққа даярлығын жетілдіру, ал оны шешудің бір жолы оқу үрдісінде инновациялық педагогикалық технологияларды тиімді пайдалана білуде болып отыр.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы білім беру жүйесі Ресей және Еуропаның білім беру саласының даму бағыттарына сүйенгенімен еліміздің білім беру жүйесінің отандық дәстүр мен үрдістеріміздің ерекшеліктеріне қарай өзіндік жолы бар. Жеке адам елінің өркендеп дамуына іскерлікпен, саналылықпен қарайтын, білімді, мәдениетті азамат пен сыртқы орта басты фактор болып талданған.

Түйін сөздер: құзыреттілік, инновация, педагогикалық технология, ассимиляциялау, біліктілік, логикалық ойлау

Аннотация

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

Г.А. Асқарова¹, А.К. Буканова²

¹к.п.н., доцент, ²старший преподаватель Института математики,
физики и информатики при КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

В статье трактуется о инновациях и методах ее решения на уровне профессионально-педагогической организации реформ систем образования Казахстана. Системно-целостный подход инновационной технологии, используемый в исследовании, объединяет все звенья образования, социального компетентного становления личности в единую «цепь». Это способствует максимальному стимулированию активного состояния всех основных структурных компонентов личности в их взаимодополнении и сочетании.

Формирование социальной компетентности молодого поколения должна стать специализированной и профессионализируемой деятельностью, потому что, стихийная социализация уже не обеспечивает необходимые параметры, нужные для самосохранения и воспроизводства общества.

Системно-целостный подход инновационных процессов в образовании, используемый в исследовании, объединяет все звенья образования, социального компетентного становления личности в единую «цепь». Это способствует максимальному стимулированию активного состояния всех основных структурных компонентов личности в их взаимодополнении и сочетании.

Ключевые слова: компетентность, инновация, педагогическая технология, ассимиляция, квалификация, логическое мышление.

Abstract

THEORETICAL BASES OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE SPECIALIST

G.A. Askaorova¹, A.K. Bukanova²

The article deals with innovations and methods of its solution at the level of the professional pedagogical organization of the reform of Kazakhstan's education systems. The system-holistic approach of innovative technology used in the study unites all the links in education, the social competent formation of the personality into a single "chain". This contributes to the maximum stimulation of the active state of all the basic structural components of the personality in their complementarity and combination.

Formation of social competence of the younger generation should become a specialized and professional activity, because, spontaneous socialization no longer provides the necessary parameters necessary for self-preservation and reproduction of society.

The system-holistic approach of innovation processes in education, used in the study, unites all the links in education, the social competent formation of the personality into a single "chain". This contributes to the maximum stimulation of the active state of all the basic structural components of the personality in their complementarity and combination.

Key words: competence, innovation, educational technology, assimilation, qualification, logical thinking

Маманға біліктілік деңгейі бойынша еңбекақы төлеудің сараланған разрядтарын стандарттық жолмен анықтау маманның жеке тұлға ретіндегі сипаттарын ескермейді екен. Оның үстіне педагог пен психологтардың гуманитарлық сала мамандары ретінде іс-әрекет атқару үшін жұмсайтын басты құралы өзінің жеке басы екені тағы бар. Сондықтан кәсіби жеке тұлғалық сипаттың мәнін төмендетуге болмайды. Ендеше бұл біліктілік көрсеткіштерін толықтыру үшін ескерілуі тиіс.

Кей зерттеушілер біліктілік ұғымын «құзыреттілік» аталымымен нақтылайды: «біліктіліктің құзыреттіліктің маңызды белгілері болып мынадай критерийлердің комбинациясымен белгіленетін деңгей саналады:

- іскерлік пен білімді меңгеру деңгейі (іскерлік пен білім саласы);
- іскерлік пен білімнің кеңдігі және диапазоны;
- өз жұмысын ұтымды ұйымдастырып, жоспарлау қабілеті;
- тосын жағдайларда өз білімін қолдана білуге қабілеттілігі (техника, технология, еңбек ұйымдастыру мен оның шарттарын өзгерген жағдайда тез бейімделу).

Ұғымдарды бұлай теңестіріп жіберуді дұрыс санаймыз. Оның үстіне авторлардың осы тобы екінші терминнің дербес анықтамасын ұсынады: «Құзыреттілік-«істі біліп» іс әрекет атқаруға қабілеттілікті білдіретін жалпы балама термин. Әдетте, белгілі бір әлеуметтік кәсіби мәртебесі бар адамдарға қатысты қолданылады, оның орындайтын міндеттері мен шешетін күрделі проблемаларының нақты деңгейіне сай білім мен іскерлігінің сәйкесті мөлшерін анықтайды». Көріп отырғанымыздай, бұл анықтама біліктіліктің кәсіптік белгілерін де қамтиды, олар жеке тұлғаға байланысты жайттарды толықтырады. Сондықтан теңестірудің орнына авторлар талданып отырған ұғымдарды бүтін мен бөлшектің өзара тәуелділігі ретінде қарастырады.

«Біліктілік» пен «құзыреттілік» ұғымдарын салыстыра келіп, О.Б. Ховов екінші терминнің бірінші терминнен гөрі мағынасы кең екенін көрсетеді. Өйткені оған біліктілікті сипаттайтын таза кәсіби біліммен және іскерлікпен қоса топпен жұмыс істеуге ынталылық, ынтымақтастық, қабілеттілік, коммуникативтік қабілет, оқу, бағалау, логикалық ойлау, ақпаратты алу мен пайдалану т.б. іскерліктер жатады.

Бұл пікірден байқайтынымыз, автор «құзыреттілік» терминін іс-әрекеттілік және әлеуметтік-коммуникативтік өзекті белгілердің негізінде маманның жеке тұлғасына сүйене отырып, кәсіпке дайындау деңгейінің қосымша сипатын беру үшін қолданады. Бұл қарастырылып отырған ұғымның гуманизммен толығына сай келеді, алайда оның белгілері жүйелеу мәселелерін шеше алмайды.

Құзыреттілік, біздің ұғымымызда, жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесіне сай белгілі бір міндеттерді орындауға дайындығы және қабілеті. Нақтылай айтып кетсек, «дайындық» ұғымы «бәрі орындалған, бір нәрсе үшін бәрі дайын» дейтіндей жағдай мағынасын анықтау үшін, ал қабілет-іскерлік, сондай-ақ белгілі бір әрекетті орындау мүмкіндігін білдіру үшін қолданылады.

Бұл мағыналар құзыреттіліктің мәні мен мазмұнын жеткізіп, ашып тұрады. Құзыреттілік теория мен практиканың бірлігі негізінде қалыптасады. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес, жеке тұлғаның тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген іскерлігінің белсенділігінен көрінеді.

Н.С. Розов құзыреттіліктің екі жағы болатынын анықтайды да, бірінші жағына танымдық және практикалық жаңалық енгізуді (инновация) ассимиляциялау мүмкіндігімен, екінші жақты- білім беру жүйелерінің әр түрі, тип, профилі сатыларына қойылатын білім талаптарын анықтау мүмкіндігімен байланыстырады.

Талдау көрсеткендей, құзыреттіліктің көрсетілген бірінші жағы құзыреттілікті стандартты емес (тосын) жағдайда жүзеге асыру деңгейін белгілеудің индикаторы ретінде іс-әрекет етсе, екінші жағы оның ең аз деген, қажетті деңгейіне қойылатын талаптарды белгілеудің қайнар көзі болып табылады. Демек, бұл екі жақ іс жүзінде құзыреттілік көріністерінің құлдилама (нисходящий) деңгейінің диапазонын анықтайды.

Н.С. Розовтың пікірінше, құзыреттіліктің мынадай қырлары бар:

- мәндік аспект, неғұрлым жалпы мәдени контексттегі ахуалды жете түсінудің барлығын көрсетеді: бұл контекстік аясына осы сияқты ахуалды бағалау, оны ұғыну мен оған деген қарым-қатынас кіреді;
- проблемалық-практикалық аспект, бұл – осы бір жағдайда ахуалды айқындай білудің мақсат, міндет, нормаларды алға қою мен орындау тиімділігінің бара, барлығын сипаттайды.
- коммуникативтік аспект, бұл – осы тәріздес ахуалдағықатысымының және адамның осындай жағдайға қатысын және өзара ықпал жасауға тиісті мәдени үлгі деңгейінің барлығын қамтамасыз етеді.

Кәсіби құзыреттілікте жетекші рөл (бірақ бірегей емес) проблемалық-практикалық аспектіде беріледі. Солай бола тұра, барлық үш аспектінің қалыптасқандығы, автордың пікірінше, жалпы мәдени құзыреттілікке ие адамның сипатын береді. Өйткені бұл адамға өз кәсіби аясынан тысқары жағдайда өз мүмкіндігін жүзеге асыруға жол ашады.

Құзыреттілікті оның жалпы мәдени және кәсіби көріністерін сипаттау үшін бұлайша аспектілерге бөлу жасанды екенін көруге болады. Әсіресе, бұл психологтар мен педагогтарға қатысты алғанда анық байқалады. Өйткені, олардың іс-әрекетінде ахуалдың мәнін жете ұғыну міндетті түрде практикалық әрекеттерден бұрын болып қана қоймайды, сонымен бірге осы әрекеттердің өзі коммуникативтік жағынан жеткілікті деңгейде жиі қамтамасыз етіліп отырады. Сондықтан құзыреттіліктің кәсіби көріністері айқындалған үш аспектімен бірдей кешенді түрде сипатталуы қажет.

Жеке тұлғаның еңбек нәтижесі мен барысындағы өзгерістерін қарастыра отырып, бұл процеске нақты кәсіп ықпалының мынадай айрықша белгілері айқындалады:

- еңбек жағдайлары;
- өндірістік ұжымдағы іскерлік және жеке тұлғалар қатынастарының саласы;
- жеке тұлғаға қойылатын өндірістік жалпы талаптар;
- жеке тұлғаға қойылатын жеке кәсіби этикалық талаптар;

Ол осы жолмен жеке тұлғаның әр кәсіпке қажетті өзіндік сапаларын айқындауға болады деп есептейді. Осылайша ол педагогтың кәсіби сапасының мынадай құрылымын ажыратады:

- жалпы мәдениет, зеректік (эрудиция) және өз пәнін білу;
- өзінің білімі мен іскерлігін ұдайы жетілдіріп отыру;
- балаларға деген сүйіспеншілік және педагогикалық кәсіпті сүйю;
- балаларға әділ болу және талап қоя білу;
- бақылау және назар, әдеп.

Зерттеуде педагогикалық және психологиялық кәсіпті сипаттау үшін жоғарыда баяндалған әдістерге сүйену мүмкін болмады, өйткені, біздің ойлауымызша ол әдістер жеткілікті негізделмеген. Оған мынадай дәлелдеріміз бар:

- педагогтың кәсіби санасының ұсынылып отырған құрылымында тұтас негіз жоқ;
- бұл автордың өзі осының алдындағы айқындалған кәсіпті белгілермен ұйқаспайды;
- бірінші және екінші белгілерді көрсетуде жағдайлар мен қатынастардың өзіне емес, олардың әсерінен тиісті маманның басынан өтетін өзгерістерге айрықша назар аударылғаны жөн. Саналмаған белгілерге сүйеніп, бір кәсіптің 2 ұқсас кәсіптердің мамандарын саралап сипаттай алмаймыз.

А.П. Сейтешев педагог пен психолог кәсіптеріне ортақ нәрсе олардың «көмектесуге» арналатындығында екенін көрсетеді. Оның пікірінше, кәсіби іс-әрекет, маманның коммуникативтік іс-әрекетті орындауға қабілеті ретінде ұғынылатын әлеуметтік-психологиялық құзыреті қалыптасқанда ғана атқарылады.

Шындығында, кәсіби еңбек мәнін анықтаудың психолог кәсібімен дәстүрлі түрде байланысы, мұндай байланыс, отандық педагог кәсібі үшін жаңа болса да, соңғы он жылдықта әбден тұрақталды.

Бұл мектеп реформасы идеяларын жүзеге асыру қажеттілігінен туды. Шешуші буыны – ата-аналардың балаға білім берудегі сұранысын анықтау және оқушыларды өз талаптарын қанағаттандыру әрі мүмкіндіктерін ескере отырып қалыптастыру жолымен оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру. Шындығында да, мұндай жағдайда педагогке тәрбиеленушінің өмірдегі өз орнын табу, өзін басқара білу, өзіндік іске асыру, қажет жағдайда өзін ақтай білу мақсаттымен даралана қалыптасу анықтауда көмек көрсету міндеті жүктеледі.

Алайда, педагог үшін басты іс-әрекет оқыту, тәрбиелеу және дамыту болып қалып отыр. Сондықтан аталмыш кәсіптегі мамандарды психолог үшін басты, педагог үшін қосалқы (көмекші) болып табылатын белгіге сүйеніп талдау әлі де дәлелдей түсуді қажет етеді.

Тектес мамандықтарды жіктей саралау, бір жағынан, сол бір кәсіп ішіндегі айырмашылықтардың аясын кеңейтіп жібереді, ал екінші жағынан, әр түрлі кәсіптегі мамандарға ортақ белгілердің өрісін түзеді. Осылайша әр алуан кәсіптерді сипаттау кезінде қосымша қиындықтар келтіріледі.

Осыған орай Е.А. Климов: «Кәсіптердің таза «бір түрі емес, аралас» түрлерінің болуы жиі қайталанып отыратын факт болып табылады, басқаша айтқанда әр типті белгілердің жиынтығынан тұратын кәсіптер көп. Алайда, өз еңбек жолыңды ойластыру, жобалау, түзету мақсатында кәсіптер әлемін ұғынуды бастау үшін кез-келген күрделі деген жиынтық жағдайында ең болмаса жобамен кейбір айырмашылықтарды көрсету пайдалы болады», - дейді. Кәсіптерді зерттеу үшін Е.А.Климов ұсынған әдіс-анағұрлым әмбебап. Ол кәсіптерді психологиялық тұрғыдан төрт деңгейге жіктеген. Әр деңгейде еңбектің пәні, мақсаты, құралы мен шарт жағдайлары сияқты белгілері көрсетіледі. Бұлардың әр қайсысына кәсіптердің типі, класы, бөлімі мен топтарының нақты және егжей-тегжейлі сипаттамалары үлестіріліп отырады.

Бірінші деңгейге Е.А.Климов еңбек пәніне орай кәсіптердің бес типін бөледі:

- П → «Адам-жанды табиғат»;
- Т → «Адам-техника (және жансыз табиғат)»;
- Ч → «Адам-адам»;
- З → «Адам-таңбалық жүйе»;
- Х → «Адам-көркем бейне».

Екінші деңгейге әр типтің өзі ішінен еңбек мақсатына байланысты мынадай кәсіптер бөлінген:

- Г → гностикалық (танымдық);
- П → қайта құрушы;
- И → ізденушілік;

Үшінші деңгейде әр кластың аясында еңбектің негізгі құралдарымен өзгешеленетін кәсіп бөлімдері анықталған:

- Р → қол еңбегі кәсіптері;
- М → машина мен қол еңбегіне қатысты кәсіптер;
- А → автоматтандырылған және автоматтық жүйе қолданылатын кәсіптер;
- Ф → еңбектің функционалдық құралдары басым болатын кәсіптер;

Төртінші деңгейдегі кәсіп топтары еңбек жағдайымен белгіленеді:

- Б → тұрмыстық жағдайға жуық микроклимат;
- О → ашық ауада болу;
- Н → өзгеше (әдепкідей емес) жағдайлар (биікте, су астында, жер астында, жоғарылатылған не төмендетілген температура);

- М → адамдардың денсаулығы мен өмірі үшін жоғары моральдік жауапкершілікте болу жағдайлары.

Е.А. Климов классификациясы белгілерінің көмегімен педагог пен психолог кәсіптеріне талдау жасайық.

а) олардың еңбегінің негізгі нысаны «адам-адам» жүйесі болады; қосымша нысан басқа жүйе болуы да мүмкін; мысалы:

1) жаттықтырушы немесе дене тәрбиесі мұғалімі, дефектолог-педагог, превентивтік психолог, т.б. үшін – «адам-тірі табиғат» жүйесі;

2) техникалық пәндер шебері-автомобиль жүргізу бойынша тәлімгер, инженер-педагог, инженер-психолог, т.б. үшін - «адам-техника» жүйесі;

3) сызу, шетел тілі мұғалімі, психолог-диагност, т.б. үшін- «адам-таңбалық жүйе»;

4) дизайн мұғалім театр студиясының жетекшісі, психолог-визажист, психолог-арттерапевт, т.б. үшін – «адам-көркем бейне»жүйесі.

Демек, еңбектің басты нысаны (заты, пәні) бойынша педагог пен психолог кәсіптері адамтанушылық Ч типіне, ал қосымша нысаны бойынша қарастырылған кәсіптің әрқайсысы нақты мамандығына қарай П,Т,З немесе Х жүйелеріне жатады:

ә) педагог пен психологтың кәсіби іс-әрекетінің негізгі операционалдық мақсаты-қайта құру, өзгерту (П класы): өткен ғасырдың 90-жылдарына дейін отандық жоғары мектеп негізінен практик педагогтар (оқушыларды оқыту, тәрбиелеу, дамытуға бағдарланған) мен зерттеуші психологтар (психологиялық заңдылықтар мен олардың көрінісінің ішкі механизмдерін теориялық зерттеуге бағдарланған) дайындап келді; қазіргі кезеңде педагог пен психологтарды кәсіпке дайындауда практикалық, сондай-ақ зерттеушілік бағыт бірдей қамтылған. Осыны ескерсек, психологтің зерттеушілік іс-әрекетке дайындығы

мен кәсіби тәжірибесі педагог-зерттеуші даярлайтын жоғары білім берудің екінші және үшінші деңгейлерінде табысты қолданыла алады.

б) педагог пен психологтің кәсіби іс-әрекетінде көбінесе ішкі (вербалды және вербалды емес) функционалды құралдар мен тәсілдер қолданылады (Ф бөлімі), ал басқа құралдар мен тәсілдер қосалқы түрде пайдаланылады;

в) педагог пен психолог тәрбиеленушінің неболмаса клиенттің тағдыры үшін моральдік тұрғыдан жауап береді (М кәсіптер тобы).

Көріп отырғанымыздай, екі кәсіп те өзінің жекелеген көріністерінің әр түрлілігімен көзге түседі, алайда жүргізілген талдау олардың маңызды белгілерінің сипаты үйлесетіндігін көрсетеді. Қарастырылған белгілер ортақтығының күмәнсыздығы педагог пен психологтың кәсіби құзыреттілігінің мазмұны мен құрылымы ұқсас екендігі туралы ұйғарым жасауға мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында біз дидактологиялық ғылыми мектеп өкілі В.А. Сластенин ұсынған кәсіби құзыреттілік ұғымына сүйенеміз. Бұл әдісті тарату арнайы толықтырудан тысқары, жалпы тұтастай алғандағы кәсіби құзыреттілік мәнін жете түсінуге жол ашады. Осыған сәйкес алғанда, кәсіби құзыреттілік-жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекетті атқаруға теориялық және практикалық әзірлігі мен қабілеттілігінің бірлігі.

В.Шепель құзыреттілік ұғымына білім, біліктілік, тәжірибе, білімді пайдалануға теориялық-тәжірибелі дайындық ретінде анықтама береді.

П.Симонов әлеуметтік даярлықты айтса, ал М.Чошанов көбінесе құзырлықтың мазмұндық (білім) және процессуалдық (біліктілік) жақтарына тоқталады.

В.Даль «құзыреттілік» ұғымы тек әділет саласына тән деп санайды, яғни оның айтуынша құзыреттілік дегеніміз «заңға сәйкес», «толық құқылы» деген мағынаны білдіреді.

В.Безруков құзыреттілікті «кәсіби түрде сауатты талдау жасай білу, бағалай алу, белгілі бір ойын айта алу біліктілігінің қалыптасуы» деп түсіндіреді.

Э.Зеер мен О.Шахматова құзыреттілікті кәсіби білім мен біліктілік жиынтығы, сонымен қатар кәсіби іс-әрекетті орындай алу әдіс-тәсілдері деп санайды.

Маркова А.К. «құзыреттілік-іс-әрекет кезіндегі барлық субъективті қасиеттер» деп тұжырымдайды.

Мұғалімнің құзыреттілік белгілері мыналар:

- тұлғаның танымдық кәсіби педагогикалық бағытын анықтайтын қасиеттері;
- оның психологиялық дайындығын талап ету;
- арнайы дайындықтың көлемі мен құрамы;
- мамандығы байынша әдістеме деңгейінің мазмұны. Құзыреттілік үш компоненттерден құралған:

- кәсіби білім;
- кәсіби шеберлік;
- педагогикалық әрекеттегі кәсіби ерекше қасиеттер.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 А.П. Сейтешев. *Избранные педагогические произведения: в 30-томах*, – Алматы, Ғылым, 2008г. – 458 с.
- 2 Е.А. Климов. *Пути в профессионализм (Психологический анализ)*, Учебное пособие, – М., 2003г. – 320 с.
- 3 Н.С. Розов. *Культура, ценности и развитие образован озов*, Новосибирск: НГУ, 1993 .– 162 с.
- 4 В.С. Безруков. *Все о современном уроке в школе: проблемы и решения*, – М., 2004 г.
- 5 А.К.Маркова. *Психология труда учителя – Книга для учителя*, – М., Просвещение, 1993. – С. 6-11.

УДК 373.1.013
МРНТИ 14.25

Ұ.Қ. Қыяқбаева¹, Ш.Қалбергенова²

¹*п.ғ.к., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

²*«Алматы» университетінің аға оқытушысы., п.ғ.м., Алматы қ., Қазақстан*

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Болашақ педагог мамандарды кәсіби даярлау жүйесіндегі күрделі мәселелердің бірі – кәсіби маңызды білім мен біліктерді меңгеруге бағытталған маманның кәсіби-тұлғалық құзіреттілігін жетілдіру. Құзыреттілік қалыптастыру болашақ кәсіби маманның шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттау болып табылады. Кәсіптік құзыреттіліктің маңызды құраушысы -тәжірибе, яғни адамның түрлі мәселелерді шешудегі меңгерген жеке әрекеттері мен әдіс - тәсілдерінің жаңалануы. Адам туралы ғылымдар саласында кәсіби құзіреттілікті қалыптастыруға үлес қосатын, табыс үшін қажеті құзіреттіліктер деп проблемалар мен өзіндік менеджментін шешу құзіреттілігі, яғни адамның проблемаларды шешуге және инновациялық технологияларды пайдалануға дайындығы; ақпараттық құзіреттілік, яғни өздігінен білім алуға және ақпараттық ресурстарды пайдалануға дайындығы; коммуникативтік құзіреттілік, яғни әлеуметтік және интерактивті өзара іс-әрекетке дайындығы танылып отыр.

Түйін сөздер: Құзыреттілік, кәсіби құзіреттілік, бағдарлы құзіреттілік, кәсіби білім беру жүйесі, кәсіби-тұлғалық құзіреттілік, коммуникативтік құзіреттілік, оқу-танымдық құзіреттілік, мәдениеттанымдылық құзіреттілік, құндылық, әлеуметтік құндылықтар.

Аннотация

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

У.К. Кыякбаева¹, Ш.Калбергенова²

¹*к.п.н., профессор Каз НПУ имени Абая*

²*м.п.н., ст. преподаватель университета «Алматы»*

Одним из сложных вопросов в системе профессиональной подготовки будущих педагогов-специалистов, направленной на освоение профессионально значимых знаний и умений, профессионально-личностных компетенций. Формирование профессиональной компетентности будущего специалиста с развитым мышления, способностей интеллектуальной активности высшего выйти на уровень, понять, узнать новое, почувствовать недостаточность знаний через обучение направление обучения является соискание чувствовать через себя. Важной составляющей профессиональной компетентности – опыт, то есть физические лица, владеющих в решении различных вопросов действия и способов совершенствования. Вклад в формирование профессиональной компетенции в области наук о человеке, компетенции решения проблем менеджмента, что нужно для самостоятельной, то есть человека и готовности к использованию инновационных технологий в решении проблем; информационной компетенции, то есть готовности к самообразованию и использованию информационных ресурсов; коммуникативной компетенции, то есть интерактивное взаимодействие социальной и профессиональной подготовке в виде.

Ключевые слова: Компетентность, профессиональная компетентность, компетентностно-ориентированного, система профессионального образования, профессионально личностные компетенции, коммуникативные компетенции, учебно-познавательные компетенции, компетенции мәдениеттанымдылық, ценности, социальные ценности.

Abstract

QUESTIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

Kyakbaeva U.K.¹, Sh. Kalbergenova²

¹*c.p.s., professor Kazakhstan at Abai KazNPU,*

Almaty, Kazakhstan

²*"Almaty", senior lecturer of the University., p. n. m*

One of the difficult issues in the system of professional training of future teachers-specialists – specialist aimed at the development of professionally significant knowledge and skills, professional and personal competencies. Formation of professional competence of future specialist work- with the development of thinking, abilities, economic and intellectual activity of the highest to reach the level of, to understand, to learn, to feel the lack of knowledge through

training the field of study is obtaining to feel through. An important component of professional competence - the experience, that is, individuals having in dealing with various issues of validity and ways to improve. Contribution to the formation of professional competence in the field of human Sciences, competence and competence management issues that need to separate, that is the person and willingness to use innovative technologies in solving problems; information competence, i.e. readiness to self-education and use of information resources; communicative competence, that is, social interaction and training.

Key words: Competence, professional competence, competence-based, vocational education, personal and professional competence, communicative competence, educational competence dejectedly, values, and social values.

Одним из сложных вопросов в системе профессиональной подготовки будущих педагогов-специалистов – специалиста, направленной на освоение профессионально значимых знаний и умений, профессионально-личностных компетенций. Формирование профессиональной компетентности будущего специалиста сочинение – с развитием мышления, способностей интеллектуальной активности высшего выйти на уровень, понять, узнать новое, почувствовать недостаточность знаний через обучение направление обучения является соискание чувствовать через себя. Важной составляющей профессиональной компетентности – опыт, то есть физические лица, владеющих в решении различных вопросов действия и способов совершенствования. Вклад в формирование профессиональной компетенции в области наук о человеке, компетенции и компетенции решения проблем менеджмента, что нужно для самостоятельной, то есть человека и готовности к использованию инновационных технологий в решении проблем; информационной компетенции, то есть готовности к самообразованию и использованию информационных ресурсов; коммуникативной компетенции, то есть интерактивное взаимодействие социальной и профессиональной подготовке в виде.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Қазіргі мектептердің, біріншіден, практикалық қызметінде жинақталған барлық игіліктердің сақталуы, екіншіден, қоғамның интеллектуалдық қуатын жетілдіру, еліміздің материалдық – қаржылық ресурстарын әрі қарай дамытатын адам тәрбиелеу, орта білім жүйесін одан әрі дамытып жұмылдыру міндеттерін көздейді. Бұл міндеттерді шешу үшін мектеп ұжымдары, әр мұғалім күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа практика, жаңа қарым-қатынас жасаулары қажет», - деп атап көрсетілуі мұғалім іс-әрекетіне жаңа бағыт сілтейді. Қазіргі кезеңде мұғалімдердің біліктілігін жетілдіру курстары аралығында кәсіби қызметтің ғылыми негіздерін практикаға қолдануға, практикалық іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінген. Қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлануына, өткені мен бүгіні, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен, жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болып отыр. Қазақстан Республикасында білім беру жүйесіндегі модернизациялау үдерісі – білім мазмұны мен сапасын арттыру, білім берудің ұлттық моделін жетілдіру, ақпараттық технологиялар жөнінде жаңаша педагогикалық көзқарас қалыптастыру секілді кешенді шараларға тікелей қатысты. Әлем тәжірибесі көрсеткендей, кез-келген мемлекеттің экономикалық жетістігі сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәрежесіне байланысты. Өйткені білім арқылы ғана қоғамның интеллектуалдық капиталы мен инновациялық әлеуеті қалыптасады.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Білім және кәсіби машық – заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», – деп атап көрсетті [1]. Қазіргі замандағы білім берудің негізгі мақсаты: еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзыретті, өз жұмысын жақсы білетін, жан-жағына бағыт-бағдармен қарайтын, әлемдік стандарт деңгейінде нәтижелі жұмысқа, кәсіби өсуге, әлеуметтік-саяси оңтайлы тез әрекет жасауға, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге қабілетті білікті маман, индустриалды-инновациялық жағдайды шешуге лайық, өз қалауы мен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім, өз ойын еркін айта алатын, жоғары білімді, ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениетті бойына қалыптастырған, шығармашыл, оңтайлы кәсіби маман дайындау. Бұл мақсатты жүзеге асыруда еліміздегі білім беру саласының бағыт-бағдарын айқындайтын «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» қабылданғаны бәрімізге белгілі. Бағдарлама бірнеше мақсаттар мен міндеттерден туындап отыр, соның ішінде техникалық және кәсіптік білім берудің мақсаты: қоғамның және экономиканың индустриялық-инновациялық даму

сұраныстарына сәйкес техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту, әлемдік білім беру кеңістігіне кірігу, педагог мамандығының беделін көтеру, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру [2].

Еліміздегі жоғары білім берудің негізгі міндеті маманды тек қана біліммен қарулардырып қоймай, сонымен қатар олардың жеке басының жан-жақты қалыптасуына, дамуына, шығармашылық қабілетінің жетілуіне, кәсіби мәдениеттің қалыптасуына өз дәрежесінде көңіл бөлу, мүмкіндік жасау болып табылады. Студентті тек болашақ маман ретінде ғана қарамай, оны өз қоғамының азаматы, шығармашылық тұлға келешектің иесі, тірегі ретінде тану, соған мүмкіндік жасау қажет. Ал болашақ мамандарды осы айтылғандарға сәйкес дайындау, оның болашақ кәсіби құзыреттілігіне сәйкес білім беруден бастау алады.

Жоғары оқу орындарында оқу үдерісінде болашақ маман даярлауда мынадай басты міндеттердің шешімін табу: оқытудың жетік жолдарын меңгерген маман даярлау; кәсіби пәндерді игерумен қатар, адамгершілік, рухани-мәдени құндылықтарды меңгерген, жан-жақты жеке тұлғаны тәрбиелеу; болашақ мұғалімнің қоғамдағы әлеуметтік белсенділігін арттыру; жалпы педагогикалық, әдіскерлік іскерлігін арттыру; өз бетінше білім ала білу қабілеттерін қалыптастыру; педагогикалық шеберлігін үздіксіз арттырып отыру дағдысын қалыптастыру басты мәселе болып табылады.

Жоғары оқу орнында дайындықтан өткен мамандардың білімі жоғары дәрежеде болуы керек. Өйткені, бұл талап әрбір мамандық бойынша білім беру мазмұнын салыстырмалы түрде біртұтас білім саласы ретінде анықтауы керек. Білім берудің күрделі мазмұнын меңгеруде, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың қазіргі кездегі ұстанымдарын жүзеге асыруда, педагогикалық үрдіс, яғни, оқытушылар мен студенттердің өзара байланысқан және өзара келісілген іс-әрекеті басты міндет атқарады. Сондықтан, қазіргі кездегі жоғары білім беру алдында студенттер мен оқытушылардың жұмыстарының түрлері мен әдістерін жаңартылған технология барысында жүзеге асыру мәселесі тұр.

Бүгінгі таңда еліміздің білім беру саласында бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу үшін маңызды міндеттерді шешуге бағытталған күрделі бетбұрыс жасалуда. Мұғалімнің кәсіби мүмкіндігі оның бойындағы өзін-өзі дамытып отыру дайындығына тікелей байланысты. Бұл мәселеге әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан келу үшін мұғалімнің субъект ретіндегі алдына қойған міндеттерін орындауға деген әзірлік деңгейіне көз жеткізу қажет. Әрине, оның кәсіби өсуі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігіне әбден қатысты. Сондықтан бұл жерде даралық-тұлғалық қалыптасу, іскерлік-әдістемелік жетілдіру, кәсіптік-пәндік білімін толықтыру компоненттерінен өз қажеттілігін тани алу мүмкіндігі туады. Бұл жердегі «өз қажеттіктерін сезіну» – кәсіби қызметтің негізі. Өйткені, ол өзінің әлеуметтік бар мүмкіндігін дамытудың жолдарын білу деген. Болашақ кәсіби құзіретті маман осы ақпараттық қоғамнан қалыспай, жедел ойлаушы, жедел шешім қабылдаушы, ерекше ұйымдастырушылық қабілетті, нақты бағыт – бағдар беруші болып шығуы – бұл қазіргі заманның талабы.

Құзыреттілік қалыптастыру – болашақ кәсіби маманның шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер.

Отандық педагогикада «құзіреттілік» ұғымы көбіне кәсіби дайындық, кәсіби шеберлік пен мамандықты меңгеру менгеру деңгейі ретінде қарастырылып, кәсіби-тұлғалық құзіреттілік түсініктеріне жан-жақты сипаттама берілген.

Б.А. Тұрғынбаева шығармашыл оқытушыға тән құзырлылықты: «педагогикалық ақиқаттағы проблеманы көре білу, оны тиімді шешу үшін қажетті ақпаратты тез арада таба білу, ондағы негізгіні анықтай алу, нәтижені болжай білу, жаңалықты тәжірибеге енгізе алу, әрекетін зерттеп талдай алу, нәтижеге шығармашылықпен сыни баға беру деп құзіреттілікті кез келген істің тәжірибеде көрініс табуын айтады [3].

Ғалым К.С. Құдайбергенова: «Құзырлылық ұғымы – соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылықты білімін, біліктілігін, дағдысын, тұлға мінез-құлқын, ең бастысы, тұлға мүмкіндігін бағалаудың критерийі мақсатында қарастыру құзырлылық маңызын толық аша алады. Олай болса, құзырлылық, нәтижеге бағдарланғанжаңа білім беру жүйесінің сапалық критерийі ретінде әлеуметтік және өмірлік көзқарастарды есепке алуы қажет» - деп түсіндіреді [4].

Демек, кәсіби құзіреттілікті оқытушының жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімнің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Оқытушы өз ісінің шебері болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, жаңа технологияны меңгеріп әлемдік білім кеңістігінің өрісінен шыға алуға талпынуы керек.

Қоғамдық дамудың қазіргі үрдісі өзінің іс-әрекетін тиімді жоспарлай алатын, танымдық қызметінде алынған білімді орынды пайдалана білетін, түпкі нәтижеге жету үшін әр түрлі топтардағы адамдармен тиімді қарым-қатынас диалогына түсе алатын білімді тұлғаны тәрбиелеу мәселесін қойып отыр. Сапалы білім алған, танымдылығы жоғары, құзыретті, бәсекелестіктің қайсыбір мықты тегеурініне төтеп бере алатын мамандар ғана болашақтың кілтін аша алады. Еліміздің жаһандық дүниеде даралануы білімді, жігерлі, ұлттық санасы рухани бай жас ұрпақ арқылы жүзеге асады.

Еліміздің дамуының алғышарты білім дедік, демек «Үшінші мыңжылдықтың болашақ мамандары қандай болмақ?» деген сұрақ туындайды. Жауапкершіліктің биігінен көрінуі де жас ұрпаққа берілетін білім сапасын мейілінше арттыруды қажет етеді. Ал, білім сапасын арттыру, оның деңгейін әлемдік білім кеңістігіндегі стандарттарға сай келтіру түптеп келгенде, болашақ маманға, оның кәсіби құзырлығына, әдістемелік біліктілігі мен шеберлігіне тікелей байланысты. Жас ұрпаққа жоғары сапалы білім беру ісін тек қана көп мәдениетті, шығармашыл, жаңашыл, инновациялық тұрғыда ойлап, қызмет жасай білетін педагог қана мүлтіксіз атқара алады. Құзыреттілікті қалыптастыру – білім беру саласының өзекті мәселесі. Күн сайын адамға көптеген ақпарат тасқыны келеді. Ал оқу мазмұны мен оқыту әдістері ескі сарында қалып қоюда. Сондықтан білім берудегі әлеуметтік қажеттілік пен ол қажеттілікті қанағаттандырудың арасындағы қарама – қайшылық білім беру саласының дағдарысына әкеліп соғуда. Сол себепті болашақ мамандардың әдістемелік шығармашылығын дамытуды болашақ педагог-мамандардың біліктілігін жетілдіру жүйесінде ұйымдастыруды олардың кәсіби құзіреттілігі кезінде жүзеге асыру қажеттігі туындайды.

Құзыреттілік ұғымы «білім», «білік» және «дағды» (ББД) сияқты ұғымдарды қамтиды. Бірақ бұл ББД-ның жаңаша жай ғана жиынтығы емес. Құзыреттілік оқыту нәтижесін ғана емес, сонымен бірге болашақ мамандардың шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Құзыреттілік – бұл алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігі. Сонымен, оқытудағы құзіреттілік тәсіл білім беру нәтижесі ретіндегі оқыту сапасын қамтамасыз етеді, ал ол өз кезегінде кешенді әдіс-тәсілдерді жүзеге асыруды, оқыту сапасын бағалаудың біртұтас жүйесін құруды талап етеді. Демек «құзырет» және «құзыреттілік» ұғымдарын педагогикалық тәрбиеге енгізу білім берудің мазмұны мен әдістерін өзгертуді, іс-әрекет түрлерін нақтылауды талап етеді.

Құзыреттілік тәсіл бірінші орынға болашақ мамандардың хабардарлығын емес, нақты құбылыстарды танып білу мен түсіндіруде; қазіргі заманғы техника мен технологияны игеруде; практикалық өмірде; мамандық таңдау кезінде өзінің кәсіби білім алуға дайындығын бағалауда; еңбек нарығын бағдарлау қажет болғанда; өмірден өз орнын анықтауға; өмір салтын, кикілжіндерді шешу тәсілдерін таңдауға байланысты мәселелерді шешу қажет болғанда туындайтын өмірлік мәні бар мәселелерді шешу біліктілігін шығарады.

Құзыреттілік тәсіл білімдік парадигмадан біртіндеп білімгердің қазіргі көпфакторлы әлеуметтік-саяси, нарықтық-экономикалық, коммуникациялық және ақпараттық қаныққан кеңістік жағдайында тіршілік ету қабілетін көрсететін құзыреттер кешенін игеруге жағдай жасау дағдыларын қалыптастыруға қарай бет бұруды білдіреді.

«Құзырлылық», «құзыр» ұғымдарының қолданыстағы білім, білік, дағдыдан айырмасы төмендегідей ажыратылады:

- білімнен айырмасы – қызмет жөніндегі ақпараттық сипатта емес, өнімді қызмет формасы түрінде байқалады.
- дағдыдан айырмасы – оқыған материалды топтастыра, құбылыстарды, заңдылықтарды шығармашылықпен пайдалана отырып өзгерте алатын саналы қызмет.
- біліктіліктен айырмасы – дағдыға автоматты түрде жету немесе алмастыру емес, керісінше бірнеше пән дағдыларын кіріктіру, жалпы қызмет негіздерін сезіну.

Қазіргі кездегі білім берудегі оқытушының мақсаты білім мазмұнын игеруге және оны өзінің жеке білімдік капиталына енгізуге арналған ақпараттық ортадағы берілген мүмкіндіктерді қолдану болып саналады. Нарықтық экономикалық заманда болашақ мамандардың алдына қойылатын талаптар да күннен-күнге, жылдан-жылға өсуде. Сондықтан заман талабы болашақ мамандардың бойында түйінді құзыреттіліктерді қалыптастыру болып табылады.

Білім беру жүйесінде болашақ мамандардың бойында коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда ақпараттық-коммуникативтік технологияның рөлі ерекше. Бұл технологияны қолдану студенттердің қызығушылығы мен белсенділігін және жұмыс істеу шеберлігі мен қабілеттіліктерін арттырады. Мамандығын жақсы меңгеруге, өз жұмысын жоспарлауға, өз бетімен жұмыс істеуге үйретеді. Болашақ мамандардың қазіргі заман талабына сай білім алуына, білім сапасына тікелей әсер ететіндер – ақпараттық құралдар.

Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай: «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр құя алады» [5]. Педагогтың ізденісі, жан-жақтылығы айтылып кеткен құзыреттілік арқылы айқындалады. Құзыреттіліктің мазмұны жеке кәсіптік, интегралдық сипаттама ретінде төмендегі қызметтерді жүзеге асырумен анықталады:

- Болжау
- Ұйымдастыру
- Бақылау
- Реттеу
- Үйлестіру
- Сәйкестендіру
- Белсенділігін арттыру
- Зерттеу

Жоғары оқу орындарында студенттердің өз еркімен білім алуына, материалды ойлау қабілетіне бағыттауға, оқытуды жаттанды түрде емес, шығармашылықпен меңгертуге көп көңіл бөлу қажет. Студенттердің қиялы жүйрік, жан дүниесі нәзік, өзін қызықтырған істе белсенді, ақыл-қабілеті дамыған, сондықтан шығармашылық оған шын ләззат, қуаныш сезімін әкелуі тиіс. Студенттердің шығармашылығын дамыту жолдарын ақпараттық және коммуникативтік құзыреттіліктер арқылы іске асыруға болады.

Ақпараттық құзыреттілік арқылы нақты объектілер көмегімен қажетті ақпаратты іздеу, талдап таңдап алу, ұйымдастыру, түрлендіру, сақтау және ақпаратты беру біліктері қалыптасады. Бұл құзыреттілік студенттің оқу пәндеріндегі және білім аймақтарындағы, сонымен бірге қоршаған дүниедегі ақпараттармен жұмыс істей білу дағдыларын қамтамасыз етеді.

Коммуникативтік құзыреттілік – қажетті тілдерді, қоршаған адамдармен және оқиғалармен әрекет-тестікте болу тәсілдерін білуді, топта жұмыс жасау дағдыларын, ұжымдағы әр түрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеруді қамтиды. Коммуникативтік құзыреттілікті оқу үрдісінде игеру үшін коммуникациялардың нақты нысаналарының қажетті және жеткілікті саны және олармен жұмыс тәсілі белгіленуі тиіс.

Болашақ мамандарды шығармашылыққа бағыттау мынадай мәселелерді қарастыруы тиіс:

- бағдарламалық-мотивациялық;
- ізденушілік-зерттеушілік;
- тәжірибелік;
- рефлексиялық - бағалаушылық.

Бүгінгі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгеретін, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаңалықтар ашатын, біртума ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндеті тұр. Бұл, әрине, студенттердің шығармашылық әрекетін дамытуда маңызды мәселе.

Ғылыми зерттеулерге сүйенер болсақ, болашақ мамандардың шығармашылығын дамытуда «шығармашылық тапсырмалар» атауы педагогикада белгілі екі құрамдас бөліктен тұрады. Шығармашылықты, біріншіден, студенттер дербес, өз бетімен ойдан жаңаны құрастырады, екіншіден, жағдай тудырушы материалдар даярлап, шығармашылыққа икемдейтін ересек адамның қатысуы арқылы қарастырылады. Педагогқа үлкен жауапкершілік жүктеледі, жұмыс нәтижесі оның іскерлігіне байланысты жүзеге асырылады. Шығармашылыққа баулу болашақ маманның бойындағы талант көзін ашып, тілін, сөздік қорын байытып, қиялын ұштау мен өз бетінше ізденуге зор әсерін тигізбек.

Студенттерді шығармашылыққа баулуда мына жұмыстардың рөлі ерекше:

- сюжетті сурет бойынша әңгіме жазу;
- жыл мезгілдерін, табиғат көріністерін көркем тілмен суреттеу;
- накыл сөздердің мәнін ашу;
- мақал-мәтелдер негізінде әңгіме жазу;
- жұмбақ, жаңылтпаш, бейнесөз құрастыру;
- достарының (т.б.) портретін суреттеу, мінездеме беру;
- автордың идеясын өз идеясымен өрбітіп жазу;
- өлең құрастыру;
- жансыз нәрселерді жандандырып әңгіме, ертегі жазу;
- еркін тақырыптарға шығарма, ойтолғау, эссе жазу;
- ұжым болып ертегі құрастыру;
- ұлы адамдар өміріне байланысты сұрақтар беріп, пікір айту;
- ақын-жазушылар шығармалары бойынша пікір алмасу;
- оқыған кітаптары бойынша ойтолғау жазу;
- қоғамдағы әр түрлі өзгерістерге байланысты пікір айту;
- баспасөз материалдары бойынша пікір айту;
- өлеңді қара сөзге айналдырып мәтін құрау;
- ақпарат құралдарын пайдалана отырып, реферат, баяндама жазу;
- іс қағаздары үлгілерін жаздыру;
- тақырыпқа сай диалог, монолог жаздыру;
- оқиғаға қатысты өз ойларын айту;
- автордың көзқарасы туралы айта білу;
- көркем туындыны талдау, салыстыру, қорыту, шешім көрсету т.б.

Қазіргі таңда ғалымдардың зерттеулерінде құзырлықты қалыптастыру білім беру мазмұны құралдары арқылы жүзеге асатыны, осыдан келіп болашақ маманның қабілеттілігі дамитыны және күнделікті өмірдегі шынайы проблемаларды – тұрмыстық мәселелерден бастап, өндірістік және әлеуметтік мәселелерді шешу мүмкіндіктері пайда болатындығына баса назар аударылып отыр.

Кәсіби құзіреттілікті қалыптастыру жеке шығармашылық қабілетті дамытуды, инновациялық жаңа үрдістерді дұрыс қабылдауы, күнделікті өзгеріп жататын ортаға тез бейімделуді қажет етеді.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесіндегі модернизациялау үдерісі - білім мазмұны мен сапасын арттыру, білім берудің ұлттық моделін жетілдіру, ақпараттық технологиялар жөнінде жаңаша педагогикалық көзқарас қалыптастыру секілді кешенді шараларға тікелей қатысты. Әлем тәжірибесі көрсеткендей, кез-келген мемлекеттің экономикалық жетістігі сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәрежесіне байланысты. Өйткені білім арқылы ғана қоғамның интеллектуалдық капиталы мен инновациялық әлеуеті қалыптасады.

Білім – адамзаттың терең және үйлесімді дамуын бекітетін құралдардың бірі, прогрестік, әлеуметтік тұрақтылық пен ұлттық қауіпсіздіктің маңызды факторы. Қазіргі білім беру үрдісі адамның ішкі табиғи мүмкіндіктерін ашып, әр адамның өзінің «Менін» сезінуге, толықтыруға көмектесетіндей, сыртқы әлеммен әлеуметтік қарым-қатынастарда өз орнын табуға, өзін шығармашылықпен өзгертуге белсенділік танытуға ықпал етуі тиіс. Бүгінгі таңдағы қоғам кәсіби білімі жетік, құзіретті, бәсекеге қабілетті мамандарды талап етеді.

Құзіреттілік тәсіл идеясы – «қоғамға қандай, жеке тұлғаға қандай білім қажет және ол қоғамның қандай қажетін өтей алады» деген сұраққа жауап береді. Болашақ маманның құзыреттілігін қалыптастыру – бүгінгі білім беру саласының өзекті мәселелерінің бірі. Құзырлық тәсіл, білім сапасын арттыруды дәстүрлі тәсіл мен білім мазмұнын ұлғайту арқылы шешудің арасындағы қарама-қайшылықтан туындаған дағдарыстан шығудың бір жолы деп қарастыруға болады. Бұл тәсіл білім берудің нәтижесіне басты орын береді. Оның сапасы алған білімнің көптігінен емес, сол білімді қолдана білумен маңызды.

Болашақ маманның басты рөлі – тұлғаның жеке дамуына негізделген, жан-жақты зерттелетін, сараланған білім беру үлгісінің басым бағыттарын айқындау, нәтижесінде еліміздің әлемдік өркениетке негізделген білім саясатының стратегиялық мақсаттарын жүзеге асыру. Осыған орай, нәтижеге

бағытталған жалпы орта білім берудің жаңа жүйесіне ауысу білім беруді басқару жүйесіндегілерден болашақ маманның кәсіби біліктілігін арттыруда жаңаша көзқарасты, негізгі кәсіби құзырлықтарын дамытуды талап етеді. Елімізде білім жүйесін дамыту талаптарына сай жеткіншектерге терең білім және тәрбие беру, оларды жан-жақты дамыту бүгінгі күннің басты мәселесі болғандықтан қоғамның болашақ мамандарға қоятын талаптары қазіргі таңда күрделене түсуде.

Кәсіби құзіреттілік құрамы: іс-әрекеттік білім, білік, дағдылар, мотивациялық және сезімдік-еріктік салалар.

Кәсіптік құзіреттілік теориялық және практикалық мәселелерді шешу үшін іс-әрекеттің алуан түрін орындау үрдісінде жүзеге асады.

Кәсіптік құзіреттіліктің маңызды құраушысы -тәжірибе, яғни адамның түрлі мәселелерді шешудегі меңгерген жеке әрекеттері мен әдіс-тәсілдерінің жаңалануы. Адам туралы ғылымдар саласында кәсіби құзіреттілікті қалыптастыруға үлес қосатын, табыс үшін қажеті құзіреттіліктер деп проблемалар мен өзіндік менеджментін шешу құзіреттілігі, яғни адамның проблемаларды шешуге және инновациялық технологияларды пайдалануға дайындығы; ақпараттық құзіреттілік, яғни өздігінен білім алуға және ақпараттық ресурстарды пайдалануға дайындығы; коммуникативтік құзіреттілік, яғни әлеуметтік және интерактивті өзара іс-әрекетке дайындығы танылып отыр.

Қорыта келе, әртүрлі түсініктерді салыстырып, талдаудың негізінде педагогикалық құзіреттілік түсінігі және құзіреттер – тұлғадан күтілетін қасиеттер мен оларға қойылатын талаптар – болашақ маманның заманауи білім беру жүйесі дамуына сәйкес, тұлғалық, адамгершілік, психикалық, когнитивтік, әдістемелік және мәдени сипатын көрсететін кәсіби құзіреттілікті меңгеруін педагогикалық құзіреттілігі деп есептеуге болады.

Ойымызды қорытындылай келе, болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігі, оның білім алу қызметі барысында иеленген білімі, тәжірибесі, жеке және әлеуметтік қасиеттері мен құндылықтарын жұмылдыру қабілеті мен кәсіби құзіреттілігін қалыптастырып, біліктілігін арттыруды құрайды және оны өз тәжірибесінде тиімді пайдалана алуымен өлшенеді деп тұжырымдаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050». - Астана, 2012.
- 2 Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. - Астана, 2010.
- 3 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2004.
- 4 Хуторской А.В. Современная дидактика. Учебное пособие. 2-е изд.-М.: Высшая школа, 2007.
- 5 Тұрғынбаева Б.Т. Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе. – Алматы, 2005.
- 6 Құдайбергенова К.С. Құзырлықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері.- Алматы, 2012.
- 7 Кенжебеков Б.Т. Болашақ педагогтың кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері. - Алматы, 2006.

УДК 378.123
МРНТИ 14.35.07

Я.И. Радзицкая¹

¹канд. пед. наук, Национальный университет обороны имени первого Президента Республики Казахстан – Лидера нации, e-mail: jadwiga@inbox.ru
Астана, Казахстан

ГОТОВНОСТЬ ПЕРВОКУРСНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ В ВОЕННОМ ВУЗЕ КАК ОБЪЕКТ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ

Аннотация

В статье рассматриваются психолого – педагогические основания готовности субъектов к обучению в вузе, раскрыта структура исследуемого феномена, компоненты которой должны быть предметом специальной диагностики на этапе поступления абитуриентов в военный вуз. В качестве методологического основания выступает деятельностный подход к исследованию процесса учения как особой формы активности личности по присвоению общественного опыта и как познавательной деятельности, направляемой педагогом на развитие обучаемого как субъекта профессионального образования.

Готовность к обучению в военном вузе рассматривается с учетом специфики, связанной, не только с увеличением объема и профессиональной направленности поступающей информации, новыми формами обучения и требованиями со стороны преподавателей, но и изучением дисциплин, требующих развитого теоретического мышления и нового познавательного инструментария для приобретения знаний, умений, навыков. В этой связи рекомендуется в ходе педагогической диагностики брать во внимание, как эти характеристики учебной деятельности, так и учитывать важнейшие особенности подготовки офицера, а именно, весь процесс обучения, который профессионально направлен, подчинен решению тех задач, которые курсанты будут решать в практике офицерской службы.

Ключевые слова: готовность к обучению в вузе, структура, компоненты готовности к обучению, педагогическая диагностика, профессиональная подготовка, успеваемость, успешность обучения.

Аңдатпа

БІРІНШІ КУРС ТЫҢДАУШЫЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНДЫҚТАРЫ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИАГНОСТИКАНЫҢ ОБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ

Я.И. Радзицкая¹

¹педагогика ғылымдарының кандидаты Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасы атындағы Ұлттық қорғаныс университеті, e-mail: jadwiga@inbox.ru
Астана, Қазақстан

Мақалада субъектілердің жоғары оқу орнында оқуға даярлығының психологиялық-педагогикалық негіздемесі нақтыланып, талапкердің оқу орнына бастапқы түсу кезеңіндегі өтетін арнайы диагностиканың компоненттеріне тиісті осы зерттеу феноменінің құрылымы анықталды. Педагогтың кәсіптік білім берудің субъектісі ретінде – білім алушылардың танымдық іс-әрекетін бағыттауы және қоғамдық тәжірибені игерудегі әр жеке тұлғаның белсенділігінің ерекше түрі ретіндегі оқу процесін зерттеуге іс-әрекеттік тұрғысынан қараудың нақты әдіснамалық негіздемесі қарастырылған.

Сонымен бірге мақалада білім алушылардың әскери жоғары оқу орнында оқуға даярлығы олардың білім мен дағдыларды игерудегі жаңа танымдық құралдары және теориялық ой-өрісті қажет ететін пәндерді оқуы, сондай-ақ оқытушылар тарапынан қойылатын талаптарды, оқытудың жаңа формаларын, күнделікті ақпараттың кәсіби бағыттылығына және көлемінің күрделілігіне байланысты ерекшеліктерін ескеру тұрғысынан қарастырылады.

Осыған байланысты оқу іс-әрекетінің осы сипаттамасын, сонымен қатар офицерлерді дайындаудың маңызды ерекшеліктерін, атап айтқанда, офицерлік қызметтің тәжірибесінде курсанттардың шешуге тиісті міндеттеріне байланысты, кәсіби бағытталған оқыту процесін – осылардың барлығы педагогикалық диагностика кезінде ескерілуі туралы ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: жоғары оқу орнында оқуға даярлығы, құрылым, оқуға даярлықтың компоненттері, педагогикалық диагностика, кәсіби дайындық, үлгерім, оқу табыстылығы.

Abstract

**READINESS OF FIRST-YEAR STUDENTS FOR TRAINING AT MILITARY HIGH SCHOOL
AS AN OBJECT OF PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS**

Yadviga Radzitskaya¹

*¹candidate of Pedagogic Sciences, National Defense University named after the first President
of the Republic of Kazakhstan-Leader of the Nation, e-mail: jadviga@inbox.ru*

Astana, Kazakhstan

The article researches psychological and pedagogical grounds for the readiness of subjects for training at the high school, the structure of the phenomenon under study, the components of which should be the subject of special diagnostics at the stage of the entrants' enrolling to military high school. The methodological basis is the activity approach to the research of the learning process as a special form of an individual's activity on confer of social experience and as cognitive activity, directed by the teacher to the development of a trainee as a subject of professional training.

Readiness for training in a military high school is viewed, issuing from the specifics associated not only with the increase in the volume and professional orientation of incoming information, new forms of education and requirements from teachers, but also in the study of disciplines that require advanced theoretical thinking and a new cognitive tool for acquiring knowledge and skills. In this regard, it is recommended in the course of pedagogical diagnostics, to take into account both these characteristics of educational activity and the most important features of an officer's training, namely, the entire training process, which is professionally directed, should be focused on solution of the tasks that cadets will be solving in the practice of the officer service.

Key words: readiness for training at high school, structure, components of readiness for learning, pedagogical diagnostics, professional training, learning progress, success of training.

Прежде чем обратиться к рассмотрению вопросов диагностики готовности первокурсников к обучению в военном вузе, уточним психолого-педагогические основания теории обучения, относящейся и к системе высшего профессионального образования, и к военному образованию в том числе.

Общепризнано, что деятельность является главной формой проявления существования человека, его активного отношения к окружающей действительности. Понятие деятельности трактуется учеными по-разному, преломляясь в соответствии с тенденциями развития научной мысли в конкретном историческом периоде, что влияет при этом и на содержание самого определения.

Общеизвестным является утверждение о том, что особым видом деятельности является учение, которое представляет собой, согласно словам С.Л. Рубинштейна, «...научение, овладение знаниями и навыками является не только результатом, но и целью» [1]. Таким образом, учение представляет собой направляемую педагогом познавательную деятельность, по усвоению знаний, умений и навыков, выработанных человечеством. Однако А.Н. Леонтьев в этой связи отмечает, что деятельность учения, кроме того, есть еще и деятельность человека по само изменению путем присвоения элементов социального опыта [2].

Как известно, одной из ведущих форм процесса учения, направленной на приобретение различных знаний, умений и навыков, является учебная деятельность. Постоянно происходящие в мировом сообществе информационные и технологические процессы, делают проблему организации учебной деятельности в высшей школе достаточно актуальной на протяжении многих десятилетий.

До настоящего времени учеными проведено значительное количество исследований, касающихся учебной деятельности. В общей теории дидактики, основы которой были заложены Я.А. Коменским, И.Г. Песталоцци, А.Дистервегом, И.Гербартом, К.Д. Ушинским, П.Ф. Каптеревым, П.П. Блонским, Л.С. Выготским, а также выдающимися представителями отечественной и зарубежной педагогической науки середины XX столетия оформилась и собственно психологическая теория учебной деятельности, до сих пор представляющая собой один из научных приоритетов. Среди ее авторов следует назвать Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова, П.Я. Гальперина, Н.Ф. Талызину, А.К. Маркову и др.

Между тем, следует иметь в виду, что понятие учебной деятельности достаточно неоднозначно. Поэтому в широком смысле слова ее иногда идентифицируют с категорией «научение», «учение» и «обучение». С точки зрения педагогической психологии учебная деятельность (в широком употреблении) рассматривается как особая форма активности личности, по усвоению социального опыта и преобразования мира, что предполагает овладение культурными способами внешних предметных и умственных действий, переходящих в дальнейшем во внутренний план личности (Л.С. Выготский).

В работах Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова, А.К. Марковой понятие «учебная деятельность» наполняется также деятельностным содержанием и «ответственным отношением», по С.Л. Рубинштейну [1].

А.Н. Леонтьев также определяет учебную деятельность как специфический вид человеческой деятельности по целенаправленному присвоению человеком общественно-исторического опыта и формированию в процессе познавательной деятельности индивидуального опыта [2].

Таким образом, учебная деятельность характеризуется учеными педагогами как процесс развития субъекта (обучаемого), усваивающего определенные знания, умения и навыки и владеющего ими. Можно сказать, что учебная деятельность направлена, прежде всего, на развитие обучающегося как ее субъекта, выработку обобщенных способов познавательных действий и их практическое применение в разнообразных ситуациях. При этом в высшей школе учебная деятельность претерпевает определенные качественные изменения, поскольку приобретает оттенки исследовательского характера, становится основой творческого мышления.

Говоря о готовности первокурсников к обучению в высшей школе, следует отметить, что по сравнению со школьным обучением, изменения учебной деятельности студента характеризуются не только увеличением объема и профессиональной направленности поступающей информации, новыми формами обучения и требованиями со стороны преподавателей, но и изучением дисциплин, требующих развитого теоретического мышления и нового познавательного инструментария для приобретения знаний, умений, навыков. Поэтому и в ходе педагогической диагностики следует брать во внимание именно эти характеристики учебной деятельности.

Поскольку учебная деятельность в вузе имеет свои особенности, готовность к обучению в военном вузе предполагает наличие специальных умений, связанных с анализом, систематизацией учебного материала, способностью делать необходимые выводы и заключения. Развитие подобных умений является характеристикой готовности к учебной деятельности в качестве курсанта. В этой связи С.Д. Смирнов так же отмечает, что в большинстве случаев гораздо важнее научить студентов учиться, применять адекватные приемы систематизации, анализа материала, чем вооружить их конкретными предметными знаниями [3].

В соответствии с мнением многих исследователей (Е.Н. Шиянов, Котова И.Б. и др.), готовность к успешной учебной деятельности в вузе предполагает:

- владение универсальными знаниями, познавательными умениями, являющимися основой любой профессиональной деятельности;
- формирование в процессе обучения в высшей школе готовности к служебной деятельности, активное стремление к участию в труде;
- наличие психологической готовности, которая включает в себя осознание специфики учебной деятельности, заключающейся в необходимости активной самостоятельной работы, в принятии ответственности за ее результативность;
- сформированность профессионально важных качеств и способностей, овладение которыми как раз и осуществляется на этапе профессионального обучения [4].

Таким образом, диагностика готовности курсанта к успешному обучению в высшей школе предполагает не только исследование процесса приобретения определенных знаний, умений, необходимых для будущей специальности, но, прежде всего, анализ проявления познавательной активности и субъектной позиции курсанта, сопровождаемой самостоятельной подготовкой по различным дисциплинам.

В современных научных исследованиях диагностика готовности сопряжена с понятием успешности обучения, и соотношением понятий «успешность» и «успеваемость». Данные вопросы затрагиваются во многих работах, поскольку успешность – есть один из важнейших показателей эффективности и результативности процесса обучения, включающий в себя прохождение по ступеням и уровням образования, овладение профессиональными знаниями и компетенциями. Поэтому в реальной диагностической практике об успешности чаще всего судят по успеваемости.

Этот показатель считается настолько типичным и существенным, что повышение успеваемости выступает главным критерием улучшения качества образовательного процесса.

Уточняя сущность данных понятий, Т.Ю. Курапова констатирует, что успеваемость – это степень совпадения реальных результатов учебной деятельности с запланированными, а успешность обучения – качественная оценка результатов деятельности, которая складывается из объективной результативности и субъективного отношения к этим результатам самого учащегося [5].

Психологи состояние успешности характеризуют как процесс, при котором приведено в гармонию «могу» и «надо», то, что должно быть сделано, и то, что человек может сделать.

Если обратиться к толковому словарю С. И. Ожегова, то он также определяет «успеваемость» через «успешность»: «Успеваемость – степень успешности усвоения учебных предметов учащимися»

[6, с. 837]. Однако однозначность такого определения не может не вызвать вопросов о том, по каким критериям мы должны судить об успешности усвоения учебных предметов. Таким образом, эти вопросы составляют суть проблемы педагогической диагностики готовности к обучению в вузе.

Так, Е.А. Суховиенко определяет готовность к обучению как «полное или превосходящее ожидания достижение его целей, которое обеспечивает развитие ученика для перехода его на более высокие уровни обученности» [7,с.173]. При этом она выделяет три ее характеристики:

- результативную (достижение социально регламентированных целей обучения);
- динамическую (фиксация роста учебных успехов);
- рефлексивную (осознание обучающимися собственных учебных успехов [7, с.173].

Многие авторы отмечают высокую степень познавательной самостоятельности обучающихся в учебном процессе как показатель готовности к успешному обучению. (Л.Е. Шубина), а самоуправляемость познавательной деятельности – как один из главных критериев успешности обучения (Т.И. Шамова).

В высшей военной школе принято считать, что готовность к обучению в военном вузе тесно связана с готовностью к профессиональной деятельности военнослужащего. Эту готовность определяют как набор компонентов, включающих осознание человеком сущности деятельности, наличием мотивационных, волевых, интеллектуальных составляющих, владение определенными знаниями и способами деятельности, ориентация на достижение результата.

С психологической точки зрения готовность – есть активно-деятельностное состояние обучаемого. Д.Н. Узнадзе понятие готовность связывает с понятием «установка», то есть настроенность организма или субъекта к совершению определенной деятельности.

В контексте педагогической диагностики необходимо определение структуры готовности первокурсников к обучению в военном вузе.

Понятно, что для диагностики готовности к процессу обучения в высшей школе нужно обращать внимание на наличие знаний, умений, навыков, настроенности и решимости совершать познавательные действия. Кроме того, готовность к обучению в высшей школе предполагает наличие мотивов и желания добиться успеха, специальных способностей, владение способами работы, определение последовательности действий, осознание ответственности за выполняемый труд. Как видно понятие готовности опять же связано с достижением индивидом такого уровня развития, который необходим для успешного выполнения профессионального вида деятельности.

Поэтому диагностика готовности первокурсников к обучению в военном вузе должна учитывать важнейшие особенностью подготовки офицера, а именно, весь процесс обучения, который профессионально направлен, подчинен решению тех задач, которые курсанты будут решать в практике офицерской службы. Следовательно, учебная деятельность курсанта является по свое сути учебно-профессиональной деятельностью.

В данном контексте мы разделяем позицию М.А. Пасынковой, которая предлагает следующую структуру готовности к обучению в высшей военной школе [8, с.19]. (Рисунок 1).

Рис.1. Готовность к обучению в военном вузе (по Пасынковой М.А.)

На наш взгляд, данная структура охватывает основные составляющие готовности, которые следует диагностировать. Что же касается диагностики, то мы считаем правомерным исследование физиологической и психологической составляющей готовности к обучению в качественно новом военно-педагогическом процессе. И здесь действительно следует определять состояние функциональных систем организма, физическую подготовленность, морально-психологическую подготовку, интеллектуальную и др. Поскольку, если недостаточно сформированы выше названные виды готовности, то это может привести к неадекватным реакциям, профессиональным ошибкам, психологическим срывам, несоответствию функционирования физиолого-психических процессов тем требованиям, которые предъявляются военной профессией и т.д. Для того чтобы предусмотреть все «подводные камни» профессиональной подготовки курсантов в военном вузе необходима тщательная диагностика готовности к обучению на уровне выявления индивидуальных особенностей каждого абитуриента.

Как известно, все выше перечисленные компоненты готовности первокурсников к обучению в военном вузе подвергаются диагностике на этапе поступления. Основная часть этой работы выполняют преподаватели по физической подготовке, психологи и преподаватели профилирующих военных дисциплин. В этой связи очень важным, даже можно сказать решающим, являются параметры физической готовности абитуриента и психологической, так как здесь осуществляется профессиональный отбор, выявляются лица, соответствующие требованиям военной специальности по своим психологическим и психофизиологическим качествам. Таким образом, результат данной диагностики является ведущим при решении вопроса о принятии кандидата на учебу в военный вуз.

Таким образом, на основании результатов диагностического обследования психофизиологического и физического развития абитуриента выносится общее заключение и определяется степень его пригодности к обучению в военном вузе. В данном аспекте важно иметь в виду, что, определяя готовность к обучению в военном вузе, в рамках профотбора следует применять адекватные методики, прогнозирующие успешность дальнейшей профессиональной подготовки конкретного претендента на зачисление.

Список использованных источников

- 1 Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии. - СПб: Питер, 2000. – 712 с.
- 2 Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
- 3 Смирнов, С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учебное пособие / С. Д. Смирнов. – М.: Академия, 2001. – 304 с.
- 4 Шиянов Е. Н., Котова И. Б. Развитие личности в обучении: учебное пособие для студентов пед. вузов. — М.: Академия, 1999. — 288 с.
- 5 Курапова Т. Ю. Теоретический анализ понятий «успеваемость» и «успешность обучения» в психолого-педагогической литературе // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. — 2006. — № 10. — URL: <http://www.jurnal.org/articles/2010/ped36.html> (дата обращения: 05.03.2017).
- 6 Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов / под ред. Н. Ю. Шверовой. – М.: Русский язык, 1990. — 921 с.
- 7 Суховиенко Е. А. Педагогическая диагностика успешности обучения учащихся в контексте информатизации образования: дис. ... д-ра пед. наук. — Челябинск, 2006. – 348 с.
- 8 М. А. Пасынкова Структура готовности к обучению в вузе (на примере военного вуза) Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). №1 (129) 2013. - С. 18-21.

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ **ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ**

УДК 37.02
МРНТИ 14.07.07

С.Т. Балагазова¹, С.Камитова²

¹к.п.н., асс.профессор, Института Искусств, культуры и спорта КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

²студентка IV курса Института Искусств, культуры и спорта КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан

ВОПРОСЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МУЗЫКИ И ДВИЖЕНИЯ В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматриваются некоторые историко-теоретические факты музыкально-ритмического развития, разработанные древнегреческими философами, педагогами и искусствоведами, а также положения объясняющие взаимодействие музыки и движения с позиций синкретизма. Исходя из очевидных измышлений выдвигается определенная позиция, что пластическое движение заложено в самой природе музыки. Музыка как искусство интонируемого смысла никогда не теряет связи со словом, с танцем, с мимикой человеческого тела. По убеждению исследователей музыкальное искусство постоянно испытывает на себе воздействие пластики и движения человека, включая язык жестов. Импровизационные движения под музыку являются генератором движений и аккомпанементом к поэтическим текстам. Рассматриваемые в статье дидактические концепции сделали шаг к решению проблем музыкального образования.

Ключевые слова: музыка, музыкальная интонация, музыкальный ритм, синкретизм, эвритмия, пластическое движение, интонирование.

Аңдатпа

МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫНДА МУЗЫКА ЖӘНЕ ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ ӨЗАРА МӘСЕЛЕЛЕРІ

Балагазова С.Т.¹, Камитова С.²

¹п.ғ.к., Абай атындағы Қаз ҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының қауым.профессоры,
Алматы қ., Қазақстан

²Абай атындағы Қаз ҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының IV курс студенті

Бұл мақалада ежелгі грек философтарымен, оқытушылармен және өнертанушылармен музыкалық-ырғақтық дамытудың тарихи-теориялық фактілер қаралған, сондай-ақ, синкретизм тұрғысынан музыка мен қозғалыс өзара іс-қимылды түсіндіретін кейбір ережелер талқыланды. Пластикалық қозғалыс музыка табиғатында бастапқы кезеңнен еңгізілген айқын ойлардан бастап белгілі бір позицияға әкеледі. Зерттеушілердің дәлелдеуіне қарағанда музыкалық өнер адамның пластикасы мен қозғалысын, қозғалыспен ымдау тіліне тікелей әсері сезінетінін көрсетеді. Музыканы интонация ойлы өнерімен қарастырғанда, музыкалық интонация сөзбен, бимен, адам денесінің бетәлпетімен байланысын үзбейді. Өуенмен импровизациялық қозғалыстар поэтикалық мәтіндерге және сүйемелдеумен қозғалыстар генераторы болып табылады. Ұсынылып отырған дидактикалық тұжырымдамалар білім беру жүйесіндегі музыкалық тәрбиелеу проблемаларын шешуге ықпал жасады.

Түйін сөздер: музыка, музыкалық интонациясы, музыкалық ырғақ, синкретизм, эвритмия, пластикалық қозғалыс, дауыс ырғағы.

Abstract

QUESTIONS OF INTERACTION OF MUSIC AND MOVEMENT IN THE THEORY AND PRACTICE OF MUSIC EDUCATION

Balagazova S.T.¹, Kamitova S.²

¹Ph.D., ass.professor of the Institute of Arts, Culture and Sports of at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

² student of the IV course of the Institute of Arts, Culture and Sports KazNPU them. Abay

This article describes some of the historical and theoretical facts musical-rhythmic development which were developed by the ancient Greek philosophers, educators and art historians, as well as the position of explaining the interaction of music and movement from the point of syncretism. Based on obvious inventions extend certain position

that movement of the plastic. Music as art intoned sense never loses touch with the word, with dance, with a facial expression of the human body. According to beliefs of researchers musical art is constantly experiencing the impact of plastics and human movement, including sign language. Improvisational movements with the music are generator of movements and the accompaniment to the poetic text. Considered in this paper the concept took a step to the solution of music education issues in general.

Key words: music, musical intonation, musical rhythm, syncretism, eurhythm, plastic movement, intonation.

Взаимодействие музыки с другими видами искусств - одна из важнейших проблем исследования в теории и практике музыкального образования. Первобытный синкретический комплекс включал в себя различные типы художественного освоения действительности: музыкального, словесного, пантомиму, ранние формы хореографии. Еще в Древней Индии и Китае синтез музыки и пластики характеризовался искусством.

В древней Греции античная трагедия (вершина древнегреческого искусства) сформировалась как система музыкального воспитания и искусство, основанное на принципе триединства музыки, поэзии и танца, имело синкретический характер. Древнегреческий философ Платон всю систему государственного воспитания личности выстраивал на основе воздействия музыки, живописи, пения, танца и гимнастики. Он постоянно сопоставлял эти основные методы: музыку для воспитания души и гимнастику для воспитания тела. Согласно теории Платона, боги наделили людей чувством ритма и гармонии, которые движут и предводительствуют, сплетая друг с другом в песнях и плясках. Порядок в движениях он назвал «ритмом», а порядок в звуках - «гармонией», а в купе - «хореей». По его мнению, вся человеческая жизнь была проникнута «хореей», то есть музыкой, пением, танцем [1. С.42- 43].

Близкие идеи прослеживаются и в педагогических воззрениях Аристотеля. В число обязательных общеобразовательных предметов он включает грамматику, гимнастику, музыку и рисование. В этом комплексе именно музыка признавалась им наиболее эффективным средством воздействия на психологию и нравственность человека. Признание того, что не только мелодия со словами имеет этическое свойство и она сама по себе есть движение, а движение есть высшее выражение характера. Согласно убеждениям философа, изменяя различные мелодии, ритмы и лады, можно создавать настроения человеческой психики, а также влиять на воспитание характера [1.С. 46].

Духовно-научный подход к музыке с позиций синкретизма отражаются также в исследованиях философа-антрополога, методолога мыслителя Рудольфа Штайнера. Австрийский учёный, доктор философии, социальный реформатор XX века основатель нового вида искусства «эвритмия», достаточно быстро получило широкое распространение в мировом традиционном образовательном пространстве, как дополнительная возможность самовыражения для детей и взрослых. Исследователь проведя наблюдения выявил стремление к слиянию того, что подчиняется законам развития. Синкретическое искусство под названием (Gesamtkunstwerk) было воплощено в его творчестве.

Рассматривая понятие «эвритмия» (с греч. - уравновешенность элементов, слаженность, соразмерность, гармоничность) можно приблизить его к искусству художественного движения, напоминающее танец и пантомиму с поэтической речью или музыкой. В эвритмических движениях присутствует художественность и одновременно они целительны, основаны на глубоком переживании и понимании красоты, законов музыки и речи. основополагающий тезис, который выдвинул Р.Штайнер, состоит в том, что научное познание и художественное творчество представляют собой «две стороны единого процесса», а подлинное творчество основывается на проникновении во внутренний мир человека, способности «проследить движения души». В основу его концепции была положена идея о том, что искусства никогда не возникали из побуждений рассудка, «они возникали, когда человеческие сердца, были способны воспринимать импульсы из духовного мира и эти импульсы могли воплощать, претворять в том или ином материале» [2. С.139]. Р.Штайнер считал, что эвритмия должна «слышимое использовать для выражения неслышимого», а сущность музыки он определял как переживания, которые создаются между звуками и рассматривал природу музыки как проявление духовности [2. С.274]. Необходимо заметить, что в этом вопросе позиция основоположника эвритмического искусства во многом перекликается с асафьевской теорией интонационной природы музыки, в соответствии с которой не музыкальные звуки, а именно музыкальная интонация, как звуковое воплощение музыкальной мысли, является носителем музыкального содержания. По мнению ученого, эвритмия предполагает воплощение музыкальных переживаний человека через выразительное художественное движение -

жест, исполненный актером или дирижером. На основании восприятия музыки, то есть ее интонирования возникает оригинальная пластическая форма. Импульсом для творчества эвритмиста становится музыкальная интонация, «энергетика сиюминутно звучащей музыки». При этом раскрытие внутреннего содержания музыкального произведения на основе его осознания, осмысливания является одной из главных задач. Р.Штайнер называл искусство эвритмии «пением», а не «приниманием поз». В кругу музыкальных элементов эвритмии рассматривались тон, мотив, мелодия, лад, интервал, ритмическая фигура, динамические оттенки и др. Исследователь выделял три принципа пластического воплощения музыкального содержания: такт, ритм и мелос [2.С.66].

Эвритмия, являясь одним из видов пластических искусств, стоит особняком среди всех, выделяясь тем, что взаимодействует с музыкой на уровне ее элементов. Эвритмические движения непосредственно передают звуковысотную и метроритмическую организацию музыки. Особый интерес представляет использование принципов эвритмии в музыкальной педагогике. Подчеркивая естественность и доступность эвритмических методов, Р.Штайнер считал, что любой человек от трех до девяноста лет может лично участвовать в эвритмии, и с ее помощью будет раскрываться красота, присущая каждому возрасту. Многолетняя практика подтвердила, что эвритмия является эффективным средством музыкально-художественного воспитания, особенно в наши дни, когда одной из актуальных проблем является проблема духовного исцеления через искусство.

В контексте настоящей проблемы исследования необходимо особо остановиться на системе ритмической гимнастики швейцарского педагога и композитора Эмиля Жак-Далькроза, которая в XX веке дала жизнь многочисленным вариантам ритмо-пластического воспитания и образования. Главным направлением своей музыкально-педагогической системы композитор считал, что «воспитание творческой личности, развитие и воспитание чувств», а целью обучения - «гармонию нравственного, физического и интеллектуального в человеке». Ставя перед собой такие задачи, он думал о возрождении традиций античного воспитания, восстановлении идеи триединства музыки, слова и жеста. Однако, слово педагога почти не интересовало, то музыка в сочетании с движением составили основу его метода, названного им тоже «эвритмией».

Из вышесказанного, необходимо отметить различия двух эвритмических систем – Р.Штайнера и Ж.Далькроза, поскольку суть этих различий лежит в принципах взаимосвязи музыки и движения. Эвритмия по Р.Штайнеру подходит к интерпретации музыки исходя из «духа», по Ж.Далькрозу - из «художественных ритмов».

Методологические взгляды композитора исследователя Ж.Далькроза были впоследствии названы «ритмической гимнастикой» (или «эвритмикой»). Название «ритмическая» объясняет подчиненность пластики тела не только метрике, но и ритмической заданности музыки на основе «переливания звуков в человеческие движения». Ученый определил соотношение метра и ритма следующим образом: «Такт есть некая одинаковость, в которую может быть заключено богатое разнообразие, а ритм и есть то разнообразие, которое заключено в одинаковость» [3.С.66] Основой музыкального движения в его системе является ритм. В своей книге «Ритм, его воспитательное значение для жизни и искусства» он сформулировал основные положения созданной им системы: «Всякий ритм есть движение. Всякое движение материально. Всякое движение протекает во времени и пространстве. Пространство и время наполнены материей, подчиненной законам вечного ритма» [3.С.65]. Ж.Далькроз предлагал развивать «ритмическое телесное чувство» как основу для занятий любым видом искусства, подразумевая универсальную природу ритма. Движение человека в пространстве по Ж.Далькрозу должно соответствовать временному движению музыки, малейшее изменение которой (интонационное, фактурное, динамическое и др.) должно находить адекватное изменение в пластике. Человеческое тело, по его мнению, использовалось как своеобразный инструмент, с помощью которого одновременно развивалось ритмическое чувство, музыкальный слух, координация движений. Композитором была разработана целая система шагов и жестов, отражающих музыкальный ритм в процессе развития музыки. Он называл созданную им ритмическую гимнастику «сольфеджио для тела», предполагая при этом развитие умения «слышать глазами» и «видеть ушами» и считал, что нервная система человека должна быть воспитана так, чтобы ритмы звучащей музыки, могли бы вызывать сходные вибрации в человеке, производить мощную реакцию и вполне естественно переводиться в действительные ритмы. Он утверждал, что «тело должно быть восприимчиво к эмоциям под влиянием художественных ритмов». [3.С.185].

Следует, однако, заметить, что в музыкально-ритмических упражнениях, проводимых под аккомпанемент фортепиано, музыка имела вспомогательное значение и играла роль своеобразного «регулятора движений». Педагог считал, что частое использование одной и той же музыки на занятиях формирует у учащихся двигательные штампы, а это недопустимо, поэтому ведущим методом в системе ритмической гимнастики была импровизация. Педагог постоянно искал психофизиологическое подтверждение своего метода, исходя из следующих положений о том, что «без телесных ощущений не может быть воспринят музыкальный ритм» и только через физические средства формируется ясность интеллектуального восприятия. Композитор рассматривал «ритмическую гимнастику» как средство развития нервной системы, тренировки импульсов, а также других личностных качеств.

Так, музыкально-педагогическая система Ж. Далькроза переросла первичную идею воспитания чувства ритма в человеке и стала воспитанием человека с помощью ритма. Прогрессивные идеи Ж. Далькроза получили широкое распространение в педагогике музыкального образования, а его система «ритмической гимнастики» дала жизнь многочисленным вариантам ритмопластического воспитания и образования.

Широкое претворение в педагогике музыкального образования проблема взаимодействия музыки и движения нашла в деятельности австрийского композитора и педагога Карла Орфа, который так же создал свою систему музыкально-ритмического воспитания детей. Своеобразным итогом его системы выступала музыкально-сценическая игра или театр. Сопоставляя с Ж. Далькрозом идея синтеза искусств К. Орфа проявилась более выпукло, хотя многие положения легли в основу концепции. Прежде всего - это идея сочетания музыки и движения как средства раскрепощения, свободы тела и духа. В качестве основного принципа концепции было предложено продуцирование музыки и движения в процессе взаимодействия, образуя неразделимое единство. В отличие от идей Ж. Далькроза он отказался от двигательного воспитания детей на основе одной только композиторской музыки и попытался активизировать учеников путем их собственного музицирования. Композитор развивал по-своему систему Ж. Далькроза, добавив к импровизационному движению импровизируемую музыку, которая рождалась из движения, ритма, была при этом сама генератором движений и аккомпанементом к поэтическим текстам. Путь предлагаемый через движение и речь к музыке стал дидактической концепцией Карла Орфа [4].

Венгерская система музыкального воспитания, разработанная Золтаном Кодаем, характеризуется тем, что движения на музыкальных занятиях выполняют вспомогательную функцию. В ней широко развит первый элемент системы Жак-Далькроза — сольфеджио с включением вспомогательно-дидактических движений (на конструктивном уровне) для показа звуковысотных соотношений, то есть перемещением руки по высоте звуков с одновременным показом ручных знаков. Основным средством познания музыки З. Кодай считал голос, имеющийся от природы у каждого ребенка. При этом роль ритмических движений в музыкально-педагогической системе композитора присутствовала, но не в полной мере. Соответственно движения выполняют преимущественно вспомогательную дидактическую функцию. Первыми шагами на пути знакомства с музыкой является выучивание по слуху песни, с равномерными хлопками и ходьбой или же хлопками и ходьбой в ритме, а также пение с поэтическим текстом.

Использование метода движения под музыку получило широкое признание и в педагогической концепции Б.Л. Яворского. Данный метод рассматривался педагогом в качестве средства развития музыкального восприятия, а также как условие стимулирования творческой активности учащихся. Он считал восприятие музыки наиболее активной формой музыкальной деятельности и, учитывая его целостный характер, привлекал в качестве средств осмысления музыкального образа различные ассоциации, в том числе и двигательные. Двигательные реакции, носившие на первом этапе спонтанный характер, в дальнейшем развивались в сторону уточнения выразительности в передаче компонентов музыкальной речи, в усилении творческой самостоятельности, что осуществлялось за счет овладения элементами музыкальных движений.

В концепции музыкального воспитания и образования Д.Б. Кабалева на идее взаимосвязи музыки и движения основаны такие методы как: метод взаимосвязи различных видов искусств, метод свободного дирижирования, метод имитации, метод движения под музыку и др. Термин "пластическое интонирование" был введен в музыкальный глоссарий Т. Вендровой в значении пластического эквивалента музыкального образа. В отличие от движения под музыку, танца, где жест и музыка

могут как дополнять, так и конфликтовать друг с другом для достижения особого выразительного эффекта, пластически интонировать под музыку означает выражать через моторику процесс восприятия музыки во всех ее нюансах. На уроках учителя музыки часто используют такие элементы пластического интонирования, как передача в жестах пульсации музыки, сильных долей, ритмического рисунка, фразировки; свободное дирижирование. Направленные на формирование определенных музыкальных способностей, данные приемы вместе с тем способствуют удовлетворению естественной потребности тела в двигательной реакции на музыку, телесному раскрепощению учащихся. Однако, как правило, при использовании подобных приемов у учащихся не происходит выявления музыкальной ткани в целостности. Пластическое интонирование было задумано как метод активизации восприятия смысла музыки, как способ осознанного его проживания в простых и естественных движениях рук, головы и корпуса. Одной из наиболее разработанных современных методик, основанных на пластическом восприятии учащимися музыки, является методика Вероники Коэн. Не задаваясь целью подробно описывать здесь содержание опыта В. Коэн, нам бы хотелось сформулировать наиболее общие методические рекомендации по использованию метода пластического интонирования на уроках музыки в общеобразовательной школе:

1. Пластическое самовыражение учащихся всегда должно быть связано с анализом интонаций музыкального произведения, поэтому учителю следует акцентировать внимание учащихся на использовании обдуманых, целесообразных жестов и движений, в которых будет отражено интонационное развитие музыки. При этом стоит учитывать, что при пластическом интонировании на передний план могут выходить различные характеристики музыкального звука или средства музыкальной выразительности: темп, звуковысотность, тембр, динамика, ритм.

2. Пластическое интонирование музыки должно отражать логику ее развития и построения. Поэтому, обучая учащихся выстраивать драматургию движений, целесообразно придерживаться определенных правил. Развитие музыки должно отражаться в жестах, в изменении их характера и интенсивности и разнообразии красок музыкальной ткани следует подчеркивать специально подобранными, характерными жестами и движениями. Важно также в процессе пластической композиции подчеркивать окончания музыкальных фраз и предложений, повторы музыкальных предложений.

3. Развитие навыков пластического интонирования происходит постепенно, на протяжении всего периода обучения музыке, по принципу: от простого – к сложному. В процессе работы целесообразно ориентироваться на следующие этапы: этап формирования представлений о способах пластического самовыражения под музыку; этап накопления опыта “пластического” интонирования; этап формирования навыков пластического изображения изменений в музыкальном развитии; этап самостоятельного создания пластических этюдов – импровизаций.

4. Использование метода пластического интонирования на уроках музыки возможно в опоре на следующие принципы музыкального образования и воспитания учащихся:

- принцип поддержки творческой инициативы учащегося, предполагающий право на индивидуальное своеобразие в выборе приемов жестово-пластического самовыражения, что стимулирует музыкальную активность личности на доступном ему уровне;

- принцип связи с жизнью, реализующийся в специфическом качестве музыки как средства выражения духовной глубины объективной реальности;

- принцип принятия эмоциональных реакций, требующий создания психолого-педагогических условий для свободного проявления учащимися эмоционального состояния;

- принцип персонификации, обуславливающий индивидуальную ориентированность процесса воспитания, учет задатков и возможностей каждого ребенка. На идее ритмо-двигательно-пластического восприятия музыки, ее выразительных средств построены авторские методики музыкального воспитания российских педагогов Т.Э. Тютюнниковой, Т. Боровик, Т.А. Рокитянской, разработанные в последние десятилетия и получившие одобрение казахстанских и зарубежных учителей-практиков. Мировая музыкальная педагогика накопила достаточно большой опыт использования ритмо-двигательной активности в качестве средства эстетического и духовного развития растущей личности на занятиях музыкой. Ярким примером применения пластического интонирования на уроках музыки является выступление студентки Казахского национального университета искусств Азнабаевой Даны на Международном конкурсе "Учитель музыки XXI века", который проводился в г.Киеве (Украина), где на основе казахской национальной музыки использовались пластические изображения для постижения музыкального смысла.

Таким образом, анализ концептуальных систем музыкального образования показал, что проблема взаимодействия музыки и движения, является процессом постижения музыкального смысла («познания музыки через движение») и наряду с общими чертами и имеются существенные отличия. Но однако главным направлением музыкально-педагогических систем исследователи считали «воспитание творческой личности, развитие и воспитание чувств», а «ритмическое телесное чувство» как основу для занятий любым видом искусства, подразумевая универсальную природу ритма.

Список использованной литературы:

- 1 Асафьев Б. Избранные труды. Т. IV. М. / вст. ст. В.А. Васиной-Гроссман и Т.Н. Ливанова. М., 1956.- 439 с.
- 2 Штайнер Р. Искусство эвритмии // Курс лекций. М., 1996. - 274 с.
- 3 Жак-Далькроз Э. Ритм. Москва: Классика - XXI, 2002. - 248 с.
- 4 Тютюникова Т. Концепция творческого обучения Карла Орфа: история, теория, методика. Дис... к. иск. – М., 1999. - 192 с.

УДК 37(092)
МРНТИ 14.09.95

Г. Батырбекқызы¹

¹Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің 3 курс докторанты,
Түркістан қ., Қазақстан

**НӘЗІР ТӨРЕҚҰЛОВТЫҢ ЛАТЫН ӘЛІПБИЕНЕ ӨТУДЕГІ ҚЫЗМЕТІ – ҚАЗАҚ
ХАЛҚЫНЫҢ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ**

Аңдатпа

Бұл мақалада Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы негізге алынған. Болашаққа ең басты стратегиялық жоспар ретінде 2025 жылы латын әліпбиіне өту мәселесі қарастырылған. Сонымен қатар Кеңес үкіметінің мемлекет және қоғам қайраткері Нәзір Төреқұловтың латын әліпбиін қабылдаудағы қызметі. Оның 1926 жылы Бакуде өткен I Бүкілодақтық Түркологиялық съезде оқыған баяндамасы. Қазақ халқының біртуар азаматы Нәзір Төреқұловтың, Алаш қайраткерлерінің көп жылдар бойы күрескен ұлттың тәуелсіздігі Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың жүзеге асыруымен орындалды. Қазақ тілінде басылымға шыққан латын және кирилл графикасымен басылып шыққан мерзімді баспаларда атап айтылды. Мақалада XX ғасырдың 20-40 жылдарында КСРО-да ресми Мәскеу тарапынан қолға алынған түркі халықтарының әліпбиін реформалау саясаты талданған. Автор ең басты тіректі терминология, терминография және ұлттық кеңес корпусының тілдеріне бағыттаған.

Түйін сөздер: рухани жаңғыру, алфавит реформасы, түркі халықтары, түркологиялық съез, тіл саясаты, Нұрсұлтан Назарбаев, Нәзір Төреқұлов.

Аннотация

Г.Батырбекқызы¹

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЗИРА ТУРЕКУЛОВА В ПЕРЕХОДЕ НА ЛАТИНИЦУ – КУРС В БУДУЩЕЕ:
ДУХОВНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ КАЗАХСКОГО НАРОДА**

¹Докторант 3 курса, Международного казахско-турецкого университета им. Х.А.Ясауи,
г. Туркестан, Казахстан

В основу статьи взята статья главы государства Нурсултана Назарбаева «Курс в будущее: духовная модернизация». Самым важным стратегическим планом на будущее рассматривается вопрос о переходе шрифта на латиницу в 2025 году. Кроме того деятельность государственного и общественного деятеля Назира Турекулова в принятии латинского алфавита. Его доклад на I Всесоюзном Тюркологическом съезде, проходившем в 1926 году в Баку. Многолетняя борьба за национальную независимость выдающейся личности Назира Турекулова и деятелей Алаш была воплощена Президентом Нурсултаном Назарбаевым. Также упомянуты книги на казахском языке, написанные латинской графикой и кириллицей. В данной статье рассматриваются проблемы алфавитной реформы тюркоязычных народов в 20-40 годах XX века в СССР. Автор делает главный упор на вопросы терминологии, терминографии и национальный корпус советских языков.

Ключевые слова: духовная модернизация, алфавитная реформа, тюркские народы, тюркологический съезд, языковая политика, Нурсултан Назарбаев, Назир Турекулов.

Abstract

ACTIVITY OF NAZIR TUREKULOV IN TRANSITION TO LATIN - THE COURSE OF THE FUTURE: SPIRITUAL MODERNIZATION OF THE KAZAKH PEOPLE

G.Batyrbekkyzy¹

¹*Doctorate of 3-rd course, H.A.Yassawi Kazakh-Turkish international university, Turkestan, Kazakhstan*

Article of the head of state Nursultan Nazarbayev "A course on the future is taken in a basis of article: spiritual modernization". The most important strategic plan for the future considers a question of transition of a font to Latin in 2025. Besides activity of the state and public figure Nazir Turekulov in adoption of the Latin alphabet. His report on I the All-Union Tyurkologichesky congress which was taking place in 1926 in Baku. Long-term fight for national independence of the outstanding identity of Nazir Turekulov and figures Alash has been embodied by the President Nursultan Nazarbayev. The books in Kazakh written by Latin graphics and Cyrillics are also mentioned. In this article the policy of alphabetic reform of Turkic nations of USSR period in 20-40 years of XX century is analysed. The author places the main emphasis on questions of terminology, a terminografiya and the national case of the Soviet languages.

Key words: moral modernization, alphabetic reform, Turkic nations, Turkological congress, language policy, Nursultan Nazarbayev, Nazir Turekulov.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік тетіктер өркениетті елдердің озық тәжіри-белерін пайдалана отырып, өтпелі кезеңнің ерекшеліктері мен саяси, ұлттық жағдайларға байланысты қалыптасып құрылды. Осыған қарай мемлекеттік тетіктің құрамында Президент ерекше орын алды. 1991 жылдың 1 желтоқсанында Қазақстан халқы Тұңғыш Президентін сайлады. Осыдан келіп қарасақ, Алаш қайраткерлерінің «мемлекеттің басшысы Президент» деп тұжырымдауын өмірдің өзі дәлелдеді. Осыдан ғасырға жуық (100 жыл) уақыт бұрын Алаш қайраткерлерінің Қазақ автономиясын құрып, тәуелсіз мемлекет идеясын туғызған өршіл рухын еліміздің көк туын желбіретуші Тұңғыш Президентіміз Н.Ә.Назарбаев одан әрі жүзеге асырып отыр деуімізге толық негіз бар [1].

Міне осылай елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев жылдың басында қазақ халқына жолдау жарияланғаннан соң, көп ұзамай «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақала жазған болатын. Бұл мақаланың еліміздің өркендеп дамуына берері мол. Өйткені ұлттық сананың қалыптасуына, 30 қабілетті мемлекеттер арасына қосылуы – біздің еліміздің алға қойған маңызды стратегиялық жоспары. Қоғамның әрі қарай дамуына себеп болатын заман сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Елбасымыз бұл ретте сананың жаңғыртуына бірнеше бағыт атап өткен. Біріншіден бәсекелік қабілет болса, екіншіден прагматизм, үшіншісі ұлттық бірегейлікті сақтау болса, төртіншісі білімнің салтанат құруы, ал бесіншісі Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы және алтыншысы сананың ашықтығы. Көріп тұрғанымыздай қазіргі заман технология заманы болғандықтан елбасы бағыт бағдарын заманға сай ой жарыстыратын заман екенін атап өткен.

XX-ғасыр басында қазақ халқының тарихы өзінің аса күрделі элеуметтік және қоғамдық – саяси қайшылықтарымен ерекшеленеді. Сонымен қатар, рухани азаматтық пен демократиялық – ағартушылық идеялары толы бұл кезең, халқымыздың небір алып ой иелерін жарыққа шығарған дәуірі болды. Атап айтқанда олар: ұлттық тәуелсіздік, өзін-өзі басқару, құқықтың мемлекет принциптерін қазақ қоғамына енгізу, тілді дамыту, әдеттік талаптарын бұлжытпай орындау сияқты биік мұрат, мақсаттар тұрады.

Заман талабына сай боламыз десек – әлемнің алдыңғы қатардағы мемлекеттерінің үлгісін алуымыз қажет. Бұл ретте латын әліпбиіне ерекше назар аудару қажет деп ойлаған абзал. Кезінде бұл мәселені ұлтшыл азамат Алаш қайраткері Нәзір Төреқұлов көтерген болатын. Нәзір Төреқұлов Кеңес үкіметінің белгілі мемлекет және қоғам қайраткері – латын әрпінде түркі халықтарында бірінғай әліпби болу керектігін Бүкілодақтық түркологтардың съезінде баяндама жасаған. Ол баяндамаға тоқтала кетсек Төреқұлов ескі араб жазуынан біз көп жақтан ұтыламыз. Латын әліпбиінің өрісі кең – түркі халықтары өзара латын графикасына көшуі қажет деп көрсеткен. Бұл съез біте салысымен Әзербайжан, Туркия, Өзбекстан латын әрпіне көшуді ұйғарды. Алайда, өзбек ағайындарымызға бұл оңайға соққан жоқ, осыны ескере отырып жылдың соңына дейін алфавиттің бір нұсқасына тілшілеріміз тоқталу қажет. Бұл әрине оңай іс емес, 1924 жылы осыны ескере отырып Төреқұловтың «Жаңа әліпби» оқу құралы Шығыс халықтарының баспасында жарық көрген. Арада 2 жыл өте «Жат сөздер туралы» кітабы жарыққа шықты. Өзі Шығыс халықтарының баспасын 1922-1928 жылдар арасында басқарып, көптеген ғылыми басылымдарға себепші болған.

1927 жылы «Еңбекші қазақ» газетіне жазған «Тағы да жаңа әліпби туралы» мақаласында Нәзір Төреқұлов: «1926-жылдың мартында Бакуде болған Түрік білімпаздарының сиезінде латыншылдар

101 дауыс алып, жеңіп шығып, арабшылдар 7 дауыспен қалып отырған. Сиездің бұлай қаулы шығаруы латын мәселесінің толғағы жеткеніне толық дәлел» [2] деп, арабшылдарға қарсы жауап қайтарды. Осы кезеңдегі Н. Төрөқұловтың саяси қызметі жайлы А. Мұсалиева: «Ол 1922 жылдың шілдесінен 1928 жылдың маусымында Сауд Арабиясына қызметке ауысқанға дейін Мәскеуде Шығыс халықтарының баспа қызметін атқарған еді. Баку қаласында өткен түркологтардың I съезінде және Жаңа түрік әліпбиі бойынша Бүкілодақтық Орталық комиссиясының пленумдарында жасаған баяндамалары, латын әліпбиіне көшуге байланысты пікірталастардағы жарыссөздері мен жазылған мақалалары, біріншіден белсенді саяси қызмет аясын танытса, екіншіден түрік халықтарының мәдени бірлігін нығайтатын ортақ әліпби жасауға негізделген ғылыми шығармашылығын танытатын еді. Қазіргі жаһандану жағдайына түрік халықтарының мәдени өміріндегі араб, латын және кириллица түріндегі үш әліпбиді тұтынуынан туындаған қиындықтар Н. Төрөқұловтың ұсынған идеясының дұрыстығын дәлелдесе керек. Ғасыр басында М.Шоқай, Кеңес өкіметінің алғашқы жылдарында М.Сұлтанғалиев, Т.Рысқұловтар көтерген түрік халықтарының саяси бірлігі идеясын қайта жаңғырту пролетариат диктатурасы орныққан тоталитарлық жүйе жағдайында мүмкін емес еді. Жаңа жағдайда Н. Төрөқұлов бастаған жаңа әліпбиді жақтаушылар алыс бағдарламаны көздеген мәдени бірлік идеясын ұсынды. Әйтсе де бұл идея 1940 жылы КСРО құрамындағы түрік халықтарының жазуын латын әліпбиінен кириллицаға ауыстыруымен бірге келмеске кетті» [3] – дегенді айтады.

Қазақстандағы әліпби мәселесінің жалпы ахуалын 1927 жылдың 24 сәуірінде Мәскеуде білім алып жатқан қазақ студенттерінің жиналысында Нәзір Төрөқұлов былай деген: «... қазақ жұртшылығы екі лагерге бөлінді. Бір жағында жаңа қазақ алфавиті жалпы мұсылмандық мәдениеттен және жалпы мұсылмандық дәстүрден бөлуді көздейді деген пікірдегі ескі кері тартпа интеллигенция. Олар өздерінің осы мәселеге жаулық әрекетін халықты ағарту қамын ойлағансыған әрекетімен бүркемелегісі келеді. Екінші жағында біз, жаңа алфавиттің тәжірибелік және принциптік жағын салмақтай келген көп санды жаңа интеллигенция тобы, ауыл мұғалімдері және оқушы жастар.

Біз латын әліпбиіне көшуде тәжірибесі бар халықпыз. Атап айтсақ, 1929-1940 жылдар арасында латын графикасына өткен болатынбыз. Алайда, 1940 жылдан бастап орыс тілінің негізінде кириллицаға өту туралы заң қабылданды. Әрине бұл саяси астары бар шешім болғаны бәрімізге мәлім. XX ғасырдың I жартысында Нәзір Төрөқұлов латын әліпбиіне көшу болашаққа бағыт-бағдар екенін айтып өткен. Сол заманда болашақта технология дамыған кезең болатынын білген белгілі қаламгер. Қазақ тілінде араб және латын графикасымен басылып шыққан мерзімді басылымдарға көз қырын салсақ: 1841-1932 жылдар аралығында толық емес мәліметтерге қарағанда қазақ тілінде араб графикасымен ҚР Ұлттық кітапханасының басылымдар қорында барлығы 1949 атаумен кітаптар сақталған. [4]. Бұл цифр осы кезеңде жарық көрген кітаптардың негізгі бөлігін қамтиды.

Мұсылман халықтарына арналған кітаптар бастыру алғаш рет II Екатерина тұсында 1787 жылдан бастап Санкт-Петербуркте, 1793 жылдан Қазан қаласында ашылған баспаханаларда қолға алынғандығын ескерсек, араб графикасымен баспаханалар осы кезден қазақ жеріне тарала бастаған.

Қазақ халқы исламды қабылдағаннан бастап (IX ғ.) араб графикасын қолданған қазақ жазуы XX ғасырдың алғашқы жартысында 3 рет ауысты. 1929 жылға дейін қолданылып келген араб графикасы 1928 жылдың желтоқсанында Қазақ Республикасы Орталық Атқару Комитетінің YI шақырылған IY сессиясының шешімімен латын графикасына ауыстырылды. Ал 1940 жылдың қарашасында Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Y сессиясында қазақ жазуын латын графикасынан кириллицаға ауыстыру туралы заң қабылданды.

Қазақстанда латын графикасының қолданылуы елдегі индустрияландыру, ұжымдастыру, дәстүрлі көшпелі қазақ шаруашылығын күштеп отырықшыландыру, саяси қуғын-сүргін және мәдени революция сияқты күрделі тарихи оқиғалармен қаар іске асты. 1929-1940 жылдарды қамтыған латындандырудың күрделілігі аталған оқиғалармен қатар келуімен бірге ғасырлар бойы қолданыста болған араб графикасының негізінде қалыптасқан дәстүрлі жазу мәдениетін мүлдем жаңа графикаға ауыстырудың психологиялық кедергілерінен де туындады. Араб графикасымен сауат ашқан аға буынның бұл кедергіні жеңуі қиындыққа түссе, жаңадан сауат ашатын жас буынға латын графикасында дайындалған оқу құралдарының жетіспеуі және бір ізге түсірілмеуі түріндегі қиындыққа тап болды.

Дегенмен де, қазақ әліпбиін латындандырудың қоғамдық-саяси және әлеуметтік жетістіктерін де атап айтуға болады. Жазба мәдениеттің бір көрсеткіші ретінде сол ұлт тілінде жарық көрген кітаптардың көлемі мен сапасы танылады. Осыған байланысты 1929-1941 жылдар аралығында қазақ тілінде латын графикасымен жарық көрген кітаптарға талдау жасауға болады. Толық емес мәліметтерге қарағанда осы кезеңде философия, психология, логика пәндерінен 4 кітап; Атеизм, дін

пәндерінен 5 кітап; Тіл білімінен – 101 кітап; жаратылыстану ғылымдары бойынша 491 кітап; қоғамдық-саяси ғылымдардан 1580 кітап, барлығы 2071 кітап жарық көрген. Сол сияқты, осы кезеңде Медицина, ауылшаруашылығы, техника, өнеркәсіп, өнер, спорт, әдебиет, тарих, география пәндері бойынша барлығы 1538 кітап жарық көрген [5].

Қазақ тілінде араб және латын графикасымен жарық көрген кітаптардың тақырыптарына талдау жасағанда жарияланған кітаптардың қамтыған пәндерінің аясы кеңігендігін аңғарамыз. Ең бастысы латын графикасын қолдану арқылы қазақ тілінің дамуына кең тыныс ашылды. Қазақ тілінің элеуметтік функциясы кеңейіп, ол ғылымның тіліне айналды.

Қазақ қоғамында жүргізілген осы реформалардың барысы қоғамның мәдени дамуына аса үлкен кедергілер ала келді. Осы реформалардың салдарынан кейінгі ұрпақ араб және латын графикасымен қалыптасқан мәдени, рухани мұрамен танысу мүмкіндігінен айрылып қалды.

XX ғасырдың 20-40 жылдары қазақ жазуын үш бірдей арабқа, латынға, латыннан орыс жазуына (кириллица) көшіру еліміздің мәдени даму барысына біршама кедергілер келтірді. Бұл біріншіден, жаңа әріп жасауда, оны насихаттауда, жаңа оқу құралдарын, кітаптарды шығаруда баспаханаларды ыңғайлауда көп қаражатты қажет етсе, екіншіден, араб жазуынан енді латын жазуын қабылдап, терең біліп келе жатқанда орыс жазуына көшіру тұрғылықты халықтың арасында қобалжулықтарды да туындатты. Алайда үкімет пен партия бұның бәрін халық жауларының әрекетіне таңды. Сонымен қатар қазақ жазуының бірнеше рет өзгеріске ұшырауы мәдени құндылықтарымызды пайдалануда біршама қиындықтар тудырды. Араб, латын әрібінде жазылып, жарық көрген көптеген кітаптарымыз кітапхана сөрелерінде жатып қалды.

Күні кеше елбасымыз бұл мәселені көтерген болатын. Екі дәуір түйіскен шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр.

Әлем халықтарының басым көпшілігі осы әліпбиді қолданады. Қазіргі тез өзгеріп жатқан жаһандағы ғылым-білімнің, техника мен технологияның басым бөлігі ағылшын тілі мен латын әліпбиінің негізінде жасалған [6]. Сондықтан қазақ өз ғылымын, экономикасын дамытқысы келсе, өркениет көшіне ілесуді қаласа, латын әліпбиіне көшуі шарт. Мектептен бастап балаларға ағылшын тілін үйреткеннен оларға латын әліпбиі үйренуге оңай болады. Демек, ештеңеге алаңдамай тезірек жаңа әліпби жасауға тиіспіз. Нұрсұлтан Назарбаев алғаш рет латын әліпбиіне көшу туралы 2012 жылы қазақстандықтарға жолдауында айтқан болатын. Арада 5 жыл өтіп биыл 2017 жылдың сәуір айында 2025 жылы біз жаппай латынға көшетіміз белгілі болды. Алаштың ардақты қайраткері Нәзір Төреқұлов былай деген: «Латын әліпбиіне көшу ол тек уақыттың меншігінде, заманға қарай латынша біздің өміріміздің бір бөлігіне айналады». Әрине бұл айтылған сөздерге еш күмән тудырмайды. Бұл сөздер болашаққа бағдар – рухани жаңғыру ретінде екі қайраткердің бір жерде тоғысуы ретінде қарастырылған.

Қазақстан Республикасының Президенті, Ұлт Көшбасшысы, Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Алашорда жайында «Алаш партиясының жетекшілері ұсынған көптеген қағидалар күні бүгінге дейін өз маңызын сақтап отыр. Бұл ұлттық емес, патриоттық ұйым, алдына қойған мақсаты, қазақ қоғамын бірте-бірте өзгертіп, оны осы заманғы шындыққа бейімдеу еді», - деп өзінің әділ бағасын берді. XX – ғасыр басындағы азаттық қозғалыстың төңірегіне топтасқан ұлт зиялылары қазақ халқына бостандық әперуге, тұрмыс жағдайын өзгертуге, өркениет биігіне көтеруге бар ғұмырын арнаған қайраткерлер ретінде тарих бетіне алтын әріппен жазылып қалады.

Міне осылай биыл Алашорда үкіметіне 100 жыл толып жатса, Алаш қайраткері Нәзір Төреқұловтың туғанына 125 жыл. Осындай айтулы даталарды Президентіміз үлкен республикалық деңгейде атап өтуді міндеттеген. Осылайша Президент қайта түлеудің маңызды екі процесін белгілеген – саяси реформа мен экономикалық жаңғыру.

Сөз соңында елбасының сөзімен қорытайық: «Аталған екі жаңғыру процесінің де нақты мақсат-міндеттері, басымдықтары мен оған жеткізетін жолдары бар. Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады. Рухани жаңғыру тек бүгін басталатын жұмыс емес. Біз Тәуелсіздік кезеңінде бұл бағытта бірнеше ауқымды іс атқардық. 2004 жылы «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында Қазақстан аумағындағы тарихи-мәдени ескерткіштер мен нысандарды жаңғырттық. 2013 жылы «Халық – тарих толқынында» бағдарламасы арқылы әлемнің ең белді архивтерінен төл тарихымызға қатысты құжаттарды жүйелі түрде жинап, зерттедік. Енді осының бәрінен де ауқымды және іргелі жұмыстарды бастағалы отырмыз. Мен еліміз мықты, әрі

жауапкершілігі жоғары Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынымыз және бұқаралық сананы қалай өзгертетініміз туралы көзқарастарымды ортаға салуды жөн көрдім» [7].

Тәуелсіздік алғаннан кейін Алаш қайраткерлерінің тұтас арманы орындалды, қазақ ұлтының көсемі Нұрсұлтан Назарбаев болашаққа бағдар: рухани жаңғыру мақаласында бұл арманның мақсатқа айналғанына көзіміз жетті. Ғасырлар бойы қазақ зиялыларының арманы болған тәуелсіздік, бірінғай алфавит болашақ қазақ халқына аманат болғай!

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қамзабекұлы Д. Алаш арқауы. – Астана: Егемен Қазақстан. 2015. – URL: <https://egemen.kz/2015/?p=46417>.
- 2 Төрехұлұлы Н. Тағы да жаңа әліпби туралы // Еңбекші қазақ. 21 ақпан, 1927.
- 3 Мұсағалиева А. Нәзір Төрехұлов мұрасы – тарихи дерек көзі // Ақиқат. – 2005. - №10. – 15 б.
- 4 Асфендиярова Н.М., Замзаева Т.А. Латын графикасымен басылған қазақ кітаптарының каталогы: (1928-1941). I бөлім. – Алматы: «Қазақстаника» баспа үйі. 2007. - 192 б. (Б.5).
- 5 Асқарбекова Латын графикасымен басылған қазақ кітаптарының каталогы: (1928-1941). II бөлім. – Алматы: «Полиграфкомбинат баспа үйі» ЖШС., 2011. - 200 б. (Б.5).
- 6 Kolumbayeva Sh.Zh. The issue of modernization in the content of education in Kazakhstan school // Вестник КазНПУ. Серия педагогическая – 2017. №1(53). – С.216-220.-URL: http://kaznpu.kz/docs/vestnik/seriya_ped_nauki/1.2017_Pedagogical_Sciences-ilovepdf-compressed.pdf
- 7 Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана: Егемен Қазақстан. 2017. – 26 сәуір. – URL: <https://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashaqqa-baghdar-rukhani-zhanhghyru>.

ӘОЖ 378.091

МРНТИ 14.01.07.

Р.А. Джанабаева¹, С.А. Касенова²

¹Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, педагогика кафедрасы, педагогика ғылымының докторы, профессор, халықаралық білім беру академиясының академигі, Алматы, Қазақстан

²PhD доктор, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Алматы облысы бойынша педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты», Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚ ОЙШЫЛДАРЫ МЕН АҚЫН-ЖЫРАУЛАРЫНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ ТУРАЛЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада жастарды патриоттыққа тәрбиелеу – қазақ ойшылдары мен ақын-жырауларының шығармашылығындағы ой-пікірлері арқылы жүзеге асатындығы жайлы жазылған. Бүгінде біздің азаматтық міндетіміз – болашақ ұрпақты Отанын сүйуге, елінің, жерінің адал патриоттары, достық пен бірлік туралы түсінік беру арқылы отансүйгіштікке тәрбиелеу. Жастарды патриотизмге тәрбиелеу, бұл әрбір педагогтың алдына қойған мақсаты. Сондықтанда еліміздің ерен азаматын тәрбиелеуде ерлік рухын қосар үлесі орасан зор. Қазіргі жастардың ұлттық патриотизмін қалыптастыруда қазақ ойшылдары мен ақын-жыраулардың шығармашылығында көрініс алған педагогикалық ой-пікірлер үлкен септігін тигізді. Олардың ой-пікірлері халық педагогикасы идеяларымен ұштасатындығын ойшылдар (Қорқыт ата, әл-Фараби, Бұқар жырау, Махамбет Өтемісұлы) мен ақын-жыраулар шығармашылығының мазмұнына жасаған талдау көзімізді жеткізеді.

Түйін сөздер: тәрбие, ұлттық тәрбие, патриоттық тәрбие, қазақ ойшылдары, гумандық дүниетаным, халық педагогикасы.

Аннотация

ВЗГЛЯДЫ КАЗАХСКИХ ПОЭТОВ И МЫСЛИТЕЛЕЙ О ПАТРИОТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ

Р.А. Джанабаева¹, С.А. Касенова²

¹д.п.н., профессор, КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

²доктор PhD, филиал АО НЦПК "Өрлеу" "Институт повышения квалификации педагогических работников по Алматинской области", г. Алматы, Казахстан

В статье рассматривается современное состояние патриотического воспитания. Сегодня проблема патриотического воспитания является не только одной из самых важных и актуальных в школе, но и относится к разряду общенациональных. Вопросы патриотического воспитания в системе образования всегда занимали

важное место. Мыслители и поэты в глубокой древности рассматривали патриотизм как идею и движущую силу общества и государства. Разносторонние аспекты данного феномена раскрываются в трудах таких мыслителей, как Қорқыт ата, әл-Фараби, Бұқаржырау, Махамбет Өтемісұлы др. Анализ трудов казахских поэтов и мыслителей, посвященных патриотического воспитания школьников, позволили нам сделать вывод, что патриотизм определяется как любовь к Родине, преданность к своему Отечеству, стремление служить его интересам и готовность к его защите.

Ключевые слова: воспитание, национальное воспитание, патриотическое воспитание, казахские мыслители, гуманистическое мировоззрение, народная педагогика.

Abstract

OPINION OF PATRIOTIC UPBRINGING OF KAZAKH POETS AND NOTIONALIST

R.A. Dzhanaeva¹, S.A. Kassenova²

*¹doctor of Education Science, professor, The chair of international relations
Abai KNP, Almaty, Kazakhstan*

*²Doctor PhD, Branch of JSC "NCPD "Orleu" institute for professional development of Almaty region,
Almaty, Kazakhstan*

The article discusses the current state of Patriotic education. Today the problem of Patriotic upbringing is not only one of the most important and relevant to school, but belongs to the category nationwide. The issues of Patriotic upbringing in the educational system have always occupied an important place. Notionalist poets in ancient times was considered patriotism as the idea and the driving force of society and the state. Diverse aspects of this phenomenon are revealed in the writings of such notionalist as Korkyt Ata, al-Farabi, Bukhar Zhyrau and Makhambet Otemisuly. The analysis of the works of the Kazakh poet and notionalist, devoted to Patriotic upbringing of students, allowed us to conclude that patriotism is defined as love of country, devotion to the Fatherland, aspiration to serve its interests and willingness to protect it.

Key words: upbringing, national upbringing, Patriotic upbringing, the Kazakh notionalist, humanist worldview, folk pedagogic.

Балалар мен жастардың ұлттық патриотизмін қалыптастыруда қазақ ойшылдары мен ақын-жыраулардың шығармашылығында көрініс алған педагогикалық ой-пікірлер үлкен септігін тигізді. Олардың ой-пікірлері халық педагогикасы идеяларымен ұштасатындығын ойшылдар (Қорқыт ата, әл-Фараби, Бұқар жырау, Махамбет Өтемісұлы) мен ақын-жыраулар шығармашылығының мазмұнына жасаған талдау дәлелдейді. Қазақ халқының гумандық дүниетанымын мейлінше танып білу **Қорқыт атадан** басталады. Қорқыт ата туралы аңыз-әңгімелер түркі тектес халықтар арасында көптеп кездеседі. Біз үшін Қорқыт атаның артында қалдырған жырлары маңыздырақ, сол себептен біз соған басымырақ тоқталамыз.

«Қорқыт ата кітабы» кіріспеден (нақыл сөздер) және он екі жырдан тұрады. «Қорқыттың нақыл сөздері» атты бөлімінде Қорқыттың толғаулары, өлең-жырлары мен даналық сөздері беріледі. Қорқыттың ой-пікірін философиялық тұрғыдан тұжырымдайтын ғақлия сөздер, өсиет-нақылдар, қанатты сөз тіркестері жиі ұшырайды. Қорқыт ата есімімен байланысты үлгі-өнеге сөздер ел аузында көп сақталған: «Өлген тірілмейді, кеуденен жаның кетсе, ол қайтып келмейді. Жігіт тірісінде Қаратаудай қылып, бір күн тыным көрмей дүние жияды. Бірақ, ол соның ішінен тиісті үлесін ғана жейді. Сулар тарам-тарам болып қаншама тасып асқанымен теңіздерді толтыра алмайды. Тәкәппар адамды тәңірі сүймейді. Басқалардан өзін жоғары ұстаған адамға тәңірі бермейді. Қар қаншама қалың жауғанымен – жазға бармас. Гүлденіп өскен бәйшешек күзге бармас. Тозған мақта боз болмас, ежелгі жау ел болмас. Ат қиналмай жол шалмас. Қайыспас қара балтасыз жау алынбас. Анадан өнеге көрмеген қыз жаман, атадан тағлым алмаған ұл жаман. Ананың көңілі балада. Ұлың өсіп жетілсе ол отбасының мерейі, ол отбасының мерейі, бас көзі». Қорқыт атаның: «Жол қиындығын көрмеген, жабы мінген жігітке Кавказ арғымағын мінгізуден келер пайда жоқ. Қолына өткір қылыш алып, соны жұмсай білмеген қорқақ-қақылыш сермеп сарп етпе. Батыр туған жігіттің садағының оғы да қылыштай кесіп түседі. Қонағы жоқ қараша үйден құлазыған тұз артық. Ат жемейтін ащы шөптің гүлдеп өспегені жақсы. Адам ішпес ащы судың жылға қуып ақпағаны жақсы. Атаның атын былғаған ақылсыз баланың әке омыртқасынан жаралып, ана құрсағында шырланып тумағаны жақсы. Ата даңқын шығарып, өзінің тегін қуған балаға ешкім жетпейді. Өтірік сөз өрге баспайды. Өтірікші болғаннан жарық көріп, өмір сүрмеген көп артық. Сөзіне берік, шыншыл адамға бұл дүниеде отыз жылды үшке көбейтіп, өмір сүрген де аз» - деген өсиетін ел-жұрты жоғары бағалаған.

Кіріспе сөзде ежелгі оғыз-қыпшақтардың әйелдерді құрмет тұтқаны туралы айтылады.

«Қорқыт ата кітабының» бірінші жырында Бұқаштың әкесін жаудан құтқарғаны туралы баяндалады, екінші жырда, күллі оғыз-қыпшақ елінің топтасқан бірлігі, достығы, беріктігі зор шабытпен жырланады. Тек осы жырда ғана оғыз-қыпшақ елінің барлық бектері, алыптары түгелдей тиек болады. Екінші жыр оғыз-қыпшақ жырының күш-қуаты, өзге тайпалар алдында даңқ-дәрежесі, беделі орап тұрған кезеңді көркем сөзбен бейнеледі.

«Қорқыт ата кітабының» үшінші жырында қазақ қауымына тән салт-сана, әдет-ғұрып басым болып келеді.

Жыр шумақтары:

Суық-суық сулардан сұрар болсаң,

Ағам Байрақ солардан ішкен еді,

Ағам Байрақ кеткелі одан ішкенім жоқ,

Үйір-үйір қыран құстардай жүйрік аттардан сұрасаң,

Ағам Байрақ соларға мінген еді,

Ағам Байрақ кеткелі мінгенім жоқ, – деп қазақтың жоқтау өлеңдерін еске салады. Ескере кететін жәйт, бұл жырдың эпикалық қаһармандары бәрі дерлік «Алпамыс» жырының кейіпкерлеріне ұқсас келеді. «Алпамыс» жырын Сыр бойының ақындары, сондай-ақ қарақалпақ, өзбек шайырлары осы күнге дейін ежелгі нұсқасы бойынша өзгертпей жырлайды. Оғұз ұлысының құралуы Алпамыстан басталып, соның өлімімен аяқталады.

Сол заманның дәстүрі бойынша, он бес-он алты жасқа толған ер балалар міндетті түрде әскери өнерді үйренетін болған. Мұндай жігіттерді ересектер өздерімен бірге қан майданға ертіп барып жүрген. Қолына қару ұстап, жаудың қанын төкпеген жігіттерді ешкім сыйламаған, тіпті адам санатына қоспаған. Жаудан қорқып қашқандарды өз әкелері-ақ қатал жазалап отырған [1,236]. Төртінші жырда – бектердің балаларын тәрбиелеу мәселесі қарастырылады. Қорқыт дастаны жастарды соғыс өнерін білуге, ар намысын жоғары ұстауға, ел басына күн туған жағдайда тайсалмай жауға қарсы шығуға, ал, жауды жеңе алмаған жайғайда намысты қолдан бермей, ел-жұрт үшін ерліпен ажалға бас тігуге үндейді. Мысалы, Оразбек жау қолында аяқ-қолы байлаулы жатып та дұшпанға берілмейді. Ол өзін құтқаруға келе жатқан әкесіне қарап :

Әке, сен мұнда келме, жауға тұтқын боларсың,

Мен өлімнен қорықпаймын, тек сен аман бол.

Екеумізден бірдей айырылып, шешем жесір қалмасын, – деп өлеңмен өтініш айтады. Қазанбек жауды жеңіп, ұлан-асыр той жасайды, жұртқа қымбат тарту таратады. Қорқыт жырының бесінші «Ер Домрул жөніндегі жыр» тарауында Домрул деген алып батыр туралы әңгімелейді.

Алтыншы жырдың негізгі тақырыбы – әке-шешенің мұрагер баласын үйлендіріп, оған жаңа отау тігуі деуге болады. Сонымен бірге, мұнда оғыз-қыпшақ батырларының жат-жұрттық христиан қыздарына үйлену дәстүрі өз көрінісін тапқан. Жетінші жырдың батыры – Игенек туралы, оның батырлардан ерекшелігі: сегіз қырлы, бір сырлылығы, ақылдылығы, алыптылығы, қобызшылығы, бес жасында әкесін тұтқыннан босатқаны, жорықта Игенектің кеңесшісі Қорқыт ата болғаны туралы баяндалады.

Бір сөзбен айтқанда «Қорқыт ата кітабының» барлық жырларында оғыздардың ауызбірлігі, өзара достығы, мәңгілік тұтастығы көкке көтеріле мадақталады. Ең соңғы, он екінші жыр оғыздардың өзара қырғиқабақ соғыстарын баяндайды. Көне заманның өзінде жырлағанда толып жатқан нақты тарихи деректер келтіріліп отырады.

Кітапта қанатты, үлгілі сөздер, өсиет нақалдар көптеп кездеседі. Анадан өнеге көрмеген қыз жаман, атадан тағлым алмаған ұл жаман. Жібек шатырдың жібі көрікті. Өнегелі болса бала көрікті. Шіріген мақтадан мата шықпайды, нағыз жаудан дос шықпайды. Өтірік сөз өрге баспас. Топырақ төбе болмайды және т.б.

Қорқыт ата өзінің еңбегінде нақты тарихи деректерді негізге ала отырып адамгершілік асыл қасиеттерді, батырлардың ерлік істерін, өзіндік ерекшеліктерін, өнерін (ақындық, қобызда ойнау өнерін), әдемілікке деген кіршіксіз таза достық сезім, қарым-қатынастарды (мысалы, Домрул, Иүгенек батырдың және т.б.), адамгершілік пен ерліктің бастауы отбасында қалатынын, оның дұрыс қаланыуына, әсіресе әйел-ананың рөлінің жоғары өнеге болсын деген мақсатпен жырлайды.

Ойды тұжырымдай айтқанда, Қорқыт атаның кейбір жырының болмасын тәрбиелік мәні жоғары. Олардың мазмұны қазақ эпостарына сай баяндалады. Жырлардағы батырлардың ерлік дәстүрі, халыққа, туған елге, дәстүрге деген сүйіспеншілігі, өмірге құштарлығы, ақылдылығы, ғашықтық сезімдері

жеткіншектерге үлгі болумен бірге, таза адамгершілік-патриоттық қасиеттерінің негізін қалыптастыруға көмектеседі.

Балалар мен жастарды патриоттыққа тәрбиелеуде ойшыл **әл-Фарабидің** еңбектерінің де рөлі ерекше. Оның «Бақытқа жол сілтеу», «Адамзаттық саясат», «Риторика», «Ізгі қала тұрғындарының көзқарасы», «Поэзия өнер туралы», «Әлеуметтік-этикалық трактаттар», «Ақылдың мәні туралы» және т.б. шығармаларында көрініс алған рухани-адамгершілікке, моральдық-этикаға, эстетикаға, логикаға, тілге байланысты педагогикалық көзқарастары соны дәлелдейді. Мысалы, этиканы ол жақсылық пен жамандықты ажыратуға мүмкіндік беретін ғылым ретінде қабылдады. Оның этикалық ойларынан терең гуманизм көрініс алады. Ол адам баласын жаратылыстың, бүкіл жан иесі атауларының биік шоқтығы, сондықтан да оны құрметтеу, қастерлеу керек деп түсіндіреді. Оның пайымдауынша гуманизм – білім, мейірбандық, сұлулық үшеуінің бірлігінде. Оның гуманистік идеялары бүкіл әлемге тарады. Ол ақыл-ой мен білімнің, көркемдіктің, сұлулықтың биік мәнін дәріптеді. Көркемдік адамның денесі мен рухани жан дүниесінің адамгершілік қасиетінің сұлулығын көрсететін белгі деп есептеді.

Фараби «Бақыт туралы», «Бақытқа жету жолдары» мәселелерге аса мән берді. Адамның жетілуі, бақытқа жетуі жақсы мінез-құлыққа байланысты болатыны туралы ескертеді. Және адамдардың адамгершілігі де, патриоттық сана сезімі де, моральдық-этикалық қасиеттері шоқтығының биік болуы да жақсы мінез-құлықтан туындайтынын айтады. Әл-Фарабидің азаматтық саяси, адам, қоғам жөніндегі ойлары да көңілге қонымды. Оның ойларының үлкен азаматтық гуманизмнің, адамгершіліктің биік көріністерін байқау қиын емес. Осы орайда адам міндетті түрде адал ниетті болу керек, өйткені, жақсы істер істеп, мұның төлеуін күтсе, адам бұл істерін жамандыққа айналдырады – деген оның ой тұжырымымен толық келісуге болады.

Жетілген адамды қалыптастырудың жетекші құралы болып тәрбие мен білім саналады, осылардың негізінде жеткіншектердің патриоттық-саналы адамгершілік асыл қасиеттері, ой-өрісі жетіледі, сол себепті іс-әрекеттері де тәрбие мен оқытуды бір-бірімен бірізділікке ұштастыра қарастыру қажет деп ескертеді. Адамгершілік қасиеттерінің туа бітпейтін, тек тәрбиенің мазмұнына, оның барысында пайдаланған амал-жолдарға, жаттығулардың нәтижесіне байланысты екендігін түсіндіреді. Адамгершілік қасиеттің көрсеткіштері: батырлық, батылдықты, жомарттық, мейірімділік, шыншылдық, достықты қадірлей білу және т.б. деп атап көрсетеді.

Әл-Фарабидің пайымдауынша, жағымды адамгершілік қабілеттерді бойына тек адамгершілігі, патриоттық санасы жоғары, заман талабын тәрбие талаптарымен үндестікте пайдалана алатын, өзінің өң бойында табиғи он екі қасиетті бірлікте ұстай алатын адам ғана жүзеге асыра алады. Атап айтсақ:

- алдыға мақсат етіп қойған ісін жүзеге асыру үшін ең алдымен мүлтіксіз денсаулықтың болуын;
- табиғатынан өзіне айтылғандарды жақсы түсініп қабылдап, айтып тұрған адамның нені болжап тұрғанын ой елегінен өткізіп, түсінгенін, көргенін, естігенін есте сақтап, еш нәрсені ұмытпау керек;
- ойлаған ісіне сауатты тілмен толық түсінік беріп мазмұндай білуін;
- білімге, оқуға шаршамай, талмай сүйіспеншілікпен талпынуын;
- тамаққа, ас-суға басқа да сүйсіну сезімдеріне ұстамды болуын;
- шындықты, шындықты қолдаушыларды құрметтеп, өтіріктен бойын аулақ ұстауын;
- ар-намысты бағалай білуін;
- адамдармен қарым-қатынаста қыңырланбай әділ болуын;
- қажет деген жағдайда шешімділік көрсете білуін;
- күнделікті тіршіліктегі мәселелердің шешімін табуда ақыл-парасатқа жүгіну қажеттігін және т.б.

«Ақыл-парасат күші – адамның ойлауына, пайымдауына, ғылым мен өнерді ұғынуға және жақсылық пен жаман қылықты айыруына көмектесетін күш», – деп тұжырымдайды.

Рухани-адамгершілікті, ұлттық патриотизмді қалыптастыруда әл-Фарабидің «Музыкалық трактаттарының» рөлі аса жоғары. Ұлттық патриотизм, ұлтжандылық, елжандылық, отансүйгіштік, жоғары адамгершілік қасиет әсіресе **Бұқар жырау** өлеңдерінде жан-жақты көрініс алды. Ол Абылайды, батырларды, Отан мүддесін, халықтың патриоттық санасын қалыптастыру қажеттігін дәріптеді. Бұқар жырау замана талабына сай мемлекеттің халықтық рухани көсемі, ұлт-азаттық қозғалыстың ұйытқысы, жыршысы бола білді.

«Бірнеше ғасыр өктемді үні үстем болған жыраулар заманының ең биік шыңына көтерілді. Халық атынан сөйлеп күмбірлеген жыраудың Отан тағдыры, ұлт санасы, ел бірлігі бүкіл поэзиясының өзегі болды, халық жырауы атанды» [2, 45 б.].

Оны Үмбетей жыраудың Бұқар қайтыс болғанда:

Өткіздің тоғыз ханды толғауменен,

Шештің талай түйінді болжауменен.

Іс болса қиын қыстау сан сайыстың.

Қылыш пен қызыл тілді қорғаумен, – деп айтқан сөзі дәлел болады. Бұқар кейінгі ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастыруға қомақты үлес қосты. М.Қозыбаевтың сөзімен айтқанда, Бұқар: «*біріншіден*, ол сонау Сыпыра жыраудан бері қарай барша жыраулардың жолы киелі, сөзі иелі ту ұстары. *Екіншіден*, ол жыраулықты көрегендікпен, көрегендікті көріпкелдікпен ұштастырған ел данасы. *Үшіншіден*, болашаққа қырандай ғарыштан қараған, барша қазақты алаламай тұтас бір халық деп санаған, шалдыққанда Абылайға тірек болуға жаралған, аптыққанда қаһарлы Абылайдың өзін де жас баладай сабаған халық бабасы. Ол ханнан да қаһарлы, оның тірегі – халық, сыншысы – тарих. *Төртіншіден*, Бұқар жырау, Абылай хан тағдыры бір, игі мақсатқа – жүздік ұғымнан ұлттық санаға көтеріліп, тұтас иемденді, мемлекеттік дәрежеге көтерілу мақсатына еңбек еткен, халықаралық дәрежеге көтерілген саяси қайраткер жандар. Олай болса, қас қағымнан бірін-бірі түсіне білген олардың достығы шын мәнінде арқар ұранды Шыңғыс әулеті Абылай ханмен алаш ұранды қара қазақтың одағы болатын.

Бұқар поэзиясының тынысы – ел өмірі, халық мүддесі. Абылай хан Бұқар жыраудың алдаспан жырлары, өз саясатының деңгейін мемлекеттік дәрежеге көтеруге қарекет жасады. Бұқар жырау, қалың бұқара ел, Абылай хан міне осылай бір арнаға тоғысты» [2,46 б].

Бұқар шығармаларында дүниетаным, адам тіршілігі, салт-сана: мораль, эстетика, философиялық топшылау, болашақты болжау, замана сыры көрініс алады. Мысалы:

«Асқар таудың өлгені,
Басын мұнар шалғаны.
Көктегі бұлттың өлгені,
Аса алмай таудан қалғаны.
Ай мен күннің өлгені, –
Еңкейіп барып батқаны.
Айдын шалқар өлгені, –
Мұз болып тастай қатқаны.
Қара жердің өлгені, –
Қар астында қалғаны.
Өлмегенде не өлмейді,
Әлімнің хаты өлмейді» – деген өлең шумақтары дүниенің адам өміріндегі мәнін, құдіретін сипаттайды,

Тар пейілді кеңімес,
Кең пейілді кемімес,
Берем деген құтылмас,
Берік байлаған шешілмес,
Ақшам батпай түн шықпас
Ежелгі дұшпан ел болмас.
Етекте кессе жең болмас,
Қараша торғай қаз болмас,
Шағала келмей жаз болмас,

Шаңқан болмай боз болмас, – деген өлең шумақтары дос пен дұшпанды айыра білуге, адалдық пен антқа берік болуға шақырады. Халық арасында достық қарым-қатынастың болуын, қазақ елінің аманшылығын қалайды.

Ағайынның аразы
Елдің сәнін кетірет;
Бұқардың халықты осылай «бірлік бар жерде тірлік бар» деп ынтымақшылдыққа шақыруы үлкен парасаттылықтың белгісі.

Бұқардың:
Ханның жақсы болмағы
Қарашаның елдігі.
Қараша халық сыйласа
Алтыннан болар белдігі.

Жақсы ұлт туса

Патшадан болмас кемдігі, – деп Абылайға ақыл айтып, кеңес беруі ханның ісі халықпен, ақылды басшы халықтан қол үзбеуі керек екенін ескерту еді.

Бұқардың көптеген өлең шумақтары соғыста ерен ерлік көрсеткен елін жаудан аман есен қорғап қалған қазақтың үш жүзінен шыққан батырларын мадақтауға арналған. Оны жыраудың :

Еңбек қылған ел үшін,
Жауда кеткен кегі үшін,
Қазақтың абырой-арына
Сарып қылған бар күшін
Қиядан қиқу төгілсе
Аттың басын таптаған.
Қисапсыз қол көрінсе

Қорқып жаудан қайтпаған, – деген, ерлікпен қаза тапқан Бөгенбай батырға арнаған жыр шумағынан көруге болады. Бұқардың қан майданда ерлікпен қаза тапқан батырды жоқтауы, кейінгі ұрпаққа оның ерлігін дәріптеуі халықтың ежелден бері келе жатқан елеулі дәстүрі.

«Бұқар және оның ортасы» деген проблеманы зерделесек, ұлы адамдар шоғырын көреміз. Бұқардың даналығы: Тәуке ханның реформасын, Абылай ханның көсемдігін, үш жүздің дана билерінің – Қарлығаш Төле бидің, Қаз дауысты Қазыбек бидің, Әйтекенің шешендігін, Ақтамберді жырау айтқандай: «майданды дабыл қақтырып, Атасы басқа қалмақты, жұртынан шауып бостырып», ел қорғаған легион батырлардың ерлігі мен өрлігін бір өзінің бойына сіңіргендігінен. Міне, сондықтан да, заман талабынан туындаған сол бір ғажайып алыптардың ең ұлы ұстазы Бұқар жырау болуы осыдан.

Бұқар баба қазақ хандығының билік пирамидасында аса бір ерекше миссия атқарды. Ең қиын, түйінді, түбегейлі іс шешіміболарда ұлы шоғыр жырауға табынды. Бұқар данамын деп таспады, тығырыққа тірелгенде абыржып саспады. Осылай дана жырау барша қауымның бағы болды, түнекте жол сілтер шамы болды. Ол халық бабасына, халық данасына айналды. Абылай хан, Бұқар жырау, барша билікке қатысқан қауым ұлт тұтастығының біріккен мемлекеттіктің идеологиясын қалыптастырды. Ұлттық, халықтық ағынның жаршысы, ұйытқысы Бұқар жырау ұлт санасының қайнар бұлағының бастауы бола білді. Дала демократиясы көшпенділер өркениетіндегіден басқадан өзгеше осылай сипат алды.

Бұқар жырауың ұлттық патриоттық сананың дамуына байланысты айтқан өлең жырлары, ғақлиятты сөздері бүгінде тәрбиелік мәнін жоймаған өнегелі істің үлгісі.

Махамбет Өтемісұлының өлеңдері болса жеткіншектердің патриоттық сана-сезімінің негізін қалыптастыруда жетекші рөл атқарды десе артық болмайды. Оның жырындағы:

Толғай-толғай оқ атқан,
Қабырғасын қақыртқан,
Тебінгісін тесе атқан,
Тізгінінен кесе атқан,
Біздің қайсар батырлардың

Жүрегін сөйтіп оятқан, – деген Исатайдың батырлық бейнесіне суреттемесі, сондай-ақ батырдың «сегіз қырлы, бір сырлы» қасиетін сипаттайтын мына бір:

Кермиығым кербезім,
Керіскідей шандозым.
Құландай ащы дауыстым!
Құлжандай ащы мүйіздім!
Қырмызыдай ажарлым!
Хиуадай базарлым.

Теңіздей терең ақылдым!
Тебіренбес ауыр мінездім! – деген өлең шумақтары жеткіншектерді патриоттық рухта тәрбиелеуге бағыттайды.

Толарсақтан саз кешіп,
Тоқтамай тартып шығарға,
Қабағын шытпас ер керек,

Біздің бүйткен бұл іске! – деген өлең үзіндісінде үлкен ұрысқа тек Отаным, елін сүйетіндер, ел-намысын қорғауға даяр азаматтар ғана бара алады дегенді меңзейді. Махамбет жырының әрбір жолы тәрбиеде ұлттық патриотизмнің дамуына өзіндік рөл атқарады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қоңыратбай Т.Ә. Эпос және этнос. Қазақ эпосы және оның этникалық сипаты. Монография. – Алматы: Ғылым, 2000. – 268 б.
- 2 Қазақ даласының ойшылдары (IX-XII ғғ.) Алматы: Ғылым, 1995. – 160 б.
- 3 Дербісалиев Ә. Қазақ даласының жұлдыздары. – Алматы: Рауан, 1995. – 236 б.
- 4 Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: Қазақстан, 1994.

УДК 37.01

МРНТИ 14.01.11

Т.В. Имангулова¹, С.К. Расулова², Д.Расулова³

¹к.п.н., профессор КазАСТ

²к.э.н., доцент, КазАСТ

³магистр, КазАСТ

**РАЗВИТИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКОЙ ПЕДАГОГИКИ
И ЕЕ ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ**

Аннотация

В статье рассматриваются принципы и методы гуманистической педагогики, которые широко используются в активных формах обучения такие как самопознание, дискуссия, драматизация, творческое развитие, работа в малых группах, использование учебных контрактов для организации самостоятельной работы учащихся, выполнение групповых и индивидуальных проектов, взаимное обучение и др. Технология педагогического сопровождения в виде единых требований ко всем участникам целостного педагогического процесса, оформленная в единую систему, функционирует как необходимый компонент современного учебно-воспитательного процесса в образовании.

Ключевые слова: педагогика, гуманизм, образование, воспитание, развитие, поддержка, помощь.

Аңдатпа

ГУМАНИСТИК ПЕДАГОГИКАНЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ НЕГІЗГІ ПРИНЦИПТЕРІ

Т.В. Имангулова¹, С.К. Расулова², Д.Расулова³

¹ҚазАСТ п.ғ.к., профессор, Алматы қ., Қазақстан

²ҚазАСТ э.ғ.к., доцент, Алматы қ., Қазақстан

³ҚазАСТ, магистр, Алматы қ., Қазақстан

Бұл мақалада оқытудың белсенді формаларында қолданылатын гуманистік педагогиканың өзін-өзі тану, талқылау, драматизация, шығармашылық даму, шағын топтарда жұмыс, студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру үшін оқыту келісім шарттарды пайдалану, жеке және топтық жобаларды іске асыру, өзара оқыту сынды әдістер мен принциптерді қолдану қарастырылған. Педагогикалық үдерістің барлық қатысушыларына қолдау көрсету педагогикалық технологияның маңызды бөлігі. Бірыңғай талаптар, жұмыс істеуін, технологиясы білім беру саласында қазіргі заманғы білім беру үрдісінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде.

Түйін сөздер: оқу-әдістемелік, адамгершілікке, білім беру, дамыту, қолдау, көмек.

Abstract

DEVELOPMENT OF HUMANISTIC PEDAGOGICS AND ITS BASIC PRINCIPLES

Tatyana Imangulova¹, Saodat Rassulova², Dilyara Rassulova³

¹Professor, PhD, KazAST, Almaty, Kazakhstan

²Associate Professor, PhD, KazAST, Almaty, Kazakhstan

³Master of Pedagogic sciences, KazAST, Almaty, Kazakhstan

In article are considered the principles and methods of humanistic pedagogics which are widely used in active forms of education such as self-knowledge, a discussion, dramatization, creative development, work in small groups, use of educational contracts for the organization of independent work of pupils, implementation of group and individual projects, mutual training, etc. The technology of pedagogical maintenance in the form of uniform requirements to all participants of complete pedagogical process issued in uniform system, functions as a necessary component of modern teaching and educational process in education.

Key words: pedagogy, humanism, education, upbringing, development, support, assistance.

Существенными принципами гуманистической педагогики в современной педагогической науке являются: педагогика сопровождения; педагогика педагогической поддержки. Различные методы гуманистической педагогики широко используются в активных формах обучения такие как самопознание, дискуссия, драматизация, творческое развитие, работа в малых группах, использование учебных контрактов для организации самостоятельной работы учащихся, выполнение групповых и индивидуальных проектов, взаимное обучение и др.

Идеи гуманистической педагогики получили международную известность во всем мире; они оказывают влияние на отбор содержания и построение отдельных учебных курсов в начальной, средней и высшей школе в Европе, США, Казахстане, России в международных педагогических программах: «Воспитание и образование в духе мира, прав человека, демократии и толерантности». С середины 60-х гг. в США действует Национальный консорциум по гуманизации воспитания — организация педагогов-сторонников гуманистической педагогики, работающих в разных звеньях образования.

Концепция «слитного обучения» и организационно-методические рекомендации гуманистической педагогики были разработаны Дж.Брауном и другими американскими учеными, которые ставят целью слияние эмоциональных и познавательных аспектов обучения. К примеру, наиболее важной задачей научной теории «недирективного обучения» Карла Роджерса [3], является помощь в осознании учащимся особенностей собственной личности, своего отношения к миру.

Идея всеобщего мира, стремление гуманизировать межэтнические и межнациональные отношения — естественное следствие прогрессивных убеждений К.Р. Роджерса [4]. Карл Роджерс шел по пути утверждения всечеловеческого в человеке. Основные идеи и концепции Роджерса идентичны классическим трудам, научному и культурному творчеству, мировоззрению выдающихся ученых, писателей, мыслителей и просветителей 9-20 веков Аль-Фараби, Ю.Баласагуни, Отейбойдак Тлеукабылулы, Мухаммед Хайдар Дулати, Кадыргили Касымұлы Жалайыр, Асан кайгы жырау, Абая, А.С. Пушкина, М.Ю. Лермонтова, Ф.М. Достоевского, А.П. Чехова, Л.Н. Толстого и другие, которые учили всеобщей доброте и гуманизму.

В Казахстане развитие гуманистической мысли опирается на прочные духовно-нравственные ориентиры и представления о способах гуманистического образования личности. В казахстанской педагогике нового времени проблеме гуманизации и демократизации образования уделяли большое внимание классики-просветители А.Кунанбаев, Ы.Алтынсарин, Ш.Уалиханов. В 20-30-х годах XX века придавали большое значение идее гуманизации всего общества и образования, в частности, Ш.Кудайбердиев, М.Дулатов. Истоки теоретической разработки проблемы воспитания гуманистических взглядов, убеждений учащихся мы находим в трудах известных педагогов Ж.Аймаутова, И.Алтынсарина, М.Жумабаева [5].

В настоящее время в Республике Казахстан гуманизация является достаточно четко выраженной тенденцией и отражена в Законе «Об образовании» 2007 годов [8].

Теория «сопровождения» в научной среде в психологическом контексте была изучена учеными Г.Бардиер, И. Ромазан, Т.Черединой [6]. Так понятие «сопровождение» раскрывалось как возможность следовать за естественным развитием ребенка, с учетом не только возрастных закономерностей, но и личностных достижений, в которых закреплены те усилия, которые он приложил для того, чтобы продвинуться вперед. Позже понятие «сопровождение» уже использовалось в диапазоне, включающее медицинское, психологическое, а также педагогическое сопровождение. Технология «педагогического сопровождения», обоснованная В.В.Кашелевым освещается в исследованиях Т.С. Лернера, Н.Г. Чаниловой, С.А. Марковой, В.В. Магойченкова и казахстанского педагога Р.Ж. Жумажановой.

В своих научных исследованиях Р.Ж. Жумажанова уточняет специфику данной технологии подчеркивая: что в основе значения понятия «педагогическое сопровождение» заложена смысловая сущность слов «педагогика» и «сопровождение». В переводе с греческого «педагогика» означает «детовожделение». «Педагогический (ая)» - слово, производное от понятия педагог, обозначает качество, ценность, которое свойственно, присуще педагогу, осуществляемой им деятельности. Исходя из смысловой сущности понятия, под сопровождением нами понимается система профессиональной деятельности педагога, (педагогического коллектива), направленная на создание педагогических, социальных, психологических, валеологических условий для успешного обучения и психологического развития обучаемого» [7]. По ее данным «Педагогическое сопровождение - это система педагогических действий педагога, связанных с нейтрализацией прогнозируемых трудностей на этапе разработки задания, оказание оперативной помощи во время выполнения разнообразных видов деятельности и внесение корректив

в последующие этапы их реализации. Педагогический аспект сопровождения предполагает взаимодействие сопровождающих с директором, представителями администрации учебного заведения, методистами, руководителями предметных цикловых комиссий, другими преподавателями, родителями. Условием, способствующим включению в единый процесс, выступает организационное направление деятельности, которая охватывает всех обучающихся – контроль посещения учебных занятий, результаты текущих аттестаций, сдачи зачетов и экзаменов, защиты курсовых работ и т.д.» [7].

Технологии формирования теоретических положений и концептуальных подходов педагогического сопровождения основываются на следующие методологические принципы:

1. системность и непрерывность педагогического сопровождения;
2. взаимодействие вместо воздействия;
3. опора на позитивный внутренний потенциал развития обучающихся;

Технология педагогического сопровождения в виде единых требований ко всем участникам целостного педагогического процесса, оформленная в единую систему, функционирует в настоящее время, как необходимая составная часть (компонент) учебно-воспитательного процесса образования.

Современными исследователями выделяются общие (инвариантные) признаки технологии:

- ориентация в деятельности педагога (педагогов) на антропологические и гуманистические ценности (понимание человека и его развитие как ключевой ценности в системе образования);
- направленность на поддержку собственной активности обучаемого, его способности самостоятельно решать актуальные проблемы и задачи саморазвития;
- преобразование разностатусных отношений преподавателя и обучаемого в плоскость равноправного сотрудничества.

Предметом деятельности всего педагогического коллектива в условиях внедрения в образовательную практику технологии педагогического сопровождения являются:

- профилактика и предупреждение возникновения острых деструктивных проблем развития обучаемого в образовательном процессе;
- оказание положительного влияния на формирование гуманных образовательных отношений в колледже, развитие психолого-педагогической компетентности участников целостного педагогического процесса;
- оказание консультативно-диагностической помощи обучаемому в решении актуальных задач личностного роста, предупреждении проблем учебно-познавательного развития (учебные затруднения, проблемы социально- эмоционального и личностного характера и т.д.).

Теории научной «педагогической поддержки» в гуманистической педагогике, были изучены и разработаны в 80-х гг. XX в. и оформились в целостную концепцию созданную к середине 90-х гг. О.С. Газманом (1936-1996) и группой его сотрудников (Н.Н. Михайловой, С.М. Юсфиним, Н.Б. Крыловой, Т.В. Анохиной и другими учёными), исходя из идеи гармоничного взаимодействия социализации и индивидуализации, которая приводит к наиболее успешному развитию ребёнка и направлена на развитие индивидуальности и субъектности ребёнка.

О.Газман вводит понятие «педагогическая поддержка» и обосновывает основные концептуальные положения педагогической поддержке, определяя её как «превентивную и оперативную помощь детям в решении их индивидуальных проблем, связанных с физическим и психическим здоровьем, социальным экономическим положением, успешным продвижением в обучении, в принятии школьных правил; с эффективной деловой и межличностной коммуникацией, с жизненным, профессиональным, этическим выбором ...» [9]. В своих научных исследованиях О.Газман определил данное направление как педагогику свободы, цель которой разработать средства для формирования индивидуальности, свободной и способной личности.

Г.М. Коджаспирова рассматривает педагогическую поддержку как систему педагогической деятельности, раскрывающая личностный потенциал человека, включающая помощь в преодолении социальных, психологических и личностных трудностей.

Концепция педагогической поддержки ставила своей задачей развитие и обоснование подходов, позволяющих преодолеть социоориентированность традиций советской школы и педагогики, заострить внимание деятелей отечественного образования на проблеме создания условий, которые необходимы для самореализации индивидуальности каждого ребёнка. О.С. Газман и его сотрудники при решении этой задачи опирались на достижения теории и практики западной гуманистической педагогики.

О.С. Газман связывал понимание гуманизма не просто с провозглашением человека высшей ценностью, «мерой всех вещей», но и с признанием его прав на интеллектуальную и экономическую

свободу, моральную автономию, социальную суверенность (естественно, при наличии у него социальной, этической и индивидуальной ответственности за принимаемые им решения). Ведущей антропологической константой гуманистического мировоззрения и практики О.С. Газман считал признание необходимости свободного развития каждого человека и создание всех возможных условий для осуществления этого. «Современное гуманистическое представление о человеке, - утверждал он, предполагает рассмотрение его и как существа природного (биологического), и как социального (культурного), и как экзистенциального (независимого, самосущего, свободного). Ключевой характеристикой этого третьего измерения является свободоспособность – способность к автономному неконформистскому существованию, способность самостоятельно, независимо (учитывая, но преодолевая биологическую и социальную заданность) строить свою судьбу, отношения с миром, реализовать самостоятельно познанное жизненное предназначение, осуществляя собственный, индивидуальный (особый) выбор».

О.С. Газман рассматривал образование как гармоничное единство двух существенно различных процессов – социализации и индивидуализации. Как способ социализации человека, как целенаправленно организованное введение человека в мир социальных норм, ценностей, отношений, способов деятельности, коммуникативных систем образование осмысливает «педагогика необходимости», ставящая ребёнка в заранее определённые рамки, рассматривающая его как «предмет воспитания» или «объект обучения». Педагогика необходимости решает важнейшие задачи организации развития ребёнка, помогая ему встроиться в «общее для всех» пространство жизни. Она может быть как гуманной, так и авторитарной в зависимости от того, на каких принципах строится и какими средствами реализуется. Однако она, безусловно, важна и нужна для организации полноценного развития человека. И если педагогика необходимости может и должна, с точки зрения О.С. Газмана, опираться на традиционные механизмы воспитания и обучения, наполняя их гуманистическим содержанием, то педагогика свободы вынуждена опираться на принципиально иной, гуманистический по самой своей сути, механизм педагогической поддержки. В систему педагогической поддержки он включал и социальную, и психологическую, и медицинскую поддержку в той мере, в какой они интерпретируются образовательным учреждением, оказывающим ребёнку помощь в индивидуальном развитии и таким образом, обеспечивающим его индивидуализацию («выращивание индивидуальности»).

По утверждению О.С. Газмана понятие обучения, воспитания и педагогической поддержки в рамках развиваемой им гуманистической концепции образования, «Обучение» означает, что школа должна дать систематические знания об окружающем человека мире природы и общества, научить способам познания мира. Под «воспитанием» понимается процесс предъявления детям для самоопределения принятых в данной культуре (обществе, нации, государстве) ценностей, нравственных норм отношений к людям и предметам их труда, образцов поведения. Под «педагогической поддержкой» в настоящий момент мы понимаем превентивную и оперативную помощь детям в решении их индивидуальных проблем, связанных с физическим и психическим здоровьем, социальным и экономическим положением, успешным продвижением в обучении, в принятии школьных правил; с эффективной деловой и межличностной коммуникацией, с жизненным, профессиональным, этическим выбором (самоопределением)».

В 1924 г. в Англии А. Нил основал школу Саммерхилл и успешно руководил ею на протяжении четырёх десятилетий. Он видел цель образования в воспитании счастливого человека, Т.е. человека, который способен обрести себя в окружающем мире. А.Нил [10] был убеждён, что каждый ребёнок должен самостоятельно определиться в жизни, найти своё призвание. Поэтому в образовании, утверждал он, если с чем и следует считаться, так только с творчеством и самовыражением воспитанников независимо от того, в какой сфере жизни учеников они осуществляются.

А.Нил призывал дать детям жить своей жизнью, не мешать их естественному, а следовательно, правильному развитию. Воспитанники, утверждал он, нуждаются не столько в обучении, сколько в понимании и любви. Он был противником планирования педагогической работы, которое могло помешать детям жить собственной жизнью. По глубокому убеждению А. Нила, они могли научиться только тому, чему хотели научиться сами. Учителя в Саммерхилле не имели права ничего навязывать детям, для которых учебные занятия не были обязательными. Педагоги должны были ориентироваться на интересы воспитанников.

А.Нил, по мнению исследователей А.А. Валеев [11], был последним классиком свободного воспитания, течения в педагогике, оказавшего огромное влияние на развитие гуманистических подходов в теории и практике мирового образования XX столетия. На протяжении всей своей долгой жизни А.Нил словом и делом отстаивал право ребёнка жить и развиваться свободно уже с младенческого возраста. Единственный критерий деятельности педагога, утверждал он, - интерес ребёнка, а лучший воспитатель детей – природа, естественной работе которой и должны способствовать взрослые.

Список использованной литературы:

- 1 Назарбаев Н.А. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность». Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. 31 января 2017 года. - Астана, 2017.
- 2 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы. - Астана, 2016.
- 3 Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека /Пер. с англ. – М., 1977.
- 4 Орлов А. Б.. Психология личности и сущности человека: Парадигмы, проекции, практики: Учеб. пособие для студ. психол. фак. вузов. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
- 5 Калиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы. А; “Білім” 2004 ж.
- 6 Бардиер Г., Ромазан П., Чередникова Т. Я хочу! Психологическое сопровождение естественного развития маленьких детей. – Кишинев; – СПб., 1993. – 250 с.
- 7 Жумажанова Р.Ж. Педагогическое сопровождение как технология повышения эффективности учебно-воспитательного процесса колледжа. – Алматы, 2007.
- 8 Закон Республики Казахстан об образовании //Справочник руководителя образовательного учреждения. 2007.
- 9 Газман О.С. Воспитание и педагогическая поддержка детей //Народное образование, 1998. - № 6.
- 10 Нилл А. Самерхилл: воспитание свободой. - М.: Педагогика - ПРЕСС, 2000.
- 11 Валеев А.А. Педагогика свободы Александра Нейлла. - Казань, 2002.

МРНТИ 14.09.95

S.S. Konyrbayeva¹

*¹The professor of general pedagogic faculty, the candidate of pedagogic sciences
The Kazakh State Women's Teacher Training University
Almaty, Kazakhstan*

THE CONTENT AND ESSENCE OF THE TEACHING AND EDUCATIONAL VALUE OF THE IDEAS AND WORKS OF M. ZHUMABAYEV

Abstract

The article deals with importance of teaching ideas of outstanding representative of Kazakh people M. Zhumabayev and significant benefits of his teaching ideas in education and training process. The main part covers M. Zhumabayev's pedagogical works and works of poetry and educational values in continuing educational system which includes the concept of education and educational areas. In addition, the structure of his legacy of teaching and educational ideas is shot into the content of the composite components and characteristics that are represented in the table. Finally, opportunities of implementation of the poet-teacher's idea in the sphere of education are touched upon in conclusion.

Key words: M. Zhumabayev's creativity, pedagogical principles, teaching ideas, poetry, educational services, child education, educational process, teaching ideas and educational structure, Kazakh pedagogy and psychology.

Аңдатпа

М.ЖҰМАБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕЛІК ИДЕЯЛАРДЫҢ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ

С.С. Қоңырбаева¹

*¹педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а.,
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогика университеті, Алматы, Қазақстан*

Мақалада қазақ халқының көрнекті тұлғасы М.Жұмабаевтың педагогикалық идеяларының маңызы және оқу-тәрбиесінде пайдаланудың артықшылықтары қарастырылған. Негізгі бөлімде М.Жұмабаевтың педагогикалық еңбектері мен тәрбиелік мәнді поэзиялық шығармаларының Үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасындағы тәрбие бағыттарын қамтуы көрсетілген. Сонымен қатар, педагогикалық мұрасындағы

тәлім-тәрбиелік идеяларының құрылымы құрамды компоненттер мен мазмұндық сипаттамаларға бөлініп, кестеге түсіріліп ұсынылған. Қорытындыда педагог-ақын шығармашылығындағы педагогикалық идеяны білім беру саласына пайдаланудың мүмкіндіктері айтылған.

Түйін сөздер: М.Жұмабаевтың шығармашылығы, педагогикалық қағидалар, педагогикалық идеялар, поэзияның тәрбиелік қызметі, бала тәрбиесі, оқу-тәрбие процесі, тәлім-тәрбиелік идеяларының құрылымы, қазақ педагогикасы мен психологиясы.

Аннотация

ЗНАЧЕНИЕ И СОДЕРЖАНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ИДЕЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ М.ЖУМАБАЕВА

С.С. Конарбаева¹

¹кандидат педагогический наук., и.о. асс. проф.

*Казахский государственный женский педагогический университет
Алматы, Казахстан*

В статье рассматривается значение педагогических идей видного деятеля казахского народа М. Жумабаева и особенности их использования в учебно-воспитательном процессе. В основной части указываются возможности использования педагогических трудов поэтических произведений М. Жумабаева, имеющих большое воспитательное значение, в концепции воспитания системы непрерывного образования. В работе также дана таблица структуры воспитательных идей педагогического наследия М. Жумабаева с выделением составных частей и содержательной характеристики. В заключение рассматриваются возможности использования педагогических идей в произведениях поэта-педагога в системе образования.

Ключевые слова: творчество М.Жумабаева, педагогические принципы, педагогические идеи, воспитательное значение поэзии, детского воспитание, процесс воспитания, структура воспитательных идей, казахская педагогика и психология.

1. Introduction

From the point of today's education paradigm, outstanding representative of Kazakh people M. Zhumabayev's importance and relevance of teaching ideas is that it can be treated together with continuous modernization of the education system. Considering pedagogical ideas as the content basis we rely on the modernization of current education system of a number of scientists. Therefore, in order to develop a favorable environment which is aimed at improving the skills of teachers and students, we acknowledge that to complete the structure of the course "History of Education" with new materials as the time requirement.

Currently, according to the radical changes in the field of education to improve one's own skills, especially within the framework of the national pedagogical thought, which is the necessity caused by the requirement of time arisen in the period of opportunity for increasing education on the basis of national ideas.

Therefore, in order to study the Kazakh-specific pedagogy, it is necessary to focus on the following tasks.

- to explain purpose and harmony of M. Zhumabayev's works in the field of pedagogy today;
- to use M. Zhumabayev's pedagogical viewpoints as a Kazakh language and literature teaching tool;
- to give an explanation about the importance of using M. Zhumabayev's teaching ideas as a tool for discipline in education;
- to create ways of using M. Zhumabayev's pedagogical ideas to teach discipline and to introduce it into practice.

As a result of the implementation of the mentioned problems planning organization of students' cognitive activities' forms according to M. Zhumabayev's pedagogical viewpoints, it is possible to improve competence while teaching lessons.

2. The Main Part

Scientists of our domestic pedagogy, sociology and political science has been discussing for a long time about the necessity of creating a national model of education. It is known that M. Zhumabayev's works are considered as the foundation of Kazakh psychology and pedagogy that appeared at the beginning of the XX century. That is, to create a national model of education cannot exist without the works of the founders of the national science.

Therefore it is necessary to develop ways of using M. Zhumabayev's pedagogical ideas in the classroom works and to put into effect his pedagogical works' value and significance in the field of pedagogy. The necessity to develop ways of using their pedagogical ideas in the classroom. It is closely connected with the work of professional and personal competence of teachers. Today works in the field of psychology and

pedagogy resonates with the purpose of education and teaching focuses on ways to use the idea of learning activity.

Changes in the paradigm of modern education is one of the main subjects of the learning process is focused on the personal and professional qualities of the teacher training. In this case, it is worth to focus on the opinions of scientists-educators about training teachers. One of the first researchers of pedagogy in the early XX century M. Zhumabayev's work "Pedagogy" the author touched upon a teacher widely who is the main subject educational activity. This opinion is very important today. It is justified as:

"The teacher is thought to spend a lot of effort to teach child to study rightly. And if the tutor doesn't lead the child correctly then he will be accustomed to comprehend the concept, make a decision wrongly or simply misunderstand some ideas.

... While teaching a child to classify the objects, scenes into groups teacher must not forget starting from light to heavy.

... I knew the teacher skills in educating a child not so quickly, but to teach step by step. "(Zhumabaev, 1992). Such opinion confirms this idea.

The degree of teacher training and qualification role is important in shaping the identity of the student. Professional service oriented person must accompany the product in the direction of a teacher:

- The lesson to be learned should be based on each student's individual subjective experience and knowledge assessment should be taken into account when the materials are consolidated;

- Student will choose the type of work in the classroom, taking into account the situation on the lessons of the day can be re-created quickly;

- Didactic handouts, manipulative materials are sorted out according to the specifics of individual students;

- The dialogue and conversation is organized involving participation of all students.

It is necessary to pay attention to the culture of speech while assessing actions and methods of the teacher in the classroom. Such teachers don't usually explain the lesson but understand (Why not? How do you?), coordinate, respect the opinions and arguments of people also. The teacher should be able to take into account all the individual characteristics of each student, student's desire to answer (whether a student wants to answer from the seat or at the blackboard), weather the student wants to tell orally or describe something or wants to draw and etc.

In this context, M.Zhumabayev noted: "A teacher should be very close to a child. They should not be remote from each other. There shouldn't be any misunderstanding between them. Educators should share the joy of the child and to be a close friend whom he share his secrets also. Only then a child can trust him fully. If a child doesn't conceal anything from his teacher then the child will never lie which is considered as unfavorable feature" (Zhumabaev, 1992), the relationship between the teacher and pupil was revealed from open pedagogy and social point of view.

Such competence of professional qualification skills of a teacher is formed for many years. Modern educational content and technological changes in the field of social value is caused by the reevaluation of many valuable things. All of the educational process in the classroom teaching elements: the purpose, content, tools, methods, organization and management are reflected in the service. Its result is one of the requirements of student's mastering knowledge. At the same time, professionalism of a teacher during the lesson is one of the great importance. Effective and well-organized lesson is the key to the effectiveness of the educational process from methodological, pedagogical and psychological, didactic point of view. In this case M. Zhumabayev said the following: "Educational objective is not to resemble a child as an educator, but to create an individual who meets the requirement of time," and "get to know their child's education when moving away from the familiar heart tied to the old knowledge transfer of new knowledge".

M. Zhumabaev asks to be careful with actions which you do during the lesson: "... child sitting in class with fatigue depends on his quick cognitive work, being bored or doing nothing, especially on air disorders. Therefore, if children in the class began to lose attention during the lesson, the teacher should immediately release children running and playing out of the class and air the room" also as well as "children cannot always sit idle, it is necessary to give him always useful activities. Only then child will be used to run into the useful life. Otherwise, the child gets accustomed to do something unfavorable or bad things will be used to "shed of the same will. That is, children educational fronts to make life smarter for people who deal with words. A person who can solve very complicated problems is the aim of an educational process. It means that such people can support not only themselves but also can assist the whole society. In order to create such

person teacher should do his best; use all efforts and experience, knowledge persistently" (Toktaganova, 2009).

Magzhan Zhumabaev as a lyric poet and translator of dozens of poems, hundreds of lyrical verses was not limited in poetical and literary sphere, but also worked as a teacher-scholar, wrote the first educational textbooks. Together with his above-mentioned work "Pedagogy" (1922), "Elementary school mother tongue" (1925), "Be literate" (1926), these textbooks on pedagogy and methodology is a great contribution to the science. Having read Russian and Western scientists' opinions as well as taking into account the specific features of the national education M. Zhumabayev describes the position of writing a textbook as following: I tried to choose view points of scientists (I mean Russian and Western scientists). I tried as much as I could adjust them to Kazakh mentality. Due to lack of terminology, it was very difficult for me to find appropriate words. Owing to great assistance of teachers who studied in courses, I transferred Russian words into pure Kazakh. However I even didn't make any effort to translate terms into Kazakh". Indeed, then there was not any Kazakh pedagogical terms. M.Zhumabayev invented and introduced hundreds of new pedagogical terms into our language.

Table 1. M.Zhumabayev pedagogical works

Works and writings	Titles	Pedagogical value
textbooks	"Pedagogy" (1922), (Orenburg, 1923)	One of the first Kazakh pedagogic textbooks. Thus, the Kazakh classical training, mental training, educational psychology concepts, education, etc. issues are considered.
	Primary school native language" (Tashkent, 1923)	The textbook for children
	"Essence of teaching native language in Primary school" (Moscow, 1925)	Touched upon the importance of education in their native language in elementary education provided by the methodical nature and opportunities
	"Be literate" (Moscow, 1926)	Methodological approaches and major pedagogical basis and etc. taken into account during the literacy teaching.

The first part of the textbook is devoted to pedagogy. According to his viewpoint, field of education is divided into four parts. They are: physical, emotional, mental training and beauty and ethical behavior. There are several other educational activities. Author's special focus on four types of education field is closely linked with time requirements. Nowadays economic, environmental and legal education was less urgent then (1930).

The author gave detailed explanation to these four types of education and he said the following: "If these four types of education were given to young men fully, then he had his entire education. If child is a solid-state, has a common sense who settles problems rightly then he is smart, beautiful, listens to magical music, enjoy the beautiful species, if his soul is good, he is considered to be a real well-educated person. Any individual who wants their child to be a man, my son, that the parents should teach their children these four types of education". By creating a person, meeting requirements of time M. Zhumabayev defined the purpose of education. Author's program on educational direction targeted a rich heritage of his native people. "Nation's education which has been tested since the first days, each tutor must be familiar with nation's upbringing and follow the nation's long road upbringing" he wrote.

It is not difficult to notice that Magzhan's pedagogical ideas coincide with ideas of the world's outstanding teachers. New approaches to education of children, anthroposophical doctrine out of the stereotypes into a new opportunity is similar to ideas of R. Steiner. If R. Steiner showed, "typical of the entire world" as it is a known philosophical question, "typical inner spirit," shows that they can be identified and explained about its necessity to study in various ways. R. Steiner believed in that our knowledge of human civilization doesn't possess science about a human being" There are theories, but no understanding of human life and the world (R. Steiner,1992). "Education and teaching must always be the basis of a person's

ability to recognize," and that each person's perspective, comprehensive education: is the course to get to know the appropriate places, body, soul, spirit (R.Steiner,1994).

The representative of the French Enlightenment, Jean-Jacques Rousseau criticized the nature of the non-life teaching the portrait. The child's educational process and student's interest in the activity seems to be the need of self-education. Work for the achievement of the child's experience in the development of independent thinking, stressed the need to give more attention to education. Jean-Jacques Rousseau's idea was a new character (A.I. Piskunov, 2006). As well as the education of young children, the very impressive system and the best in the world famous attractions of the Italian philosopher, psychiatrist and psychologist, teacher and humanist pedagogy of Maria Montessori phenomenon: people from the path of development of children and try to eliminate any pressure on the authoritarian nature of the unlimited trust. Montessori created her method by observation of normal children in their natural environment (Montessori, 1993).

It would also make a comparative analysis of the M. Zhumabayev's teaching ideas with these outstanding individuals' opinions and thoughts on the education of children.

Magzhan also looked at Kazakh national upbringing critically and appealed to differentiate old ones from new ideas. "As the house has harmful side there is a benefit also" he wrote. The matter is to keep a child at home and there is a fresh air, and children in dire need of fresh air ... with the movement of cattle, Kazakh children who grew up with a very sensitive education so Kazakh child's education does not agree compatibility with Kazakh life" he says. In other words, children learn from an early age, and they need to be taught life.

The author told "Kazakh cradle is made very carefully. All integral parts of the cradle help the child to be in comfort" however, he suggested to improve the structure of the cradle (not to tie so hard hand, foot straps and make them wider).

Magzhan's "Pedagogy" consists of fourteen chapters. There're ten chapters deal with national psychology, where all manifestations knowledge of reason, or suspected of attention, consider the courage of the separation of three parts. Their natural combination he connected with Abay's concept of "smart and strong", and keep the same heart, then that portion of the country will be able to spot the mind (brain) and the will, are called persistence.

External feelings: vision, hearing, smelling, good swipes (meat consciousness) are considered separating five of their activity, gives a description of the specifics. Provide ways to improve them correctly. This performance improvement based on national traditions, for example, horses laugh, sheep bleat, educating a camel through the ability to distinguish roar. M. Zhumabaev: "The love of beauty treatment is the deepest sense of hearing" - says his opinion with regard to Greek Orpheus' thoughts and concludes with Korkyt's music.

Focusing on the role of fantasy in human life M. Zhumabayev noted that "A person who didn't develop his fantasy is a dead man ...Fantasy develops person's thought. You must tell your children fantastic fairy tale from an early age, and ask them to retell it to you". While emphasizing the role of fantasy development Magzhan defined that: "In language of the nation appears character, history, and customs and the place of the nation... Decrease of nation's language means the nation will be lost ... the beginning of fall".

As "a grandfather" of Russian pedagogy K.D. Ushinsky, Magzhan studied the meaning of pedagogy connected with psychology. "Therefore, he is considered as the first creator of the theory of pedagogy of science and the founder of the national scientific research in pedagogy" says the scientist S. Kaliyev(Kaliyev, 2004).

Magzhan's first poems were written in educational note. It was clear. Magzhan, who lived in a difficult time of political and social themes, replied that, in the previous ideas of Chokhan, Ibrai, Abay dominated the literature of that period. Abay's, Ibrai's and Sultanmakhmut's education character works appealed to science education, behavior, discipline and promotion of culture to be in the nature of poetic verses. Magzhan wrote poetry in Abay's tradition continued the pattern of his great teacher.

Generally, Magzhan Zhumabayev's poems are very meaningful; themes are rather broad and look like an education and knowledge tool. Generally Magzhan's poetry has a high educational importance. He touched upon various areas of human education. Therefore, M. Zhumabayev's poems cover the following spheres of education:

- invitation to education and science- intelligent culture;
- love to motherland – patriotism matters;

- beauty – aesthetic culture;
- to form national outlook- ethnical education;
- to appeal to love labor – labor education;
- to form citizen’s credo – education of an individual.

Magzhan’s poetry with high educational meaning that starts from family, pre-school institutions, schools, colleges, Higher Educational Institutions meets the requirements of functional characteristics of Continuing Educational System Programs and is of high educational importance.

Table 2. Educational value of works of M.Zhumabayev’s poetry

Poems	Educational value	Educational directions
"Summer Morning", "Art education Rediscover the" courage", "Summer Morning"	Invitation to education and culture	Intelligent culture
"The Prophet", "Rising Sun", "Turkestan," Fire "," Wave ".	Love to Motherland	patriotism, patriotic education
"Freedom","I remember ... let the sun rise"," Batyr Bayan ".	The independence of the country	Ethnic education
"Ural Mountains", "Last days."	The formation of a national outlook	
"Mother." "Grandma," "Lullaby" and "Parents blessing", "I" miss ".	Respect for parents	
"Who am I?","I hope young people".	self-knowledge	Education of an individual
"Love, saulem", "You are beautiful", "Star rings, the board of the Moon fire", "Sholpy".	the awakening of love to beauty	aesthetic education

So, let us to describe the structure of M.Zhumabayev’s poetry:

- **The first creative steps of M.Zhumabayev.** He started to develop ancient Kazakh poetry tradition and his writings were more advanced educational direction: “Redistribution of the Arts and Education”, “Poor Kazakh”, “Summer Morning”, “Proud” of poetry.

- **Poet educational, propaganda-oriented and focusing on critical realism,** were written about victims of the old custom, usually brides which solved for money, wanted to give liberty for Kazakh women by his “Towel”, “Wish”, “Deceived beauty” poems.

- **Magzhan includes poetryin political and social issues.** Poems describing the challenge of time and reflecting the spirit of the modern as “Freedom”, “Rising Sun”, “Broken person”, “To the prisoner”.

- **Poet’s research in the poetical world.** He wrote poems imitating symbolist poets as Balmont, Brusov, Merezhkovsky, Sologub, and Block. Life and death philosophy in his poems: “I missed”, “Nowadays life and death is mine”, “To Berniyaz”, “Life”, “Cradle me death”.

- **Love lyrics of Magzhan.** In his poems “Love me, my darling”, “to N”, “You are beautiful”, “It’s true that I love”, “to Miss Gulsim”, “Let me make you star ring and moon necklace” sole and body’s harmony is described in dialectical unity. He also found similarities with Hafiz’s poetry (M.Zhumabayev, 2002).

- **Magzhan’s poetry devoted to children and publishing textbooks.** Textbooks “Mother tongue at primary school” (Tashkent, 1923), “The essence of teaching mother tongue at primary school” (Moscow, 1925), “Pedagogy” (Orenburg, 1923), “Be Literate” (Moscow, 1926) and poems “Snowman”, “Grandmother”, “Grandchild and grandmother”, “Shepherd boy and little dog” (M. Zhumabayev, 2006).

- **Creating poems based on history and legends of Kazakh people** as “Hero Bayan”, “Zhusypkhan”, “False fairy tale”, “Korkyt”, “Koylibay’s Kobyz”.

- **Poem “Hero Bayan”.** It characterized of hero Bayan and Abylay Khan. It’s a tragic love history. Some contrasts in the character of Abylay Khan. Bayan’s death. Influence of Russian Literature in the poem.

- **Poem “Zhusypkhan”.** There’re characters like Abbaskhan and Zhusypkhan in the poem. Symbolic meaning of Zhusyp’s character. Proving the characteristics of Stalinist periods based on poem.

- **“False fairy tale”.** Formation of the poem’s plot on convention. Revolt of mice against cats. Negation of the philosophical concept of making rich of the rich is God’s decision.

- **“Ninety” legendary epos.** Symbolic meaning of the word “ninety”. Praising the poor by the author, expressing his love to his native people in the poem.

- **Magzhan’s translations.** Author’s great skill in the area of translation that are shown in the following works: “Forest king” (Goethe), “Sunset”(Heine), “If the harvest waves”, “Prisoner”(Lermontov). Author’s

translation of Russian writers' works as Gorky, Ivanov, Mamin-Sybiryak and their characteristic features (*M. Zhumabayev, 1992*).

The content of the education system of the present scientific knowledge, skills and abilities to raise the level of the system shows that its basic principles: education and national cultural treasures in the direction of civil linking cultural heritage, the national language, culture and the importance of linking the language and culture of international relations, etc. that appears to show the level of education in the context of education, culture will prevail.

It is known that we reveal Magzhan's pedagogical ideas content based on his creativity. If so, covering topics of the poet are following:

- education and science, culture applications;
- love and respect to the country and motherland;
- esteem of precious heritage and history;
- the courage and heroism, great principles of the protection of the country;
- the potential impact on the recognition of the beauty and its influence on the sense;
- the popularization of human qualities and moral idea;
- honor and respect to mother tongue;
- stay away from bad habits, keeping healthy lifestyle;
- preservation of national values;
- trust to young people, and formation of civil principle;
- Family education – educating generation according to gender and etc.

Main principles of Magzhan Zhumabayev's pedagogical heritage that considered education as the basic idea of his creativity, which started from pedagogical service, are:

- education and art as promotion of a universal value;
- courage and bravery as a model of development of young generation's quality of patriotism;
- the necessity of being guided by the ideas of moral development of the young generation;
- exemplary deeds of the national historical figures in promoting of continuity;
- need of moral ideas for receiving to the life management and in preparation the younger generation
- influence of art in comprehensively proportional development and in the management of aesthetic education of the person;
- the adults' sample and care for actions and behavior of young people;
- to inform to the younger generation that the family relationship is the pledge of national traditions and culture;
- to make national essentialsof the national education basic idea;
- increasing role of natural beauty in the upbringing of generations;
- educating youth strengthening the bonds of friendship and honest love, etc.

The following principles of research topic will disclose the content and essence of the subject matter guided by educational ideas the of poet's works.

Table 3 - Structure of the educational ideas of MagzhanZhumabayev'spedagogical legacy

Components of the content	Content characteristics
<u>Objective laws</u>	<ul style="list-style-type: none"> - Poet is a teacher for current and future generations. - A person who has shame and conscience is a noble person. - Fairness and honesty are the most expensive characteristics of the person. - Family is a birthplace of freedom, justice, morality. - Blessing and sample of parents. - A son links with your future generations, a daughter will continue humanity. - If there is no wisdom degree is widowed; if there is no education experts are widowed. - Only hardworking generationwill develop their homeland. - Love is a great force eligible to make old people youngand connecting far with you. - Beauty will save the world.

Principles	<ul style="list-style-type: none"> - to achieve success independently; - to love the land and people and respect the history; - to popularize courage and bravery, patriotism; - to create good be careful and kind; - to be honest in friendship and love.
Major idea	the main idea to teach the young generation in the society in which he lives to serve the aims and tasks of the new requirements to be guided by moral and humane education
Objectives	get rid of the past methods in education of generation and meet the requirements of current time, to understand the essence of life, to direct for development of human in harmony with valuable qualities;
Duties	<ul style="list-style-type: none"> - continued development of the mind; - self-acknowledgement; - self-improvement; - self- assessment; - cope with life problems; - recognition of life reality.
Content	Toeducate generation of the nationguided by the idea of universal human values and the nation, based on morality and good behavior and actions of cultural relations.
Tools	<ul style="list-style-type: none"> - special "Pedagogy" textbook; - interconnection of art and science; - poetry, prose fiction language; - books.
Methods	<ul style="list-style-type: none"> - methods of training and education; - parableandpropaganda; - criticism; - model and praise; - training, mentoring; - challenge the call.
Outcome	FULLY DEVELOPED INDIVIDUAL ARMED WITH MORAL IDEAS.

3. Conclusion

As a result, **the content of the teaching ideas** in the works of the poet-teacher - guided by the idea of universal human values, morals and welfare based on the behavior and actions is to educate nation's generation at the level of higher education and cultural relationseducation.

A popular poet-teacher's cognitive ideas, poetic heritage of pedagogical traditions in promotion of high-quality real human relations as friendship, respect, honesty, integrity, modesty and humility, welfare, etc. were aimed human qualities basis.

A talented poet, a great teacher and educator of Kazakh people died as a victim of the political system, despite the early departure left behind him a rich legacy. Finally, we studied, analyzed and concluded conceptual thoughts. **The basic of pedagogical idea of poet-teacher's works guided by love for people, land and nation is to serve the aims and tasks of the society in which a young generation live within the framework of morality and humanity which is the major principle of education.**

References:

- 1 M. Zhumabaev "Pedagogy". - Almaty, Mother Tongue, 1992.
- 2 Toktaganova A. Important pedagogical ideas of M. Zhumabaev and J. Ajmauytov. School of Kazakhstan, 2009. №8
- 3 Steiner R. Anthroposophische Menschenkunde und Padagogik. Dcrnach: R.Steiner, 1965.-21 PS.
- 4 R. Steiner Methods of teaching and predposilki of education – M.: Parsifal, 1994. -78 p.
- 5 Anthology of Pedagogy history in 3books / Ed. AI Piskunov. T. 1: Antic. Middleages. - M.: Sphere, 2006 512 p.
- 6 M. Montessori. Method of Scientific Pedagogy used on to Orphanages. /Translated from Italian. M., 1993. -168.
- 7 Kaliyev S. Theoretical issues and history of Kazakh ethnic pedagogy. A; "Education 2004".
- 8 M. Zhumabaev. Selected / verses, poems, research, translations / "Science", 1992.
- 9 M. Zhumabaev "Love, saulem" / verses, poems / Almaty. "Atamura." 2002.
- 10 M. Zhumabaev Poetry, prose and literary studies / Composed by J. Süleymenov. - Petropavl, 2006. - 428 p.

МРНТИ 14.01.01

Н. Сайлауова¹, Н.Шынтаева², А.М. Жубандыкова³

¹*п.э.д., Х.Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Атырау, Қазақстан*

²*п.э.к., Халықаралық білім беру корпорациясы*

³*п.э.к., қауымд.проф.м.а, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан*

ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫ

Аңдатпа

Мақалада халықтық педагогиканың бала тәрбиесіндегі ролі, оның зерттелу тарихы қарастырылған. Қазақ халқының ғасырлар бойы ауыздан ауызға нақыл сөздер, өсиет-өнеге, қағида болып тарап келген тәлім-тәрбие беру тағылымдарын зерттеген ғалымдардың еңбектеріне талдау жасалған. Халықтық педагогиканың, яғни салт-дәстүр, жол-жора, ырымдар, тағам дайындау, қонақ күту рәсімдері мен ауыз әдебиеті үлгілері, ұлттық ою-өрнек, өнер түрлері, спорт ойындары арқылы отбасылық тәрбиеден басталып, ауыл-аймақ, ел-жұрт, ру-тайпа, қала берді бүкіл халықтық қарым-қатынастан берік орын алған тәлім-тәрбиенің түрі, адам мінезін, іс-әрекетін қалыптастырудың белгілі нормасы болып табылатындығы зерттеу объектісі болған.

Түйін сөздер: халықтық педагогика, тәрбие, этнопедагогика

Аннотация

ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Н.Сайлауова¹, Н.Шынтаева², А.М. Жубандыкова³

¹*д.п.н., Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова
г.Атырау, Казахстан*

²*к.п.н., Международная корпорация образования*

³*к.п.н., ассоц. профессор, Казахский государственный женский педагогический университет,
г. Алматы, Казахстан*

В статье рассматривается роль народной педагогики в воспитании ребенка и история ее исследования. Сделан анализ трудов ученых, исследовавших многовековой опыт народного воспитания и мудрые изречения, передававшиеся из уст в уста.

Объектом исследования были традиции, обычаи, обряды, предрасудки и суеверия, приготовление народных блюд, особенности гостеприимства, образцы устного народного творчества, национальные орнаменты, виды искусства, спортивные игры, через которых начиная с семейного воспитания, аула, села, племен, определялись нормы формирования видов народного воспитания и характера человека.

Ключевые слова: народная педагогика, воспитание, этнопедагогика

Abstract

RESEARCH HISTORY OF THE FOLK PEDAGOGY

N. Saylauova¹, N. Shyntaeva², Akgul Zhubandykova³

¹*d.p.s., professor of Atyrau State University named after Kh. Dosmukhamedov, Atyrau city, Kazakhstan*

²*k.p.s., International Education Corporation*

³*c.p.s., associate professor Kazakh State Women's Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

This article considers the role of folk pedagogy in the upbringing of children and studying its history. The edifications of Kazakh nation which have transferred from mouth to mouth for many centuries were analyzed in many scientific works. Folk pedagogy and its traditions, glory, signs, cooking, hotel procedures and drinking literature, samples of national ornaments, types of art, family education of the game begins through the spot, region, population, tribe-genus were the object of research.

Key words: folk pedagogy, education, ethnopädagogy.

Адам баласы ежелден-ақ өз ұрпағын өмірге, еңбекке икемдеп, тәрбиелеп келгені белгілі. Бүгінгі қалыптасқан ғылыми-теориялық заңдары бар педагогика ғылымы өмірге келгенге дейін де адамзат баласы тәрбие ісімен айналысуын тоқтатқан жоқ. Оның қағазға жазылып түспеген, бірақ халық жадында мәңгі сақталып, ұрпақтан-ұрпаққа ғасырлар бойы ауыздан ауызға нақыл сөздер, өсиет-өнеге, қағида болып тарап келген тәлім-тәрбие беру тағылымдары бар. Ол халықтық педагогика деп аталады. Халықтық педагогика салт-дәстүр, жол-жора, ырымдар, тағам дайындау, қонақ күту рәсімдері

мен ауыз әдебиеті үлгілері, ұлттық ою-өрнек, өнер түрлері, спорт ойындары арқылы отбасылық тәрбиеден басталып, ауыл-аймақ, ел-жұрт, ру-тайпа, қала берді бүкіл халықтық қарым-қатынастан берік орын алған тәлім-тәрбиенің түрі, адам мінезін, іс-әрекетін қалыптастырудың белгілі нормасы болып табылады. Олай болса, халық педагогикасы қоғам дамуының (алғашқы қауымдық қоғамнан бастап) белгілі сатыларынан өтіп, ғылыми педагогикалық дәрежеге жеткенше ұрпақ тәрбиесінің бастау бұлағы, педагогикалық құралы болып, тәрбие жүйесінің қызметін атқарып келгені белгілі. Яғни, осыдан келіп ғылыми педагогика мен халықтық педагогиканың тәрбие тәсілдеріндегі сабақтастығы, принциптік-идеялық үндестігі туындайды. Бүгінгі әлемдік аренаға жеткен ғылыми-педагогика халықтық педагогикадан бастау алып, оны ғылыми теориялар мен қағидалар тұрғысынан жан-жақты зерттеп, қарастырып, байытты. Сөйтіп, өз қажетіне жаратты. Осы қажеттілтен келіп, халықтық эмпирикалық тәжірибесіне негізделген ұрпақ тәрбиелеу тағылымдары – халықтық педагогиканы ой елегінен өткізіп зерттеп, тәрбие мен оқу ісінің өзекті құралы етудің жолдарын және оның шығу, даму кезеңдерін өзіндік ерекшеліктерін, басқа ғылымдармен байланысын зерттейтін педагогиканың ғылыми бір саласы этнопедагогика пайда болды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «...жеке тұлғаның ұлттық және жалпы-адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде қалыптасуы, дамуы және кәсіби тұрғыда жетілуі үшін жағдайлар жасау» [1] қажеттілігі айтылса, ал Қазақстан Республикасы заңының 2-бабында «Қазақ халқының мәдениеті мен дәстүр-салтын оқып үйрену үшін жағдайлар жасалуы қажет» [2], - деп атап көрсетіліп, халықтық мәдениеттің маңызына ерекше көңіл бөлінді.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-мәдени дамуының тұжырымдамасында: «Тәуелсіз Қазақстанның әлеуметтік-мәдени даму жолы дегеніміз – ең алдымен, адамзат қазыналарына баса назар аудару, прогресшіл халық дәстүрлері мен әдет-ғұрпының толымды түрлеуі, гуманитарлық ғылымдарға, өнерге, мәдениеттің барлық салаларында ұлттық даралықты сақтау, барлық ұлттық мәдениеттің қазыналары мен дербестігін мойындау» - деп атап көрсетілген болатын [3].

Қазақ халқының педагогикалық ой-пікірін халықтың өткендегі өмірімен салт-санасымен, тұрмыс-тіршілігімен етене бірлікте, тығыз байланыста алып қараған жөн.

Көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан, ұлттық баспасөзі, өзінің ана тілінде мектебі мен театры болмаған қазақ елінің өткендегі өмірінде фольклор, салт-дәстүр, жалпы алғанда ұлттық рухани мәдениетінің ролі зор болды. Академик М.Әуезов адамзат мәдениетінің алтын қорына дүние жүзінің халықтарын қосқан өзіндік үлесін сөз ете келе: «Гректер атақты храмдарын, египеттіктер пирамидаларын, қытайлықтар фарфор бұйымдары мен мәрмәр тастан жасалған адам мүсіндерін, итальяндықтар әсем әуенді музыкалық шығармаларын, французлар сурет өнерін үлгі етсе, көшпелі қазақ елі аса бай өлең, жыр мұрасын қалдырды», - деп халық педагогикасының аса үлкен бағытын көрсеткен [4].

Баланы дүниеге келуіне байланыты шілдеhana, бесікке салу, тұсау кесу, атқа мінгізер, тоқым қағар, қыз ұзату, үйлену тойлары, ауыл азаматтарының бірлесіп еңбек етуі (киіз басу, үй салу т.б. көпшілік еңбек түрлері), адамның дүниеден қайтуына байланысты естірту, жоқтау, көрісу сияқты әдет-ғұрыптардың бәрі өлең-жырсыз, ән-күйсіз өткен емес. Мұның бәрі өлең жырдың адамның өмірлік серігі, рухани азығы болғанын дәлелдейді.

Қазақтың тұрмыс-салтымен байланысты айтылған «Жар-жар», «Сынсу», «Беташар», жиын тойларда айтылатын қыз бен жігіт айтысы: жаңылтпаш, санамақ, жұмбақтауда «Естірту», «Жоқтау», «Қоштасу» әндерінде мақал-мәтелдер мен шешендік сөздерде айтысы мен олардың толғау, терме өлеңдерінде көзделетін мақсат біріншіден ас пен тойды қызықты ету, халықтың көңілін көтеру болса, екіншіден адамның көңіл күйіне сөз өнерінің құдіретті күшімен әсер етіп, жүрек тебіренісін туғызу, үшіншіден жиынға қатысушы үлкені-кішінің бәріне ақыл-нақыл айту, ой салу, тәлім-тәрбие беру.

Халық педагогикасының ғылыми-негіздерін анықтап қалаушы, заманының кеменгері Мағжан Жұмабаев бала тәрбиесіне жан-жақты талдау жасаған. Ол қазақ халқының бала тәрбиелеуде ғылыми дамыған халықтардан еш кем түспегенін дәлелдейді. Қазақ халқының бала тәрбиелеу негізгі бағыттары мен түрлеріне ғылыми негіздеме береді.

М.Жұмабаев баланың жан тәрбиесі мен тән тәрбиесінің маңыздылығының сөз етіп, жан тәрбиесіне күшті көбірек жұмсау қажеттігін көрсетеді. Өйткені «Адамның қымбат нәрсесі де сол жан. Қиын тәрбие тілейтін де сол жан», – деп ұғындырады [5].

Академик Г.Н. Волковтың пікірінше, халықтық педагогиканың ерекшелігі: ру, тайпа, ұлттар мен ұлыстардың ұрпақты тәрбиелеу тәжірибесіне негізделіп, халықтың тәрбие құралдары (салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ойын түрлері, ауыз әдебиеті үлгілері) арқылы іске асыруға құрылса, ал этнопедagogика теориялық ойларға, ғылымға негізделеді. Ол халықтың этнографиялық салт-дәстүрін, тұрмыс-тіршілігін педагогикалық, логикалық ғылыми жүйе тұрғысынан зерттеп қарастырады... яғни, халық педагогикасы ғылымға ішкі материал даярлаушы мәліметтер көзі болып табылса, сөйтіп педагогика ғылымына қызмет етушінің рөлін атқарса, ал этнопедagogика халықтың бала тәрбиелеу тәжірибесін, педагогикалық мәдениетін зерттеп оның прогрессивтік үлгілерін бүгінгі оқу-тәрбие ісін жаратудың жолдарын ғылыми тұрғыда қарастырады», – дейді [6].

Орта Азия мен Қазақстан даласын мекендеген көшпелі тайпалардың өмірі батыс оқымысты ойшылдарымен назарына ерте кезден-ақ ілінген. XVII – XVIII ғ.ғ қазақ даласына тұңғыш әскери экспедициялар ұйымдастырыла бастады. Орыстың белгілі географ және этнограф ғалымы И.К. Кирилов 1730-1735 ж.ж Башкирия, Қазақстан далаларында саяхатта болып, көшпелі халықтардың шаруашылық тіршілігі мен салт-дәстүрін зерттеді. Қазақстан және Орта Азия елдерінің картасын жасады. Ал орыстың саяхатшы офицерлері әкелі-балалы Рычковтар (П.Н. Рычков, Н.П. Рычков) қазақ ауылының өмірі жөнінде очерктер жазып, қазақтардың ер жүрек, жауынгер халық екенін суреттейді. Олар қазақ әйелдерінің еңбек сүйгіш, табиғи, қарапайым, жылы жүректі болып келетінін айта келіп, қазақтардың арғымақ атты ұрлауды үлкен өнер санайтынын баяндап, мәдениеті жағынан «тағы» деген тұжырым жасайды. Әрине ол көшпенділер мәдениетіне бір жақты баға беруші «ұлы орысшылдық» көзқарастың салдары деп қарастырған жөн.

Батыс ғалымдарының ішінде бұдан жеті ғасыр бұрын қазақтар туралы ең алғаш қалам тартып, жылы лебіз білдіргендердің бірі, италияндық саяхатшы Марко Поло (1245-1324) болды. Ол өзінің «О разнообразии мира» деген еңбегінде дүние жүзіндегі әр түрлі халықтардың тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрлерін әңгімелей келіп, қазақтардың бие сүтінен қымыз ашытатынын, ұзақ жолға жаракты ат мініп, жол-жөнекей тауып жейтінін, малға ен, таңба салатынын, жоғалса немесе ұрланса, сол белгілер арқылы тауып алып, ұрлаған адамға жеті қамшыдан үш жүз қамшыға дейін дүре соғу айыбын кесетінін сөз етеді [7].

Ол: «қазақтардың қарулары садақ, семсер және шоқпар, олар садақ тартудың шебері болғандықтан оны жиірек қолданады. Өте тамаша және ерлікпен соғысады. Соғыста ар-намыс күшті. Қашып бара жатып, қуғыншы бас сауғалады деп, жаңсақ ұққан жаудың қатары сирегенде қайтып оралып, жаудың тас-талқанын шығарады», – деп, олардың мергендігін, қайтпас жауынгерлігін сүйсіне сөз етеді [7].

Ал Э.С. Вульфсон деген дат ғалымы өзінің «Қазақтар» атты очерктерінде қазақтың қыз қуу, ат жарыс, жаяу жарыс т.б. ұлт ойындарын сипаттай келіп, «тап қазақтардай бүкіл өмірде әнді қастерлеп өтетін халықты табудың өзі неғайбыл...» – деп, олардың өнерді қастерлеуін икең сахарада көшіп-қонып еркін жүруімен байланыстырылады. Қазақтың балаларды кішкентайынан инабаттылыққа, ізеттілікке тәрбиелейтініне сүйсінген ғалым, қазақ өз баласына «Егер қарттарды сыйласаң, құдай сені сыйлайды» деген нақылды санасына құйып өсіреді. Егер үйге ақсақал кіріп келсе, барлық жас түрегеліп, бас иеді және әзіл-қалжың кілт тыйылады» – деп жазады. Ғалым «осы халықта қарттар – үлкен ұстаз», – деп, дұрыс қорытынды жасайды [8].

Осы пікір XIX ғасырдың екінші жартысында қазақ даласында болып, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын терең зерттеп, өзінің «Из Сибири» атты еңбегін жазған неміс оқымыстысы, академик В.В. Радловтың (1837-1918) еңбегінен де байқалады: «... менің, - деп жазды ол, - қазақтар арасында ұзақ уақыт тұрып, олардың салт – дәстүрлерімен танысқанымда көзім жеткен ақиқат, бұлардың өзіндік ерекше мәдениеті бар халық екендігі [9].

Саяси көзқарасы үшін қазақ даласына жер аударылған бір топ зиялылардың ішінде Адольф Янушкевичте (1803-1857) бар. 1846 жылы А.Янушкевич Семей, Аякөз, Лепсі, Жетісу өлкелерінде мал, адам санағын өткізуге Омбыдан арнайы шыққан генерал Вишнеvский басқарған экспедиция құрамында болып, қазақтардың ауылдарын аралап, көрген-білгенінен «Қазақ даласынан жазған хаттар» атты естеліктер құрастырады.

Бұл еңбек 1861 жылы Парижде поляк тілінде басылып шығады. А.Янушкевич осы еңбегінде дала тұрғындарының өзіндік мәдениеті, салт - дәстүрі бар, шешендік, ақындық өнерге келгенде «ақыл-ой тапқырлығы» жағынан Еуропаның ең мәдениетті деген елдерінен кем түспейтіндігін нақтылы деректер

келтіре отырып баяндайды... Бұл жөнінде ғалым: «... мереке кезінде мен алғаш рет өлеңшілерді тыңдауға мүмкіндік алдым. Бұлар қазақтың трубадурлары, даланың бардтары – ұлы ақындары.

А.Янушкевич қазақтың ас пен тойын, ат баптауын, қымыз ашытуын, ақындар айтысын, келін түсіру, ұлға енші беру, өлікті жөнелту сияқты әдет-ғұрыптарын да терең сипаттап, сүйсіне сөз етеді.

Өткен ғасырдың екінші жартысында Орынбор, Омбы, Семей қалаларында болып, қазақтар туралы құнды еңбек жазған, дәрігер, антрополог ғалым Н.Л. Зиланд (1833-1902) болды. Ол 1885 жылы «Қазақтар» атты этнографиялық очерк жазып, Омбы қаласында бастырып шығарды. Ол қазақтардың адамгершілік қасиеттерінің ішінен адалдықты, бауырмалдықты, қайғыға ортақтастық пен қонақжайлылықты, салауаттылық пен төзімділік т.б. қасиеттерін ерекше атап көрсетеді. Аталмыш еңбекте қыр қазақтарының дене бітімі жайында қызықты деректер бере келе, баланы бесікке бөлеудің пайдасын, балаға ат қою, сүндетке отырғызу, қонақжайлылық, салт-дәстүрі туралы да сөз қозғайды.

Белгілі этнограф, фольклорист, өлкетанушы Григорий Николаевич Потанин (1835-1920) көп жылдар бойында Орталық Азия мен Қазақстанды зерттеу экспедицияларына қатысады, Қытай мен Орталық Монғолияның Тибет аймағын зерттеп, көптеген этнографиялық еңбектер жазды. Ол 1870-1818 жылдары Көкшетау, Құсмұрын, Семей, Қарқаралы, Кереку өлкелерінде болып, қазақтың фольклорлық шығармаларын жинастырды, салт-дәстүрлерін зерттеп, «Қазақтың соңғы ханзадасының киіз үйінде» (1870), «Шығыстың таң жұлдыздары Ш.Уалиханов пен Доржи Банзаров» (1893) атты еңбектерінде «Аз халықтардың» еркін мәдени даму қажеттігі туралы ойды ұдайы уағыздай отырып, қазақ мектептерінде татарлардың діни оқуды уағыздауына қарсылық білдіреді. Діни оқудың орнына дүнияуи ғылымдарды үйретуді құптайды. «Қазақтар еті тірі, дені салауатты, өмірге іңкәр халық. Олар өмірде мереке, той думандарды ұнатады. Өлгендерді еске алу бұл халықтарда ойындармен, ат бәйгесімен, өлең жырмен, жарыстармен, ән айтумен, ұлан-асыр салтанатпен ұласады. ... қазақтардың поэзиясы мен музыкасы тығыз байланысты. Олар өлең айтумен қатар композитор, әуенді де, ырғақты да өзі шығарады [10]. Қоғам алдында тұрған негізгі міндет – қоғамға лайықты жеке тұлғаны қалыптастыру. Жан-жақты үйлесімді және ата-баба дәстүрі негізінде дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 ҚР «Білім туралы» заңы. – Алматы: «Баспа», 1999.
- 2 Қазақстан Республикасының Конституциясы, – Алматы, 1995, - 48 б.
- 3 ҚР Әлеуметтік мәдени даму тұжырымдамасы. – Алматы. 1996.
- 4 Әуезов М. Әдебиет тарихы. - Алматы., Ана тілі. 1991.
- 5 Жұмабаев М Педагогика. – Алматы: Рауан, 1993. – 112 б.
- 6 Волков Г.Н. Этнопедагогика. - Чебоксары, 1974. – 376 с.
- 7 Марко Поло О разнообразии мира.
- 8 Вульфсон С.Д. Характер и нравы казахов. // Восточное обозрение, 1883.
- 9 Радлов В.В. Поездка г. Радлова в Семиреченскую область. Зап.рус.Географ.Общество. Т.5. 1869.
- 10 Потанин Г. Н. Казак-киргизские и алтайские предания, легенды и сказки. - СПб., 1916.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП **ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА**

ӘОЖ: 37.012
МРНТИ 11.25.09

М.Н. Оспанбекова¹

*¹PhD докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қаласы, Қазақстан*

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ РЕФЛЕКСИЯСЫН ДАМУЫ АӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа

Мақалада ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде бастауыш сынып оқушыларының оқу рефлексиясын дамытудың әдістемесі қарастырылған. Білім беруді ақпараттандыру, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және рефлексия ұғымдары ғылыми-әдістемелік тұрғыда негізделіп, ой қорытынды жасалынған. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлауда оқу мен оқытуда қолданылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде бастауыш сынып оқушыларының оқу рефлексиясын дамытудың мүмкіндіктері айқындалған.

Жаңартылған білім беру мазмұны аясында дайындалған оқулықтардағы бастауыш сынып оқушыларының тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым дағдыларын дамытатын рефлексиялық жаттығулар мен тапсырмаларды АКТ негізінде жүзеге асыратын стратегияларға талдау жасалынған. Оларды оқыту үдерісінде қолданудың жолдары мен тиімділігі әдістемелік тұрғыда қарастырылған. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларға негізделген рефлексиялық жаттығулар мен тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың дамуына түрткі болатын іс-әрекеттер анықталған.

Түйін сөздер: рефлексия; ақпараттық-коммуникациялық технологиялар; рефлексиялық жаттығулар; өзін өзі бағдарлау; өзін өзі реттеу; өзін өзі белсендендіру; өзін өзі бағалау.

Аннотация

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ УЧЕБНОЙ РЕФЛЕКСИИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИИ

М.Н. Оспанбекова¹

*¹PhD докторант, Казахский национальный педагогический университет им. Абая
г. Алматы, Казахстан*

В статье рассматривается методика развития учебной рефлексии учащихся начальных классов на основе информационно-коммуникативных технологий. Понятия информации образования, информационно-коммуникативных технологий и рефлексии обоснованы на научно-методической основе. Выявлены возможности развития учебной рефлексии учащихся начальных классов на основе информационно-коммуникативных технологий, которые применяются в подготовке будущих учителей начальных классов.

Анализируются стратегии, использующиеся на основе АКТ, рефлексивные упражнения и задания в учебниках, подготовленных в рамках обновленного содержания образования, развивающие слушание, говорение, чтение и письмо учеников начальных классов. Эффективность и способы их применения в учебном процессе рассматриваются с методической точки зрения. Определяются действия, мотивирующие учащихся на развитие в процессе выполнения рефлексивных упражнений и заданиях, основанных на информационно-коммуникативных технологиях.

Ключевые слова: рефлексия; информационно-коммуникативные технологии; рефлексивные упражнения; совершенствование; саморегуляция; самоактивизация; самооценка.

Abstract

**METHODS OF DEVELOPING PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S STUDY REFLEXIONS
ON THE BASIS OF INFORMATION-COMMUNICATION TECHNOLOGIES**

Ospanbekova M.N.¹

*¹PhD students, Kazakh National Pedagogical University named after Abai
Almaty, Kazakhstan*

This article deals with methods of developing primary school pupils' study reflexing through information-communication technologies. Some conclusions of its right influence on educational system, scientifically proof of effectiveness of these methods and reflexing concepts were given in this article. Some opportunities were suggested for future primary school teachers in developing children's study reflexions on the basis of information-communication technologies.

Full analysis on the strategies of exercises which realize the development primary students' listening, reading, speaking, writing skills in the area of innovative educational system was made. The effect and using ways of these methods in teaching process were analyzed from methodic point of view. The activities based on information-communication technologies train pupils' reflexive development were distinguished in it too.

Key words: reflexing; information-communication technologies; reflexing activities; improvement; selfregulation, selfactivation, selfassessment.

Қазіргі кезде саяси, әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, интеграциялық үдерістер мен еңбек нарығындағы бәсекелестіктің артуы еліміздің жоғары оқу орнын бітіретін мамандарға жоғары деңгейдегі талаптар қойып отыр. Сондықтан да жоғары оқу орындарында жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес оқу мен оқытудағы инновациялық технологияларды жетік меңгерген, білім беру үдерісінде тиімді жүзеге асыра алатын мамандар дайындаудың қажеттілігі артуда.

«Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында» ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы мен бейімделуі экономикалық көрсеткіштерге ғана емес, адамдардың өмір сүру салтына да ықпал ете отырып, қоғамды жаңғыртудың басты факторына айналып отырғандығы атап көрсетілген [1]. Бұдан ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту еліміздің экономикасы мен азаматтарының өмірі үшін маңызды екенін аңғаруға болады.

Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан – мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында: «Біздің жастарымыз оқуға, жаңа ғылым-білімді игеруге, жаңа машықтар алуға, білім мен технологияны күнделікті өмірде шебер де тиімді пайдалануға тиіс. Біз бұл үшін барлық мүмкіндіктерді жасап, ең қолайлы жағдайлармен қамтамасыз етуіміз керек», – деп білім саласынның алдына үлкен міндет жүктеді [2]. Еліміздің ғаламдық ақпараттық үдерістерге ілесуін жеделдетуіне қоғамның ақпараттық сипатқа ие болуы түрткі болып отыр. Сондықтан да білім алушылардың оқу мен оқытуда жоғары нәтижеге жетіп, ұтқыр болып, өз бетінше шешім қабылдай алуы ақпараттық технологияларды жетік меңгеру қажеттілігін туғызып отыр. Себебі, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар уақытты үнемдеп, ақпарат алуды және жеткізуді жеңілдетеді.

С.М. Кенесбаев, «Білім беруді ақпараттандыру – білім беру саласының теориясы мен практикасына ақпараттық-коммуникациялық технологияны жан-жақты пайдалану және оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық-педагогикалық мақсаттарын жүзеге асыратындай жағдайда оның мүмкіндіктерін қолдану үрдісі», – деп тұжырымдайды [3].

И.В. Роберт [4] пен В.А. Красильникованың [5] көзқарастары бойынша, білім беруді ақпараттандыру – білім беру мен тәрбиелеудің психологиялық-педагогикалық мақсаттарын іске асыруға бейімделген, қазіргі заманғы АКТ жасау мен тиімді пайдалану әдістемесін, теориясын, технологиясы мен тәжірибесін қалыптастыру салаларын қамтамасыз ету үдерісі.

Д.Қ. Бердінің пайымдауынша, ақпараттық технология – өңделген, жинақталған ақпаратты пайдаланушыға жинақталған түрде жеткізу әдістерін, құрылғыларын, элементтерін қамтитын жиынтық [6, 28б.]. Жоғарыдағы авторлардың пікірін тұжырымдайтын болсақ, жаңартылған білім беру мазмұны аясында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқыту мен оқу іс-әрекеттерінде тиімді пайдаланып, оқушылардың оқу рефлексиясын дамытуға бағыттауымыз керек. Ол үшін, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлауда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын дамытудың жолдары мен әдістемесін меңгертуіміз керек, – деген қорытынды жасауға болады.

Б.З. Вульф пен В.И. Харкиннің көзқарастары бойынша, рефлексия адамның рухани әлеуетін ашу мен анықтаудың инновациялық жолдарының бірі. Авторлар өз еңбектерінде, рефлексияны ешкім және ешнәрсе алмастыра алмайды, – деген тұжырым жасайды [7]. Бұдан шығатын қорытынды, біз оқушылардың өз іс-әрекеттеріне рефлексия жасату арқылы әлеуетін, ішкі мүмкіндіктерін дамытуға түрткі боламыз.

Т.Б. Кенжебаеваның пікірінше, рефлексия – бұл адамның жеке тұлғалық болмысын, шамасын, қабілет деңгейінің шегін сезініп, ұғынуға бағыттайтын адами ойлау қағидасы; өзіндік білімдік күшін тануға, танылған білімдік деңгейіне сыни талдау жасауға, өзін-өзі тану қызметін атқаруға, адамның рухани әлеміндегі ерекшеліктерді, оның ішкі құрылымын анықтауға бағыттайтын қағидалар [8, 776.]. Біз автордың пікіріне қосыла отырып, оқушының оқу рефлексиясын дамыту олардың өзін өзі басқару мен дамытуына мүмкіндік беретін ішкі күштерін жұмылдыру арқылы өздерін жаңа жағдайда көрсетулеріне, өздерінің іс-әрекеттеріне сыни тұрғыда қарап, өзін өзі бағдарлап, реттеп, бағыттап, белсенділендіріп, өздігінен білім жетілдіріп, бағалауына негіз болады, – деп тұжырым жасаймыз.

Оқу мен оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану білім алушыларға іздену жұмыстарын жүргізіп, өзара ақпаратпен, ойларымен, жоспарларымен алмасуды ұйымдастырып, өз іс-әрекеттеріне рефлексия жасауға мүмкіндік береді. АКТ негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын дамытуға негізделген жұмыс барысында олардың ой-өрісі кеңейіп, ақпараттық мәдениеті артып, сыныптастарымен дұрыс қарым-қатынас орнатып, өз ойларын қысқа әрі нұсқа жеткізу, басқаның пікіріне түсіністікпен қарау, пікірталас жүргізе алу, сыныптасының ойын тыңдап, құрметтеу, өз көзқарасын дәлелдеу сынды дағдылары қалыптасады. Бастауыш сыныптағы білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануда компьютерді, интерактивті тақтаны, электронды оқулықтарды, көрнекі құралдарды оқушылардың физиологиялық, психологиялық, педагогикалық ерекшеліктерін ескере отырып, жоғары деңгейде қолдану керек.

А.Қ. Мошқаловтың тұжырымы бойынша, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану барысында кері байланыстың көмегімен оқытуды бақылаудың көп нұсқасын ұйымдастыруға болады – тестілерді жылдам бақылау, қашықтан оқыту жағдайында дәріс алушы электронды пошта арқылы жауап бергенде. Кері байланыс негізінде «дәріс алушы – компьютер» сұхбатында компьютерді пайдаланушының әрекетіне деген кері жауабы қалыптасады. Интербелсенді сұхбатта ақпаратты мультимодальды ұсыну нәтижесінде оқу-танымдық және сөйлеу-ойлау іс-әрекеті жандана түседі [9, 48 б.].

Э.Уайдуллақызы, ақпараттық технологияларды пайдаланудың мүмкіндіктерін – білім беру мазмұнын таңдаудың әдістемесі мен стратегиясын жетілдіру, оқытудың тиімділігін арттыру, кәсіби дайындық үдерісінде өзара әрекеттесудің жаңа формаларын ұйымдастыру, білім беруші мен білім алушының іс-әрекеттерінің мазмұны мен сипатын өзгерту, білім беру жүйесін басқаруды жаңарту және кері байланысты орната білу, – деп айқындайды [10, 63 б.]. Біз авторлардың тұжырымына қосыла отырып, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, АКТ арқылы оқушылардың іс-әрекетіне кері байланыс орнатуды әр түрлі жағдайда жаңартылған білім мазмұны аясында әзірленген оқулықтардағы оқылым, тыңдалым, айтылым және жазылым дағдыларын қалыптастыру кезеңдерінде жүзеге асыруға болады, – деп есептейміз. Себебі, қазіргі кезде АКТ – білім алуды дұрыс ұйымдастырудың құралы болып табылады. Бастауыш сыныптағы оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың оқу рефлексиясын дамытуға негіз болатын бірнеше рефлексиялық жаттығулар мен тапсырмалар, оларды жүзеге асырудың түрлі әдістері мен тәсілдері бар. Жаңартылған білім мазмұны аясында тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым дағдылары оқу мақсатына жетудің құралы. АКТ негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын дамыту оқулық пен жұмыс дәптерлеріндегі тыңдалым, оқылым, айтылым және жазылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін тапсырмалар негізінде жүзеге асырылады.

К.Т. Мулдабекованың пайымдайынша, тыңдалым – «аудирование» деген терминнің білдіретін мағынасы – «Есту арқылы түсіну». Бұл термин айтылған не техникалық аппараттарға жазылған аудиомәтіндегі сөздерді, сөйлемдерді тыңдай білудің нәтижесінде қабылдау және түсіну деген ұғымды білдіреді [11, 88 б.]. Демек, бастауыш мектептегі оқу үдерісінде қолданылатын АКТ негізінде тыңдалым материалдарын жоғары деңгейде меңгеру тыңдалған материалдың мазмұнын түсіну, мазмұндау, негізгі ойды анықтау, оқиғаны болжау, түрлі жағдайларда тілдік нормаларды дұрыс қолдану, өз пікірін білдіріп, ой қорыту жасау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Ал, бұл дағдыларды дамыту әр түрлі рефлексиялық жаттығулар мен тапсырмалардың көмегімен жүзеге асады. Мысалы, 1-суретке сәйкес «Саут ашу» оқулығының 1-бөліміндегі 8-ші сабақта АКТ негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын тыңдалым материалдары арқылы дамытуға бағытталған төмендегідей тапсырмалар берілген [12, 11 б.].

Сурет 1. Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын тыңдалым материалдары арқылы дамыту

1. Ертегіні мұқият тыңда.

Бір Тышқан нан дүкеніне кіреді. Сөреде жаңа піскен бөлкелер үйіліп тұр екен. Тышқан шеткі бір бөлкені кеміре бастайды. Осы кезде күзетші келіп қалады. Тышқан зып беріп тысқа шығады. Бірақ алысқа ұзамайды. «Апырай, қайдан шықты екен осыншама нан?! Біліп алып, шыққан жеріне кірсем, ә!» деп қызығып кетеді. Тесіктен сақтана сығалайды.

– Нан, нан, сен қайдан шықтың? – дейді сыбырлап.

– Сатушыдан сұра, – дейді нан.

Мұхамеджан Етекбаев

2. Ары қарай не болғанын суреттердің көмегімен болжап көр.

• Комбайншы не деуі мүмкін? Өз ойыңды топпен бөлісіп көр.

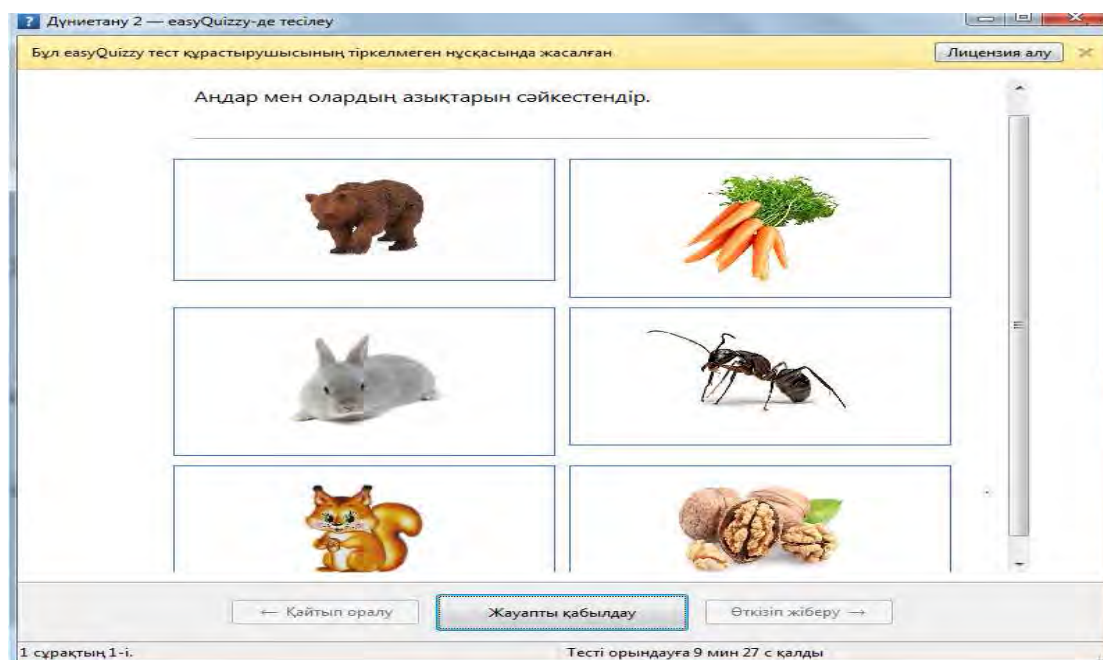
Оқулықта берілген 1-тапсырма бойынша мұғалім оқушылардың назарын аудио ұнтаспадағы ертегіні тыңдауға аударады. Мұғалім 2-тапсырма бойынша оқушылардың тыңдаған ертегісінің желісіне сүйене отырып, негізгі ойды анықтатады. Игерген білімдеріне рефлексия жасату мақсатында оқулықта берілген мнемокестегі суреттердің көмегімен ертегіні ары қарай болжату жұмыстарын топтық жұмыс түрінде ұйымдастырады. Оқушылар тілдік нормаларды дұрыс қолданып, суреттердің көмегімен ертегіде ары қарай не болатынын болжап, ой қорытынды жасайды. Ары қарай «Автор орындығы» стратегиясы қолданылады. Оқушылар жұмыстарын топта жариялап, тыңдалған материал бойынша пікір білдіру арқылы өз іс-әрекеттеріне рефлексия жасайды.

АКТ негізінде оқушылардың оқылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін рефлексиялық жаттығулар мен тапсырмаларға оқу түрлерін қолдану, оқылған мәтіннің мазмұнын түсіну, мәтін бойынша сұрақ қоя білу және жауап бере білу, мәтіндегі сөздердің мағынасын түсіну, түрлі дереккөздерден қажетті ақпаратты алу, мәтіндерге салыстырмалы талдау жасату жатады.

Демек, оқушылар аудио жазбадағы тыңдалым материалдарын зейін қойып тыңдап, оқулықтағы немесе мұғалім ұсынған рефлексиялық тапсырмаларды орындау арқылы, өз іс-әрекеттеріне ой қорыту жасайды. Бұндай рефлексиялық жаттығулар мен тапсырмалар жүйесі ақпараттық құралдар арқылы тыңдатылып, іздену және сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға негізделеді. Олар әр түрлі әдіс-әсілдер арқылы жүзеге асады. Оқушылар оқулықта берілген рефлексиялық жаттығулармен тапсырмаларды орындау барысында өзін өзі дамытады. Ішкі мүмкіндіктерін жетілдіре отырып іздену жұмыстарын жүргізеді. Өзін өзі бағыттап, өз іс-әрекеттеріне талдау жасап, ой қорыту арқылы өзін өзі бағалайды. Бұл өз кезегінде оқушылардың оқу рефлексиясын дамытуға түрткі болады.

Бастауыш сыныптағы АКТ арқылы жүзеге асатын материалдар диалог, әңгімелер, қысқа қойылым және қысқа метражды фильмдер, тестік тапсырмалар түрінде де көрініс табады. Мысалы, «Пирамида», «Стоп кадр» стратегиялары да АКТ негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын дамытуға негізделген. «Стоп кадр» стратегиясы арқылы оқу материалдарының мазмұнын ашатын кез келген ертегі, фильмдерді монтаждау арқылы оқушыларға үзінділер көрсетіледі. Ары қарай не болуы мүмкін екендігін оқушылар болжайды. Сыныпта, топта талқылаулар жасау арқылы, өзін өзі дамытады, жетілдіреді, бағыттайды, бағалайды. «Пирамида» стратегиясы негізінде оқушыларға аудио ұнтаспадан мәтін тыңдатылып, стратегия мазмұнына құрылған қадамдар бойынша іздену жұмыстарын жүргізуге, сол арқылы мәтіндегі негізі ойды түсініп, ой қорыту жасауға үйретеді.

Тестік тапсырмалар рефлексиялық жаттығулардың бір түрі болып табылады. Оны АКТ арқылы оқу сабақтарында қолдану уақытты үнемдеп, оқушылардың сабақтан игерген білімдерінің деңгейіне бақылау жасауына ықпал етеді. Бастауыш мектептегі АКТ негізінде қолданылатын тест түрлеріне: баламалы, дұрыс тізбекті орнату, сәйкестендіру және дұрыс жауабын таңдау тестерін жатқызуға болады. Бұл тапсырмалады АКТ негізінде жасалатын «easyQuizzy» тест құрастырушыларының үлгісімен жүзеге асыру өте тиімді. 2-суретте мысал ретінде сәйкестендіру тестінің үлгісі берілген.

Сурет 2. Сәйкестендіру тесті.

Қорыта келе, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін АКТ негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын дамытуға даярлауда оқу мен оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдерді оқушылардың физиологиялық, психологиялық, педагогикалық ерекшеліктерін ескере отырып іріктей алуға үйретуіміз керек. Ал, АКТ негізінде оқушылардың оқу рефлексиясын дамытуда төмендегідей мүмкіндіктерге қол жеткізуге болады:

- түрлі ақпараттық, бейнелік, дыбыстық, нұсқаулық үлгіде берілген рефлексиялық жаттығулар мен тапсырмалар арқылы оқушының білімі жан-жақты жетіліп, дамиды;
- өздігінен жұмыс жасауға ұсынылған рефлексиялық тапсырмалар мен жаттығуларды орындау арқылы ойлау, есте сақтау, өз іс әрекетіне талдау, ой қорытынды жасау, баға беру сынды сапалық қасиеттері дамиды;
- өз ойын сызба, сурет, кескіндеме, кесте, графиктік модельдер түрінде жеткізе алады;
- оқу рефлексиясын дамытуға бағытталған түрлі деңгейдегі тест тапсырмаларын орындау арқылы оқушы өзінің игерген білімін тексереді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары туралы ҚР Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы №922 Жарлығы [Мәтін]//<http://adilet.zan>.
- 2 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы "Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, Бір мүдде, Бір болашақ" [Мәтін] // Егемен Қазақстан. - 2014. - 18 қаңтар. - С. 1-3
- 3 Кеңесбаев С.М. Жоғары педагогикалық білім беруде болашақ мұғалімдерді жаңа ақпараттық технологияны пайдалана білуге даярлаудың педагогикалық негіздері [Мәтін]// пед. ғыл. докт. ... дис.: 13.00.08. – Түркістан, 2006. – 313 б.
- 4 Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования [Текст] // – М.: Школа-пресс, 1994. - 205 с.
- 5 Красильникова В.А. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании [Текст]: учебное пособие. – 2-и изд. перераб. и дополн. – Оренбург: ОГУ, 2012. - 291 с.
- 6 Берді Д.Қ. Болашақ жаратылыстану пәндері мұғалімін ақпараттық-телекоммуникациялық технологияларды пайдалануға даярлау (химия мамандығы материалында) // филос. докт. (PhD) ғылыми дәрежесі ... дис. / Д.Қ.Берді; Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік ун-ті. – Түркістан, 2015. – 186 б.
- 7 Вульф В.З., В.И.Харкин. Педагогика рефлексии [Текст]//М.: NB Магистр, 1997. – 115.
- 8 Кенжебаева, Т. Б. Болашақ мұғалімдердің зияткерлік әлеуетін дамыту [мәтін]: филос. докт. (PhD) ғылыми дәрежесі ... дис. / Т.Б.Кенжебаева; Абай атын. Қаз.Ұлттық ун-ті. – Алматы, 2014. – 167 б.
- 9 Мошқалов А.Қ. Студенттердің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану негізінде өзінің шығармашылықпен дамытуы [Мәтін]// филос. докт. (PhD) ғылыми дәрежесі ... дис. / А.Қ Мошқалов.; Абай атын. Қаз.Ұлттық ун-ті. – Алматы, 2013. – 138 б.

10 Уайдуллақызы Э. Бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру [Мәтін]// филос. докт. (PhD) ғылыми дәрежесі ... дис. / Э.Уайдуллақызы; Абай атын. Қаз.Ұлттық ун-ті. – Алматы, 2014. – 168 б.

11 Мулдабекова К.Т. Ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру [Мәтін]// филос. докт. (PhD) ғылыми дәрежесі ... дис. / К.Т.Мулдабекова; Абай атын. Қаз.Ұлттық ун-ті. – Алматы, 2014. – 159 б.

12 Сауат ашу. 1-бөлім. Жалпы білім беретін мектептің 1-сыныбына арналған оқулық. ҚР Білім және ғылым министрлігі ұсынған./Ә.Е.Жұмабаева, Г.И. Уайсова, Г.Т. Сәдуақас, М.Н. Оспанбекова. – Алматы: Атамұра, 2016. – 128 б.

УДК 372.87

МРНТИ 14.25.09

К.Г. Гаркуша¹, С.А. Одинцова²

¹к.п.н., доцент кафедры социальной работы и социальной педагогики,

²к.п.н., доцент кафедры педагогики и методики начального обучения

^{1,2}Қарагандинский государственный университет имени академика Е.А. Букетова,
г. Караганда, Казахстан

УРОК МУЗЫКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы организации урока музыки в начальной школе на основе взаимодействия традиционных и инновационных подходов. Раскрываются специфика урока музыки как урока искусства, его типы, виды, структура, композиция. Авторы акцентируют внимание на художественной драматургии урока музыки как цельной динамичной композиции в единстве таких элементов, как: завязка, развитие и ход решения проблемы, кульминация, развязка. Особое внимание уделено проектированию урока музыки, упорядочивающему деятельность учителя и учащихся, предоставляющему возможность гибкости и вариативности построения урока, ориентированному на конечный результат. Соблюдение иерархии в планировании дает возможность учителю видеть цель конкретного урока во взаимосвязи с целями преподавания предмета «Музыка» в целом. Дана характеристика конспекта (сценария) урока, в котором излагается содержание и ход урока, виды совместной деятельности учителя и учащихся, рефлексия урока, фрагменты речи учителя или полный текстовый материал. Дается характеристика оборудования урока музыки, отвечающего современным требованиям; приведены примеры интерфейсов компьютерных программ, используемых на уроке музыки. Особое внимание уделено видам оценивания результатов учебной деятельности младших школьников.

Ключевые слова: урок музыки, типы уроков музыки, композиция урока музыки, структура урока музыки, драматургия урока музыки, проектирование урока музыки, планирование урока музыки, конспект урока, оборудование урока музыки, виды оценивания на уроке музыки.

Аңдатпа

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ МУЗЫКА ПӘНІ: ДӘСТҮРЛЕР ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР

К.Г. Гаркуша¹, С.А. Одинцова²

^{1,2} п.ғ.к., доцент, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,
Қарағанды қ., Қазақстан

Мақалада бастауыш мектепте музыка пәнін дәстүрлі және инновациялық тәсілдемелердің өзара әрекеті негізінде ұйымдастыру мәселелері қарастырылады. Авторлар музыка сабағының көркем драматургиясына біртұтас динамикалық композиция ретінде келесі элементтердің бірлігінде ерекше көңіл бөледі: басталуы, мәселенің дамуы және шешу жолы, шарықтауы, шешілуі. Нәтижеге бағытталған сабақты құрудағы оралымдылық пен вариативтілікке мүмкіндік беретіндей, оқушы мен мұғалімнің іс - әрекетін реттейтін музыка пәнін жобалауға басты көңіл бөлінген. Жоспарлаудағы иерархияны сақтау мұғалімге нақты сабақтың мақсатын «Музыка» пәнін оқыту мақсатымен өзара байланыста толық көруге мүмкіндік береді. Сабақ жоспарына (сценарий) сипаттама берілген, онда сабақ мазмұны мен барысы, мұғалім мен оқушының бірлескен іс – әрекет түрлері, сабақ рефлексиясы, мұғалім сөзінің үзінділері немесе толық мәтіндік материалдар баяндалған. Қазіргі музыка сабағының жабдықталуына сипаттама беріледі. Музыка сабағында оқушылардың оқу іс-әрекеті нәтижелерін бағалау түрлеріне ерекше көңіл бөлінеді; музыка сабағында қолданылатын компьютерлік бағдарламалар интерфейстеріне мысалдар келтірілген. Төменгі сынып оқушыларының оқу әрекеттерінің нәтижелерін бағалау түрлеріне ерекше назар аударылған.

Түйін сөздер: музыка сабағы, музыка сабағының типтері, музыка сабағының композициясы, музыка сабағының құрылымы, музыка сабағының драматургиясы, музыка сабағын жобалау, музыка сабағын жоспарлау, сабақ конспектісі, музыка сабағының құрал-жабдықтары, музыка сабағындағы бағалау түрлері.

Abstract

A MUSIC LESSON IN ELEMENTARY SCHOOL: TRADITIONS AND INNOVATIONS

Garkusha K.G.¹, Odintsova S.A.²

^{1,2} *c.p.s., associate professor Buketov Karaganda State University,
Karagandy, Kazakhstan*

The article defines the problems of organizing of a music lesson in primary school based on the interaction of traditional and innovative approaches, describes specificity of a music lesson as a lesson of art, its types, kinds, structure and composition. The authors emphasize the artistic drama of a music lesson as a whole dynamic composition in the unity of elements such as: setup, movement, progress of solving the problem, culmination and denouement. The attention is focused on design of a music lesson, organizing teacher's and students' activity. This allows the lesson to be flexible and variable with guaranteed result. Observance of the hierarchy in planning gives teacher the opportunity to see the purpose of a particular lesson in a direct correlation with the goals of teaching "Music" module as a whole. The article considers the characteristic of the lesson synopsis (scenario), which presents content and a lesson plan, types of synergy between a teacher and students, reflection, fragments of the teacher's speech or full-text material of the lesson. The researchers describe the equipment of a music lesson, meeting the modern requirements; give examples of the computer programs interfaces, using at a music lesson and pay attention to the types of assessment results of students' learning activities.

Key words: a music lesson, types of music lessons, composition of a music lesson, structure of a music lesson, drama of a music lesson, design of a music lesson, planning of a music lesson, synopsis of the lesson, equipment of a music lesson, types of assessment at a music lesson.

Сегодня, в условиях модернизации социально-экономической жизни страны, вся система образования ориентирована на создание условий, способствующих развитию личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, достижений науки и практики [1], формированию физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, развитие конкурентоспособного человеческого капитала [2]. Все это требует новых подходов к содержанию образовательного процесса, содержанию учебных программ, нацеленных на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации [3]. Обновленных подходов требует и организация учебного процесса, эффективно использующего новые педагогические и информационные технологии, отражающие уровень современной науки и практики, а также способствующие самостоятельному добыванию знаний, их обработке и применению в конкретных ситуациях.

Особого внимания требует современный урок музыки, который является частью целостного образовательного процесса в начальной школе. Его содержание ориентируется на стандарты школьного образования и реализуется на основе программы по музыке, определяющей путь и способы освоения содержания. Школьный урок содержит обязательные требования к уровню подготовки учащихся, это означает, что урок не должен стать только фактом встречи ребенка со знанием, его результатом должны стать изменения в самом ребенке.

На основе достижений современной дидактики можно заключить, что урок музыки – это такая форма организации педагогического процесса, при которой учитель в течение точно установленного времени руководит коллективной познавательной, музыкальной и иной деятельностью постоянной группы учащихся (класса) с учетом особенностей каждого из них, используя виды, средства и методы работы, создающие благоприятные условия для овладения всеми учащимися основами предмета «Музыка» непосредственно в процессе обучения, а также для воспитания и развития познавательных способностей и духовных сил школьников [4]. На уроке реализуются цели и задачи музыкального образования; обеспечивается освоение учащимися обязательного минимума содержания образовательной программы по музыке, предусмотренного государственным стандартом начального общего образования. Обеспечить достижение цели музыкального воспитания, ориентированной на формирование музыкальной культуры ребенка, возможно через непосредственное вовлечение его самого в этот процесс, т.е. в музыкальную деятельность.

Особенностью урока музыки является то, что он объединяет различные виды детской музыкальной деятельности (музыкальное восприятие, музыкальное исполнительство, музыкально-творческая деятельность, музыкально-познавательная деятельность), что требует выстраивания целостности урока как музыкально-педагогической композиции. В начальной школе содержание и построение урока музыки в значительной мере обусловлено тем, что учащиеся не могут длительное время заниматься одним и тем же в силу своих возрастных особенностей, следовательно, необходима смена видов музыкальной деятельности, интегрированных конкретной целью данного урока.

С точки зрения музыкальной дидактики существуют следующие типы уроков: урок введения в тему; урок углубления темы; урок обобщения темы. Данная классификация отражает различный характер и этапы усвоения учебного материала учащимися. Учитель должен четко осознавать, что процесс усвоения информации на эмоциональном уровне нуждается, как в яркости первоначального восприятия, так и в его дальнейшем закреплении, в том числе путем повторения, на основе которого возможно и расширение, и углубление полученных представлений, знаний, впечатлений, а так же потребность осмысления их на новом уровне. Определение учителем типа урока или сочетания нескольких типов на одном уроке – вопрос педагогической техники.

Педагоги-исследователи выделяют три формы организации учебной деятельности учащихся на уроке музыки в начальной школе:

1) индивидуальная работа – это самостоятельная учебная деятельность учащихся по выполнению задания, подобранного в соответствии с учебными возможностями каждого ученика (работа по карточкам, у доски, с учебником; заполнение таблицы; написание синквейна, эссе о музыке, картины, созвучных художественному образу музыкального произведения). Недостатком индивидуальной работы является то, что способствуя воспитанию самостоятельности учащихся, она ограничивает их общение между собой, стремление передавать свои знания одноклассникам;

2) групповая форма организации обучения – работа по группам (3-6 человек из числа учеников разного уровня) для решения конкретных учебных задач с одинаковым или дифференцированными заданиями. Групповая форма способствует эффективности усвоения учебного материала, благотворно влияет на взаимоотношения учащихся внутри группы, развивает личностные качества – инициативность, любознательность, коммуникабельность;

3) фронтальная форма организации учебной работы по одновременному выполнению одинакового, общего для всех задания в форме беседы, обсуждения, сравнения и т.д. От учителя требуется умение организовать работу всего класса, терпеливо выслушивать всех учащихся, тактично корректировать их ответы и т.д. Фронтальная работа позволяет установить доверительные отношения с классом, активизировать деятельность и познавательные интересы учащихся, но не учитывает индивидуальные особенности учащихся.

Урок музыки как дидактическая единица и основная форма музыкального обучения имеет свои специфические особенности, которые заключаются в следующем:

– урок музыки – это урок искусства, художественно-педагогический замысел (драматургия) которого раскрывается во взаимодействии субъектов образовательного процесса (действующих лиц) – музыка, учитель, учащиеся; реализация художественно-педагогического замысла происходит через интонационно-образное начало в рамках сквозного тематизма; осуществляется сотрудничество в восприятии, исполнении и сочинении музыки через создание на уроке ситуации размышлений, совместного поиска решений проблемных ситуаций;

– вариативность структуры урока музыки, которая определяется динамичностью процесса взаимодействия учителя и учащихся, обладающих индивидуальными особенностями личности проявляющих свои субъективные характеристики;

– учебно-познавательная деятельность учащихся эмоционально окрашена;

– уроку необходимо специальное оборудование, позволяющее продемонстрировать тембровое, жанровое разнообразие музыки, возможности инновационных технологий, специального программного обеспечения, а с другой стороны – способствующее созданию определенной эмоциональной атмосферы, необходимой для урока искусства;

– творческий характер выполнения классных и домашних заданий;

– интегрированном характере и наличии межпредметных связей внутри урока (изобразительное искусство, история, литература, познание мира, физическая культура).

Как педагогическая форма образовательного процесса урок музыки имеет свою композицию – особое построение, обусловленное его содержанием, характером, назначением, и во многом определяющее его восприятие. Структура урока музыки – то, из чего состоит урок, его строение (этапы, виды музыкальной деятельности, музыкальный материал). В дидактике сложилась традиционная структура урока, которая включает следующие этапы: организационный момент; повторение пройденного; объяснение новой темы; итог урока. Структура может изменяться в зависимости от содержания учебного материала, условий, подготовленности учащихся и др. Структура урока (рисунок 1) как организационное построение учебной работы имеет принципиальное значение, поскольку в значительной степени определяет эффективность обучения, его результативность.

Рисунок 1. Структура урока музыки

Творческий подход учителя к структуре урока делает ее гибкой, а урок интересным и неповторимым. Урок не всегда может проходить по продуманному, намеченному плану, т.к. совместная деятельность учителя и учащихся является живым процессом, который невозможно предусмотреть во всех деталях. Мастерство учителя заключается в умении перестроить урок на ходу в силу неожиданных обстоятельств, ситуаций и достичь цели урока в результате принятого решения и вариативности намеченной структуры.

Понимание урока музыки как урока искусства, имеющего свои специфические признаки и характеристики, позволяет исследователям сравнивать его с музыкальным произведением, театральным действием (спектаклем), строящемся по законам художественной драматургии, что нашло отражение в формулировании принципа художественно-педагогической драматургии урока музыки (Д.Б. Кабалевский, Л.М. Предтеченская, Т.А. Зятямина и др.). Особенность художественной драматургии основана на логике развития образа (образов), его восприятии, представлении, преобразовании и т.д. Урок музыки как художественно-педагогическое действие должен быть выстроен как цельная динамичная композиция в единстве таких драматургических элементов, как: завязка проблемы и действия; развитие и ход решения проблемы; кульминация как самая яркая точка урока, когда на максимально высоком эмоциональном напряжении учащиеся делают для себя неожиданные эстетические открытия; развязка, знаменующая разрешение проблемы и подведение итогов. В числе композиционных элементов урока музыки Т.А. Зятямина [5] называет еще два – пролог и эпилог как вводную и заключительную части, обрамляющие композицию и придающие ей тематическую целостность (рисунок 2).

Рисунок 2. Элементы художественной драматургии урока музыки

В качестве композиционного построения урока музыки как урока искусства предлагается также логика сонатной формы (Т.А. Зятямина) [5], схематично представленная на рисунке 3.

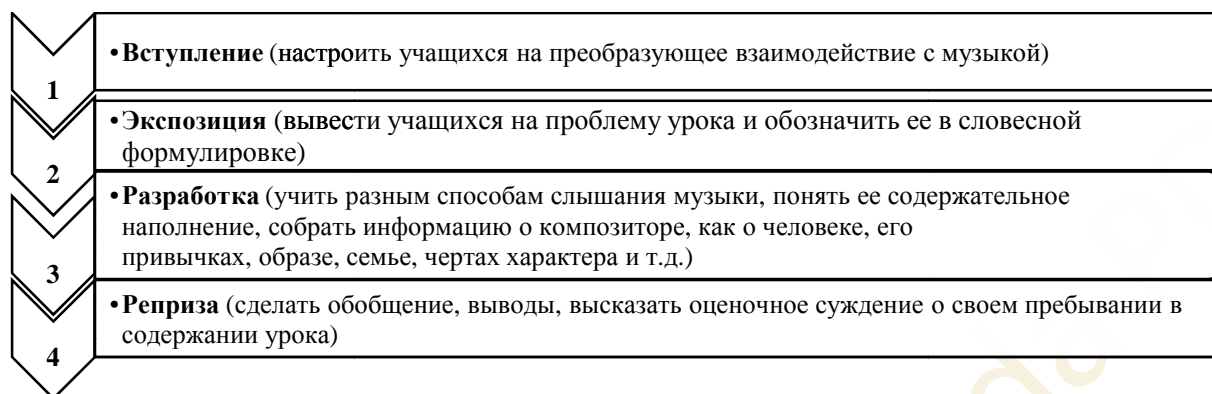

Рисунок 3. Композиция урока музыки в логике сонатной формы

В целом, композиция урока музыки как художественно-педагогическая форма его построения, способствует раскрытию содержания урока музыки от введения и погружения в тему, до ее обобщения.

Модернизация школьного образования, реформирование его целей, задач, содержания, актуализировали необходимость новых подходов к проектированию урока музыки, позволяющего обеспечить ориентированность на результативность, предоставляющего возможность гибкости и вариативности его построения. Педагогическое проектирование понимается как специфическая деятельность по созданию проекта, прототипа, прообраза предполагаемого или возможного объекта педагогической деятельности, его состояния, предшествующих воплощению задуманного в реальном образовательном процессе [6]. Проектирование урока музыки есть деятельность по предварительной разработке системы взаимодействия субъектов педагогического процесса – учителя и учащихся, – направленного на освоение (овладение) учебным материалом программы «Музыка» в соответствии с поставленной целью. Педагогическое проектирование позволяет упорядочить деятельность учителя и учащихся на основе разработанного плана действий.

В рамках обновления содержания среднего образования предусматриваются среднесрочные планы – серия последовательных уроков по предмету «Музыка», которые логично взаимосвязаны между собой и объединены общей тематикой, целями, задачами и ожидаемыми результатами обучения, а также краткосрочные планы, позволяющие спланировать один конкретный урок. Соблюдение иерархии в планировании, разработка среднесрочных и краткосрочных планов позволяет учителю видеть цель конкретного урока во взаимосвязи с целями преподавания предмета «Музыка» в целом.

План урока музыки находит свое продолжение в конспекте (сценарии) урока, который представляет собой подробное и полное изложение содержания и хода урока, отражающее совместную деятельность учителя и учащихся, и включает описание целей, этапов урока, содержания действий учителя и учащихся на каждом его этапе, ресурсы, домашнее задание, целевой и результативный итоги урока, рефлексию и общую оценку деятельности учащихся на уроке, а также фрагменты речи учителя или полный текстовый материал.

Особое значение в организации урока музыки отводится оборудованию, от качества, подготовки и умелого применения которого во многом зависит успешное проведение урока музыки. В оборудовании современного урока музыки входит:

- музыкальный инструмент, электронное фортепиано с возможностью многоканальной записи, синтезатор, например, «Yamaha», «Casio» и др.;
- технические средства – музыкальный центр, компьютер с комплектующими, ноутбуки для работы в группах, DVD проектор, видеокамера, фотоаппарат;
- программное обеспечение MovieMaker, Audacity;
- аудиотека (CD-диск, мини диск, сборник музыкальных произведений);
- народные и детские музыкальные инструменты;
- наглядные средства, наглядно-дидактические пособия.

На рисунке 4 даны примеры интерфейсов компьютерных программ, используемых уроке музыки.

Рисунок 4. Примеры интерфейсов компьютерных программ, используемых на уроке музыки

Основным средством измерения достижений и диагностики проблем обучения, осуществления обратной связи, оповещения участников образовательного процесса (учеников класса, учителей, родителей и государства) о состоянии, проблемах и достижениях образования является оценивание, которое понимается как процесс соотнесения результата деятельности или поведения воспитанника или хода самой деятельности с заранее заданными эталонами. В современном личностно-ориентированном образовании сформировались новые подходы к оцениванию результатов учебной деятельности, способствующие индивидуализации учебного процесса, повышению учебной мотивации и учебной самостоятельности учащихся, что реализуется в формативном и суммативном видах оценивания (рисунок 5).

Рисунок 5. Виды оценивания

Формативное оценивание определяет текущий уровень усвоения знаний и сформированности навыков учащихся в повседневной работе на уроке или дома, обеспечивает обратную связь между учителем и обучающимися, позволяет учащимся понимать, насколько правильно они выполняют задания в период изучения нового материала и достигают целей обучения. Эффективность формативного оценивания будет достигнута, если учитель четко сформулирует критерии оценивания в соответствии с целями обучения; составит задания согласно целям обучения и критериям оценивания, разработает дескрипторы к ним; обеспечит учащихся обратной связью.

Суммативное оценивание дополняет формативное посредством оценивания того, насколько эффективно учащиеся усвоили содержание и выработали навыки в соответствии с целями обучения в рамках определенного раздела/сквозной темы и четверти. Этот вид оценивания проводится по завершении определенного учебного периода (четверть, учебный год, уровень среднего образования) с выставлением баллов и оценок.

Важнейшая функция оценивания – поддерживать, стимулировать активность учащихся на уроке музыки.

Таким образом, современный урок музыки, эффективно внедряющий новые технологии, адаптированный под новые реалии, способен выступить той формой музыкального воспитания младших школьников, которая нацелена на индивидуальное развитие личности, творческую инициацию, выработку навыка самостоятельной навигации в информационном поле, формирование умения ставить и решать разнообразные социальные и профессиональные проблемы, воспитание подлинно свободной личности, способной самостоятельно мыслить, добывать и применять знания, быть открытой для новых контактов и культурных связей.

Список использованной литературы:

- 1 Закон РК «Об образовании» от 27.07.2007г. – Правовой справочник «Законодательство». – Астана: Издательство «Юрист», 2016.
- 2 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. – Астана, 2016 год. – Әділет. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000205> (дата обращения: 11.05.2017)
- 3 Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность. Послание Президента РК Н.А.Назарбаева народу Казахстана от 31 января 2017 г. – URL: <http://www.akorda.kz/> (дата обращения: 11.05.2017)
- 4 Одинцова С.А., Гаркуша К.Г. Методика музыкального воспитания в начальной школе: Учебное пособие. – Караганда: Изд-во КарГУ, 2017. – 272 с.
- 5 Зятямина Т.А. Современный урок музыки: методика конструирования, сценарии проведения, тестовый контроль: Учеб.-метод. пособие. – М.: Глобус, 2007. – 170 с.
- 6 Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.

УДК 373.2.02
МРНТИ 14.23.09

А.Ж. Тұрысбаева¹

¹*п.ғ.м., оқытушы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
Алматы қаласы, Қазақстан*

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Аңдатпа

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адам өзінің оқу және жазу дағдыларын әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасауда қолдана білу қабілеті, яғни адамға өзін қоршаған әлеуметтік ортамен қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік беретін және сол ортаға барынша тез әрі жайлылықпен бейімделуіне жағдай туғыза алатын сауаттылық деңгейі. Бұл деңгейде адам мәтіндерден өзіне қажетті ақпаратты, мәлім іріктеп алуы үшін және сондай ақпаратты басқаларға жеткізе алуы үшін қажетті болатын қабілеттер қалыптасады. Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, TIMSS, халықаралық зерттеулер, оқу жетістіктері.

Аннотация

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

А.Ж. Тұрысбаева¹

¹*п.п.н., преподаватель, Казахский государственный женский педагогический университет
г. Алматы, Казахстан*

Функциональная грамотность – это способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В частности, сюда входят способности свободно использовать навыки чтения и письма в целях получения информации из текста и в целях передачи такой информации в реальном общении, общении при помощи текстов и других сообщений. Функционально грамотная личность – это человек, ориентирующийся в мире и действующий в соответствии с общественными ценностями, ожиданиями и интересами. Основные признаки функционально грамотной личности: это человек самостоятельный, познающий и умеющий жить среди людей, обладающий определёнными качествами, которые авторы именуют общеучебными умениями или ключевыми компетенциями. Сущность функциональной грамотности состоит в способности личности самостоятельно осуществлять учебную деятельность и применять приобретенные знания, умения и навыки для решения жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

Ключевые слова: функциональная грамотность, TIMSS, международные исследования, учебные достижения.

Abstract

DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY OF PUPILS

Turysbaeva A.¹

¹*m.p.s., teacher, Kazakh State Women's Teacher Training University
city of Almaty, Kazakhstan*

Functional literacy - a person's ability to enter into relations with the external environment and adapt as quickly as possible and to function in it. In particular, this includes the ability to freely use reading and writing skills in order to obtain information from the text and for the transfer of such information in real communication, communication by means of text and other messages. Functionally literate person - a person oriented toward the world and acting in accordance with social values, expectations and interests. The main features of the functional literacy of the person: a person independent, to know and able to live among people who have certain qualities, which the authors refer to general learning skills and key competencies. The essence of functional literacy is the ability to independently carry out the individual learning activities and apply the acquired knowledge and skills to deal with life problems in different spheres of human activity, communication and social relationships.

Key words: functional literacy, TIMSS, international Studies, academic achievements.

Заманауи педагогикалық ғылым мен іс-тәжірибе біздің түсінігімізде белгілі бір мақсатқа бағытталған, арнайы ұйымдастырылған, оның қызмет ету мен қалыптасу процесінің дамуын немесе оның түрлі элементтерін адекваттық басқару шешімдерін жинақталған ақпараттар мен педагогикалық болжам анализдерінің негізінде үздіксіз қадағалап отыратын мектеп жөнінде мәліметтер жинаудың дәстүрлі тәсілінен педагогикалық мониторингке өту қажеттілігімен алға қойылған.

Мемлекет басшысы қойған міндеттерді орындау үшін оқушының мүмкіндігін барынша аша алатын, оқушының қызығушылығын, икемділігі мен қабілеттілігін толықтай есепке алуға жағдай құра алатын жаратылыстану-математикалық бағыттағы білім беру бағдарламаларын іске асыратын мектептер жүйесін құру қажет. Алайда, білімді тексерудің өзі – кең ауқымды ұғым. Оған білімді тексеру жүйесі, тексеру жолы, әдіс-тәсілдері, талап-талғамдары, ұйымдастыру жолы, мазмұндық құрылымы және т.б. жатады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарына сәйкес оқушылардың оқу жетістіктерін сырттай бағалау мен мониторингтеу ҰБТ және ОЖСБ рәсімдерімен қатар TIMSS, PISA және PIRLS халықаралық зерттеулеріне қатысу арқылы да жүргізіледі. Халықаралық зерттеулерге қатысу көптеген әлеуметтік-экономикалық және мәдени факторлар аясында еліміздің білім беру нәтижелерін тәуелсіз бағалауға мүмкіндік береді [1].

Бүгінгі таңда қазақстандық білім беру жүйесінің алдында білім сапасының бәсекелестігін арттыру, шынайы өмірлік кезеңдерге бейімделендіру мәселелері тұр, өйткені адам қоғамда түрлі өмірлік мәселелерге байланысты дұрыс шешімдер қабылдау үшін жоғары кәсіптілік пен интеллектуалдық әрекеттерді қажет ететін жағдайларда заман талабына сай өмір сүріп, қызмет етуде. Осыған байланысты еліміздің 4-сынып оқушыларының математикалық білім жетістіктерінің деңгейін анықтауға Қазақстан TIMSS халықаралық зерттеуіне қатысты.

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) – математикалық және жаратылыстану пәндерінен бағалау сапасы бойынша халықаралық зерттеу. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты 4 және 8 сынып оқушыларының математика мен жаратылыстану пәндері бойынша дайындық сапасын бағалау болып табылады. Әр төрт жыл сайын оқушылардың оқу жетістіктері, пәнге қызығушылықтары, мотивациясы бағаланады. Халықаралық тестілеумен бірге оқушылар, мұғалімдер және мектеп әкімшілігі арасында сауалнама жүргізіледі. 1995 жылдан бері бастау алатын TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) зерттеуінің негізгі мақсаты 4 сынып оқушыларының математика мен жаратылыстану пәндері бойынша оқу жетістіктерін бағалау және басты мектепшілік және мектептен тыс білім детерминанттарын анықтау болып табылады.

Тұлғаның білім, білік және дағдылары негізінде әлеуметтік қатынастар жүйесінде ойдағыдай іс-әрекет ету, нақты мәдени ортада барынша тез бейімделу қабілеті ретінде анықталатын функционалдық сауаттылығы, сондай-ақ оқушылардың математикалық сауаттылығы білім беру нәтижелерін көрсету деңгейлерінің бірі болып табылады. Білім алушылардың білім және білік сапасының білімділік деңгейі білім беру жүйесі дамуының нәтижесі ретінде соңғы кездері мемлекеттен тәуелсіз халықаралық мониторингтік зерттеулерді анықтайды. Солардың бірі TIMSS халықаралық мониторингтік зерттеуі. Оған қоса, 1995 жылдан бері жүргізіліп келе жатқан халықаралық TIMSS зерттеуінің келесі кезеңі 2015 жылы өткізілетіні белгілі. Сол себепті бұл пәнді оқыту барысында оқушылардың математиканың өмірдегі орнын түсіну, білу; әр түрлі формада берілген сандық ақпаратты оқу, талдау; есептерді шығарудың ыңғайлы тәсілдерін табу, орындау, өзін-өзі тексеру, өмірмен байланыстыру; математикалық білімін өмірлік жағдаяттарда кездесетін түрлі мәселелерді шешуде еркін қолдану дағдыларын қалыптастыру басты мақсат болып табылады. Халықаралық TIMSS зерттеуі бойынша оқу жетістіктері бойынша алда келе жатқан кейбір елдердің 4-сынып оқушылары (мысалы, Оңтүстік Корея, Жапония, Сингапур, Қытай) математикадан өте жоғары көрсеткіштерге қол жеткізген [2].

Зерттеудің негізгі әдіс-тәсілі – сауалнамалар жүргізу және тестілер алу. Оған бастауыш мектепті, яғни 4-сыныпты бітірген оқушылар қатысады. Халықаралық зерттеулермен оқушылардың математикалық сауаттылығының деңгейі білу (еске түсіру), қолдану (байланыстарды орнату), ойлау (пайымдау) деңгейлерімен анықталады.

Білу деңгейі бойынша оқушылардың терминдерді, сандарды қасиеттері бойынша суреттеу және есептеу; график пен кестеден мәліметтерді алу; құралдарды қолдану; классификациалау, математикалық объектілерді танып білу қабілеттері бағаланады.

Қолдану деңгейі бойынша нәтижелі шешу тәсілін таңдау; математикалық ақпаратты талдау және көрсету; модельдеу; тізбекке байланысты тапсырмаларды орындау; стандартты есептерді шешу қабілеттері бағаланады.

Ойлау деңгейі бойынша объектілердің арасындағы тәуелділікке талдау жасау; қорытындылау, әртүрлі шешу жолдарын синтездеу; дұрыс/бұрыс айтылғандарды дәлелдеу; стандартты емес есептерді шешу қабілеттері бағаланады [3].

TIMSS халықаралық салыстырмалы зерттеуіне қатысатын қазақстандық жалпы білім беретін мектеп оқушыларының математикалық сауаттылығының нәтижесін жақсарту және білім сапасын арттыру мақсатында математика сабағында меңгерген білім, біліктілігін тәжірибеде және күнделікті өмірде пайдалана білуге негізделген практикаға бағдарланған тапсырмаларды пайдалану ұсынылады.

Бұл тапсырмаларды әзірлеу және қолдану кезінде TIMSS халықаралық салыстырмалы зерттеулердің тапсырмаларының жүйесіне негіздеу керек. Осы тұрғыда мұғалімдерге көмек ретінде «PISA, TIMSS зерттеулерінің тапсырмалары негізінде оқушылардың математикалық сауаттылықтарын дамыту» әдістемелік құралы әзірленді және ол Академияның сайтында орналастырылған (www.nao.kz). Бұл әдістемелік құралда TIMSS зерттеулерінің тапсырмалары негізінде оқушылардың математикалық сауаттылығын дамыту бойынша әдістемелік ұсыныстар берілген. Оқушылардың білім жетістіктерін зерттеуде қолданылған тапсырмалардың үлгілері көрсетілген [4].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мақсатында келесі бағыттағы жұмыстарды орындау ұсынылады:

- оқытуды оқу материалын дидактикалық материалдар мен мультимедиялық ресурстарды пайдаланып игеруге бағыттап ұйымдастыру;
- түрлі ақпарат дерекнамаларымен: қосымша оқу және анықтамалық әдебиеттермен, мәліметтердің электрондық базасымен өздігінен жұмыс істеп үйренуді дамыту;
- диаграммалар, сызбанұсқалар, талдап жинақталған қорытынды кестелер құрастырып, оқу материалын суреттеп, сипаттап, салыстырып, талдап үйренуді қалыптастыру;
- оқытуды өмірмен, биологиялық процестермен, экологиялық аспектілермен байланыстыру және салауатты өмір салтын сақтау;
- зертханалық тәжірибелерді, практикалық жұмыстарды және зерттеу жобаларын, шығармашылық тапсырмаларды өздігінен орындауды ұйымдастыру;
- оқыту процесінде аймақтық құрамдас бөліктерді пайдалану, жергілікті флора мен фаунаны сақтау;
- оқушылардың сөздік және терминологиялық қорын байыту үшін жүйелі жұмыстар жүргізу, қажетті дәлелдемелер жүргізу, қорытынды жасау және жалпылама қорыту.

Сонымен қатар, оқушылардың ғылыми-жаратылыстану сауаттылығын дамыту аясында биологиялық білімді өмірлік тәжірибеде, оқу және оқудан тыс әртүрлі жағдаяттарда қолдана білу біліктілігін қалыптастыруға бағытталған практикалық тапсырмаларды сабақта пайдалану ұсынылады. Бұл тапсырмаларды әзірлеу және сабақта пайдалану барысында PISA, TIMSS халықаралық салыстырмалы зерттеулерінің тапсырмаларына сүйену қажет [5].

Тақырыптар бойынша жасақталған деңгейлік тапсырмалар жүйесі оқушының ойлауын, елестету мен есте сақтау белсенділігін, дағдысын, білім сапасының дамуын қамтамасыз етеді. Оқушы мен мұғалімнің белсенді шығармашылық қызметін дамытумен қатар, оқушыларға өз білімін жаңа амалмен бағалауға мүмкіндік береді. Барлық оқушы өз қызметін ең төменгі деңгейдегі тапсырмаларды орындаудан бастайды да, оларды міндетті түрде толық орындап болғаннан кейін келесі деңгейге көшіріп отырады. Бұл оқушылар арасында жарысу жағдайын туғызды және әр оқушының мемлекеттік стандарт деңгейінде (1-деңгейдің тапсырмаларын міндетті түрде толық орындаған кезде) білім алуына кепілдік береді, сонымен қатар, әр оқушының өз қабілетіне, қызметіне сәйкес жоғарғы деңгейге (2-3 деңгей) көтерілуін толық жағдай жасайды. Аталған жаңа бағалау әдісі әр оқушының дамуын қадағалайтын педагогикалық мониторинг құруына мүмкіндік береді. Ол үшін сабақтың соңында жиналған ұпайларына сәйкес нүктені оқушы өзі сынып журналына қойып отыруға болады. Бұл жағдайда әр бала тақырып бойынша бағаланады және ұстазға, сабақтан төмен оқушыларға қажет тақырыптарды анықтауына мүмкіндік әр оқу моделінің соңында деңгейлік қорытынды өздік жұмыстары мен бақылау жұмыстырының тапсырмалары беріледі. Өздік жұмыстарға арналған тапсырмалар бойынша нөмірлеген; мұндағы бірінші сан тапсырма ретін, ал екінші-үшінші сан тапсырманың деңгейін, яғни әр тапсырма үш деңгейлікте берілген:

- 1) дайын күйінде;
- 2) біршама өзгерген күйде;
- 3) жаңа жағдайға байланысты пайдалануға түрлендіріліп берілген.

Бақылау жұмысы ретінде ұсынылып отырған тапсырмалар да сәйкесінше түрінде нөмірленген. Танымдық есептерді шығару нәтижесінде алынған білімді алуы тұрақтылықпен және саналылықпен ерекшеленеді. Мұнда оқушылардың жеке танымдық әрекеттері күшейеді. Оқушыны жеке тұлға ретінде тәрбиелеп, бастауыш сынып оқушыларының білім меңгеру үлгісін ширатуда ерекше рөл атқарады. Есептердің мазмұны, негізінен стандарт емес есептер мен тапсырмалардан тұрады, әр тапсырманың соңында есеп шешімін жазу үшін орын қалдырылады. Қиындығы деңгейі жағынан есептер «орташадан жоғары» деуге болады. Бұл есептер оқулық бойынша тақырыпқа сәйкес практикалық есептермен қосып немесе оқулықтағы негізгі есептер шығарылғаннан кейін игерілген білімін «мектептің қабырғасынан тыс» жағдайларда іске асыру мақсатында қолдануға болады. Тапсырмада келтірілген деңгейлікпен ұсынылған есептерді мысал етуге болады. Бұл, математикадан төртінші сыныпқа арналған қазақ орта мектептерінде, облыстағы ауыл мектептеріндегі оқу үдерісінде қолданылады. Мұндағы мақсат – математиканың қолданбалы мүмкіншілігін іске асыру мақсатында оқытудың практикадағы қолданымдылығын, күтілген нәтиженің нақтылыққа қаншалықты сәйкестігін байқау, білімді жетілдіру мақсаты болды және бастауыш мектепте білім беру нәтижелерін қалыптастырудың теориялық және қолданбалы амалдарының тәжірибедегі қолданылуы болды.

Балалардың ойлауын дамытуда мектептегі оқу-тәрбие үдерісі шешуші рөл атқарады. Бастауыш мектеп жағдайында бала ойлауын дамыту үшін мұғалім тиісті жұмыстар жүргізіп отыруы тиіс. Осындай ойлау тәрбиесіне қатысты шаралардың кейбірі мына төмендегілер:

1. Балаларды белгілі ережелер (грамматикалық, математикалық) жөнінде өз беттерінше қорытынды жасай алуға үйрету үшін мұғалім сабақта мүмкіндігінше эвристикалық (табамын) әдісті жиі пайдаланып отыруы қажет. Оқу материалын балалардың ойлау қабілеті жетерліктей жас өзгешеліктерін ескере отырып, ұйымдастырса ғана, оның ойлау қабілетінің дамуына мүмкіндіктер туады.

2. Балалардың сөйлеу қабілетін дамытып отыру олардың ойлауын дамытуға үлкен әсерін тигізеді.

3. Ойлау қабылдаулар мен елестердің негізінде жасалады. Сондықтан оқушының сабақты мүмкіндігінше жақсы қабылдай алуына, елестердің тиянақты қалыптасуына мұғалім айрықша қамқорлық жасамаса болмайды.

4. Мұғалім балаларды үнемі ойланып оқуға бағыттауы тиіс. Бұған оқу процесін жүйелі ұйымдастыру, сабақта бала логикасын дамыта алатын мүмкіндіктерді мол пайдалану арқылы жетуге болады.

5. Оқушылардың өз беттерінше ой операцияларының дұрыс-бұрыстығын тексертікізу, оларды бір мәселенің өзін түрлі жолдармен шешуге үнемі бағыттап отыру (тапқыштық пен зеректік) ойлауды қажет ететін мысалдар құрастыру, есептер шығару, шығармалар жаздыру – бала ойлауын тәрбиелеудің тиімді жолдары.

6. Ойлауды тәрбиелеу бала психологиясын жан-жақты дамытумен ұштасып жатады. Бұл оның білуге құмарлығын, тану қызығуларын, көзқарасы мен сенімін тәрбиелеумен қоса жүргізілуі тиіс. Мәселен, қораш сөз, солғын сезім ойдың айқын болуына бөгет жасайды, ал ақылға қонымды жақсы сөз жанға жылы тиіп, адамды небір тамаша сезімдерге жетелейді, қысқасы, ой тәрбиесі адамның психологиясын жан-жақты етіп тәрбиелеумен ұштасып жатады деген пікірді жақсы дәлелдейді [6].

Мектептің тәрбиелік әлеуетін күшейту, әрбір білім алушының дара психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуін қамтамасыз ету – заманауи мектептің жетекші басымдықтары ретінде көрсетілген. Сондықтан бұл жұмыс білім алушылардың функционалдық сауаттылығының ғылыми-теориялық базасын пайымдауға, осы бағыттағы отбасы және мектептің әрекеттестігінің жаңа формалары мен әдістерін айқындауға және әдістемелік негіздеуге бағытталғандықтан, педагогтар мен ата-аналарға практикалық көмек болады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары: /Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 қаулысы //ресми мәтін. Астана: Әділет, 2012. – 14 б.

2 TIMSS-2011 Халықаралық зерттеу нәтижелері. Қазақстанның жалпы білім беретін мектептердің 4 және 8 сынып оқушыларының оқу жетістіктерін бағалаудың ғылыми зерттеу нәтижелері. Ұлттық есеп. - Астана: ҰББСО, 2013. - 237 б.

3 Чупин Н.В., Крылова Н.Н. Оценка уровня обученности учащихся начальной школы по математике. Самара, РЦМО, 2003.

4 PISA, PIRLS халықаралық зерттеулер контекстінде оқу сауаттылығын дамыту. Әдістемелік нұсқау. Развитие грамотности чтения в контексте международных исследований PISA, PIRLS. Методические рекомендации. – Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2014. – 80 б.

5 Крупник С.А. Функциональная грамотность / С.А.Крупник, В.В.Мацкевич. - М.: Педагогика, 2010.

6 Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Әдістемелік құрал. Б.Алтынсарин Ұлттық білім академиясы. - Астана, 2013.

УДК 372.811.111.1
МРНТИ 16.01.11

Assem Umurzakova¹

¹MA student, Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

PEDAGOGIC ISSUES OF THE TRI-LINGUAL PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS IN KAZAKHSTAN

Abstract

This paper deals with the study of sources on pedagogic issues of the tri-lingual primary and secondary schools in Kazakhstan with the aim of examining the pedagogic issues of the tri-lingual primary and secondary schools in particular. This study focuses on observation of multilingual schools, pedagogic issues, and classes at specific tri-lingual primary and secondary schools and the related data will be collected and analyzed. The paper discusses the materials and facts revealed on the pedagogic issues of the pilot primary schools in Kazakhstan. This problem is empirically considered by taking interviews from the teachers of primary school. Also, pupils of primary school interviewed by asking some questions about difficulties in learning English. Their answers are identified and as a result, many constructive suggestions were highlighted to focus on improving tri-lingual education system in primary schools in Kazakhstan.

Key words: tri-lingual primary schools, pedagogic issues, discourse analysis, interview

Аннотация

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В НАЧАЛЬНЫХ И СРЕДНИХ ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА С ТРЕХЪЯЗЫЧНЫМ ОБУЧЕНИЕМ

Асем Умурзакова¹

¹ магистрант, университета им. Сулеймана Демиреля, г. Каскелен, Казахстан

В данной статье рассматриваются педагогические проблемы в начальных и средних классах школ Республики Казахстан в связи с внедрением системы трехязычного образования. Анализируются проблемы в начальных и старших классах средних школ с трехязычной системой образования, используются материалы вышеуказанных школ с целью проведения дальнейшего эмпирического исследования. Также выявлены основные проблемы в системе педагогического образования. Данная проблема всесторонне рассмотрена посредством проведения опроса среди преподавателей начальных классов, а так же был проведен эксперимент в виде опроса о трудностях изучения английского языка среди учеников начальных классов. В ходе опроса были выявлены проблемы и трудности в изучении английского языка, были отмечены основные конструктивные решения по улучшению трехязычной системы образования в начальных классах Казахстана.

Ключевые слова: трехязычные школы, педагогические проблемы, дискурс, интервью

Аңдатпа

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҮШ ТІЛДІК МЕКТЕПТЕРІНДЕГІ БАСТАУЫШ ЖӘНЕ ОРТА СЫНЫПТАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Асем Умурзакова¹

¹ магистрант, Сулейман Демирель атындағы университеті, Каскелен қ., Казахстан
assemalimbetova@mail.ru, +77714743153

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы бастауыш және орта мектептердегі педагогикалық мәселелер қарастырылады. Себебі, қазіргі уақытта бастауыш және орта сыныптарда үш-тілді білім беру жүйесі енгізілуде. Сонымен қатар, бастауыш және орта сыныптарының материалдарына талдау жасалып, алдағы уақытта эмпирикалық зерттеу жүргізу ісімен жалғасады. Педагогикалық білім беру жүйесінде негізгі мәселелер анықталды. Бұл мәселелер бастауыш сынып мұғалімдерімен сұхбат жүргізу нәтижесінде, ағылшын тілін оқыту барысында туындайтын сұрақтар мен қиындықтар қарастырылып анықталды. Бастауыш мектеп оқушыларына ағылшын тілін меңгеру барысында туындайтын қиындықтарға байланысты сұрақтар қойылып, сұхбат жүргізілді. Нәтижесінде, бастауыш сыныптарында үш тілдік білім беру жүйесін жақсарту мақсатында құрылымдық шешімдер анықталды. Бұл сұхбаттар эксперимент ретінде бастауыш сынып мұғалімдерімен және оқушыларымен жүргізілді.

Түйін сөздер: үш-тілді білім беретін мектептер, педагогикалық мәселелер, дискурс, сұхбат

Introduction

The language question in Kazakhstan has undoubtedly been influenced by a number of historic, political, cultural, social, and economic reasons and factors. The State Programme for Development and Functioning of Languages in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 (2011) envisages future Kazakhstanis as trilingual. They should know Kazakh as a state (national) language, Russian as an official language used alongside the Kazakh language in state organisations and local self-government agencies (also actively used in the public communicative domain), and English as an international language. [10, c. 98]

The main site for implementing the policy is educational institutions. Trilingual education has been piloted in a network of 33 schools for gifted children since 2007 (Daryn National Scientific-Practical Centre, 2012). Trilingual education is also piloted in seventeen Nazarbayev Intellectual Schools established to become sites for the development of a wider range of best educational practices as part of the ongoing national reform of education. By 2020, the number of trilingual schools in Kazakhstan is meant to reach 700. However, there is no written trilingual education policy or clear guidance for implementation in schools, which causes confusion and lack of clear focus for unity of practice whereas pilot schools appear to be finding their own way. [11, c. 67]

The primary reason for conducting this research lies in the need to promote awareness of the undeniable role of education in language policy implementation in Kazakhstan. In this article we want to study and analyze the pedagogic issues of the trilingual secondary schools in Kazakhstan.

Trilingualism plan to introduce in 2019, a decision will be taken only in 2018, and while the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan is carried out preparatory work with the teaching staff who will implement it in the practice.[1, c. 12]

According to the best foreign examples introduced trinity of languages in teaching. Priority is given to the study of the state language, and students from the first class learn English. Students will choose to study subjects such as physics, chemistry, biology and informatics by themselves. The research question of this work is to know what kind of pedagogical issues have primary and secondary schools of Kazakhstan in English language education. The objectives of this study are:

- proposing some recommendations to improve the curriculum of English in trilingual schools;
- to find out teachers' difficulties at primary level schools;
- to find out teachers' perception towards available sources of teaching English;
- to find out students' problems in learning English

Methodology

The sample school chosen for this research is the state primary school. In Kazakhstan, there are four (4) years of primary education. The experiment of this research work conducted through the interview, questionnaire and some lessons were observed. In the process of interviewing we focused on seven (7) teachers who teach English and three (3) teachers who teach Kazakh and Russian in primary schools. Five (5) pupils' parents were also interviewed, and their views on the school's trilingual education model were elicited. Document analysis followed by these topics first was trilingual education policy in primary school; Second were issues of the tri-lingual primary schools. Seven (7) teachers of primary schools who teach English and three (3) teachers of Kazakh and Russian were interviewed and the following questions were asked: What are the difficulties and problems in learning and teaching English? How is the trilingual education model structured in the primary school? What is the role of Kazakh in classes in which English or Russian is used? Is there any evidence of code-switching and co-linguaging and how is this used? What languages are used to teach which subjects, when and why? How successful is the school in creating trilingual pupils? And the questions were related to the pedagogical issues of multilingual primary schools in teaching and learning English. There are some pedagogic issues and difficulties in teaching and learning English we found out from the process of interview that we conducted:

- ✓ Spelling
- ✓ Homework
- ✓ Some pupils do not appear interested in English
- ✓ Disruptive (upsetting) behavior
- ✓ Pronunciation difficulties
- ✓ Writing composition
- ✓ Terrible (very bad) handwriting
- ✓ Learning vowel letters is difficult

- ✓ Some students cannot understand a dialogue or a reading passage
- ✓ Most students are afraid to speak in the classroom
- ✓ Evaluating and assessment
- ✓ Teachers are not well-trained enough
- ✓ Salary rate of teachers
- ✓ The number of children in one class
- ✓ Amount of English hours for one week
- ✓ Do not have individual / differentiated instruction in learning
- ✓ Lack of teaching materials in English

Table 1. Kind of difficulties in teaching English

	Issues and difficulties teaching English	How many per cent of teachers have the same issue (%) from 100%
1.	Spelling	60%
2.	Homework	40%
3.	Some pupils do not appear interested in English	30%
4.	Disruptive (upsetting) behavior	20%
5.	Pronunciation difficulties	45%
6.	Writing composition	70%
7.	Terrible (very bad) handwriting	10%
8.	Learning vowel letters is difficult	25%
9.	Some students cannot understand a dialogue or a reading passage	5%
10.	Most students are afraid to speak in the classroom	75%
11.	Evaluating and assessment	30%
12.	Teachers are not well-trained enough	50%
13.	Salary rate of teachers	60%
14.	Too many pupils in one class	40%
15.	Lack of English subject hours for one week	50%
16.	Do not have individual / differentiated instruction in learning	60%
17.	Lack of teaching materials in English	35%

Interviews

The main problem in the transition to English language learning in Kazakhstani schools is not having well-trained teachers. Teachers need to learn not only the language, but also the methodology of teaching their subject in English. At the moment, there is a training of future teachers with the knowledge of the language in the East Kazakhstan State University named after S.Amanzholov such disciplines as "Genetics", "Biodiversity" and others which have started gradually to carry out in English. For the preparation of highly qualified teachers of biology, chemistry, physics, maths and informatics in English language became necessary training for the teaching staff of higher educational institutions. Organized training courses of English language knowledge by the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for university teachers is of great importance for achieving the objectives. To study the different subjects in English is required creativity of teachers to create educational materials, aid, curriculum and application capable to lead active cognitive activity of the student, to arouse interest in the subject and motivation for learning. As a result, learning and cognitive independence of the student creates the preconditions for the emergence of a civilized state. There were some teachers who identified the problems and explained that we need well trained teachers through the interview. She is an English teacher of primary school and she has worked at this sphere for six years. In their school they have an unusual problem, teachers are not well-trained and their English level needs improvement. Some teachers just skip some topics in the textbook and do not teach them, or they give school exercises as homework, and again with no teaching them. However, in

the end of semester, they demand from their students what they haven't taught. And, also, their pronunciation suffers too. She thinks that English teachers in our country need English trainings.

The second problem in the transition to trilingual education system is salary rate of teachers. Who will guarantee and be responsible for quality of English language teaching at kindergartens and schools when a few numbers of English teachers is willing to work at ungraded schools for a miserable salary? In this case the equity and effectiveness are out of question. The supplementary private tutoring might redress the issue of poor education gained in rural schools. However, private tutoring ("repetitorstvo") costs a lot and can be a rare occasion at remote areas. Furthermore, having graduated from school the rural youth also has no equal possibilities for well-paid job in international companies because of the limited English proficiency. Thus, we will advocate the rights of rural children who can be left behind elite schools with high-tuition fees and native speakers of English. No matter how many hours a child spends on languages acquisition in school settings if he or she does not use the languages in the daily routine outside of a classroom. The assistance matters. Therefore, active parents' involvement, support of teachers, promotion of multilingual competence should be included in a toolkit for an ambitious and long-term multilingual education reform in Kazakhstan.

One more issue that we have in transition is the number of children in one class. There were teachers who told about this problem: in our schools we have only one teacher for 30-35 pupils. The process of dividing class into 2 groups is carried out in case of quantity of pupils is 24 or more in urban educational organizations, 20 or more in rural areas, and 10 pupils at least in small schools during the lessons. It is very difficult to teach any subject, especially English, because this subject is foreign for our children. In some schools pupils are divided into two groups for learning English language, but some schools don't have an opportunity to do that.

Another problem of trilingual education system is lack of English hours for 1 week. In our country there are a lot of schools which have only 45 minutes of English lesson in one week. It is not enough to take good knowledge of English. After one week pupils cannot remember what they learn from the last lesson. It will be better to have English at least 3 times a week. The maximum amount of weekly teaching load of students including all types of classroom and extra-curricular (optional, individual and group sessions) of academic work shall not exceed 25 hours - at 2nd grade, 29 hours - at 3rd grade, 29 hours - at 4th grade, 32 hours - at 5th grade, 33 hours - at 6th grade, 34 hours - at 7th grade, 36 hours - at 8th grade, 38 hours - at 9th grade, 39 hours - at 10th grade, 39 hours - at 11th grade.

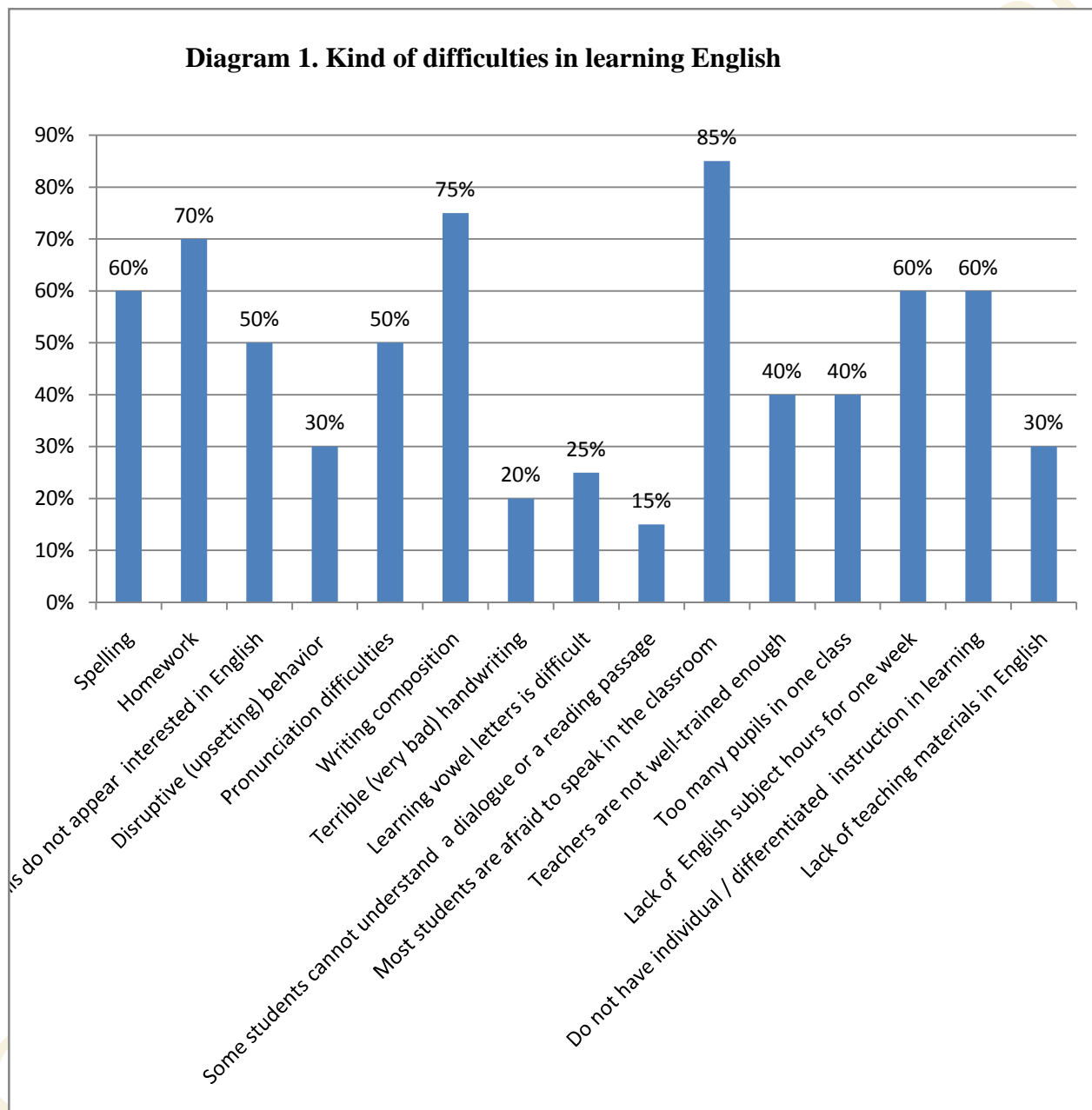
In primary schools of Kazakhstan we don't have individual / differentiated instruction in learning. Having such type of approach for each pupil is important, because some pupils can understand English easily, but some of them can understand it through another way. It means each teacher should have tasks at different level for different students. The top-down approach should be changed into the bottom-up approach. The policy-makers do not think about the differences between the regional educational institutions in terms of qualified, well-trained teachers who are able to speak equally in three languages (NUGSE, 2014). There is deficiency in teachers who are able to conduct classes in line with the trilingual policy. Moreover, there is a lack of training courses for teachers. This issue is reflected in the Roadmap of trilingual education in Kazakhstan (MES, 2015). The educational institutions cannot train teachers who will be able to teach in three or two languages. This issue is raised in the State program of education development in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 (MES, 2010).

Next issue is, lack of teaching materials in English, Kazakh languages. Moreover, the quality of textbooks should be improved and reviewed by the entire stakeholder in education (Bridges, 2014). The other side of the problem is that some of the educational institutions cannot afford buying good quality materials without financial support from the government.

Also schools have problems in evaluating of students. Teachers have some tasks and tests for students, and after the testing each student teachers look at evaluation sheet and evaluate them. We think that it is not good idea of evaluating students. Because each student has own thoughts, skills and creativity which we should notice and evaluate them properly. At present in all territories of Kazakhstan a five-point evaluation system has been introduced, which may not always estimate the each child's individual development trajectory. The new evaluation system is introduced in order to create optimal conditions for efficient tracking of individual pupils' achievements using a rating evaluation system. The object of research throughout the work is the learning process of Mathematics, Cognition of the world, Chemistry, Russian and Kazakh languages in forms 3-8. Total in the experiment 10 forms were involved. The experiment took place during three years from 2009 to 2012. Results of conducted research were those changes in the teaching process, which have caused qualitative characteristics such as increased digestible material and depth of its

understanding, the activity of pupils at the lesson, their creative independence, change of self-criticism and self-evaluation, etc.

One more problem is that some stakeholders do not want to implement the trilingual education programs. The administration of some educational institutions does not want to change their educational policy as it makes them change a curriculum, hire new staff, spend money. Some parents and students still are not willing to study in several languages. Finally, the majority of regional institutions are under-equipped (equipment, technology) to support the trilingual education programs.

Survey on students' perception of the trilingual education model

A questionnaire was designed to find out students' perception of the trilingual education model in the school. From the diagram 1 we can see the problems and difficulties of pupils in learning English. The highest difficulty (85%) in learning English is speaking in the classroom in front of other pupils. Some pupils said that they do not have confidence and fluency of language. Some of pupils answered that they are afraid of bad marks, it means they have fear in making mistakes. Second big problem is writing composition (75%).

Some students pointed out that it is difficult to write about your thoughts in English, we noticed that pupils have lack of words and they do not read books in English language. Next problem is homework, through the interview with parents we noticed that they said the same problem, doing homework without tutors is hard for pupils, one reason is that parent do not know English enough, another reason is that pupils do not understand the new topic in classroom properly. Then we can see from the diagram the same three problems (60%) they are spelling, lack of English subject hours for one week and do not having individual instruction in learning English. Two pupils pointed out that they want to have more hours of English, because one hour of English is not enough to be fluent in this language.

Discussion

During the data collection semi structured interviews were conducted to know the ground realities as well. Some students and teachers were interviewed and the results of these interviews show the causes and effects regarding scored results. The study revealed that the learning conditions at primary schools level are not in excellent level. Most of the teachers face the various troubles from learners. In many primary schools there is only one teacher who has to teach more than one classes.

Some schools don't have individual / differentiated instruction in learning. Having such type of approach for each pupil is important, because some pupils can understand English easily, but some of them can understand it through another way. It means each teacher should have tasks at different level for different students.

Although in general all stakeholders are in favour of the trilingual education model, there are some conflicting views. The school seems to have set up a well-structured model, allocating a balanced amount of time to the three different languages across the whole curriculum. Ideally, the three languages would be employed effectively for different subjects, and students' language proficiency in all the three languages would reach a satisfactory level when they graduate from the school. There were suggestions ways of using Kazakh in the English Classroom in Kazakhstan which could help students learn English. The mother tongue can play a positive role in English language learning if handled appropriately.

The English teachers claimed to adhere strictly to it themselves, but sometimes allowed limited use of mother tongue by students during group discussions. This is supported by evidence from the recorded lesson.

Suggestions

Teaching is an important task. A teacher must have grip on his subject. He should be of progressive mind and ambitious and always be ready to learn something new mold himself according to the need of society. Try to learn more and more because knowledge has no limits. It will be good if teachers start their training courses in teaching English.

Recommended justifications of the trilingual education model in the sample school

(1) The three languages should be used as media of instruction, but the ratio of each should alter as students progress through primary, with the emphasis on Kazakh in the early years.

(2) Kazakh could be used for Kazakh, Kazakh Literature and Geography of Kazakhstan and History of Kazakhstan.

(3) English could be used as for English and for maths, informatics and physics in Secondary schools.

(4) All English teachers should work together more closely and develop cross curriculum activities which require the use of English.

(5) A multilingual pedagogy can be adopted, whose aim would be to enhance students' trilingual development.

(6) Tests should be given at the end of P3 and P4 to assess students' proficiency in the three languages.

Conclusion

This study concluded that primary teachers face a numbers of difficulties while teaching English at primary level. It can make easier if teachers use the direct method, no doubt traditional method is also the essence of teaching. So both methods should be applied side by side. Trainings should be given to the teachers so that they may teach English with interest consequently students may show better results. Among the main objectives of the program are training teachers of primary and secondary schools able to give lessons in trilingual education programs; enhancing prestige of using the Kazakh language; maintaining the system of language diversity in Kazakhstan; ensuring functioning of the Russian language in the communicative sphere; provision of systematic scientific and methodological support to teaching English and other foreign languages; development of polylingual education infrastructure; development of

intercultural component of language education; and ensuring the intellectual growth in Kazakhstan by acquainting its people with cultural values.

The education principles in the Kazakhstani trilingual system are as follows:

¾ Kazakh – Russian – English;

¾ Languages are learnt separately;

¾ Learning of the languages is based on the native language;

¾ Teaching a foreign language is teaching how to express thoughts in a foreign language, teaching its culture;

¾ Development of trilingual personality;

¾ Speech development algorithm: subvocalization – oral speech - written speech;

¾ Communicative ability [5, c. 54].

Thus, currently a most important objective of an education institution is teaching pupils global cultural values enabling them to successfully communicate and interact with people of other cultures on the global level. When studying foreign culture, history, geography, literature, arts and science pupils and students will get better understanding of their own culture and language. Research and practice of interconnected teaching native and foreign languages prove its impact on the harmonious development of personality [6, c. 76].

The tactics of implementing trilingual education in Kazakhstani higher education institutions include:

¾ development of regulations on implementation of trilingual education programs;

¾ training teachers for trilingual education programs;

¾ utilization of world experience, which can be adapted to trilingual education;

¾ review of level model of foreign language teaching and learning in order to develop similar models of teaching and learning the Russian and Kazakh languages, which will develop standards in teaching the languages.

¾ establishment of the national coordination center of trilingual education [5, c. 43].

When we tried to have some interviews, and ask about “progression of trilingual education” at schools, we took some answers from teachers and pupils from school, We can already see some visible results of the program: The Ministry of Education and Science has promoted publishing trilingual dictionaries of terms (English-Kazakh-Russian), textbooks, workbooks; it monitors the implementation of the national budget program of professional training and retraining of teachers in public education institutions. The Daryn National center holds seminars and workshops, national English Olympiads, participates in developing English courses for schools with intensive English learning. Regional programs of developing trilingualism have been designed. Several schools and universities of Kazakhstan have developed trilingual education programs and a number of integrated courses taught in English. New school textbooks are published in six languages: Kazakh, Russian, Yigur, Uzbek, Turkish, and German. Teachers start to have training program which helps lead trilingual education system at schools. From 2017 pupils start to learn English deeper on Saturdays. To conclude, various factors which influence the implementation of this reform within the Kazakhstani education context should be taken into consideration. This is significant because many stakeholders have a different approach in the implementation of this policy reform in Kazakhstan. Another challenge is design and development of integrated courses as for that not only good language proficiency, but teaching techniques used in the formation of language skills are required. Therefore, school and university teachers who are to give integrated courses should be trained both in the language and in methods of teaching a foreign language as it is the only way to make a language integrated course effective. These are only some of many challenges Kazakhstani educators face, yet there is hope that support of the state, greater autonomy of the universities and competence of educators will help realization of trilingual higher education in the Republic of Kazakhstan.

References:

1 *Educational reform and Internationalisation. The case of School Reform in Kazakhstan.* (pp.177-195). Cambridge: Cambridge University Press.

2 *Experience of evaluation of trilingual education implementation (Genesee & Baetens Beardsmore, 2012; Lambert & Tucker, 1972; Swain & Lapkin, 1982; Cajo & Serra, 2002 etc.)*

3 *Fimyar, O. (2014). “Soviet, “Kazakh” and “World-class in the contemporary construction of Educational Understanding and practice in Kazakhstan.* In D. Bridges (Ed.).

4 *MES. (Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan) (2014). National report on current state and development of education system of Kazakhstan.* Retrieved from <http://www.edu.gov.kz>

5 Nazarbayev, N.A. (2007). *New Kazakhstan in a new world: Address by the President of the Republic of Kazakhstan to the People of Kazakhstan*, Astana. Retrieved from <http://www.edu.gov.kz>

6 NUGSE (Nazarbayev University Graduate School of Education). (2014). *Development of strategic directions for education reforms in Kazakhstan for 2015-2020: Diagnostic report*. Astana: Indigo Print. Retrieved from <http://www.edu.gov.kz>

7 *The advantages of trilingual education* (Cenoz & Ruiz de Zarobe, 2015; Bialystok, 2007; Cenoz, 2003 etc.)

8 *Trilingual education concept review* (Cenoz, Hufeisen and Jessner, 2001; Brinton, Snow, & Wesche, 2003; Lambert & Tucker, 1972; Coyle, Hood, & Marsh, 2010; Coyle, 2007; Grin, 2005; etc.).

9 *Государственная программа развития языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы* // edu.gov.kz

10 *Долгосрочная стратегия развития Казахстана «Казахстан-2030»*

11 Назарбаев Н.А. *Новый Казахстан в новом мире* // *Казахстанская правда*. — № 33(25278). — 2007. — 1 марта

ӘОЖ. 373.1.02:372.8

МРНТИ 14.25.09

Асилбаева Ф.Б.¹

¹*п.ғ.к, қауымдастырылған профессор м.а.*

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЕҢБЕК ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Берілген мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын қалыптастыруда еңбек іс-әрекетін ұйымдастырудың жолдары қарастырылған. Әр мемлекеттің қуаты оның азаматтарының шығармашылық дамуы мен зияткерлік санасы арқылы анықталады. Өскелең ұрпақтың шығармашылық дамуы мен интеллектуалдық санасы - тұлғаның жан-жақты дамуына қызмет ететін материалдық және рухани жағдайында әлеуметтік қарым-қатынас құндылықтарға негізделген білім беру мазмұны негізінде қалыптасады. Осы тұрғыдан алғанда, еңбекке баулу сабағындағы іс-әрекеттер бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық дамуына жағдай жасайды. Шығармашылық – бұл жаңа сапалы рухани және материалдық құндылықтарды тудыратын әрекет болып табылады. Өндірілген өнімнен шығармашылықты ажыратудың негізгі критерийі – нәтиженің кереметтігінде. Бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісіндегі еңбек дағдысы еңбек мәдениетіне ұласады. Сондай – ақ, бастауыш сынып оқушыларының көркем еңбек іс-әрекеті арқылы шығармашылығын қалыптастыруда үйірме жұмыстарының да алатын орны ерекше. Автор бірнеше үйірме жұмыстарына тоқталып кеткен. Бастауыш сынып оқушыларының көркем еңбек іс-әрекеті арқылы шығармашылығын қалыптастыру еңбек үдерісінде жүзеге асады. Бұл мұғалімнен кәсіби шеберлікті, іскерлікті, сондай-ақ, қарым-қатынастық құзыреттілікті талап етеді.

Түйін сөздер: Еңбек іс-әрекеті, еңбек дағдысы, бастауыш сынып оқушылары, көркем еңбек, шығармашылық.

Аннотация

ПУТИ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ТВОРЧЕСТВО У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Асилбаева Ф.Б.¹

¹*к.п.н., и.о. ассоц.проф. Казахский государственный педагогический университет*

г. Алматы, Казахстан

В данной статье рассмотрены пути организации трудовой деятельности при формировании творчества у учащихся начальных классов. Мощь каждого государства определяется духовной развитостью, интеллектуальным сознанием его граждан. А творческое развитие и интеллектуальное сознание подрастающего поколения формируется на основе содержания системы образования, наличии служащих всестороннему формированию личности, значений социальных взаимоотношений. В этой связи, на уроках трудового обучения создаются условия творческого развития учащихся начальных классов. Творчество – процесс деятельности, создающий качественно новые материальные и духовные ценности или итог создания объективно нового. Основной критерий, отличающий творчество от изготовления (производства), – уникальность его результата. Результат творчества невозможно прямо вывести из начальных условий.

Трудовые навыки в учебном процессе учащихся начальных классов переходит в трудовую культуру. А также через деятельности художественного труда учащихся начальных классов и формирования творчества играют важную роль факультативные занятия. Автор приводит примеры факультативной занятии. Формирование творчества учащихся начальных классов осуществляется через художественную трудовую деятельность. Это требует от учителя профессионального мастерства, а также коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: Трудовая деятельность, трудовые навыки, учащихся начальных классов, художественный труд, творчество.

Abstract

WAYS OF ORGANIZATION OF LABOR ACTIVITY IN FORMING THE CREATIVITY OF STUDENTS OF INITIAL CLASSES

Assilbayeva F.B.¹

¹*c.p.s., associate professor, d.Kazakh State Women`s Teacher Training University
city of Almaty, Kazakhstan*

In this article, the ways of organization of labor activity in the formation of creativity in primary school students are examined. The power of each state is determined by the spiritual development, the intellectual consciousness of its citizens. A creative development and intellectual consciousness of the younger generation is formed on the basis of the content of the education system, the availability of employees to the comprehensive formation of the individual, the values of social relationships. In this regard, the lessons of labor training create the conditions for the creative development of primary school students.

Creativity is a process of activity that creates qualitatively new material and spiritual values or the result of creating an objectively new one. The main criterion distinguishing creativity from manufacturing (production) is the uniqueness of its result. The result of creativity cannot be directly deduced from the initial conditions.

Labor skills in the learning process of primary school students goes into the work culture. And also through the activities of the artistic labor of primary school students and the formation of creativity, optional classes play an important role. The author gives examples of an optional lesson. Formation of creativity of pupils of initial classes is carried out through artistic labor activity. This requires the teacher to have professional skills, as well as communicative competence.

Key words: labor work, labor skills, pupils of initial classes, art work, creativity.

Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылға дейінгі білім беру тұжырымдамасында: орта білім берудің басым бағыты – жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайында алынған білімнің, кәсіби дағдылардың негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті шығармашыл тұлғаны қалыптастыруға бағытталады. Сондықтан мектептерде еңбекпен тәрбиелеу, мектептен тыс ұйымдардағы көркем шығармашылық үйірмелерінің секцияларын көбейту қажеттігі айтылған [1].

Бүгінгі күні жаңаша ойлау, жаңаша жұмыс істеу негізі талапқа айналып, өсіп келе жатқан жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру үдерісін көп жағдайда жаңаша құруды талап етіп отыр. Осыған байланысты адам баласының өзіндік санасын қалыптастыруда шығармашылықтың алатын орны ерекше. Өйткені, шығармашылық – бұл жаңа сапалы рухани және материалдық құндылықтарды тудыратын әрекет болып табылады.

Мектеп оқушыларын еңбекке баулудың басты мідеттерінің бірі – оқушыларды еңбекті өмірде күнделікті қажетсінуге үйрету, қоғам игілігі үшін көркем еңбек іс-әрекетін жасауға, оқушылардың еңбекке деген өзіндік көзқарастарын қалыптастыру. Негізінен көркем еңбек іс-әрекеті бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық дамуына жағдай жасайды. Көркемдік шығармашылықтың шынайы болуы – оқушының ептіліктері мен шығармашылық қабілеттеріне сүйене отырып, оны жан-жақты дамыту басты мақсат. Бұл мақсатқа жетудің бірден бір құралы – әр оқушының еңбек дағдысы мен іскерліктерін игеруі. Бұл көркем еңбек іс-әрекетінің ортақ түсінігі, яғни еңбек дағдысы қалыптасқан оқушының іс-іс-әрекетінің мазмұны шығармашылыққа әкеледі. Бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісіндегі еңбек дағдысы еңбек мәдениетіне ұласады. Олар – берілген тапсырманы өз бетінше немесе мұғалімнің көмегімен көркем де сапалы етіп дайындауға қызығушылық танытып, жұмысты аяғына дейін орындап шығуы, уақытты үнемді пайдалана отырып, істелетін іс-әрекеттің алдын-ала жоспарын құра білу біліктілігі, санитариялық-гигиеналық талаптарды, қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып, еңбек құралдары мен табиғи және түрлі материалдарға ұқыптылықпен қарау дағдыларының болуы.

1-2 сынып оқушыларының бұйымдары дайындауды үшін қажетті технологиялық ақпаратты меңгеруі және оларды белгі-символдық құралдар арқылы тіркеу, бұйымдарды дайындауда өз тұғырларын басқалармен салыстыру біліктері қалыптасады. Сондықтан жобалау әрекеті материалдық ызаттарды жобалаудың жалпы үдерісіне сәйкес келеді және келесі кезендерден тұрады: мәселені құруы және оны шешуі жобалау идеясын практикада жүзеге асыруы тексеруі-бағалауы.

3-4 сынып оқушыларында бұйымды жасаудың белгілі кезендерді: жоба-негізгі мәселені шешу – өнім алудағы практикалық әрекеттер-дайындалған өнімді қорғау-нәтиже және оның әрқайсын шешу әдістері мен тәсілдерінің жүйесі ретінде жобалау әрекетінің біртұтас құрылымы туралы ұғымдары қалыптасады. Мұнда оқушылар жобалау әрекетінің кезендерімен танысады, мұғалімнің басқаруымен

оларды практикада жүзеге асыруға қатысады, өздерінің ең алғашқы шығармашылық жобаларын жасайды.

Көркем еңбек іс-әрекетінің мазмұны бастауыш сыныптағы қолөнер түрлері мен сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың шығармашылығын қалыптастыруға негіз болады. Көрсетілген көркем еңбек іс-әрекеті мазмұнындағы дәстүрлі және дәстүрлі емес іс-әрекеті түрлеріне оригами, табиғи материалдардан бұйымдар жасау, икебано, бисер тоқу мен кусудам, квиллинг технологиясы, макарон бұйымдарынан композиция құрау, жібек лентамен тігу, карвинг технологиясымен бұйымдарды безендірулер мен әшекейлеу жатады. Осының ішінде Табиғи бұйымдармен жұмыс жасау отандық білім стандартында берілген. Ол қоршаған ортадағы заттардың барлығынан болуы мүмкін, ол үшін ең бастысы шығармашылық пен ұшқыр қиял және шеберлік қажет. Оригами еңбекке баулу сабағында бірінші сыныптан бастап үйретіледі. Оригами жапон елінен шыққан қағаз бұйымдарымен жұмыс жасаудың бір түрі. Ол қағазды қайшысыз, желімсіз бүктеу арқылы белгілі бір формаға келтіру дегенді білдіреді. Ол асқан шеберлікті, логикалық ойды, шығармашылық қиялды керек етеді. Икебаноны пайдалана отырып оқушылардың өз қиялына байланысты бұйымдарды жасату еңбекке баулу бағдарламасына соңғы жылдарыенген көркем іс-әрекеті түріне кіреді. «Икебано» сөзі – жапон елінен келген өнердің бір түрі. Ол кептірілген өсімдіктер мен жапырақтардан құралған композиция деп аталады. Бұл оқушының шығармашылығының дамуына үлкен әсерін тигізеді.

Себебі, оқушы кептірілген өсімдіктер мен жапырақтарды қолдану барысында оны қандай көріністе бейнелеу үшін пайдалануға болатынын, дұрыс та әдемі орналастыру жолдарын іздестіріп, логикалық ой елегінен өткізеді. Әр өсімдік пен жапырақты орналастыруда тапқырлықпен ізденуге тырысады. Мұның бәрі оқушының іс-тәжірибесіне, тірек білімдеріне сүйенуді, соның нәтижесінде өзінің шығармашылық іс-әрекетінің деңгейін көрсетуге мүмкіндік туады.

Бисер тоқу өнері өте нәзіктікті, әдемілікті, шыдамдылықты және фантазия мен шеберлікті талап етеді. Әр адам бисер тоқумен айналасуына болады. Схемамен жұмыс істегенде есте сақтау қабілеті жоғары болып, түстерді айыра білу керек. Барлық қолөнер сияқты, бисер тоқудың да тарихы бар. Бисердің шығу тарихы әйнектің пайда болуымен тікелей байланысты. Ал, әйнектің қашан пайда болғанынан әлі күнге дейін дерек жоқ. Дегенмен әйнекті пайдаланудың ең алғаш құпиясы Финикия елі ашқан деген аңыз бар. Бұл аңызда Финикиялық көпестер әлемді жүзіп жүріп Сирияға тоқталады. Өздеріне азық дайындау мақсатымен отқа қазан қою үшін аралдан үлкен тас іздейді. Ешнәрсе таппаған олар кемедегі селитраның үлкен бөлігін пайдаланады. Жалынның ыстық температурасынан селитра еріп, өзен құмына араласып, сұйық әйнек болып аққан екен. Осылай ма, жоқ әлде басқа тәсілмен бе әйнек дүниеге келген. Бірақ Финикиялық көпестер бүкіл Жерорта теңізінің халқына әйнектен жасалған бұйымдарды сатқан екен. Ұсақ, домалақ, сопақ, әр түрлі хрусталь, шыны, металл керамикалы металдардан жасалған моншақтарды бисер деп атайды. Бисерден үлкендерін кәдімгі моншақ деп атайды. Стекулярустың бисерден айырмашылығы ол ұзындығы 3мм түтікше тәріздес болып келеді.

Кейбір деректер бойынша әйнектің Отаны ежелгі Египет болған. Әйнектен жасалған моншақтар, амулет, ыдыс-аяқтар біздің заманымызға дейін VI ғасырдың ескерткіштерінен табылған. Әйнекті массаға, кобальт, мыс, марганец қосу арқылы египеттіктер көгілдір, жасыл, алқызыл түсті әйнек алған, мұндай әшекейлерді еркектер де, әйелдер де ақ түсті киімдермен таққан деседі. Ең алғашқы «бисер» атауы дәл осы Египет елімен байланысты. Оның атауы арабтың «Бусра» немесе «Бусер» деген сөзінен шыққан, мағынасы «жалған маржан». Рим империясы Египет елін басып алғанда әйнек өндіру Рим еліне өтіп, империя құлағаннан кейін Византияға өтеді. Ал Константинопольды түрік жауынгерлері жаулап алған соң, әйнек өндіруші шеберлер жан-жаққа тарап әлемге бисер атауы мәлім бола бастады.

Кусудам – бұл оригамиді (ешқандай қайшы, желімсіз қағазды бүктеу арқылы орындалатын бұйым) түрлендіре отырып, жасалған гүл тәріздес әдемі шар деуге болады. Мұндай қағаздан шар жасау өнері Ежелгі дәстүрлі Жапон елінде пайда боған. Шарлар түрлі пішіннен тұратын қағаз бөліктері немесе қағаздан жасалған гүлдер жиынтығынан құралған. Бөліктерді кейде модуль деп те атайды. «Кусудам» сөзі емдік шар дегенді білдіреді. Мұндай шардың ішін олар емдік шөптермен толтырып ауырып жатқан адамның төсегінің басына ілетін болған. Жапондықтардың арасында шар өзінен жағымды қуатты бөліп шығарады да ауырып жатқан адам тез айығып кетеді деген наным да қалыптасқан. Сонымен қатар оны күнді бейнелейді және өзінен әтір иіс шығарып тұратын камфар

шары деп те атайды. Қазіргі кезде жапонияның қай мерекесі болмасын кусудамашарынсыз өтпейді. Ол бір жағынан жапондықтардың эстетикалық талғамының жоғары дәрежеде жетілгендігінің айғағы. Кусудамашарын үйдің кеңсенің интерьерін безендіруге қолдануға болады. Оны жасау үшін көп уақыт және он-он бес модульдер керек болады. Олар өлшемдері бірдей түрлі-түсті қағаздарды құрайды. Кусудаманы жасау технологиясы қиын емес, оған шыдамдылық қажет. Кусудаманы жасатуда бастауыш сынып оқушыларының эстетикалық талғамын, логикалық ойлауы мен шығармашылығын қалыптастырып, шыдамдылыққа, ұқыптылыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелейміз.

Квиллинг ағылшын тілінен құстың қауырсыны дегенді білдіреді. Мұнда жіңішке қағаз жолақшаларды бұрау арқылы майда спиральдар дайындауға болады. Кейін олардан ұшқыр қиялды пайдалана отырып, шығармашылықпен әр түрлі композициялар құрауға болады. Бұл өнер XIV и XV ғасырда Европада пайда болған. Ағылшын ханшайымы Елизавета квиллинг өнерімен айналысқан. Оның жасаған бұйымдары Лондондағы Виктория және Альберт мұражайында сақталған. Қазіргі кезде мұндай «қағазды бұрау» ермегі Батыс Европа, Англия, Германия елдерінде кеңінен тараған. Қағаздың жыртылғыш қасиеті бар екені бәрімізге белгілі. Бірақ, бұл қағаздан жасалатын квиллинг өте мықты деп айта аламыз және одан кәдімгі қарапайым қағаздың таңқаларлық мүмкіндіктерін көруге болады. Квиллингтен тәтті салатын ыдыс, гүл салатын құмыра жасап шығаруға болады.

Қазіргі кезде мектептерде еңбекке баулудан түрлі бұйымдар жасатып, оқушылардың шығармашылық көрмесін ұйымдастыруға болады. Оның бәрі мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Макаронның түрлерін жиып алып, қатырма қағаздың бетіне гүлдің, күннің, ағаштың т.б. бейнесін келтіре отырып қағаз бетіне жапсыру арқылы түрлі композициялар шығаруға болады. Сосын оның бетін түсті лак, бояулармен сырлар әшекейлеуге болады. Бұл әрекеттерді орындай отырып, оқушылардың ой-өрісі, эстетикалық талғамы дамып, шығармашылығы қалыптасады. Сонымен қатар өз бетінше еңбек етуге, кез-келген жерде дұрыс шешім қабылдай білуге және рухани-адамгершілікке тәрбиелейді.

Жібек лентамен тігуді үйретудің басты мақсаты оқушылардың өзіне-өзі қызмет ету іс-әрекетіне баулу болып табылады. Мәселен оқушы ескі киімін өздігінен түрлі - түсті лентамен композиция тігіп соңғы үлгідегі киімге айналдыруына болады, немесе жамау жамаған кезде жыртылған жердің орнына лентадан гүл шоғын, ертегі кейіпкерлерін т.б. шығармашылығына байланысты әдемілеуге болады. Сондай-ақ, жібек лентамен картиналардың айналасын, қол сөмке, сүлгілерді әсемдеп, әшекейлей отырып жасуға болады. Мұндай көркем еңбек іс-әрекеті оқушылардың эстетикалық талғамын оятып, еңбек іс-іс-әрекетін жалықпай орындауға қызығушылығын оятады. Сондықтан, оқушыны бастауыш сыныптан бастап, жағымды әрі пайдалы іспен шұғылдандуы біздің басты міндетімізге айналуы тиіс деп есептейміз.

Карвинг ағылшын тілінен кескінделген өрнек немесе кесу жұмыстары дегенді білдіреді. Біздің мәселеміз аспаздық мектебіндегі кескіндеме жұмыстар. Ол жеміс-жидек, көкөністерді кесу арқылы әр қилы композиция құрастыруға болады. Карвинг – дастарханның сәнін келтіріп адамның тамаққа тәбетін ашады. Карвинг – бұл тұтастай қызықты да қиын өнер. Ол Ежелгі шығыс елдерінен келген өнердің бір түрі. Қазіргі кезде Оңтүстік Корей елінде бұл өнермен мейрамхана, асханаларының асапазшылары осы өнермен айналысады. Карвинг өнері ересектерге қандай қызықты еңбек іс-әрекеті болса, балаларға да сондай қызыға жасайтын еңбек іс-әрекетінің бір түрі болып табылады. Карвинг өнерінен ас қабақ, қауын, қарбыз, сәбіз, алма, қызылша, редиска, қалқаннан түрлі жан-жануарларды, гүл шоқтарын бейнелейтін композиция істеп шығаруға болады. Ол мерекенің түріне байланысты түрлендіріліп отырады. Мұндай іс-іс-әрекеті біздің еңбекке баулу сабағындағы тұрмыстық-шарушылық бөлімінде жасалатын жұмыстарға жатқызуға болады. Әрине, бұл қиын өнер. Бірақ біз оқушылардың жас ерекшеліктері мен икемділіктеріне байланысты іс-әрекетті жүзеге асыра аламыз. Жеміс-жидектерді кесу үшін арнайы пышағы болады.

Оқушылардың көркем еңбек іс-әрекеті арқылы шығармашылығын қалыптастыруда үйірме жұмыстарының алатын орны екерше. «Жас шеберлер» үйірмесінде оқушылартабиғи материалдармен жұмыстар жасап өз қолдарынан шыққан жаңа бұйымдарды жалпы мектепшілік көрмеге қояды. Сондай-ақ топтар арасында, сынып арасында еңбек мерекелеріне қатысты сайыстар ұйымдастырылып, оқушылар өз шығармашылығынан туған бұйымдарын көрсетеді. Ал «Әжелер мектебі» үйірмесінен оқушылар ұршық үйіріп, жүн түтуді, ұлттық ою-өрнектерді пайдалана отырып, пэчворк дайындайды. Кілем тоқу арқылы ата-салтымыздың ұмытылып бара жатқан дәстүрін қайта жаңғыртуға өз үлестерін

қосады. Сонымен қатар оқушыларды топсаяхатқа шығаруға болады. Жоспар бойынша мәдениет үйлерін, еңбек шеберханаларына, ұлтық және орталық мұражайларға алып баруға болады.

Аталмыш көркем еңбек іс-әрекеті біріншіден, оқушылардың жас және дербес ерекшеліктерімен санаса отырып іріктеліп беріледі. Екіншіден, міндетті түрде санитарлық-гигиеналық талаптар мен қауіпсіздік ережелерді сақтау әрбір сабақта басында ескеріліп отырады. Үшіншіден оқушылардың бос уақытын өздігінен ұйымдастыруға көмектеседі. Осы еңбек әрекеттерін орындату арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын қалыптастыруға мүмкіндік болады деп есептейміз. Көркем еңбек іс-әрекеті арқылы шығармашылықтың қалыптасуы дегеніміз – оқушының ойлау белсенділігі негізінде идеяның пайда болуы, оның шешілуі, оның логикалық дамуы, көркем еңбек іс-әрекетінде тиімді әдістерді қолдануы, нәтиженің нақты көрінуі, нәтижеге жетудегі табандылық, коммуникативтік қабілеттерін т.б. қамтитын сапалық көрсеткіштері деген анықтама берілді.

Қорыта келе, бастауыш сынып оқушыларының көркем еңбек іс-әрекеті арқылы шығармашылығын қалыптастыру еңбек үдерісінде жүзеге асады. Бұл мұғалімінен іскерлікті, кәсіби шеберлікті, сондай-ақ, қарым-қатынастық құзыреттілікті талап етеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

- 1 Қазақстан Республикасының 2011-2020 білім берутұжырымдамасы. – Алматы.: Егемен Қазақстан басылымы, 2016.
- 2 Асилбаева Ф.Б. Бастауыш сынып оқушыларының көркем еңбек іс-әрекеті арқылы шығармашылығын қалыптастыру. // Кандидаттық диссертация. – Алматы, 2011.
- 3 Тұрғынбаева Б.А Біліктілікті арттыру жүйесінде мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін дамыту. Док.дис. Қ.Р. – Алматы, 2006.
- 4 Бастауыш сынып оқушыларының еңбек және бейнелеу іс-әрекетінде шығармашылығын қалыптастыру. Оқу құралы. – Алматы.: Қыздар университеті, 2014.

УДК: 373.1
МРНТИ 14.25.01

Ищанова Г.Е.¹, Кулбатырова Ж.К.²

¹аға оқытушы

²магистр, аға оқытушы

Х.Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Атырау қ. Қазақстан.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының өзіндік жұмыстарында танымдық белсенділігін арттырудың жолдары қарастырылған. Оқушылардың оқудағы танымдық белсенділігін қалыптастыру проблемаларын тәжірибеде шешудің мынадай жолдары мысалдармен атап көрсетіледі. 1) танымдық іс-әрекеттің дербестігін қалыптастыратын өзіндік жұмысты ұйымдастыру мен оқу міндеттерін іріктеп алу арқылы; 2) танымдық іс-әрекеттің тәсілдерін қалыптастыру арқылы; 3) іс-әрекеттің бағытталуының негізін құрайтын жалпылама білімдерді енгізу арқылы; 4) оқытуға әдістемелік білімдер элементтерін енгізу арқылы; 5) оқу іс-әрекетін өздігінше бақылауды дамыту арқылы.

Тапсырманы шешудің жаңа жолдарын іздестіру, меңгерген білімді жүйеге келтіру оқушылардың білімін икемді етеді және бір жерге жұмылдыра, шоғырландыра түседі, өздігінен білім алу қажеттілігін, іскерлігін және дағдысын қалыптастырады. Өзіндік жұмыстар негізінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру дегеніміз – субъективті және объективті маңызы бар нәтижелерге саналы түрде өздігінен жете білуге үйрену процесіне деген пәрменді қатынас яғни рефлексивті әрекетке түсе алатын, сонымен қатар білімдерді меңгеруі және өзінің пікірін дәлелдеуде, өзін өзі жүзеге асыратын, оны кез келген жағдайда қолдану құзыреттілігі.

Дидактикалық тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған өзіндік жұмыс білімді тереңдетуге, толықтыруға, дағды мен іскерлікті қалыптастыруға, танымдық әрекетке қызығушылықты туғызуға, оқушының танымдық белсенділігін арттыруына мүмкіндік беретіндігі анықталған.

Түйін сөздер: Бастауыш сынып, өзіндік жұмыс, таным, белсенділік, ақпарат, кеңістік, білім, дағды.

Аннотация

ПУТИ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

Ишчанова Г.Е.¹, Кулбатырова Ж.К.²

¹старший преподаватель

²магистр, старший преподаватель

Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова

г. Атырау, Казахстан.

В статье рассмотрены вопросы развития познавательной активности учеников начальных классов посредством самостоятельной работы. Пути решения проблемы формирования познавательной активности учащихся в учебной деятельности отмечены практическими примерами: 1) организация самостоятельной работы и отбор учебных обязанностей формирующие познавательную активность; 2) пути формирования способов познавательных действий; 3) пути внесения общих знаний, составляющих основу направленности учебной деятельности; 4) внедрение в процесс обучения элементов методических знаний; 5) развитие самоконтроля за учебными действиями. Перестройка типов самостоятельной работы учащихся приводит их к тому, что они вынуждены в аналогичных условиях, опираясь на свои предыдущие знания, выполнять типовые задачи самостоятельно, анализировать факты и явления. Это помогает усваивать методы познавательной деятельности, создавая условия для развития мыслительной активности учащихся. И этот тип самостоятельной работы учащихся является основанием для формирования учебных навыков.

Поиск новых путей решения задачи, систематизация усвоенных знаний содействуют мобилизации, сконцентрированности ученика и приводят к развитию умений и навыков, осознованию необходимости самообразования. Развитие познавательной активности учащегося начального класса – это его отношение к достигнутым, субъективно и объективно значимым, результатам в своей познавательной деятельности, то есть, это его умение рефлексировать, доказывать свое мнение, компетентность реализовать себя в любой ситуации. Хотим отметить, что с дидактической стороны правильно организованная самостоятельная работа вызывает интерес к углублению и дополнению знаний, умений, навыков, формирует познавательную активность у школьника.

Ключевые слова: Начальный класс, самостоятельная работа, познание, активность, информация, пространство, образование, навык.

Abstract

THE DEVELOPMENT WAY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS' INFORMATIVE ACTIVITY BY MEANS OF INDEPENDENT WORK

Ishchanova G.E.¹, Kulbatyrova Zh.K.²

¹senior Lecturer

²master, senior Lecturer

Kh. Dosmukhamedov Atyrau State University, Atyrau, Kazakhstan

The article discusses primary school students cognitive activity development through self-study. Ways to solve the problems of formation of informative activity of students in educational activity are marked by practical examples: 1) the organization of independent work of selection and training duties forming cognitive activity; 2) ways of forming methods of cognitive action; 3) ways of making general knowledge, form the basis of the direction of educational activity; 4) the introduction into the process of learning the elements of methodological knowledge; 5) The development of self-control of educational activities.

Restructuring types of independent work of students leads them to what they have in similar circumstances, based on their previous knowledge to perform routine tasks independently, analyze facts and phenomena. It helps to absorb the methods of cognitive activity, creating conditions for the development of mental activity of pupils. And this type of independent work of the students is the basis for the formation of learning skills. The search for new ways to solve problems, organize learned knowledge contribute to the mobilization, the student's concentration and lead to the development of skills, as well as to the need for self education. Development of informative activity of the initial class student - is his attitude toward reached subjectively and objectively meaningful results in their cognitive activity, that is, it is his ability to reflect on, to prove his opinion, competence to realize themselves in any situation. In conclusion, we note that a pedagogical side properly organized independent work is of interest to deepen and supplement knowledge, skills, forms a cognitive activity in schoolchildren.

Key words: primary classes, independent work, knowledge (cognition), activity, information, space, education, skill.

Қазіргі кезде елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне қадам басуда. Білім беру парадигмасының өзгеруін, білім мазмұны мен оны оқытудың әдіс – тәсілдерінің жаңаруы, оқытудың жаңа технологияларының оқу – тәрбие үдерісіне енуі мен жаңа көзқарас, қарым-қатынас пайда болып, білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасуы соның айғағы.

Оқытуға қойылатын мақсатқа жетудегі басты фактор тұлғаның белсенділігін арттыру проблемасына байланысты. Былайша айтқанда, тұлғаның жалпы дамуы, ақыл-ой жұмысына бейімділігі, оқыту принциптеріне байланысты білімнің мазмұнын, формасын, әдістерін менгерумен, сондай-ақ оқытудың стратегиялық бағдарына үйлесімділігін арттырып, олардың белсенділігін дамытып, берілетін

ақпараттың көлемін молайтумен қатар оған бақылауды жетілдіруді назарда ұстаумен де шарттас. Тұлғаның оқудағы белсенділік деңгейінің өрістеуінде оның логикалық дамуы да ескерілуге тиіс. Сондай-ақ, тұлғаның жеке басының өзіне ғана тән ерекшеліктерімен қатар оқуға деген ынтасы, мотиві айтарлықтай мәнге ие болады. Өзіндік жұмыстарды орындау белсенділігі күнделікті оқу іс-әрекетінде кездесетін міндеттерді шығармашылықпен орындай алу қабілеті болып табылады.

Қ.Жарықбаев бойынша, бастауыш сынып оқушысының практикалық іс-әрекетке белсенділігін арттыру 3 деңгейде қарастырылады. Қабылдау белсенділігі – оқушының ұғынудағы талпынысын сипаттайды және білімді қабылдауы, есте сақтауы, меңгеру тәсілдерін біліп, үлгіні тұтына алу тұрғысынан қарастырылады. Интерпретациялық белсенділік – шәкірттің оқылған материалдың мәнін ұғынып, ондағы білімдік түсінікті өзгерген жағдайға үйлесімді пайдалануымен және сол тәсілді жаңғыртып қолдана алуы тұрғысынан ескеріледі. Шығармашылық белсенділік - оқушының білімді теориялық жағынан ұғынуға ұмтылып, проблеманы шешуде өзіндік ізденіс танытып, танымдық қызығушылығын жетілдіріп өркендетеді. Алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибелер дәлелдеген деректерге сүйенгенде шәкірттердің белсенділігі педагогикалық, психологиялық жағдайға тәуелді. Оқытудағы белсенділік тұлғаның ұстанған тәсіліне, өзін субъект ретінде көрсетуіне, өзіндік "мендік" әрекетіне де байланысты.

Нақты жағдаятты талдау - оқушының іс-әрекеттегі белсенділігін ұйымдастыруда мәні зор тиімді әдіс. Өмір менөндірістегі міндеттерден туындайтын нақты жағдаятты талдай алудың әдістерін игеру тұлғаның қабілетін дамытатын жол. Тұлға нақты жағдаятты кезіккенде алдымен мына мәселені айқындап алуы керек: осындай проблема бар ма, ол неліктен туып отыр және оған өзінің қарым-қатынасын белгілеуі қажет. Қазіргі зерттеулерде ситуация мәні мен түріне қарай проблемалық ситуация, ситуацияны бағалау, иллюстрациялық ситуация, жаттығу ситуациясы т.б. болып топтастырылуда.

М.Махмутов бойынша, проблемалық жағдаят (ситуация) – нақты өмірден жинақталған деректердегі шиеленіс. Әбден матаса шиеленіскен мәселені шешуге талаптанған адам оған бейне бір актерше қарап, ситуацияны шешудің өзіндік жолын ұсынады немесе мұны шешу мүмкін емес деген пайымдау жасайды.

Жағдаятты (ситуация) бағалау – оқиғаға байланысты мәселе талданып, ситуациадан шығудың жолы шешіліп қойған. Осыған дейінгі қабылданған шешімге жан-жақты мән беріп, сын көзбен қарай отырып баға беріледі. Болған оқиғаға байланысты айғақтарды талдап, дәлелдеп қорытынды жасайды. Тындаушылар мәселеге араласпай, тек сырттай бақылаушы дәрежесінде қала береді.

Иллюстрациялық (жағдаят) ситуация – тиісті тақырыпқа байланысты күрделі мәселені шешу үшін оқытушы тапсырған тапсырма бойынша жүргізіледі де, тиісті тұжырымдама бойынша жасалады. Әрине, мұнда өзінше пайымдама шығаруға мүмкіндік аздау болады. Өйткені келтіріліп отырған мысал, дерек жөніндегі жағдаятқа (ситуация) баға беріліп, айқындалып қойғандықтан оны басқаша шешудің қажеті де бола бермейді.

Жаттығу ситуациясы – оқушыға белгілі дәрежеде дағды қалыптастыру мақсатында жүргізіледі. Ситуация туғызған проблеманы шешуге байланысты шығарылған тұжырымдама жөнінде ойланып, оны зерттеу тұлғаға белгілі дәрежеде мәселеге әр жақты қарау дағдысын қалыптастырады. Бұл әдіс тиісті тәжірибені сараптап, одан қорытынды шығару дағдысына машықтандырады. Түрлі тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың сабақта өз бетімен орындаған жұмысы сыныпта қандай формадағы болса да тексерілуі тиіс: мұғалім тапсырмасын орындауын қарап шығуы, уақыт бөлуі және өз бағасын айтып жақсы жұмыстарды атап көрсетіп табуға көмектесуі тиіс.

Арнайы және әдістемелік әдебиеттерді зерттей отырып, бастауыш сынып оқушыларының білім, білік, дағдыны жетік меңгеруіне ықпал ететін өзіндік жеке тапсырмалардың төмендегідей түрлері ұсынылды:

- өз қалауы бойынша орындайтын тапсырмалар. Оқушыларға бірнеше тапсырма түрлері ұсынылады. Оқушы қалауы бойынша біреуін, не бірнешеуін орындауға құқылы;
- вариантты (нұсқалы) тапсырмалар. Әр пәннің, оқу материалының ерекшелігіне, оқушылардың білім деңгейіне және алдыға қойған мақсатына қарай мұғалім вариантты тапсырмаларды әртүрлі қиындық дәрежеде құрастырады. Вариантты тапсырмаларды оқушылар өз қалауы бойынша тандап алады;
- оқушылар тобына берілетін тапсырмалар. Мұғалім әртүрлі деңгейлер бойынша оқушыларды топқа жіктеп, әр топтың мүмкіндігіне қарай жеке тапсырмалар береді;

- жеке тапсырмалар. Оқушының бағдарламалық материалды меңгеру барысында жіберген кемшіліктерін жоюға немесе оның қабілеті мен қызығушылығын жетілдіруге бағытталған тапсырмалар. Бұндай тапсырманы мұғалімнің өзі құрастырады;

- жұптық тапсырмалар. Жұптық тапсырмаларды әртүрлі бағытта беруге болады: үлгерім деңгейі әр түрлі екі оқушыға береді,

- яғни үлгерімі жоғары оқушы үлгерімі төмен оқушыға көмектесу мақсатын көздейді; қызығушылығы, мүмкіндігі бірдей екі оқушыға береді. Олар жұмысты бір-бірімен ақылдасып, бірігіп атқаруы мүмкін, не екеуі екі бөлек орындап, өз жұмыстарын бір-бірімен алыстыруы мүмкін. Дегенмен, оқушылардың дербес ерекшеліктерін ескере отырып, мүмкіндіктеріне қарай өзіндік жеке тапсырмалар беру арқылы оқыту үдерісін ұйымдастыруда белсенділікті арттыруды жүзеге асыруға болады [3].

Әдебиеттік оқу пәні бойынша құрастырылған өзіндік жұмыстардың түрлері мен жүйесін ұсынып отырмыз. Келесі де әдебиеттік оқу пәні бойынша тақырыптың аясында өзіндік тапсырмалар жүйесін құрастырдық. Мысалы:

Жеңіс Қашқынов «Ұнатам күзді мен».

Логикалық жаттығу:

- Күз айларын ата.
- Күз қай айда түседі?
- Суреттегі көрініс туралы не айтар едің?
- Күз мезгілі несімен ерекшеленеді?

Кілтi: Күз айлары: қыркүйек, қазан, қараша. Суреттегі көрініс қыркүйек айы. Осы айда біз мектепке барамыз.

Келесі тапсырма Жеңіс Қашқынов «Ұнатам күзді мен» ойын түрінде ұсынылды. Тапқырлық ойын: «Суырып салма ақын»

Мына тірек сөздерді қолдана отырып, ортамыздан суырыпсалма ақынды анықтайық. Тірек сөздер: далаға, тауға да, маужырап, алтындай.

Мұғалім	Оқушы
Күз келді	
Күз келді	
Күз келді	
Күз келді	

Аналитикалық жаттығу. Өлең құрастыр.
далаға,
ала.
түрленген,
мен.

Жеңіс Қашқынов «Ұнатам күзді мен» келесі танымдық тапсырма ұсынылды. Тірек сөздерді пайдалана отырып, сурет мазмұнын ашатын өлең құрастыр.

жүзім

алма

Аналитикалық жаттығу
Өлең құрастыр

.....жинаймыз,
.....саламыз.
.....сыйлаймыз,
.....аламыз.

Кілтi: Жүзім, алма жинаймыз,
Себеттерге саламыз.
Үлкендердi сыйлаймыз,
Көмектесе аламыз.

КелесiЖеңiс Қашқынов «Ұнатам күздi мен»тақырыбы бойынша шығармашылық тапсырма.
– Алманың қандай пайдасы бар?Өз шығармашылығыңменайтып бер.

Логогриф жасыру:

Алмада бар,
Алшада жоқ.
Алшада бар,
Алмада жоқ.

1 - сынып бойынша ана тiлi пәнінен дайындалған келесi өзіндік жұмыс тапсырмалар жүйесi

1. Мақалды аяқта, толықтырып жаз.

Гүл – жердiң ... ,

Қыз – елдiң

2. Мына сөздердi қатыстырып әңгіме құрастыр:

Күз, жаңбыр, жапсырақ, ағаш, құстар, бұлт, қайтты.

3. Сурет бойынша әңгіме құрастыр. Күзгi еңбек тақырыбына арналған сурет бойынша әңгіме құрастыру ұсынылды.

Ұсынылып отырған әдістеменің басты идеяларын жүзеге асырудың нәтижесі бастауыш сынып оқушыларының өзіндік жұмыстардың жүйесіне сәйкес белсенділік танытуында оның теориялық білімінің практикалық тапсырмаларды орындауда ұштастыруды бірлесе, топпен немесе жұппен талқылауға сүйене білуімен сипатталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Жарықбаев Қ. Психологиялық сөздік. – Алматы, 2010.

2 Махмұтов М.Мектепте проблемалап оқыту. – Алматы, 2000.

3 Амирова А.С.Оқу-тәрбие үдерісінде педагогикалық технологияларды пайдалану. – Алматы, 2011.

УДК 7.05
МРНТИ 14.25.09

Г.Ж. Кудасова¹, Ш.А. Мухангалиева²

^{1,2} Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің аға оқытушылары,
Ақтөбе қ, Қазақстан

ТЕХНОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Аңдатпа

Қазіргі жаңаша ойлау мен әлеуметтік-саяси өзгерістерге байланысты жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру ісі бүгінгі күннің өзекті мәселесінің біріне айналып отыр. Ұрпақтан-ұрпаққа ұласып ежелден келе жатқан халықтық қолданбалы өнердің озық үлгілері жеке тұлғаның қалыптасуына, дамуына, ұлттық тәрбиесіне ықпалын тигізері сөзсіз. Қазіргі кезде елімізде ұлттық құндылықтардың қайта өркендеуіне жол ашылды. Оған, Н.Ә. Назарбаевтың “Қазақстанның болашағы қоғамның идеялық бірлігінде” атты еңбегінде: “Мәдени дәстүрлер қашанда әлеуметтік қайта түлеудің қайнар көзі болып келді. Қазақстанда ұлттық өнерді, мәдениетті дамытуға барынша қолдау жасалып отыр”, - деген сөзі осының айғағы.

Қолөнер бұйымдарын жасау барысында қазіргі жастарға берер тәлім-тәрбиесі, пайдасы өте мол, сонымен қатар эстетикалық тәрбие бере отырып, өз қолдарымен қажетті бұйымдар жасай білуге, шеберлікке, қолөнер шығармашылықтарын дамытады. Мектептегі технология сабақтарында қазақтың қолөнер арқылы оқушылардың көркемдік шығармашылық қабілетін, еңбек ете білудегі белсенділігін дамытады, ізгі қасиеттер қалыптастырады.

Ұлттық қолданбалы қолөнерді тәрбие құралы ретінде пайдалана білу барысында, халқымыздың үлгі-өнегесі, салт-дәстүрін ұрпақ санасына сіңіруде үлгі боларлықтай педагогикалық іскерлік, шеберлік, шығармашылықпенен еңбек ету қажет.

Түйін сөздер: «қолөнер», «шығармашылық», «шеберлік», «сәндік-қолданбалы өнер».

Аннотация

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ ПОСРЕДСТВОМ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ

Г.Ж.Кудасова¹, Ш.А.Мухангалиева²

^{1,2}Старшие преподаватели Актыубинского регионального государственного
университета им. К.Жубанова, г.Актобе, Казахстан

В связи с современным мышлением и социально-политическими изменениями одной из актуальных проблем на сегодняшний день является национальное воспитание подрастающего поколения. Испокон веков из поколения в поколение лучшие образцы народно-прикладного искусства влияли в становлении личности, развитии, влияние на национальное воспитание. В настоящее время идет расцвет национальных ценностей. Об этом говорится в трудах Н.А.Назарбаева «Будущее Казахстана в единстве идеи общества»: “культурные традиции всегда были источником социального возрождения. И Казахстан максимально создает поддержку развитию национального искусства и культуры”.

Прикладные изделия, созданные своими руками имеют большую пользу в развитии у современной молодежи мастерства, прикладного творчества, вместе с тем и эстетического воспитания. Посредством казахского искусства в школе на уроках технологии можно развивать творческие способности учащихся, любовь к труду, формируются хорошие качества. Использование национального прикладного искусства как средства привития к труду, мастерству, творчеству.

Ключевые слова: рукоделие, творчество, мастерство, декоративно-прикладное искусство.

Abstract

AESTHETIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN THROUGH NATIONAL APPLIED ARTON LESSONS OF TECHNOLOGY

Kudassova G.Zh.¹, Mukhangalieva Sh.A.²

^{1,2}Senior teacher of the ARSUname after K.Zhubanov, Aktobe c., Kazakhstan

In connection with modern thinking and socio-political changes, one of the most actual problems today is the national upbringing of the younger generation. For centuries, from generation to generation the best examples of folk and applied art influenced the formation of personality, development, and influence on national upbringing. Now the national values are flourishing. This is stated in the works of N.A.Nazarbayev “The future of Kazakhstan in the unity of the society’s idea”. “cultural traditions have always been a source of social revival. ...And Kazakhstan maximally creates support for the development of national art and culture”. Applied products created with their own hands are of great benefit in the development of modern youth skills, applied creativity, and at the same time, aesthetic uplifting.

By means of Kazakh art in the school at the lessons of technology are developed the creative abilities of pupils, a love for work, are formed good qualities. Use of national applied art as a means of inculcation towards work, skill, creativity. Use of national applied art as a means of inculcation towards work, skill, creativity.

Key words: needlework, work, mastery, applied art, decoratively-applied art.

Технология сабағын халықтық педагогикалық ұштастырудың маңызы зор. Сапалы білім беру мен тәрбие жұмысын жүзеге асыруда мектептің тірегі ұстаздың біліктілігін, шеберлігін, әдістемелік даярлық жұмыстарын жетілдіру алдыңғы кезекті іс. Еңбек оқушылардың ең бірінші өмірлік қажетіне айналу үшін еңбектену талабын адамның бойында қалыптастырудың маңызы зор, себебі оқушы өзі ынта қойған еңбекпен шұғылданып, бейімділігі мен мүддесіне сай келетін және моральдық қанағат беретін іспен шұғылданған жағдайда ғана жүзеге асырылады. Бұл міндеттерді шешу еңбекті дұрыс таңдап алумен аса тығыз байланысты.

Қазіргі кезде ұлттық қолөнерді жас ұрпақтың бойына дарытатын, үйрететін метептерде жүргізілетін технология пәні. Олай болса «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» деген халық даналығын басшылыққа алып, жас ұрпақты тәрбиелеуде, балаға эстетикалық білім беруде ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбие құралдарын орнымен пайдалану бүгінгі күн үшін ерекше маңызды.

Қазіргі уақытта шеберлердің шығармаларын технология сабағында оқып, оларды зерттеп, жасалу жолдарымен танысып, білгендердің қолөнерін оқып өскен балалар бірте – бірте бұл өнердің қыр-сырын меңгеріп, өз бетімен өмір жолын бастағанға дейін айтарлықтай тәжірибе жинайды. Оқушыларға білім беру, қолын машықтандыру, еңбекке үйрету үрдістерінде ең алдымен өнерге қызығуы пайда болады. Іске машықтануы арқылы икем мен бейімділігі қалыптасып, шығармашылық немесе эстетикалық қабілеті артады, өз қиялы, өз идеясы пайда болады, шығармашылық ізденіс жетіледі, еңбек ету қабілеттері ашылады, шеберлік, іскерлік дағдылары қалыптасады. Осыған орай, сабақта болсын, үйірме жұмысында болсын оқушысының жеке қабілетінің дамуына аса көңіл бөлудіміз керек.

Өзге халықтар сияқты қазақтың да қолөнер шеберлігін үйретуде ерте заманнан бері жиып – терген мол тәжірибелері бар.

Қазақ халқы өнерлі халық болғандықтан, өнерін жоғалтпай өзінің ісін, өмірін жалғастыратын шеберлі өнерлі ұрпақ тәрбиелеп өсірген. Жастарды өнерге, шеберлікке үйрету, ұлттық тәрбие беру технология пән мұғалімдеріне жүктелген. Технология сабағында жұмысты түрлендіріп, оқушының көңіл-күйіне, ынтасына, қабілетіне қарай әр оқушымен жеке жұмыс ұйымдастыру арқылы пәнге деген қызығушылығын арттыру оқыту үрдісінде маңызды орын алу керек. Қыз баланы өз бетімен жұмыс істеуге және ұқыптылыққа, тағайындылыққа, төзімділікке, жинақылыққа тәрбиелеуге сабақта көп мүмкіндік бар [1].

Сабақ барасында қыздар мен ұлдарды өнерге баулудағы мақсаты – халқымыздың ежелден келе жатқан ұлттық өнерлерімен оқушыларды жеке таныстыру, шығармашылық жұмыстарында мұғалімнің көмегімен өнер түрін таңдау, ойлау қабілетін арттыруға көңіл аудару.

«Өнер - таусылмас қазына, жұтамас байлық» – дейді дана халқымыз. Қазақ қолөнеріне бай халық деп айтуға болады, оны атап айтсақ: құрақ құрау, ою салу, ағаш өңдеу, сырмақ жасау, жіп иіру, тоқыма тоқу, киіз басу, кесте тігу, тері өңдеу, ши тоқу өнерлерімен ерекшеленеді. Өнер – адамға жақсы әсер ететін және оны тәрбиелейтін нәзік дүние [2].

Ою-өрнек – қолөнер бұйымдары бүгінгі тұрмысымызда сирек қолданылатындықтан, оқушылар оның атын естігеннен көп есте сақтамайды, сондықтан оюдың шығу тарихын, аңыз-әңгімелер арқылы жеткізе отырып, тәжірибиеде жиі қолдануымыз керек. Ою оя білген оқушы шеберлікке, өрнекті матаға үйлесімді, сәйкесті орынды қолдануға үйренеді.

Ата-бабамыздың рухани мұраларын жоғалтып алу тіпті қиын емес, ал оны жандандыру, жаңаша құрастыру көп жағдайда қолдан келе бермейді.

Атадан балаға жалғасып келе жатқан ұлттық қолөнерімізді өткен ғасырларда жоғалтып ала жаздап, еліміз егемендік алғалы өз мәдениетімізді, дәстүрімізді қайта жандардырып, қазақ қолөнері қайтадан ел арасына, білім ордаларына бірте-бірте тамаша үлгілермен еніп, оқушыларға жан жақты білім мен тәрбие берумен қатар жаңаша еңбек етуге талпындырып отыр.

Қолөнер бұйымдарын жасау барысында қазіргі жастарға берер тәлім-тәрбиесі, пайдасы өте мол, сонымен қатар эстетикалық тәрбие бере отырып, өз қолдарымен қажетті бұйымдар жасай білуге, шеберлікке, қолөнер шығармашылықтарын дамытады. Мектептегі технология сабақтарында қазақтың қолөнер арқылы оқушылардың көркемдік шығармашылық қабілетін, еңбек ете білудегі белсенділігін дамытады, ізгі қасиеттер қалыптастырады [3].

Оқушыларға технология сабақтарында ұлттық тәрбие беруге ықпал ететін мынадай мәселелерге баса көңіл бөлінуі қажет:

- оқушылардың халықтық қолданбалы қолөнер түрлері, ерекшеліктері туралы түсініктері мен қабылдау іс - әрекеттерін ұтымды ұйымдастыра отырып, қалыптастыру;
- олардың ұлттық, танымдық түйсіну мүмкіндіктерін ескере отырып, ұлттық қолданбалы қолөнерге қызығуын қалыптастыру;
- оқушылардың даму ерекшелігін ескере отырып, ұлттық талғампаздық өрісінің кенеюіне ықпал ету;
- қазақтың көркемөнер шеберлері жасаған үлгілерін көрсетіп, әңгімелесу, оның мазмұнын қабылдай білуге баулу, үнемі назарда ұсталып, нақты тақырыптар беру;
- сабақ барысында ауыз әдебиеті үлгілерін, мақал-мәтелдерді де пайдаланып отыру;
- қабылдау сабақтарында оқушыларға таныстыруға пайдаланылған қолданбалы қолөнер бұйымдарының ұлттық тәрбие беруге ықпал ету мүмкіндігін тексеру.

Жастарға тиянақты білім беру пән мұғалімдеріне жүктелері сөзсіз. Біз технология пәні арқылы оқушыларды жан – жақты толыққанды жеке тұлға ретінде қалыптастыру үшін еңбек етудеміз. Оқушы тек қана теориялық білім алып қоймай, практикалық, өндірістік міндеттерді, жобалай білуді, шешім қабылдауды, жеке шығармашылық жұмыстарды орындай білуі шарт. Оқушылар сонымен бір мезгілде түрлі материалдарды өңдеу технологиясын және өңдеу әдістерін игереді. Осы қабілеттер мен біліктер баланың жас кезінен қалыптасып, оқу және еңбек әрекеттерін орындау кезеңдерінде әрі қарай дамуы керек.

Қолданбалы қолөнер түрлі ұлттық халықтары сияқты қазақ еліне де тегіс тараған өнер. Әр ұлттың өрнегінің өзіне тән ерекшеліктері болып қай мемлекеттің аймағында болмасын өз халқының ою-өрнегін, өнерін біледі [4].

Халық қолөнерін игеру – оқушыны еңбексүйгіштікке, әсемдікке талаптандырып, халқының тарихын біліп мәдени мұрасын қадірлеп дәстүрін жалғастыра білуге баулиды.

Технология сабағында қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнер түрлерін, оның технологиясын оқушыларға бірізділікте меңгертуде көмектеседі. Еңбекке баулудағы оқу мазмұнының сабақтастығы технологиялық процестердің типтеріне, пайдаланылатын сәндік-қолданбалы өнер материалдарының өзіндік сипаты мен жасалу тәсілдеріне қарай негізделуі керек. Оқушылардың технологиялық мәдениетін қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері арқылы қалыптастыру процесі оның мазмұнын нақтылауды талап етеді.

Эстетикалық көзқарасты тәрбиелеудің негізгі құралы өнер. Ол шындықты көркем, сезімді қабылданатын бейнелер арқылы адам сезімі мен санасына әсер етіп, оның көзқарасын қалыптаспыруға әсер етеді. Педагогика эстетикалық көзқарасты тәрбиелеу тәрбиенің басқа салаларымен тығыз байланысты қаралады. Оқушылардың ақыл ой тәрбиесін, зерттелген құбылыстар әсемділігін ашпай жүзеге асыру мүмкін емес. Сондай-ақ әсемдікке тәрбиелеудің көзқарасын өмірден алу. Эстетикалық тәрбие адамды дүниедегі әдемілік атаулыны бағалай білуге үйретеді [5].

Қазіргі өмір талабы – оқу тәрбие процесін түбегейлі өзгерту. Оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыра отырып сапалы, әдепті ұрпақ тәрбиелеу. технология сабағында іс жүзінде нақты жұмыс жүргізілетіндіктен, оны меңгеру үшін ерінбей еңбек ететіндей төзімді және жинақы болу керек. Ал бұл көп оқушының шамасы келе беретін қасиет емес.

Технология пәнінен оқушының білімін көтерудің ең басты шарты оның пәнге деген қызығушылығын арттыру. Пәнге деген қызығушылық болса ғана, бала оған көңіл қойып, үйреніп, тереңдете оқып шындалады. Сондықтан да әрбір сабақта кәсіпке оқыту әрбір оқытушының өмірі үшін өте қажет. Өйткені талаптанған бала әр қашан өз мақсатына жетеді [6].

Сабақта пайдаланатын негізгі әдістер оқушының көңіл күйіне, ынтасына, қабілетіне қарай, топпен, жеке оқушымен жұмыс істеу, ойын элементтерін жиі пайдалану керек.

Егемендігімізді алып, мәртебеміз асқақтап жатқан шақта бала тәрбиесіне барынша алаңдау – өмір талабы. Өйткені қоғамдық өміріміздің ертеңгі жалғасы солар дейтін болсақ, онда оларға жақсы тәрбие және де сапалы білім беруге тиіспіз.

Сапалы білім берумен қатар еңбекке де баулу, үйрету аса қажет нәрсе, жастарымыздың өнерлі болуы қоғамдық өмірімізге үлкен әсерін тигізеді. Оқудың түрлі тәсілдерін пайдалана отырып, жеке тапсырмаларды, әсіресе, шығармашылық жоба бойынша өз көмегімен оқушының ойлау қабілетін арттыруға көп көңіл бөлу керек.

Мұндай жағдайда қыздар мен ұлдар өздеріне тиісті жұмыстан басқа да өзінің танымдық қызметін, ғылыми ойлау санасын, шығармашылық қабілетін жетілдіріп отырады.

Технология пәнін оқытуда еңбек етудің алғы шарттарын үйрету арқылы оқушыны жеке тұлға ретінде тәрбиелеу мақсаты көзделеді. Еңбек тәрбиесі барлық тәрбиенің қайнар көзі: тамақты пісіру, киімді пішу, тігу, тоқу, қолөнер шеберлігін меңгеру арқылы ұрпақты адамгершілік рухында тәрбиелей аламыз. Жаңа технология жүйесінде модульдік оқыту және іскерлік ойыны арқылы оқытудың да маңызы зор. Оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге қызығуын арттырады, өмірге кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге тәрбиелейді.

Ұлттық қолданбалы қолөнерді тәрбие құралы ретінде пайдалана білу барысында, халқымыздың үлгі-өнегесі, салт-дәстүрін ұрпақ санасына сіңіруде үлгі боларлықтай педагогикалық іскерлік, шеберлік, шығармашылықпенен еңбек ету қажет.

Ұлттық тәрбие үнемі білім берушілік негізде жүріп отыруы тиіс. Сондықтан, мектептегі технология пәні бағдарламасының мазмұны мынадай міндеттерді шешуі керек:

- халықтың қолданбалы қолөнер туралы түсінікті қалыптастыру;
- халықтық қолданбалы қолөнеріне, ұлттың мәдениетіне оқушылардың сүіспеншілігін ояту;
- ұлттық қолданбалы қолөнер шеберлерінің еңбегімен таныстыру;

- күнделікті тұрмыста қолданатын қарапайым ұлттық нақышта орындалған бұйымдарды жасауды үйрету, тағы сол сияқты.

Жүргізілген тәжірибе жұмыстары барысында төмендегідей әдіс, тәсілдер қолданылады:

- арнайы жабдықталған көрмелерге, мұражайларға саяхат жасау;
- дәстүрлі халықтық қолданбалы қолөнер туындылары жайында әңгіме өткізу;
- оқушылардың көркемдік шығармашылық жұмыстарын талдау, қорытындылау.

Технология пәнін оқытуда еңбек етудің алғы шарттарын үйрену арқылы оқушыны жеке тұлға ретінде тәрбиелеу мақсаты көзделеді. Осы мақсатты жүзеге асыру барысында, оқушыларға берілетін тәлім тәрбие үрдісін жетілдіру, жұмыс мәдениетін, адамдар арасындағы адамгершілік қарым қатынастарды жаңарту, еңбек біліктілігін қалыптастыру арқылы еңбекке өнімділігін арттыруға ынталандыру міндеттерін мұғалімге жүктейді. Жас ұрпақты қоғамдық өмірге, отбасындағы қызметке, кәсіпке даярлау, үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүретін туралы түсінікті қалыптастыруды міндеттейді.

Еңбек тәрбиесі арқылы киімді пішіп тігу, көркемдеу қол өнер меңгеру арқылы жас ұрпақты адамгершілік рухында тәрбиелеуді басшылыққа ала отырып жұмысты жүргіземіз. Оқушылар әр түрлі тігілген бұйымдарды зерттей отырып, баға берумен келешек кәсіби ісіне қажетті эстетикалық, ұлттық, этикалық және т.б бағалы қасиеттерін өз бойына қалыптастырады. Еңбек сабағында оқушылардың іске икемділігі мен іскерлігіне, өнерге шеберлікке деген биімділігін дамыта отырып қалыптастырамыз. Оқушылар отбасында да тұрмыстың әр түрлі еңбегіне қатысады. Баланың бойындағы сапалық қасиеттерді еңбекке қызығушылығын, табиғатты қорғау. Ұқыптылығы арқылы еңбек адамын көру. Қазіргі кезде білім беру кеңістігінде инновациялық үрдістердің бағыттарының бірі мектепке бағдарлау болып табылады [7].

Оқушылардың қызығушылықтары қабілетері толық ескеріліп сол қажеттілікке сай тиімді жағдайлар жасалып білім беріледі.

Адам өмірі үшін аса қажетті, әрі өмір бойы тоқтаусыз білім беретін пән «Еңбекке баулу» бүгінгі Технология пәні үнемі жетілдіруде.

Технология пәні әрдайым жетілу үстінде. Сабақты жоспарға негіздеп, жаңашыл әдістерімен жүргізу тиімді. Жаңашыл әдістерді қолданып, жана технологияны меңгерту. Қажеттілікке сай тиімді жағдайлар жасалып, білім беріледі, жан жақты тәсілмен өте алсақ, білімді ұрпақ тәрбиелей алуға болады.

Технология пәнін оқытуда мұғалімдер алдында сабақты білімділікке құра отырып, оқу – тәрбие жұмысын ұлттық негізде үйреткен жөн. Әр мектепте өзінің тәрбие жүйесі бар. Өзінің бағыт бағдары бар. Ол үшін ұстаздар қауымы оқушыларға салт-дәстүрлерді үйретіп қана қоймай, олардың тәрбиелік түп-тамырын мәнін, алтын діңгегін түсіндіре білу керек. Ұлттық тәлім тәрбиенің іргетасын дұрыс қалай білу мұғалімдердің ата аналармен қосылып жүргізген шараларына байланысты болмақ. Өйткені бірінші ұлттық тәрбиенің ошағы-отбасында, екінші-мектепте болғандықтан, ата ана мен мектеп, яғни мұғалімдермен жұртшылық тығыз байланыста болуы шартты нәрсе.

Ұлттық тәрбие-біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. Ата – бабаларымыздың сан ғасырлар бойы ұрпағына азық болған ақыл-кеңес өсиеттері, асыл мұрасы ұлттық рух, ұлттық мақтаныш, ұлттық намыс, ана тілімен ұлттық мәдениетің қалыптастыру сезімін ояту баршамыздың парызымыз. Сонда ғана ұлттық сана сезімі толыққанды жетілген, туған тілін еркін білетін, ұлттық сипатымен ұлттық рухын жоғалтпаған ұрпақ тәрбиелей аламыз. Өз ұлтын, туған жерін, салт-дәстүрін, экономикасын, әлеуметтік жағдайын, тілін, дінін, мәдениетті жақсы білген оқушы ұлттық өнер мен білімді

ұштастыра біледі. Қазіргі кезде ұлттыққолөнерді жас ұрпақтың бойына дарытатын, үйрететін мектептерде жүргізілетін технология пәні. Олай болса «Ата көрген оқ жонар ана көрген тон пішер» деген қалық даналығын басшылыққа алып, жас ұрпақты тәрбиелеуде, балаға эстетикалық білім беруде ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбие құралын орнымен пайдалану бүгінгі күн үшін ерекше маңызды технология сабағында оқушыларды еңбекке, өнерге баулу арқылы кәсіптік бағдар берудің алғашқы қадамдары жасалады. Ұлттық салт дәстүрімізді одан әрі дамыту үшін көбірек біліп көп үйренуіміз керек. Бір күндігімізді ойламай ертенімізді де ойлап кейінгі өсіп келе жатқан жеткіншектерімізге қазақтың салт дәстүрлерінің ерекшеліктерін түсіндіре отырып, ұлттық өнерімізге қызықтыра білуіміз керек. Қолөнер қоғам өміріндегі еңбектің өнердің рөлің түсініп өнер адамдарына деген құрметке тәрбиелейді [8]. Қолөнер жастарды қоғамдық пайдалы өнімді еңбекке тәрбиелейді.

Ұлттық ою-өрнек элементтерін технология сабағында қолдану, ұлттық ою-өрнектің ғасырлар бойы ата-бабамыздан ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, өркендеп өсіп ою-өрнектің элементтерінің түрлері, саналуан болып өмірімізге, күнделікті тұрмыс тіршілігімізге кеңінен қолданылып келе жатқан қол-өнердің баға жетпес қазынасы екендігін оқушыларға кеңінен түсіндіріп насихаттау, оқушылардың көзімен көрсетіп қолымен ұстату арқылы ұлтымыздың мәдениетін, дәстүрін, салт-санасын, тұрмыс тіршілігі қандай болғандығын ою-өрнек мәдениеті қалай дамығандығын түсіндіру арқылы қолөнер шеберлігін меңгеруге, игеруге, өз бетімен ою-өрнек нақыштарын бізбен, инемен басқада технологиялық саймандарды қолданып жасай білуге баулу, дағдыландыру білім, біліктілігін арттыру қажет. Оқушылар технология сабағында шеберлік, үнемшілдік, төзімділік, әдемілік, мәдениеттілік тәрбие алу арқылы өзін жан-жақты дамыта алады. Оқушыларды технология сабағы барысында еңбектің ақ, қарасы жоқ, (еңбек етсең ерінбей тояды қарның тіленбей) деп ұлы ойшыл Абай Құнанбаев айтқандай еңбекке баулу, еңбекке дағдыландыру, еңбектің әдіс амалдарын үйрету арқылы еңбек сүйгіштік тәрбие беру мен бірге басқаның еңбегін құрметтейтін тәрбие қалыптастыру қажет. «Әлемнің әміршісі – еңбек тек еңбекпен ғана жеміс өнбек, тек еңбек ғана қиындықты жеңбек» деп оқушы баладан бастап еңбек жасындағы қазақстандықтарды еңбек ету арқылы елімізді өркениетті елдердің алдыңғы қатарына жеткізу мақсатын қойғандығында оқушыларға айтып түсіндіріп, оқушылардың ұлттық қолөнеріміз ою-өрнектеріміздің қолдануын сабақ барысында арттырып, отан сүйгіш тәрбие қалыптастыруымыз керек сияқты. Сондықтанда ұлттық ою-өрнек элементтерін технология сабақтарында кеңінен қолданылуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 *Өмірбекова М.Ш. Энциклопедия. Қазақтың ою-өрнектері. – Алматы: Алматы кітап ААҚ, 2003.*
- 2 *Шоқпарұлы Д. Дәркембайұлы Д. Қазақтың қолданбалы өнері. - Алматы: Алматыкітап, 2007.*
- 3 *Төлебаев С. Өмірбекова М. Ою-өрнектің жасалу жолдары. - Алматы: Қағанат ЛТД, 1993.*
- 4 *Арзықұлова Ж.Н. Ұлттық ою-өрнекпен бұйымдарды әшекейлеу. // Мектептегі технология, 2010, №6.*
- 5 *Марақұлова К.Б. Ою-өрнек салып үйренейік. //Мектептегі технология, 2010 ж, №6.*
- 6 *Мұхамеджанұлы З. Қазақтың кесте өнері. - Алматы кітап, 2008.*
- 7 *Ысқаққызы Ә. Сырмақ өнері. - Алматы кітап, 2007.*
- 8 *Жанабаева Г.А. Қазақтың ою-өрнектері. - Өскемен, 2000.*

УДК 378:004
МРНТИ 14.35.09

Sh.A. Zhubanova¹, A.S. Tukhtabayeva²

*PhD student, Kazakh Ablai khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan*

*Master of philology, Kazakh Ablai khan University of International Relations
and World Languages, (Almaty, Kazakhstan)*

DEVELOPING AUDITORY AND VISUAL SKILLS THROUGH MULTIMEDIA TECHNOLOGIES

Abstract

This article involves the analysis of multimedia and multimedia technologies for educational purposes; advantages and benefits of using multimedia technologies in higher education; promotion of video/audio/TV/film into learning environment; basic principles of the listening skills development; learning outcomes of students by using media VOD system, TED talks, ORORO, fmovies and etc. The article also shows the important advantage of using listening skill in the foreign language lesson, which forms intercultural-communicative and professional competence, as it affects the cultural and social aspects of a certain topic. The selection of effective video / audio materials is the main component of the learning process while teaching a foreign language; therefore the planning of the listening skill in the lesson should be conducted taking into account a certain time, the appropriate topic, tasks and situation on the topic and the selection of recommended video / audio / films from authentic sources. The article combines the European requirements to Foreign Languages with the requirements of national standards of KZ, which makes it possible to build the right system for carrying out the listening skill and has an outlet for intercultural and professional communication. The object of the research is the development of the multimedia logical structure of the listening skill and its practical application in the lesson for studying a foreign language. The results of the research show that students correctly use grammatical constructions, enrich their vocabulary, improve pronunciation, rhythm, stress and intonation, and have the ability to listen different accents.

Key words: Multimedia, multimedia technologies, listening benefits, Video-on-Demand (VOD) system.

Аңдатпа

МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ЕСТУ ЖӘНЕ КӨРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Ш.А. Жұбанова¹, А.С. Тұқтабаева²

*¹PhD докторанты, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар
және Әлем Тілдері Университеті, Алматы қ., Қазақстан*

*²Филология магистрі, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар
және Әлем Тілдері Университеті, Алматы қ., Қазақстан*

Бұл мақалада мультимедиа ұғымы және олардың технологияларын білім алу мақсатында анализ жасалынады; мультимедиа технологиясының жоғарғы оқу орнында қолданысының жақсы жақтары мен артықшылықтары; видео, аудио, ТВ, фильмдердің үйрену ортасында кеңінен қолдануы; тыңдау қабілетінің дамуының жалпы принциптері; студенттердің VOD, TED talks, ORORO, fmovies тәрізді медиа жүйесінің қолданғаннан шыққан нәтижелері. Мақалада шет тілін оқытудағы тыңдау біліктілігін қолдану тәсілінің басты маңызы көрсетіледі, себебі тыңдау мәдениетаралық-коммуникативті және кәсіби біліктілікті қалыптастырады, сонымен қатар белгілі тақырыпқа сәйкес мәдени және әлеуметтік жағдайларды қозғайды. Бейне және тыңдау куралдарын тиімді қолдану шет тіліне оқытудың негізгі компоненті және белгілінген уақыт, тиісті тақырып, тапсырма және осы тақырыпқа сәйкес тыңдалған бейне және тыңдау ақпарат көздеріне сәйкес жүйеленуі тиіс. Мақалада шет тілінің жалпы еуропалық және қазақстандық ұлттық талаптарға сәйкестендіруге байланысты, дұрыс тыңдау әдістерін таңдау арқылы мәдениетаралық және кәсіби біліктілікті қалыптастыру қаралады. Зерттеу нысаны шет тілі сабақтарында тыңдап және оның практикалық қолдану мультимедиялық дағдыларын логикалық құрылымын дамыту болып табылады. Зерттеу қорытындалары студенттердің салыстырмалы бейнелерді дұрыс пайдаланатын, сөздің қорын байытатын, сөзді жеткізу қабілетінің және әр түрлі дыбыстарды тыңдауға мүмкіндігі артқанын көрсетеді.

Түйін сөздер: Мультимедиа, мультимедиялық технологиялар, білім беру артықшылықтары, VOD жүйесі.

Аннотация

**РАЗВИТИЕ СЛУХОВЫХ И ВИЗУАЛЬНЫХ НАВЫКОВ ЧЕРЕЗ
МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ**

Ш.А. Жубанова¹, А.С. Тухтабаева²

*Доктор PhD, Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан*

*Магистр филологии, Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан*

В статье проводится анализ понятия мультимедиа и технологии мультимедиа в образовательных целях; также есть необходимость в рассмотрении мультимедийных технологий в высшей школе; применение видео/аудио/ТВ/фильмы в обучающей среде; основные принципы развития навыка аудирования; результаты обучения студентов в применении медиа системы VOD, TED talks, ORORO, fmovies. В статье показано также важное преимущество использования навыка аудирования на занятиях по иностранному языку, которое формирует межкультурно-коммуникативную и профессиональную компетенцию, так как затрагивает культурные и социальные аспекты определенной тематики. Отбор эффективных видео/аудио материалов является основным компонентом учебного процесса при обучении иностранному языку, поэтому планирование проведения навыка аудирования на уроке должно проводиться с учетом определенного времени, соответствующей темы, заданий и ситуации к данной теме и выбор рекомендуемых видео/аудио/фильмов, отобранных из аутентичных источников. В статье комбинируются Общеευропейские требования к иностранным языкам с национальными требованиями КЗ, что позволяет выстроить правильную систему проведения навыка аудирования, имеющая выход на межкультурную и профессиональную коммуникацию. Объектом исследования является разработка мультимедийной логической структуры навыка аудирования и его практическое применение на уроке по изучению иностранного языка. Результаты исследования показывают, что студенты правильно используют грамматические конструкции, обогащают свой словарный запас, улучшают произношение, ритмику, ударение и интонацию, а также имеют возможность прослушивания различных акцентов.

Ключевые слова: мультимедиа, технологии мультимедиа, преимущества аудирования, Video-on-Demand (VOD) система.

Now multimedia technologies called "new media," "hypermedia," "integrated media," or more commonly "multimedia" have been defined in a number of ways [1]. "Multimedia", in its broadest sense, means graphics, music, sound effects, voice, video, and animation, in any combination, in the same program or presentation [2, p.369]. It can be defined as an integration of multiple media elements (audio, video, graphics, text, animation, etc.) into one synergetic and symbiotic whole that results in more benefits for the end user than any one of the media elements can provide individually.

For educational technology purposes, multimedia refers to computer-based systems that use associative linkages to allow users to navigate and retrieve information stored in a combination of text, sounds, graphics, video, movies, music, lighting and other media as for education [3].

Multimedia's basic technologies include text, maps, graphic images, electronic presentations, animation, videoconferencing, digital audio and video, web learning environment, videoconferencing systems [4].

Since several years ago, education experts had been proposing a new style of education involving using multimedia, which differs radically from the traditional ways. Changing the education systems as a new ways towards a new paradigm for teach [5]. Today, multimedia technology mainly comprise the use of technology in the process of teaching and learning. The term "technology" include the use of latest tools and techniques like laptops, interactive whiteboards and smart phones, Internet, Wi-Fi, YouTube and Skype etc. In addition, technology encompasses efficient and enhanced learning management systems, schema of information dissemination, effective teaching and management of student masses, feedback mechanisms and performance evaluation methodologies etc.

Multimedia technologies have many advantages such as widely available, reusable multimedia and decrease pressure on lecturer, better individual student engagement and globality [6]. In fact, some students may be better able to learn from multimedia than from any other format. The possibilities of this medium for students with aural or visual learning style preferences are unprecedented. Reynolds and Anderson (1992) describe the relevance of multimedia to three objectives of learning:

- Cognitive objectives. Used to teach recognition or discrimination of applicable visual stimuli and audio stimuli.
- Psychomotor objectives. An excellent tool to recreate real world conditions.

- Affective objectives. Interactive multimedia is very useful in the affective domain. The strength of detailed portrayal of situations and interactive participation of the learner increases its usefulness for effective domain objectives [7].

Academic listening (video/audio/film) in EFL education is impossible to imagine without the use of multimedia technologies. Listening in the classroom comprises interviews, talk shows, videoconferencing, lectures and films. It conveys information through two sensory channels: aural and visual. The richness of these forms of information [images, motion, sound, and, at times, text] benefits learners, by enabling them "...to learn through both verbal and visual means, to view actual objects and realistic scenes, to see sequences in motion, and to view perspectives that are difficult or impossible to observe in real life"[8]. In addition, Marshall (2002) details three theories that explain how learning may occur via well-selected video/audio "based on the ability of the entertaining media to engage the learner, activate emotional states, initiate interest in a topic, and allow for absorption and processing of information"[9].

For students learning English as a second language, video/film/TV/audio demonstrates communicative language within a language environment and cultural context. Video, especially film, provides a social context for English language learners; it can be played with the sound on, so that students hear the language being spoken, or alternatively, with the sound off, so that learners can use their own language skills to provide the dialogue or narrative.

Effectively integrating video into classroom instruction involves preparation and activities before, during and after viewing. Selecting effective video/audio is an essential component of integrating this medium into practice and realizing the promise of multimedia in the classroom.

Analyzing the researcher's works on using educational video/film/audio in educational process, we suggest an innovative technology of Academic Listening based on requirements of the modern foreign language education, considering basic principles on using an effective listening and outcomes received from aural and audio-visual reception.

Instructional planning of academic listening considers the following principles:

- Interactivity principle
- Language progression principle
- Authenticity
- Teaching listening strategies (predicting, inferring, monitoring, clarifying, responding, and evaluating).
- The use of different types of listening
- Variety of tasks

Within these principles, students should develop the skills of listening for gist: specific information; detailed understanding; implications; etc. Educational video/film/audio can be taken from one of the most exciting new paths is Video-on-Demand (VOD) systems, tools that make videos available to classroom teachers, that can be stored on a computer server, where they can be assessed at any time by teachers or students.

In fact, the ability of VOD systems to assist teachers in locating and presenting short targeted clips of no more than two to five minutes in length dovetails exactly with expert recommendations for video usage: "Most educational experts agree that video is best shown in short segments so as to maximize learners' concentration".

It is clear that this new technology opens many new opportunities for learning that are just beginning to be explored. As the documented strengths of film, television and video are made more and more available and accessible through Video-on-Demand systems, the potential for learning and exploration opens up before us.

At recent times, the most used linkages and software tools for downloading movies, creating videos with animations and photos are ORORO, fmovies, vialogues.com, www.voxopop.com, Powtoons, Animoto, Magisto, Popcorn Maker, GoAnimate and etc. As for teaching listening to public announcements; listening as a member of a live audience (public meetings; public lectures) and listening to overhead conversations TED talks is an effecting form of multimedia that has selected video of different talks on various topics (historical, political, economic contexts etc.) and concludes one of the most significant factors in the success of language progression.

The language user as a listener receives and process a spoken input proceeded by one or more speakers. Listening is a language skill that can be acquired with the help of training as well as any other skills. Students get vital information not only about grammar and vocabulary but also about pronunciation, rhythm,

intonation, pitch and stress. Moreover, listening to spoken language lets students hear different varieties and accents of it.

According to Common European Framework of Reference for languages (CEFR) the following certain requirements for listening materials must be corresponded: it should be authentic or at least realistic for beginners; depending on the level of learners the length of the text and the topic of it should be well-selected, as long tapes on subjects which students are not interested in will be demotivating and will result in lost comprehension making listening value less[10]. J. Harmer considers, listening can be effective when it follows a number of principles: use of pre-listening tasks; listening to every text twice; making students be encouraged to respond to the content of a listening, not just to the language; applying different listening tasks for different listening stages; exploiting listening texts to the full.

The logical framework of our Academic Listening comprises various tasks designed in the combination within reading, writing and speaking skills i.e. listening tasks derived on reproduction writing or essay writing; retelling (monologue) or discussion (dialogue); FCE/PET tests or derivatives/event details. It guarantees the students' better perception of information and formation of intercultural communicative competence. Moreover, we applied listening tasks in correspondence within listening stages and activities before, during and after viewing/watching/listening. The most important factor that should be emphasized is the significance of listening outcomes (CEFR) depending on the level of learners. Combination of four skills in one logical framework on the formation of listening skills guarantees the students' better perception of information and formation of intercultural communicative competences in the easiest way.

This model is based on the following activities:

- watching TV, video, or a film with subtitles;
- listening to public meetings, public lectures;
- listening to overheard conversations.

It is clear that new technologies and innovative way of teaching opens many new opportunities for learning that are just beginning to be explored. As the documented strengths of film, television and video are made more and more available and accessible through Video-on-Demand systems, ORORO, fmovies and TED talks the potential for learning and exploration opens up before us.

References:

- 1 Ekinci, D. et al. (2009). *Using Multimedia Technologies as Current Trends on Social Sciences Education*. Australian Science Teachers Journal. http://eprints.ibu.edu.ba/658/1/ISSD_2009_ProceedingAdditionalVol_p93-p106.pdf
- 2 Blumenfeld, P.C. Soloway, S., Marx, R.W., Krajcik, J.S., Guzdial, M., and Palincsar, (1991), A. *Motivating project-based learning: Sustaining the doing, supporting the learning*. *Educational Psychologist*. 26(3,4), 369-398. www.aare.edu.au
- 3 Sandholtz, J., Ringstaff, C., and Dwyer, D. (1997). *Teaching with technology: Creating student-centered classrooms*. New York: Teachers College, Columbia University. www.wps.prenhall.com
- 4 Lieshout, M. V., Tineke, M. Egyedi and Wiebe E. Bijker, (2001) *Types of media, their file formats, and how to work with them Social learning technologies. The introduction of multimedia in education*. Aldershot.
- 5 Rosenberg, M.J. (2001). *E-Learning: Strategies for Delivering Knowledge in the Digital Age*, McGraw-Hill, New York, NY
- 6 Repman, L., Weller, H. G. & Lan, W. (1993). *The impact of social context on learning in hypermedia based instruction*. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 2(3), 283-298.
- 7 Reynolds, A., Anderson, R.H. (1992). *Selecting and developing media for Instruction*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- 8 C. Douglas Wetzal, Paul H. Radtke, Hervey W. Stern (1994). *Instructional effectiveness of video media*. Lawrence Erlbaum Associates, p.250
- 9 Marshall, J.M. (2002). *Learning with technology: Evidence that technology can, and does, support learning*. White paper prepared for Cable in the Classroom.
- 10 A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment. — Strasbourg, 1986.

УДК 37.02; 371
МРНТИ 14.07.01

Д.Ж. Жубайкулова¹
¹ аға оқытушы, магистр,

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті, Атырау қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері қарастырылады. Кәсіби өзін-өзі анықтау адамның тұтас өзін-өзі анықтауының бөлігі, адамның кәсіби іс-әрекеті мазмұнының, сонымен бірге қайта құрудағы оның табиғи дамуы немесе сырттан арласу нәтижесінде құндылық-мәнді бағдары өзгерістері жағдайының әсерінен тұлғалық үрдіс ретінде өмір сүру барысында жалғасып отырады және өзектендіріледі, оның айқын уақыттық шегі жоқ. Еліміздегі болып жатқан экономикалық қайта өндірулер жағдайында қалыптасқан практикалық сұраныстарымен дәлелденген мамандықты таңдау және онда өзін-өзі таныту үрдісі ретінде тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесіне қызығушылық артуда. Қазіргі заманғы әдебиеттер мен зерттеудің эмпирикалық нәтижелерін талдау кәсіби өзін-өзі анықтау үрдісінің жағдаяттық сипатқа ие болғанын көрсетеді. Бұл мәселе кәсіптік бағдар беру жұмыстарының мазмұнын, әдіс-тәсілдерін анықтау негіздеріне сәйкес дайындалғанда ғана шешімін табуды қамтамасыз етеді. Педагогикалық қолдау оқушылардың өзін-өзі танытуы үшін мүмкіндіктерді кеңейтеді және тереңдетеді, өзінің міндетін саналы жете ұғынуға көмектеседі, кәсіби іс-әрекеттің болашақтағы талаптарына сәйкес икемділіктерді мен қабілеттерді ашады. Қолдаудың нәтижесі мамандықты саналы түрде таңдауы, табысты әлеуметтік өзін-өзі анықтауы және т.б. болып табылады.

Түйін сөздер: кәсіби өзін-өзі анықтау, мамандық таңдау, педагогикалық қолдау.

Аннотация

ОСОБЕННОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Д.Ж. Жубайкулова¹

¹ старший преподаватель, магистр

Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова,
г. Атырау, Казахстан

В данной статье рассматриваются особенности педагогического сопровождения профессионального самоопределения школьников. Профессиональное самоопределение являясь частью целостного самоопределения человека, не имеет четких временных границ, оно продолжается в течение всей жизни, актуализируясь как личностный процесс под влиянием изменений в условиях и содержании профессиональной деятельности человека, а также при перестройке его ценностно-смысловых ориентаций в результате их естественного развития или вмешательства извне. Усиление интереса к проблеме профессионального самоопределения личности как процесса выбора профессии и самореализации в ней обусловлено практическим запросом, сформированным в условиях экономических преобразований, происходящих в нашей стране. Анализ современной литературы и эмпирические результаты исследования показали, что процесс профессионального самоопределения в значительной части носит ситуативный характер. Решение этой проблемы, возможно обеспечить лишь при условии разработки соответствующих основ определения содержания, методов, приемов профессиональной ориентационной работы. Педагогическое сопровождение призвано расширить и углубить возможность для самореализации школьников, помочь осознать свое призвание, соотнести склонности и способности с требованиями предполагаемой профессиональной деятельности. Результатом сопровождения является готовность к сознательному выбору профессии, успешность социального самоопределения; т.д.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, выбор профессии, педагогическая поддержка.

Abstract

FEATURES OF PEDAGOGICAL SUPPORT OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF SCHOOLBOYS

Zhubaikulova D. Zh.¹

¹ senior teacher, master Atyrau State University named after Kh. Dosmukhamedov
Atyrau, Kazakhstan

This article discusses the features of pedagogical support of professional self-determination of schoolboys. Professional self-determination as part of a holistic human self-determination, has no clear time limits, it continues throughout life, actualizing a personal process under the influence of changes in the conditions and the content of the

professional activity of the person, as well as in the restructuring of its value-semantic orientations as a result of their natural development or outside interference. Increased interest in the problem of professional self-identity as a process of self-realization and career choices in it due to the practical request, formed in the conditions of economic transformation taking place in our country. Analysis of modern literature and the empirical results of the study showed that professional self-determination process in large part has a situational character. The solution to this problem is possible to provide only if soostvetstvuyuschih development based on certain content, methods, techniques professionlanooy orientation work. Pedagogical support is designed to broaden and deepen the students the opportunity for self-realization, to help realize his calling, and the ability to relate inclination with the requirements of the expected professional activities. The result is a willingness to support a conscious choice of profession, the success of social self-determination; etc.

Key words: professional self-determination, choosing a professional career, socio-pedagogical support.

Кәсіби бағдар мәселесі жеке адам үшін де, жалпы алғанда, қоғам үшін де маңызды болып табылады. Қазіргі еңбек нарығы жағдайы адамның үздіксіз кәсіби жетілуін талап ететін бәсекелестік мәселесін қойып отырғаны белгілі. *Оның үстіне кәсіби бағдар мамандық таңдауға ғана емес, сондай-ақ адамның мамандығын жетістікпен өзгерте алуына, өзгермелі өмір жағдайлары мен кәсіби қызметке бейімделе алуына себеп болуы тиіс.* Адам өміріне шығармашылық тұрғыдан қарағанда ғана оның мәні жаңа қырынан танылып, өзін-өзі анықтай алатын толыққанды субъектіге айналады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін зерттеген ғалымдар еңбектерін жасалған талдау, оның мынадай *себептеріне* тоқталуға мүмкіндік береді: оқушылардың еңбек нарығының сұранысы туралы жеткілікті ақпараттанбауы; кәсіби іс-әрекет түрі мен сипатын анықтайтын әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың ерекшеліктерін ескермеуі; өзінің тұлғалық мүмкіндіктері мен қабілеттері, мамандық немесе кәсіптің өзі ұнататын өмірге жетудің құралы ретінде қабылдауы; т.б. *Кәсіби өзін-өзі анықтау* адамның өзіне қатынасының өзгеруіне және бұл қатынастың өлшемдерінің өзгерісіне қарай адамның еңбек әрекетінің барысына созылады.

Бүгінде әлемдік ақпараттандыру еңбек сипатының өзгеруіне септігін тигізуде. Еңбек сипаты еңбек субъектісінің өндіріс құралдарымен байланысының жиынтығы болса, онда бүгінде ақпараттық құрылғылар адамның еңбектегі интеллектуалды қабілеттерін күшейтеді. Еңбек іс-әрекетін интеллектуалдандыру адамның технологиялық үрдіске қатысу еркіндігі дәрежесінің жоғарылауын қамтамасыз етіп, тұлғаның шығармашылық тұрғыдан жүзеге асуына мүмкіндіктер ашады.

Еңбек шығармашылық іс-әрекеттің өзге түріне, тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруының тәсіліне, адам қабілетін дамытудың қайнар көзіне айналады. Ақыл-ой еңбегі адамның өзін-өзі басқаруына алып келеді. Ақыл-ой еңбегінің өнімділігін арттырудағы маңызды қасиеттердің бірі жауапкершілік болып табылады.

Демек білімнің өнімділігі оның бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын фактор. Оның өзіндік философиялық және психологиялық-педагогикалық заңдылықтары бар. Осы заңдылықтарды ескере отырып оқушылардың интеллектуалдық әлеуетін қалыптастыру қажет.

Оған ғалымдар пікірлері дәлел бола алады. Мысалы, Г.М. Маклюэннің пікірінше, «ғаламтор» әлемді бір ақпараттық жүйеге біріктіреді, жаңа ойлау мен «әлемдік» сананы қалыптастыруда. «Виртуальды» әлемнің жетістіктерін өзінің шығармашылық әрекеттерінің идеясын іске асыру мақсатында қолданып, индивидуалдық қатынас жасауға мүмкіндіктер туғызуда [1].

Сондықтан Э.Тоффлердің «бай елдерде материалдық өндіріспен шұғылданатын жұмысшылар (оның да белгілі дәрежеде білімі болуы керек) саны аз болса, соғұрлым жаңа идеяларды ойлап шығаратын адамдар көп қажет» - деген пікіріне назар аудару керек [2].

Соңғы жылдары оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауына қатынас түбегейлі өзгерді, ол алдымен жалпы білім беретін мектептің жоғары басқыштарында кәсіпалды дайындық мен кәсіптік оқытуды енгізумен байланысты.

Кәсіптік мектепке көшу кәсіби бағдарлауды көпкезеңді етеді: кәсіби оқуды таңдау, нәтиже ретінде таңдаудың дұрыстығын тексеру, мамандықты таңдау. Кәсіптік оқытуды енгізу болашақ кәсіби іс-әрекет саласына оқушылардың бағдарлануына жағымды әсер етіп, әртүрлі категориядағы оқушылардың талап-тілегі мен қажеттіліктеріне сәйкес толық білім алуға теңқұқылы қол жеткізуіне мүмкіндік береді.

Мектептің білім беру үрдісіне кәсіптік оқытуды ендіру мәселесін Л.К. Артемова [3], С.Н. Чистякова [4], Е.А. Климов [5], Э.Ф. Зеер [6], А.П. Сейтешев [7], Г.А. Уманов [8] және т.б. ғалымдар зерттеген.

Кәсіби дайындыққа дейінгі кезең кәсіби бағдарлы сипатта болуы тиіс. Мектеп психологы әрбір оқушыға түсіністікпен қарап, болашақ кәсіби даярлау аясында және өз саласын таңдауда өзінің жеке траекториясын дамытуға көмек көрсету қажеттігін ерекше атап көрсетеді.

Сонымен оқушылардың қоғамдық сұраныстарға жауап беретін мамандықтарды таңдауына бағыт беру өзекті мәселенің бірі. Ол үшін оқушылардың бойында ішкі психологиялық-әлеуметтік мәнділікті реттейтін қызмет түрлерін тәрбиелеу; түрлі еңбек қызметтері мен сыйластық қатынастарын тәрбиелеу; кәсіпті өз бетінше, саналы түрде таңдай білуге тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету қажет.

Осы орайда қолдау, педагогикалық қолдау, әлеуметтік-педагогикалық қолдау түсініктерінің мазмұны ашып көрсетіледі.

«Қолдау» этимологиялық ұғым «ықпал ету», «қолдау», «көмек көрсету» түсініктерімен қатар қолданылады. Мәселелер мен қиындықтар адамның дамуымен қатар жүретін табиғи нәрселер, оны жеңу дамудың шарты немесе құралы ретінде қарастырылады.

Педагогикалық және психологиялық қолдау мәселесі Е.И. Казакова, О.С. Газман, Л.Г. Тарита, Т.В. Анохина, т.б. еңбектерінде қарастырылады. Е.И. Казакованың пікірінше, «қолдау» термині субъектінің шешім қабылдаудағы дербестігінің маңыздылығын анықтайды [9].

Педагогикалық қолдау – педагогтің қазіргі педагогиканың гуманистік парадигмасын бейнелеп көрсететін миссиясы, сонымен бірге баланың дамуына көмектесу және оның денсаулық, қатынас, оқыту, өзін-өзі өмірлік анықтауы, кәсіби өзін-өзі анықтауы мәселелерін шешуге бағытталған өзін-өзі дамытуына ықпал ету. Педагогикалық қолдаудың мәні өзінің қызығушылығын бірлесіп анықтау, кездескен қиындықтарды жеңу жолдары мен мүмкіндіктерін іздестіру, оқушының ішкі күші мен қабілетіне қарауға негізделген тұлғаның субъективтілігін қалыптастырумен сипатталады. Педагогикалық қолдаудың ізгілік құндылығы мұғалім ұстанымының оқушының мотивациялық-мәндік бағдарын дамытуға бағытталады.

Қолдау педагог-психологтың кәсіби іс-әрекетінің парадигмасы ретінде қарастырылады. Жалпы алғанда, қолдаудың екі формасы бөліп көрсетіледі: жеке дара қолдау, нақты адамға бағытталған; сонымен қатар жүйелі қолдау, әлеуметтік жағдаяттарға байланысты болатын қолдау. Әлеуметтену – бұл тұлғалық дамуындағы табиғи үдеріс, ал қолдау – бұл үдерісті демейтін психологиялық жағдайларды қолдан ұйымдастыру жүйесі. Осыған қарамастан, әлеуметтенудің басты негіздері (тенесу, интериоризация, еліктеу, аккомодация, фасилитация, көз жеткізу, конформизм) дамудың табиғи заңдылықтарына негізделген, ұстаздың қолдау алатын баламен өзара әрекеттестігінің негізгі тетіктері ретінде қарастыруға болады.

О.С. Газман әлеуметтендіру теориясына сүйене отырып, қолдауды білім беру үрдісінің дербес элементі ретінде қарастырады. Педагогикалық қолдауды ұйымдастыру үрдісінде білім алушылардың өзінің мәселесін шешуге ескерумен мотивациялық дайындық деңгейін көтеру қажет [10].

Педагогикалық қолдаудың жүйелі формада қарастырылуы оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау міндеттерін шешуге мақсатты бағытталған іс-әрекет, әрбір оқушының мамандықты таңдауын ынталандырады, кәсіптік бағдар жұмысының шынайы әсерін қамтамасыз етеді.

Сондықтан бейіндік оқыту жүйесінде оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау үрдісіндегі педагогикалық қолдау өзінің кәсіби таңдауын іске асыруға қажетті оқу-танымдық іс-әрекетті белсендендіруде өзінің мүмкіндіктері мен болашағын саналы түсінуіне мүмкіндік беретін тікелей және жанама әсерге бағытталған оқушы мен педагогтың бірлескен әрекеті деп анықталады.

Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауының мәнін талдау нақты білім алушыға қатысты сипатқа ие болып, келесі қызметтерді атқарады:

- кәсіби-бағдарлық (оқушылардың кәсіби әлемге, жеке мүмкіндіктердің таңдаған мамандыққа сәйкес қабілетке және қойылатын талаптарға баламалық арақатынасына саналы түсінеген бағдарын ынталандыру және белсендендіру);
- кәсіби-процессуалдық (оқушылардың болжамдық ойлауын дамытуға әсер ету; кәсіби таңдауға сәйкес өздігінен білім алуға ұмтылуын ынталандыру);
- кәсіби-қолданбалы (кәсіби таңдауда өзін-өзі таныуға дайындығына мүмкіндік туғызатын оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетке белсенді мақсатты бағыттылығы).

Нақты тәжірибеде оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қолдау процессуалдық сипатқа ие. Ұсынылған тәсілге сүйене отырып, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын *педагогикалық қолдау технологиясы* – бұл педагогтың (қолдау субъектісі) және оқушы мен ата-ананың (қолдау объектісі)

тиімді бірізді бірлескен өзара әрекеттестігі, ол өмірде және кәсіби өзін-өзі анықтауда табысқа жетуіне қажетті нақты жағдаятта объектінің өзін-өзі ұтымды көрсетуін қамтамасыз етеді.

Бұл технология келесі кезендерден тұрады:

Диагностикалық-болжамдық – оқушылардың тұлғалық ерекшеліктерін, оның кәсіби өзін-өзі анықтауының алғашқы деңгейін диагностикалау; әртүрлі жағдаяттарда оқушының кәсіби-тұлғалық «Мен» тұжырымадамасының өсуінде мінез-құлқы мен өзін көрсетуін болжау; кәсіби таңдауды жүзеге асыруда өзін-өзі көрсетуінен көрінетін мүмкін мәселелерді айқындау.

Рефлексивтік-жобалаушылық – нақты кәсіби іс-әрекет субъектісі ретінде оқушының өзіндік бағалауын ынталандыратын жобалау әрекетін жобалау; кәсіби таңдауын іске асыруда оқушының қиындықтарды жеңуін жобалау.

Оптациялық-іс-әрекеттік – оқушының кәсіби өзін-өзі анықтауында туындаған мәселені шешуде оның жеке-тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық қолдауды іске асыру; болашақ бітірушінің жеке мүмкіндіктерін кеңейту, бейімделудің арнайы дағдыларын дамыту және бекіту, қоғамдағы жеке мәселені шешу және жеке өміріндегі әлеуметтік-жағымды мінез-құлық дандыларын меңгерту.

Қорытынды-бағалау–оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау үрдісінің тиімділігін бағалау.

Бейіндік оқыту жүйесінде оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдау үрдісі мамандықты таңдауда және таңдалған мамандыққа сай өздігінен білім алуына мотивациясын қалыптастыру және дамытуға ата-анамен білім беру мекемесі ұжымының кешенді жұмыстарын қамтиды. Бұл үрдістің тиімділігі кәсіби таңдауды белсендендіруге, оқушылардың қызығушылықтарын, қажеттіліктерін және қабілеттерін диагностикалауға, педагогикалық үрдіске қатысушыларының пропедевтикалық жұмыстарына тікелей байланысты.

Қорыта келгенде, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттары және олардың ерекшеліктері анықталды: оқушыларда өзінің тұлғалық, өмірлік құндылықтарын, қабілеттері мен мүмкіндіктері туралы түсініктер қалыптастыруға мүмкіндік беретін шарттарын құру; рефлексия тәсілдерімен мәселелік жағдаятты шешуді үйрету; бейіндік оқытуды таңдауда психологиялық көмек көрсету; оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауында оқыту үрдісін практикамен интеграциялау; кәсіби өзін-өзі анықтауында оқушыларды бейіндік дайындаудың жеке маршрутын ұйымдастыру; бейіндік мектептің жоғары оқу мекемесімен біріктіру, байланысын нығайту, т.б.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Маклюэн Г.М. *Понимание медиа: внешние расширения человека.* – М.: Канон-пресс-Ц, 2003. – 213 с.
- 2 Тоффлер Э. *Третья волна. Перевод с англ.* – М.: Изд-во АСТ, 2004. – 781 с.
- 3 Артемова Л.К. *Профильное обучение: опыт, проблемы, пути решения. Школьные технологии, 2003.* - №4. – С.22-31. ,
- 4 Чистякова С.Н., Н.Ф.Родичев *Профессиональная ориентация школьников в условиях предпрофильной подготовки и профильного обучения //Дополнительное образование: 2004.* - №11. - С. 8-13.
- 5 Климов Е.А. *Психология профессионального самоопределения.* – М., 2007. – 301 с.
- 6 Зеер Э.Ф. *Основы профориентологии.* – М., 2005. – 157 с.
- 7 Сейтешев А.П. *Профессиональная направленность личности.* – Алма-Ата, 1990. -336 с.
- 8 Уманов Г.А. *История создания и тенденции развития профессионально-технического образования в Казахстане. Дис. док. наук.* – Алма-Ата, 1970. – 494 с.
- 9 Казакова Е.И., А.П. Тряпицына *Диалог на лестнице успеха (школа на пороге нового века).* – СПб., «Петербург XXI века», ЗАО «Аттик», 1997. – 160 с.
- 10 Газман О.С. *Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века//Новые ценности образования.* – Вып. 6. – М.: Инноватор, 2006. – С. 10-38.

УДК 373.2
МРНТИ 14.23.11

Ш.Н. Бисенова¹

¹аға оқытушы, магистр,

*Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті,
Атырау қ., Қазақстан*

БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ МӘНІ

Аңдатпа

Бұл мақалада қолдау жалпы білім беретін мекемедегі педагогтың балаларға олардың мәселелерін шешуге көмек көрсетуіне бағытталған кәсіптік іс-әрекеті ретінде қарастырылады. Қолдау көмек, ықпал ету, талпыну, қолдау, яғни «құлауға мүмкіндік бермеу», «көмек көрсету», «қорғау», «қандай да бір нәрсені бүлдіруге жол бермеу» дегенді білдіреді. Қолдаудың түрлері бөліп көрсетіледі: әлеуметтік қолдау, психологиялық қолдау, педагогикалық қолдау, әлеуметтік-педагогикалық қолдау. Әлеуметтік қолдау білім беру және тәрбиелеу міндеттері тұрғысынан белсенді, превентивті сипатқа ие. Сондықтан әлеуметтік-педагогикалық қолдау субъектілердің (әлеуметтік педагог пен балалар, т.б.) тұлғалық өзара әрекеттестікті ұйымдастыру технологиясы, тұлғалық даму үшін психологиялық қолайлылықтудыру үрдісі, тәрбиелік технология ретінде қатысады. Сондықтан педагогикалық қолдаудың кейбір бағыттары бөліп көрсетіледі: балаларға шешім қабылдауда және мәселені шешуде көмектесу; қиын өмірлік жағдайда балаларға қолдау көрсету; балалармен мектепте және мектептен тыс уықытта жүргізілетін жұмыстарды үйлестіру.

Түйін сөздер: қолдау, педагогикалық қолдау, әлеуметтік қолдау, әлеуметтік-педагогикалық қолдау.

Аннотация

СУЩНОСТЬ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ

Ш.Н. Бисенова¹

¹ старший преподаватель, магистр

*Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова
г. Атырау, Казахстан*

В данной статье поддержка рассматриваются как профессиональная деятельность педагога в общеобразовательных учреждениях, направленная на оказание помощи детям в решении их проблем. Поддержка подразумевает помощь, содействие, стремление поддержать, т. е. «не дать упасть», «оказать помощь», «выступить в защиту», «не дать нарушиться чему-либо». Выделяют виды поддержек: социальная поддержка, психологическая поддержка, педагогическая поддержка, социально-педагогическая поддержка. Социально-педагогическая поддержка с точки зрения обучающихся и воспитательных задач носит упреждающий, превентивный характер. Таким образом, социально-педагогическая поддержка выступает как технология организации личностного взаимодействия субъектов (социальный педагог и дети, т.д.), как процесс создания психологически комфортных условий для личностного развития, как воспитательная технология. Поэтому определены некоторые направления педагогической поддержки: оказание помощи детям в принятии решений и решения проблем, поддержка детей в трудной жизненной ситуации; координация работы с детьми внутри и вне школы.

Ключевые слова: поддержка, педагогическая поддержка, социальная поддержка, социально-педагогическая поддержка.

Abstract

THE ESSENCE OF THE SOCIAL AND EDUCATIONAL SUPPORT FOR CHILDREN

Bisenova S.N.¹

¹ senior teacher, master

Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

This article discusses how to support professional pedagogical activities in educational institutions, aimed at helping children in solving their problems. Support means the support, assistance, a commitment to support, t. e., "Not to fall", "assist", "to advocate", "does not give anything broken." There are types of supports: social support, psychological support, educational support, social and educational support. Social-pedagogical support in terms of training and educational tasks is pre-emptive, preventive. Thus, socio-pedagogical support acts as a technology of the organization of personal interaction of subjects (social educator and the children, etc.), as the process of creating a psychologically comfortable environment for personal development, as an educational technology. Therefore, we identified some areas of educational support: helping children in decision-making and problem solving, support for children in difficult situations; coordination of work with the children inside and outside of school.

Key words: support, educational support, social support, social and educational support.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан - 2050» стратегиясында «балалар – қоғамымыздың ең қауқарсыз және қорғалмаған бөлігі. Мемлекет Қазақстан жерінде туылған әр баланы қорғауға тиіс. Табысы аз отбасылардан шыққан балаларды, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды тұрғын үймен қамтамасыздандыру мәселелері бұрынғысынша өткір болып қалуда: балалар топтары, әсіресе, мүгедек балалар, ауылдық жердегі балалар, экологиялық апат аймақтарда тұратын балалар, босқын балалар, еңбек етуші көшіп-қонушылардың баллары сияқты балалар топтарын кемсітуге қарсы бағытталған қолдану тәжірибесі жоқтың қасы; т.б.» - деп ерекше атап көрсетеді [1].

Қандай да әлеуметтік тәжірибені жоғалтуына байланысты бейімделмеу және бейімделмеуді жеңу, жағымды немесе жағымсыз сипатта болады. Осы жағдайда кез келген адамға қолдау қажет болады.

«Қолдау» ұғымы ғылыми-педагогикалық қауымдастық шеңберінде ХХ ғасырдың 90-шы жылдары пайда болды. Бұл ұғым шетелдік психологиялық және педагогикалық тәжірибелердің, атап айтқанда, адамның субъектілігімен, даралығымен жұмыстың дерективті емес тәсілдері болып табылатын фасилитация, супервизия, тьюторлық, коучингтердің мәнін түсіндіру мақсатында белсенді түрде қолданылды. Осы жылдары демеу педагогикасы О.С. Газман [2] және педагогикалық қолдау теориясы Е.И. Казакова [3] да дами бастады.

«Қолдау» ұғымы педагогика ғылымы саласында оқушыларға, студенттерге, ата-аналарға бағытталған алуан түрлі мамандардың жүзеге асыратын (мұғалімдер, тәрбиешілер, тьюторлар, әдіскерлер т.с.с.) әртүрлі педагогикалық үдерістерді сипаттауда жиі пайдаланылады. Қолдау педагогикалық ұғым ретінде негізгі педагогикалық үдерістің жеке бөліктерін (стратегиясы, әдістемесі, тәрбие технологиясы, оқыту технологиясы, білім беру технологиясы) білдіреді. Осыған байланысты «қолдау» ұғымы кеңінен таралған «педагогикалық үдеріс» дегенді білдіреді және сонымен қатар педагогиканың басты категориясына жатуы мүмкін.

Соңғы жылдары педагогикалық қолдау педагогикалық үдерістің жеке түрі ретінде тәрбие, оқыту және білім беруден өзгешелігі бар педагогикалық мәнге ие болып отыр Л.Г.Субботина [4], Т.А. Строкова Т.А. [5].

Қолдаудың мәні мен өзгешелігі педагогикалық үдерістің қатысушыларына олардың өзін-өзі дамуында және дербес өз бетінше іс-қимылдарын жүзеге асыруда көрсететін көмекпен байланыстырылады.

М.В. Шакурова «педагогикалық қолдау үдерісінің өзгешелігі оның тұлғаның өзін-өзі дамуына бағыттылығында және адамның өзіндік болмысына қатысты «қосалды сипаттында» айқын көрінеді, - деп топшылайды. Оның пікірінше, «бұл тұлғаның қалыптасуы мен даму үдерісі емес, бұл нақты міндеттері бар негізгі үдерісті қажетті қорлар мен құрылымдармен қамтамасыз ететін тұлғаның әлеуметтік-мәдени сәйкестілігін қалыптастыру мен дамытудағы көмекші, яғни қосалқы үдеріс» [6].

Т.Н. Сапожникова жоғары сынып оқушыларының өмірлік өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдауды екі жақты педагогикалық үдеріс ретінде түсіндіреді. Оның тұжырымы бойынша, «бұл үдерістің бір жағы - әлеуметтік құндылықтармен өзара әрекеттестік тәжірибесін кеңейту мақсатында жағдайларды құру болса, екінші жағы – рефлексивті-болжамдық қабілеттерді қалыптастыру» [7].

Тұлғалық дамуды қолдау үдерісі «бағытталған» даму стратегиясына баламалы стратегия болып табылады.

Осырайда Л.П.Тарита «қолдаудың ерекше педагогикалық үдеріс ретінде пайда болуын бірқатар жағдайларға байланыстырады. Оның пікірі бойынша, «қолдау білім берудің жалпы гуманистік тұжырымдамасына, тұлға мен қоғамға бағдарлылық білімнің құндылығы ретінде қабылдануына, кез келген жүйені дамуының ішкі әлеуетіне сүйенуіне, білім берудегі даралау мен саралау әдістерінң жаңа мәнін ұғынуға байланысты» [8].

Бұл әдіснамалық тұғырды заманауи педагогикалық болмыста педагогикалық қолдауды өзін-өзі дамыту мен өзіндік іс-әрекетте көмектің гуманистік бағдарланған педагогикалық үдерісі ретінде қарастыруға болады.

Е.А. Александрова педагогикалық қолдауды педагогикалық іс-әрекеттің типі ретінде зерттей келе, «оның мәні балаға өзінің өмірлік жолы мен дара білімдік траекториясын өз бетінше жоспарлауды, өзінің іс-әрекетін ұйымдастыруға, эмоционалды жайсыздық, яғни қолайсыздық жағдаятында адекватты қарауға перманентті даярлықты және проблемалық ситуацияны шешуге үйретудің превентивтік үдеріс болуында», - деп жазды. [9]

Әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың мақсаты – әлеуметтік асыраудағыларды емес, өмір қиыншылықтарын өздері жеңе алатын, белсенді қайырымдылық әлеуметтік адамдарды тәрбиелеу. Бұл

бағыттағы ұйымдастырылатын іс-шаралар қарым-қатынас жасау амалдарын, мәдениетті, мінез-құлпты, әдепті, өзара түсінушілікті қалыптастыруға бағытталады.

Л.В.Мардахаев адамды *әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың* келесі деңгейлерін бөліп көрсетеді:

- өмірлік іс-әрекетін жалпы әлеуметтік-педагогикалық қолдау, нақты адам мен оның қоршаған ортасымен жалпы ұйымдастырылатын әлеуметтік-педагогикалық әрекет, олардың қоғамдағы әлеуметтік рөлі мен мәртебесін анықтайтын, сонымен бірге әлеуметтену қажеттілігін анықтайтын олардың негізгі қызметтерін ынталандыру;

- бағытталған қолдау, белгілі кезеңде (мектепте, колледж немесе жоо білім алу және өзін сол салада көрсетуге бейімдеуде туындаған қиындықтарды шешу (медициналық, психологиялық, қаражаттық, әлеуметтік-педагогикалық, т.б.қолдаулар) ;

- нақты адамға әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету, өзі дербес шеше алмаған жағдайдағы қолдау [10].

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау – бұл педагогикалық қолдау үрдісінің бөлігі, тұлғаның табиғи даму үрдісіне ықпал ету. Табысты ұйымдастырылған қолдау тұлғалық өсудің болашағын ашады, адамның «даму аймағына» еруге көмектеседі. Оның бірқатар ерекшеліктері бар, әлеуметтік көмектің педагогикалық құраушысының маңызды бөлігі баланы оқыту мен тәрбиелеумен байланысты оның дамуымен және әлеуметтенуіне әсер ету болып табылады. Мұндағы балаға көмек көрсетуге бағытталған әрекет әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекет. Қажетті психологиялық жағдай сияқты кешенді қолдаудың теориясы мен тәжірибесін қалыптастыруға арналған негізгі жағдай жүйелі бағыттау тәсілі болады. Мұның астарында, дамуды субъектінің сол немесе басқа да инновацияларды дамытуды таңдауы мен меңгеруі деп түсіну жатыр. Жүйелі бағыттау тәсілінің негізі ретінде, субъекті дамуының ішкі қорында, яғни, субъектінің өз бетінше таңдау жасау және ол үшін жауап беру құқығын иелену басымдылығы алға шығады.

Қолдаудың этикасы (әдебі) қолдаудың педагогикалық және адамгершілік нормаларының бірлігі болып табылады: педагогикалық мақсатқа жетуде бала құрал болмауы тиіс; баланың шығармашылығын іске асыруында педагогтың өзін-өзі іс жүзінде көрсетуі; педагогтың баланы қандай болса, сол күйінде оның үнемі өзгеруі тұрғысынан қабылдауы; баланың және өзінің беделінді еш уақытта түсірмеу; бала – мәдениетті алып жүруші, мұрагер, тәрбие – мәдениет диалогы; адамды бірі-бірімен іс-әрекет нәтижесі бойынша салыстыру; сенім арта отырып, тексермеу; өзінің кемшілігінді мойындай білу; баланы қорғай отырып, өзін-өзі қорғауды үйрету; өзіңе ұнамайтын нәрсені өзгеге жасама. Педагогтың негізгі ұстанымы – көмектесу.

Педагогикалық қолдау – бұл: а) тәрбиеленуші сенімінен шығу; б) көбіне педагогикалық қолдау қажеттігін өзі сезбейді, бірақ оған мұқтаж болған тәрбиеленушілерге қол ұшын, жәрдемін беріп, қолдап-қуаттау. *Педагогикалық қолдау мәні:* қолайлы (жайма-шуақ) психологиялық жағдай жасау; тұлғаның өз бойындағы мүмкіндіктерін өзінше іске асыруына өзара келісімдік шарт-жағдайлар түзу; өз қадір-қасиеті мен ар-намысын сақтап қалуға және ұтымды нәтижеге жету жолындағы кедергілерді бірлесіп жеңіп бару; «жәрдем бер» деп алақанын ашық жайып отырғанға ғана емес, достық ықылас-ниетке мұқтаж болғанның бәріне көмек көрсету; әрқандай тәрбиешінің өмірдегі өз орнын табуға құштарлық білдірген тәрбиеленуші проблемаларын өз назарында ұстай білуі; тәрбиешінің кәсіби деңгейінің жоғары болуы.

Педагогикалық қолдаудың көрініс формалары – жылы лебіз; құлақ сала білу, қажет болса – кеңес беру; тәрбиеленушіге сенім; оның құқығын қорғау; тәрбиешінің балаға болған қамқорлық қатынасы; шәкірттің қандай да табысын көре танып, оған ұнамды баға беруден жалықпау және т.б.

Қазіргі мұғалімнің миссиясы өзіне нақты білім беру мекемесіне тән мақсаттарды, қатынастарды және даму бағыттарын анықтауды енгізеді. Оны орындаудың міндеттері келесі бағыттар бойынша оқу-тәрбие үрдісін жетілдіруді талап етеді: тұлғаның өзіндік үдерістерін, яғни өзін-өзі тану, өзін-өзі байқау, өзін-өзі талдау, өзін-өзі болжау, өзін-өзі іс жүзінде көрсету және т.б. қолдау; оқушыларда тұлғалық өзін-өзі жетілдіруге мақсатты бағытталған өзін-өзі рефлексиялау туралы ұғым қалыптастыру; оқушылардың өзін-өзі тануы мен өзін-өзі дамытуына педагогикалық қолдау көрсету; педагогикалық қолдаудың тиімді жағдайларын, атап айтқанда тұлғааралық қатынастар атмосферасын, қарым-қатынас стилін, педагогикалық әдепті қалыптастыру; кәсіби ұстанымын педагогикалық қолдау нормасында бейнелеп көрсету; қолдаудың мынадай тактикаларын ұйымдастыру: «қорғау» тактикасы, «көмектесу» тактикасы, «ықпал ету» тактикасы, «өзара әрекеттесу» тактикасы; педагогикалық қолдаудың әдістері мен тәсілдерін меңгеру және басқару технологиясының сапасын жаңарту; өзара әрекеттесу негіздерін қалыптастыру.

Педагогикалық қолдау – тұлғаның өзіндік қызығушылығын, мақсатын, мүмкіндіктерін және оқуда, өзін-өзі тәрбиелеуде, қатынаста, өмір салтында күтетін нәтижеге өз бетімен жетуіне, өзінің адамзаттық абырой-беделін сақтауға кері әсер ететін кедергілерді жою жолдарын анықтаудағы бірлескен үдеріс. *Педагогикалық қолдау көрсетудің негізгі қағидалары:* баланың көмекке және қолдауға келісімділігі; өзінің күші мен потенциалдық мүмкіндіктеріне сүйенетін тұлға және оған сенімінің болуы; кедергілерді өз бетімен жою қабілетіне бағдарлануы; бірлестіктік, ынтымақтастық, көмектесу; құпиялық (анонимдік); қайырымдылық; қауіпсіздік, денсаулығын, құқығын, азаматтық беделін қорғау; «Зиян тигізбеу, келтірмеу!» ұстанымын іске асыратын; үдеріс пен нәтижеге рефлексивті-аналитикалық тұрғыдан қарау. Педагог балаға денсаулығын нығайту, адамгершілігін қалыптастыру, ақыл-ой, еңбек, шығармашылық, коммуникативтік қабілеттерін дамыту бойынша мәселелерді шешуге қолдау көрсетуі керек, ол өз кезегінде өзін-өзі анықтау, өзін-өзі іс жүзінде көрсету, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі маңыздандыру қабілеттерін қалыптастыруға негіз бола алады.

Педагогикалық қолдаудың механизмдері өмірлік маңызды мәселелерді шешу үшін қажет. Ол оқушы мен педагогтың өзара байланысты әрекеттерінен құралып, төмендегі бес кезеңдерде орындалады:

1-кезең (диагностикалық) – мәселені және оның диагностикасын анықтау, баламен байланыс құру, оны кеңесу, бала үшін ол мәселенің маңыздылығын бірлесе бағалау;

2-кезең (ізденушілік) – баламен мәселенің туындау себептерін (қиындықтарын) айқындауды бірлесіп ұйымдастыру, жағдаятқа басқа қырынан қарау («баланың көзімен қарау») тәсілін қолдану;

3-кезең (өзара келісімділік) – педагог пен оқушының әрекетін жобалау (мәселені шешу бойынша қызмет пен жауапкершілікті бөлу), келісім шарттық қатынасты жақсарту және кез келген формада келісім шарт құру;

4-кезең (іс-әрекеттік) – бала өзі әрекет етеді және педагог та өзі әрекет етеді (баланың әрекетін қолдауғ оның инициативасы мен әрекетін ынталандыру және оқушыға мектепт және одан тыс маманның іс-әрекетін үйлестіру);

5-кезең (рефлексивтік) – баламен бірге алдыңғы кезеңдердегі жетістіктер мен сәтсіздіктерді талқылау, мәселені шешудің фактісін немесе қиыншылықтарды айқындау, бала мен педагогтың жаңа өмірлік тәжірибені саналы түсінуі

Қорта келгенде, *педагогикалық қолдау әдістері* біріншіден, бала туындаған кедергілер мен проблемаларды саналы түсініп, бірақ шеше алмаған жағдайда; екіншіден, балаға проблеманы тудырмау немесе оны шеше білу, алдын-ала сақтандыру шаралары ретінде ықпал етуде қолданылады. *Педагогикалық қолдау* тәрбиеленушілердің баршасына бағытталып, оларға деген қамқорлық пен сенім қатынасында көрінумен өзара сыйластық, түсіністік, қызметтестік көңіл-күй жағдайын түзуге көмегін тигізеді; жеке тұлғаға бағытталып, оның дамуына, білім игеруіне, тәрбиелілігіне, өз басы проблемаларын шешуге жәрдем көрсетіп, азаматтың өзгерістерін диагностикалап баруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы (2012ж. 14.12.). – Астана, 2012.

2 Газман О.С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема. Новые ценности образования: СПб. /Под ред. Н.Б.Крыловой. – М.: Инноватор, 1995. – С. 58-65.

3 Казакова Е.И. Теоретические основы развития общеобразовательной школы (системно-ориентационный подход). Автореф. дис... докт. пед. наук. – М., 1995. – 34 с.

4 Субботина Л.Г. Психолого-педагогическое сопровождение учащихся в условиях личностного ориентированного обучения: дис. канд. пед. наук. – М., 2002. – 213 с.

5 Строкова Т.А. Педагогическая поддержка и помощь в современной образовательной практике// Педагогика, 2002. №4. – С. 20-27.

6 Шакурова М. В. Педагогическое сопровождение становления и развития социокультурной идентичности школьников: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01. - М., 2007. - 47 с.

7 Сапожникова Т.Н. Педагогическое сопровождение жизненного самоопределения старшеклассников: автореф. дис.. д-ра пед. наук. - Ярославль, 2010. – 51с.

8 Тарита Л.П. Методическое сопровождение инновационных процессов в управлении районной образовательной системой. Дис. канд. пед. наук. – М., 2000. – 179 с.

9 Александрова Е.А. Виды педагогической поддержки и сопровождения индивидуального образования: http://www.isiksp.ru/library/aleksandrova_ea/aleks-000001.html

10 Мардахаев Л.В. Социально-педагогическое сопровождение и поддержка человека в жизненной ситуации. //Педагогическое образование и наука. -2010. №6. –С. 4-11.

УДК 37.013
МРНТИ 14.07.07

О.Р. Мажитова¹

¹аға оқытушы, магистр,
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті,
Атырау қ., Қазақстан

МЕКТЕПТЕ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада денсаулық сақтау технологиялары және олардың ерекшеліктері қарастырылады. Денсаулық сақтаудың педагогикалық технологиялары ықпалдасу жағдайында балалардың табиғи қабілеттерінің; оның ақыл-ойының, адамгершілік және эстетикалық талғамының, адаммен, табиғатпен, өнермен қарым-қатынасының алғашқы тәжірибелерін іс-әрекеттерде меңгеру сұранысының дамуын қамтамасыз етуі тиіс. Денсаулық сақтау технологияларының ішінде әрбір оқушының психологиялық ерекшеліктерін (темпераменті, зейіні, жады және т.б.) ескеретін және олардың толық әлеуетінің ашылу мүмкіндігіне бағытталған тұлғалық-бағдарлық оқыту технологияларын бөліп көрсетуге болады. Сондықтан сабақ барысындағы жұмыстарға барлық оқушылардың жағымды эмоциялық көңіл-күйін туғызу, проблемалық шығармашылық тапсырмаларды қолдану; оқушылардың тапсырманы орындаудың әртүрлі тәсілдерін өз бетімен таңдауын және қолдануын ынталандыру; материалдың типін, түрін және формасын (сөздік, графикалық, шарты-символдық) өзінің таңдауына мүмкіндік туғызатын тапсырмаларды пайдалану, рефлексия. Сонымен мектептің денсаулық сақтау ортасы дегеніміз әлеуметтік-педагогикалық жағдайлардың, оқушының адаптациялық мүмкіндіктерін жүзеге асыруға қажетті физиологиялық компоненттердің, денсаулықты сақтау мен дамытуға әсер ететін факторлар жиынтығы.

Түйін сөздер: технология, денсаулық сақтау технологиясы, денсаулық сақтау технологиясының түрлері.

Аннотация

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗДОРОВЬЕ СБЕРЕГАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ШКОЛЕ

О.Р. Мажитова¹

¹старший преподаватель, магистр
Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмухамедова
г. Атырау, Казахстан

В данной статье рассматриваются виды здоровьесберегающих технологий и их особенности. Здоровьесберегающие педагогические технологии в условиях интеграции должны обеспечить развитие природных способностей ребёнка: его ума, нравственных и эстетических чувств, потребности в деятельности овладении первоначальным опытом общения с людьми, природой, искусством. Среди здоровьесберегающих технологий можно особо выделить группу технологий личностно-ориентированного обучения, учитывающих психологических особенностей (темперамента, внимания, памяти и т.д.) каждого ученика и направленных на возможно более полное раскрытие его потенциала. При этом необходимы: *создание* положительного эмоционального настроения на работу всех учеников в ходе урока; использование *проблемных* творческих заданий; стимулирование учеников к выбору и самостоятельному использованию разных способов выполнения заданий; применение *заданий*, позволяющих ученику самому выбирать тип, вид и форму материала (словесную, графическую, условно-символическую); рефлексия.

Ключевые слова: технология, здоровьесберегающие технологии, виды здоровьесберегающих технологий.

Abstract

PECULIARITIES OF USING HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES IN SCHOOL

Mazhitova O.R.¹

¹senior teacher, master
Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov
Atyrau, Kazakhstan

This article discusses the types of health-technologies and their features. Health-pedagogical technologies in the conditions of integration should ensure the development of the child's natural abilities, his mental, moral and aesthetic feelings, the need for the activities of mastering the initial experiences with people, nature, art. Among health-technology can highlight a group of student-centered learning technologies, taking into account the psychological characteristics (temperament, attention, memory, etc.) of each student and designed to the fullest possible disclosure of its potential. This requires: the creation of a positive emotional attitude to the work of all the students in the lesson; Use

troubled creative tasks; encouraging students to self-selection and use of different ways to perform tasks; application tasks that allow the student to choose the type, shape and form of the material (verbal, graphical, symbolic conditional); reflection.

Key words: technology, zdoroveseberegayuschie technology, types of health-technology.

Болашақ педагог-психологтардың кәсіптік табысты дамуының негізі болып табылатын психикалық және физикалық денсаулық тұлғаның әлеуеттік мүмкіндіктерін шығармашылықпен жүзеге асыру нәтижесін анықтайды. Н.А. Шмойлова, Г.А. Калачевтың «Өзін-өзі өзектендіруші тұлға өмірде жетістікке қол жеткізу үшін денсаулықтың маңызын аса жоғары бағалайды, денінің сау болуына іштей қажеттілікті сезінеді» деген пікіріне назар аударылды [1].

Денсаулық сақтау технологиясы педагогтан үлкен кәсіби біліктілікті (оның білімі, білігі, мәдениеті, оқушыға деген ізгілікті қарым-қатынасы, оқытудың жеке тұлғалыққа бағытталған жүйесінде жұмыс істей білуі) қажет етеді. Мақсатқа жету мен оң нәтиже алу үшін технологиялық амалдар мен денсаулық сақтаушы әрекеттер жасалу қажет. Денсаулық сақтау технологияларының мақсаты - оқушының мектепте жүрген кезінде денсаулығын сақтау, оның денсаулығын сақтау туралы білім, білігі мен дағдыларын қалыптастыру, алған білімдерін қолдана білуге үйрету. Денсаулық сақтау технологияларының ең негізгі міндеті - оқушының еңбегі мен демалысын ұйымдастыру кезінде оның жұмысқа қабілеттілігінің оқу сабағының барысында жоғары болуы, қажудың алдын-алу, зорығуды мүлдем болдырмау, т.б.

Сонымен денсаулық сақтау технологиясының ерекшелігін ашып көрсетуде оның теориялық негізін айқындайтын негізгі категориялардың мазмұнына, денсаулыққа әсер ететін факторларға, денсаулық сақтау технологияларын зерттеген ғалымдар еңбектеріне жан-жақты талдау жасалды.

«Технология» сөзі грек тілінен аударылғанда *techné* (шеберлік, өнер, ғылым) және *logos* (ұғым, ілім) дегенді білдіреді [2].

Әлеуметтік педагогика сөздігінде «технология – алға қойған мақсаттарға жету үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер мен әсерлердің жиынтығы деп мазмұндалады [3].

*Демек технология – бұл қоғамдағы практикалық прогрестердің техникамен реттеліп отыратын және материалдық дүниенің заңдылықтарымен анықталатын, техникалық құралдар мен объектінің өзара әрекеттесуінен туындайтын үдеріс. Білім беру саласындағы педагогикалық технологияның басқа бағыттары оқу материалын талдау техникасын, мұғалім мен оқушылардың оқу іс-әрекетін ұйымдастыруға, сонымен қатар педагогикалық технология мұғалімдер мен оқушылардың аз ғана күш жұмсап, ең жақсы нәтижелерге жетудің тиімді ұстанымдары мен әдістерін анықтауға бағытталған. Қазіргі технология ұғымы мазмұны жағынан үш негізгі аспектіге ие: 1) *ғылыми:* «технология» психологиялық және педагогикалық теория мен озық тәжірибе жетістіктеріне негізделген, белгілі бір мәселені ғылыми зерттеп дайындаудың шешімі; 2) *формальды-сипаттамалы:* «технология» жоспарланған нәтижеге қол жеткізуде қолданылатын үлгі, мақсаттарды, мазмұнды, әдіс-тәсілдерді, әрекеттер алгоритмін сипаттау; 3) *үдерістік-әсерлі:* «технология» қызметті іске асыру үдерісінің өзі, қызмет ету жүйелілігі мен тәртібі және оның барлық компоненттерін, оның ішінде қызметтің нысандары (объектілері) мен тұлғаларын (субъектілерін) өзгерту болып табылады.*

«Денсаулық сақтау технологиясы» ұғымын кез келген білім беру технологиясының сапалық сипаттамасы және оқыту мен тәрбиенің дәстүрлі технологияларын толықтыратын, денсаулықты сақтауға ықпал ететін қағидалардың, тәсілдер мен әдістердің жиынтығы ретінде қарастыруға болады.

О.В. Петровтың пікірінше, «білім берудегі денсаулық сақтау технологиясы – рухани, интеллектуалды және физикалық денсаулықты дамытатын және нығайтатын, оны сақтауға барынша жағдай жасайтын жүйе. Бұл жүйеде: медициналық қызметкерлер жүргізген оқушының денсаулық жағдайы туралы мониторинг деректерін қолдану, білім беру технологиясын жүзеге асыруда өзінше бақылау жасап, сәйкестігіне көңіл аудару; оқушының жас ерекшелігін, есте сақтау қабілетін, ойлауын, жұмыс істеу қабілетін, белсенділігін ескере отырып, білім берудің бағдарламасын дайындау; технологияны жүзеге асыру үрдісінде жағымды эмоционалды-психологиялық жағдай қалыптастыру; оқушылардың жұмыс істеу қабілеті мен денсаулығының қорын жоғарылату және сақтауға бағытталған денсаулық сақтау іс-әрекетінің әр түрін қолдану және т.б қажет» - деп тұжырымдайды [4].

Осы мәселені арнайы зерттеушілер Н.К. Смирнов [5], Н.П. Абаскалова [6] «білім берудегі денсаулық сақтау технологиясы – бұл балаларға денсаулық мәдениетін үйрететін, оны сақтауға мүмкіндік беретін жеке қасиеттерді дамытатын, денсаулықты құндылық деп түсінуді қалыптастыратын, салауатты өмір салтын ұстауға ықпал ететін, бағыттайтын педагогикалық-психологиялық технология, бағдарлама,

әдіс. Бұл бала денсаулығына зиян келтірмеуге бағытталған білім беру мен тәрбиелеудің жүйелі әдістемесі» - деп есептейді.

А.А. Никольская бала дамуының мынадай жалпы жағдайларын бөліп көрсетеді: даму жаймен және біртіндеп жүзеге асады; эмоционалдық, ақыл-ой, ерік әрекеттері арасында қандай байланыс болса, рухани даму мен физикалық даму арасында да тығыз байланыс бар. Сол себепті оқу мен тәрбиені қаншалықты дұрыс ұйымдастырса, соншалықты үйлесімді, жан-жақты даму жүзеге асады; даму үрдісі кезінде психологиялық әрекеттің барлық бағыты бір мезгілде қатыспайды және олардың даму жылдамдығы мен энергиясы біркелкі емес: даму орташа болып немесе әртүрлі себептермен жылдамдауы мүмкін; бала дамуын жасанды жылдамдатуға болмайды, әр жас кезеңіне тән «өз күшін толық жұмсауы қажет» [7].

В.Д. Сонькиннің пікірі бойынша «білім берудегі денсаулық сақтау технологиясы – бұл мектепте баланың оқуына жағдай жасау (стресстің болмауы, талаптың дәлдігі, оқыту мен тәрбиелеу әдісінің дәлдігі); оқу үрдісін тиімді ұйымдастыру (жас ерекшелігі, жыныстық, жеке ерекшелігіне сәйкес гигиеналық талаптар); оқу және физикалық жүктеменің жас мүмкіндігіне сәйкестігі; қажетті, жеткілікті, тиімді ұйымдастырылған қозғалыс тәртібі» [8].

Бүгінгі таңда адамның денсаулығына әсер ететін сыртқы факторлар (экологиялық қауіп, демографиялық жарылыс, соғыс, табиғи катаклизмдер және т.б.) мәселесі жан-жақты зерттелінген.

В.И. Ковалько оқушылардың денсаулығы мен күшінің әлсіреуіне әсер ететін мынадай факторларды бөліп көрсетеді: қатал педагогикалық тактика; оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес келмейтін оқыту әдістері мен технологияларын қолдану; оқу үрдісін ұйымдастыруға қойылатын гигиеналық және физиологиялық талаптардың сақталмауы; ата-аналардың бала денсаулығын сақтау жөніндегі сауатының төмендігі; дене тәрбиесі жүйесінің әлсіздігі; оқу үрдісінің қарқындылығы; педагогтың оқушы денсаулығын сақтау, нығайту мәселесіндегі кәсіби сауатының төмендігі; мектептегі медициналық бақылау қызметінің төмендігі; денсаулықты, салауатты өмір салтын қалыптастыратын жүйелі жұмыстың аздығы [9].

Денсаулық сақтау технологияларының жалпы құрылымы мен жүргізілу барысын біле отырып, денсаулық сақтаудың негізгі мәселелерін шешуді жүзеге асыру қажет. Мұны денсаулық сақтау технологиясының маңызды бірінші қадамы деп ойлауға болады. Екінші қадамды оқушы мен педагог арасында сенімді қарым-қатынас орнату деп түсіну, яғни оқушыны технологияның субъектісі ретінде қарау қажет. Бұл жерде мұғалім мен оқушы қарым - қатынасы тек мәлімет алмасу ғана деп түсінбеу керек. Оқушыны «Мен» тұрғысында дамыту сапалы даму деңгейін береді, оны нағыз субъект ретінде дамуын көздейді.

Қазіргі заман мұғалімі мектепте жұмыс істеу үшін әдістемелік дағды мен технологиялық біліктіліктің денсаулық сақтау жүйесіндегі «педагогикалық минимум» деңгейімен қамтамасыз етілуі тиіс. Оқушыларға денсаулық сақтаудың негіздерін білдіре отырып, салауатты өмір сүруге қызығушылығы мен сұранысын туғызу қажет. Демек денсаулық сақтау технологиясын оқу-тәрбие үрдісінде ұтымды пайдаланып жүрген, педагогикалық ұжым меңгерген оқушы мен олардың ата - аналар үшін оқытуда және күнделікті тұрмыста пайдалану деп түсіну керек.

В.В. Сериковтың анықтауынша, технология кез келген салада сол пәндік саланың объективті заңдарын көрсететін, оның даму логикасына сәйкес құрылған және қойылған мақсатқа сай іс-әрекет нәтижесін қамтамасыз ететін іс-әрекет [10].

Осы әдіснамалық реттеуішке сүйене отырып, технологияны болашақ маманның денсаулығын сақтауға және нығайтуға бағытталған жүйетүзуші және тіршілікті қамтамасыз етуші үрдіс шеңберінде білім беру мен тәрбиелеу арасында қарым-қатынасты жаңадан құруға алып келетін денсаулық сақтаудың педагогикалық іс-әрекеті ретінде анықтауға болады. Денсаулық сақтау технологиясы болашақ маманның оқу-танымдық іс-әрекетке мотивациясын көтеру құралы ретінде қолданылуы да мүмкін.

Сонымен оқу-тәрбие үрдісінде қолданылатын денсаулық сақтау технологияларын үш топқа бөліп көрсетіледі:

- білім беру үрдісінің гигиеналық тиімді жағдайларын қамтамасыз ететін технология;
- болашақ мамандардың физикалық белсенділігі мен оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыру технологиясы;
- сабақтарда қолданылатын сан алуан түрлі психологиялық-педагогикалық технологиялар.

Оқу - тәрбие үрдісіне денсаулық сақтау технологияларын жасау мен ендіруде ғалымдар мынадай бағыттарды ерекше көрсетеді: оқушы ағзасын шынықтыруға негізделген оқу пәндерін тереңдетуге

технологиялық жоспарлар жасау; оқушы қатысатын дене шынықтыру, спорттық секция мен мектептен тыс спорттық ұйымдардағы денсаулық сақтау компоненттерін жетілдіру; оқытудың мазмұнын оқушы денсаулығын сақтау технологияларына бейімдеу (оқушының дем алысын, денсаулығын қалпына келтіруге бағытталған жаңа режимде жұмыс жасау, оқушылардың дұрыс тамақтануы, витаминді тамақтануы, дәрігерлік-гигиеналық қамсыздандыру) оқушының ортасы мен мектептің медико-биологиялық ресурстарын денсаулық сақтау мақсатында тиімді қолдану.

Сондықтан бұл мәселені қарастырған ғалымдар еңбектеріне талдау төмендегідей заманауи денсаулық сақтау технологияларын бөліп көрсетуге мүмкіндік берді: *Денсаулықты сақтау және ынталандыру технологиясы*: стретчинг, ырғақ пластикасы, динамикалық үзілістер, қозғалмалы және спорт ойындары, релаксация, эстетикалық бағыттағы технологиялар, саусақ гимнастикасы, көз гимнастикасы, дем алу гимнастикасы, сергіту гимнастикасы, түзету гимнастикасы, ортопедиялық гимнастика. *Салауатты өмір салтына үйрету технологиясы*: дене шынықтыру сабағы, проблемалық ойын (ойын тренингі және ойын терапиясы), коммуникативтік ойындар, «Денсаулық» сериясынан сабақтар, нүктелі массаж, өз-өзіне массаж жасау, биологиялық кері байланыс (БКБ). *Түзету технологиялары*: арттерапия, музыкалық ықпал ету технологиясы, ертегі терапиясы, түспен ықпал ету технологиясы, мінез-құлықты түзету технологиясы, психикалық гимнастика, фонетикалық және логопедиялық ритмика.

Жоғарыда аталған денсаулық сақтау технологияларымен бірге медициналық - гигиеналық технологиялары, дене шынықтыру-сауықтыру технологиялары, экологиялық және өмір қауіпсіздігін қамтамасыз ететін, олардың барлығы денсаулық сақтау технологияларына бірігеді. Оларды тағы мынадай шағын топтарға бөлуге болады:

- *ұйымдастыру – педагогикалық технологияларына* белгілеген нормада, оқушының зорығу, гиподинамия т.б. дезадаптациялық жағдайлардың алдын алу үшін оқу үрдісінің құрылымын анықтаған технологиялар жатады;

- *психологиялық – педагогикалық технологиялар* мұғалімнің жұмысымен тығыз байланысты. Оның оқушыға бүкіл 45 минут барысындағы ықпалы, оқу үрдісінің барлық элементтерін психологиялық - педагогикалық сүйемелдеуі жатады;

- *оқу-тәрбие технологияларына* өз денсаулығына сауатты қамқорлық жасауды үйрететін және оқушының денсаулық мәдениетін қалыптастыратын, салауатты өмір салтына ынталандыратын, зиянды әдеттердің алдын алу, оқушының сабақтан тыс уақытын ұйымдастырушы - тәрбие жұмыстарын өткізетін, олардың ата-аналарымен ағарту жұмыстарын жүргізетін технологиялар жатады.

Сонымен бірге мектептен тыс уақытта жүргізілетін, қазір сабақтан тыс жұмыс ретінде айтылатын барлығынан ерекше екі топ бар:

- *әлеуметтік бейімделген және тұлғалық дамытушы технологиялар* оқушының психологиялық денсаулығын қалыптастырушы және шынықтырушы, тұлғаның психологиялық бейімделу ресурстарын көтеруді қамтамасыз етеді. Мұнда тек оқушылар ғана емес, олардың ата - аналары, педагогтар қатысатын әртүрлі әлеуметтік - психологиялық тренингтер, әлеуметтік және жанұялық педагогика бағдарламалары жатады.

- *емдеу-сауықтыру технологиялары* медициналық - педагогикалық білімдерді жинайды: оқушы денсаулығын қалпына келтіретін емдеу педагогикасы, емдік дене шынықтыру.

Қорыта келгенде, денсаулық сақтау технологияларының оқушыларға әсері медициналық, психологиялық және педагогикалық диагностикасы мен мониторингтің кешенді әдістері арқылы бағаланады. Үнемі кері байланыс жасап бақылап отыру жұмыстардағы олқылықтарды түзетуге көмектеседі. Сонымен қарастырылған әрбір технологияның денсаулық сақтау бағытында болуы, ал денсаулық сақтау іс-әрекеттерін кешенді қолдану нәтижесінде балада салауатты өмір-салтына тұрақты мотивацияның қалыптасуы және дамуы аса маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Шмойлова Н.А., Г.А. Калачев. *Ценность здоровья личности как фактор самоактуализации будущих педагогов.*
- 2 *Қазақ тілінің сөздігі.* – Алматы: Ғылым, 1986. 10 том.
- 3 *Словарь по социальной педагогике / Авт. сост. Л.В. Мардахаев.* -М.: «Академия», 2002. - 268 с.
- 4 Петров В.О. *Здоровьесберегающие технологии в деятельности учителя сельской школы //Сельская школа как личностно-ориентированная образовательная система: Материалы научно-практической конференции (май 2004г.). Вып. 1.- Ростов-н/Д: РГПУ, 2004.*
- 5 Смирнов Н. К. *Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе.* – М.: АПК и ПРО, 2002. - 121 с.
- 6 Абаскалова Н. П. *Системный подход в формировании здорового образа жизни субъектов образовательного процесса (школа ВУЗ): Монография.* Н.,:НГПУ, 2001. – 316 с.

7 Никольская, А. А. Задачи разработки истории детской и педагогической психологии // Вопросы психологии. - 2008. - №4. - С. 134.

8 Сонькин В.Д. Здоровьесберегающие технологии в условиях модернизации образования Центрального образовательного округа. – М.: «Пушкинский институт», 2003. - 35 с.

9 Ковалько, В. И. Здоровьесберегающие технологии в начальной школе: 1-4 классы. -М.: ВАКО, 2004. - 296 с.

10 Сериков В.В. Обучение как вид педагогической технологии. – М.: Академия, 2008. – 256 с.

УДК 316.62
МРНТИ 15.41.59

Мусина Г.М.¹

¹аға оқытушы, магистр,

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау Мемлекеттік Университеті
Атырау қ., Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЫҚПАЛ ЕТУ

Аңдапта

Бұл мақала оқушылардың суицидтік мінез-құлқына педагогикалық ықпал ету мәселесін қарастырады. Суицид мәселесін көптеген отандық және шет елдік ғалымдар зерттеген. Олар зерттеу жұмысын жүргізу және бақылау жасау барысында адамның өз өмірін қиюына алып баратын себептерін іздестіреді. Суицидтік мінез-құлық себептері өте күрделі және көпжақты. Оларды адамның биологиялық, генетикалық, психологиялық және әлеуметтік салаларынан іздестіруге болады. Отандық және шет елдік ғалымдардың, психологтардың және дәрігерлердің ой-пікірлері мен көзқарастары көбінесе ұқсас келеді, бірақ кейбір ғалымдар өзіне - өзі қол жұмсаудың басқа да себептерін байқады. Мысалы, З.Фрейдтің пікірінше, адамдар өлімнің әртүрлі жолын түйсінуден біледі, кейде сыртқы факторлар адамның сексуалдық және эротикалық компоненттерімен бірігіп кетеді. Ғалымдар суицидтік мінез-құлықтың ортаның сыртқы факторларына ғана емес, тұтас алғанда, отбасына және адамның өзіне де байланысты екендігін байқады.

Түйін сөздер: педагогикалық ықпал, суицид, суицидтік мінез-құлық, фактор, оқушылардың суицидтік мінез-құлқына әсер ететін факторлар.

Аннотация

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Г.М. Мусина¹

¹старший преподаватель, магистр

Атырауский Государственный Университет имени Х.Досмұхамедова
г. Атырау, Казахстан

Данная статья рассматривает проблему педагогического воздействия на суицидального поведения школьников. Проблему суицида изучали многие отечественные и зарубежные учёные. В ходе их исследований и наблюдений, они смогли отыскать причины того, почему человек хочет покончить с собой. Причины суицидального поведения очень сложны и многочисленны. Их можно искать в биологических, генетических, психологических и социальных сферах жизни человека. Во многом мнения и взгляды наших и зарубежных учёных, психологов и медиков сходятся, но есть и такие учёные, которые видели причину самоубийства немного иначе. Так, например З.Фрейд считал, что люди справляются с инстинктами смерти разными путями, отчасти происходит слияние внешних факторов с сексуальными и эротическими компонентами человека. Учёные обнаружили, что суицидальное поведение зависит не только от внешних факторов среды, но и от семьи и самого человека в целом.

Ключевые слова: педагогическое воздействие, суицид, суицидальное поведение, фактор, факторы влияющие на суицидального поведения школьников.

Abstract

PEDAGOGICAL EXPOSURE ON SUICIDAL BEHAVIOR OF SCHOOLCHILDREN

Mussina G.M.¹

¹senior teacher.master

Atyrau State University named after Kh.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

This article examines problem of pedagogical influence on the suicidal behavior schoolchildren. Problem suicide studied by many domestic and foreign scholars. In the course of their research and observations, they were able to find the reasons why people want to commit suicide. Causes of suicide are complex and numerous. They can be found in the biological, genetic, psychological, and social spheres of human life. In many respects the views and opinions of our and

foreign scientists, psychologists and doctors agree, but there are scientists who have seen the cause of the suicide a little different. For example Z.Freud believed that people cope with the instincts of death in different ways, partly merge external factors with sexual and erotic components of the human being. Scientists have found that suicidal behavior depends not only on the external environmental factors, but also on the family and the person as a whole.

Keywords: pedagogical impact, suicide, suicidal behavior, a factor influencing factors of suicidal behavior of schoolchildren.

Бүгінгі таңда әлемді алаңдатып отырған жаһандық мәселе ретінде суицид феномені мен суицидтік мінез-құлық факторларын зерттеу де маңызды болып табылады. Өзін-өзі өлтірушілер санының артуының негізгі ортақ себебі – бұл адамның жалғыздығының артуы барысында, оның қоғамнан қол үзуі, өз кезегінде қоғамның әлеуметтік-саяси тұрақсыздығының нәтижесі болып табылады.

Жасөспірім кезеңде суицидтік мінез-құлықтың кейбір өзгешеліктері болады. Жасөспірімдер арасында ересектерге қарағанда өзін-өзі өлтіруге әрекет жасау жиі кездеседі. Бірақ олардың азғана бөлігі өздерінің қойған мақсатына жетеді. Суицидтік мінез-құлық бұл жаста көп жағдайда демонстративтік сипатта болады.

Суицидтік мінез-құлықтың сыртқы формасы өзіне суицидтік әрекетті енгізеді. Суицидтік әрекет өліммен аяқталмайтын, өзінің өмірін қиюдың құралдарын мақсатты жасау. Онда құрал ретінде асылу, өзінің тамырын кесу, биіктен құрау, көліктің астына түсу, қарумен ату, күйік пен электрлік жарақат, басын қабырғаға ұру, венасына ауа жіберу, т.б. Суицидтік мінез-құлық жай ғана өмірмен қош айтысу туралы ойдан басталып әрі қарай суицидті жетілдіру бойынша жоспарлар әзірлеу және өзіне-өзі қол жұмсау әрекетін іске асыру құралдарын дайындау, өзіне-өзі қол жұмсау актісін өзінің орындауымен аяқталатын құбылмалы жағдай. Суицидтік актілердің жалпы құрылымы суицидтік мінез-құлық/тәртіптің ішкі және сыртқы формасында да қолданылады. Суицидтік мінез-құлықтың ішкі және сыртқы формалары адамның заттық іс-әрекеті құрылымының жалпы заңдылықтарына тәуелді болады. Оның макроқұрылымына психологиялық талдау біріншіден, олардың сылтаулары, уәждері бойынша жеке іс-әрекеттерді; екіншіден, - саналы түрдегі мақсатқа бағынышты әрекетті; үшіншіден, нақты мақсатқа жету жағдайына тікелей байланысты әрекеттерді бөліп көрсетеді. Мақсат пен мотивтер арасындағы қалыптасқан қарым-қатынасқа сай тұлғалық мәнді сана және тұлға қалыптасады.

Өзіне-өзі қол жұмсауға алып келетін әлеуметтік қолайсыз жағдайлар ғылымда «әлеуметтік фрустрация» ұғымымен түсіндіріледі, яғни адамдардың болашақтың белгісіздігіне алаңдаушылығы, мақсатқа жете алмауындағы торығып күйзелуі, жеке тұлғаның өзін дәрменсіз, ешкімге қажетсіз сезінуі, балалар мен ересектердің әлеуметтік қорғаныссыздығынан абыржуы, уайымға салынуы сияқты психологиялық жағдайы. Сонымен суицидтік мінез-құлық тұлғаның маңызды қажеттіліктерін қанағаттандыру жолында кездесетін кедергілерге қарсылық көрсетуге қабілетсіздігінің нәтижесінде туындайтын әрекет.

Суицидтік мінез-құлық – адамның саналы түрде өзін-өзі өлтіргісі келетін мінез-құлқының бір түрі. Суицидтік мінез-құлық көбінесе депрессия кезінде жиі кездеседі. Депрессия – торығу деген ұғымды білдіреді. Суицид жағдайында жан үзетіндердің көбі торығудың торынан құтылудың жолы – өлім деп біліп, сондай шешім қабылдайды. Демек депрессия адамның психологиялық ауытқуы. Көбіне көңіл-күйі болмаған немесе қандай да бір қайғылы оқиғаны, күйзелісті кезенді бастан өткерген адам депрессияға ұшырайды.

Республикалық психиатрлық ғылыми-тәжірибелік орталығымен психотерапияның мәліметтері бойынша өз-өзіне қол жұмсаудан көз жұмғандар саны елімізде орта есеппен және 100 мың адамға шаққанда 26,9 пайыз көрсеткішті көрсетуде. Бұл әрине әлемдік стандартпен салыстырғанда жоғары деңгейлік сатыны білдіреді [1].

Адам өміріне әсер ететін бұл жағдайларды факторлар деп атайды. Олар ғылымда әлі толық зерттелініп болмаған, кейбіреулері тіпті ғылымға белгісіз болуы да мүмкін.

Белгілі бір деңгейде ғана (онда да жан-жақты емес) белгілі факторларды шартты түрде 4 топқа бөліп қарастыруға болады:

- *мегафакторлар* – космос, планета, әлем. Бұлар белгілі бір мөлшерде жер шарының барлық тұрғындарына әсер етеді;
- *макрофакторлар* – белгілі бір елде тұратын адамдардың әлеуметтенуіне әсер ететін факторлар – ел, этнос, қоғам, мемлекет;
- *мезофакторлар* – адамдардың ірі топтарының тұратын жерлері мен оның типтері бойынша (аймақ, ауыл, қала, шағын қалалар т.б.); белгілі бір жалпы коммуникация аудиториясына жатуына

байланысты (радио, теледидар, интернет); белгілі бір субмәдениетке тәндігіне байланысты әлеуметтенуінің шарттары; мезофакторлар;

- 4-ші топ - *микрофакторлар* арқылы әлеуметтенуге тікелей немесе жанама түрде әсер етеді (А.В. Мудрик) [2].

Демек факторлар дегеніміз, оларға адамдарға тікелей әсер ететін жағдайлар – оларға отбасы, көршілер, құрбы-құрдастар, тәрбие мекемелері, түрлі қоғамдық, мемлекеттік, діни, жеке және контр-әлеуметтік ұйымдар, микросоциум жатады. Әрбір адамның өмірінде тығыз байланыста болатын адамдар тобы болады, оларды әлеуметтендіру агенттері деп атайды.

Әлеуметтенудің «механизмдері» жөнінде де бірыңғай, ортақ пікір жоқ. Сан алуан түрлі пікірлер бар. Мәселен, француздың әлеуметтік психологы Габриэль Тард негізгі механизм – еліктеушілік деп санаса, америка ғалымы Ури Бронфенбренер белсенді өсіп келе жатқан адам мен ол өмір сүріп отырған ортаның өзгеріштігі арасындағы өзара аккомодацияны (бейімделушілік) әлеуметтенудің негізгі айқындалушы механизмі деп есептейді [3, 4].

Белгілі ресей психологы В.С.Мухина әлеуметтендірудің механизмі ретінде ұқсастыру (идентификация) мен оқшаулануды ұсынды, ал, А.В. Петровский тұлға дамуы процесіндегі бейімделу, жекешелену және интеграция фазаларының заңды ауысуларын алға тартты [5, 6].

Э.Дюркгеймнің ғылыми еңбегінің жалпы бағыттары суицидтік мінез-құлыққа ықпал ететін *объективті және субъективті факторлардың* арақатынасын қарастыруды талап етеді. Ғалымның пікірінше, *өзін-өзі өлтіру себептерін* зерттегенде олардың мотивтерін ғана емес, әлеуметтік қоршаған орта мен адамды сипаттайтын жағдайларын да, сонымен қатар адамның қоғамдағы орнын анықтайтын, қалыпты өмір салтынан болып тұратын әлеуметтік ауытқуларды да есте ұстаған жөн [7].

Сондықтан философиялық, социологиялық, психологиялық, педагогикалық әдебиеттерді және ғалымдар зерттеулерін жан-жақты талдау суицидтік мінез-құлық мәселесінің көпжақты, пәнаралық мәселе ретінде биологиялық, психологиялық және әлеуметтік факторлардың күрделі өзара әрекеті нәтижесі екендігін ескере отырып, ықпал ететін факторларды келесідей топтастырып, сипаттауға мүмкіндік берді:

1. Ішкі (субъективті) факторлар: тұлғаның интеллектуалдық, дүниетанымдық, мотивациялық – қажеттілік, мінез – құлықтық, нейродинамикалық және өзін-өзі тану ерекшеліктері.

2. Сыртқы (объективті) факторлар: тұлғаның ата-анасымен, достары және құрдастарымен, БАҚ, бос уақытты өткізетін ұйымдарымен, мектеппен қарым-қатынас жүйесі

Соның ішінде, суицидтік жүріс-тұрыстың *ішкі факторларына* суицидент тұлғасының жеке ерекшеліктері (мінезі, психофизикалық және эмоциялық күйі және т.б.) жатады.

Сыртқы факторларға биологиялық сипаттағы микроәлеуметтік жағдайлар, ең алдымен отбасы тәрбиесі және коммуникативтік байланыстар жатады. Нақтылы суицидтік актілер ішкі, сыртқы факторлар, мотивтер мен жағдаяттарға байланысты тұжырымдалды.

Осындай аса маңызды мотивтердің жіктелімін С.В. Бородин мен А.С. Михлин ұсынған. Олар тұлғалық-отбасылық кикілжіндерді, ажырасуды, қоршаған ортада адамдар тарапынан балағаттауды, жақындардың ауруын немесе өлімін, жалғыздық, бақытсыз махаббат, сексуалдық қауқарсыздықты; денсаулық жағдайын (психикалық, соматикалық аурулар, кемтарлықтар); суицидтің әлеуметке қарсы жүріс-тұрысымен байланысты кикілжіндерді (қылмыстық жауапкершіліктің қауіптілігі, жазадан қорқу); жұмыспен немесе оқумен байланысты кикілжіндер; материалдық-тұрмыстық қиындықтар және т.б. түрлерін бөліп қарастырады [8].

Бала мен әлеуметтік қоршаған орта өзінің әрбір даму кезеңдерінде және әлеуметтік сапа жағдайы мен бұрынғы қалыптасып қалған өлшемдер, талаптар аралығындағы туындаған қайшылықтарды тез сезініп отырады. Егер бағалау нормасы дер кезінде өзгермесе, субъект ретіндегі баланың әлеуметтік өмірде дамуға қажетті қолайлы жағдай жасалмаса, өмірлік маңызды шешімге келу кезеңіндегі кедергілер, яғни «өмірдің проблемалық жағдайы» пайда болады.

Егер отбасы мен әлеуметтік орта балаға бұл кедергілерді жоюға көмектесе алмаса, онда ол «тәуекелділік жағдайға» жетеді. Ал егер бұл тұста педагог маман араласпаса, қиыншылықтар көбейе түседі де, бала «әлеуметтік қауіпті жағдайға» ұшырайды, сөйтіп, «тәуекел тобына» амалсыз тап болады. Өзін-өзі өлтіруге көбінесе жеке басының, отбасының мәселелері, оны шеше алмай мазасыз күйге көшуі итермелейді.

Демек өз-өзіне қол салу түсініспеушілік пен жалғыздықтан туындайтын мәселе. Өрдайым адамдардың бір-бірімен қарым-қатынасында түсініспеушілік орын алып жатса, ата-ана баласын түсіне

алмаса, күйеуі әйелін түсінбесе немесе керісінше дегендей, жақын жандардың бір-бірін түсінбеуі осындай қайғылы оқиғаларға алып келеді.

Сондықтан Қазақстандағы балалар арасындағы суицид мәселесіне ЮНИСЕФ БҰҰ Балалар қоры жүргізген зерттеу нәтижесіне назар аударылды. Мұнда суицидтік мінез-құлыққа итермелейтін қауіп-қатердің әлеуметтік және отбасылық факторларына сипаттама беріледі:

Ауыр әлеуметтік жағдай – әлеуметтік жағдайдың ауырлығы мен суицидтің, суицидтік әрекеттер жасау қаупінің арасындағы байланыстарға қатысты зерттеулердің көпшілігі қоғамның әлеуметтік тұрғыдан аз қамтамасыз етілген отбасыларынан шыққан балалар мен жасөспірімдер арасында, атап айтқанда, табысы төмен, қайыршылық жағдайда жәрдемақыға өмір сүріп жатқан немесе үшінші тұлғаларға тәуелді, сонымен бірге шектеулі академиялық жетістіктері бар балалар мен жасөспірімдер арасында суицидтік әрекет жасау қаупі жоғары екені анықталды.

Ата-аналардың бөлек тұруы және ажырасуы – зерттеулер ата-аналары бөлек тұратын немесе ажырасқан балалар мен жасөспірімдер арасында суицид және өзіне-өзі қол жұмсау әрекеттері қауіп жоғары екенін анықтады. Мысалы, зерттеу суицидтік іс-әрекеттердің құрбандары көбінесе «толық емес отбасылардан» шыққан балалар болып келетінін анықтады.

Кейбір зерттеулер бөлек тұру немесе ажырасу салдарынан биологиялық ата-анасының бірін жоғалту немесе қайтыс болуына байланысты ата-аналарының бірін жоғалту көп жағдайда балалардың құлазуы мен суицидтік мінез-құлқын қоса алғанда, олардың бойында психикалық ауру белгілерінің даму қаупінің жоғары болатынын көрсетті.

Ата-аналардың психикалық ауру белгілері – зерттеулер құлазу, кейбір заттарды пайдалану және шамадан тыс пайдаланумен байланысты бұзушылықтар пайда болған, қоғамға жат қылық жолына түскен жағдайларды қоса алғанда, психикалық ауру белгілері бар ата-аналары бар балалар арасында өзіне-өзі қол жұмсау және соған әрекеттену статистикасы жоғары деп санайды. Оның үстіне, суицид құрбандарының отбасыларында кейбір заттарды пайдалану мен шамадан тыс пайдаланумен байланысты құлазу және тоқырау деңгейі аса жоғары екені анықталды.

Отбасындағы суицидтік оқиғалар – зерттеулердің көпшілігі балалар мен жасөспірімдердің суицидке және өзіне-өзі қол жұмсау әрекеттеріне баруы бұрын отбасында болған суицидтік оқиғалар мен мінез-құлық нысандарымен байланысты екенін анықтады.

Отбасындағы дау-жанжал – көптеген зерттеулер отбасындағы зорлық-зомбылықты қоса алғанда, ата-аналарының арасындағы дау-жанжалдарды бақылаған балалардың өзіне-өзі қол жұмсау әрекеттерінің жоғары екенін көрсетті. Негізінде балалар отбасындағы дау-жанжалдардың өздеріне қол жұмсауға баруына себеп болғаны туралы жиі айтты.

Бала кезде физикалық немесе сексуалдық зорлық көру – зерттеулердің бірқатары дене мүшесіне қасақана зақым келтіру сияқты, бала кезде басынан өткен физикалық немесе сексуалдық зорлық көру мен суицидтік қауіп-қатер және оған әрекеттену арасындағы байланысты зерттеді [9, 10].

Бұл зерттеу бала кезінде физикалық немесе сексуалдық зорлық (инцест, азғындық сипаттағы іс-әрекеттер мен зорлау) көрген балалар мен жастардың суицидтік мінез-құлықтарға және дене мүшелеріне қасақана зақым келтірудің өзге нысандарына бейімділік деңгейі аса жоғары екенін жүйелі түрде анықтады.

Қорыта келгенде, суицидтік мінез-құлыққа ықпал ететін көптеген факторларды, атап айтқанда, ауыр әлеуметтік жағдай, ата-аналардың бөлек тұруы және ажырасуы, ата-аналардың психикалық ауру белгілері, отбасындағы суицидтік оқиғалар, отбасындағы дау-жанжал, бала кезде физикалық немесе сексуалдық зорлық көру, ата-аналар мен балалар арасындағы қарым-қатынас, стрессті жағдайлар мен қолайсыз өмір сүру жағдайлары, жағдаяттық және айналадағы факторлар, индивидуалдық-жеке факторлар, психикалық денсаулық факторларына, сонымен қатар әлеуметтік-демографиялық, табиғи, медициналық, жеке психологиялық факторларды бөліп көрсетуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Аналитические данные Министерства здравоохранения Республики Казахстан. – Астана, 2012-2013 гг.
- 2 Мудрик А.В. Социализация человека: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр Академия, 2004. -304 с.
- 3 Загребина А.В. Психологическая социология Габриэля Тарда. Дисс... кандидат социологических наук. Санкт-Петербург, 2004. - 134 с.
- 4 Бронфенбренер Ури. Два мира детства. Дети в США и СССР» (– М.: Прогресс, 1976; оригинал: Two Worlds of Childhood: US and USSR. Penguin, 1975)
- 5 Мухина В.С. Возрастная психология. - М., 1997.

6 Петровский А.В. Проблема развития личности с позиции социальной психологии// Вопросы психологии. 1984. № 4.

7 Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд: Пер. с фр. / Изд. Подг. Вал. А. Луков. – СПб.: Союз, 1998. – 496 с.

8 Бородин С.В., А.С.Михлин Актуальные проблемы суицидологии. – М., 1984. - 374 с.

9 www.unicef.kz

10 Кудьярова Г.М. Основные закономерности распространенности психических расстройств в Республике Казахстан (клинико-эпидемиологическое исследование): автореф. дисс. ... доктора. мед. наук. – М., 2000. – 48 с.

UDC 372.881.111.1

МРНТИ 14.07.01

A. Zhuasbayeva¹, G.M. Kassymova²

¹MA 2nd course student of Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

²Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

THE INFLUENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS ON LEARNER'S ATTITUDES AND ACHIEVEMENTS

Abstract

The aim of this study is to investigate the influences of foreign language teachers on learner's attitudes and achievements. The study has been carried out at the language center "Oxford Vision", Almaty. The data have been collected by means of a questionnaire and interview foreign language teachers and learners, the aim of which is to obtain information about the effects of teachers on students with different levels. The results of the study have revealed that, in a language class, all teaches can undoubtedly influence learners in so many aspects. So, teachers bring a big contribution to a learner's development. This study will define the role of foreign language teacher as a mediator and their influence on learners. Every teacher expects positive feedback from their learners. It depends not only on teacher, also it depends on learners. If students are motivated, the teacher can teach easily and professionally. Teacher can open each student as a personality; it means they can achieve good feedback in the future.

Keywords: attitude, achievement, EFL, teacher, learner.

Андатпа

ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ ЖӘНЕ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫНА ДЕГЕН ӘСЕРІ

Жуасбаева А.Р.¹, Кассымова Г.М.²

¹Сүлейман Демирел атындағы Университетінің екінші курс магистранты, Қаскелен қ., Қазақстан

²Сүлейман Демирел атындағы Университетінің п.ғ.д., ассоц. профессоры, Қаскелен қ., Қазақстан

Бұл зерттеменің мақсаты шет тілі мұғалімдерінің оқушылардың жетістіктері және қарым-қатысына деген әсерін анықтау. Зерттеме Алматы қаласындағы "Oxford Vision" тіл орталығында жүргізілді. Әртүрлі деңгейдегі оқушыларға мұғалімдердің ықпал етуі жайында ақпарат жинау мақсатында осы мәліметтер сауалнама және сұхбат алу арқылы жиналды. Зерттеменің нәтижесі бойынша, еш күмәнсіз, барлық оқытушылар оқушыларға көп жағынан әсер ете алады. Сонымен, мұғалімдер оқушылардың дамуына үлкен үлестерін қосады. Бұл зерттеме шетел мұғалімдерінің медиатр ретінде оқушыларға әсер ете алу рөлін анықтайды. Әр мұғалім өздерінің оқушыларынан оң нәтиже күтеді. Бұл тек мұғалімге байланысты емес, сонымен қатар оқушыларға да байланысты. Егер студенттерде мотивация болса, мұғалімдерге де оларды оқыту оңайға түседі. Мұғалім әр оқушыны жеке – тұлға ретінде аша алады; бұл дегеніңіз, оқушылар болашақта көрсететін нтижелері оң болады.

Түйін сөздер: қарым-қатынас, жетістік, EFL, мұғалім, оқушы.

Аннотация

ВЛИЯНИЕ УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА ОТНОШЕНИЕ УЧАЩИХСЯ И ДОСТИЖЕНИЯ

Жуасбаева А.Р.¹, Кассымова Г.М.²

²МА., Университет имени Сулеймана Демиреля, Алматы, Казахстан

² п.ғ.д., ассоц. проф., Университет имени Сулеймана Демиреля, Алматы, Казахстан

Целью данного исследования является исследование влияния учителей иностранного языка на отношение и достижения учащихся. Исследование проводилось в языковом центре «Oxford Vision» в Алматы. Данные были собраны с помощью вопросника и собеседования с преподавателями иностранных языков и обучающихся,

целью которого является получение информации о влиянии учителей на учащихся разного уровня. Результаты исследования показали, что в классе преподаватель иностранного языка может влиять на учащихся во многих аспектах. Таким образом, учителя играют большую роль в развитии учащегося. В этом исследовании будет определена роль учителя иностранного языка в качестве посредника и его влияние на учащихся. Каждый учитель ожидает положительных отзывов от своих учеников. Это зависит не только от учителя, но и от учеников. Если студенты мотивированы, учитель может легко и профессионально преподавать. Учитель может открыть каждого ученика как личность; это означает, что они могут добиться хорошей обратной связи в будущем.

Ключевые слова: отношения, достижения, EFL, учитель, учащийся.

Foreign language competence has become a widely respected feature of educated individuals. Learning a foreign language has recently become a popular and essential means for gaining prestige in social as well as professional milieu. It is generally believed that language teaching is meant to contribute to the learners' general education as well as knowledge about other cultures and civilizations. It is held that there are two major values in the study of a foreign language: extrinsic and intrinsic. The extrinsic value involves the practical use of the language. Learners in this case might want to learn a foreign language to read textbooks and articles in that language, to travel to a country where that target language is spoken, to get a job where the knowledge of the foreign language is essential, or for a more immediate purpose such as meeting the foreign language requirements for admission or graduation from educational institutions. A parallel term used from the students' perspective is 'instrumental orientation'. The intrinsic value refers to the value of learning the language itself. Knowing a foreign language has humanistic and intellectual benefits; it frees the individual from the linguistic limitations of one single language. A parallel argument is that depending on a translation for understanding the works of others is inadequate. English, more than any other language in the world, has gained the prestige of being the international language.

Language learning is considered as the basis of human existence that can help us to express our opinions, hopes, and even our dreams [1]. Crystal stated that attitudes are the feelings people have about their own language or the languages of others. Therefore, language attitude is a construct that shows linguistic behavior in particular [2].

Greenwald believed "attitudes are pervasive, predict behavior, are a force in perception and memory, and they serve various psychological functions." [3] From a psychological point of view, there are three components that construct individual's attitudes [4]. This model is known as the ABC model of attitudes that are Affective, Behavioral, and Cognitive components. According to Eagly and Chaiken, attitude is "a psychological tendency expressed by evaluating a particular entity with some degree of favor or disfavor" [5]. Bohner and Wänke reported "attitudes represent an evaluative response towards an object and can be defined as a summary evaluation of an object or thought." [6, p.]

Student's attitude is not separate from learning; therefore, it should be the crucial part of foreign language learning. Based on Schibeci and Riley, attitudes influence achievement, rather than achievements influencing attitudes. Therefore, both negative and positive attitudes have numerous influences on the success of language learning. Studies show that affective variables have significant influence on language success [7].

The relationship among teachers' attitude and behavior and the students' academic achievement has been endorsed by a large body of research. Bowie and Bond along with Tauber approved that teachers' negative attitude and behaviors are precisely related to students' failure in learning a language [8]. Sarwar claimed that high academic achievers have better study habits and more positive study attitudes than low academic achievers [9].

There are different hypotheses about attitudes and achievement. In this study, we can describe attitude in terms of learners' attitude, teachers' attitude, and also learners' achievement in learning process. Stipek investigated that those students who perceived a more nurturing relationship with teachers tended to have better attitude towards academia and often did better than their peers who lacked the same support system. Furthermore, Marzano & Kendall argued, "the quality of teacher-student relationship is the keystone for all other aspects of classroom management". However, it is the teacher who plays the greatest role in setting the atmosphere [10].

This study seeks to discover the relationship among attitudes of English language teachers and students towards each other and students' achievement. It is said that language teachers, researchers, and students should acknowledge that high motivation and positive attitude of students facilitate second language learning. Thus, if a learner does not have the interest and tendency in acquiring the target language to communicate with others, this learner will possess a negative attitude and will not be motivated and

enthusiastic in language learning. Therefore, learners' attitudes could incorporate in language learning because it may influence their performance in acquiring the target language. Students' attitude, i.e. feelings, beliefs, likes, dislikes, needs, should be considered, since their attitudes influence language learning. This study looks into the concept of attitude as one of the major affective factors for success in learning a foreign language.

Thus the purpose of this study aimed at exploring the Kazakhstani EFL teachers' attitudes towards TEFL and the factors which contribute to the building of these negative and positive attitudes. While research we attempted to answer the following questions:

1. How foreign language teachers influence on learners' attitudes and achievements?
2. How do students feel about learning from native speakers?

We believe that since there is a profound need to explore Kazakhstan teachers' attitudes toward teaching English as a foreign language and to what extent there is a relationship between these attitudes and their classroom practices, it is hoped that the findings of the study may provide teachers with insights into their performances and achievement in the classroom. In addition, this study will also shed light on the importance of changing teacher's attitudes toward teaching English, because one of the main requirements of professionalized teaching involves changes in the attitudes of teachers. Moreover, this study should open venues for further research in attitudes as problems in pedagogy.

The generalization of the results of the study is limited by these factors:

1. This study is conducted on EFL Kazakhstani teachers and learners of Educational center Oxford Vision, Almaty.
2. The number of the participants of the study (15 teachers and 40 learners) is relatively small because of using educational center.

- *Full analysis of teachers' questions:*

- a. "Can foreign language teachers influence on learners' attitudes and achievements? How?"

Questions had taken from 15 teachers and their answers were positive. Yes, any teacher will influence on learners'. Teachers are indispensable to learners' attitudes and success; the impact they yield on every learner's life is undiscounted. This reality supports that definitely foreign language teachers can influence on learners' attitudes and achievements. How is it possible? Firstly, being foreign language teachers, they inspire and motivate the learners to do all they can to learn the language. They deliver them the idea that if they have been able to learn the foreign language (English), they are able too. Secondly, the enthusiasm that they exhibit as they teach them triggers their desire to cope with the challenges they meet in the course of their studying and learning the language. Thirdly, as they instill in them the reasons why it is essential to learn the language, they employ teaching methods that lead them to achieve their targets. Finally, they guide them until evident results are seen in them.

- b. "How do students feel about learning from native speakers?"

(These questions were asked from native speakers in Oxford Vision, Almaty)

A foreign language teacher equally shares with the challenges a native speaker or any language teacher has about teaching foreign students. Based on answers of native speakers, it is not a matter of whether you are a native speaker or not but rather how you perform your duties that affect the learners' behavior towards you. The students can feel and see if their teacher is qualified to teach them. Certainly they will trust their teachers who show their capabilities and sincerity in teaching them. It is therefore imperative teachers showcase what they have and prove that they are ready and capable so that their students will respect them.

- *Full analysis of learners' questions:*

- a. "Can foreign language teachers influence on your attitudes and achievements? How?"

Questions had taken from 40 learners and their answers were positive. For instance 5 of them:

- Ms. Gulim "I strongly have to say that all my achievements which I was reached depend on my teachers' works. I didn't know anything about this language but my teachers give me opportunity to learn language and get the high level. I think FL teachers give or show us the foreign culture and information about them."

- Mr. Arman "FL teachers possess a big influence on our attitudes and achievements. With the help of them you can effectively learn English. First of all, you will think in English more fast and work productively with this language. You will not feel any fear and you will become more confident while discussion with others."

- Ms. Zhuldyz “Foreign language teachers influence on my attitude greatly. By their way teachers motivate me to know more and to learn hard. Teachers motivate me to do homework and projects, so now my English becomes better...”

- Mr. Dauren “The teachers’ role in the development of society has always been extremely important for teacher-carriers of knowledge that is transmitted to future generations. The teacher has a direct impact on the achievement of their students.”

- Ms. Dana “The role of teacher in the educational set up is very important. My teacher took time to listen to me. She asks about my plans and dreams and encourages me to follow them. A great teacher makes learning fun. She possesses a passion for the subject. She inspires us to think deeply about the English. I want to say that teachers can have a huge positive influence on their learners.”

According to these questionnaires, you can conclude that any teacher is a person who shows directions of development to their learners. English Foreign Language Teachers will influence positively on learner’s attitudes and achievements.

While research we needed also to answer three questions:

1. Are foreign language teachers aware of their role in motivating a positive attitude and good achievements toward learning by learners?

Yes, they are conscious of their role in motivating learners. Most foreign language teachers always influence positively to learners. Any teacher will feel their responsibility and role in class; they will try to show themselves in the best way. It does not depend on a teaching a subject for motivating learners. More important thing is who you are as a teacher and a human. If your words coincide with your actions, students will learn and consider your advices. FL teachers can have a direct influence in motivating learners, because they contribute a lot in building their self-confidence and especially in communication. There are some list of FL teachers and their answers to interviews:

- Ms. Bessie: “If the teacher is motivating the learner to learn, the learner will be motivated. But the teacher needs to be serious on how to motivate. She needs different engaging activities that so the student feel and know that her/his teacher really wants the best for him/her, so he/she will be touched and emotions will affect the students attitude and achievement.”

- Ms. Tolebike: “Obviously, any teacher has influence on learners’ attitudes and achievements. Because, the teacher is a person who wakes interest to the subject. Almost 50% percent of learners achievements and attitudes toward the language depends on teacher, depends on how teacher presents knowledge, how teacher attracts and motivates.”

- Ms. Sahlee: “As an English Foreign Language teacher, I am aware of the individual attitudes of my students and that I should meet also their individual needs. But, learning will also depend on the learners. Learning will not take place if the learners were not motivated. On the other hand, if learners are really eager to learn, they will gain confidence and be rewarded from knowing and understanding another language.”

- Ms. Altynay: “Foreign Language teachers can influence the learners’ attitude and achievements. We all know that attitude refers to our feeling. And this feelings shape our behaviors towards learning. So, if the learner likes his/her foreign language teacher, it will be easy and enjoyable for him/her to learn the foreign language and achieve the goal in learning.”

2. Are students aware of good attitudes in class and their achievements in learning language? Are there any examples?

Timur Koval: “In Oxford Vision I am getting more knowledge and practice learning foreign language, because our teacher only speaks in English. I think it is very well for learners. Thanks.”

Sabina Alyahassova: “In Oxford Vision I came with low knowledge foreign language, but now my level is upper-intermediate. I have been studying for a one year; we have learned with course book English File ‘Oxford Press’ and we have improved our four skills. Every lesson, our teacher made different activities, games and gave some projects. I like English language and I am going to choose this language to my future.”

Gulim Yerbolkyzy: “In Oxford Vision, we have just spoken in English without using L1 and it was difficult for first time. I have improved my language; I have lost my barrier and fear. My achievements I recognized when I have passed my final examination at school and I was very happy. I will continue to learn this language and I hope to achieve more...”

3. Do native speakers always have a positive impact on learners? Are there any learners who feel uncomfortable in communication?

Yes, they do. They bring with them their culture, they explain their experience and bring knowledge and share it with their learners. It is really interesting to our learners. As normal behavior of the student, at first

they will feel shock and uncomfortable because this is native speaker and this is not their language. They will also feel shy towards the native speaker, because they will think that this teacher knows (about) everything about the language that he/she is teaching. Anyway, with native speaker they can speak only L2, because we need to understand each other. So, it makes them huge practice and easy to remember and increase their knowledge of foreign language. Anyway there are, we can see two things:

a. Learning with native speaker will help to improve your knowledge and this is better for you. Native speaker will represent their culture with foreign language, they can influence to your attitudes and achievements. You will respect this language, this culture and your language skills will become to increase.

b. However, we have still problems in learning foreign language with native speaker for learners of 'beginner to pre-intermediate levels'. Because, they will not understand native speaker and when this teacher will describe new material and learners cannot understand this new topic well. They would like to ask some questions, but they cannot ask in their native language.

At the end of research, we recognized that a student's opinion doesn't reflect the totality of all. To sum up, there are three possible kinds of students in a foreign language class. The first are the students who consider foreign language learning as a common requirement asked by the school. These kinds of students would normally perform in a fairly manner and would make satisfactory scores in their tests. The second are the ones who deeply understand its significance in today's society. They see learning a foreign language as an instrument that could open new opportunities which could be useful in the industry. These students deeply take the subject seriously that they would study hard and make high grades with massive level of dedication. Lastly, the third kind of student in a foreign language class is the ones who simply consider it as part of the dominating pop-culture. They would probably see a foreign language as a tool that could determine one's social status in the society. They may or may not take the subject seriously based on how they see themselves on a different spectrum.

Conclusion

To conclude this research work, for all obvious reasons we can think of, all teachers and not just foreign language teachers can undoubtedly influence learners in so many aspects. In school, students spend a huge amount of time absorbing new ideas from their teachers. Throughout the learning process, they both consciously and unconsciously make use much of their senses as they communicate, listen and interact with their teachers. In the same degree, it stands to reason that teachers bring a contribution to a student's development. There are many skills applied as they use numerous tools, both traditional and non-traditional, to educate learners to a great degree, not to mention their own personality and natural talents that they could put on through their course of teaching. Therefore, as students go on and move forward from one level to the next throughout their years in school, they would most probably apply what they have learned from their teachers in the real world. In accordance to what has been mentioned above, foreign language teachers are no different from others. Looking at the bigger picture, they could influence even more as teaching a foreign language involves culture. Letting students learn more about culture and diversity could increase their level of understanding of the world. This could take them to new possibilities as they gradually see the reality we all live in. As a consequence, they would inevitably foresee the feasible opportunities they would more likely to gain, the way of life they might decide on, and what lies ahead.

References:

- 1 Tavit, Z. (2009). *Parental attitudes towards English education for kindergarten students in Turkey. Kastamonu Education Journal*. 17 (1), 331- 340.
- 2 Crystal, D. (1997). *English as a global language. Cambridge: Cambridge University Press.*
- 3 Greenwald, A.G. (1989). *Why attitudes are important: Defining attitude theory 20 years later. In Partkanis, A. R., Breckler, S. J., & Greenwald, A.G. (Eds.), Attitude structure and function. The third Ohio State University volume on attitudes and persuasion (pp 429-440) xiv, 462pp.*
- 4 Cherry, K. (2012). "What is motivation?" *About.com "Psychology, [Retrieved 05/2013 From] 'http://psychology.about.com/od/mindex/g/motivation-definition.htm.*
- 5 Eagly, A. H. & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes. Orlando, FL: Harcourt Brace.*
- 6 Bohner, G. & Wanke, M. (2002). *Attitudes and attitude change. Hove: Psychology Press*
- 7 Schibeci, R. & Riley, J. P. (1986). *Influence of students' background and perceptions on science attitudes and achievement. Journal of Research in Science Teaching, 23 (3), 177-187.*
- 8 Tauber, R. T. (1997). *Self-Fulfilling prophecy: A practical guide to its use in education. West Port, CT: Praeger.*
- 9 Sarwar, M. (2002). *A Comparison of study habits and attitudes of low and high achievers at secondary level. Unpublished Thesis University of A.I.O.*
- 10 Eveyik, E. (1999). *Development of an attitude scale to investigate Turkish EFL teachers' attitudes. (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.*

УДК 78 (075.8)
МРНТИ 14.25.09

А.Қ. Ахметова¹

¹*п.ғ.к, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің
профессоры, Алматы қ., Қазақстан*

ҚАРАПАЙЫМ БАЛАЛАР АСПАПТАРЫН МУЗЫКА САБАҒЫНДА ПАЙДАЛАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада мектептегі музыка сабағында және сыныптан тыс жұмыста қарапайым аспаптардың пайдалануы қарастырылған. Олар балалардың ынтасын арттырып, қуанышқа бөлейді, сонымен қатар оқушылар әртүрлі музыкалық әрекеттерге белсене қатыса бастайды, ал ол өз кезегінде балалардың эстетикалық талғамының өсуіне жәрдемдеседі. Сондықтан олардың шығу тарихын, ерекшеліктерін, ойнау тәсілдерін педагогикалық тұрғыда ұғындыру қажет. Аспаптарды меңгерудің ең алғашқы қадамы ретінде оқушылардың ырғақтық қабілетін дамытатын қарапайым жаттығулар жасау, әр аспаптың ерекшеліктерін ескеру, орындалатын жаттығудың балалардың меңгеруіне жеңіл әрі түсінікті болуын қадағалайды.

Түйін сөздер: музыка сабағы, сыныптан тыс жұмыс, қарапайым аспаптар, қызығушылық, шығармашылық, ырғақ, дағдылар, іскерлік, жаттығулар.

Аннотация

ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОСТЫХ ДЕТСКИХ ИНСТРУМЕНТОВ НА УРОКЕ МУЗЫКИ

А.К. Ахметова¹

¹*к.п.н, профессор Казахского Национального педагогического университета им. Абая,
г. Алматы, Казахстан*

В данной статье рассматривается использование простых инструментов на уроке музыки и внеклассной работе. Они развивают у детей интерес, эстетический вкус, также учащимся дается возможность участвовать на разных музыкальных деятельности. Поэтому надо давать информацию детям о исторических возникновениях, особенностях инструментов и методов игры. А также учитывая особенности инструментов для развития ритмических способностей дается простые упражнения.

Ключевые слова: урок музыки, внеклассная работа, простые инструменты, интерес, творчество, ритм, навыки, умения, упражнения.

Abstract

THE USE OF SIMPLE CHILDREN'S INSTRUMENTS IN MUSIC LESSONS

Akhmetova A.K.¹

¹*c.p.s., professor of Kazakh National pedagogical university after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

This article discusses the use of simple tools in music lessons and extracurricular activities. They develop children's interest, aesthetic taste, and students are given the opportunity to participate in various musical activities. Therefore, it is necessary to give information to children about historical origins, features of tools and methods of play. And taking into account the peculiarities of the instruments simple exercises are given for the development of rhythmic abilities.

Key words: music lesson, extra-curricular work, simple instruments, interest, creativity, rhythm, skills, skills, exercises.

Қазіргі таңда оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесінің өзектілігінің артуына мектептегі оқу-тәрбие үрдісіне жаңаша тұрғыда қарап, бойындағы дара мүмкіндіктерін, интеллектуалдық қабілеттерін өз іс-әрекетінде шығармашылық дамыта отырып, әлемдік өркениет пен ұлттық мәдениеттің үздік үлгілері арқылы шығармашыл жеке тұлға қалыптастыру мәселесі себеп болып отыр.

Әсіресе, белсенді де шығармашыл жеке дара тұлға тәрбиелеуге үлкен көңіл бөліну, жалпы білім беретін мектептердегі бастауыш сынып оқушыларын өзінің туған халқының рухани байлықтарымен, оның ұлттық мәдениетін, дәстүрлерімен терең таныстыру қажеттігі туындайды.

Бастауыш сынып оқушыларын аспаптық музыка негізінде оқытудың өзіндік ерекшеліктері мен мүмкіндіктері бар.

Мұғалімді тәрбиелей келе П.П.Блонский: «оқушының әрқайсысының жеке ерекшеліктерін көруге үйрету керек», - дейді [1].

Бастауыш сынып оқушыларының жасын балалықтың шыңы деп атайды. Себебі бала әлі күнге дейін балалықтың көп қасиеттерін сақтайды – жеңіл ойлау, аңқаулық. Оқу ол үшін – маңызды іс-әрекет.

Жалпы білім беретін музыка сабағы мен сыныптан тыс жұмыстар шығармашылық барысынан тұрады. Онда оқудың түрлерімен әдістері неғұрлым мол болса, оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін алғышартта солғұрлым көп екен. Ал мектеп оқушыларымен музыкалық жұмыстың неғұрлым белсенді де оңайырақ түрі қарапайым музыка аспабында ойнау.

Осы орайда, сабақта балаларды музыкалық аспаптық музыкасына қызықтырып, мәдениетті азамат тәрбиелеу көзделген. Әрине, осы бағытта жұмыстардың жүргізілгенін, яғни біраз еңбектерін барлығын, олардың тәрбиелік мәнінің зор екендігі ескергеніміз жөн. Бұған негіз ретінде Р.Жәрдемәлиеваның, М.Балтабаевтың, А.Райымбергеновтың, Ш.Құлманованың бастауыш сыныптарына арналған әдістемелік бағдарламасын атап өтуге болады. Ол оқушының талғамын, эстетикалық тәрбиесін, көркемдік қызығушылығы мен шығармашылық қатынасын арттыруға ықпалын тигізуде.

Ал музыкалық аспапты ұнату, оған қызықтыра отырып, сезімдерін ояту арқылы балаларға музыкалық аспаптың нағыз кереметтігін, кездесетін көркем үлгілерін, олардың шығу тарихын, ерекшеліктерін, ойнау тәсілдерін педагогикалық тұрғыда ұғындыру қажет. Сабақта немесе сыныптан тыс жұмыстарда музыкаға ойнауға қоса қатысып отыру балалардың ынтасын арттырып, қуанышқа бөлейді. Оның үстіне мұндайда музыкалық бейімділігі нашар балалардың өздеріне де іштей жатырқау сезімі біртіндеп жоғалып, олар әртүрлі музыкалық әрекеттерге белсене қатыса бастайды, ал ол өз кезегінде балалардың эстетикалық жағынан өсуіне жәрдемдеседі.

Оқушылардың сүйіп ойнайтын аспабының қатарын жататын, ұрып және сілкіп ойнайтын музыкалық аспаптардың бірі – **асатаяқ**. **Асатаяқты** бұрын көбінесе диуана-бақсылар қолданған. Оның бірнеше түрі бар. Басына бұршақ салып, металл сылдырмақтары басына ілінеді. Олар қоңыраулы, сакиналы асатаяқ болып бөлінеді. Олардың құрылысына қарай үндері де өзгеше. Мысалы, алты қоңыраулы асатаяқтардың үні сыбызғының дыбыс қатарына сәйкес келеді. Асатаяқтың барлық түрін ансамбльдерде, оркестрде қолдану оның өзге аспаптармен жақсы үндестігін тәжірибе көрсетті [2]. Асатаяқ бүгінде мектеп оқушыларының сүйіп ойнайтын аспабына айналды.

Қоңырау – ерте заманда қылқобызшылар мен қобызшылар және басқа да бақсылардың қолданған музыкалық аспабы. Күйшілер қоңырауды қылқобызбен домбыраның жоғарғы мойын жағына байлап алып, кейбір ән-күйлерді тартқан кезде, әрлі-берлі шайқап, шылдырлатып отыратын болған екен. Ал шаңқобыз тартатын әйелдер қоңырауды саусақтарына киіп алып, анда-санда қағып отырып шылдырлатқан [3].

Тұяқтас – үру арқылы үн шығаратын аспаптар тобына жатады. Ол аттың тұяғынан жасалады, оны өңдеп музыкалық аспап ретінде қолдану үшін бір немесе бір жарым жыл уақыт келтіру қажет. Сонда ғана соққанда анық, таза үн шығады. Тұяқтасты бес саусақтың ұшымен алақанға жеткізбей ұстап, екі шеткі жиегін кезекпен жартылай дөңгелетіп, алмастыра отырып соғу керек [3].

Ұрып ойнайтын аспаптарды қолдану барысында балалардың ырғақ сезімін дамытатын қарапайым жаттығулар жасаған тиімді.

Ырғақ – қозғалыс элементтерін пайдалану мен дыбыстың динамикасы, ансамбльдің сипаты жөнінде алғашқы түсініктер береді.

Жоғарыда айтқанымыздай ұрып ойнайтын аспаптар қатарына дабыл, даңғыра, кепшік, дауылпаз, шындауыл жатады.

Ұрып ойнайтын аспаптың бірі – **дабыл**. Дабылдың шанағының екі жағы да терімен қапалады. Ерге іліп қою үшін бүйіріне ағаш сап орнатылады немесе қайыс ілгешек тағылады.

Студенттердің оқу үрдісінде, мектеп оқушыларымен практикалық жұмыс кезінде жиі пайдаланып жүрген аспаптардың біразына тоқталайық.

Ксилофон – грек тілінен аударғанда “дыбыс шығаратын ағаш”. Ксилофон қаз-қатар тізілген, қысқалы-ұзынды ағаштан жасалады. Ұзын ағаштар – жуан дыбыс, қысқа ағаштары – жіңішке дыбыс шығарады.

Ксилофонның дыбысы басы жұмыр келген екі таяқшалармен соғып ойнау арқылы шығады. Дыбысы құрғақ, сақылдап, сыңғырлап шығады. Ксилофон жеке соло ретінде ойнағанда керемет әсерлі болады, әрине басқа аспаптар тобының сүйемелдеуінде.

1874 жылы француз композиторы Сен-Санс “Өруақтар биі” атты шығарма жазады. Оны алғашқы рет орындағанда тындаушыларын әбден шошытады, оларға сүйектердің сықырлаған дыбыс, бас сүйегінің склетімен үңірейген көздің орны көрінгендей болады. Ал бүгінде бұл аспап ешкімді

корқытпайды, балалар үлкен ынтамен үйреніп ойнайды, оны жеңіл меңгеруге болады. Балаларға арналған ксилофонның диапазоны бірінші октаваның “до” дыбысынан екінші октаваның “ля” дыбысына дейін қамтылған.

Металлофон – латынша “металл дыбысты” деген мағынада, металл тілік-терінінен құралатын музыкалық аспап, кішкентай, басына жұмсақ мата оралған таяқшалармен ойналады. Оның тембрі қатты ойнағанда үні ашық естіледі, ақырын ойнағанда – таза, мөлдір, сыңғырлар естіледі.

Румба – тегі Латын Америкасынан шыққан сәнді би. Екпіні орташа болып келеді де, кенеттен соңғы бөлімінде жылдам екпінге ұласады. Бишілер қолдарына қос-қостан сылдырмақ тағылған ағаш аспапты ұстай жүріп билегендіктен бұл аспап “**румба**” болып аталынып кеткен. Оны сілкілеп немесе оң қолға ұстап сол қолдың алақанына ұру арқылы ойнауға болады.

Маракас - әлеуметтік тегі Латын Америкасынан шыққан, бос кокос жаңғағы сияқты формада, ішіне тастың, зәйтүн ағашының дәндері салынады. Бүгінде маракас металдан, ағаштан, пластмасадан жасалынады да ішіне әртүрлі ұнтақтар салынады. Оны сілкіп ойнайды.

Үшбұрыш – ұрмалы музыкалық аспап, темірден үшбұрыштап иіп жасайды. Дыбысы нәзік және ашық болады. Оны металл таяқшамен ұру арқылы ойнайды.

Бубен – Ежелгі Шығыс елдерінде пайда болған ұрмалы аспап. Ағаштан істелген дөңгелек шанақтың үстіне жұқа былғары керіледі, шанақтың жан-жағына екіден темір шылдырауықтар тағылады. Бубенді сілкілеу арқылы қолмен соғу немесе саусақтармен дірілдетіп ойнауға да болады.

Бубен симфониялық оркестрде ХІХ ғасырда қолданыла бастаған. Сосын ол Италия мен Испанияның халық аспабы болып келеді. Бір би бубеннің сүйемелінсіз биленбеген.

Тамбурин – сылдырмақ пен қоңырауы бар бубен. Оңтүстік Еуропада қағып ойнайтын музыкалық аспап. Ерте замандағы Испания мен Франциядағы халық биінің аты, бишінің қолында тамбурин (бубен) болады, ол оның ырғағына билейді.

Трещетка – сылдырмақ ойыншық. Орыстың халық аспабы. Оны жоғарғы жағынан жіпке тізілген жұқа тақтайшалар құрайды.

Ойнаушы жіпті екі жағынан ұстап сілкіу арқылы құрғақ дыбысты әртүлі ырғаққа салады.

Балалар үшін сабақта қолданылатын музыкалық аспаптардың көлемі, салмағы жағынан ыңғайлы, құрылысы қарапайым, әрі мықты болуы керек. Шығармашылық әрекет кезінде музыканы сергек қабылдау, бірігіп орындау яғни ансамбль құру арқылы оқушылардың сезімі және дағдысы дамиды.

Аспапта ойнау кезінде балалардың тұрып ойнау немесе отырып ойнау қалпын қадағалау қажет. Аспаптарды меңгерудің ең алғашқы қадамы ретінде оқушылардың ырғақ сезімін дамытатын қарапайым жаттығулар жасау, әр аспаптың ерекшеліктерін ескеру, орындалатын жаттығудың балалардың меңгеруіне жеңіл әрі түсінікті болуын қадағалайды [2].

Сонымен мектепте бастауыш сынып оқушыларымен қарапайым музыкалық аспаптарды қолдану, балалардың сол сабаққа деген ынтасын, сүйіспеншілігін, белсенділігін, жауапкершілігін арттырады. Олардың музыкалық қабілетін дамытуға, шығармашылық дербестігін қалыптастыруға ықпалын тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Блонский П.П. *Избранные педагогические произведения.* – М.: АПН РСФСР, 1961. – С.266-267.

2 Сарыбаев Б. *Қазақтың музыкалық аспаптары.* – А., 1978. – 78 б.

3 Физатов Б. *Қазақша музыкалық-терминологиялық сөздік.* – Алматы, 1981. – 86 б.

УДК 37.013
МРНТИ 14.07.05

Садықова М.К.¹, Абилова Г.А.²

¹педагогика ғылымдарының кандидаты

²педагогика ғылымдарының магистрі

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қаласы, Қазақстан

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтау проблемасы педагогикалық-психологиялық мәселелердің бірі болып табылады. Кәсіби өзін-өзі анықтау проблемасы іргелі сипатқа ие немесе бұл жалпы жеке тұлғаның өмірлік мақсатына жету мәселесімен байланысты. Мамандық барған сайын өмірде табысқа жету құралы ретінде, қоғамдағы өз орнын табу құралы ретінде, және жеке тұлғаның жоспарларын іске асыру құралы ретінде қарастырылады. Өзін-өзі анықтау проблемасы оқушы үшін және қоғам үшін де өзекті болып отыр. Адекватты кәсіби өзін-өзі анықтау кәсіби қызметінде жетістікке жетудің негізі болып табылады. Қазіргі уақытта жалпы білім беретін орта мектеп бітірушілеріне индивид пен қоғамның өзара іс-әрекетінің негізгі кезеңдері көрініс табатын арнайы талаптар қойылуда. Жоғары мектеп жасы - психикасы ең елеулі өзгерістер орын алатын кезең. Сондықтан, кәсіп таңдауда жоғары сынып оқушыларын ынталандыру - өзекті мәселе.

Бұл мақалада, кәсіби бағдарға сипаттама берілген. Кәсіби бағыттылықты қалыптастырудың маңызы мен процесіне әсер ететін проблемалар келтірілген, себебі, болашақ кәсіпті таңдауда оқушылар айтарлықтай қиындықтарды бастан кешіреді. Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауының ерекшеліктеріне теориялық тұрғыдан талдау жасалды. Кәсіби таңдауды негіздеу үшін мамандық тарапынан болатын талаптар адам мүмкіндіктеріне сәйкес болу қажет. Ал керісінше жағдайда адам санасында теріс өмірлік тәжірибе жинақталады, алдында тұрған міндеттерді әртүрлі шешу жолдары қалыптасады: проблемаларды болдырмау, елеулі және т.б. Қоғам жоғары сынып оқушыларының өмірлік өзін-өзі анықтау мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Сонымен, дұрыс таңдау жолында кәсіби еңбек қызметі қазіргі заман адамының өмірінде көп нәрсені анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады.

Түйін сөздер: кәсіп, мамандық, кәсіби бағдарлау, өзін-өзі анықтау, қызығушылық, бейімділік, қабілет, мамандық түрлері.

Аннотация

ЗНАЧЕНИЕ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Садықова М.К.¹, Абилова Г.А.²

¹кандидат педагогических наук

²магистр педагогической наук

Казахский государственный женский педагогический университет,
г. Алматы, Казахстан

Проблема профессионального самоопределения старшеклассников относится к числу активно разрабатываемых психолого-педагогических проблем. Это связано с тем, что проблема профессионального самоопределения носит фундаментальный характер, ибо она затрагивает общую проблему жизненного становления личности. Профессия все больше начинает рассматриваться и как средство для достижения жизненного успеха, и как средство для нахождения своего места в обществе, и как средство самореализации личности. Проблема самоопределения становится актуальной как для самого ученика, так и для общества. Адекватное профессиональное самоопределение – это главное достижение успеха в профессиональной деятельности. Именно в ней отражаются основные моменты взаимодействия индивида и общества, которое в настоящее время предъявляет к выпускнику средней общеобразовательной школы особые требования. Старший школьный возраст – период, в который происходят наиболее значительные изменения в психике. Поэтому актуальным является вопрос мотивации старшеклассников в выборе профессии.

В этой статье дана характеристика профессиональной ориентации. Приведены роль и проблемы влияющие на процесс формирования профессиональной направленности, которые школьники испытывают значительные затруднения при выборе будущей профессии. Теоретически проанализированы особенности профессионального самоопределения старших школьников. Для обоснованности профессионального выбора необходимо также, чтобы требования со стороны профессии соответствовали возможностям человека. В противном случае в самосознании человека накапливается отрицательный жизненный опыт, формируются своеобразные способы решения встающих

перед ним задач – уход от проблем, их игнорирование и т.д. Общество расширяет возможности жизненного самоопределения молодежи.

Таким образом, профессиональная трудовая деятельность, которой предшествует правильный выбор, один из важнейших факторов, определяющих многое в жизни современного человека.

Ключевые слова: профессия, специальность, профессиональная ориентация, самоопределение, интерес, склонность, способность, типы профессий.

Abstract

THE VALUE OF CAREER GUIDANCE IN SECONDARY SCHOOLS

Sadykova M.K.¹, Abilova G.A.²

¹pedagogy alimarina candidates

²pedagogy alimarina Magistr

Kazakh state women's pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

The problem of professional self-determination of high school students is one of the actively developed psychological and pedagogical problems. This is due to the fact that the problem of professional self-determination is of a fundamental nature, for it affects the general problem of the life-formation of the individual. The profession is increasingly beginning to be seen as a means to achieve life success, and as a means to find its place in society, and as a means of self-realization of the individual. The problem of self-determination becomes relevant both for the student himself and for society. Adequate professional self-determination is the main achievement of success in professional activity. It reflects the main moments of interaction between the individual and society, which currently presents special requirements to the graduate of the secondary school. The senior school age is the period in which the most significant changes occur in the psyche. Therefore, the question of motivation of high school students in choosing a profession is topical.

In this article the characteristic of vocational orientation is given. The role and problems affecting the process of forming a professional orientation are presented, which students have considerable difficulties in choosing a future profession. Theoretically, the features of professional self-determination of senior schoolchildren are analyzed. For the validity of professional choice, it is also necessary that the requirements on the part of the profession correspond to the capabilities of the individual. Otherwise, a negative life experience accumulates in the person's self-consciousness, original ways of solving the tasks facing him are formed-avoiding problems, ignoring them, and so on. The society expands opportunities for youth self-determination. Thus, professional work activity, preceded by the right choice, is one of the most important factors determining much in the life of modern man.

Keywords: profession, specialty, professional orientation, self-determination, interests, inclinations, abilities, types of professions.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында: «Білім және кәсіби машық – заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», - деп атап көрсетті [1]. Жалпы білім беретін мектептерде жоғарғы сынып оқушыларының кәсіптік бағдарын бақылау, болжау және түзетулер енгізу Республикадағы нарықтық қатынастарды реттейді, оқушылардың мамандықты дұрыс таңдауына және қазіргі кездегі еңбек ресурстарындағы өнімді күштерді айқындайтын болады.

Кәсіптік бағдар жұмыстарының ғылыми әдістемелік негізі кәсіптік бағдардың саясаттық базасы, кәсіптік білім мен жалпы білім беруді біріктіру мәселелері П.Р. Атутов, С.Я. Батышев, М.Н. Махмудов еңбектерінде қарастырылды. Қазақстанда кәсіптік бағдар мәселелерімен Г.А. Уманов, А.П. Сейтешов, Б.Ж. Сыдықов, Б.А. Оспанов, К.Өстеміров, Н.Шәметов, И.Васильев, Л.К. Керимов, Л.Х. Мажитова және т.б.ғалымдар айналысты. А.П. Сейтешов мамандыққа баулу және кәсіби бағдарлау баланың дүниеге көзқарасының қалыптасуына негіз болады деп дәлелдеген [2].

Кәсіби бағдарлау қоғамдық процеске айналып, 19 ғасырдан бастап кәсіби диагностика, кәсіпке жарамдылықты анықтау аяқ ала бастайды. Сонымен қатар, кәсіби ағарту, кәсіби кеңес беру, әлеуметтік кәсіби адаптация және кәсіби тәрбиелеу ғылыми жағынан байыпталып зерттеле бастады.

1908 жылдың қаңтар айында Бостон қаласында жастарды кәсіби бағдарлау жұмысының алғашқы бюросы ашылып, мұнда талапкерлердің өмірлік еңбек жолын анықтауға көмек беретін әдістемелер қолданыла бастады. Бұл бюроның іс-әрекеттерін ғылыми тұрғыда негізделген кәсіби бағдарлаудың бастамасы деп айтуға болады. Көп ұзамай осыған ұқсаған бюрлар Нью-Йоркте ашылды. Оның міндетіне әртүрлі мамандықтардың адамға қоятын талаптарын зерттеп, мектеп оқушыларының қабілетін анықтау болды. Бұл бюроның негізін құрушылардың бірі Ф.Парсонс табысты мамандық таңдаудың үш негізгі факторларын бөліп көрсетті:

- әр адамның өзін-өзі дұрыс бағалауы, өзінің іс-әрекет түрлеріне бейімділігін, қабілетін, қызығушылығын, ұмтылысын, мүмкіндіктерін және шектеуліктерін дұрыс бағалауы;

- әрбір таңдаған мамандық бойынша қызмет атқарғанда табысты жұмыс істеу үшін ненің қажет екенін білуі;

- мамандықтың талабы мен байланысты білімді өзін-өзі бағалаудың нәтижесін үйлестіре алуы [3].

Әлемнің озық елдері мамандарды дайындау сапасы мәселесін тұрақты өзгермелі экономикалық жағдайларды, сонымен қатар қоғамның, ғылым мен техниканың даму деңгейін ескере отырып зерттейді.

Бүгінгі қоғам жоғары сапада дайындалған әрі қазіргі еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маманды талап етеді. Мұндай маман кәсіби міндеттерді шешудің әдіс-тәсілдерін меңгерген, әртүрлі, өзгермелі жағдаяттарда қойылған мақсаттарға жете алатын қасиеттерімен бағаланады.

Бүгінгі таңда қоғам алдына қойылған негізгі міндеттердің бірі- жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру. Қазіргі жаңа кезеңдерде ғылымдар жүйесінде, кәсіби өзіндік анықталу мәселесін зерттеу өзектілігі қоғам талаптарына орай еңбек сипаты мен мазмұнының аумақты, жылдам өзгеруіне байланысты кәсіби бағдар мен мамандық таңдауға психологиялық дайындықты қалыптастырудың теориялық және әдіснамалық өңдеулерін жүзеге асыру мәнді сұрақтардың бірі. Кәсіби бағдарлану мен кәсіби анықталу, соған байланысты іс-әрекетті саналы өзіндік реттеу мәселелерінде дәстүрлі және диагностикалық зерттеуді қолдану, психологиялық, педагогикалық, практикалық кеңес беруді, мамандыққа дайындауды, еңбек субъектісі ретінде болашаққа бағыт-бағдар беруді кеңінен қолдануды күшейтіп негіздейді [4].

Кәсіби бағдар берудің негізгі ұғымдарына келер болсақ, кәсіп – профессия – латын сөзінен шыққан, “professio”- анықталған іс, мамандық, адамның білімі туралы тиісті құжаттармен расталған кәсібінің, еңбек қызметінің негізгі түрі болып табылады. Ал, мамандық – қарапайым өмір сүру көзі болып табылатын және қандай да бір дайындықты, жауапкершілікті талап ететін еңбек қызметінің маңызды бөлігі. Мамандық таңдау – тағдырыңды таңдау деген сөз. Кейінгі өмірде өкінбейтіндей, өз қабілеті мен бейімділігіне сай кәсіп түрін таңдау. Бұл өте жауапкершілікті және маңызды іс. Мамандық таңдауда әр адам өзінің қызығушылығына, қабілетіне, бейімділігіне, қалауына сүйену керек. Сондай-ақ өз мамандығының 10-20 жылға дейін өз сұранысын жоғалтпауына көңіл бөледі. Бұл – мамандықтарға деген бірқалыпты тұрақты сұраныс деп аталады. Өзінің сұранысын, қызығушылығын жоймаған кең тараған мамандықтарға дәрігер, мұғалім және құрылысшы мамандықтарын атап өтуге болады. Ал, өзекті мамандықтар қатарына жоғары технология, байланыс, коммуникация, әлеуметтік орта, экономиканы басқару мамандықтары және еңбек сұранысына қажетті жаңа мамандықтар жатады. Қоғамның дамуында біздің өмірде қазба-байлықтарын игеретін мамандық иелері қажет.

Кәсіби бағдар беру – жас ұрпақты өзіне ұнаған тиісті мамандықты саналы таңдап алуға дайындауға бағытталған еңбек ұжымдарының іс-әрекеті. Кәсіби бағдар беру оқушыларды мамандықтар әлемінде, олардың мазмұны, ерекшеліктері, жеке тұлғаға қоятын талаптарын өз бойындағы қасиеттерімен ұштастырып, өндіріс, шаруашылық салаларының даму міндеттеріне, оның нарықтық экономика жағдайындағы рөліне сай саналы таңдалып алынған мамандыққа мүдделілігін тәрбиелеуді қажет етеді.

Кәсіби бағдар мақсаты жас ұрпақты саналы түрде мамандық таңдауға дайындау, үйрету екендігі белгілі. Ол үшін мына нәрселер қажет:

- оқушылардың бойында ішкі психологиялық-әлеуметтік мәнділікті реттейтін қызмет түрлерін тәрбиелеу;

- түрлі еңбек қызметтері мен сыйластық қатынастарын тәрбиелеу;

- кәсіпті өз бетінше, саналы түрде жеке қасиеттерін есепке ала отырып орындау бағытын жетілдіріп, тәрбиелеу;

- кәсіби бағдар беруге арналған кеңестерге келер болсақ, ондағы басты нәрсе – кәсіп таңдауда негізгі қоғамдық және идеялық сананы қалыптастыру;

- оқушылардың жеке қасиеттерінің кәсіп талаптарына сай келуі қажет. Мұндай кеңестерге қазіргі оқып жүрген жастардың тең жартысы зәру;

- өз бетінше мамандық таңдай алмаған оқушылар;

- мамандық таңдауда ата-аналармен келісе алмаған жастар;

- өзі таңдаған мамандықтың дұрыстығына көз жеткізгісі келген жасөспірімдер;

- тәртібі нашар, толқу үстінде жүрген жеткіншектер.

Кәсіби бағдар беруде оқушылардың ата-аналарымен бірлесіп атқаратын жұмыстары маңызды орынға ие. Мұнда педагог екі нәрсеге мән беруі керек: біріншіден – кәсіп таңдаудағы отбасының

дәстүр әрекет әсері, екіншіден – кәсіпті саналы түрде таңдау үшін қажетті педагогикалық және психологиялық негізгі шарттар [5].

Қазақстан әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру үшін үздіксіз білім беру жүйесінің кез-келген сатысындағы білім беру проблемаларын барынша жетілдіріп, инновациялық технологиялар мен әлемдік жаһандану мәселелерін бәсекеге қабілетті маман даярлауға бағыттауы тиіс.

Қорыта келгенде, оқушылар мамандықты таңдау кезінде өз қабілеттерін түгел жұмсай алатын, өздерін көрсете алатын, қоғамға орасан зор пайда келтіре алатын жақтарына көп көңіл бөлсе екен дейміз. Мамандық таңдаудың жетістігі – оқушының тұлғалық (жеке) және кәсіптік жоспарының еңбек аумағында қоғамдық талаптардың сай болуы. Сондықтан да, кәсіптік таңдау қазіргі қоғамдағы маман сұранысы құрылымына сай болса, соғұрлым кәсіптік бағдар жұмыстары жақсы жүзеге асады. Мұндай жағдайда мамандарға сұраныс тепе-теңдік өлшемі және шынайы таңдау кәсіптік бағдардың қарқындылығының басты критеріі болып саналады.

Бізге белгілі болғандай мамандықты дұрыс таңдау еңбек сапасы мен өнімділігіне әсер етеді. Мамандықты және жұмыс орнын дұрыс таңдап, өзінің таңдауына қанағаттанса, онда ол басты психологиялық критерий болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 14 желтоқсан, 2012 ж.
- 2 Сейтешов А.П. Мамандыққа баулу және кәсіби бағдарлау. – Алматы, Ғылым, 1990, – 332 б.
- 3 Парсонс Ф. Мамандық таңдау факторлары. – М., 1997.
- 4 Голомиток А.Е. Выбор профессии и воспитание личности школьника. – М., 1979, – 160 б.
- 5 Өтеміров К., Шәметов Н., Васильев И. Кәсіптік педагогика: колледж, университет студенттеріне арналған оқулық/ – Алматы, ТОО «Наз-9» ЖШС, 2006, – 280 б.

УДК 37.013

МРНТИ 14.07.07

А.С. Оразбаева¹

¹Аға оқытушы, пед.ғ.магистрі

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

АҒЫЛШЫН ТІЛІН А1-А2 ДЕНГЕЙІНДЕ ОҚЫТУДА ТАҚЫРЫПТАРДЫ ІРІКТЕУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада қазіргі таңда шетел тілін кәсіби мақсатта оқытуда көптеген мектептерде білім алушының жалпы кәсіптік білімі, дағдысы, қабілеті мен дайындығы оның кәсіби біліктілігі арқылы анықталатынын жайлы айтылған. А1, А2 деңгейіндегі тақырыптық материалдарды іріктеу арқылы оқушылардың коммуникативтік дағдысын дамыту, яғни шетел тілін оқытуды тақырыптық материалдарды іріктеу арқылы жетілдіру және ағылшын тілін оқытуда тақырыптық жаттығуларды қолдану әдістері туралы сондай-ақ шет тілдік білім беруді интерактивтік әдістер арқылы жетілдіру жолдары көрсетіліп, оқушыларды ағылшын тілінде тақырыптар арқылы оқытудағы мақсаты көрсетілген. Осыған орай әр оқытушы шетел тілін оқытуда жаңа әдістемелік технологияларды қолданып жас ұрпақтың тілге деген ынтасын, көзқарасын, біліктілігін арттыру мақсатын алға қояды.

Түйін сөздер: Интеллектуалдық, эмоционалдық, Ұлыбританияның білім беру жүйесі, 21 ғасыр білім беру жүйесі, ресурстар.

Аннотация

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В УРОВНЕЙ А1А2 ПО ВЫБОРАМ ТЕМ

А.С. Оразбаева¹

¹Старший преподаватель, магистр пед.наук.

Казахский государственный женский педагогический университет

Алматы, Казахстан

В статье использованы для разработки модульных, изучение языка посредством выбора тем, интенсивные, критические, шаг за шагом информации и связи и других технологий, широко охвачены. А1, А2 по тематическому подбору материалов на уровне обучения иностранному языку с помощью тематического подбора материалов и использования английского языка преподавания упражнений для совершенствования методов,

упомянутых. Пути совершенствования иностранного языка образования с помощью интерактивных методов. Темы включали в себя использование специальных программ, с помощью подробных принципов и требований, улучшению познавательной деятельности студентов в процессе обучения.

В связи с этим, каждым новым методом изучения учителей иностранного языка технологий молодого поколения с использованием языка, который направлен на повышение квалификации, отношений, мотивации.

Ключевые слова: Интеллектуальная, эмоциональная, система образования, система образования в 21 веке в Великобритании, ресурсы.

Abstract

EFFECTIVE METHODS OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING AT THE LEVEL A1A2 THROUGH THE SELECTION OF TOPICS

A.S. Orazbaeva¹

¹Senior teacher, Master of Pedagogical Sciences

Kazakh State womens teacher training University, Almaty, Kazakhstan

The article used to develop a modular, language learning through the selection of topics, intensive, critical, step by step information and communication and other technologies are widely covered.

A1, A2 for the thematic selection of materials at the level of teaching a foreign language with the help of a thematic selection of materials and the use of English language teaching exercises to improve the methods mentioned. Ways to improve the foreign language of education through interactive methods. Topics included the use of special programs, using detailed principles and requirements, improving the cognitive activity of students in the learning process.

In this regard, each new method of studying a foreign language teacher of the young generation technologies using language that aims to increase the skills, attitudes, motivation.

Key words: Intellectual, emotional, educational system, the education system in the 21st century in the UK, resources.

Сабақ жоспарында А1-А2 деңгейінде тақырыптарды іріктеу барысында қалыптастырылатын дағдылардың және сөйлеу біліктерінің түріне байланысты жаттығулардың әр түрлі типтері қарастырылады. Сабақтың мақсаты берілген сабақ үшін жаттығулар комплексінде жүзеге асу қажет.

Сонымен, тақырыптарды іріктеудегі объективті және жүйелік бақылау мұғалімнің тәрбиелік, коммуникативті оқыту әрекетіндегі ең негізгі фактор болып табылады. Ол оқушыға өз еңбегінің нәтижелерінің объективті бағасын, мұғалім қоятын талаптарға олардың сәйкестігін түсінуге мүмкіндігін береді.

Т.С. Назарова тақырыптық материалдардың ішінде грамматикалық материалдарды оқушыларға қоғамдағы жағдайларға қатысты қолданудың маңыздылығына тоқталған: «Танымдық білім беру ғылымының күшті талаптарының қатарында: тілді қолдану тілдік білімділікті, тілді қолданушының тыңдау-сөйлеу кезінде коммуникативтік құзыреттілігінің жетік болуы көзделеді, яғни, тілдік құрылымның тек қана грамматикалық дұрыс құрылуы ғана емес, ол қоғамдағы жағдайларды қалыпты баяндай алуымен сипатталады»[1]. Шынымен де шетел тілін қалыптастыру кезінде тілдік материалдар, яғни, қажетті лексиканы беру белгілі бір тақырыптың дұрыс таңдалып алынуына, және сол тақырып бойынша өрбіген мәселелердің, алынған тілдік материалдың білім алушының ой-өрісіне, сөйлей алу деңгейіне қарай таңдалып алынуы, берілген тілдік материалдар - лексиканың көлемі сол тақырыптар бойынша сөйлеу әрекетін қалыптастыра алуын қамтамасыз ету оқулық авторына өз алдына мақсат етіп қойылатын – бірінші талап болуы шарт. Бұған дәлел ағылшын тілі сабақтарында: «Саяхат», Білім беру жүйесі», «Менің мектебім», «Ұлыбританияның білім беру жүйесі», «21 ғасыр білім беру жүйесі» сияқты тақырыптар беріліп тұрады. Бұл сабақтарда білім алушылар барлық тақырыптар бойынша белгілі бір лексиканы меңгере және пайдалана отырып, өздері, мектептері, қоғам туралы коммуникативтік құзыреттіліктері мен мәдени білімдерін дамыта отырып, тілдік белсенділіктерін дамыта алады.

Қазіргі таңда шетел тілін кәсіби мақсатта оқыту да көптеген мектептерде көзделген. Өйткені, білім алушының жалпы кәсіптік білімі, дағдысы, қабілеті мен дайындығы оның кәсіби біліктілігі арқылы анықталады. Кәсіби біліктілікке білім алушының ғылыми-зерттеушілік, басқарушы-ұйымдастырушылық қабілеттері мен кәсіби және педагогикалық қызметі жатады. Арнайы кәсіби біліктілік оқу орнын бітірушінің белгілі бір мамандық бойынша кәсіби қызметті атқарудағы дайындығы мен оған ұмтылуы арқылы айқындалады. Кәсіби біліктілікті көп деңгейлі білім жүйесімен салыстыруға болады. Ол үнемі жетілдіруді, дамытуды қажет етеді.

Ол оқыту процесінде оқушыларды бірігіп белгілі бір мәселені шешуге, белгілі бір әрекетке өз жауапкершілігін сезініп, белсенді болуға және осы кезде өз қиялын, ой-өрісін, шығармашылығын көрсетуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар бұл ұғым тәсіл ретінде төмендегідей талаптарға сай келеді.

- Ақпаратты терең игереді, өйткені оны ой елегіне өткізеді.
- Білім алушы өзін-өзі еркін және ыңғайлы сезінетін өрісті қалыптастырады, тілді оқып үйрену ниетін арттырады.
- Білім алушының жеке тұлғасына тікелей әсер етіп, танымдық, шығармашылық қабілетін оятады.
- Топ оқушыларымен жасалатын жұмысты түрлі формада (жұптық, топтық, ұжымдық) өткізуді қамтамасыз етеді.
- Ойлауды белсендіреді.
- Ынтымақтастықпен әрекет етуге үйретеді.
- Тыңдау дағдысын қалыптастырып, өзгені тыңдай алады.

Әрине мұндай тәсілді қолдануда кездесетін қиындықтар да жоқ емес. Себебі әр оқушылардың ойлау қабілеті, жылдамдығы, білім деңгейі, ақпаратты меңгеруі бірдей жағдайда емес. Осыдан келіп оқушылардың алдында шынайы және психологиялық қиындықтар туындайды.

Шынайы қиындық Рубинштейн С.Л. :

- берілген тапсырма дұрыс ұйымдастырылмаған жағдайда.
- жүріп жатқан әңгіме оқушыларға қызық емес болса.
- әңгімені тыңдамағандықтан сөйлей алмаған жағдайда туындайды [2].

Мұғалім алдымен білім алушыларды сөйлеуге үйретуде, соның ішінде тілді қарым-қатынас құралы ретінде меңгеруге ұмтылуын, оқушыларға өз іскерлігі мен дағдысын қалыптастыру үшін оған сай қабілетін оятып әрі оқу атмосферасын орната білуі керек. Ал мұндай атмосфераның орнауына

А.А. Люблинскаяның төмендегі пікірлерімен толықтай келісуімізге тура келеді [3].

Біріншіден, ағылшын тілін оқытуда интерактивтік тәсілді қолдану кезінде қойылатын талаптың, жасалатын жұмыстың оқу процесіне сай болуы керек. Талап тым жоғары болса, оқуға деген қызығушылық жойылады, ал төмен болса, жалығуға әкеліп соқтырады.

Екіншіден, жұмыс түрлері, онда қолданылатын оқу құралдары, жаттығулар оқушылардың білім деңгейіне, жас ерекшеліктеріне сай болуы керек.

Үшіншіден, білім алушылар жіберген қателерін мұғалім көмегімен өздері табуы керек.

Қазіргі кездегі шетел тілін оқытуда қолданылып жүрген оқудың интерактивті әдістері мен үлгілері:

- «*Ми шабуылы*» хабарландыруды анықтау керек болғанда немесе қатысушылардың белгілі сұраққа қатынасы кезінде қолданылады. Жұмыстың бұл нысанын кері байланыс алу үшін қолдануға болады.

Өткізу алгоритмі:

1. Қатысушыларға талқылау үшін белгілі бір тақырып немесе сұрақ беру.
2. Осы мәселе бойынша өзінің ойын айтуға ұсыныс жасау.
3. Айтылғандардың барлығын жазу (олардың бәрін қарсылықсыз қабылдау керек). Егер сізге ол түсініксіз болатын болса, айтылғандарды қайталап анықтауға жол беріледі (кез-келген жағдайда идея қатысушының аузынан қалай шықса, солай жазылады).
4. Барлық идеялар мен талқылаулар айтылып біткеннен кейін, берілген тапсырма қандай болғанын қайталау керек, және қатысушылардың сөзінен сіз не жазып алдыңыз соның барлығын тізіп шығу керек.

- *Шағын топтардағы жұмыс*

Алдын ала сақтандыру оқуы процесін оқушыларға шамамен жобалап құру қажет. Аталған жағдайда ең тиімдісі топтарда жұмыс істеу. Мұндай жағдайда оқытушы диагностика мен мониторингті қамтамасыз етеді, оқу-жаттығу ортасын ұйымдастырады, алғашқыда басқа ресурстар болмаса қолдау (кеңес, нұсқаулар береді) көрсетеді.

Ұқсастығын немесе белгілі бір құбылыстардың айырмасын жариялау қажет болса, жұмыстың мұндай нысаны қолданылады, қатысушылардың әр түрлі топтарының бір және сол мәселеге қатынасын анықтайды.

Бұл, ең алдымен:

- Қарым-қатынас жасау және өзара әрекет ету машығын дамытады.
- Топтың бағалық-бағыттаушылық бірлігін қалыптастырады.
- Жағдайға байланысты әлеуметтік рөлдер сменасының икемділігін кеңейтеді.

Рөлдік ойын

Рөлдік ойын – бұл өмірлік жағдайлардың белгілі бір мінез-құлық немесе эмоционалдық жақтарын меңгеру ниетінде алдын-ала бөлінген рөлдер арқылы қатысушы топтардың сахналап ойнауы.

Рөлдік ойындар шағын топтарда (3-5 қатысушы) жүргізіледі. Қатысушылар карточка арқылы (тақтада, қағаз парақтарда және т.б.) тапсырма алады, рөлдерді бөледі, жағдайды ойнайды және барлық топқа ұсынады (көрсетеді). Оқытушы балалардың мінез-құлқын ескере отырып рөлді өздері бөледі.

Бұл әдістің артықшылығы сол, әрбір қатысушы өзін ұсынылған рөл жағдайында көрсетеді, сол не басқа жағдайды айтарлықтай шынайы байқайды, сол не басқа әрекеттердің салдарларын сезінеді және шешім қабылдайды.

Психолог Царков В.Б. оқу қарым-қатынасы жағдайында дәл қабылдаудың жоғарылайтынын қадағалаған, жарнама жұмыстарының нәтижелері артады, жеке тұлғаның – назар аудару тұрақтылығы, оны тарата білу сияқты интеллектуалдық және эмоционалдық өзіндік ерекшелігі дамиды; қабылдау кезінде қырағылығы; әріптесінің іс-әрекетін оның дәлелдері мен мақсаттарын талдау қабілеті артады [4].

Оқудың интерактивті әдістерінің артықшылығы қандай? Ең алдымен, интерактивті әдістер:

- оқушылардың қызығушылығын туғызады;
- әрқайсысының оқу процесіне қатысу белсенділігін кеңейтеді;
- әрбір оқушының сезіміне назар аударады;
- оқу материалдарын тиімді меңгеруге бейімдейді;
- оқушыларға көп жоспарлы әрекет етуге әсер етеді;
- кері байланысты (аудиторияның жауап беру реакциясын) жүзеге асырады;
- оқушылардың пікірлері мен қарым-қатынастарын қалыптастырады;
- өмірлік машықтарды қалыптастырады;
- мінез-құлықтың өзгеруіне көмектеседі.

Бұл үшін ең маңызды шарттар – интерактив бойынша тренингтік оқытушылардың жеке қатысу тәжірибесі. Оны ойынға жеке өзі қатысу «*ми штурмы*» немесе сөз сайыс жолымен ғана үйренуге болады.

А.Ф. Горбенко, кім өзінің оқытушы екенін ұмытса, сол жақсы оқытушы деген. Оқытушыға тәлімгерлік үнді тастап, негізгі ынталануын көрсетсе, өзінің «жоғарыда» тұрғанын ұмытып, «қасында тұрса», оқушылар ретінде үн шығарып, қарым-қатынас жасаудың шынайы қызығушылығын танытса, сол жақсы ұстаз [5].

Жалпы шетел тілі сабағында қолданылып жүрген рөлдік ойындар, іскерлік ойындар, пікір талас, оқушылардың баяндамалары мен ақпараттық хабарлары, дәріс-диалог, тренинг, дөңгелек үстелдер, ұжымдық – таныдық оқу, иммитация әдістері осы жоғары белсенділікті дамыту әдісінің интерактивті әдіс белгілері болып табылады. Сабақты ұйымдастырудың топтық-үлестірме түрлерін қолдану арқылы іс-әрекетті талқылау, қарама-қарсы қайшылықты мәліметтер беру арқылы пікір таласын тудыру оқушылардың пәнге деген ықыласын, ынтасын арттырады.

Белгілі бір өтілетін тақырыпты пысықтау мақсатында білім алушыларды үш топқа бөліп, оларға негізгі тақырыпқа байланысты (“Travelling” тақырыбын алайық) тақырыпшаларды береміз:

- 1 топқа : “Travelling by train”
- 2 топқа : “Travelling by bus”
- 3 топқа : “Travelling by plane”

Әр бір топ өздеріне берілген тақырыпшалар бойынша ассоциограмма жасайды. Ассоциограмманың көмегімен топ білім алушылары бірігіп, өздеріне берілген саяхат түрлері жайлы толық мағлұмат бере отырып оның тиімді және тиімсіз жақтарын ашып айта білулері керек. Сонымен қатар әр топқа қойылатын талап тақырыпқа байланысты жаңа сөздер мен сөз тіркестерін көбірек пайдалану және талқылауға топ оқушылардың түгелдей қатысуын қадағалау. Соңында оқытушы топтарға бірін - бірі бағалауға мүмкіндік беріп, өзінің қойған бағасымен қорытындылай отырып, әр топтың ортақ бағасын шығарады.

Осы тәрізді тәсілді грамматикалық жаттығуларды орындату кезінде де пайдаланған өте тиімді. Мұндай жағдайда топ білім алушылары әр бір ұпай үшін күреседі. Себебі грамматикалық тұрғыдан әрбір дұрыс жасалған сөйлем оларға ұпай әкеліп отырады. Тапсырманы орындау кезінде оқушылар

өздерінің бар білгендерін топ мүшелерімен бөліседі. Бұл кейбір грамматикалық материалдарды түсінбей жүрген оқушыларға үлкен көмегін тигізеді. Диалогты, әңгімелерді, мәтіндерді тыңдау шетел тілін түсініп үйрене білудің ең қажетті бөлігі болып табылады. Тыңдауға арналған мәтіндер оқылған тілдік материалдар негізінде құрылады. Оның ішіне 3-4% таныс емес лексикалық материалдар қосуға болады. Алғашқы рет тыңдауға арналған мәтінге жіберілген уақыт 1-1,5 минут көлемінде болуға тиіс.

Ал мәтіндермен жұмыс жасау кезінде оқушылардың берілген тақырыпты кемінде екі рет оқығандары дұрыс. Бастапқыда олар мәтінге тек көз жүгіртіп, жалпы идеяны немесе басты проблеманы түсіне алады, ал одан соң мұқият көңіл бөліп бастан аяқ оқып шығады. Мұндай әдіс талқылаудың алдында тұжырымды логикалық тұрғыдан қайта пысықтауға көмектеседі.

Сабақ уақытын мейлінше үнемді пайдалану үшін мәтінді үйден оқып келуді тапсырған дұрыс. Тағы бір көңіл аударма кететін жағдай интерактивті әдіс тәсілдің маңызды көрсеткіштері деп оның тәрбиелік жағын да айта кеткен жөн. Топпен жұмыс істеу оқушылардың бірін - бірі тануына, тыңдау мен пікір алысу мәдениетінің қалыптасуында да өз әсерін тигізеді.

Сондықтан да шетел тілін білу өмірдің өзекті мәселесіне айналды. Өскелең ұрпақты шетел тіліне оқытуда әр түрлі әдістерді түрлендіре, күрделендіре түсу қажеттілігі туындап отыр. Осыған орай әр оқытушы шетел тілін оқытуда жаңа әдістемелік технологияларды қолданып жас ұрпақтың тілге деген ынтасын, көзқарасын, біліктілігін арттыру мақсатын алға қояды. Шетел тілін оқытуда жаңа технологияларды пайдалана отырып әрі нәтижелі, әрі қызығарлық сабақ жүргізу, интерактивті тәсілді пайдалану – біздің басты міндетіміз.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарова Т.С. Педагогические технологии: новый этап эволюции. Педагогика, 1997. № 3.
- 2 Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Учпедгиз, 1940.
- 3 Люблинская А.А. Язык в речевом общении. – М.: Просвещение, 1992.
- 4 Царковъ В.Б. Тілдік жаттығулар ағылшын тілінен. – М.: Просвещение, 1980.
- 5 А.Ф. Горбенко. Некоторые пути обучения самостоятельному иноязычному высказыванию // Иностранные языки в школе, 1985. - №2.

МРНТИ: 20.01.07

Исабаева Д.Н.¹, Исабаева С.Н.², І.Н. Ерсари³

¹п. э.к., қ.профессор, бақылау және бағалау бөлімі бастығы, Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан), e-mail: daraja_78@mail.ru

²п. э.к., қ.профессор, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті
(Алматы, Қазақстан), e-mail: sulu74@mail.ru

³5B011100 - Информатика мамандығының I курс магистранты,
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
(Алматы, Қазақстан), e-mail: inkarayarsari@gmail.com

GOOGLE СЕРВИС БҰЛТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ МҮМКІНДЕРІН ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Мақалада Google сервис бұлттық технология мүмкіндерін оқыту үрдісінде қолдану жолдары келтірілген. «Бұлттық технология» соңғы онжылдықтағы ақпараттық технологиялардың даму эволюциясының нәтижесінде пайда болды. «Бұлттық технология» термині ғылыми-техникалық әдебиеттерде жиі кездеседі. Бұл термин желілік қол жеткізу моделінің қолданушы талабы бойынша жалпы компьютерлік ресурстар жиынымен (желілер, серверлер, сақтау құралдары, қосымшалар, қызметтер), яғни жұмыс жасауға тез дайын бола алатын; сонымен қатар қолданушы мен қызмет ұсынушы арасындағы минималды өзара іс-әрекетті талап ететін, тек интернет желісіне қосылған компьютер немесе қалта телефонының болуымен түсіндіріледі. Бұлттық технологиялардың оқыту үрдісінде қолдану барысында барлық оқу әдістемелік құралдарды, практикалық және теориялық тапсырмаларды интернет желісіне салып қою «ауада қалқып» жүр десек те болады. Бұлттық технологиялардың оқыту кезінде қолдану көптеген мүмкіншіліктерге жол ашады: оқу процесіне қатысушылардың арасында бір бірімен on - және off-line режимінде хаттармен, тапсырмалармен, сұрақтармен өзара алмаса алуы (gmail, yandex, Rambler, mail.ru және т.б. сервистерді қолданады); дәрістер мен консультацияларды Skype, Gtalk сервистері арқылы жүргізу; дәрістер мен практикалық жұмыстарды on-line режимінде өткізу мүмкіндігі (Youtube, Omlet.ru сервис-тері қолданылады); жобалар мен зерттеу жұмыстарының топпен талқылануы (Facebook, "ВКонтакте" әлеуметтік желі сервистері, Google сервисі қолданылады). Бұлтты есептеудің болашағы зор, сондықтан ақпараттық технологиямен байланысы бар кез келген маман осы технологияны игеруі міндетті.

Түйін сөздер: google drive, бұлттық технология, информатика, google drive, яндекс.диск, dropbox, skydrive.

Аннотация

СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ОБЛАЧНОЙ ТЕХНОЛОГИИ GOOGLE СЕРВИС В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

В статье приведены пути использования Google сервис облачных технологий в обучении. «Облачные технологии» появились в результате эволюции развития информационных технологий за последнее десятилетие. В научно-технической литературе часто встречается термин "облачные технологии". Этим термином обозначается модель сетевого доступа по требованию пользователя к общему набору настраиваемых компьютерных ресурсов (сети, серверы, хранилища, приложения, услуги), которые могут быть быстро подготовлены к работе; при этом со стороны пользователя требуется минимальное взаимодействие с поставщиком услуг, только наличие компьютерного устройства, имеющего доступ к сети Интернет. Идея использовать "облачные технологии" в процессе обучения, перенести учебно-методическую документацию, теоретические и практические задания в сеть Интернет буквально "витают в воздухе". При использовании телекоммуникационных "облачных технологий" в процессе обучения у всех участников образовательного процесса появляется возможность обмениваться сообщениями, заданиями, контрольными вопросами в режиме on- и off-line (используются сервисы gmail, yandex, Rambler, mail.ru и пр.); проводить занятия (лекции или консультации) с использованием программы Skype, сервиса Gtalk; получать доступ к просмотру лекций или практических занятий в on-line режиме (используются сервисы Youtube, Omlet.ru); проводить коллективное обсуждение проектных или исследовательских работ (используются сервисы социальных сетей Facebook, "ВКонтакте", сервисы Google). У облачных вычислений большое будущее, поэтому все кто близок к информационным технологиям должен освоить данную технологию.

Ключевые слова: google drive, облачные технологии, информатика, google drive, яндекс.диск, dropbox, skydrive.

Annotation

**METHODS OF USE OF CLASSIFICATION TECHNOLOGY OPPORTUNITIES
GOOGLE SERVICE IN THE TRAINING PROCESS**

The article presents the way of using the Google cloud service technologies in training. "Cloud technology" appeared in a result of evolution of information technology over the last decade. The term "cloud technology" frequently found in scientific and technical literature. This term denotes a model of network access on-demand to a common set of configurable computing resources (network, servers, storage, applications, services) that can be quickly prepared for work; wherein the part of the user requires minimal interaction with the service provider, just having a computer device having access to the Internet. The idea of using "cloud technology" in the course of training, transfer of educational-methodical documentation, theoretical and practical exercises in the Internet is literally "in the air". By using the telecommunication "cloud technologies" in the learning process for all participants in the educational process, it is possible to exchange messages, tasks, control issues in the on- time and off-line (using gmail services, yandex, rambler, mail.ru, etc.); to hold classes (lectures and consultations) using the program Skype, Gtalk service; have access to view the lectures or practical lessons in on-line mode (used Youtube services, Omlet.ru); brainstorming project or research work (using the services of social networks Facebook, "VKontakte", the Google services). Cloud computing has a great future, so all who are close to IT should master this technology.

Keywords: google drive, cloud technology, informatics, google drive, yandex.disk, dropbox, skydrive.

Қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды дамытудың алдыңғы қатарлы бағыттарының бірі - бұлттық технология болып табылады. Ағылшынша "Cloud technology" немесе "Cloud computing" (Cloud – бұлт; technology – технология; computing – есептеулер) "бұлт/бұлттық есептеулер" немесе "бұлт/бұлттық технология, қызметтер" деп те атайды [1].

Бұлттық технологияларды оқыту үдерісінде қолдануға көптеген шетелдік білім беру мекемелері көшкен. АҚШ-та жоғары оқу орындарында бұлттық технологияларды қолдану белсенді түрде қолға алынған. Сонымен қатар Хофстра университетінде GoogleApps ұсынған бұлттық сервистерді қолданады. Еуропалық университеттер бұлттық технологияларды қолданудан қалыс қалмауда, Литвадағы Каунасский технологиялық университеті соңғы бес жылдықта Microsoft Live@edu ұсынған бұлттық сервистерді қолдануда. ТМД елдерінде білім беру саласына бұлттық технологияларды қолдану енгізілуде, мысалға алатын болсақ, Мәскеу қаржылық-құқықтық университеті Office 365 технологиясын қолдануға көшті. Microsoft Office 365 мәлеметтері бойынша Плеханов атындағы РЭУ және РУДН бұлттық технологияны оқыту үдерісіне енгізген. Украинада Сум мемлекеттік және Донецк ұлттық университеттері украин жоғары оқу орындарының ішінен бірінші болып Microsoft Office 365 бұлттық офистік пакетін оқытушылар мен студенттердің біріккен жұмысын ұйымдастыру үшін, сонымен қатар қашықтықтан оқыту мүмкіндіктерін кеңейту мақсатында енгізген [2].

Жоғарыда келтірілген шетелдік және ТМД елдердің тәжірибелері мен тұжырымдарын саралай келе, біз барлық білім беру мекемелері «Программалық қамтамасыз ету сервис ретінде» бұлттық моделін қолданатындығын байқадық. Бұл модельдің артықшылығы, білім беру мекемесі мәліметтерді өңдеу орталығын құруды және оған қызмет көрсетуді талап етпейтіндігімен, қаржылық және ұйымдастырушылық шығындарды қысқартуға көмектесетіндігімен айқындалады.

«Бұлттық технология соңғы онжылдықтағы ақпараттық технологиялардың даму эволюциясының нәтижесінде пайда болды. «Бұлттық технология» термині ғылыми-техникалық әдебиеттерде жиі кездеседі. Бұл термин желілік қол жеткізу моделінің қолданушы талабы бойынша жалпы компьютерлік ресурстар жиынымен (желілер, серверлер, сақтау құралдары, қосымшалар, қызметтер), яғни жұмыс жасауға тез дайын бола алатын; сонымен қатар қолданушы мен қызмет ұсынушы арасындағы минималды өзара іс-әрекетті талап ететін, тек интернет желісіне қосылған компьютер немесе қалта телефонының болуымен түсіндіріледі. Қазіргі уақытта, «бұлттық технология» бірқатар анықтамалар қалыптасқан. Олар бір-бірінен мазмұны мен мағынасы бойынша айрықшыланады. Әр түрлі жағдайда бұлттық технологияның анықтамаларының бірқатарын талдап көрейік.

Бұлттық технология – сыртқы есептеу ресурсына динамикалық масштабтау жолымен енуді ұсынады. Бұлттық технология – пайдаланушыға интернет немесе сервис түрінде берілген жергілікті желі арқылы берілетін, белгіленген ресурстағы ену үшін (есептеу қоры, программа, мәлімет) немесе ол ресурстарды пайдалануға мүмкіндік беретін ыңғайлы интерфейске негізделген программалық-аппараттық қамсыздандыру [3]. Тұтынушы компьютері бұл жерде терминал ретінде қарастырылады.

Бұлттық технологияларды жүзеге асыратын серверлерді «есептегіш бұлттар» деп атайды. Бұлттық технологияда жұмыс істеудің әдеттегі бағдарламалармен жұмыс істеудегі басты айырмашылығы –

тұтынушы өз компьютерінің ресурстарын емес, өзіне интернет-қызметі ретінде берілген шалғайдағы мықты серверлердің ресурстарын пайдалануында.

«Есептегіш бұлттар» мақсатына қарай мынадай төрт түрге бөлінеді:

- жеке бұлттар (private cloud) ;
- ортақ бұлттар (public cloud);
- қоғамдық бұлттар (community cloud);
- аралас бұлттар (hybrid cloud).

Тұтынушыларға қызмет көрсету моделі мақсаты мен құрамына байланысты мынадай негізгі үш түрге бөлінеді :

- ✓ Бағдарламалар сервис ретінде (Software as a Service, қысқаша SaaS)
- ✓ Тұғырнама сервис ретінде (Platform-as-a-Service, қысқаша PaaS)
- ✓ Инфрақұрылым сервис ретінде (Infrastructura-as-a-Service, қысқаша IaaS)

Бұлттық технологиялар деректердің тармақталған және қашықтықтан өңделуі мен сақталуын меңзейді. Бұлттық технологиялардың түп мағынасы мынада:

- компьютерде ешқандай программа болмауына да болады, бірақ Интернет желісі болуы қажет;
- тегін немесе ақылы болуы тұтынушының қажеттіліктеріне байланысты;
- шығысты азайту (жабдықтарға және бағдарламалық жасақтамаға қаржы салудың қажеті жоқ);
- сервиске қосылудың ыңғайлы мүмкіндігі (дүниежүзі бойынша және кез-келген құрылғыдан – дербес компьютер, планшет компьютер, смартфон, ноутбук)

Бұлттық құжат сақтау – бұл құжат сақтау моделі, интернетте ақпаратты көптеген серверлерде құжаттарды бөліп сақтау арқылы өзінің тұтынушыларына қалаған уақытта құжатпен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл құжатты сақтау жүйесінде сіздің ақпаратыңыз бір серверді жалға алу немесе сатып алып меншіктеп сақтау емес. Бұнда сіздің құжаттарыңыз көптеген серверлерде бөлініп сақталынады. Ақпарат әр түрлі серверде сақталынғанмен бірақ тұтынушы түсінігінде үлкен бір виртуалды серверге жинақталынып ақпарат өңделініп, құжатыңыз сақталынып отырады. Бұлтта құжат сақтау жүйесі- Google Drive, бұл Google атты алпауыт компанияның шығарған бұлтты құжат сақтау жүйесі. Бұл бұлтты құжат сақтау сайтын қосу туралы ақпарат сонау 2006 жылдары шыққанымен, жақында ғана іске қосылды. Басқа бәсекелестеріне қарағанда бастапқы кезде Google Drive сізге тегін 5 Гб орын, қосымша одан бөлек Gmail поштасына 10 Гб, Picasa сурет сақтауға 1 Гб орын береді. Арнайы Google Drive-пен жұмыс жасау үшін PC, Mac, Linux немесе мобильді құрылғыларға арналған бағдарламасын жүктеп, орнатып, еркін бұлтты құжат сақтау серверіндегі құжаттармен жұмыс жасай беруіңізге болады. Басып атап көрсететіні бәсекелестерінің алдындағы артықшылығы сақтаған құжаттарыңыз Google-дің басқа да ұсынатын қызметтері арқылы құжатты өңдей беретіндігіңізде. Мысалы: Мәтіндік немесе кестелік құжаттарыңызды Google Docs арқылы онлайн өңдей беріледі. Өңделген құжат үлкен виртуалды бұлтты құжат сақтау жүйесі серверінде сақталынады. Одан бөлек құжатты қарапайым браузер арқылы құжатты жүктеп, өңдеп қажет болса өшіріп тастауыңызға болады. Барлық құжаттарды жүктелген, өңделген күні бойынша немесе құжаттың түрін кесте бойынша сорттауға болады. Google Drive-та сканерленген құжаттағы мәтіндерді автоматты түрде танып, мәтінге айналдырып беретін мүмкіншілігі қарастырылған [4].

Кез келген жаңа технологияның кемшіліктері мен артықшылықтары болады. Сол сияқты бұрынғы технологияларды жаңа технологиялар алмастырғанда адамдарды бұның қандай артықшылығы бар деген сұрақ туындайды. Бұлттық технологиялардың басты артықшылықтары:

- *қол жетімділік*, яғни қажетті құжаттарды немесе файлдарды қолында желіге қосылған компьютері немесе басқа да электрондық құрылғысы бар адам қол жеткізе алады.
- *ұтқырлық (мобильность)*, адамның бір орынға жіпсіз байланып қалмауы, яғни адам кез келген жерден файлдарды өңдеп, сақтап және көре алады.
- *аз шығындану*, тұтынушыға есептеу қуаты жоғары компьютерлерді сатып алмауға болады, сонымен қатар компьютерлерді тексеретін адам жалдамауға болады.
- *тиімділік*, тұтынушы өзіне қажетті көрсетілетін қызметтер пакетін ғана алып, қолданылған қызметтерге ғана төлейді.

Енді Google сервис бұлттық технологияларды оқыту үдерісінде қолданудың жолдарына тоқталатын болсақ:

- *сервистің тегін болуы*, веб-пошта қазіргі таңда тегін қызмет көрсетеді; лицензиялы офистық программаларды сатып алу арзанға түспейді, алайда Google Docs-пен интернетте жұмыс жасау тегін; Google Docs сервисі on-line режимінде желі арқылы пайдаланушыларға өзара іс-әрекет жасауға мүмкіндік

жасайды (құжатты бірнеше адаммен бірігіп өңдеу), бұл дегеніміз қазірдің өзінде бар оқыту мен оқу материалдарын қолжетімді нысанға айналдыруға мүмкіндік береді.

- *бірлесіп пайдалану жеңілдігі*, «Бұлттық технологияларды» пайдалану жана стильді қалыптастырады, оқыту жағдайында педагогикалық және ұйымдастырушылық шешімдер ұсынады, ол барлық қатысушылар үшін ашық оқу үдерісін құрайды, оқу процесі мен ғылыми зерттеу жобаларына қатысты жаңалықтарға, талқылауларға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

- *деректерді сақтау сенімділігі*, сынып қалған ноутбуктер, дисктер, флеш карталар және т.б. ақпаратты сақтау құралдары студенттердің үй тапсырмасын орындамаған немесе бақылау тапсырмаларды ала алмағанның бір сылтауы болып табылады; «бұлттық сервистерде» сақталған ақпарат мұндай келеңсіз жағдай туындауын біршама азайтады.

- *бағдарламалық қамтамасыз етудің қауіпсіздігі*, «бұлттық сервиске» жүктелетін барлық құжаттар арнайы антивирустық тексерістен өтеді, яғни құжаттарды вирус құртады деген қауіп жоқ.

- оқытушылар мен білім алушылардың ұжымының біріккен жұмысын ұйымдастыру;

- оқытушылар мен білім алушыларға әртүрлі түрдегі құжаттарды бірігіп қолдануға және өндеуге мүмкіндік беру;

- тұтынушының қай жерде тұрғанына тәуелсіз құрастырылған құжатты немесе программаны бірден білім беру үдерісіне жылдам енгізу;

- интерактивті сабақтарды және ұжымдық оқытуды ұйымдастыру;

- білім алушылардың өзбетінділік жұмыстарын орындауы, соның ішінде ұжымдық жобаларды, «аудиторияға», «уақытқа» тәуелсіз орындау;

Қорыта келе, бұлттық технологиялардың оқыту үрдісінде қолдану барысында барлық оқу әдістемелік құралдарды, практикалық және теориялық тапсырмаларды интернет желісіне салып қою «ауада қалқып» жүр десек те болады. Бұлттық технологиялардың оқыту кезінде қолдану көптеген мүмкіншіліктерге жол ашады: оқу процесіне қатысушылардың арасында бір бірімен on- және off-line режимінде хаттармен, тапсырмалармен, сұрақтармен өзара алмаса алуы (gmail, yandex, rambler, mail.ru және т.б. сервистерді қолданады); дәрістер мен консультацияларды Skype, Gtalk сервистері арқылы жүргізу; дәрістер мен практикалық жұмыстарды on-line режимінде өткізу мүмкіндігі (Youtube, Omlet.ru сервистері қолданылады); жобалар мен зерттеу жұмыстарының топпен талқылануы (Facebook, "ВКонтакте" әлеуметтік желі сервистері, Google сервисі қолданылады). Бұлтты есептеудің болашағы зор, сондықтан ақпараттық технологиямен байланысы бар кез келген маман осы технологияны игеруі міндетті.

Әдебиет:

1 Hassan, Qusay (2011). *"Demystifying Cloud Computing"* (PDF). *The Journal of Defense Software Engineering. CrossTalk*. 2011 (Jan/Feb): 16–21. Retrieved 11 December 2014.

2 Шекербекова Ш.Т., Несипкалиев У. Бұлттық технологияларды білім беру саласында қолдану және ендіру //Қолданбалы және фундаментальды ғылыми-зерттеу халықаралық журналы, 2015. – №. 6-1.

3 Газейкина А.И., Кувина А.С. применение облачных технологии в обучении школьников Педагогическое образование в России. – М.: МАНПО, 2012. – №6. – С. 53-55.

4 Rouse, Margaret. *"What is public cloud?"*. Definition from Whatis.com. Retrieved 12 October 2014.

УДК 37.03
МРНТИ 14.09.95

Иманбаева С.Т.

*педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ХПБГА - ның академигі,
Халықаралық КОНКОРД академиясының корреспондент мүшесі (Франция)
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Email: imanbaevast@mail.ru*

ҒЫЛЫМНАН БАҚЫТЫН ТАПҚАН ҒАЛЫМ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасы Педагогикалық ғылымдар академиясының академигі, Ресей мемлекеті Халықаралық педагогикалық білім және ғылым академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы Шәркүл Таубайқызының педагогика ғылымына қосқан үлестеріне ғылыми талдау жасалынады. Тұлғалық қасиеттердің дамуы, ұстаздардың білімін жетілдірудегі қолтаңбасы, Қазақстандағы ұстаздардың білімін көтеру мәселесі, этнопедагогика ғылымының дамуына қосқан үлесі, жас ғалымдардың жұмыстарына жетекшілік етуі, педагогика әдіснамасының дамуына қосқан үлестері, әлемдік білім кеңістігіндегі ғалымның алатын орны, парасат мектебінің дамуына қосқан үлесі айшықталып көрсетіледі.

Түйін сөздер: Педагогика ғылымы, тұлғалық қасиеттер, қолтаңба, ұстаздардың білімін көтеру, этнопедагогика ғылымы, педагогика әдіснамасы, әлемдік білім кеңістігі, парасат мектебі.

Аннотация

СЧАСТЬЕ УЧЕНОГО

Иманбаева С.Т.

*доктор педагогических наук, профессор, академик МАНПО, член-корреспондент
Международной академии КОНКОРД (Франция)
КазНПУ имени Абая*

В статье дан анализ вклада доктора педагогических наук, академика АПНК, академика МАНПО, профессора КазНУ имени аль-Фараби Шаркуль Таубаевны в развитие педагогической науки. Раскрыты пути развития ее личностных качеств, почерк в системе повышения квалификации учителей республики, вклад в развитие этнопедагогике, научное руководство поисками молодых исследователей, место ученого в мировом пространстве, роль в развитии университетского образования.

Ключевые слова: Педагогическая наука, личностные качества, почерк, повышение квалификации учителей, этнопедагогика как наука, методология педагогики, мировое образовательное пространство, школа мудрости.

Abstract

HAPPINESS OF THE SCIENTIST

*Imanbaeva S.T. - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the IASP,
Corresponding Member of the International Academy of CONCORD (France),
Kazakh National Pedagogical University named after Abai*

The article analyzes the contribution of the doctor of pedagogical sciences, academician of PSKA, ISAPE academician, professor of Kazakh National University named after Al-Farabi Taubayeva Sharkul in the science teaching development. The way of her personal qualities development, script in republic teachers' training system, contribution to the ethnopedagogics development, scientific management of the search for young researchers, scientist place in the world space, role in the university education development are revealed.

Key words: Teaching science, personality, script, teachers' training advance, etnopedagogy as a science, pedagogy methodology, world educational space, wisdom school.

Ұлан байтақ өлкемізді ұрпақтан – ұрпаққа аманаттап отырған ұлы дала елінің ерлік дәстүрі ғасырлар бойы еліміздің мәртебесін Ұлы Дала Елін «Мәңгілік Ел» тұғырының биік шыңына көтеріп, тарихи сабақтастықпен жалғасып жатты. Осынау тарихи өлкеде тамырын тарихтың тереңінен тартып жатқан Ұмай анадан бастау алған, Томиристің ерлігін жалғастырған, Домалақ анамыздан даналық рухынан нәр емген, Гаухар, Назым, Әлия мен Мәншүктің ұлттық ерлік рухынан сусындаған т.б. қазақ елінің рухты қыздарынан тәлім алған қанша қазақ қызы бүгінгі тәуелсіз еліміздің көк туын өнер, мәдениет, ғылым, білім саласында әлемдік деңгейде асқақтата желбіреткенін көріп мәңгілік елдің мәңгілік ұрпағының мәрттігін көреміз. Осындай ұлы даланың ұлы қыздарының бірі Қазақстан Республикасы

Педагогикалық ғылымдар академиясының академигі, Ресей мемлекеті Халықаралық педагогикалық білім және ғылым академиясының академигі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Шәркүл Таубайқызы да тамырын тарихтың тереңінен тартып жатқан қазақ әлемінің талантты тұлғаларының бірі.

Бүгінгі күні Шәркүл Таубайқызының ғылыми еңбектері, идеялары, қағидалары мен көзқарастары, ұстазға тән кең жүректілігі мен парасаттылығы ұлттық педагогика ғылымының биік шоқтығынан көрінуде.

Тұлғалық сапалардың дамуы. Ғалымның бойындағы асыл қасиеттер өзін дүниеге әкелген, кіндік қаны тамған ұлы дала Сыр өлкесінен бастау алады. Атаның қанымен, ананың сүтімен келетін тума табиғаты Шәркүл Таубайқызының бойындағы адами қасиеттерді қалыптастыруға, оның болмысындағы адалдықты, мейрімділікті, шынайылықты, шыдамдылықты жанының мұратына айландырды. «Менің туған жерім, дейді ғалым, сыр өңірі, жыр өңірі – батырлар, би-шешендер, ақын-жазушылар, ғалымдар, әншілер мен композиторлар, қолөнер шеберлері, көрнекті партия мен совет қызметкерлері көп шыққан өлке»[1]. Расында да бұл киелі топырақтан, Ы.Жақаев, М.Көкенов, Ә.Тәжібаев, Ә.Нұрпейісов, З.Шүкіров, Р.Бағланова, С.Майқанова, К.Дүйсекеев, Ш.Сариев, Ш.Есенов, Ә.Құрышжанов, С.Сартаев, А.Жұмаділлаев, Ержановтар мен Исамбаевтар, өзі жақын араласқан Ә.Қоңыратбаевтар әулеті ұлы дала еліне өзіндік қолтаңбаларын қалдырған қазақтың бір туар майталмандары.

Ата-ананың рухани мектебінен адами құндылықтарды бойына сіңірген Шәркүл Таубайқызының бағына ұлтымызға белгілі ғылыми мектептің ортасына түсуі және Исабай Нұрмамбетұлы, Райхан Жұмағазықызы Ержанова, Яков Семенович Турбовской, Григорий Абрамович Умановтың ғылыми жетекшілігінде зерттеу жұмысын жүргізу оның ғылыми құзыреттілігін қалыптастыру мен даралығын ашуға үлкен мүмкіндік жасады. Расында да, ғалымды тәрбиелеу, оны әлемдік ғалымдар аты аламанның көшіне қосуда да жетекшінің орны ерекше екені белгілі.

«Жалғыз ағаш – орман емес», бұл – аксиома. Бір адам туралы толығырақ айтар болсақ, оның ата-анасы, туған-туыстары, өскен-өсірген ортасы, ұстаздары мен әріптестері, достары-қызметтестерінің есімдері еріксіз аталып жатады. «Бұл – заңды. Себебі, мен осы жасқа, осындай дәрежеге жетсем, сол есімдердің арқасы. Мені өсірген, қамқорлаған, шыңдап-шынықтырған, ынталандырып-қайраттандырған, сынап-түзеген – солар. Біреуін саяладым, кейбіреулеріне ұқсауға тырыстым, қайсыбірінен жәрдем алдым, біразына еліктедім, көбінен үйрендім. Мүмкін, кейбірінің тағдырына мен де ықпал еткен болармын», - деген пікірінен Райхан апайдың бойындағы руханилық пен бекзаттылықты, Яков Семеновичтің, Григорий Умановичтің бойындағы тектілік пен адами тұтастықты тұлға бойына сіңіргенін көреміз[1].

Әлемдік білім кеңістігіндегі ғалымның орны. Жоғарыда ғылыми жетекші болғандардың ішінде Ресейдің атақты ғалымдарының бірі Яков Семенович Турбовскойдың аты аталды. Расында да, Ресейдің ғылыми мектебінен білім алуы, ол ортаға еркін сіңісуі Шәркүл Таубайқызының бойындағы таланттылық пен дарындылықтың шынайылығын көрсетті.

«Ғылым – ол менің өмірім. Ғылыми жұмысқа тек ақыл аздық етеді, сол ақылды керегіне дәл уақытысында өз ретімен пайдалану да керек. ...ғылымда жүргенде адамгершілігің, арың, намысың қатысып шешетін мәселелер көп кездеседі. Бұл шешім өзінің дұрыстығын талай дәлелдеген, сондықтан, кейін ұялмайтындай тірлікке ұмтылған жөн. Әрбір ғалым – тылсым дүние, тұнып тұрған білім маржаны, ғылымның көкжиегіне көз жіберіп тұрған көреген»[1]. Міне, ғалымның кредосы осы. Осы бір сөйлем ғалымның бітім болмысын толықтай ашқандай.

Ұстаздардың білімін жетілдірудегі қолтаңбасы. «Нағыз ғалым ғылыми ортада жетіледі, әрі шыңдалады. Ол үшін кәсіби тұрғыда ғылыми қарым-қатынас қажет. Ғылыми пікірталасқа да үйрену көп жетілдіреді. Ғылымда: жариялылық, тіл табысушылық, өзара көмек деген үштік одақ болғанда ғана, ол еркін дамиды. Ғалым Республикалық мұғалімдердің білімін жетілдіру институтында (қазіргі Өрлеу) қызмет атқара жүріп, Ресей ғалымдарынан көріп келген жаңалықтарын институтта әріптестермен тікелей бөлісе отырып, сырттан ғалымдар шақырып, пікірлестіріп, семинарлар, конференциялар ұйымдастыру арқылы ғылыми жаңалықтарды қабылдау, салыстыру, жаңалыққа жетелеу жұмыстарын табысты атқара алды. Мысалы, Ресейлік жаңашыл педагог В.Ф. Шаталов математиканы оқытуда дидактикалық бірліктерді ірілендіру тәжірибесімен бөліссе, педагогика ғылымдарының докторы Д.Ш. Матрос білім мазмұнын ақпараттандыру, педагогика ғылымдарының докторы В.И. Журавлев ғылым мен практиканы байланыстыру, психология ғылымдарының докторы В.В. Давыдов дамыта оқыту теориясын, оқу пәнін құру теориясының авторы И.К. Журавлев білім

мазмұны жөнінде ғылыми ойларын ортаға салу арқылы екі елдің ғалымдарының бірлесе жұмыстары елліміздегі педагогика ғылымына үлкен серпіліс әкелді.

Парасат мектебінің дамуына қосқан үлесі. Қазақ қыздарының парасат мектебі Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінде педагогика және психология факультетінің деканы, оқу-әдістемелік бірлестік жөніндегі проректор болған кезде оның табысты жылдарының бірі болды. Республикалық оқу-әдістемелік кеңесінің төрайымы ретінде жоғары оқу орындарының мемлекеттік білім беру стандарттарының негізі қалануына ат салысты. Өз ойын үнемі ортаға салып, білім беру жүйесіндегі инновацияларға мұрындық болды.

Алғаш кредиттік жүйенің жоғары оқу орындарына енгізіліп жатқан тұста “Қазақстан Республикасы жоғары педагогикалық оқу орындарында кредиттік жүйені оқу-әдістемемен қамтамасыз ету» атты ғылыми жоба бойынша университет ғалымдарымен бірге іргелі ғылыми нәтижелерді білім беру тәжірибесіне, республикадағы жоғары оқу орындарына енгізілді. Университет ғалымдарының қатысуымен «Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесінде тәрбие тұжырымдамасын» жасауда да ғалым өзіндік үлес қосты.

Қазақ қыздарының парасат мектебінде ғалымның қолтаңбасы ғылымның дамуына уақытша ғылыми-зерттеу топтарының құрылуымен іске асырылды. «Педагогика тарихы», «Әлеуметтік педагогика» атты оқулықтары, «Әлеуметтік педагогика» түсіндірме сөздігі дайындалды.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашақ» бағдарламасы аясында Мәскеу қаласында ғылыми тағылымдама нәтижесінде ұлттық білім беру жүйесіне «Педагогикалық өлшемдер» және «Әлеуметтік педагогика және өзін өзі тану» мамандықтарынан білім беру бағдарламаларын жазуға тікелей араласып, мамандықты енгізуге мүмкіндік жасалды. Аталған мамандықтар бойынша мемлекеттік білім беру стандарты, типтік бағдарламасы дайындалып, оқу-әдістемелік жағынан қамтамасыз етілуіне тікелей араласты.

Диссертациялық кеңестегі ғалымның орны. Диссертациялық кеңес ғалымдардың шоғырланған ортасы. Ғылым атты киелі әлемге тұлғалардың қанатын ұштайтын, педагогика атты ғылымның алтын көпірі арқылы ғылым шыңына ұшырататын, самғататын кеңістікте қанша тұлғаның бағы сыналды. Осы ғылым кеңістігінде де ғалымның өзіндік орны, қолтаңбасы болды. Е. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетіндегі біріккен докторлық кеңестің, Абылай хан атындағы Қазақ әлем тілдері және халықаралық университетіндегі, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетіндегі докторлық кеңестің ғылыми деңгейінің өсуіне септігін тигізді. Диссертациялық кеңеске келіп түскен ғылыми жұмыстарға қолы тимегені жоқ деп айтсам артық болмас. Әдіснамалық семинарларды да жүргізіп үлгерді. Ғылыми жұмысқа ең соңғы сөз ғалымның сөзімен нақтыланатын. Бұл ғалым үшін де, ізденуші үшін де үлкен мәртебе болып табылатын. Ғылымдағы оның шәкірттерінің де жетістіктері қомақты.

Этнопедагогика ғылымының дамуына қосқан үлесі. Ұлттың ұлттық қасиетінен нәр алған ғалымның бойындағы ұлттық рухани құндылықтары мен сезімі оның ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан мұраларды жинақтауға алып келді. «Әлемдік педагогикалық ой – сана» атты XX ғасырдағы педагогикалық ой-пікірлер антологиясын дайындауға ат салысты. Бұл әлемдік білім мен ғылымның, ұлттық сана мен сезімнің бірі бірімен сабақтасып жатқанын көрсетті.

Сонымен қатар, ғалымның «Жалпы және этникалық педагогиканың әдіснамасы логикалық-құрылымдық сызбаларда» атты оқу құралын жазуға араласуы да этнопедагогика ғылымының дамуына қосқан үлесі болып табылады. Бұл құрал этнопедагогика ғылымын кесте түрінде ұсынылған алғашқы еңбек деп бағалауға болады. Осы тұста Шәркүл Таубайқызы И.П. Пидкасистыйдың басшылығымен даярланған «Педагогика» оқулығын қазақшаға аударып, білім алушыларға ұсынған болатын Сондай-ақ авторлар ұжымы дайындаған «Педагогика» оқулығына да өз үлесін қосқан болатын.

Республикалық “Білім беру жүйесіндегі этнопедагогика” журналының “Зерттеушіге көмек” айдарымен жас ғалымдарға арнап жазған отыз бес мақаласы, ғылыми сұхбаттары олардың ғылыми өрісінің дамуына, зияткерлік құндылықтарының қалыптасуына, замануи жаңа ғасыр ұстазын тәрбиелеуге, бәсекеге қабілетті тұлға даярлауға мүмкіндік туғызды.

Әдіснама ғылымы және Шәркүл Таубайқызы. Қазақстандағы педагогиканың әдіснама саласын зерттеуші ғалымдардың арасында Шәркүл Таубайқызы көшбасшылар қатарында тұрғаны дау тұғызбас. Замандастары ғалымға қалжындап «Біздің Краевская» деп атауы да тектен-тек айтылмаса керек. Расында да, ғалымның қолынан шыққан «Педагогиканың философиясы және әдіснамасы», «Педагогика әдіснамасы» т.б. еңбектері қазіргі таңда докторанттарды, магистранттарды дайындауда сұранысқа ие болған ғылыми еңбектер. Әсіресе, ғалымның «Методология и методика дидактического исследования»

атты еңбегінің Мәскеу мемлекеттік университетінде сұранысқа ие болуы, біздің еңбектерге де әлемдік ғылыми кеңістікте сұраныс бар екенін көрсететінін ерекше мақтан тұтуға болады.

Бақыт шыңында. Бақыт өте кең ұғым. Шәркул Таубайқызы жақсы келін, сүйікті жар, бақытты ана, мейірімді әже, жанашыр құдағи, жақсы әпке, дос, биік тұлғалы ғалым. Өзінің сөзімен айтсақ «тек жолдасымның жүріп өткен өмірлік және кәсіптік жолының өзі бір дастан. Ал қызым Жанардың мектепте, шетелде оқуы өз алдына жастарға тағылым, шет елде ұлы дала елінің ғылыми өрісін жалғастыруы, ұлымның мұсылман елінде және тұманды Альбион жерінде тәлім алуы да бір тәжірибе. Немерелерімнің таза қазақша сөйлеуінің өзі үлкен құндылық, күйеу баламның түсінігі мол, біздің отбасының бір баласындай болып сіңуі, келінімнің мейірімді болуы, әулетімнің қуанышына айналуы айрықша бақыт емес пе?»

Белгілі ғалым, әлемдік білім жүйесінің биік шыңында тұрған жоғары оқу орны әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы Ә. Табылдиевтың Шәркул Таубайқызының ерен еңбегін

Қолдан бермей қазақ қызы намысын,

Ортақ етті ғылымдағы табысын.

Бүгінгі ісін болашаққа межелеп,

Ғалым-тұлпар бәсеңдетпес шабысын, - деп бағалауы, бақыт деген ұғымының шыңына шыққан ғалымның қазақ деген ұлтты әлемге танытуы, оның ғылымын әлемдік біліммен қатар деңгейге көтеруі, ұлы дала елінің мәңгілік ел идеясын жалғастыруға қосқан үлесі деуге болады.

Пайдаланған әдебиеттер:

- 1 Таубаева Ш.Т. Ғылыммен өрнектелген ғұмыр-баян. – Алматы, 2007. – 68 б.
- 2 Педагогиканың философиясы және әдіснамасы. Оқулық. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі оқулық ретінде бекіткен. Алматы. Қазақ университеті, 2016. – 340 б.
- 3 Педагогика әдіснамасы. Оқу құралы. 2-басылымы. – Алматы: Қарасай, 2016. - 432 б.
- 4 Педагогикалық зерттеуде философияның қағидаларын пайдалану әдістемесі //«Қазақстан Республикасының әлемдік кеңістіктегі білім мен ғылымның даму тарихы және замануи тенденциялары» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. 14 қазан 2016 жыл. – Алматы: «Қыздар университеті» баспасы, 2016. – Б. 40-43.